JOSEP TORRAS I BAGES

OBRES COMPLETES

Volum I

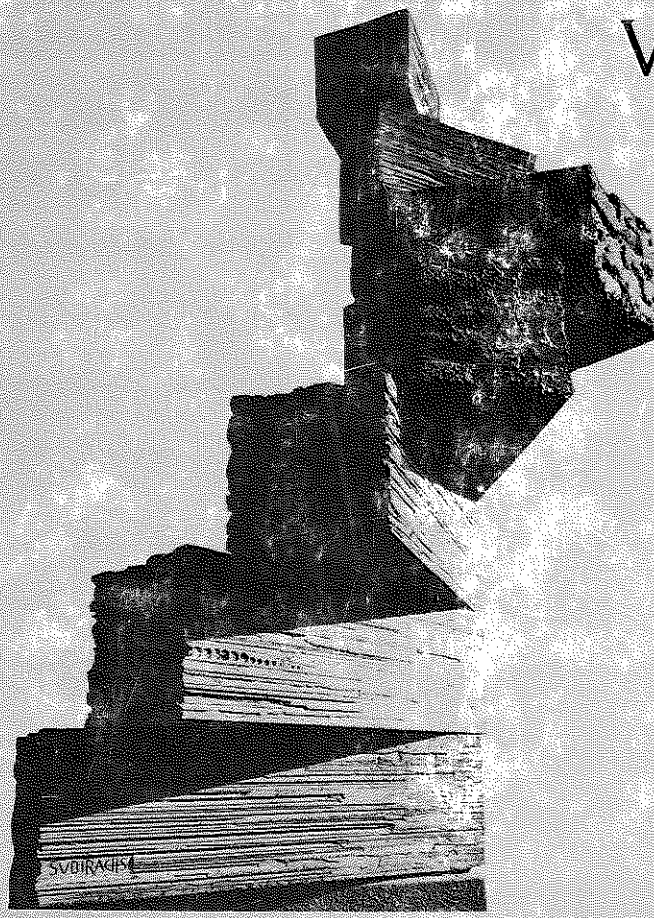

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Amb aquest volum s'inicia la publicació d'una nova edició, manejable i pràctica, de les *Obres completes* del doctor Josep Torras i Bages (1846-1916), bisbe de Vic i, en certa manera, patriarca espiritual de la Catalunya moderna (forjador de la frase que ha esdevingut clàssica «Catalunya serà cristiana o no serà»).

Aquest primer volum, precedit d'unes paraules introductòries de tots els bisbes de la Tarraconense, conté algunes de les obres més significatives del bisbe Torras i Bages, especialment *La Tradició Catalana*, que durant molts anys esdevingué una mena de manual dels cristians catalans.

JOSEP TORRAS I BAGES

OBRES COMPLETES

Volum I

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
1984

Primera edició, desembre de 1984
© Hereus de Josep Torras i Bages
ISBN 84-7202-666-3
Dip. leg. B. 38.940-1984
Impremta de Montserrat

NOTA EDITORIAL

Les obres completes del doctor Josep Torras i Bages (les Cabanyes 1846-Vic 1916), bisbe de Vic i un dels homes d'Església més influents a la Catalunya contemporània, han estat publicades diverses vegades, la darrera de les quals a l'Editorial Selecta el 1948, amb motiu del centenari del seu naixement. En aquests moments, però, tot i que el procés de beatificació del doctor Torras es troba en un estadi avançat, no és possible de trobar al mercat aquestes obres, llevat d'exemplars escadussers o d'alguna edició mutilada de La tradició catalana. *Per això ens hem decidit a tornar-les a posar en mans del públic català, en una edició divulgadora, que segueix les anteriors, bé que en alguns casos en corregeix lapsus manifests o incorpora algun element omès (els sumaris de* La tradició catalana, *per exemple). Per tal de facilitar la lectura, hem mantingut la divisió temàtica ja esbossada a les edicions anteriors, sense fer cap separació entre l'obra en català i l'obra en castellà.*

Per a situar el bisbe Torras i Bages en el món del seu temps, recomanem la lectura de L'Església catalana, de la Ilustració a la Renaixença, *de mossèn Joan Bonet i Baltà (Montserrat 1984) i de la conferència de Josep Benet recollida a* Fets i personatges *(Montserrat 1981), a més de les biografies ja clàssiques de Lladó i Serra Esturí, i de Fortià Solà.*

Volem manifestar el nostre agraïment més cordial als qui han estimulat i fet possible aquesta nova edició de les obres completes de l'anomenat patriarca espiritual de la Catalunya moderna, i d'una manera ben especial als bisbes de les diòcesis catalanes que l'encapçalen amb uns bells mots de presentació i d'encoratjament.

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

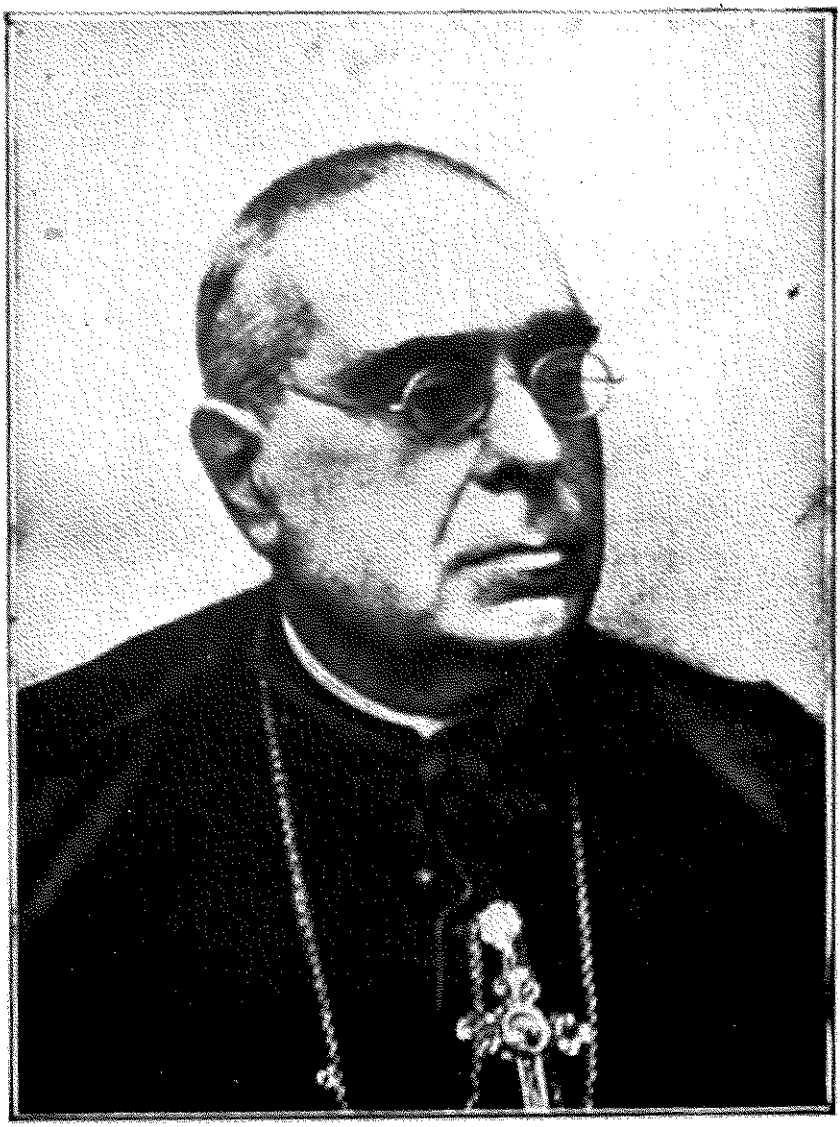

JOSEP TORRAS I BAGES, BISBE DE VIC

PRÒLEG

És un encert provident la nova edició de les Obres Completes *del Dr. Torras i Bages, després de les dues publicades, l'una l'any 1935 i l'altra el 1948.*

En l'actual data avançada del segle, una nova edició hauria de ser també signe d'una lectura nova i una invitació a l'estudi definitiu sobre el Dr. Torras que encara és esperat i fa falta.

A la gran veneració dels seus deixebles, que a Montserrat, el 8 d'octubre de 1931, en demanaven la beatificació en l'Assemblea sacerdotal, integrada per prelats, sacerdots i religiosos que, o bé tractaren personalment amb el Dr. Torras o bé havien rebut la influència de la seva vida, va seguir potser un cert desconeixement de les generacions que han vingut més tard. Gairebé tots, però, hem resat i resem encara amb alguna fórmula seva bellíssima i profunda, tots hem admirat la seva herència espiritual en el coratge religiós i cívic dels seus deixebles, alguns supervivents fins a la meitat tombant del segle.

L'hora favorable d'aquesta edició pot estar, de fet, en la possibilitat de llegir el Dr. Torras ara, en les seves implicacions i línies evolutives. També en la descoberta d'un mètode, el seu, que en la mesura que és aplicable a un temps que no és el seu, pot donar molt més de si lliure ja de les marcades i les imposicions de l'època. Fins i tot en problemes que es poden assemblar als seus.

Penso, per exemple, en la lectura evolutiva, comprensivament crítica, de La Tradició Catalana *i del seu concepte de la catalanitat, enriquida amb els elements més renovadors de la* Gaudium et spes *i amb els capítols de la* Lumen gentium *sobre el Poble de Déu i les esglésies particulars. O en la lectura de* El Clero en la vida social moderna, *des de l'experiència que suposa el magisteri social de l'Església des de Joan XXIII.*

I m'agradaria veure aplicat el seu mètode de la transcendència i la vitalitat alhora, «l'amor a lo etern», que deia ell, i la passió per l'existència, que el porta a intervenir en els moviments més actuals i renovadors de la seva època, des de la pietat i l'art a la qüestió social i la catalanitat. Però d'una manera essencial, diria en el sentit no pas de desarrelada, sinó d'ètica i pastoral. Home d'Església molt conscient, devot intelligent de la tradició, conciliador i obert en la pràctica, en una situació històrica de transició, confusa i difícil, es converteix en factor d'unitat, no pas per defugir les respostes, sinó per defugir la polèmica directa en la resposta clarissima i fins contundent.

Saludo, doncs, amb goig aquesta nova edició, i em plau fer honor, des de les primeers planes, al qui més d'una vegada buscà el consell i la comunió d'algun dels meus predecessors en aquesta Seu metropolitana de Tarragona.

† Ramon Torrella
Arquebisbe de Tarragona
i Primat

És ben adient avui, a casa nostra, una nova edició de les obres del bisbe Torras i Bages. Ell afirmà de si mateix: «jo sóc sols lo sembrador que escampa bona llavor». Enmig de l'actual trasbals d'idees i de controvèrsies, de vegades tan parcials i ofegadores, convé que siguin coneguts en el nostre país els ensenyaments d'aquell eminent sacerdot i després gran

bisbe de Vic, que el Cardenal Vives qualificà de «pare de l'Església en els temps actuals».

Ell, contemplatiu, lúcid, amb una seriositat feta sinceritat i majestat sacerdotal, cridà a judici tots els problemes i inquietuds del seu temps i els il·luminà amb la llum més clara de l'Evangeli i de la doctrina de l'Església. I ho féu acomplint una funció universal; perquè contemplà els fets concrets amb una visió transcendent d'eternitat.

El regionalisme català el tractà seguint aquella norma que remarcà el canonge Carles Cardó: «sols es pot parlar seriosament de renaixença, si es té una docilitat absoluta a la llei de la tradició catalana». El bisbe Torras ni fou un polític ni cercà l'explicació del nacionalisme català en teories vingudes de fora; sinó que escorcollà les pròpies entranyes de la nostra identitat històrica, que li va descobrir el camí vàlid de la renaixença. La història d'un poble no és un afegitó que es treu i es posa segons el caprici d'un moment determinat; forma part del seu ésser i n'és l'expressió més autèntica.

Pel que fa als ensenyaments de caràcter religiós, la fidelitat del bisbe Torras a la doctrina de l'Església fou absoluta. Ho diuen clarament els elogis de Pius X i Benet XV. Més encara, com subratllà mossèn Bonet i Baltà l'any 1948, «entre nosaltres fixà les bases d'aquest lloable i sinceríssim romanisme, *que és tan peculiar i tan lloat del nostre clergat».*

L'actual renaixença de Catalunya no pot prescindir del pensament del bisbe Torras. D'ell va dir un escriptor advers al cristianisme que era «un sant i un savi». I afegí: «ditxós el país que pot comptar amb homes com ell».

Si estem lluny del començ d'aquest segle, que siguin coneguts per tothom els ensenyaments del bisbe Torras! Que resti viu i operant el seu pensament!

† NARCÍS JUBANY
Cardenal-Arquebisbe de
Barcelona

Una nova edició de les obres del Bisbe Torras i Bages és un testimoni que hom el considera una figura encara actual a Catalunya. I amb raó.

La seva obra, ben escrita, no pretén pas delectar per la galanesa d'estil, ni complaure el goig estètic del lector. Mai no va conrear les lletres per les lletres, com ell mateix declara.

El Bisbe Torras és, sobretot, un pensador. Més encara, és un sacerdot que viu les exigències del seu ministeri, i que, per tant, vol il·luminar els problemes de la nostra terra a la llum de la fe. El Vaticà II declararà solemnement que aquesta és la funció del sacerdot.

Els seus escrits ens demostren com és possible agermanar el pensament amb la pràctica religiosa; la sintonia amb la terra i la dedicació a les coses de Déu. Si ha tingut influència a casa nostra ha estat, en gran part, perquè s'ha enlairat als principis en tractar les realitats del país. Ell mateix ho deia: «sempre han estat la Fe i la Pàtria les que m'han posat la ploma als dits, essent els meus pobres escrits un complement dels meus deures de sacerdot i de ciutadà».

Home intel·lectual, és també profundament piadós, amant de la pietat popular, que poleix accentuant-ne el sentit teològic sense treure'n l'espontaneïtat casolana.

Contemplatiu, humà, arrelat al país, el seu mestratge continua essent vàlid. Cal que el sapiguem llegir amb l'esperit en què va escriure.

† RAMON MALLA
Bisbe de Lleida.

De doctors Torras i Bages, no en tenim gaires a Catalunya. De bisbes que, com ell, juntament amb una tan rica herència literària i un magisteri tan valuós, hagin deixat una tan lluminosa estela d'exemplaritat, segurament no en trobaríem cap més en tota la llarga història de l'Església del nostre país.

Per això la reedició de les seves obres, ja de temps exhaurides, sobretot en aquest moment en què s'intensifica la causa de la seva beatificació i canonització, era quasi imprescindible.

Són moltes, efectivament, les persones que estimen molt el doctor Torras i que es delien per tenir-les al seu abast.

¿Per què, malgrat els anys, conserven tanta actualitat els escrits del doctor Torras? Perquè ell, com el rei Mides, tot el que tocava ho convertia en or. Perquè, partint de qualsevol fet polític, social, literari o religiós, sabia aixecar la volada per donar-hi una interpretació profunda i perenne. Perquè, com feia notar el cardenal Pla i Deniel, tots els seus escrits tenen un deix de santedat.

El bisbe Torras, deien gairebé unànimement els seus contemporanis, és el «bisbe savi i el bisbe sant».

Per això és tan oportuna la reedició de les seves obres i tan recomanable, sobretot als cristians de Catalunya, la seva lectura.

† JOSEP M.ª GUIX
Bisbe de Vic

Hi ha persones que la mort no reclou en l'oblit; hi ha escrits que el temps no envelleix. Són escrits expressió de la Veritat que perdura sempre, encara que canviïn les maneres d'expressar-la, perquè és la Veritat exposada amb solidesa que li dóna perennitat, i amb senzillesa que la fa comprensible. Són persones que per la seva individualitat —caràcter, talent, formació, valors ètics, realitzacions— sobresurten, i van més enllà del seu temps, travessen el pas dels anys i fins dels segles, sense perdre's en l'anonimat.

Això s'esdevé en el Dr. Josep Torras i Bages, Bisbe de Vic, i en les seves obres.

La personalitat humana, cristiana, del Dr. Torras i Bages, exemplar com a laic, sacerdot, bisbe, és perenne, pel seu arrelament a la terra, per la seva universalitat, per la seva santedat. Els seus escrits, sòlids i assequibles, són una font de doctrina, ampla, universal, en el seu contingut, on poden sadollar la set d'un saber útil en diferents camps, els homes d'avui, com els d'ahir i els de demà.

La nova edició de les Obres Completes *del Dr. J. Torras i Bages posa al nostre abast la seva persona i la seva doctrina. Empresa mereixedora de lloança i digna d'ésser acollida amb joia.*

† Ramon Daumal
Bisbe auxiliar de Barcelona

Quan hom parla de la nostra terra, el seny i la rauxa ja són tòpics.

No podem dir que l'Església del nou-cents a casa nostra tingués rauxes. Era una església ben assenyada.

El bisbe Torras pertany a aquesta església. Fill de les planes assenyades i dominicanes del Penedès. Barcelona i Vic, la ciutadella del seny, el van iniciar en la doctrina de sant Tomàs d'Aquino.

Els savis erudits de Barcelona, Girona i València, els viatges a França i Itàlia (Roma) el maduraren en el seny filosòfic, jurídic i teològic.

La seva tasca de capellà de contemplatives, de director espiritual de grups catòlics, d'autor i d'inspirador de llibres espirituals en català, la seva fidelitat afectiva i efectiva a Catalunya, el prepararen per esdevenir, des de la prestigiosa i prestigiada seu episcopal de Vic, el mestre espiritual i el conseller moderadament conservador dels catòlics i catalanistes del seu temps.

Algunes de les seves cartes pastorals són un bé de Déu i la seva tasca de mestre espiritual de Catalunya cristiana, admirada per la majoria.

Vell cristià, el bisbe Torras i Bages torna la teologia al poble i retorna el poble a les arrels cristianes de la Catalunya perenne. Potser la seva més bella missió fou cercar una espiritualitat popular des d'una teologia clàssica i encarnada en la realitat de casa nostra.

El bisbe de Vic fou un bisbe venerat pel poble, amb fama de sant i de savi. També amb una certa fama d'home de govern que no es blega. Era fill del seu temps i fruit de la sòbria abundor de l'Esperit que mena els cors dòcils a la maduresa de la gràcia.

Déu faci que no oblidem mai el testimoniatge de la seva fe adamantina i el seu amor apassionat a Catalunya.

Tot un gran servei episcopal al nostre poble.

† MIQUEL MONCADAS
Bisbe de Solsona

Penso que és oportuna aquesta edició d'obres de Torras i Bages que, tot i essent més manejable que la clàssica de la benemèrita Balmes, pugui córrer i penetrar més, divulgant la figura de l'autor i el seu exemple i missatge. La seva casta universitària de pensament i expressió. La seva convicció de la inesgotable fecunditat del tomisme, anticipant-se a la històrica encíclica de Lleó XIII i a la floració d'insignes tomistes europeus. La seva afecció a l'Estètica, les Belles Arts i l'amistat amb els artistes. El seu estil d'explicació i defensa de la doctrina de l'Església que recordava el dels Sants Pares. El seu afany pastoral, sòlid, gelós, fins a l'esgotament, unit al de la seva pròpia santificació.

En Torras i Bages és característica la seva valoració de la tradició del poble i Església a què va pertànyer sense minva de l'universalisme catòlic, com ho va puntualitzar al pròleg

de la segona edició de La Tradició Catalana, *i com era de suposar en tan digne successor dels més antics bisbes catalans, sant Fructuós i sant Pacià, models de universalisme.*

Vull afegir-hi un detall. Els de Tortosa agraïm a Torras i Bages el seu notable estudi sobre el dominic gironí, Arquebisbe de València, Joan Tomás de Rocabertí, teològicament tan lligat al Col·legi Universitari de la nostra ciutat, avui Casa d'Espiritualitat de la Diòcesi, com alumne seu i com a reformador dels seus estatuts.

† RICARD M.ª CARLES
Bisbe de Tortosa

Torras i Bages va aconseguir amb les seves activitats i, especialment, amb els seus escrits fer una síntesi entre el pensament cristià i el sentiment català que ha mantingut la seva empenta fins ara fa pocs anys.

Les noves circumstàncies històriques segurament exigirien que algú refés aquest esforç amb les perspectives culturals d'ara, que tant han canviat per a la societat i per a l'Església. Però ja mai més no es podrà prescindir de la seva aportació.

Endemés, la seva personalitat és tan rica humanament i cultural, és tan interessant i atractiva la lectura de qualsevulla de les seves obres, tant si es refereixen a temes d'estètica, de política, a temes pastorals religiosos, que destillen sentiments de pietat!

La nova edició que presenta el Monestir de Montserrat és un servei, que cal agrair, a tots els que admirem aquest clàssic del nostre pensament. Abrandarà el foc sagrat que sentim cremar en el nostre esperit. Mentre fem l'esforç de repensar i de tornar a situar les nostres dues grans fidelitats, hem d'aixecar ben altes les nostres llumeneres, que puguin guiar-nos en el nostre camí.

† JOAN MARTÍ ALANIS
Bisbe d'Urgell

Tot i haver nascut deu anys després de la seva mort, la figura del bisbe Torras i Bages m'ha estat sempre familiar. Boirosa al principi, anà prenent fesomia i relleu amb el temps. Hi ha contribuït la convivència amb sacerdots que l'havien conegut, alguns dels quals ordenats per ell, i la lectura de la seva biografia i de bona part de les seves obres. De les anècdotes del bisbe seriós i auster he anat passant a la valoració del pensador i del sant.

La lectura de les seves obres no és pas fluida. Ell deia que no havia llegit mai cap novella, i se li coneix. Però el qui encerti de trencar la clofolla d'una literatura densa i un xic eixuta, es trobarà amb un pensament profund i clar, serè i ben travat, tracti la matèria que tracti.

Tornant a llegir el Dr. Torras, hom hi descobreix afirmacions que semblen dictades avui. «L'home —diu— en tota la seva integritat ha de subsistir en tot sistema social; tot sistema que vulneri la integritat humana és fals radicalment» (de L'elevació del poble*). Hom podria atribuir l'anterior afirmació a un dels darrers Papes.*

És el do dels profetes, el pensament dels quals s'escapa del llenguatge de l'època i del control del temps.

Déu faci que, així com foren canonitzades pels Papes les seves Cartes Pastorals, ho sigui ben aviat la seva persona.

† JAUME CAMPRODON
Bisbe de Girona

Al tombant del segle passat, el nostre país es retrobava culturalment, políticament i econòmicament. Calia que l'Església trobés també, en servei al país renaixent, la seva adient renovació. El Bisbe Torras va ser l'home que n'obrí els camins: Va predicar que la Catalunya nova, a més de catalana, calia que fos també cristiana. Altrament renegaria les seves arrels i no seria la mateixa.

La jove generació immediata, que, per cert, fou una generació de grans figures, en va aprendre bé la lliçó. I el Dr. Cardó, i Mn. Lluís Carreras, i el P. Miquel d'Esplugues, i Mn. Manyà, i encara prou d'altres, van fer seu aquell ideari, el van aprofundir, el van concretar en grans iniciatives apostòliques renovadores en el camp litúrgic, bíblic, social, etc., i el van saber traspassar viu als seus deixebles.

Aquell ideari va esdevenir un camí obert. Un bon camí que en tot temps ens ha fet adonar de les noves realitats i dels nous passos que en cada moment calia anar donant.

Ens va fer superar la prova de la guerra i de la postguerra, i finalment ens va fer fàcil arribar al Vaticà II, amb l'oïda oberta. I en vam copsar la veu.

El Bisbe Torras encara ens hi acompanyava.

JOSEP PONT I GOL
Arquebisbe emèrit de Tarragona.

Una nova edició de les obres del bisbe Torras i Bages és un gran encert. Feia falta i és més que oportuna. En uns temps tan capgirats, en els quals la rauxa ha fet tan sovint de les seves, ens convé de poder tornar a escoltar la veu del seny nostrat. Llegir ara Torras i Bages és com quan, després d'un temps de sequera i d'alguna pedregada, torna la pluja assaonadora. És molt possible que hi hagi adults que han oblidat la gran figura del Patriarca espiritual de Catalunya; i encara ho és més que hi hagi joves que ni n'han sentit parlar. Amb aquesta edició tanmateix, el pa gustós torna a fer presència sobre la taula. Déu vulgui que la gent en mengi. Ho aconsellem sobretot a aquells sectors de gent jove que comencen d'enyorar la veritat i sentir anhel de panorames i camins millors. És cert que ha plogut molt després del magisteri del bisbe Torras i Bages, però la seva profunditat i la seva alçària el fan actual a tots els temps i el fan mengívol

a tots els qui tenen bon paladar espiritual. Sobre la seva caixa mortuòria hom hi va escriure: «Escriptor eminentíssim, fou el seny espiritual de Catalunya, i ses abundoses pastorals la llum i guia del poble». I a l'exterior del seu sepulcre hom hi llegeix afirmacions com aquestes: «Josep Torras i Bages, bisbe de Vic, visqué santament, morí santament...» «Al Pontífex, Doctor, Pare de la pàtria, l'Església de Vic, el poble de Catalunya...» Els lectors podran veure si són exagerades aquestes afirmacions.

RAMON MASNOU
Bisbe emèrit de Vic

I. ASSAIGS

DISCURSO SOBRE LA INFLUENCIA SOCIAL QUE LA DEVOCIÓN AL SAGRADO CORAZÓN DE JESÚS ESTÁ DESTINADA A EJERCER EN LOS TIEMPOS MODERNOS*

ADVERTENCIA

Le es imposible al hombre escribir la historia del porvenir. Puede, sí, humildemente escrutar los designios de la Providencia en las manifestaciones sobrenaturales con que a veces maravillosamente se descubre a la sociedad, pero adivinar si ésta seguirá dócilmente las indicaciones divinas, es cosa superior a las humanas fuerzas, y está reservado a Aquel único que tiene el secreto del arbitrio humano. Por lo tanto, al discurrir acerca de la influencia de la devoción del Sagrado Corazón de Jesús en la sociedad moderna, hablamos de la intención divina según puede ser por el hombre interpretada, y tan sólo de un modo supositivo de la

* Memòria premiada amb la joia oferta per l'illustríssim Dr. Salvador Casañas, bisbe d'Urgell, en el Certamen Nacional de Tarragona, el dia 26 de juny de 1881, en ocasió de les solemníssimes festes en honor del Sagrat Cor de Jesús, publicada a Barcelona el 1882.

cooperación humana, pues aun cuando el fin último que Dios se propone es imposible que deje de cumplirse, puede llegarse a él por distintos caminos, y uno de ellos es la misma rebeldía de las criaturas libres a las ordenaciones de su Criador.

> LEMA: *Omnia traham ad meipsum.*
> *Eloquentia autem suavitatis pulsuum istorum (divini Cordis) reservata est moderno tempore, ut ex talium audientia recalescat iam senescens et amore Dei torpescens mundus.*
>
> (Legatus divinae pietatis, lib. IV, cap. IV, edit. monachorum solesmensium. Op. S. Gertrud.)

LA SOCIEDAD SE HA PERDIDO POR HABERSE SEPARADO DE DIOS. — SÓLO DE DIOS LE PUEDE VENIR SU RESTAURACIÓN

Dios y el hombre no pueden vivir separados, y aunque es cierto que el primero no necesita de los bienes del segundo, no obstante le ama y busca hacerle feliz; aun a pesar de sus continuas prevaricaciones, ni un instante le abandona, alumbra su inteligencia y enciende su voluntad, le suministra, en una palabra, toda su existencia, no exigiéndole, por su parte, otra cosa que la docilidad y el amor. Muchas veces el hombre con sus rebeldías ha puesto a prueba el amor de su Criador; mas sin duda que nunca en tan alto grado como en los tiempos actuales. A la unión que pretende Dios de sus criaturas, corresponde, no el divorcio singular de algunas de ellas, sino la separación, mejor dicho, el abandono ignominioso de estos conjuntos de las mismas que llamamos sociedades, las cuales abiertamente se han rebelado contra Aquel que habita en las alturas y que se complace en gobernarlas con amorosa sabiduría. Dios ha sido echado de la sociedad. Con altisonantes palabras los doctores comenzaron a proponer su expulsión como un remedio eficaz para que de aquélla desapareciesen todas las dolencias; Dios

y el bienestar, decían, son incompatibles en el mundo, y complaciendo esta doctrina en gran manera a la mayor parte de los que han gobernado las naciones por espacio de más de un siglo, han ido rompiendo uno a uno todos los hilos dulcísimos que ligaban a la sociedad con Dios. ¿Podrá vivir separada de Él? No hay nadie de los que creen en Dios que no esté tan seguro de su imposibilidad, como de que un árbol, arrancado de cuajo de la tierra, viva y prospere con las raíces al aire. Mas si el hombre tiene un fatal e inmenso poder para desprenderse de Dios, no lo tiene para buscarlo, por lo cual todo remedio ha de ser divino. Dios es el solo que puede curar a las sociedades, ostentando en estas maravillosas curaciones los mismos sublimes atributos que manifestó en su constitución; Él tan sólo conoce y domina su naturaleza, y, por lo tanto, a Él está reservada la curación. Y es indudable que la sociedad debe ser restaurada, pues si Dios la comenzó, Él ha de perfeccionarla y no dejar que se frustre, como se frustran las obras humanas; ha de conducirla a feliz y magnífico término como en demostración de la gloria de su Hacedor. Mas ¿quién podrá purificar lo que es impuro? ¿Quién podrá fortificar lo flaco? Únicamente Aquél que es puro por esencia y fuerte por naturaleza podrá expeler de la sociedad la escoria que en ella han acumulado las pasiones humanas y llenar el vacío de sus debilidades con sus poderosísimas influencias. El mal de la sociedad no es otro que haberse separado de Dios, y tal ha sido siempre el mal del hombre que pugna para separarse de Aquél sin cuya unión no puede vivir; por lo cual el único remedio es la infusión de Dios en esta misma sociedad, la mezcla del elemento divino con todo el conjunto de elementos que la componen, y de los cuales ha de ser la base, el nexo que entre sí los ligue. A Dios no pueden ponérsele cortapisas ni limitaciones, por lo cual quiere penetrar con su influencia hasta las entrañas y los más recónditos átomos de la sociedad. Por no haber sido así, porque los hombres y las sociedades en vez de admitir el ser legislados por Dios, quisieron legislarle

a Él, por haber querido sacudir el yugo divino o secularizándose, han quedado yertas y frías, la Caridad que las animaba se ha desvanecido, y ha resucitado aquel antiguo y egoísta monstruo del Estado que no piensa ni obra más que para sí mismo.

Como que se hubiesen aflojado los lazos de aquella estrechísima unión entre la divinidad y la humanidad que se consumó con la Encarnación del Verbo, habiéndose la sociedad separado de Cristo, quiere Éste otra vez enlazarla consigo en amorosísimo consorcio; por lo cual en estos días de desolación y amargura ha revelado a la Iglesia la devoción excelentísima de su amoroso Corazón, que venerables revelaciones y robustas argumentaciones prueban que ha de ser la restauradora de esta desvencijada sociedad, a la cual traerá el soplo divino que ha de rejuvenecerla y vigorizarla, atrayéndola por medio del amor a aquella unión con la Divinidad que forma su grandeza.

Tal es el pensamiento que queremos desarrollar en el presente Discurso.

PARTE PRIMERA

I

Conflictos de la libertad humana. — La solución está en Dios. — Leyes del hombre y formas de la sociedad. — Luz de la razón y luz de la revelación.

Todos los sabios que han meditado y escrito acerca del movimiento perenne de la humanidad contemplando la diversidad de móviles que la excitan, las distintas y opuestas corrientes que en ella se producen, los obstáculos que a éstas se presentan, las luchas entre las mismas, la victoria de las unas sobre las otras, desapareciendo con el tiempo todas y produciéndose otras nuevas, que no son más que

la reproducción de las anteriores, que a su vez también se disipan, reconocen perfectamente que éstas no son luchas al azar y sin resultado, ni la elaboración trabajosa de una forma que a sí misma va perfeccionándose, sino la acción de voluntades libres que todas pretenden moverse para alcanzar un mismo fin y van, no obstante, por muy diversos y hasta opuestos caminos. Son seres libres que buscan su perfección y felicidad luchando entre sí ya desde que han de sentar en qué consiste, y, a pesar de todo, esta lucha eterna nace de las mismas entrañas de la humanidad, y su principio está recóndito en la substancia de su alma y empapa toda su existencia. *Nihil quam hoc genus humanum tam discordiosum vitio tam sociale natura.*[1]

En todos los hombres hay por naturaleza la misma suprema inclinación, y, no obstante, al intentar realizarla se produce entre ellos la discordia más completa; la historia de los hombres es la narración de esta lucha, que nadie cree tener medios para acabar, en la cual no hay victorias definitivas que aseguren la paz ni el afianzamiento indestructible de alguna de las partes. Mas ha habido profetas, y otros que han querido serlo, que han vaticinado acerca de la conclusión de esta batalla perdurable. Los primeros dicen que será un verdadero desenlace, una separación sempiterna de los que ahora en revuelta mezcla tienen trabada la batalla, que habrá vencidos y vencedores, con la particularidad, empero, de que serán los vencedores los que durante la tremenda lucha llevaron la peor parte y fueron escarnecidos y burlados;[2] los segundos han vaticinado el advenimiento próximo de la paz, la desaparición de la lucha, no por un desenlace cruento, sino por una reconciliación su-

1. San Agustín, citado por Bossuet.
2. San Lucas, VI, 21: «Beati qui nunc fletis quia ridebitis.» Y tal es el sentido de todas las bienaventuranzas, que, al paso que sirven de exordio al admirable Sermón de la Montaña, son como el tema que se desarrolla en el mismo y aun la substancia de todo el Evangelio.

prema por que el hombre habrá encontrado medios para expeler de la sociedad el principio de discordia que el hombre incluye en sí mismo. Mas de estos pacíficos vaticinios humanos el mundo se ha reído y ha continuado afilando las armas para la pelea.[1]

Pero es cierto, para todos los que creen en Dios, que de Él los hombres han recibido esta tendencia a la felicidad y a la perfección, que es el origen de la contienda, y aun más, que Él mismo es esta su felicidad y perfección, y que así como por Él ha principiado la batalla, por Él también se alcanzará la victoria definitiva. Luego Dios es el principio y el fin, y late en toda esta tremenda lucha; la cual, por lo mismo, no ha de ser estéril ni inútil, que Dios nada hace o permite que lo sea. Es esta perturbación continua la preparación de un estado excelentísimo de la humanidad, de la perenne unión de ello con su Criador, de una unión maravillosísima de Dios con sus criaturas, de la deificación de las criaturas racionales por cuyo medio tornarán a Dios las perfecciones todas de las criaturas que de Él sin empobrecerle habían salido, y que entonces volverán a Él para enriquecer su gloria exterior con los inefables himnos de su eterno agradecimiento.[2] El panteísmo es verdaderamente la sombra de la altísima idea de que Dios nos ha dado la revelación

1. Recuérdense los famosos Congresos de la Paz, celebrados poco después de la lucha social de la Commune de París, e interviniendo en los mismos personas que no han sabido vivir en paz con su propio estado, verbigracia, Jacinto Loysson. — En una carta escrita recientemente por el general Moltke al profesor alemán Bluntschli, se lee el siguiente párrafo, digno del C. de Maistre: «La paz perpetua es un sueño, y no un bello sueño por cierto. La guerra es un elemento del orden del mundo establecido por Dios. En ella despliega el hombre sus más nobles virtudes: el valor, la abnegación y la fidelidad al deber: el soldado da la vida. Sin la guerra el mundo se corrompería y se perdería en el materialismo.»

2. «Universa propter semetipsum operatus est Dominus» (Prov., XVI, 4). La teología católica admite un aumento accidental de la gloria divina, y es indudable que en el cielo será un admirable desarrollo de la misma la estupenda epopeya humana con su catástrofe final del Juicio.

y que hasta por la razón misma se trasluce: Dios en todas partes, Dios en todo, Dios gobernando y moviéndolo todo, y, de consiguiente, gobernando la sociedad, rigiendo a los hombres, acaudillándolos en la tremenda lucha por la *existencia perfecta* que han de encontrar en el mismo. Y he aquí cómo, no menos que el panteísmo, el actual transformismo es también una sombra de la verdad católica, así como el demonio, según la frase del grande Agustín, viene a ser *Simia Dei.* Y siendo las voluntades de los hombres que componen la sociedad inciertas e indeterminadas, es del todo necesario que sean recogidas y atraídas hacia su verdadero fin por Aquél que las dio principio, único que, sin destruir sus naturalezas libres, puede lograrlo, ya que sólo el autor de un ser libre puede libremente gobernarlo. Por esto los escritores que han visto más en la humanidad son los que han mirado más a la Divinidad, sacando de los secretos de ésta lo que en la humanidad serían enigmas.[1] La filosofía de la historia nace del principio de que Dios gobierna a los hombres, como la geometría nace de los primeros principios, y todos los pueblos al unísono han proclamado que el Señor Dios de las batallas es el que decide las contiendas de los hombres. Es, pues, indudable que Dios es el que gobierna a la sociedad.

Y aun los mismos que suelen echar esta idea más en olvido, los que creen obrar en contra de la misma, dan de ella una solemne manifestación. Al hombre no hay nada que tanto le halague como usurpar los derechos de Dios, sentarse en su trono; la historia de los hombres políticos de toda clase de gobierno lo patentiza y la de los filósofos lo pone más claro que el mismo sol. La independencia de la razón, la ilimitación del derecho, la destrucción de la obli-

1. Santo Tomás de Aquino, al hablar en la Part. I, quaest. LXXIX, art. IX, de su *Summa,* de la razón superior y de la inferior probando que ambas son una misma potencia, dice las siguientes admirables palabras, que enaltecen hasta el cielo el juicio racional informado por la Fe: «In via iudicii, per aeterna iam cognita de temporalibus iudicamus, et secundum rationes aeternorum temporalia disponimus.»

gación y el querer sujetar a los otros e imponerles leyes, es común entre los primeros, que pretenden gobernar y no ser gobernados, y entre los segundos, que por lo regular no quieren ir en pos de los maestros y ellos se erigen en maestros de los demás. Pues bien, observad los doctores racionalistas de nuestros días, leed sus tratados y veréis generalmente que no se proponen en el orden social otra cosa que la construcción del Estado, como si vieran que la sociedad no es materia dócil a sus manos y quisieran confesar, con las obras, que el sujeto de la misma, el hombre, se escapa del todo a su poder. Se ocupan mucho del Estado y poco del hombre: aquél viene a ser el ídolo a quien éste ha de sacrificarse; el hombre es para el Estado y no el Estado para el hombre, al revés de aquella maravillosa doctrina que nos enseña que Dios se ha dado, se ha sacrificado por los hombres objeto de sus delicias y de su amor. Por esto entre los doctores racionalistas domina la tendencia al dios-Estado, como gráficamente se dice, a la construcción del organismo externo de la sociedad,[1] de sus formas visibles y palpables; dejándose como cosa que es superior a su competencia el alma de la sociedad, abandonándose el hombre, o quizá mejor, ahogándole y reduciéndole a la nada. Construyen la preciosa y gigantesca estatua que vio el profeta David, hecha de ricos metales, pero con los pies de barro, y, por lo tanto, expuesta a que dé al traste con ella una pequeña e insignificante piedra. Pues que ellos quieren prescindir de Dios, es necesario que prescindan del hombre, y no queriendo adoptar la forma que revela necesaria la misma esencia de la sociedad, que surge de sus entrañas,

1. Tal es el tono dominante en la *Revista General de Legislación y Jurisprudencia de Madrid.* El señor don F. de P. Canalejas publicó en la misma (1879) una serie de artículos encomiásticos de la obra *Teoría general del Estado de Bluntschli,* quien es tan discreto constructor de Estados, que hasta llega a darle semejanza de sexo al enseñar que en aquél domina el carácter masculino, al paso que en la Iglesia el femenino.

quieren neciamente sujetar la obra continua de Dios a la voluntad del hombre; al paso que los doctores que han seguido la tradición cristiana buscan la forma exterior, el organismo de la sociedad, en las entrañas de la misma, en las necesidades, aspiraciones y naturaleza del hombre; buscan conocer, o más bien, dejan naturalmente realizar la Ley divina que preside el desenvolvimiento de la sociedad. No que en el primer caso el gobierno de los hombres se escape de la Providencia divina, sino que en él resplandece por maravillosa manera a costa de los hombres que sufren, por haberse salido de la vía por donde Dios los llevaba, el rigor del despotismo; al paso que cuando la sociedad ha seguido su cauce natural, corre tranquilamente al cumplimiento de sus destinos, siendo prueba de uno y otro la dureza del gobierno de las grandes entidades políticas modernas, y la verdadera libertad de las antiguas agrupaciones de pequeñas entidades jurídicas,[1] de lo cual Montesquieu ha dado testimonio al decir que los grandes Estados eran propensos al despotismo, así como los pequeños eran más a propósito para la libertad de los ciudadanos. No nos incumbe a nosotros, en esta ocasión, el discurrir acerca de principios de gobierno, pero son indispensables estas reflexiones para probar que Dios es el que gobierna la sociedad, el que la forma y organiza, por lo cual siempre que el hombre pretende usurparle este derecho, que tan debido le es, la sociedad reporta de ello una terrible pero debida paga. El no atender a las indicaciones divinas, el erigirse en creador de la sociedad, no contentándose con el papel de instrumento de la Providencia, siempre que el Estado deja de ser la prolongación o complemento del hombre en todas sus relacio-

1. La estatua de la Libertad ha sido ya derribada de su pedestal; y por aparentes razones científicas *a priori* ha sido destruida la libertad política de los vascos y se maquina destruir la libertad civil de los catalanes.

nes, o sea de la familia, aquél, no siendo la forma natural de la sociedad, no sirve para la perfección y felicidad de ésta, antes, por el contrario, la desazón domina en ella y la falta de acuerdo entre ambas acaba con una catástrofe.

Y hay de esto una razón maravillosa. Los modernos constructores de Estados, los actuales racionalistas de la política, que quieren remedar en su orgullo desatinado el *fiat lux* de la creación mundana, no sólo desatienden a las indicaciones divinas que suministra la naturaleza moral, sino que, aun con más soberbio desdén, desprecian las revelaciones de la Sabiduría eterna que se encarnó en la tierra para la renovación de ella, dejando en la misma, abierta hasta la consumación de siglos, una cátedra donde se enseña su verdad a todos los hombres. Cicerón dijo: *Omnia religione moventur*; mas éstos, despreciando el auxilio de la revelación divina, proclaman que todo absolutamente debe ser ordenado por la pura razón, que el hombre debe sacarlo todo de sí, cuando precisamente él nada tendría si todo no lo recibiese. Es la mayor de las necedades, la necedad del orgullo que prefiere la miseria a servirse de los tesoros divinos, por lo cual le sobreviene el castigo de la confusión. Deroga el hombre la dignidad de la Sabiduría divina al no querer valerse de las luces que la naturaleza, ministra suya, le proporciona, deprime a Dios para ensalzarse a sí mismo, y al desoír a su Verbo divino que habló en la plenitud de los tiempos para edificación de todas las gentes, hácese merecedor de que se le deje sumergido en las tinieblas de la ignorancia y presa de sus más aviesas pasiones. Luego es indiscutible que los hombres necesitan de Dios para gobernarse a sí mismos, que este gobierno tan naturalmente le toca, que al faltarle siente la sociedad angustias de muerte, así como al seguirle fielmente se desenvuelve lozana y felizmente como árbol plantado junto a la corriente de las aguas que a su debido tiempo produce opimos frutos.

II

El Verbo, rey de las naciones. — La ley nueva de Jesucristo. — España, prototipo de una sociedad cristiana.

A pesar de la elocuencia y viveza de las voces que, saliendo de los senos de la humanidad, anuncian que Dios, instituidor de la sociedad, es el Señor de la misma, que a Él corresponde gobernarla y dirigirla, y que deben acudir a Él en busca de consejo los encargados de conducirla a la consecución de sus fines, no obstante, para la inteligencia de los hombres, ya de sí vacilante y ofuscada con las tinieblas de las pasiones, se requería que Dios hiciese llegar la palabra de su mismo Verbo, que resplandece por su claridad, hasta los hombres para instruirles en tan importante materia. Y ya desde antiquísimos tiempos resonó la voz de los Profetas que anunciaban la venida del gran Rey que había de reconstituir y dar nuevas leyes a la sociedad; la cual lo reclamaba con vehemencia, y declaraba que únicamente si Dios instituía un Legislador sobre las gentes, éstas vivirían como hombres racionales; el mundo todo en angustiosa expectación pedía que lo lloviese el cielo o que la tierra lo germinase;[1] tenía artes brillantes, literatura magnífica, comodidades y lujo a porfía, leyes muy sabias y doctores muy eruditos; mas todo esto no calmaba aquella imperiosa necesidad, ni podía acallar los gritos de auxilio que la tierra dirigía al cielo, el cual se inclinó a tanto ruego y concedió a la tierra lo que pedía. Consignó Dios, pues, la humanidad en favor de su Hijo Unigénito, le dio por herencia todas las gentes y todas las generaciones, extendió su dominio desde los confines del mar hasta el cabo de la tierra, le confirió cetro de hierro con que gobernarlas y que-

1. «Constitue Domine, legislatorem super eos ut sciant Gentes quoniam homines sunt» (Ps. IX). «Rorate coeli desuper et nubes pluant Iustum; aperiatur terra et germinet Salvatorem» (Isai.).

brarlas como vaso de alfarero, y con aquella voz que hace estremecer al mundo, promulgó a éste el deber de que todos sus reyes le rindieran vasallaje y le pagasen tributo, y después de establecer este supremo dominio en favor de su Hijo, dirigiéndose a los reyes de la tierra y a los rectores de las naciones les dice: *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.*[1] Y el mundo a su tiempo aceptó tan ilustre Rey y las sociedades todas civilizadas le proclamaron Rey de los reyes y Señor de los que dominan.

Porque nunca absolutamente habían visto, o a lo menos habían ya perdido de la memoria, un género de dominio tan excelente, y una superioridad y gobernación tan dulce. Sentó Él mismo, cuando bajó a la tierra, las bases de un nuevo derecho público, de un sistema de gobernación de las sociedades de los suyos, diametralmente opuesto al que predicaban los sabios y practicaban los grandes políticos. Su poder y su sabiduría eran el poder y la sabiduría de Dios, por lo cual su sistema debía ser infinitamente superior a los sistemas de los hombres, y, no obstante, a éstos se dedicaban todos sus cuidados y para ellos debían ser todas las complacencias del poder, que no para el que lo ejercitaba. En aquella sociedad que va a formar, los últimos serán los primeros, y los primeros los últimos; los que en las otras son las heces y el desecho, aquí serán la suprema aristocracia; sobre los pobres y desvalidos, sobre los enfermos y desgraciados, sobre los ignorantes, estampa un sello de distinción y preferencia para su Corazón, y manda que sean objeto de todas las atenciones; en su Ley gravemente conmina al que prefiera al rico sobre el pobre, o distinga más al que viste lujosamente que al andrajoso. El mayor servirá al menor, y

1. «Postula a me, et dabo tibi Gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram» (Ps. II).

«Et adorabunt eum omnes reges terrae; omnes Gentes servient ei» (Ps. LXXI).

el que se siente en la más alta silla de la jurisdicción más eminente, aquel es el destinado a ser el servidor de todos.[1] El mundo quedó atónito al oír tan estupendas teorías, y calificó de locos a los que pretendían implantarlas. Él no podía gobernar las gentes con leyes durísimas; a pesar de la opresión, se le sublevaban; y aquellos utopistas pretendían, destruyendo los lazos de hierro que ataban entre sí los miembros de la sociedad, hacer marchar los hombres y unirles entre sí con los solos lazos del amor. Mas, ungiendo y consagrando de un modo sobrenatural a estos superiores servidores, que en sus funciones, en todos sus ministerios, no eran más que nobles instrumentos de Dios para la gobernación de los hombres, hacía de cualquier rebelión contra ellos un sacrilegio, y un desprecio contra los mismos era un desprecio cometido contra el mismo Dios.

Y, no obstante, estas ideas imperaban ya en el mundo, allá en los arranques de la sociedad, sino que pronto las ahogó la malicia de las pasiones humanas. Es muy cierto que Cristo no vino a implantar una nueva Ley, sino a completar la eterna. La idea de la paternidad, las relaciones de familia, fueron el tipo y el germen de las más antiguas sociedades, en las cuales el príncipe era el padre de todos, y los hijos del mismo eran los hermanos de sus criados. La Sagrada Biblia y *La Ilíada* dan a los servidores de los príncipes el mismo nombre con que designan a los hijos *(pueri)*, y a los rectores de las sociedades llamaba Homero pastores de pueblos, así como en el lenguaje cristiano y en el clásico de nuestra patria. Prelados se llamaban los príncipes, tanto

1. «Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis» (Matth. XXV).

«Si... intendatis in eum qui indutus est veste praeclara et dixeritis ei: Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic; aut sede sub scabello pedum meorum. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, et facti estis iudices cogitationum iniquarum?» (Iac., II). Sabido es el «Servus servorum Dei» con que a sí mismo se condecora el Vicario de Cristo.

seculares como eclesiásticos. Y este amorosísimo gobierno y suave política no sólo es posible en los orígenes de las naciones, en las sociedades infantiles, sino que la virtud de Cristo, la gracia divina, la hace obligatoria a todas las naciones cristianas, las cuales la tuvieron por largo tiempo y las historias claramente nos lo narran. La Iglesia, esposa de Cristo, es la madre que en su seno formó las naciones de Europa. Francia, ha dicho un célebre escritor, es obra de sus obispos, e Inglaterra, escribe un historiador famoso, ha sido formada por los monjes, como las abejas forman las colmenas. Y de todas las antiguas naciones y del conjunto de ellas, que llamamos la cristiandad, puede decirse lo propio. La Caridad era el vínculo que todo lo ligaba suavemente y admitiendo la sociedad aquel sublime principio de que la Caridad es la vida, dio muestras en aquellos tiempos de un vigor y energía que admiran a los siglos actuales, incapaces de oponer las resistencias y vencer los obstáculos que entonces se vencieron. La cohesión entre todas las partes de la sociedad era admirable, porque nada hay que una tan fuertemente como el amor, por lo cual la formidable y espantosa invasión del islamismo que haría trizas y pulverizaría a esta nuestra endeble y pretenciosa sociedad, no pudo disolver aquella sociedad vivificada por el espíritu de Cristo y presidida por su Vicario. Fue entonces, a pesar de los lunares que de la humanidad nunca podrán totalmente borrarse, una época del gobierno paternal que se deriva de la práctica de los principios cristianos. Se sentaban en los tronos Príncipes que creían honrarse llevando a cuestas, a casa de sus súbditos menesterosos, haces de leña con que pudiesen subvenir el rigor del frío, y delicadas reinas que consagraban su vida al cuidado de los pobres enfermos, por repugnantes que fueran sus enfermedades y asquerosas sus viviendas. El mayor de todos se consideraba obligado a ser el servidor del más humilde y despreciado, y aun hoy día vemos, en las modernas monarquías, como una centellica que va a extinguirse de aquella esplendorosa ho-

guera de la Caridad cristiana que vivificaba toda la esfera social, la venerable costumbre de que en los días en que la Iglesia celebra la memoria de nuestra Redención, el Príncipe se postra a los pies de sus más miserables súbditos para lavárselos y para servirles la comida.

España, porque ha sido la nación más católica, es también la que presenta tal vez un ejemplar más magnífico de esta vida social, movida a impulsos de la Caridad, del amor mutuo que llega a juntar lo más excelso y lo más humilde, produciendo un intensísimo cariño entre el Príncipe y el súbdito, entre los más altos y los más bajos. Aun allá en los tiempos en que la monarquía española era cabeza en lo temporal de toda la civilizada Europa, y hasta por fuera de ella derramaba a manos llenas por continentes nuevamente descubiertos y por sociedades ya de antiguo dormidas en las tinieblas del error, las luces del Evangelio y el germen de su vida civilizada; cuando nunca el sol dejaba de alumbrar en sus dominios, los principios de la vida patriarcal, que son los del derecho político católico con las modificaciones consiguientes al mayor desarrollo de la sociedad, eran los que informaban el derecho con que se regían lo mismo los habitantes de la península que los *amados súbditos* que tenía en Indias el Rey católico. No en vano aquellos poderosos habían de oír y leer con frecuencia la doctrina de San Pablo, que enseña que no hay distinción entre griego y bárbaro, ni entre libre y esclavo. Y la sagrada Ley de la jerarquía social estaba tan cariñosamente enlazada con el santo dogma de la igualdad humana, de la fraternidad entre todos, que en aquellos tiempos encontramos rasgos, increíbles, si la historias no los probaran con evidencia, de franqueza y libertad mutua entre los más altos personajes y las personas más humildes. ¿Quién ha visto en los tiempos modernos un caso igual de libertad en la representación de quejas al Soberano al acaecido a Felipe IV, a quien, yendo por las calles de Madrid a ver las solemnes fiestas del Corpus, arremetió un hombre del pueblo abriéndose paso por la

apiñada muchedumbre que rodeaba al Monarca y arrojándose a sus pies con grandes voces le decía que mirase por sus reinos, porque los iba perdiendo? Y su antecesor, el tercer Felipe, a quien se pinta como a poseído de melancolías por su excesiva devoción, abrió las puertas de su regia morada y ordenó una representación dramática, en la que tomaron parte la Reina de Francia y otras damas y príncipes de la Real familia, y esto no para complacer a los magnates de la Corte, sino para alegrar y obsequiar a los rústicos labriegos de la villa de Lerma, donde a la sazón la Corte se encontraba.[1] La política cristiana, que ponía a los príncipes como representación de Dios, que creía que debía presidir a todos sus actos la idea de coadyuvar a la salvación eterna de los súbditos y, por ende, trabajar en su perfección moral, avivando la Caridad divina en los corazones, daba a la sociedad, por extensa que fuese, el carácter de una dilatada familia, entre cuyos miembros deben ser comunes los goces y las amarguras, y a cuyo jefe no es indiferente ni la suerte del más insignificante.

III

El Estado racionalista niega la ley del Verbo. — Esclavitud y miseria de la sociedad racionalista. — Muerte del espiritualismo. — Jesucristo se presenta para solucionar este conflicto.

Mas, por lo mismo que la Caridad es una irradiación divina, cuando una sociedad desecha a Dios de su seno, al propio tiempo en ella fenece aquella virtud excelentísima. Como del cielo descienden las lluvias que fertilizan los se-

1. Refiere los dos curiosos hechos que citamos en el texto el señor García Pedroso en la notabilísima disertación que precede a la *Colección de Autos Sacramentales* de la edición de Rivadeneyra.

cos campos, así también únicamente del Corazón divino deriva aquella afección que une a los que la tienen, y destruye entre los mismos la repulsión que la oposición de intereses produce, convirtiendo al hombre (como han enseñado filósofos afamadísimos entre los modernos) en enemigo del hombre, *homo homini lupus*. Al desaparecer el Estado cristiano, la Caridad se vuelve al cielo; dejando Cristo de ser el vínculo que unificaba la nación y unía entre sí las sociedades, al desaparecer aquella hermosísima confederación que se llamaba la cristiandad, reaparecieron las antiguas *Gentes*,[1] y como de las de su tiempo afirmaba San Pablo que eran *sine affectione*, así también las modernas viven sin entrañas para los desgraciados e infelices que en su seno albergan. La caída del Estado cristiano en todas partes ha aplastado a los pobres y desvalidos, a los que padecían necesidad, de cualquier clase que fuera; y la sociedad naciente se alimentó con la substancia que para aquéllos la Caridad había acumulado. Tales fueron las generosidades con que solemnizó su nacimiento el Estado racionalista.

Entre el hombre individual y la corporación llamada Estado hay analogías singulares. La Fe informando la razón es el principio y raíz de la verdadera grandeza y justicia en el hombre; y que el criterio gubernativo esté conforme a la Fe e informado por ella, es necesario para que la sociedad vaya corriendo tranquila y sabiamente a la consecución de sus altísimos fines. Todo lo humano es deficiente y necesita por lo mismo un complemento que no se encuentra en la tierra, sino en el cielo; nuestra inteligencia no sólo es limitada, sino que está herida de vicios capitales, por lo cual sólo al contacto de aquella verdad inmutable que ilumina a todo hombre que viene a este mundo, se convierte en luz fija, y no

1. Muero con la Europa, decía en 1821 el conde de Maistre, poco antes de expirar.

Con las siguientes palabras caracteriza San Pablo (Romanos, I) la falta de afecciones en el pueblo gentil: «Insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia.»

engañosa ni sujeta a las tinieblas de las pasiones que se levantan en nuestra alma. El hombre debe estar unido con Dios, mediante la inteligencia y la voluntad, y siempre que se ha de consumar el fatal divorcio entre el Criador y la criatura, se empieza rompiendo la alianza de la Fe con la razón, que es la que guía e ilumina toda el alma, o, como ha dicho un escritor antiguo, es el paje de hacha de la voluntad, cuyos pasos dirige alumbrando los caminos por donde debe echar. Por varios siglos fue criterio universal de sociedades y de individuos en la cristiana Europa esta mutua alianza y unión completa entre la Fe y la razón, el entendimiento humano iluminado y unido al entendimiento divino lo dirigía todo, el mundo especulativo y el mundo práctico. Fecundada la sociedad por el elemento divino, la ciencia se levantaba hasta Dios, las artes realizaban la belleza con resplandores celestiales, la materia servía al espíritu y se espiritualizaba, la codicia de riquezas, raíz de todo pecado y germen de todo desorden, quedó humillada por el honor y la nobleza que se le sobrepusieron, y los que gobernaban los pueblos humildemente estudiaban, como ejemplar de su conducta, la manera como Dios se porta en la gobernación de sus criaturas. Pero la rebelde razón quiso sacudir el yugo de la Fe, pretextando, no obstante, un gran respeto a la misma; echó por su lado, desatendiendo sus enseñanzas y no valiéndose de sus luces; luego entabló querellas con la revelación divina, y al fin pretendió acabar con ella.[1] El hombre quiso sobreponerse a Dios, la razón disipar la Fe, y por lo mismo el Estado prescindió de la misma para el gobierno de la sociedad. Todo quiso hacerlo nuevo la soberbia humana, y, aborrecedora de Dios como es de suyo, fue a buscar los moldes de su pretenciosa creación en los tiempos anteriores a aquellos en

1. El ilustre obispo de Córdoba, en su *Historia de la Filosofía*, explica admirablemente la génesis y proceso del racionalismo moderno, incoado ya en el campo escolástico tiempos antes de la Reforma luterana y de que floreciese lo que conocemos con el nombre de Renacimiento.

que la Sabiduría divina se difundió por la tierra. Todo lo que se había formado al calor de la Iglesia era imperfecto y debía destruirse: la ciencia era ignorante, las artes bárbaras, las leyes imperfectísimas, prueba manifiesta de que se había desvanecido en gran parte el amor a Jesucristo cuando así se encontraba malo lo que de un modo más o menos directo de Él procedía, señal evidente de que habían echado de sí la Fe aquellas inteligencias a quienes de tal manera ofendían y cegaban los clarísimos rayos de la luz divina. Empezaba aquella odiosa separación de la inteligencia humana y la divina, la lucha satánica del hombre contra Dios, que debía acabar en nuestros días por proclamar a Dios enemigo del hombre, levantándose éste en son de guerra contra Dios. Y cuando los sabios hubieron apartado de sus inteligencias la Fe, cuando para ser filósofo era imprescindible prescindir de ella, para ser hombre de Estado y gran político fue necesario, aunque no separarse del todo de la Iglesia, prescindir de la misma, haciendo caso omiso de las enseñanzas divinas en la gobernación de los hombres. Todo debía secularizarse y gobernarse todo con un criterio puramente humano, y a la destrucción de la antigua unión entre el poder civil y el religioso, a la revolución contra el predominio de Dios en la sociedad, se la saludó como el principio de una época de libertad, como el ocaso y caída de una época de esclavitud. Los hombres no conocían que tan sólo Dios puede gobernar la voluntad humana sin destruir su libertad, que el gobierno del hombre por el hombre debe forzosamente adolecer de esclavitud, porque la ciencia y el amor del hombre sólo se adquieren por el trato con Dios. Por esto el Estado racionalista ha defraudado todas las esperanzas de sus entusiastas, y ha quedado frustrado en mitad de su carrera sin haber cumplido sus promesas grandiosas en favor de la sociedad, que ya se conoce víctima del mismo y se siente devorada para satisfacer sus monstruosos apetitos. Dios únicamente tiene el secreto y el poder de conseguir sus fines con medios muy sencillos, y por esto cuando los hombres se goberna-

ban por su autoridad el bienestar de la sociedad se adquiría con suma sencillez, se hacía estribar en la vida tranquila, *ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate,* como decía San Pablo (I Timoteo, II).

Mas el Estado que prescinde de la Fe busca la felicidad por más costosos caminos; la soberbia es inseparable de la razón que se aparta de Dios, y la satisfacción de la soberbia requiere un pábulo inmenso, exige víctimas sin cuento. El Estado racionalista hace consistir su felicidad y grandeza, el cúmulo de su perfección, en la gloria exterior, en el predominio; la guerra y todo otro medio siempre es lícito con tal que redunde en esta su gloria. El Estado no tiene otro fin que sí mismo, ni ley superior a su voluntad, y por lo mismo todo debe rendírsele y sujetársele, todo debe sacrificarse en aras de su perfección, todo existe para su gloria; por lo cual si hay oposición entre la felicidad de los súbditos y la felicidad del Estado, si ésta importa la desaparición de aquélla, debe ser destruida y aniquilada la felicidad de los súbditos para aumentar la gloria del Estado, que así consigue su fin y perfección. La guerra cuesta a Europa una suma igual a las siete novenas partes de las rentas públicas,[1] y no obstante de que por doquiera se oye hablar del pauperismo como de una profunda llaga social, la vanidad y el orgullo de las naciones suscitan cada día exterminadoras guerras, produciendo inmensas infelicidades entre las hombres.

Mas ni esta grandeza, siquiera ficticia, dura en las sociedades que se han divorciado de Dios. Los eléctricos resplandores del Estado racionalista pronto se desvanecen, sólo puede ser permanente lo que se funda en lo eterno, por lo cual, a la situación racionalista sucede inevitablemente la situación materialista de la sociedad. Los bajos apetitos se sobreponen a los elevados desvaríos, y la misma razón, no buscando a Dios, coadyuva con sus ciencias al entorpecimiento y degradación del linaje humano. San Pablo dijo que todo cooperaba

1. GATRY, *La Moral y la Ley de la Historia,* cap. VIII; *El homicidio.*

al bien de los destinados a la santidad, hasta el mismo mal (Romanos, VIII); mas en la sociedad que no posee a Dios todo contribuye al mal, hasta sus mismos verdaderos adelantos. Los cuales se convierten en pasto de los apetitos materiales y de las pasiones aviesas; en vez de servir de pedestal al rey de la creación para elevarse sobre todas las criaturas sensibles, le atan a éstas y le achican, aplastan sus elevadas aspiraciones y, corrompiendo su corazón, entenebrecen su inteligencia. Todo medio poderoso es fatal en manos de hombres a quienes falta la luz de la sabiduría, por lo cual ya de antiguo han resonado como una gran sentencia aquellas palabras: *Corruptio optimi pessima.* Hoy día, después de expulsado Dios de la sociedad, hemos visto la demostración de este gran principio; gracias a los adelantos de la industria, ha reaparecido el sibaritismo; merced a los progresos de ciertas artes mecánicas, la guerra se ha hecho más bestialmente carnicera, la libertad política ha producido la esclavitud para los mejores ciudadanos, reprimiendo las más nobles tendencias, y a la sombra de la libertad en los contratos se ha ido formando aquel feudalismo del oro que hace gemir inútilmente hasta aquí, a tantas almas nobles que sufren al contemplar la explotación del hombre por el hombre.[1] Mas, a pesar de estas profundas llagas, la sociedad moderna, formada bajo los auspicios del Estado racionalista, tiene brillante perspectiva y fortísimos estímulos para los ojos y corazones carnales.

Más fácil le es al hombre bajar que subir; y como el materialismo es con respecto a la humanidad, una suavísima pendiente, y el espiritualismo una empinada cuesta, toda

1. Hemos leído, nos parece, en la obra *Roma y Londres,* del italiano Marghotti, el siguiente hecho: «Un visitante de una fábrica inglesa hizo observar al encargado de la misma que le parecía demasiado pesado para su edad el trabajo que tenía a su cargo una muchacha»; a lo cual el segundo contestó: «Ya se procurará que se alimente bien»; «lo mismo, añade el escritor, que si se tratase de una yegua».

civilización materialista es de sí avasalladora. Mas ninguna como la presente, porque ninguna había logrado desplegar a los atónitos ojos de los hombres tanto esplendor y tantas magnificencias de la materia. Hubo un tiempo en que todo brillaba de espiritualismo; todo estaba empapado de una influencia sobrenatural; todo, en una palabra, era teológico: la filosofía y las artes, la política y la guerra estaban informadas por la idea divina, por lo cual todo era grandioso; mas hoy día la materia ha logrado un rango tan distinguido que todo lo ha invadido. Tiene su filosofía, pretendiendo ser ella el principio de todo, y que fuera de ella no hay nada; tiene su teología, es el dios de un sistema científico, famosos doctores [1] la aclaman infinita, increada, eterna, que es la madre que engendra todas las cosas y que de nuevo las ha de recibir en su seno. Esta tendencia ha llegado a inficionar todas las ciencias; hasta para aquellas cuya existencia depende totalmente de la del espíritu, que son esencialmente espiritualistas, han encontrado los nuevos doctores arbitrios más o menos satisfactorios con que darles una aparente consistencia. La justicia que se funda en la libertad del albedrío, los sentimientos que suponen el principio intelectual y las ciencias que de todo esto se ocupan, hasta la mismo psicología, tienen sus imitaciones y su teoría dentro del sistema materialista contemporáneo; y es precisamente una teoría que cuadra admirablemente con el estado actual del espíritu humano. Todo lo que no se ve y palpa es arduo para el entendimiento del hombre que empieza a conocer por medio de los sentidos; por esto la metafísica fue siempre patrimonio de pocos y su adquisición obra de mucho estudio, y cuando se vive en un tiempo en que los sentidos se encuentran solicitados por magníficas, multipli-

1. Büchner diviniza la materia con las entusiastas palabras del texto en su libro *Fuerza y Materia,* del cual van ya publicadas catorce ediciones en poco más de veinte años. Tomamos esta noticia de la eruditísima obra *Demostración de la Armonía entre la Religión católica y la Ciencia,* por don Antonio Comellas, presbítero.

cadas y halagadoras influencias mundanas, cuando la vida requiere una febril actividad, claro está que toda contemplación intelectual ha de quedar mermada y ha de ser fastidiosa para quien se encuentre con suma facilidad con un sistema al alcance de cualquiera y que no contradice, antes bien complementa y satisface las tendencias animales del hombre, que de una manera a la vez tan suave y violenta le arrastran. Nada absolutamente habla del espíritu en la nueva civilización; ha quedado ahogado por la carne, que es la señora que domina en ella absolutamente, porque donde no reina Dios el espíritu no puede sostener su imperio contra las recias embestidas de la carne. Es cierto que nunca como ahora el hombre había dominado la materia; pero también lo es que tal vez nunca la materia había dominado tanto al hombre. Este rey de la creación penetra por las entrañas de la tierra, escudriña los abismos del mar, se pasea por las sublimidades del aire, se entera de lo que pasa en los otros globos, hablan los hombres de un hemisferio con los del otro, pero, absorto en la materia y enamorado de ella la ha hecho su ídolo; el cual, a cambio del sacrificio de su espíritu, le ceba con placeres de toda clase, mata la conciencia que podría atormentarle inspirándole una nueva justicia, entretiene su entendimiento con ingeniosísimas e hipotéticas construcciones con las cuales, si quiere saber quién y qué es Dios, queda enterado de que no es otra cosa que esta materia que le colma de deleites; si le llama la atención encontrar en sí mismo rasgos superiores a los que se encuentran en los otros seres terrenos, le explica pintorescamente cómo ha ido adquiriendo a fuerza de tiempo estas perfecciones que lo elevan a un nivel mucho más alto que el de los brutos, sus antiguos semejantes; y las artes que un día sirvieron para elevar al hombre a una región ideal, donde le enseñaban que estaba el verdadero goce, han parado en ser las golosinas del banquete de sensualismo con que la moderna civilización brinda a sus afortunados. Ha llegado, pues, al último punto la tentación

sensualista, siempre poderosísima, pero más para una sociedad sin Fe, nunca había tenido tantos alicientes ni tantos alabadores, ni músicos y poetas que tanto se esmerasen en convidar a los hombres a sus dulzuras, en desacreditar toda belleza que no sea la suya, por lo cual ha tenido razón aquel impío escritor[1] que ha exclamado: «Se acerca el tiempo en que los hombres habrán de escoger entre la Fe que permanece estacionaria e inmóvil, y la ciencia que adelanta siempre; entre la Fe con sus consuelos de la Edad Media, y la ciencia que está incesantemente difundiendo sus bienes materiales en la senda de la vida, elevando la suerte del hombre en este mundo y unificando la especie humana. Sus triunfos son sólidos y duraderos.» Y porque el camino ancho, presentándose tan placentero, atraía una inmensa multitud de incautos, y el estrecho y empinado se hallaba obstruido y obscuro, por lo cual pocos se determinaban a seguirlo, la bondad divina hizo aparecer en medio de Europa aquel Corazón encendido, cuya luz ha de ofuscar las mentidas y aparentes luces de este siglo, y, prestando un dulcísimo encanto al conjunto que forma la vida cristiana, hacerla reaparecer, mediante los auxilios de su gracia, y los incentivos de sus ejemplos y de su amor, en medio de esta sociedad que no tiene faro que la alumbre, ni calor que la vivifique. Extendiendo nuestra mirada por sobre toda la sociedad, y examinando y aquilatando sus elementos buenos, comparando las fuerzas de estos dos campos enemigos, el anticristiano, que ya a boca llena podemos llamar materialista, y el de los que forman a las órdenes del insigne caudillo que dirige a los suyos desde el encierro del Vaticano; contemplando al hombre y a la sociedad a quienes estas dos influencias enemigas van solicitando, si prescindimos de la

1. Draper, el apologista del Mahometismo, de quien don Nicolás Salmerón, en el prólogo de la famosa obra del primero, afirma que «con ella devuelve multiplicado a la Europa el tesoro de la civilización» (pág. 62); palabras que respiran, no el entusiasmo de escuela, sino el fanatismo de secta.

devoción al Sagrado Corazón de Jesús, que brillantemente se cierne en el cielo de la Iglesia Católica, iluminándola con resplandores divinos, purificándola con amorosísimo fuego y embelleciéndola con el oro de la Caridad divina, no encontramos otro medio de salvación para el hombre absorbido plenamente por los deleites y grandezas de la materia, ni para la sociedad que, deteriorado el individuo, su primer elemento, se encuentra que va rompiéndose a pedazos y deshaciéndose como si su substancia estuviera carcomida y apolillada. Y esta solución está conforme con la de todas las grandes crisis por que ha pasado la cristiandad. El mal verdadero no es más que una deficiencia del bien, enseña la más alta filosofía; luego un ser o una colectividad no puede curarse más que por una comunicación de este bien, que es su esencia y su base; por un refuerzo que reciba, por una infusión de aquel bien que viene de lo alto, el cual ha curado siempre a la cristiandad. En las luchas con el error especulativo, la victoria definitiva no la reportó la pura y simple razón, sino ésta fecundada, dilatada y avivada por la Fe; y en los combates con la fuerza, en las luchas armadas, la cristiandad ha vencido cuando la ha animado el fervor sobrenatural de su Fe y el ímpetu de la oración; y al querer Dios limpiar la Iglesia de la corrupción que se había pegado a sus vestiduras exteriores, no lo ha fiado todo a la sabiduría, prudencia y eficacia de los cánones, sino que ha enviado a la tierra hombres formados según su Corazón, que con el esplendor de sus virtudes, la luz de sus palabras y los sudores de sus trabajos apostólicos le han restituido su primitiva belleza.

Es, pues, la gran lucha humana una epopeya en la cual no puede faltar lo maravilloso, pues siendo el héroe de la misma el hombre destinado a un fin sobrenatural, y como sea uno de los más débiles elementos que entran en el palenque, se requiere que formalmente intervenga aquel Hombre-Dios que ha de reportar magnífica gloria del triunfo de lo flaco sobre lo fuerte, del avasallamiento perfecto que

haga el hombre de todas las otras fuerzas mundanas, y de aquellas fuerzas angélicas que, después de haberse rebelado contra Dios, trabajan de continuo para seducir al hombre.

PARTE SEGUNDA

I

Oportunidad con que se revela el Sagrado Corazón de Jesús. — El orbe católico ve en Él su esperanza.

El héroe de la colosal y sempiterna lucha entre el bien y el mal, Jesucristo o sea la Sabiduría divina que formó y reformó el mundo, ha vuelto a manifestarse en la gran crisis religiosa de la moderna sociedad; empieza su obra de atracción, aquella manera peculiar suya de hacer que los hombres triunfen de la materia y del demonio y que consiste en allegárselos uniéndolos a sí íntimamente para alcanzar triunfo verdadero. Ya quiso en los principios de su gran misión, al aparecer en este campo de batalla que llamamos mundo, tomar un nombre que admirablemente indica su oficio en la tierra. *Emmanuel,* Dios con nosotros, le apellidó su madre, por lo cual, siempre que Jesucristo se ha manifestado a los hombres, éstos, con tal ayuda, han prevalecido. La nueva infusión de virtud divina en la sociedad debía consumarse, o a lo menos tener principio, en aquella Francia que derramó por toda la cristiandad el veneno de la impiedad moderna; la que hizo tremolar en medio de la Europa el estandarte de Satanás, debía ser la que enarbolase la bandera de Cristo; de aquella Borgoña de donde salió el héroe de la civilización católica de la Edad Media, el insigne monje que hizo prevalecer en el mundo el elemento cristiano, el gran Bernardo, salió también la humilde religiosa destinada a presentar a los cristianos la nueva prenda de salvación, el maravilloso signo que debían tomar los nuevos

cruzados. El abad de Claraval por providencial coincidencia debía ser el doctor que la Iglesia destinaría para explicar a los hombres lo que sea esta devoción, que desde el fondo de su claustro enviaba al mundo su paisana la maestra de novicias de Paray-le-Monial; aquél fue el alma, el móvil de las celebérrimas cruzadas, y ésta será la ignorada y oculta promovedora de la nueva cruzada que ha de cristianizar la Europa. Preparábase la Revolución francesa, grande por su maldad, y germinaban ya sus semillas en aquella espléndida y corrompida Corte, donde los brillantísimos rasgos de santidad que a veces cruzaban la densa atmósfera, sólo servían para hacer más visibles el orgullo humano y las flaquezas carnales que le siguen, y preparábase al mismo tiempo, muy lejos y en muy distinto lugar que aquélla, la ardentísima llamarada de amor divino destinado a contrarrestarla. Dios no duerme cuando el enemigo de los hombres vigila. El mismo año en que Lutero empieza públicamente su diabólica misión en Alemania, que fue el de 1521, Dios nuestro Señor quebró la pierna a Ignacio en el castillo de Pamplona, para sanarle y, de soldado desgarrado y vano, hacerle su capitán, caudillo y defensor de su Iglesia contra Lutero; como siglos antes habían nacido en un mismo día en Inglaterra el maestro del antiguo racionalismo, Pelagio, y en Africa el doctor de la gracia, que venía a aniquilarlo para siempre, Agustín de Hipona.[1] Margarita de Alacoque estaba destinada a propagar lo que ya desde el principio del Cristianismo existía: debía ser la que popularizaría la devoción augusta que había tenido ya apóstoles fervorosísimos y profetisas ilustres; debía publicar a la faz del mundo aquellos misterios del Corazón de Cristo que San Agustín[2] escu-

1. Alonso RODRÍGUEZ, *Ejercicio de Perfección*, parte 3.ª, trat. I (cap. I), citando al notabilísimo historiador P. Pedro de Ribadeneira.
2. «Per foramina corporis patent mihi arcana Cordis, patet magnum pietatis sacramentum. In manuali c. XXI.» Este hermoso texto se halla citado, entre otros, en las nutridísimas *Theses de Cultu Sacratissimi Cordis Iesu*, publicadas por los PP. Martorell y Castellá, S. J.

driñaba por los agujeros que taladraron el sagrado Cuerpo; hacer notorios al común de las gentes aquellos apasionados latidos que tan divinamente sentía Santa Gertrudis [1] al profetizar que Dios reservaba el hacerlos palpables a la sociedad para los tiempos modernos cuando el mundo estuviese ya caduco y yerto. El signo de la contradicción del mundo, que adorna a toda obra divina, no faltó a la nueva devoción. La hipocresía de los herejes y la pusilanimidad de muchos doctores la persiguieron cruelmente, los poderes seculares le pusieron obstáculos, y cuando empezaba a brillar a los ojos de los fieles la nefanda revolución, hizo esconder otra vez este sagrado fuego bajo la humildad de la ceniza. La revolución fue su enemiga declarada, porque un poderoso instinto le hacía conocer que era la que debía acabar con ella; así como los hijos de la Iglesia han sentido la inspiración misteriosa y sobrenatural que los llamaba a cobijarse bajo las amorosas alas del celestial Pelícano que alimenta a los suyos con la propia sangre. En las presentes calamidades todos levantan los brazos al Sagrado Corazón, y es porque sus misteriosos latidos, que percibió Santa Gertrudis, se comunican a toda la cristiandad, haciéndose manifiestos como se reveló a esta Santa que sucedería, y habiéndose dicho también a la Beata Margarita de Alacoque que en la nueva edad se manifestaría para aumento del amor divino. Y estas revelaciones privadas de la grande hija de Benito y de la humilde hija de Francisco de Sales, no sólo la Iglesia las ha admitido, sino que se las ha apropiado, y ha creído oír en sus dulcísimas voces la poderosa del Omnipotente que revela sus propósitos a la humanidad muy

1. Los sabios monjes de Solesmes han puesto a la magnífica edición de las «Obras restauradas y completas de las Santas Gertrudis y Matilde» el nombre de *Revelationes Gertrudianae ac Melchtichdianae*, y en verdad que ambas son no sólo profetisas del hecho de la propagación del culto del Sagrado Corazón de Jesús, sino también la muestra más evidente, y hasta ahora no superada, de la nueva y suavísima forma de devoción de que hablamos en el texto.

diversamente y con distintos modos. Al orbe católico ha mandado celebrar la festividad del Corazón sagrado, y desde las modernas iglesias del Nuevo Mundo hasta las antiquísimas del Viejo Continente, la voz respetable de los Concilios provinciales [1] ha exhortado eficazmente a los fieles a esta devoción como a principio de bienes y provecho espiritual. Y aquel magnánimo Pontífice, que por tan largo espacio de tiempo acaudilló y fue cabeza del mundo católico, y destruyó en el terreno especulativo las gigantescas y flacas construcciones del liberalismo y de la revolución, al lanzar desde lo alto del Vaticano a los cuatro puntos cardinales de la tierra los rayos de condenación y anatema a los principios fundamentales de una civilización anticristiana, considerando sin duda la desolación de la sociedad, que por unos momentos se había enamorado de un vano ídolo, con aquella su dulce y poderosa voz que hacía despertar a los aletargados, dirigiéndose a los fieles exclama: «En medio de las multiplicadas calamidades por que pasa la Iglesia y la sociedad civil, acójanse todos a Jesucristo y a su Corazón dulcísimo, víctima de una ardorosa caridad para con nosotros, y eficazmente pídanle que con los lazos de su amor todo se lo atraiga, para que los hombres inflamados con su amor santísimo, anden en conformidad con los deseos de su Corazón.» Así hablaba en aquella inmortal encíclica *Quanta cura,* que, acompañada del *Syllabus,* dejó pasmados a amigos y enemigos de la Santa Sede. Y la confianza en el Sagrado Corazón del valeroso Pío IX fue creciendo, y sus autorizadas enseñanzas al pueblo católico sobre aquella dulcísima devoción fueron cada día más apremiantes, hasta el punto de que, habiendo llegado ya la Iglesia a su completo abandono de los poderes terrenos, cuando no solamente de-

1. Las mentadas *Theses de Cultu Sacratissimi Cordis Iesu,* además de los notables Concilios Tarraconenses del siglo pasado citan, entre otros, en el presente, el Concilio Avenionense, el nacional de Irlanda, reunido en Maynooth, y el Oregonense, en América.

jaron de considerarla como a madre, sino que la trataron como enemiga, en el colmo de la amargura y de la desolación, en medio de la noche más cerrada, convoca a todos los que sienten en su alma el amor de Cristo y solemnemente les intima su voluntad de que se ofrezcan y consagren a su Corazón, buscando allí la Iglesia el apoyo y refugio que el mundo ingrato le negaba. Por lo cual, pocos años después, cuando la heroína de la Revolución vino a quedar víctima vergonzosa de la misma, al caer la ilustre nación francesa en el abismo de todas las derrotas, quedando convertida, la antigua señora de las naciones, en esclava que ha de pagar duramente sus liviandades, en medio de sus infortunios, vuelta reflexiva por sus multiplicadas humillaciones, hace solemne y nacional promesa de levantar en las alturas del monte de los mártires, donde comenzó la Compañía de Jesús, un templo dedicado al Sagrado Corazón. Aquel París, pues, centro y ombligo, como la antigua Atenas, del mundo civilizado, foco de donde han partido los rayos de ardientes concupiscencias que han consumido las antiguas costumbres cristianas, será también un día u otro, por más que la malicia humana a ello se oponga, la que hará llegar a las más apartadas naciones el eco del humilde y amoroso himno de regreso de la sociedad al seno del divino Redentor, de donde jamás debiera haber salido.

II

Montmartre. — La Compañía de Jesús. — Las modernas Congregaciones religiosas dedicadas sobre todo a la caridad.

Una multitud de coincidencias misteriosas excitan en la mente del cristianismo los nombres de Montmartre y de París. París y Roma quedan atados con un vínculo sobrenatural. La hija de Rómulo y la discípula del Areopagita vienen en distintos tiempos a ser investidas por Dios de un carác-

ter de mensajeras divinas, de propagadoras de la verdad y del amor sobrenaturales. De Roma se sirvió el Eterno para propagar la verdad en medio de una época dominada y empapada del error, y que quiso la misma Roma aun multiplicar regándolo con torrentes de sangre cristiana. Y la moderna París, la antigua sede de Dionisio, la que inficionó al mundo con su sensualismo, ¿quién sabe si está destinada también a propagar por la tierra la devoción al Sagrado Corazón de Jesús, restauradora del espiritualismo cristiano? En Montmartre, precisamente, se organizó en compañía la gente levantada por el más gallardo de los caballeros vizcaínos al objeto de socorrer a Roma en la rebelión mayor que contra aquella sede han visto los siglos cristianos, y a esta Compañía, que trae por escudo el nombre de Jesús y se apellida con este mismo nombre, por maravillosas y providenciales coincidencias le ha tocado la suerte dichosa de ser la propagadora y sostenedora de la devoción al Corazón de Cristo. Es indudable que entre ella y la Compañía hay un estrecho vínculo, una congruencia nobilísima, no sólo de apariencias y armonías exteriores, sino de espíritu y de substancia. La vida espiritual, aunque siempre ha sido y será la misma dentro de la Iglesia, es indudable, no obstante, que reviste forma distinta en diversas épocas, y la Compañía de Jesús, que reveló a la sociedad moderna una forma de vida espiritual más asequible en las presentes circunstancias, coincide perfectamente con la forma suavísima de devoción que llamamos del Sagrado Corazón de Jesús. La substancia del ascetismo de la Compañía es la misma que la de las Colaciones de los Padres o de la Escala espiritual de San Juan Clímaco; y, no obstante, hay entre un ascetismo y otro una tal diversidad de apariencias, que al paso que el primero es practicado hasta de multitud de personas que viven en el siglo, el segundo dejaría aterrados a muchísimos y ejemplares religiosos que viven hoy día santamente en el seno de la Iglesia Católica. La Orden de San Ignacio ha influido indudablemente en todas; fue ya un

destello, como uno de aquellos latidos que Santa Gertrudis anunciaba que un día se harían sentir más fuertemente para manifestar a los ojos del mundo el amor de Cristo. Lo que Benito fue en los albores de la Edad Media, será, sin duda, Ignacio en los tiempos venideros, obreros destinados por Dios, cooperadores que se suscita su sapientísima Providencia para la reconstrucción de la sociedad en épocas en que, rotos los vínculos sociales, ha de bajar del cielo el único remedio que puede unir la descoyuntada sociedad humana y prestar fuerzas a su debilitada constitución. Para domeñar las tumultuosas pasiones de aquellas sociedades, cuyo preponderante elemento fue el representado por los hijos del Norte, para instruir y aun mejor educar los nuevos y casi salvajes señores de la Europa civilizada, para formar núcleos de población en las devastadas regiones del antiguo Imperio Romano, se requería aquella imponente orden de los monjes que daba al mundo el ejemplo sorprendente y visible de un desasimiento absoluto de los atractivos carnales, cuyos individuos, formados con la disciplina regular, constituían pueblos perfectamente organizados bajo la dependencia del báculo abacial, y que, siendo a la vez labradores y guerreros, eran el modelo viviente de los que manejaban el arado o la espada, que constituían las más preferentes ocupaciones de aquella sociedad que renacía bajo la influencia divina y sobrenatural de la gracia de Cristo. Pero para una sociedad que tiene ya perdida la energía, para pueblos instruidos y educados con una civilización entre cuyos ingredientes los hay verdaderamente de muerte, pero que conserva otros de origen celestial, que de la materia y sus utilidades poseen una vasta ciencia, al paso que ignoran las ciencias y las utilidades del espíritu, se requería un inspirado pedagogo como Ignacio y los suyos que en diversas formas, con exquisito estudio de las necesidades, de las preocupaciones, de los vicios y preferencias de los hombres, se encargasen con aquella suavidad que únicamente emana del Corazón de Cristo, de encaminar por las vías

de los mandamientos divinos a la sociedad verdaderamente descaminada. Así como Benito fue el patriarca de los monjes de Occidente y casi todas las órdenes monásticas le tuvieron por padre y adoptaron o imitaron su legislación, Ignacio de Loyola ha sido el ejemplar y tipo de las nuevas órdenes suscitadas por el Corazón de Jesús en los tiempos modernos. Y obsérvese la preciosa y divina coincidencia de que una gran parte de estas órdenes o a lo menos las principales nacidas al calor del Corazón divino, han adoptado el nombre de su amoroso Dueño, aunque en distintos sinónimos. Compañeros de Jesús se llamaron los hijos de Ignacio, Pasionistas los de Pablo de la Cruz y Redentoristas los de Alfonso de Ligorio; y en último resultado ¿qué vienen a ser todas estas nuevas órdenes sino retoños del grande árbol plantado por Ignacio? Todas obedecen a un mismo plan, todas han adoptado sus principales costumbres y forma de vida, a la manera que en los tiempos monásticos *el libro de usos* de los monasterios más famosos y observantes se introducía y observaba en los nuevos que se iban levantando. Por esto, sin duda, el famoso príncipe de Bismarck persiguió por crimen de jesuitismo a congregaciones independientes de la Compañía; por esto la impiedad hace la guerra más cruda a ésta para que, cortado el árbol, se sequen los retoños.

Y no queremos decir con esto que las antiguas y respetabilísimas órdenes regulares hayan perdido su razón de ser, que la tienen y excelentísima dentro de la amplitud de la vida sobrenatural de la Iglesia, como los monjes no la perdieron al aparecer los frailes, así tampoco éstos ni aquéllos la han perdido al emanar del Corazón de Jesús las órdenes religiosas más recientes y que la divina Providencia oponía a las nuevas herejías, errores y vicios de la sociedad moderna. Como en el mundo físico, así también en el espiritual hay un continuo aumento de necesidades que requieren un

mayor número de medios de satisfacerlas; las antiguas necesidades no se pierden al aparecer las nuevas, por lo cual los nuevos medios no hacen inútiles los antiguos.[1]

Aquel vastísimo e interesante espectáculo de las órdenes monásticas antiguas, aquel mundo monástico más bien dicho, en el cual descubríamos en el campo de batalla el manto blanco de los hijos del Cister militante; en los bosques, valles y hasta en los telares el negro escapulario de los discípulos de Benito; en las universidades a los humildes frailes de Santo Domingo y de San Francisco, que con su celo y elocuencia, además, levantaban hasta el cielo el fervor de las poblaciones, y espiritualizaban toda la vida; aquel espectáculo, digo, no supera al que están dando nuestras modernas órdenes religiosas, emanadas del Corazón divino. Porque la sociedad está ya caduca y tiene mil flaquezas, porque más que pasiones altaneras que domeñar (aunque también las haya) tiene torpezas y miserias propias de toda situación de decadencia, vemos hoy la Caridad cristiana que brotó del Corazón del Salvador, satisfaciendo en mil formas distintas, hasta llegar al más insignificante detalle, estas múltiples necesidades y miserias. El fruto del crimen tiene quien le recoja para convertirle en fruto de bendición de Cristo, la víctima del vicio y el desecho de las pasiones en-

1. El número correspondiente a enero de 1881 de la *Revista General de Legislación y Jurisprudencia,* inserta un trabajo del señor Giner, en que, pretendiendo que ha pasado con los progresos del ideal religioso el tiempo de las Órdenes de vida contemplativa, asegura que sólo pueden vivir lejos de la competencia de las Órdenes activas, llevando aun así una existencia miserable y preludiándose la transformación definitiva de las mismas. Y, no obstante, en los Asceterios Trapenses y Cartujanos de Francia, que son precisamente las Órdenes más contemplativas, vivían hasta la actual disolución millares de Religiosos, y entre ellos personas que en el mundo habían figurado en primer término. Del monasterio de Dombes, y no era el más numeroso, sabemos que contenía más de ciento diez religiosos. Si el pensamiento generador de la vida cenobítica fue el ponerse fuera de alcance del contagio de una sociedad perdida, es indudable que hoy día vuelve a ser de grande aplicación.

cuentran manos cariñosas que reparan sus voluntarios quebrantos, el anciano a quien el moderno feudalismo de la industria, peor que el antiguo que contraía para con sus siervos alguna obligación, ha estrujado, mientras tuvo fuerzas, y que después abandona, halla mujeres amorosas como hijas que sirven de báculo a sus últimos días; hay maestros para los hijos del pobre y para los del rico, y otros que van buscando discípulos, con más ahínco que el avaro busca el oro, por entre las perdidas calles de nuestras grandes ciudades; como hubo monjes guerreros hay religiosos y clérigos periodistas, y así como los hubo y hay labradores, han aparecido otros industriales, y quién sabe si van a adquirir aún mayor desarrollo e importancia. Nosotros no vemos el espectáculo porque formamos parte de él; pero es cierto que, a pesar de los estragos del error y de la extensión de la maldad, no hay hoy día necesidad alguna que no esté subvenida por medio de las nuevas órdenes, y aun en el terreno especulativo han prestado a las ciencias, hasta a las profanas, los hombres más eminentes que les han descubierto nuevos caminos y alumbrado con la claridad de nuevas verdades.

Mas el carácter distintivo de las Órdenes y Congregaciones religiosas, que pueblan el mundo moderno, que penetran hasta en sus más hondas entrañas como raíces del santo árbol de la Iglesia Católica, es sin duda el ejercicio de la Caridad, lo cual prueba a maravilla, juntamente con la nueva forma de la piedad de que aparecen revestidas, que son la encarnación de los latidos de amor del Corazón de Jesús, que en espíritu profético, vio Santa Gertrudis, y que están destinadas a hacer reaccionar a la sociedad moderna, tan fría en todo lo que atañe a la vida del espíritu. Congruos son siempre los auxilios con que favorece al mundo en sus necesidades la divina Providencia, por lo cual a la falta de vida, a la inapetencia para todo lo que es espíritu, corresponde con la manifestación teórica y práctica de su amor, con un nuevo culto, con una nueva forma de

vida espiritual, con Corporaciones religiosas dedicadas al auxilio de las miserias corporales hasta en sus ínfimos detalles, a fin de que el hombre, animalizado por los múltiples y eficaces regalos del sensualismo moderno, si es incapaz de subir a las sublimes recreaciones del alma y de ocuparse en el nobilísimo trabajo de una alta perfección espiritual para alcanzar a semejanza de Dios la victoria y dominio de la materia, sepa siquiera agradecer en su bajeza de espíritu aquel amor divino que, posesionándose del corazón de santas criaturas, le presta por medio de ellas auxilio en sus miserias, consuelo en sus amarguras, y encargándose de aquellos hijos que tal vez él no tendría suficiente abnegación para educar, se los devuelven un día con el entendimiento iluminado por la luz de la ciencia y de la Fe y con el corazón rectificado y embellecido por la virtud y la educación. Francia acaba de darnos ejemplo de que no ha sido inútil la manifestación al mundo moderno del amor de Cristo, y al mostrar una energia desusada en la defensa que contra la fuerza bruta ha hecho de aquellos institutos religiosos o nacidos del Corazón de Cristo o vivificados por la savia que modernamente de Él ha emanado, a las claras ha revelado que la reacción cristiana ha comenzado en los más nobles miembros del cuerpo social, en las clases más eminentes de la sociedad, que fueron las primeras que ingratamente se rebelaron contra la Iglesia Católica, separando la sociedad del amparo y tutela de la misma. Y ¿ha sido por ventura este principio de regreso al redil de Cristo fruto de una demostración científica de la superioridad de la Iglesia, consecuencia en el seno de la misma, o la convicción producida por la elocuencia irresistible de ministros de la palabra divina dirigidos a la conversión de la sociedad? No; la Iglesia tiene todo esto, es cierto: apologistas eminentes, filósofos y sabios en todos los ramos, hombres elocuentes para anunciar la palabra del cielo, pero no los tiene en mayores proporciones de las ordinarias; lo que sí tiene en un grado no común, de lo que hace la Providencia particu-

lar ostentación en nuestros tiempos, es de la Caridad divina, de aquel amor hacia los hombres que logrará, venciendo todas las concupiscencias, hoy día tan vivas y espléndidamente cebadas, avasallar la materia, dominar el sensualismo y dar al mundo y al cielo el magnífico espectáculo de una civilización que dispone de infinitos medios materiales y que, no obstante, se rinde a los mandatos del espíritu. Si así no fuera, parece que quedaría incompleta la sublime misión del Verbo encarnado, el divino héroe de la lucha entre el espíritu y la carne vencido, frustrada la universal expectación de los hombres de buena voluntad y sin efecto la celestial promesa que aseguró la herencia de todas las generaciones al humilde Hijo de David.

III

Restauración de la inteligencia social por la fe. Restauración de la voluntad social por la verdadera idea de la felicidad. — Comparación de esta restauración con la del positivismo. — Progresos del ideal cristiano.

Mas para que la restauración social promovida por los fuertes y amorosos latidos que el Corazón de Jesús ha hecho percibir al mundo, ya envejecido, sea completa y duradera, es necesario que haya una rectificación de lo que podríamos llamar la inteligencia y la voluntad de la sociedad: la ciencia y el trabajo. La moderna civilización presenta el lamentable espectáculo de un divorcio y voluntario antagonismo entre la Fe y la razón y entre la Caridad y la industria. Dios las hizo para vivir juntas, para que se ayudaran mutuamente; mas la razón y la industria se han sublevado repudiando aquellas dos nobilísimas virtudes teologales que deben ser su perfección y complemento, y no se crea que estas dos rebeliones sean sólo dos combates parciales dentro de la colosal rebelión que forma la revolución

moderna o los síntomas más característicos de la misma; son su raíz y substancia, ya que no son otra cosa que la manifestación externa de la separación de Dios consumada por el hombre en su entendimiento y en su voluntad, que el desenvolvimiento descomunal de aquellas dos concupiscencias, principio de todas las otras, que llamamos la soberbia y la codicia. La más debida, al paso que también la más dura de todas las exigencias que Dios tiene para con el hombre es, sin duda, la del rendimiento de la razón a la Fe, por lo cual la razón, hinchada por las pasiones, tantas veces se la sobrepone en detrimento de ella misma y para destrucción de todo orden y armonía en la esfera práctica que depende de la racional.

Éste fue el comienzo de la revolución; tal es la raíz del liberalismo que viene carcomiendo a la sociedad, el principio de todos los males que la afligen, por lo cual el sapientísimo Pontífice que rige la nave de la Iglesia ha juzgado que el principal remedio contra ellos era la restauración de la ciencia, renovar aquella antigua alianza entre la razón y la Fe que un día fue fecundo y salvador principio entre los hombres, base y fundamento de aquella sociedad cristiana cuyos nobles sentimientos, cuyas ideas elevadas y empresas heroicas serán admirados hasta la consumación de los siglos. Y ¿cuál es el medio de que se va a valer la Providencia divina para traer otra vez los hombres a su magisterio, para que las ciencias humanas consientan en ser, como antiguamente, humildes *ancillae fidei?*

El divorcio entre la razón y la Fe no provino, por más que la primera, para ocultar su torpeza, de continuo lo alegue, de amor a la verdad, de la sed y curiosidad filosófica, sino de la soberbia humana, de la rebeldía del hombre que no quiere humillarse delante de Dios ni reconocerle por Maestro. Y he aquí que las palabras más sonoras que salen del Corazón divino, las expresiones más eficaces que tuvo para recomendar una virtud el amoroso Salvador, fueron aquellas tan sabidas que incluyen el fruto práctico que

por revelación divina deben los cristianos sacar de la devoción propagada por Margarita de Alacoque: «Aprended de Mí, que soy humilde de corazón.» La humildad, que es condición indispensable de la Fe, es una virtud exclusivamente cristiana, de tal manera que sólo puede hallarse en un corazón fecundado por la gracia divina. Y la razón vestida de humildad se levanta a grande altura, depone y se desprende de las pasiones que puedan torcerla, por lo cual, dejado el amor propio, que ha sido el sentimiento generador de tantas falsas filosofías, quédase tan sólo con el amor más puro y noble, con el amor de la verdad, que la espolea para llegar a un conocimiento más perfecto de la misma, pues está convencida, ya que hasta la Fe le dice que en la contemplación de la verdad ha de encontrar su centro y bienaventuranza.

Los antiguos atribuían una importancia capital a la cuestión de en qué consiste la verdadera felicidad; todos los filósofos discurrían sobre ella y de la misma se han escrito multitud de teorías. Y en verdad que no andaban errados atribuyendo tanta importancia a este asunto, de suerte que consideramos que de la manera de resolverlo depende y se deriva el tipo y carácter que presenta una sociedad, ya que el objeto de ésta es buscar la felicidad relativa de que es capaz cada asociado. Porque la nuestra, perdido el espiritualismo cristiano, se ha dejado dominar de los principios positivistas, y juzga y resuelve con el criterio que de ellos se deriva; ciencia, filosofía, literatura, artes y política adolecen de falta de elevación y manifiestan a las claras un verdadero sensualismo, que ponen en un nivel las sociedades de los hombres y las manadas de los brutos, donde el más fuerte es el que domina e impone la ley, en las cuales las luchas son tan sólo, usando una frase de Santo Tomás, *de cibis et venereis*. Estos principios han canonizado los divinizadores de la materia; lo mismo que acabamos de decir

proponen ellos como ideal, aunque disimulando la crudeza bajo un estilo filosófico y florido. ¡Cuán diferentemente lo enseña el ilustre Maestro de sabiduría cristiana, el Doctor Angélico! Si la bienaventuranza o felicidad consiste en la perfección, tan sólo en Dios los hombres pueden encontrarla, y el citado Doctor prueba con evidencia matemática que sólo en Él el ser racional puede hallarla. Lo superior, dice, no puede perfeccionarse por lo inferior; la materia, por lo tanto, todo conocimiento científico que empieza por lo sensible, ¿cómo perfeccionará al hombre, que es por naturaleza más perfecto que todo lo que se ve y palpa? ¿Acaso lo menos perfecto perfeccionará a lo que lo es más? Pero porque en lo sensible y material hay una participación e indicio del Ser perfectísimo, porque a Éste le plugo, por un rasgo de generosidad, hacer brillar hasta en las criaturas inferiores un destello de su perfección altísima, podrá el hombre, contemplando aun las más despreciables, alcanzar inmediatamente y de un modo muy precario, un aumento de perfección, no, empero, de una manera satisfactoria, porque la criatura la tiene muy limitada y de referencia, por lo cual la plena y completa tal cual es posible en la presente condición ha de buscarla en quien la posee sin medida y por propia virtud, en la contemplación del Ser Soberano; y no precisamente en la comunicación práctica con Dios, sino en la especulativa y contemplativa, que es la que, siendo más íntima, hace participantes a los hombres de las grandezas divinas. En ella la más alta y noble facultad del hombre se ejercita en el objeto más excelente, la inteligencia en Dios; y si Aristóteles dijo que *anima est quodammodo omnia,* porque el alma puede pensar en todo y el pensamiento es la forma del alma y la forma determina el ser, entonces es en cierto sentido Dios, ya que a su manera Éste le sirve de forma y complemento, y unida a Él, como si hubiese llegado ya a su término, descansa, pues que, llenadas todas sus exigencias y deficiencias de criatura limitada y no

sintiendo el malestar del propio vacío, exclama con la insigne Doctora de Ávila: «Quien a Dios tiene nada le falta».[1]

He aquí puesto el fundamento de la civilización cristiana, el principio fecundo que debe mover todos los órganos sociales, el punto a que deben encaminarse los esfuerzos colectivos e individuales de la humanidad; el conocimiento más perfecto, más general de Dios, la contemplación del mismo; en esto estriba primariamente la bienaventuranza y de un modo secundario en la operación del entendimiento práctico que ordena las acciones y pasiones humanas. ¡Qué contraste entre esta maravillosa resolución del problema y la

1. «Beatitudo magis consistit in operatione speculativi intellectus quam practici, quod patet ex tribus. Primo quidem ex hoc quod si beatitudo hominis est operatio, oportet quod sit optima operatio hominis. Optima autem operatio hominis est quae est optimae potentiae respectu optimi obiecti; optima autem potentia est intellectus cuius obiectum optimum est bonum divinum: quod quidem non est obiectum practici intellectus, sed speculativi. Unde in tali operatione, scilicet in contemplatione divinorum, maxime consistit beatitudo. Et quia *unusquisque videtur esse id quod est optimum in eo* ut dicitur (Ethic., lib. IX, cap. IV, et VIII, et lib. X, cap. VII, ad fin.); ideo talis operatio est maxime propria homini, et maxime delectabilis. — Secundo apparet idem ex hoc quod contemplatio maxime quaeritur propter seipsam. Actus autem intellectus practici non quaeritur propter seipsum, sed propter actionem; ipsae autem actiones ordinantur ad aliquem finem. Unde manifestum est quod ultimus finis non potest consistere in vita activa, quae pertinet ad intellectum practicum. — Tertio idem apparet ex hoc quod in vita contemplativa homo communicat cum superioribus, scilicet cum Deo et angelis quibus per beatitudinem assimilatur; sed in his quae pertinent ad vitam activam, etiam alia animalia cum homine aliqualiter communicant, licet imperfecte. Et ideo ultima et perfecta beatitudo, quae expectatur in futura vita tota principaliter consistit in contemplatione. Beatitudo autem imperfecta, qualis hic haberi potest, primo quidem et principaliter consistit in contemplatione; secundario vero in operatione practici intellectus ordinantis actiones et passiones humanas, ut dicitur.» Ethic., lib. X, cap. VII, et VIII. (Art. V, quaest. III, 1, 2, D. Th.)

En los artículos anteriores prueba el Angélico que la felicidad consiste en una operación; así como en el siguiente demuestra que no puede consistir en la contemplación o consideración de las ciencias que ahora llamamos naturales, sino de un modo muy secundario. «Non enim aliquid perficitur ab aliquo inferiori, nisi secundum quod in inferiori est aliqua participatio superioris.»

que le dan nuestros positivistas! Mas también, ¡qué contraste entre la felicidad que la sociedad alcanza de la primera y que se refunde en aquella fórmula de San Pablo, citada ya al principio: *Vita quieta et tranquilla in omni pietate et castitate,* y la perturbación, esclavitud y embrutecimiento de la segunda! La contemplación divina está al alcance de todos; Cristo la hizo asequible a cualquiera; para esto vino al mundo; a este fin la Divinidad se manifestó corporalmente a los hombres, *ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur,* y a este objeto ha hecho asomar por encima de los más brillantes adelantos, en el horizonte de la vida moderna, los vivísimos fuegos que irradian de la Caridad de su Corazón y van a dar en los ojos del más distraído; no puede ser ocasión de luchas, porque el gozar del uno no estorba el gozar del otro, y la divina generosidad cabalmente se prodiga con más abundancia a los pequeñuelos y despreciados del mundo. En el goce de este bien es posible un elevado y digno socialismo que no redunda en injusticia ni ocasiona envidias; en este gran banquete de la vida cristiana el que más puede saciarse es el que menos harto viene del banquete de los afortunados del siglo; por lo cual se consideran más felices e ilustres los que han sabido echar de sí la carga de las cosas materiales y sensibles que hoy día son objeto de lucha, las cuales, según las doctrinas corrientes, han de ser los incentivos de la perfección, el colmo de la felicidad; por lo cual, no siendo suficientes para todos, estorbando para su consecución el que otro de las mismas se aproveche, aparecen las tremendas luchas sociales, se convierte el hombre en lobo para su prójimo y la tranquilidad y la paz son imposibles. Y no se crea que este espiritualismo sofoque, o más bien dicho, paralice la actividad de la industria, el desarrollo material; en la lucha entre el espíritu y la materia, si ésta prevalece, aherroja y esclaviza al otro, porque no es capaz de más, pero el espíritu vencedor de la materia la eleva, comunicándole algo de su dignidad,

cuya potestad parecía ya indicar el grande Agustín cuando, hablando del hombre, decía *qui futurus erat etiam carne spiritualis*;[1] y si el fin caracteriza las cosas, la ciencia católica, al explicar la finalidad del universo y de todas las maravillas que lo componen, al decir el porqué de la materia, imprime a ésta una elevación tal que la hizo capaz de que Dios la juntara a sí mismo y le comunicase su altísima dignidad. Todo se espiritualiza con el sistema cristiano; nada hay despreciable: la industria será la gran auxiliar de la Caridad; del dar vueltas al manubrio de un telar el teólogo probará que es acto merecedor de vida eterna; por lo cual nadie con sinceridad podrá afirmar que el espiritualismo cristiano sea rémora a los adelantos materiales. Al principio hablamos de aquel estado social en el cual los hombres formaban como una familia, en que el padre era el jefe del Estado, y hacíamos referencia a épocas más felices en las cuales así se había realizado. El gran desarrollo de la riqueza en los tiempos modernos hace más necesaria esta forma familiar en la sociedad; el acumulamiento, en manos de pocos, de inmensas riquezas exige de los amos modernos, más que de los antiguos señores, el deber de cumplir con las obligaciones de padre respecto a sus subordinados, para cumplir con lo que se incluye en aquellas solemnes palabras del Evangelio: *Fidelis servus et prudens quem constituit Dominus super familiam suam ut det illis cibum in tempore.*

Es indudable que la comprensión de las grandes verdades cristianas volvería la tranquilidad a nuestros turbados tiempos. Los hombres, convencidos de que la felicidad no consiste en los medios materiales, buscando la bienaventuranza en la contemplación divina, no se dividirían entre sí; los pobres no codiciarían contra los ricos, y éstos, imbuidos en la idea de que eran siervos y no señores (*fidelis servus*), de que la Pro-

1. *De Civitate Dei*, lib. XIV, cap. XXXV.

videncia al colocarlos sobre los otros lo hacía en beneficio de éstos, de manera que no les era lícito gastar superfluamente lo que ellos necesitasen, serían verdaderos padres de los pobres y se cumpliría aquel solemne precepto que San Pablo intimaba ya a los primeros cristianos: *Fiat aequalitus.*[1] Y he aquí deshecho el horrendo monstruo del socialismo moderno. Mas ¿dónde se encontrará un principio suficientemente enérgico para acallar tan insaciables y violentas pasiones? ¿Quién podrá establecer entre los hombres la antigua convicción y creencia de que la bienaventuranza primariamente consiste en la contemplación de Dios? Únicamente la piedad cristiana, tan sólo esta misma contemplación divina generalizada y llevada a la práctica haciendo probar a los hombres la dulzura de aquel Corazón inagotable, principio de verdadera felicidad, juntando otra vez la razón y la Fe y uniendo en amoroso lazo la industria y la Caridad.

Es indudable que ha empezado ya el movimiento de aproximación entre la ciencia y la Fe, haciendo esperar fundadamente que un día volverán a encontrarse, gracias a aquel Corazón amorosísimo que, destruyendo la rebeldía de la primera, le revelará las sublimes bellezas de la segunda. Aquella hija predilecta del Corazón de Cristo, la Compañía de Jesús, hace tiempo que con la energía y constancia que la distinguen, con la superior ilustración que de la una y de la otra tiene, trabaja en esta fecundísima reconciliación. No toca a ella, sino a la esclarecida Orden de Frailes Predicadores, la gloria singularísima de haber permanecido siempre y en todo fiel a la escuela que toma por base la unión de la Fe y de la razón; pero es cierto que hace más de treinta años que trabaja con perseverancia y superior inteligencia para restablecerla, sosteniendo una importantísima publicación periódica, *La Civiltà Cattolica,* que se esparrama por todo el mundo propagando estas doctrinas, y que en todos los ramos de la

1. «Ut fiat aequalitas sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit.» (II Cor., VIII, 14 y 15.)

ciencia procura esta reconciliación sublime de la inteligencia humana y la inteligencia divina; y, considerando la posición decidida que la Compañía en masa ha tomado en el campo científico, ¿no hemos de ver en ello la influencia del Corazón divino, cuya devoción forma el carácter, alumbra la inteligencia y modela las costumbres de sus generosos hijos? Ni la industria ha dejado de sentir ya los principios de la reconciliación con la Caridad. La nueva forma de vida religiosa se ha aplicado también a esta noble y provechosísima tarea, de mil maneras el catolicismo se va introduciendo en estas inmensas muchedumbres que ponen en movimiento a la Europa industrial, procura educarlas, satisfacer sus necesidades y hasta instituye medios para recrear aquellas existencias agobiadas bajo el peso de un ímprobo trabajo, y hemos de esperar confiadamente que un día imperará en la industria, no el egoísmo, sino la Caridad, y que tomará por lema *Ad maiorem Dei gloriam,* como por la gloria de Dios trabajaban los antiguos, como por la misma Colón descubrió el Nuevo Mundo, Gutenberg la imprenta, Keplero las leyes que gobiernan el universo: con lo cual no hacían más que conformarse con aquel principio rudimentario de la Doctrina cristiana de que Dios ha de ser el fin de todas nuestras obras y trabajos. Schlegel dijo,[1] en son de profecía, que la reunión de la ciencia y de la Fe sería en sus resultados espirituales mucho más importante que lo fue hace trescientos años el descubrimiento de un nuevo hemisferio; y, sin nota de temeridad, creemos que puede afirmarse que la aplicación de la Caridad a la industria contribuirá más a satisfacer las necesidades materiales de los hombres que no ha contribuido, a pesar de sus inmensos resultados, la aplicación a la misma del vapor como fuerza motriz.

1. *Historia literaria,* fin.

IV

Forma mística de la sociedad cristiana. — ¿Podrá volver? — Después de las ruinas acumuladas por el error, los pueblos vuelven al Corazón de Jesús.

Mas para que se logren estos magníficos resultados, que no son utopía, sino verdad muy práctica bajo el imperio verdadero de la Ley cristiana, es preciso que preceda aquella unión íntima de los hombres con Dios que llamamos latamente misticismo. No basta un catolicismo teórico; se requiere que la piedad vuelva a reinar sobre la tierra dominando el corazón de los hombres. La Religión no es una teoría filosófica o social; es un lazo que une a los hombres con Dios: por lo cual, tomada del primer modo, da resultados muy menguados; cuando se toma en el segundo, la humanidad se siente compenetrada de una influencia superior y celestial, aumentando soberanamente su virtualidad, que se levanta a una altura a que jamás la harán subir los doctores racionalistas. Decíamos ahora poco, explicando la doctrina de Santo Tomás, que mediante la contemplación de Dios informa Éste la inteligencia, por lo cual se hacía el hombre en cierto modo dios y descansaba como quien ha llegado ya al término. Mas esta feliz información del entendimiento humano no resulta de su ejercicio científico, sino empleándose humildemente en rumiar las verdades propuestas por la Fe; entonces, abrazándose inmediatamente el hombre con Dios, se hablan *os ad os*, pues ¿qué es la Fe sino la misma palabra divina? Ambos llegan a hacerse amigos; la criatura racional conoce experimentalmente, como dicen los místicos, a su Criador y le trata con deliciosa familiaridad. El conocimiento puramente racional de Dios abre un abismo entre Éste y su criatura; no en vano los antiguos temblaban a su idea y le hacían habitar en la tiniebla; [1] la criatura cae desvanecida ante tanta

1. «Nubes et caligo in circuitu eius; iustitia et iudicium correctio sedis eius.» (Ps. XCVI.)

grandeza, y no acierta a articular palabra. Mas cuando el conocimiento de Dios es el que proporciona la Fe, adquiérese con suma suavidad e inefable alegría, y la criatura se dilata y crece nadando en un mar de felicidades. Dios es su Padre, y tal, que en amarle ha hecho extremos, que le solicita a cada instante y suspira de continuo para meterle dentro de su Corazón. Cristo Señor nuestro dijo que, si alguno le amaba, el Padre celestial bajaría a habitar en él; y en hecho de verdad, la vida cristiana sincera importa una información total por el elemento divino de hasta sus más sencillas operaciones, por lo que el conjunto de la vida social, cuando así se halla compenetrada de la influencia divina, exhala un aroma, denota una suavidad y bienestar superiores a todo encarecimiento. La idea de Dios no aturde ni atemoriza, no se presenta con la faz ceñuda que hace temblar a los míseros humanos, sino que su rostro resplandeciente derrama profusamente luz y alegría en los corazones. En las sociedades separadas de Dios su idea amarga los ánimos, aun en medio de las locas y extravagantes fiestas en las cuales vanamente buscan el desvanecimiento de sus profundas torturas; mas en aquellas que le están sujetas amorosamente, el recuerdo de Dios todo lo endulza, es luz brillante que ilumina las más obscuras situaciones y calor que vivifica los corazones más desiertos de todo fomento y aliciente humano. Por esto cuando la sociedad era cristiana de veras y el Cristianismo formaba su substancia, es decir, cuando se admitía el Cristianismo tal cual lo enseña la Iglesia, sin extraer de él, como ahora hacen, el clericalismo, con lo cual resulta una religión sin virtud ni eficacia, Dios era el Padre y Amigo cariñoso del hombre, no le turbaba en sus inocentes alegrías, dábale en sí mismo verdadera expansión, y duran aún en nuestro Principado de Cataluña, como un precioso resto de un estado social eminentemente cristiano, danzas que en las plazas de los pueblos se bailaban al compás del canto de la historia versificada de la Pasión de Cristo. No habían llegado aquellos

tiempos al grado de adelanto en que estamos, y en el cual créese posible separar el hombre del cristiano. Entonces el hombre siempre era cristiano: éralo en el escondrijo de su conciencia y en la plaza pública, en la gestión de los negocios políticos y en la de los domésticos, cuando se ocupaba de filosofía y literatura, y cuando manejaba el arado y la lanzadera; éralo en la junta, donde gravemente debatía asuntos importantes, y en el baile y en el teatro, donde se entregaba alegremente al esparcimiento. Dios y el hombre siempre andaban juntos, y esto vivía de la vida de Aquél, que es la única verdadera vida; por lo cual la de los hombres corríase plácidamente siguiendo las vías abiertas por la Sabiduría encarnada.[1]

Mas ¿es posible volver a aquella forma mística de vida social? Cuando se hubo llegado al punto de que un hombre piadoso viniese casi a ser, para el mayor número, un ente ridículo, atrasado, imposible de alternar con la buena sociedad, a menos de que tapase completamente su fondo cristiano, ¿podrá otra vez brillar públicamente y en todas las circunstancias la vida piadosa? Cuando la sociedad moderna a lo más admite un muy templado barniz de Cristianismo, por razones estéticas de decadencia pública, y se acongoja terriblemente a la expectativa de que este barniz pueda ser más subido, ¿es posible volver, es racional aspirar a la restauración de una sociedad maciza de Cristianismo?

Todos los errores y herejías, después de haber tenido su período ascendente, han tenido también el descendente; cuando no han podido alucinar la razón católica en la mentira torpemente manifiesta han tomado un disfraz católico; mas esto, que es un involuntario apologismo, suele señalar la aproximación del imperio manifiesto de la verdad religiosa. Al arrianismo siguió el semiarrianismo, al pelagianismo el semipelagianismo, al liberalismo el semiliberalismo, o sea el

1. «Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.» (Ps. CXVIII.)

catolicismo liberal, que consiste no en que la Religión rija, gobierne y acomode a sus preceptos e inmutables principios a la humanidad, sino en que ésta sea la árbitra de la Religión, la que la acomode a las circunstancias, a las necesidades, a las nuevas formas que vaya tomando la sociedad arrastrada en su curso por múltiples concupiscencias, cercenando de la Religión lo que aparezca inconciliable con el estado presente y sujetando lo que bajó del cielo, lo que de Dios dimana, a un criterio puramente humano. Aun la Europa contaba muy pocos siglos de Cristianismo cuando la herejía de Arrio, después de imponderables esfuerzos y sufrimientos de la Iglesia Romana, conociendo que no prevalecería con su forma rudamente opuesta al dogma recibido, suavizó sus apariencias de manera que parecía conciliable con el principio católico; la astucia y la hipocresía se presentaron como amigables componedoras entre la Iglesia de Cristo y la Sinagoga de Satanás; el mundo les dio incautamente oídos y por un momento, según la frase de San Jerónimo, la Iglesia, después del conciliábulo de Rímini, se quedó pasmada al verse arriana. También la Europa se quedó pasmada de verse liberal, la sociedad a punto de dejar de ser cristiana, cuando en los días de Pío IX, este inmortal Pontífice, arremetiendo contra el error con que estaban encariñados los sabios y poderosos del siglo, a la faz de todos anatematizó el perverso sistema y, persiguiéndole hasta sus últimas trincheras, cogióle con aquellas manos que la virtud de lo alto fortificaba y aplastóle contra la piedra sobre la que descansa el humilde trono del Pescador. Las aguas amargas del Liberalismo, que cubrían casi toda la cristiandad, han empezado a retirarse; asoman ya las puntas de las montañas; las ciencias buscan enlazarse con la Religión; la palabra pontificia que enseña al mundo es oída y éste se convence de su miseria. Los doctores mundanos se ven obligados a proclamar su vergonzosa impotencia para mejorar a la humanidad, que nada saben ni pueden saber, que la humanidad está perdida sin remedio, que lo mejor fuera que desapareciese de sobre

la faz de la tierra,[1] y antes que esta voz resonase en el país que precisamente es llamado por los enemigos de Roma y en odio a ésta el cerebro de Europa, allá en la opulenta Isla, reina de los mares, se oyeron los acentos melancólicos de aquel astro de la moderna economía política con que anunciaban a todos los pueblos que un día, a no tardar, vendría en que no todas las criaturas racionales encontrarían el sustento necesario para su vida; y, no obstante, ¡él mismo podía contemplar el espectáculo de casas que consumían más que un pueblo! El antiguo grito del Rey Salmista: *Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt,* ha resonado en la moderna Europa racionalista, saliendo de un pecho protestante el proyecto de que la Sede Apostólica restableciese el destruido derecho de gentes.[2] ¿Dónde, pues, va a acogerse la sociedad en medio de su gran desamparo? Cuando todos la rechazan, ¿qué brazos encuentra que cariñosamente la soliciten fuera de los de Cristo? Nunca los hombres volverían a Dios cuando han emprendido los caminos de perdición, si Él, en su infinita sabiduría e inefable misericordia, no hubiese dispuesto las cosas de tal manera que, siguiendo la sociedad el curso que le abren sus apetitos, no se encontrase miserablemente perdida; siente congojas de muerte y el desfallecimiento la do-

1. El racionalismo no se ha contentado con proclamar el más triste escepticismo, está ya en el período de la desesperación. Schopenhauer afirma que la única felicidad a que puede aspirar el hombre es la extinción *nirvánica* de la vida, y Hartmann ya no pide sólo, como el anterior, la extinción de la voluntad individual, sino aun la aniquilación de la universal; parécele poco el suicidio particular, y enseña que la liberación humana universal consiste en la destrucción de toda existencia.

2. Carlos Périn, en sus *Leyes de la Sociedad Cristiana* (t. II, lib. V, cap. IV), explica el hecho notabilísimo de haberse pedido al Concilio Vaticano que promulgase solemnemente los grandes principios del derecho de gentes, habiendo sido el principal promovedor de este incidente «un protestante inglés, hombre de grande inteligencia y de gran corazón, M. Urquardt». El Papa admitió benignamente estos deseos y dispuso que se comunicara el asunto al Concilio, cuyas comisiones se ocuparon ya en el mismo.

mina; los nobles sentimientos, aun de índole puramente natural, quedan desvanecidos y cúmplese a la letra aquella sentencia de Cristo: *Sine me nihil potestis facere.* La patria y la familia dejan de ser amadas cuando Dios deja de ser amado, y cuando Dios es aborrecido, aquellas dos nobilísimas instituciones sobre que descansa la dignidad de la sociedad humana son perseguidas y muertas. Europa está contemplando en estos momentos a la ilustre nación francesa, forjando leyes con que esclavizar a los padres de familia en la educación de sus hijos, y oye como un rumor maligno los proyectos de abolición del verdadero matrimonio, o sea el exterminio de la civilización. Las naciones, engreídas con sus riquezas, con sus ciencias, con sus ejércitos, se dejaron tomar de la soberbia; comparándose con aquella humilde Hija del Calvario, la Iglesia, a quien Dios nombró Señora de todas las gentes, y, creyéndose más sabias que ella, después de haber corrido distintos caminos y ensayado diversos sistemas, a pesar de sus riquezas, de sus ciencias y de sus ejércitos, siéntense en su interior profundamente abochornadas. Extienden su mirada por todas partes y el horizonte está cerrado, la obscuridad domina en el cielo de las inteligencias humanas, las enseñanzas de los sabios son estériles, y, en cambio, en los corazones germinan o salvajes pasiones o desfallecimientos mortales; mas Aquél que ha hecho curables a las naciones y tiene tesoros de sabiduría y abismos de misericordia desde el uno al otro confín del mundo, iluminando con suavísimos resplandores los continentes, las islas y los mares, hace resonar con mayor elocuencia los latidos de su Corazón vibrante de amor, para que, oyéndolos la sociedad caduca ya y torpe para el amor divino, cobre, como profetizó Santa Gertrudis, nuevo vigor y brío.

QUÈ ÉS LA MAÇONERIA*

L'esperit sectari i l'esperit català no lliguen. La història no ens parla de cap secta que hagi arrelat a Catalunya; hi ha hagut, sí, heretges qual nom ha ressonat per tot Europa; quasi sempre, emperò, més que veritables heretges, caps calents que amb una imaginació intuïtiva, en gran manera original, perdut el viarany de la raó i de la fe, embrancant-se en sistemes, han caigut en aquella situació d'esperit que el sant Apòstol dels Gentils retratà amb les següents característiques paraules: *Semper discentes et numquam ad scientiam veritatis pervenientes.*[2] Mes el poble ha anat seguint el seu corrent que li obriren llurs gloriosos progenitors, ja des de que el constituïren. La secta demana a l'home el sacrifici de l'enteniment i de la voluntat a un altre home; i el català no s'ajeu a tal exigència sinó davant d'aquella Veritat immensa que no esclavitza a l'home, sinó que el deslliura. Mes la nostra forta raça, en els presents temps de decadència, se sent també corcada, malgrat de sa duresa, per la

* Articles inserits primerament en el setmanari vigatà *La Veu del Montserrat* (7 de juny-26 de juliol de 1884), i després publicats per l'autor en un opuscle, a Vic (Impremta Anglada, 1884). És aquest treball una contribució a la campanya antimaçònica promoguda pel papa Lleó XIII en l'encíclica *Humanum genus* del 20 d'abril del mateix any.

1. II Timoteu, III.

hipòcrita secta que, treballant fins ara en les tenebres, a l'últim ix a la llum pública, fent gala d'estar oficialment establerta en les ciutats i principals viles del nostre Principat, en detriment de la fe catòlica, de l'heroisme patriòtic i dels més nobles i hermosos sentiments del cor. Per lo qual de justícia el present setmanari, dedicat a la defensa de l'altar i de les llars de nostra terra, deu consagrar alguns articles a desemmascarar, com diu el Sant Pare Lleó XIII, la malvada secta dels francmaçons, qual fi és la destrucció de la present forma de la societat i l'adveniment d'un temps tenebrós i ple de mortals boires. Mes, abans de començar, havem de repetir lo que diu el Sant Pare en sa Carta Encíclica: «Si bé tots els allistats en la secta són culpables, no tots han penetrat en els abismes de malícia que astutament són amagats de la vista dels qui conserven encara sentiments honrats i honestos».

I

Origen i naturalesa

La maçoneria, com tota secta, estant inflada per un vaníssim orgull, cerca el seu principi en l'obscuritat dels més antics temps; mes la veritat avui dia demostrada és, que constituïda tal com existeix ara, per càstig dels nostres pecats, ho fou en l'any 1717, segons uns,[1] o en 1720, segons altres[2]. Son arbre genealògic és per això llarguíssim i ignominiós. Pot trobar-se sa filiació, i savis i escriptors l'han detallada, fins al principi del món. Així com la Iglésia catòlica, per lo que toca a sa substància, nasqué en els primers homes, i ha seguit fent son curs fins a nosaltres i el

1. El famós maçó Ragon en sa *Orthodoxie maçonnique*, pàgs. 28 i segs.
2. *La Civiltà Cattolica*, novembre de 1879.

continuarà mentre hi hagi societat humana; la Iglésia *malignantium*, nascuda en el pecat, perpetual enemiga de la primera, sempre ha combatut la veritat i la virtut, i amb diferents noms i en formes diversíssimes, temptant els més forts estímuls dels homes, ha cercat fer-se'n senyora. El detestable mèrit de la maçoneria està en haver reunit sota una bandera i posat baix una direcció, en haver encarnat en una institució aqueix esperit de revolta a la divina autoritat, l'aspiració a delectar-se en lloc de santificar-se; en una paraula, com digué sant Agustí i repeteix Lleó XIII, el voler fundar la humana civilització en l'*amor sui usque ad contemptum Dei*. Per lo qual un dels més caracteritzats maçons, el Feliu Pyat, pronuncià una sentència al dir que la maçoneria és la *Iglésia de la Revolució*; és a dir, aplicà a la seva secta el nom que mils anys endarrera ja l'inspirat David inventà: *Ecclesiam malignantium*. El signacle diví l'estampà en la societat humana Jesucrist, Fill de Déu; per ço tot enemic de Déu comença per combatre a Jesucrist, o, més ben dit, tot enemic de Déu comença per combatre la Iglésia, que és la continuació de l'acció divina de Crist sobre el món. Els gnòstics, els arrians, els maniqueus, sectes anticristianes, foren vençudes, mes no destruïdes; llur esperit quedà en el món, i disfressant-se unes voltes amb l'hàbit de la filosofia i altres amb el de la religió, mentint homenatge a Jesucrist, la Reforma de Luter donà lloc altra volta a que sortís l'esperit anticristià i antidiví que constitueix l'essència de la maçoneria.

Aquesta secta, com tantes d'altres, per a seduir els homes té una doctrina arcaica, o amagada, i altra vulgar; o, com diuen els filosops, esotèrica i exotèrica. Els maçons no segueixen el consell propagandista de Crist: *Quod in aure auditis praedicate super tecta*[1]; són gent mentidera que es fien més de l'engany que de la bondat de llur doctrina. Or-

1. Mateu, X, 27.

sini, un dels més illustres fills d'aquesta moderna fraternitat que ha destruït l'antiga fundada pels sants, confessava que, a força de mentir i de corrompre, tota la *germanor* anava perdent el crèdit. *El Gran Arcà de l'Univers,* com diuen sos llibres, sempre ha estat el mateix, l'esperit anticristià i antidiví; mes per molts anys convingué amagar-ho, no havia arribat encara l'hora oportuna, la societat no estava preparada per a rebre la *Llum* maçònica; com encara no ha arribat el moment psicològic de proclamar l'ateisme, segons l'opinió d'un d'ells en les qüestions actuals entre les diverses branques de la secta. I, de pas, és bo notar que la maçoneria dels països catòlics és més radical i atea que la dels països protestants. Mes tots caminen envers un mateix terme. La doctrina maçònica i fins la major part de sos ritus, cerimònies i símbols, són els mateixos dels gnòstics, és a dir, el panteisme alexandrí, que conrearen a sa manera els illuminats i cabalistes de l'Edat Mitjana.

El *dogma* panteístic, vari i multiforme per essència, serveix admirablement per la secta. A l'home impiu el deixa satisfet perquè sap que tota aquella fullaraca de paraules no volen dir res; al qui té encara un cert sentiment religiós, li són un cataplasma que, més o menys, amoroseix la coïssor de sa consciència; al filosop idealista l'entreté, al sectari fanàtic que cerca la destrucció de Déu, que, contra l'*adveniat regnum tuum* que ens ensenyà Crist, cerca l'adveniment del regne de l'home absolut i illimitat sobre la terra, el porta de sobte a la conclusió de Mazzini: *Dio è il popolo*; i al qui arriba al summe de l'amor a si mateix, antítesi de la caritat cristiana, li dóna dret per exclamar lo d'aquell capitost de l'ordre, que cita Mons. Dupanloup: *Nosaltres som els nostres propis déus.*

Espanya pot donar proves patents de que el dogma maçònic és el panteisme. És públic i notori que la Revolució de Setembre fou obra de la maçoneria, o, almenys, que fou per ella fortament ajudada, i tothom sap quines eren les opinions filosòfiques de la quatreta de filosops que forma-

ven el cervell d'aquella situació política tan fèrtil en tot gènere de bogeries.

Veus aquí *El Gran Arcà de l'Univers* que, a últims de la passada centúria i principis de l'actual, excità a tants imprudents curiosos a ficar-se en la maçoneria; el segle que per antífrasi és anomenat segle de les llums, en aqueix cas mereix pròpiament l'elogi. El gran Arquitecte de l'univers és una forma panteística que tant pot significar l'Autor del món, com la naturalesa; per això, en opinió dels mestres en maçoneria, poden usar-la els mateixos ateus, sense cap escrúpol. Avui ja no hi ha misteris en els principis maçònics; son dogma fonamental, la llibertat de consciència, vol dir la destrucció de la consciència. Per desgràcia els misteris duren i duraran encara en son procediment.

Al costat d'aquest dogma aparent, buit de sentit, elàstic i acceptador de sentits contradictoris, mes en el fons nihilista, s'hi troba una moral ben digna de sa mare. Sabut és que tota secta secreta, fins les formades per la més viva exaltació mística, es distingeix pel llibertinatge i la més absoluta llibertat d'esperit. Contra el catonisme d'alguns maçons que afecten un gran rigor de consciència, protesten les bombes, els punyals, la dinamita, les més iniqües traïcions i menyspreu de juraments que en pocs anys ha vist l'Europa, tenint sempre per herois, i moltes vegades herois forçosos, sectaris maçons, o bé d'altres sectes que són rebrots de la maçònica. Sa moral secreta no ha pogut escapar-se de la publicitat. No fa molt se publicà, en sa part convenient, un document dels arxius romans, que és la declaració que féu, en 1759, un sectari penedit i que demanà reconciliar-se amb la Iglésia, dels següents articles «que havia jurat observar, i fer jurar i observar a dues-centes persones»:

Primer. *Nos per nos.* (És a dir: nosaltres vivim exclusivament pel nostre interès.)

Segon. *Nullus super nos.* (És a dir: sobre nosaltres ningú té autoritat.)

Tercer. *Quaecumque, ubicumque, quandocumque comede, bibe, laetare.* (És a dir: menja, beu, delecta't sense mirar les coses, ni els temps ni llocs prohibits.)

Quart. *Cum quocumque et quacumque coniunge et disiunge, dummodo convenias simul.* (És a dir: casa't i descasa't mentre sia de comú acord.)

Cinquè. *Da necessaria ad victum, vestitum et voluptates signatis nostris indigenis.* (És a dir: als que et donen el senyal de ser dels nostres, proporciona'ls lo necessari per menjar, vestir i llibertinatge.)

Sisè. *Uxorem, filios, filias, servos, ancillas cum aliis convenientes non impedias.* (És a dir: no impediu el vici de la dona, dels fills, de les filles, dels mossos i criades.)

Setè. *Neque aliorum libertati etsi contraria volentium resiste.* (És a dir: no t'oposis a la llibertat dels altres, encara que vulguin coses contràries.)

Vuitè. *Nihil est quod sit malum: et ocassio voluntaria imo.* (És a dir: no hi ha res que sia mal, i molt menys l'ocasió voluntària.)

Novè. *Bonum necare qui volunt praesse nobis.* (És a dir: és un bé el matar els qui ens volen manar.)

Desè. *Morimur et vivimus et iterum semper.* (És a dir: la doctrina de la metempsícosi corrent entre els espiritistes.)

Onzè. *Possumus omnia facere quae volumus, absque levi etiam culpa.* (És a dir: podem fer lo que ens dóna la gana, sense la més petita culpa.)

Dotzè. *Ergo semper liberi sumus.* (És a dir: de consegüent, sempre som lliures.)

No es cregui ningú que aquests dotze principis fonamentals de la moral sectària sien un fet isolat; aquesta és veramente la moral maçònica. La maçoneria vulgar o pública no l'haurà rebuda, per no estar preparada encara per rebre la *Llum*; mes és notori que substancialment diuen lo mateix que el citat document autèntic, els rituals i catecismes dels graus superiors de l'ordre; les revelacions de varis maçons

caracteritzats i altres documents que s'han publicat en nostres dies.

Doctrina exòtica o maçoneria vulgar

La cara de la secta que dóna al públic presenta un aspecte, en sa part dogmàtica i moral, diferent de sa part arcana; mes ambdues tenen gran relació i parentiu. La maçoneria vulgar prepara per la secreta *(nero repente fit summus)*. La societat pública avui se troba poc menys que dominada per les sectes, gràcies a aquesta tàctica. Els noms de civilització moderna, d'humanitarisme, de liberalisme sobretot, són admesos sense repugnància; després del nom ve la cosa, i veureu com el liberalisme coincideix amb el maçonisme. *El Gran Arcà de l'Univers* ja s'ha aclarit, i és l'ídol d'una porció d'escoles polítiques i governamentals; no importa que un dels llibres *litúrgics* publicats a Barcelona, a la pregunta: *¿Podéis decirme el secreto de la francmasonería?*, contesti: *Es por esencia irrevelable*. La raó collectiva o universal, el dret nou, la sobirania racional, el principi de la sobirania nacional, tal com l'entenen i practiquen els que es desviuen per fer feliç l'Espanya, són la revelació de l'essència de la maçoneria; això és, el nihilisme en les creences i una llibertat animalesca en la moral. La *llibertat de consciència* tothom ja sap que significa opressió religiosa, persecució del clero, propaganda impia; i el nom de *lliure pensament* enclou un significat tan abominable, que molts enemics de la Religió ni sisquera el gosen usar. El dret nou és la promulgació dels dotze articles sobrecitats: l'autonomia individual, l'amor lliure, la licitud de l'assassinat polític, la destrucció del dret de propietat. Si el pensament i la voluntat són lliures del jou diví, si l'home és Déu, totes les utopies, tot lo que fins ara el món n'ha dit injustícies, escàndols, vicis, delictes, maldats, tot és cosa sagrada, bona, inatacable, divina; i qualsevol que per cap pretext vulgui

limitar la llibertat humana és reu de sacrilegi i de lesa majestat. Si l'home és absolutament lliure, si a la humanitat ningú li pot fer la llei, la humanitat és Déu, com amb gran lògica ho proclamà Mazzini: si el liberalisme maçònic és una doctrina certa, procedeix el tancament de les antigues iglésies i obrir enmig de la societat moderna el temple maçònic, ideat per Socino, precursor de la secta, on, desterrat el Cristianisme, se doni culte, com diuen els maçons barcelonins, al *sistema universal*, o *al Gran Todo*;[1] és a dir, el retorn al paganisme, aquell panteisme que tan admirablement caracteritzà Bossuet al dir dels antics pagans «que per ells tot era Déu, fora el mateix Déu». El temple maçònic, és a dir, el temple de la llibertat, o sia de totes les religions, té ja precedents jurídics en les legislacions liberals. El cementiri comú obligatori per als morts de qualsevol religió que siguin; el ministre de cultes, espècie de *Pontifex maximus* de tots els déus, demanen lògicament, com a coronació i complement del dret nou, la creació d'un temple únic obligatori per a tots els ciutadans. Veus aquí la metamòrfosi de la llibertat en tirania, de la religió en irreligió: la consciència reglamentada per l'administració pública, o sia la secularització de la consciència. Veus aquí com la llibertat religiosa n'ix la persecució religiosa, l'odi a Déu, recomanat per la maçoneria amb les següents paraules del *Bulletin maçonnique de la Grande-Loge symbolique écossaise* (núm. 22, gener de 1882): «Nostre G.·. H. Gaston dins pocs dies publicarà una obra titulada: *Dieu, voilà l'ennemi!... És llibre que ens plauria veure'l en les mans de tothom.*» I com de l'odi a un en sol eixir l'amor al seu contrari, d'entre les turbes sectàries s'alça la veu del poeta Carducci que fa ressonar les estrofes del seu himne a Satan en un teatre de Torí:

1. *Instrucción de tercer grado*, pàg. 6. Barcelona, impremta de Manero, 1873.

«¡Salut, oh Satanàs; salut revolucionari! ¡Que pugin fins a tu l'encens i les súpliques que et consagrem! ¡Tu has vençut al Jehovà dels clergues!»

Apar impossible que a l'hora present hi hagi encara maçons que no estiguin convençuts de que el *Gran Arcà* de la secta és, en última resolució, el satanisme; i al mateix temps queda evident com la llum del dia, el fet històric del culte al diable, que ens diuen els primers escriptors cristians que els gentils practicaven, i que podria semblar-nos una exageració filla del fervor neòfit, si no veiéssim reproduïda la cosa enmig del nostre segle i en nostres mateixos dies.

II

Organització interior

La maçoneria és, de totes les sectes, la que ha lograt un organisme més perfet, tenint una certa unitat i universalitat en quant són possibles eixes qualitats en una societat fundada en la mentida i en la superstició. Tots els que no pertanyen a la secta són anomenats *profans*; i dins d'ella es compten varis ritus, essent els principals el ritu Egipci de Misraim, el ritu Escocès i el del Gran Orient de França. En cada ritu hi ha tres graus fonamentals: *aprenents, companys* i *mestres*.

L'escala jeràrquica dels dos últims ritus conté trenta-tres graus, i la de l'Egipci més de noranta. El nom de cada grau és retumbant i ridícul, perquè la maçoneria no es distingeix pel gust estètic: tot grau té la seva *insígnia* distintiva: el *davantal*, el *compàs*, etc.

Les societats particulars de què es compon cada ritu s'anomena *lògia*. La *Instrucción de primer grado* del ritu francès modern, publicada a Barcelona, pregunta: «¿Com s'ano-

menen els llocs en què es reuneixen els maç.·.? — *Lògies, temples, tallers o oficines.*»

Ja ix el nom de temple, mes l'*aprenent* convé que no sàpiga tant com el mestre; per l'*aprenent* la maçoneria no és una secta religiosa, vull dir, irreligiosa; per l'*aprenent* és: «Una associació íntima, moral, filosòfica i progressiva, formada per homes escollits, de probitat i instrucció reconegudes, units pels vincles de fraternal amistat, desitjosos d'ajudar-se l'un a l'altre estimulant-se a la pràctica de les virtuts morals i socials, i de ser útils als seus semblants».[1] Mes després que l'aprenent ha fet els misteriosos viatges, després que la bena simbòlica ha caigut dels seus ulls, quan ha fet el terrible jurament veient a tots els GG.·. que dirigien contra ell les puntes de les seves espases, per a indicar que estan disposats a defensar-lo si és fidel als seus compromisos i a castigar-lo si és traïdor, una volta ha promès que abans de revelar els secrets de la maç.·. vol que li tallin el cap,[2] aleshores ja és altra cosa: el *company*[3] ja pot saber que el culte de la francmaç.·. és el sistema universal; que el G.·. A.·. de l'U.·. (el Gran Arquitecte de l'Univers) és una fórmula que ha adoptat la francmaç.·. en virtut del seu respecte a totes les creences per a no ofendre'n cap, i deixant a cada u la llibertat d'explicar-la segons sa consciència. Aquest respecte maçònic a totes les creences és amb el ben entès de que *la maç.·. no accepta el cec servilisme que els fanàtics impròpiament anomenen fe. Això, lluny d'ésser una virtut, és un estat d'embrutiment. La fe* (maçònica) *és la ferma confiança que naix del raciocini, del lliure examen i de la convicció.*[4] El qui va a entrar *mestre* ja té dret de sa-

1. *Instrucción de primer grado.* Barcelona, impremta de Manero, 1873.
2. Ídem, pàg. 9.
3. *Instrucción de segundo grado.* Barcelona, impremta de Manero, 1873.
4. *Instrucción de segundo grado,* pàgs. 8 i 9. Barcelona, impremta de Manero, 1873.

ber que el primer dels cinc punts en què es resumeix el *secret* dels maçons *és d'exposició de la religió natural, universal i immutable.*[1]

Veus aquí, al capdavall, explicada la incògnita; el secret dels maçons és la destrucció del Cristianisme i de tota religió positiva; són ells, de conseqüent, els verdaders enemics de Déu, la raça dels impius, que totes les legislacions gentils i cristianes havien considerat culpables i punibles, fins que el liberalisme, resplendor de la *Llum maçònica,* n'ha fet una classe honesta, tal volta un ideal al que deu dirigir la Potestat suprema als demés homes.

Veus aquí, doncs, a què s'obliga el qui professa en aquesta nova *frareria* enemiga de Déu. Els verdaders frares se feien esclaus de Déu: els frares de l'ordre maçònica es rendeixen esclaus de Satanàs baix la sanció de les espases dels G.G.·. que han de venjar la seva infidelitat.

En vista d'aquest organisme, de l'espècie d'ordre que es veu en la secta, de la manera hàbil que té de pervertir els desgraciats que es deixen enganyar per les seves trapasseries, hi ha hagut escriptors que han cregut que en la maçoneria hi havia un cap únic, un director universal; és a dir, que aquesta *Ecclesia malignantium* tenia, tal volta, també una espècie de Papa de jurisdicció ecumènica, i al qual obeïen tots els maçons. El tal personatge no existeix. És cert que, segons sant Agustí, el dimoni és *simia Dei,* que, per tant, pot en alguna manera estrafer les obres divines; mes igualar-les és impossible. Té, sí, desgraciadament, la maçoneria unitat d'esperit i unitat de fi; mes no unitat de direcció: així la veiem sovint en guerra amb si mateixa, i a Sedan veiérem la maçoneria francesa vençuda per la maçoneria alemanya. ¿Com pot haver-hi duradora unió en la maçoneria que vol destruir la Religió que totes les generacions huma-

1. *Instrucción de tercer grado,* pàg. 8. Barcelona, impremta de Manero, 1873.

nes han considerat vincle d'unió, i fins el seu nom ho significa?

Per ço oïm veus maçòniques que protesten de la nota d'impietat; per ço al costat dels maçons barcelonins que adoren la *religió natural, universal i immutable,* trobem uns maçonets de Mataró que protesten davant de *Déu* i davant dels homes contra l'encíclica de Lleó XIII,[1] que a l'últim diu que la maçoneria és el naturalisme, o sia, lo mateix que diuen els maçons barcelonins; perxò la maçoneria del ritu escocès antic i acceptat, en el *Manual del aprendiz masón,* amb la censura i la llicència necessàries de la *Gran Cámara de Ritos,* en la pàgina 102 diu: que el Cristianisme i la Maçoneria es perfeccionen entre si i poden prestar-se mutu auxili per bé de la humanitat; mes aquestes són innocentades de maçonets i aprenents, perquè els maçons grossos ja saben que l'objecte de la secta és el que significava Voltaire, quan apoteosi havem vist fer a la maçoneria francesa amb el crit de: *¡Esclafeu a l'infame!* (Crist), i més radicalment encara expressat en el llibre de H. Gaston recomanat per la lògia: «¡Déu, veus aquí l'enemic!»

La forta organització de la secta serà destruïda per lo que constitueix son principi fonamental, el *lliure examen;* mentre fou enterament secreta, mentre ses misterioses doctrines, el tan admirat i respectat Arcà estigué en l'ombra, la pau i concòrdia regnaven en el ramat maçònic; mes una volta la multitud ha pogut veure de prop i palpar l'ídol, l'ombra del Gran Arquitecte s'és desvanescuda, la multitud dels germans ha perdut el vincle que els unia, i aquella perversa iglésia de la qual diu el *Manual del aprendiz masón* (ritu escocès antic) que «sa longitud s'estén d'Orient a Occident, sa latitud del Migdia al Septentrió, sa altura del centre de la terra al firmament»,[2] s'ha omplert de cismes i

1. *Suplemento al número* 33 *de El Nuevo Ideal.* Impremta A. Abadal, Mataró, 1884.
2. Pàg. 20.

divisions, els mateixos profans tenim notícia d'elles; restant, emperò, un punt en què la unitat és universal en la maçònica germandat: en la guerra contínua a la santa i vera Iglésia de Crist.

Culte maçònic

No volem carregar el cap de ningú descrivint les fastigoses i estranyes cerimònies de la superstició maçònica; mes com encara hi ha qui vol sostenir que la maçoneria és solament una societat filantròpica, humanitària o potser política, sense que tingui res que veure amb la Religió, convé demostrar lo contrari provant l'existència de son culte, i, per tant, de sa essència religiosa. En l'obra *Esprit du dogme de la Franc-Maçonnerie* (solament per a l'ús dels germans), publicada per Reghellini a Brusselles, any 1825, s'hi llegeixen les següents paraules: «L'objecte d'aquest llibre és demostrar que la francmaçoneria és una societat religiosa.» El *Catechismo degli Apprendenti,* estampat no fa gaire a Nàpols i a Florència, a la pregunta del mestre: — *¿Què hi ha de comú entre jo i vós?,* contesta: *Hi ha un culte.* — I el *Manual del aprendiz masón* (ritu escocès antic i acceptat), estampat a Madrid l'any 1880 *(Est.·. tip.·. del Gran Oriente de España),* explica per menut tot lo referent al *culte* i *clero* de la secta maçònica. Posem la paraula clero, perquè entre la interminable sèrie del personal d'una lògia simbòlica fins s'hi troben diaques. Aquest ritual explica l'orientació del temple, sa interior disposició, l'empalliament de quins draps i colors deu ésser, que al tron del *Venerable* deu pujar-s'hi per set graus, a l'altar per quatre. El nombre i forma de les columnes que rodegen el temple; com deu estar pintada la volta; la manera com deu illuminar-se amb tres brandons l'altar triangular, o dels juraments; els diferents setis que ocupen els molts homes elegits que formen el ministeri o clero maçònic; on se posen els diferents simulacres o està-

tues, els canelobres de cinc, de tres llums, etc.; els encens que deuen cremar-se; els instruments litúrgics; l'altar de les ablucions, que deu estar prop la porta del temple, la qual deu figurar que sia de bronze.[1]

Després de tot això, ¿és possible dubtar de que la maçoneria és una secta supersticiosa, que vol usurpar el lloc de la verdadera Religió? Però encara no està tot aquí. El Ritual conté les paraules sacramentals, les prèdiques que demanen els diferents ritus, les ficcions de sagraments amb què volen acontentar la part sentimental dels infeliços seduïts. Sembla impossible que farses tan extravagants s'hagin estès per Espanya, abans per tot el món famosa per sa gravetat.

És cert que existeixen un baptisme i una confirmació maçòniques; Mons. Dupanloup els ha descrit, copiant-ho dels llibres litúrgics de la secta. En el *Manual del aprendiz masón* citat hi ha l'explicació de sos convits sagrats (pàgs. 132 i segs.). «La maçoneria, diu, els celebra dos cops a l'any, en les èpoques en què el sol presenta sos fenòmens més notables; dues festes reglamentàries, amb el propòsit d'enaltir la concòrdia, entregar-se a l'admiració dels misteris de la Naturalesa. Els àpats maçònics són místics en sa forma i filosòfics en llur essència *(és a dir, sota la pell d'ovella d'aparences piadoses s'hi amaga la impietat)*. Se celebren sempre en el grau d'Aprenent perquè tots els maçons puguin participar-ne. Se disposa una taula en forma de ferradura en un lloc apropiat dins del Temple; els germans se col·loquen en la part de fora de dita taula, exceptuats els mestres de cerimònies i diaques, que ocupen l'interior enfront del Ven.·. Mest.·. Si un germà comet una falta, el Venerable el condemna a desparar amb *pólvora fluixa* (un vas d'aigua) que li és presentada pel mestre de cerimònies.»

Per a aclarir aquest estrany ritu, deu saber-se que, en els àpats dels maçons, se diu *desparar* al brindar o beure; així

1. Pàgs. 25 i segs.

com s'anomenen *treballs de taula* totes les operacions que es fan en aquestes complides festes de la secta. «Tot lo que es posa a taula simbolitzant els tres regnes de la Naturalesa, deu ésser col·locat en línies paral·leles. S'ofereixen set libacions; la darrera es consagra a tots els maçons que hi ha escampats per tota la terra. Aquest brindis final se fa formant els germans un círcol complet, barrejats amb els *servents*, i és com una anella d'aquesta immensa cadena que volta l'univers. ¡Quadre commovedor i tendre que la maçoneria ofereix als seus afiliats!» Així tan plàcidament acaba la descripció dels àpats maçònics amb què els aprenents s'enllepoleixen per a passar avant, mes ja vindran escenes més terribles en el culte maçònic; Mons. Dupanloup, terrible vapulejador de la secta, descriu de la següent manera, copiant-ho *ad litteram* de l'obra del G.·. Ragon, l'admissió a un dels graus superiors:

«Els emblemes d'aquest grau són una "creu" amb una serp de tres caps.»

La *serp* designa el principi mal. Els *tres caps* de la serp són emblema del mal que s'ha introduït en les *tres classes altes de la societat*. Un dels dits caps porta una *corona*, símbol dels sobirans; l'altre una *tiara* o *clau*, significant els Papes; l'altre una *espasa*, i representa l'exèrcit.

El G.·. iniciat deu vigilar *per la repressió d'aquests abusos*... Com a penyora de sos compromisos, *talla amb el punyal els tres caps de la serp*.

¿Com se lliga aquesta significativa cerimònia, de la que no pot dubtar-se com a contada pel G.·. Ragon, autor príncep per tots els sectaris, amb l'opinió que ells sostenen de ser indiferents a la política i a la Religió, i amb lo que diu el *Manual del aprendiz* (ritu escocès antic i acceptat) ja citat, de professar un decidit respecte al Sobirà de la nació al qual de dret deu consagrar-se el primer brindis en sos sagrats àpats?

III

O Maçoneria o Catolicisme

No pot un pertànyer a les dues bandes, la cosa és en si mateixa clara; i si no fóssim en un temps en què fins voldrien conciliar-se el foc i l'aigua, no caldria parlar ni demostrar que el catòlic no pot ser maçó, ni el maçó catòlic. Ja diguérem en el primer article que el lliure pensament, la llibertat de consciència, que són dogmes fonamentals de la secta, feien de l'home un Déu, i un Déu no ha de donar culte, sinó que ha de rebre'n. El catolicisme i el maçonisme, doncs, per necessitat de naturalesa essencial han de viure en perpètua guerra. Així ho ha confessat amb lloable franquesa un granat maçó barceloní.

Una dama de cap de brot entrava no fa molt en la maçònica ordre; la Lòg.·. Cap.·. Lleialtat, núm. 78, a l'Or.·. de Barcino, regositjada per tal conquesta, encarregà, lo que en diríem els profans discurs de presentació, al G.·. Homer, i aquest al dirigir-se amb galant eloqüència a la candidata, que en la secta porta el nom de G.·. Mariana Pineda, després de dir-li que per l'acte que feia es traslluïa la noble sang que per ses venes circulava, afegeix: «Existeixen en nostres modernes societats dues tendències oposades que es disputen el domini de la consciència universal... Aquestes tendències han rebut divers nom... s'anomenen «liberalisme i ultramuntanisme o jesuïtisme...» El jesuïtisme és la nostra antítesi. Això us demostrarà, estim.·. G.·., que tots nostres esforços deuen dirigir-se a la destrucció i al descrèdit de tan poderós enemic... Això constitueix l'essència, l'ànima i la vida de la nostra Or.·.».[1]

El G.·. Homer té raó: la destrucció i el descrèdit de l'ultramuntanisme (catolicisme) constitueixen l'ànima, l'essèn-

1. *Traz.·. Arq.·. del H.·. Eloc.·. A.·. M.·. Homero C.·.*, etc., sense peu d'estampa.

cia i la vida de la Maçoneria; mes amb això i tot hi ha maçons que van a missa i es creuen catòlics. ¡Se pensen, els pobrets, que enganyaran a Déu!

Monsenyors Ketteler, de Magúncia, i Dupanloup, d'Orleans, posaren ja en evident claredat la contradicció entre el maçonisme i el catolicisme; però després que els opuscles dels dos eminents prelats eren coneguts per tothom, quan mils llibres i llibrets s'havien escrit sobre la matèria, encara un maçó italià, tenint dubtes i escrúpols, consultà sobre l'assumpte, no pas a cap congregació romana, sinó a un consell maçònic, qui donà en resposta una circular més clara de lo que podia esperar-se d'una secta secreta. «El catòlic, ve a dir, que demana entrar en la maçoneria, professant aquestes doctrines contràries a la Iglésia catòlica, s'entén que apostata d'ella, i, per tant, pot ser admès en la nostra ordre».[1]

Tothom sap les prohibicions i condemnacions canòniques. La conducta dels Papes en aquesta com en altres qüestions clarament demostra que el tron apostòlic està illuminat pel Sant Esperit, i que l'assistència divina mai falta als successors del Pescador de Galilea per a regir i governar la societat cristiana. Que ara en què fins periòdics com el *Journal des Débats*, de París, i *El Imparcial*, de Madrid, miren amb por a la secta i es mofen de son culte extravagant, se vegi bé la maldat de la maçoneria, i es coneguin ses desastroses conseqüències quan la Revolució, de la que ella és iglésia, ha produït revolucions formidables i amenaça encara arribar fins al capdavall en sa marxa destructora, no és cosa que suposi una gran perspicàcia; però lo de que condemnés la maçoneria en 1738 el papa Climent XII, és a dir, prop de dues centúries enrera, quan la secta era encara en sa constitució novella, secreta per les tenebres de què es rodejava i els Estats no n'havien experimentat les picardies, fa exclamar: *Digitus Dei est hic.* Amb la condemnació del

1. *La Civiltà Cattolica* publicà entera aquesta circular en el mes de juliol de 1882.

Papa la secta tingué un retrocés; inventaren aleshores els maçons la falòrnia de que el successor de Climent XII no pensava com ell, i encara afegien que pertanyia a la secta, per lo qual el savi Benet XIV reproduí la condemnació. Pius VII, Lleó XII, Gregori XVI, Pius IX i l'actual Pontífex han fulminat sos anatemes contra la maçoneria. Després de tot això, ¿pot haver-hi catòlic que no l'abomini? No; l'oposició entre la maçoneria i el Cristianisme és evident; en son dogma, en son culte, en sa conducta arcana i pública, en tots els aspectes, és acèrrima enemiga del nom de Crist; fins refusa l'Era cristiana; la maçoneria no compta els anys per la Nativitat de Crist, n'afegeix quatre mil als corrents i aquesta és l'Era maçònica. El seu any comença en l'equinocci de primavera; i, pregunta la *Instrucción de primer grado* (ritu francès modern): «¿Per què no som l'any vulgar? Perquè, *essent la Maç.·. el culte de la naturalesa, deu ajustar-se a tots els moviments astronòmics,* i en aquesta època és quan precisament renaix el sol amb nova força».[1] Així parlen els adoradors del *Gran Todo,* de la ciutat de Barcelona; i ja és hora d'exclamar amb Mons. Ketteler: «Un catòlic que es fa francmaçó deserta del temple del Déu viu, per a treballar en el temple d'un ídol.»

L'anglicanisme, el luteranisme, el calvinisme, etc., són anomenades sectes cristianes; no hi ha cap historiador, que jo sàpiga, que hi compti entre elles el maçonisme; perquè aquelles són la corrupció d'alguns o varis principis de la Revelació cristiana; la Maçoneria és la total i absoluta negació d'ella.

La Maçoneria i la Política

Les aparences de secta contemplativa que aparentà per molts anys la maçoneria, ja no és possible que se sostinguin

1. Pàg. 12.

després de les últimes revolucions. Tothom sap que ella és l'ànima de tots els moviments polítics; que allí es formen els projectes i es convenen i estudien els medis d'arrabassar trons i governs. En una paraula, la magistral frase d'en Feliu Pyat: *La maçoneria és la Iglésia de la revolució,* expressa verament l'acció política de la secta; ella no és club de cridaires, ni una junta revolucionària que obertament se posa al davant d'una revolta, però és més que tot això; no és el tro que fa terror o el llamp que mata, sinó la farga on se formen i des d'on se'ls dóna direcció. Mireu com ho explica, respecte de la gran Revolució francesa, en Lluís Blanc, tan benemèrit de la secta: «Convé introduir el lector en la mina que anaven cavant sota dels trons i dels altars uns revolucionaris molt més fondos i actius que els Enciclopedistes; una societat composta d'homes de tots els països, de qualsevol religió, de totes les classes, entre si lligats per simbòlics pactes, obligats baix jurament a guardar secret sobre sa existència, sotmesos a proves espantoses, celebrant fantàstiques cerimònies; mes, d'altra banda, practicant la beneficència i tenint-se a tots per iguals, si bé distribuïts en tres classes: aprenents, companys i mestres; és a dir, la francmaçoneria. Doncs a la vigília de la Revolució francesa, la francmaçoneria s'havia immensament desenrotllat; estava estesa per tot Europa, afavoria el geni meditatiu de l'Alemanya, agitava sordament la França i pertot arreu presentava la imatge d'una societat fundada en principis del tot contraris a la societat civil.»

Tots els grans personatges, qual nom figura en aquella desastrosa època, els primers pares i patriarques de la civilització moderna, els qui foren actors en aquella tragèdia eren fills de la maçoneria. El duc d'Orleans fou gran mestre de la secta, i sota d'ell treballaven Danton, Condorcet, Sieyes, Lafayette i altres de la mateixa nissaga. El triomf de la Revolució fou el triomf de la maçoneria, i a l'obrir-se l'antiga Seu de París a un culte vergonyós, a l'entronitzar sobre la sacra ara a la *deessa Raó,* en la persona d'una mala

dona, la secta obrí son primer temple públic, promulgà la nova llei de les consciències, la religió de la llibertat, ço, és, l'anihilació del cristianisme, substituint-lo per la religió de la naturalesa; declarà, en una paraula, el *gran secret* dels maçons, lo que Mazzini expressa eloqüentment: *Déu és la humanitat.*

Mudat el Déu dels cristians, entronitzat en son lloc un déu nou, devien també mudar-se els que la societat tenia per vicaris i representants seus en l'ordre civil. El déu maçònic volia que els sobirans fossin a sa semblança i imatge; i ara anem a fer mèrit d'una pàgina de la història nacional contemporània, que, encara que tal volta sia coneguda, és interessantíssima i instructiva, per ser una declaració com oficial, consignada en la col·lecció de documents de l'ordre intitulada: *Informe emitido por el ilustre H.·. General Alberto Pike, Gran Comendador del supremo Consejo del grado 33 del Rito Escocés Antiguo y Aceptado al Oriente de Charleston, ante la Liga interconciliar de los Supremos Consejos de Charleston, Irlanda, Escocia y Grecia.* (Madrid, imp. del Gran Oriente de España, 1882.) El motiu d'aquesta publicació foren moltes bregues i cismes dins de la secta espanyola, entre quals grans dignataris s'hi troben els capitostos de la política liberal, mes, sobretot, el reconeixement de la legitimitat del Gran Orient d'Espanya, que sembla que per ser admesa pels altres Consells suprems no presentava l'executòria prou documentada. Els espanyols aleshores exhibiren sos títols i raons, i ¿quina diria el lector que és la *ilustre* genealogia del maçonisme espanyol, quina és la soca de la que han sortit com a rebrots els que volen treure l'Espanya de la dominació jesuítica? De Josep Bonaparte (àlias Botella).

De manera que, en els temps que som, ens trobem amb homes que han estat al cap de la nació, que han exercit fins les més altes magistratures de la pàtria, que s'han donat per la representació genuïna del més pur espanyolisme, i, no obstant, en ares de la maçoneria, invoquen com a títol de no-

blesa el descendir del Rei intrús, no dubten en declarar-se afrancesats i en constituir font i principi de llur dret maçònic el tron imposat dels Bonapartes. ¡Oh patriotisme liberal! Però la secta és superior a la pàtria; l'ídol és més exigent que Déu. «El primer Napoleó era el cabdill de la civilització maçònica, era l'espasa que devia fer acceptar el nou codi de la secta que sa imperial Corona significava i *destruir els trons tradicionals*; per ço tots els prohoms de la maçoneria, sense distinció de ritus, amb tal que tinguessin coneixement de la *sagrada paraula B.·.* foren citats a la junta de Baiona per a discutir i aprovar el projecte de Constitució que es cregué més convenient per a posar a Espanya en harmonia amb les demés nacions que Napoleó s'havia proposat establir segons la manifestació del dret modern.» [1]

¿Hi ha, doncs, relació entre la maçoneria i la política? Les dates de 1820, 1839, 1848, 1854 i 1868 estan tan íntimament lligades, segons confessió de l'*Informe* sobrecitat, amb la maçoneria, que bé es pot dir que ella és el factor principal en les revoltes polítiques d'aquest segle i que a Espanya, lo mateix que en lo restant d'Europa, la secta ha estat l'agent ocult de les sagnoses tempestats revolucionàries, la destructora de l'ordre social, produint el caos actual que ningú, sols Déu, sap on anirà a parar. I per si algú cregués aquestes apreciacions nascudes d'apassionament contra l'ordre maçònic, aquí van les paraules de Lamartine, benemèrit d'ella, qui, al dirigir-se, durant els dies de 1848, a una comissió de tres-cents francmaçons representant tots els ritus que, bandera a l'aire, acudiren a la Casa de la Vila de París, per a reclamar la part de glòria que els pertocava en la proclamació de la República, els digué solemnement: *Del fons de vostres lògies han emanat, primer en l'ombra, després a mitja llum, i, finalment, en ple dia, les idees que han posat el fonament de les revolucions de 1789, de 1830 i de 1848.*[2]

1. Pàg. 70.
2. El diari *Le Franc-Maçon*, citat per Mr. Neut, pàg. 333.

I, per si aquestes cites semblen antigues, a la vista tenim el discurs llegit en la *Tenid.·. Fúnebre* que celebrà la *Log.·. Cap.·. Severidad, N.º 18,* a la memòria dels GG.·. E. Figueras i L. Gambetta, *en el Valle de Valencia*[1] el dia 10 de gener de 1883. L'entusiasme per la democràcia, l'amor a la República, la incompatibilitat entre el tron i la llibertat, són cantats per l'orador maçònic amb tota la vehemència i claredat que pugui desitjar-se; i en son sentit *la maçoneria és un gangli cerebral important del sistema nerviós de la societat.*

Aquesta frase podrà pecar de pretensiosa, mes ningú dirà que no sia expressiva de les aspiracions de la secta.

IV

L'Estat i la Maçoneria

Dels principis i dogmes de la secta, de ses aspiracions, avui evidenciades per actes públics de la vida política de les nacions modernes i solemnement promulgades pels mestres i doctors més illustres dins la maçoneria, en fi, dels fets, projectes i doctrines autèntiques i indiscutibles fins ara allegats, de les declaracions de guerra implícites i explícites contra l'ordre cristià, divinament establert sobre la terra, i contra l'ordre polític, fundat en el legítim dret, se'n dedueix clarament la incompatibilitat, la impossibilitat d'existir juntament l'Estat cristià i la maçoneria. Mes nosaltres avancem encara més: la Iglésia, divina protectora de la pau i tranquillitat de les nacions, aquesta santa Mare que mai es descuida de pregar per la pau i concòrdia entre llurs prínceps, encara prescindint de la maldat intrínseca de les doctrines maçòniques, de la perversitat dels seus dogmes, sols per ésser societat secreta l'hauria condemnada, per incompatible, en quant tal,

1. Impremta i litografia E. Gius, Paz, de Val.

amb la societat pública. En efecte, l'organisme de la societat secreta, la seva vida, és en detriment i destrucció de la societat pública, com l'organisme vegetal o animal que es desenrotlla en el cos humà és a despeses de la seva salut i, a l'últim, de la seva vida. L'alt dignatari de la secta pujat al cap de la governació de l'Estat, el maçó, lligat amb juraments terribles, exercint les magistratures polítiques del país, ¿no són l'organisme estrany que es congria en els òrgans vitals del cos de l'Estat, destruint sos teixits i acabant amb sa vida? El sistema de la lluita per la vida, dins de certs límits verdaders, és en aquesta matèria enterament aplicable: o la societat pública matarà a la societat secreta, o la societat secreta matarà a la pública. Són dos enemics irreconciliables per naturalesa i no pararan fins al capdavall.

La història contemporània ens mostra l'esperit irreconciliable i decidit de la secta, i això és testimoni de sa vitalitat, de sa importància, d'una destinació de conseqüència, de tenir en el món que desempenyar una acció, és a dir, fer prevaler en la terra l'esperit anticristià, que, segons sant Joan,[1] existeix ja en el món des dels principis. La secta té espera en l'aplicació de ses aspiracions, mes de cap manera es deixa enganyar impunement; al qui haurà ajudat a pujar-se'n al cim de la humana prosperitat, aquell a qui haurà servit d'escala per a pujar al tron, veurà, a no tardar, enfonsar-se aquest tron si preté tòrcer el camí i direcció que la secta segueix per necessitat de naturalesa. El primer Bonaparte és un exemple que val per tots. El deure essencial per part de l'Estat de proscriure la maçoneria es demostra tan evidentment com un teorema matemàtic. Pot, en certes circumstàncies, l'Estat tolerar l'existència d'alguna secta religiosa; mes en ella, per deure de caritat, no per despòtica tendència, tindrà fixos els ulls per a contenir-la, suaument reduir-la i encaminar-la racionalment al bé. ¿Com farà això amb la maçoneria, que s'a-

1. Epístola I, cap. IV.

maga hipòcritament fins de la vista dels mateixos afiliats, fora d'aquells que a cop d'anys i proves han arribat als darrers graus, a la possessió del secret maçònic? Ni és vera objecció la de que avui dia es troben dins de la secta bona part de monarques i prínceps de sang reial; això és ja antic, i si no, mireu com s'explica en Lluís Blanc:

«Gustà als sobirans, entre ells al gran Frederic, pendre la paleta i lligar-se el davantal; ¿per què no? *L'existència dels graus superiors se'ls amagava amb cuidado; solament sabien de la francmaçoneria lo que sense perill se'ls podia manifestar.*»

«Retinguts en els graus inferiors no s'ocupaven molt de la cosa, en la que no veien més que una ocasió de divertirse; alegres àpats, principis que es prenien i deixaven a la porta de les lògies, fórmules sense aplicació en la vida ordinària; en una paraula, sols la comèdia de la igualtat. Però en aquestes matèries la comèdia es toca amb el drama, i prínceps i nobles es veieren arrastrats a tapar amb son nom, a servir cegament amb llur influència, les empreses latents dirigides contra ells mateixos.»

Sí; la maçoneria, a pesar de ses protestes de respecte al poder civil, de prescindir d'opinions polítiques, se dirigeix a la conquesta del govern. Clar han parlat moltes lògies qual testimoni cita en Dupanloup; més encara: a Espanya mateix, en el ritu escocès antic i acceptat, que és el qui té més gent granada, veiem, en l'*Informe* citat anteriorment, els alegrois de la secta per posseir a alguns dels caps de partit més famosos i la morosa delectació amb què afegeix al nom dels principals dignataris, les vegades que han estat diputats, ministres, governadors, directors de Bancs, etc.

La maçoneria en l'Estat constitueix un verdader cas del *Status in Statu*; no té, com la Iglésia, un fi espiritual i ultramundà; no mana, com aquesta, als seus afiliats que obeeixin a les legítimes potestats, essent un pecat la rebellia; no proclama el príncep o quefe suprem representant de Déu en l'ordre polític o civil; no diu: Doneu al Cèsar lo que és del

Cèsar: la maçoneria no té Cèsar, la seva sobirania és obscura i amagada, és indiscutible perquè ningú bé no la coneix, i és irresistible perquè més és potència espiritual que no pas física; però és espiritual en els medis, no pas en el fi; ¿com ha de tenir un fi espiritual la secta que no creu en l'altre món? Son objecte és, doncs, arrabassar a l'Estat la direcció temporal de la societat que legítimament li pertoca i Déu li té confiada; són dues potestats amb un mateix fi. El comte d'Hangwitz, ministre del rei de Prússia, que assistí al Congrés de Verona, féu en aquesta famosa conferència eloqüentíssimes revelacions que proven clarament lo que estem dient. «Acabada la meva carrera, exaltat per adquirir els secrets de la ciència, entrí en les sectes... La curiositat despertada, aní pujant en elles, i encara jove, tenia gran autoritat i ocupava en la maçoneria un lloc distingit en el capítol dels més elevats graus... En la maçoneria hi havia aleshores dos partits... L'un era deista, l'altre ateista, tenint els dos guerra declarada entre si; no obstant, *els dos es daven la mà per arribar a la dominació del món*; conquerir els trons, servir-se dels reis pels fins de l'ordre: tal era llur objecte. En 1777 se m'encarregà la direcció d'una part de les lògies prussianes... Si no fos per la pròpia experiència que en tinc, mai m'hauria pogut explicar el descuit amb què els governs feien els ulls grossos davant d'un tal desordre: era allò un veritable *Estat dins de l'Estat*; no solament els quefes estaven en contínua correspondència i usaven *xifres* particulars, sinó que també s'enviaven ambaixades. Exercir una dominadora influència sobre els trons i els sobirans, tal era el nostre objecte...

»Aleshores adquirí la ferma convicció de que el drama començat en 1788 i 1789, *la Revolució francesa, el regicidi amb tots els seus horrors, no solament foren resolts en la secta, sinó que eren, a més, un resultat de ses associacions i juraments.*» [1]

1. *Le secret de la Franc-Maçonnerie*, per Monsenyor Fava, 1883.

D'aquestes lleials declaracions del desenganyat comte d'Hangwitz provingueren en gran part les disposicions prohibitives de la secta, que algunes nacions adoptaren.

Però tornem encara al ferm terreny dels principis. ¿En virtut de què és lícita l'existència de la maçoneria? ¿En quina potestat fonamenta el seu dret de viure? ¿D'on rep la legitimitat? D'enlloc. Per això no sabem que ella mai hagi plantejat aquesta qüestió, perquè instintivament coneix que seria vençuda. No cal dir que no pot invocar com a principi el dret cristià, establert sobre la terra pel Fill de Déu; ni el dret històric que ella es proposa enrunar; ni el principi democràtic de la sobirania nacional, perquè, segons els principis de la secta, la sobirania no és la nació, sinó la lògia. Per tant, el dret de la maçoneria no és, segons ella, derivat, sinó originari; no participat, sinó absolut, propi, essencial; és a dir, un dret diví; davant d'ella tota potestat deu abaixar-se, tot dret desaparèixer; ella és el vital esperit que deu animar totes les institucions socials, la qui té *la missió de regenerar tota l'espècie humana.*[1]

L'Estat se separa de la Iglésia i s'uneix a la Maçoneria

La secta astutament comença proclamant la seva indiferència en fet de religió: a totes les respecta, deixa els seus en aquesta part en llibertat absoluta; encara els permetrà, si les circumstàncies hi porten, perdre part en els actes del culte diví, perquè el pecat de sacrilegi no existeix pels maçons, puix que sols són sagrats ells mateixos. Valent-se com d'arma del principi de la llibertat religiosa, combaten primer la unitat del culte nacional, després solliciten, en nom de la

1. *Instrucción de primer grado. Rito francés moderno.* Pàg. 4.

humanitat i del sentiment religiós, la tolerància de les altres religions, després en odi als privilegis demanen la igualtat de totes; i, per fi, consentit ja l'edifici religiós amb tantes i tan fortes sotragades, demanen l'enrunament del Cristianisme, que se'l tregui de l'august tron des del qual presidia la societat i que s'hi col·loqui en son lloc la *deessa Raó.*

¿Què és, en efecte, sinó l'entronitzament de la deessa Raó lo que ara està passant en l'Estat maçònic per excel·lència, ço és, la França contemporània?

La separació de la Iglésia i l'Estat, diu el Sant Pare Lleó XIII en sa Encíclica, és el que sempre tenen els maçons en la boca; i, en efecte, d'aquest principi en fan el seu cavall de batalla; la secularització de l'Estat, la independència del Poder: veus aquí, no el seu ideal, sinó el seu crit de combat. En nom de la llibertat combaten per la tirania; sota les aparences de voler la independència del Poder, s'encaminen a la conquesta d'ell per a fer-lo instrument dels seus designis: en una paraula, volen treure la Iglésia de son lloc per posar-hi la secta. A la inspiració cristiana informant les institucions socials hi substitueixen la suggestió sectària; i apoderats ja del govern abandonen el mot i la divisa de llibertat, i no per medi de la persuasió, no valent-se de les raons que convencen, sinó dels decrets que lliguen, de la força bruta que esclavitza, els *amables liberals* arranen les antigues institucions nascudes del cor de la nació, destrueixen les fundacions dels venerables progenitors i tiren a terra lleis, consuetuds i veritables llibertats amb una brutalitat desconeguda dels conqueridors de l'Edat Mitjana, que moltes voltes respectaven les consuetuds i lleis de la raça vençuda. Mes el Cristianisme, un cop vençut pel maçonisme en les esferes governamentals, quan la maçoneria logra ocupar el lloc de la Iglésia, no deu aquesta esperar d'aquella cap mena de contemplació. Els cristians són els esclaus dels maçons, amb son diner han de contribuir a pagar lo que abominen; veuen llurs fills arravatats de la casa paterna on creixien a l'ombra del sant arbre de la Creu i se'ls instruïa en els fonaments de la religió cristiana, ésser

portats a l'escola sectària d'on amb ignomínia han llençat la imatge de Crist, de qual llei no pot parlar-se sens incórrer en pena; i allí, en lloc del Catecisme, se'ls ensenya amb els *manuals* de Pau Bert; és a dir, són informades les infantils intel·ligències no amb la fe cristiana, sinó amb la llum maçònica. Les sectes totes parlen de llibertat i pràcticament totes segueixen el costum del fals profeta Mahoma: Creu, o si no, moriràs. La maçoneria, una volta guanyat el poder, no és menys cruel que les altres.

Tot ho sacrifica a son ídol; els malalts se troben perfectament servits i consolats en els hospitals per les Germanes de la Caritat, que són un bàlsam pel seu esperit i una providència pel seu cos: no importa; les Germanes no porten el senyal de la Bèstia (usant el llenguatge de l'Apocalipsi); [1] és a dir, no tenen el signe maçònic; doncs, que sien sacrificades les Germanes; primer és la secta que el consol, que la salut dels malalts. Aquests són ciutadans que amb son diner han sostingut l'hospital, el qual ha sigut fundat per persones piadoses i catòliques; no importa, diner, conveniència i consciència deuen sacrificar-se davant del nou Moloc. La llei de races, aquell antic costum dels prínceps cristians de deixar als pobles vençuts la seva religió, de no forçar a ningú en fet de consciència, de permetre la constitució de la família en conformitat amb llurs creences, és una antigalla pròpia d'un temps de despotisme; la llibertat maçònica demana una sola llei, i aquesta és el dret únic, d'ella ningú s'escapa; és la voluntat del déu maçònic, el *Gran Todo*, el qual, encarnat en l'Estat, lliga amb fortes cadenes els desgraciats a qui ha topat la mala sort d'ésser súbdits seus.

Al repudiar l'Estat a la Iglésia per a unir-se a la maçoneria, al pendre el pensament maçònic per criteri governatiu, comença inevitablement una tongada de persecució contra els catòlics; no hi haurà potser tortures pel cos, serà persecució

1. Cap. XIX, v. 20.

legal, però hi haurà exquisits turments per l'esperit; l'Estat se converteix en botxí de la Iglésia, i en ses mans la Llei és el cruel llaç escorredor que tira al coll d'aquella filla del cel, per a llevar-li la respiració i la vida.

V

NATURALISME CRISTIÀ I NATURALISME MAÇÒNIC

Aquesta desastrosa secta que es vol ensenyorir de tot, s'ha valgut com de medi principal per a apoderar-se dels ànims, de la corrupció de conceptes nobilíssims, dolços en gran manera pel cor de l'home. El concepte de llibertat, la paraula llibertat, que sempre serà encisadora per la racional criatura, que sonarà sempre a l'orella del cristià com un mot diví, puix que per la llibertat de l'humà llinatge el Fill de Déu baixà a la terra i morí crucificat; la llibertat, que sempre significarà per l'home un atribut que ens dóna una certa semblança amb el mateix Déu, la maçoneria l'ha corrompuda, ha tret d'ella el significat de potència sens restricció alguna per a obrar el bé, substituint-li la significació de bestial llicència que no deu obrar segons el dictamen de la recta raó, sinó segons les exigències dels insubordinats apetits. El naturalisme, és a dir, la interpretació i seguiment de la naturalesa, ningú l'ha tingut com la religió de Crist; més encara, la llei cristiana és la llei natural amb poquíssim més, com diu amb sa profunda senzillesa l'Angèlic Doctor; [1] i això encara és tan sols com el perfeccionament de la naturalesa, com sa fermança i defensa. Per espai de molts segles, les generacions humanes que formaren aquella primitiva Iglésia nascuda amb els primers Pares no tenien altra llei que la natural; i fins avui dia el cristià considera com a membres de la seva Iglésia aquells

1. *Summa theologica*, 1-2, q. 117, a. 4.

homes que, si no poden contemplar la Creu del Calvari, en canvi observen plenament la Llei natural, i amb els ulls posats en el diví Autor de la vida esperen d'Ell el remei de llur flaquesa i el premi de sa fidelitat.

Mes aquests adoradors de la naturalesa, els apòstols del culte d'ella, els maçons, que, segons ens diuen en llurs llibres litúrgics i en sos tractats fonamentals, se proposen establir per tota la terra, en substitució de la religió de Crist, la religió de la naturalesa, entenen el naturalisme d'una altra manera. Per ells el naturalisme és l'epicureisme; extrauen de la naturalesa humana lo que li és essencial, lo que la constitueix tal, lo que li dóna noblesa i veritable valor, fent-la reina de tot lo altre; prescindeixen de les exigències de l'esperit i tan sols troben *real* l'ínfim i baix, moltes voltes lo que no és la naturalesa, sinó el vici, la corrució d'ella. És això conseqüència necessària del principi fonamental i generador de la maçoneria. Aquesta suposa l'home perfet, és a dir, el suposa Déu; provat queda en els articles anteriors. De consegüent, essent Déu res hi ha en ell de mal, tot és bo i excellent; res té que degui reformar-se, cap de ses tendències reprimir-se; lo que li plau ha de dar-se-li, *quod illi placuit ius est*. Veus aquí la verinosa font del naturalisme o realisme de què s'exclama el Sant Pare en la seva Carta Encíclica. Això ha d'ésser la mort de la civilització, convertir els homes en veritables alarbs i fer impossible una ordenada i tranquilla societat. El primer resultat del naturalisme, fill de la maçoneria, és la idolatria de pitjor mena. Sabut és que els antics, en el temps en què la Llei natural s'anava apagant en els cors dels homes, i les passions s'apoderaven de la voluntat humana, acabaren per deïficar els vicis; i avui dia, ¿on tiren la literatura, l'art, la que per antífrasi vol encara ésser anomenada filosofia. fins la mateixa legislació, sinó a fer irresponsable el vici, abolint el delicte i el pecat, i constituint-lo fi, descans i verdadera beatificació de l'home? ¿No sentim

cada dia els sectaris mofar-se de tot altre plaer que no sia el dels sentits? ¿No veiem a la secta que va enrunant els antics altars i no en deixa d'altres que els de Mercuri i Venus?

Mes ja no solament vol la destrucció del temple cristià, destrueix, a més, el santuari de la pàtria i de la família. Pel maçó no hi ha pàtria; la ven si d'això en resulta profit per la secta; ¿qui no sap la història del maçó Riego en la sublevació dels països americans per a separar-se d'Espanya, sa mare pàtria? ¿Qui no es recorda del fet inaudit de la monarquia sarda, governada per maçons, entregant a la França una de les pedres fonamentals de sa casa pairal? I avui dia mateix, els maçons capitostos en l'*Informe* del Suprem Consell del 33 grau del Gran Orient d'Espanya, se glorien, com ja havem dit en altre lloc, de la protecció i sosteniment que els seus antecessors en la secta donaren a la usurpació napoleònica en nostre país; mes això no els priva d'assistir a la processó patriòtica de Madrid, el 2 de maig, en honor de les víctimes de la independència pàtria. ¡Oh hipocresia, o, tal volta, ceguetat, verdaderament sectària!

Maçoneria i amor de pàtria són dues coses que no poden estar juntes. No volem suposar que no hi hagi maçons que estimen llur pàtria; tenim la seguretat de que n'hi ha, com hi ha, per desgràcia, cristians carnals, a pesar de professar una llei espiritual; mes això no és la conseqüència del principi, és la infidelitat a ell. Per natural conseqüència la maçoneria destrueix el sentiment de pàtria. ¿Què és aquesta sinó un conjunt de creences, de tradicions, de costums i de lleis? La maçoneria té per objecte destruir aquest sagrat conjunt, ella es porta el motllo que ha de donar forma al país; de conseqüent, és indispensable l'anihilació de lo que existeix, per a després reconstruir-ho a sa imatge i semblança. La pàtria no és la terra i les roques del país; ho serà pels naturalistes, no pas pels homes que no han corromput sos sentiments naturals: la pàtria és una cosa espiritual encarnada en el terreny que trepitgem; com la casa natal en què tenim posats els nostres afectes, no és l'argamassa, les pedres i les

bigues, sinó la seva forma, sa existència actual; i encara que amb aquells elements materials se'n construeixi una altra, direm que no és la mateixa.

Però és inútil argumentar; sant Pau, gran coneixedor dels naturalistes, deia que l'home animal no comprèn lo que és espiritual; i encara afegia que eren *sine affectione*. I, en efecte, ¿que no veiem el naturalisme, ço és, el maçonisme, destruir lo que fins ara fou fonament de la família, font de poesia, condició de domèstica felicitat, llaç dolcíssim d'unió entre els dos sexes de la humana espècie, ço és, l'amor perpetual de l'home i de la dona, base i fonament de la indissoluble unió entre ells, és a dir, del matrimoni? Tothom sap, i la història ho prova d'una manera irrefutable, que quan l'home es fa naturalista, per ell no existeix llaç matrimonial, és un conveni que dura mentre convé; així fa pocs dies ho han declarat les Cambres franceses. Hi ha homes i dones a qui els convé, és a dir, els plau, canviar sovint; doncs, si Déu no hi posa remei, ¿no devem témer que arribi un dia en què així com les dones antigues comptaven el nombre de matrimonis celebrats pels consolats, també les dones modernes comptin llurs casoris pels ministeris?

Considereu ara quines llavors de civilització porta en son si la maçoneria triomfant. Els àpats sagrats i demés actes de culte en llaor i glòria de la Naturalesa, que la maçoneria celebra en els temps i cerimònies oficialment estatuïts, són com el principi teològic (impròpiament parlant) del naturalisme modern canonitzat i predicat per tota la terra, i que té ja a son servei ciències i arts, espectacles i costums, llibres i periòdics, a tot un gènere que la pública opinió, no solament dels catòlics, sinó fins també de molts naturalistes, ha batejat amb un nom propi a més no poder, però que, sens dubte perquè encara no s'és perduda bé la vergonya, li diuen en grec, gènere pornogràfic, que a la lletra significa *gènere de bordell*. Aquest gènere va ensenyorint-se de la societat; les ciències el defensen, les lletres l'ensenyen, les arts del gravat i del dibuix el popularitzen, la moda l'universalitza,

la seva fetor domina en les ciutats en substitució del *bonus odor Christi*[1] que abans se percebia en les relacions socials; la secta vol que la carn mati a l'esperit, a fi que perduda l'energia racional pugui més fàcilment fer-se senyora del llinatge humà; i quan un hom contempla aquesta civilització moderna animada pel naturalisme que adoren els maçons, privada de tot element espiritual, pot aplicar-hi perfectament aquella sentència del Voltaire, al llegir el sistema de la naturalesa de J. J. Rousseau: «A l'oir això, vénen desigs de posar-se a caminar de quatre grapes».

¡Quant diferent el naturalisme cristià! La Iglésia és la qui té vera i infallible potestat per a interpretar la naturalesa; la seva interpretació és a sa manera autèntica. Per ço la història ens ensenya que ella ha integrat la humana naturalesa en sos drets; per sobre el principi de la força bruta i del nombre (ço és, els principis liberals de no intervenció i de sufragi universal, en sentit de raó collectiva) ha restablert el principi de justícia; al pensament dels antics filosops, de que hi ha homes que naixen ja per a ésser esclaus, diferents dels homes lliures, ha oposat el dogma de la fe de la igualtat originària i esencial de tots els homes. La dona, l'infant, el malalt, el captiu, són respectats i atesos on la Iglésia té jurisdicció; mes on domina la *Naturalesa, deessa maçònica,* ¿quines institucions i rendes hi ha fundades, quines persones consagrades al consol i assistència d'aquelles febles víctimes de la sort?

Fins ara tothom, els mateixos protestants posaven per sobre lo antic, la filosofia, la literatura, l'art cristians; deien que en els temps moderns o cristians aquelles flors i fruits de la humana intelligència tenien un element que mancava molt en el temps d'abans de Crist, ço és, l'esperit; que en els vells clàssics s'hi trobava, sí, exquisida perfecció de forma, mes no aquella transparència que manifesta i expressa

1. II Corintis, II, 15.

quelcom superior a lo que es veu i palpa, però que és molt natural. Els moderns naturalistes desprecien i es riuen de l'element espiritual, perquè no creuen en l'ànima; les delícies sensuals els tenen ensopides les més altes facultats intellectuals i no poden capir lo que és superior als sentits i a la imaginació; per a curar-los no basten els arguments, fóra necessari que entressin en l'escola d'algun nou Pitàgores. Després d'alguns anys de castedat i dejuni, veurien clarament com en la humana naturalesa no solament hi ha carn, sinó també esperit.

Els drets de l'home

El fruit natural, el resultat immediat, l'aplicació pràctica de l'esperit maçònic, la realització en l'ordre polític del gran secret de la maçoneria, el naturalisme es féu en la Revolució francesa. Aleshores l'esperit maçònic quedà triomfant sens restricció per alguns anys, i si després s'ha vist més o menys restringit, no ha perdut el temps ni ha treballat sens profit; de mica en mica son malèfic influx ha penetrat en la societat, la secta ha estès ses branques per tota la terra i ha dominat fins els trons més poderosos. De que aquella revolució fou obra de la maçoneria, ningú pot dubtar-ne després de lo que diuen Lluís Blanc i el comte d'Hangwitz, ja citats; però no solament ho fou en l'ordre dels fets, sinó, a més, en el de les idees. La secta engendrà en son libidinós ventre el naturalisme. A l'eixir el monstre a la llum del dia se li posà un nom innocent en aparença, per a amagar la malícia de la cosa que significava. *La declaració dels drets de l'home*: veus aquí el naturalisme introduït en l'ordre polític, mes d'una manera amagada; perquè, com diu Monsenyor de Ségur,[1] varis d'aquells principis de 1789 són veritats molt velles del dret fran-

1. *La Révolution.*

cès o del dret polític cristià, que els abusos del cesarisme gallicà havien fet oblidar, i que la pueril ignorància dels constituents prengué per un admirable descobriment; altres són veritats de sentit comú que apar impossible que tan solemnement se proclamessin en sèrio; mes el mal està en el pervers principi que anima a tota la declaració, el que de veres la constituí una novetat en l'ordre polític i en el dret públic; és a dir, *la independència absoluta de la societat.* I això, ¿no és el principi maçònic, el dogma secret de la secta, el panteisme humà, aquell *Dio è il popolo,* de Mazzini? ¿Què fou allò sinó una verdadera deïficació de la societat emancipada de la potestat de Crist?

La declaració dels drets de l'home és avui dia, se pot dir, llei fonamental dels pobles; el magisteri de la Iglésia catòlica és reconegut solament pels particulars, mes no pels governs; el liberalisme, triomfant més o menys en totes les nacions de la terra, ha constituït l'Estat modern que es basta a si propi, que si en llurs *Constitucions* reconeix a Déu, és per a posar-lo sota sa potestat i legislar-lo; no és per ell Crist el Sobirà Mestre dels pobles als quals digué la veu de l'Etern Pare en el Jordà i en el Tabor: *Ipsum audite*; la divina autoritat ha quedat arraconada i Déu ha deixat d'ésser el principi i el fi de les lleis humanes. Treure a Déu de pertot, tal és el fi de la secta; i molts alborotats liberals, no sectaris, contribueixen a tan nefanda obra; altres s'hi ajeuen sens grans dificultats, creient que així el món pot anar tirant, fent cada home la seva i restant la societat tranquilla, oblidats de la dita d'aquell antic filosop: que ciutats pot haver-hi sens muralles, sens places o sens teatres, mes no pas sense Déu.

Als grans homes no se'ls cura amb la inacció; més encara, l'home de coneixements, el verdader metge, no perd el temps atacant solament símptomes externs: cerca la causa del mal, estudia el principi corruptor i allí aplica l'oportú remei. La follia liberal pels drets de l'home ha d'ésser contrarestada per la nobilíssima i ferma aspiració del catòlic de restablir els drets de Déu en la societat. El dia en què els

homes deixin de considerar-se sobirans; quan creguin i confessin que no hi ha altre Mestre que Crist, com ens diu l'Evangeli; quan es reconeguin súbdits de la Llei divina i proclamin el Redemptor dels homes Rei dels segles immortal i invisible, aleshores la maçoneria estarà perduda. Quan en lloc de tenir cada home un rei al cos, tingui cada ciutadà el verdader Déu en sa consciència, la societat restarà tranquil·la. En una paraula, com digué millor que tothom el comte de Maistre, «la Revolució que comença proclamant els drets de l'home, ha d'acabar quan se proclamin els drets de Déu».

VI

La Maçoneria i la salvació social

La maçoneria, segons ella diu, ha vingut per a llibertar l'humà llinatge, per a fer feliços els homes i produir la pau i germanor entre ells. Mes pot provar-se i demostrar-se, com dos i dos fan quatre, que la tal secta és causa del neguit que s'ha apoderat dels homes, de la feréstega enemistat entre les diverses classes i de la guerra que més d'un cop ha ja ensangonat la terra d'Europa, pretenent cabussar l'ordre establert i fer prevaler, com a forma constant, definitiva i perfectiva de la societat, l'anarquia.

Tres són els perns que sostenen l'ordre social: la Religió, la família i la propietat. Aquell benemèrit escriptor que dedicà sa vida a fer l'anatomia del cos social i a estudiar fins les més humils fibres de què es componen els òrgans tots del mateix, en Frederic Le Play, arribà, guiat per la llum de la raó i la rectitud de sa consciència, en l'ordre social, a la conclusió formulada, en els primers dies del cristianisme, per l'insigne apologista Q. Tertul·lià, al dir, en l'ordre personal, que l'home naturalment era cristià. Al treballar el pensador francès no sols en el laboratori de sa intel·ligència, sinó observant immediatament als homes i a la societat en si matei-

xos, al voler determinar la *constitució essencial de la humanitat*, ¿què ha fet sinó proclamar la veritat, que l'home de fe té ja molt sabuda, de que la constitució essencial de la societat és l'ensenyada pel mateix Crist, o, encara millor, que la constitució essencial i eterna de la humanitat fou consignada i escrita pel dit de l'Omnipotent Pare celestial en les dues taules de pedra entregades a Moisès en el cim del Sinaí, quan la Llei natural anava esborrant-se del cor de l'humà llinatge? Aquest senzill codi de deu articles, que no necessita de cursos de legislació comparada per a ésser comprès, que fou illuminat per la divina paraula de Jesucrist, veus aquí el principi del social equilibri, de la tranquillitat pública, de la llibertat verdadera. Le Play ha d'ésser admirat i compadescut. Fou l'honrat home de talent a qui, segons el llenguatge evangèlic, la veritat redimeix;[1] mes, ¿a què aquest etern perdre temps en arribar, per l'experiència o per la raó, a una veritat que ja per segles i segles la cristiana Europa tenia sabuda? Al proclamar el savi economista, des de la seva càtedra de París, la necessitat, per la pau entre els ciutadans, de la restauració social del Decàleg, de la caritat en les relacions mútues entre els homes, ¿què ha fet sinó reproduir en llenguatge científic lo que mil obscurs i ignorats frares havien predicat i prediquen en tots els pobles de la cristiandat?

A l'escriure aquestes paraules en res volem rebaixar el mèrit de l'insigne Le Play; el considerem un dels més illustres pensadors del segle. Mes ara, encara que sia en les planes d'un humil setmanari, és bo preguntar: ¿Hi ha, com s'ou cada dia, fins de boques molt cristianes, una verdadera qüestió social? ¿Havem d'esperar l'aparició d'un geni desconegut que vingui a donar una solució a un problema que ningú sap resoldre? No; Crist és la resolució de tots els problemes, el Salvador de totes les generacions, la plenitud de la

1. Joan, VIII, 32.

Llei. Per això el mot *problema social* és una paraula impròpia; hi ha, sí, dificultats socials, mes la manera d'acabar-les no és desconeguda; pot haver-hi guerra entre les diferents classes, mes tothom sap que no ha d'acabar amb la victòria de l'una i l'avassallament de l'altra, sinó que la terminació cristiana, la pau social resultant, ha d'ésser la caritat. És cert que hi ha grans dificultats que no queden desvanescudes amb dir: la caritat tot ho compon; per això la caritat és enginyosa, i Déu ha donat als homes intel·ligència per a estudiar la manera d'acabar-les amb suavitat, i tot fill de la catòlica Iglésia sap que la fórmula de l'amor a Déu i al pròxim expressa la medecina que infal·liblement cura tota malaltia individual i social. Creiem els estudis econòmics en sentit cristià d'una gran importància per a arribar a la pau social que avui dia tothom enyora, mes és d'una verdadera necessitat la destrucció de la maçoneria per la solidesa i duració d'aquesta pau.

La secta, lo mateix en sos treballs de sota terra com en els que practica a la pública llum, tant en lo que fa des de les lògies com en lo que legisla des del govern de les nacions, s'ha proposat la destrucció de la Religió i de la família. No cal reproduir lo que havem dit de que sa religió és la de l'adoració de la humanitat, és a dir, de si mateixos, i llurs aspiracions matrimonials menen cap a la teoria i a la pràctica de l'amor lliure; ço és, el nihilisme en les creences i, de conseqüent, en els costums. Respecte de la propietat els maçons no parlen tan clar; molts d'ells són rics, tothom sap que la secta no està formada de pobres; mes els homes quan comencen a baixar no poden deturar-se on voldrien, i d'aquí que amb gran saviesa pugui dir el papa Lleó XIII, que el socialisme és fill de la maçoneria. Ja Mons. Dupanloup provà irrefutablement la connivència entre els maçons i els homes de la *Commune de París*; i, ¿d'on trauria la maçoneria el fonament del dret de propietat després de destruir el manament *non furtum facies*, principi i arrel verdadera de tot dret positiu sobre la propietat? ¿Quina llei pot allegar la secta

que no reconeix un legislador? Si el sectari té per dogma la creença, de que els homes són el principi del dret, ¿qui pot vedar-los la resolució d'establir un dret nou d'aquí endavant, és a dir, un dret de no propietat?

Destruïts els principis de religió, família i propietat, les societats civilitzades desapareixen; hi haurà aleshores turbes; no arribaran encara a ser tribus; la tribu suposa un principi que la secta destrueix essencialment en virtut de sa naturalesa pròpia. La tribu importa l'existència d'un quefe, la necessitat d'un superior, i la doctrina maçònica destrueix radicalment el principi de superioritat. El sagrat text: *Non est potestas nisi a Deo*,[1] enclou un principi de dret natural, l'origen únic de la sobirania. Els homes són iguals per naturalesa, doncs, ¿d'on, si no li ve de Déu, vindrà la superioritat al sobirà? Els particulars no la hi poden donar perquè ningú té poder sobre si mateix, i ningú pot donar lo que no té; després la sobirania, destruït el dret diví, resta sense fonament, i, per tant, el naturalisme maçònic, destruint la sobirania social, deixa sense cap defensa la humana societat.

Religió, família, propietat, sobirania, coses totes essencials, segons Le Play, per a restaurar la pertorbada societat moderna, han sigut anihilades per la secta maçònica; per això tot sovint es veuen símptomes i signes de mort per la civilització; la maçoneria, un cop ha trencat els sagrats llaços de religió que entre si unien als homes, és a dir, un cop ha desterrat de la terra la caritat, ha volgut substituir-la establint per llaç d'unió, com a vincle unificador de la societat, la llibertat; al catolicisme ha oposat el liberalisme; mes, ¿qui no veu que la llibertat no és llaç? La llibertat no lliga, sinó que deslliga; deixaria d'ésser llibertat al moment que impedís l'impuls dels nostres apetits o s'oposés a qualsevol de nostres tendències. Fins ara, fins que la *Llum* maçònica ha il·luminat l'horitzó de la política, tothom creia que l'ordre social, que

1. Romans, XIII, 1.

la pau entre els homes, provenia de la subjecció de tots a una llei; però, per la novíssima civilització, la tal subjecció és una tirania; a l'home (maçó, s'entén) no se li poden posar traves. Abans era una sentència verdadera la de Ciceró, de que tots devem fer-nos esclaus per a ser tots lliures; cada u ha de sacrificar una part de sa llibertat en ares de la llibertat de tothom, és a dir, de l'ordre i concert general; mes aquest principi queda destruït pel liberalisme maçònic. Per ell la llibertat no és un medi, sinó un fi; un medi pot sacrificar-se, deu moltes vegades sacrificar-se, si convé, perquè n'hi ha d'altres; mes la llibertat, essent el fi de cada ciutadà, no deu jamai sacrificar-se, ha de prevaler la d'un contra la de tots, perquè l'home és essencialment sobirà.

Les conseqüències lògiques d'aquesta doctrina liberalesca i maçònica, són les següents:

1.ª En la ciutat maçònica el ciutadà és més que la ciutat.

2.ª En ella no és possible un tirà, perquè cada individu ho és per tots els altres.

3.ª Essent l'ideal maçònic la llibertat absoluta de tots els ciutadans, i, per tant, la destrucció del vincle social, procedeix desfer la ciutat i restituir els homes a l'estat de naturalesa en què res pugui cohibir-los; o, lo que és lo mateix, la conseqüència del maçonisme és el salvatgisme o nihilisme.

No digui ningú que això sigui estirar les coses pels cabells; són immediates conseqüències dels principis de la independència absoluta de l'home i de sa llibertat, dogma fonamental de la maçoneria. La secta porta, doncs, concebut dins de ses entranyes el monstre del nihilisme, i el parirà o ella morirà.

La Maçoneria i la salvació personal

És una flaca molt comuna als moderns que es consagren a cercar remeis per la societat i a idear sistemes per la salvació del món, fixar-se solament en el tot, és a dir, en la

societat, mes no en les parts components, és a dir, en els homes. Fins alguns apologistes catòlics pequen d'aquest mal Parlen de l'eficàcia de la religió de Crist per l'ordre i concert de la societat, per a coordinar els diferents estaments de què ella es compon, de l'excel·lència de sa inspiració artística, de lo incorruptible de sos principis filosòfics i morals; mes, de l'home en particular, de la necessitat que té de subjectar son enteniment als sagrats misteris de la fe i sa voluntat a les santes lleis de la moral i als preceptes de la Iglésia, que vénen a ser les disposicions reglamentàries que particularitzen, fixen i asseguren el compliment d'aquelles, d'això no en sentireu parlar. Encara més, trobareu potser predicadors d'aquest catolicisme teòric que s'obliden i fins avergonyeixen de complir els manaments de la santa Mare Iglésia. D'aquí ve la ineficàcia social del cristianisme teòric, sols de principis, no de pràctiques, que solen professar la major part dels homes que es troben avui dia dirigint els negocis públics de les nacions. Perquè el Cristianisme és directa i primerament un remei individual; per conseqüència i coronament, un remei social. Per això aquesta divina doctrina no perd cap mica de raó de ser quan la societat ingrata l'oblida, la repel·leix; i encara que no fos seguida més que per una dotzena de persones, compliria magníficament sa missió sobre la terra. Quan els homes s'identifiquen amb aquesta divina religió, i la compleixen fins als més petits detalls; quan l'aroma cristià, que priva la corrupció, embalsama tot el cos social, aleshores és quan la societat disfruta dels verdaders beneficis del Cristianisme; quan, en una paraula, valent-nos de la fórmula evangèlica, l'home, cercant el regne de Déu i sa justícia, tot lo altre ho rep de més a més.

La llei fonamental de la conducta humana és pròpiament egoista a sa manera; mes, per lo mateix que és egoisme inspirat i derivat de la pròpia naturalesa, no és repugnant ni enemic del bé del pròxim. Els més grans sacrificis que han fet els cristians, des de la renúncia d'altes posicions, per a consagrar-se al servei del pròxim, fins a la mort voluntària

i lliurement acceptada per l'honor de Déu o de la Pàtria, tot té per motor i principi el nobilíssim egoisme d'esperar-ne l'eterna recompensa en l'altra vida. Si, doncs, el cristianisme aigualit que avui domina, generalment parlant, en les esferes governamentals, és estèril per a afavorir el bé públic, perquè no té el caràcter pràctic i sobrenatural que li dóna son diví Autor; si la vida social la veiem tan sèriament amenaçada perquè la religió d'una gran part dels seus membres és sols un fragment de la revelació de l'amabilíssim Fill de Maria, ¿què succeiria si arribés l'hora de que el culte de la naturalesa fos el culte de la humanitat? ¿Quina recompensa poden esperar els homes de la falsa divinitat maçònica? Heus-la aquí explicada en la *Instrucción de tercer grado,* ja altres voltes anomenada en aquests articles, en la pàgina 13:

«El mestre m.·. no deu esperar altra recompensa de ses virtuts i bones accions que la satisfacció de sa pròpia consciència i la tranquillitat de son cor, puix que aquesta *víscera* s'encontra en el mig del cos.»

¡Valenta recompensa, esperança en gran manera estimulant perquè l'home s'entregui a la virtut i al compliment d'aquelles obligacions que molt sovint importen la destrucció d'aquella *víscera,* en qual satisfacció col·loca el maçó l'única recompensa de les bones obres! Si la civilització exigeix com a principi i germen un element espiritual, si de la carn sola solament pot esperar-se'n la corrupció, ¿què ha de seguir-se'n sinó la més espantosa immoralitat, d'una secta que, per tota final recompensa, li promet a l'home la satisfacció d'aquest tros de carn que tenim enmig del cos? ¿Potser excitaran al ben obrar a l'home, en la civilització maçònica, els honors pòstums que la secta sol tributar als devots seus? ¿Tal volta es consolarà de sofrir de present, és a dir, mentre és capaç de pensar, per la satisfacció de que en la lògia o temple se li ofereixin panerets de flors desfullades, libacions de vi i de llet o asperges amb l'aigua lustral de la secta quan serà mort, és a dir, quan no serà capaç de gojar?

No; tota persona entenimentada ja comprèn que aquestes infantils honres fúnebres, llargament explicades en el *Manual del aprendiz masón* (ritu escocès antic i acceptat, pàgs. 177 i segs.), no basten per a fortificar la voluntat humana amb l'esperança, quan de present l'home ha de sacrificar-se o vèncer violentes passions o dominar apetits de força salvatge. No; no hi ha doctrina capaç de salvar la societat si la salvació d'aquesta no està lligada amb la salvació de cada un de sos membres. El sacrifici cristià de si mateix i de les pròpies inclinacions, per a guanyar una immensa recompensa, és molt racional i pràctic; el sacrifici maçònic per l'esperança de que un dia a un hom li mullin les seves mortes cendres amb la llet, el vi, l'aigua lustral de la secta, escarnot de l'aigua beneita dels cristians, és un sacrifici imaginari, nihilista i altament bestial.

VII

Modo de combatre la secta

El Sant Pare, en la seva Encíclica, després d'exposar el perill dels presents temps, fent veure la dolenteria de les sectes secretes que tenen minada la pública societat amenaçant fer d'ella un pilot de runes, amb divina saviesa assenyala la manera com els catòlics han d'obrar per a retornar el món a la vida cristiana. L'inspirat Pontífex demostra altra vegada son admirable coneixement dels homes i de la Santa Institució que per delegació divina ell governa. Lo natural i lo sobrenatural han de contribuir a la salvació social, avui dia amenaçada per la pravetat sectària, com la naturalesa i la gràcia contribueixen a la salvació personal de cada home. Aquest, essent una criatura racional que es guia pel coneixement, deu estar informat de la veritat; per lo qual la tenebrosa *llum maçònica,* que enlluerna a tantes intel·ligències, ha de quedar enfosquida per les resplendors de la cristiana

sabiduria. No es necessita un gran talent per a confondre i vèncer a la secta; ella mateixa, instintivament, ho coneix, i per això la veiem que fuig de la llum i s'amaga en les tenebres. La maçoneria no té veritables doctors; i, no obstant, pot dir-se que tots els heresiarques, tots els propaladors de supersticions, tots els utopistes antics i moderns que han pretès fundar una nova societat, enrunant l'antiga i establint unes bases diferents d'aquelles en què descansa la vida humana des d'Adam ençà, tots aquests, dic que són els pares de la secta; i de fet veureu que ella els considera com a emancipadors dels homes, apòstols de la llibertat, herois immortals i dignes d'etern honor. La maçoneria, en virtut de son dogma fonamental ja explicat, és a dir, del secret dels maç.·., ço és, el lliure examen, la llibertat religiosa, i fins civil, absoluta, té per tirania a la Llei i, de conseqüent, considera com a personatges illustres als qui han treballat per a trencar-la i destruir-la; és a dir, a aquells que fins ara el món havia tingut per malvats. Essent pròpiament la secta el Panteó de totes les impietats, la destrucció de la Divinitat, ¿quin ha de ser el seu *Santoral*? En ell hi trobareu homes de tan mal cor i abominables com el príncep Felip Igualtat; desvergonyits, blasfems i deshonestos com Voltaire; estrafolaris, lladres i mentiders com el que es féu a si mateix comte de Cagliostro, l'italià Josep Balsamo, venerat en la secta com a fundador del ritu egipci, el qual, després d'haver seguit mitja Europa fent el gran, vivint unes vegades de robatoris i estafes, altres del carnal comerç de sa muller i altres enganyant els curiosos venent secrets meravellosos, al capdavall morí on mereixien haver mort una bona part d'aquests patriarques maçònics, ço és, a la presó, en càstig dels innombrables crims per ells comesos.

El dia que la farsa i maldat de la maçoneria quedin ben descoberts als ulls del públic, quan les vides i miracles dels sectaris més illustres es posin en evidència davant del poble, aquest els avorrirà, i els homes en certa manera honestos que per ambició o flaquesa estan en la secta, s'avergonyi-

ran d'ella. Veus aquí per què Lleó XIII mana desemmascarar a la tenebrosa associació que amb ses mentides ha enganyat el món; veus aquí per què els que a si mateixos s'anomenen *Fills de la llum*[1] volen viure i treballar a l'ombra.

Mes una cosa hi ha en la Carta pontifícia que fa veure com el verí sectari ha penetrat endins de la nostra generació; l'error, no solament ha destruït la veritat revelada en les humanes intel·ligències, fins ha viciat l'enteniment humà; per ço el Papa mana explicar les veritats que es contenen en la filosofia cristiana, i, de manera particular, encomana la recta i sòlida educació de la jovenalla. Sí; el millor auxiliar que tenen l'error i la impietat en els temps moderns són la pagana educació i la falsa instrucció que avui dia dominen. Quintilià assegurava que un perfet orador devia començar a formar-se ja des del bressol: ¿què direm del cristià? La secta, per a assegurar-se l'èxit ha començat per arrabassar la pública instrucció de la direcció de la Iglésia. No és ara el moment de reivindicar els drets que aquesta hi té, però sí de recordar l'obligació que té tot cristià de treballar per la reconquesta de l'escola, el si maternal on es formen les generacions cristianes, branca del ministeri apostòlic, fundació del mateix *Mestre* diví. Aquella meravellosa visió de l'apòstol sant Joan en l'Apocalipsi,[2] d'una dona que paria un fill i d'una mala bèstia que l'esperava per a devorar-lo a l'eixir a la llum, se troba avui dia complerta. La Iglésia, sempre fecunda, engendra fills a la vida sobrenatural i cristiana; mes la secta, ensenyorida del món, si no dominant almenys en gran manera influint en l'escola, els devora ja des de la joventut. No pot, és cert, el particular pare de família tancar les males escoles que existeixen; mes a l'entregar el seu fill a una d'elles falta a son deure fonamental, peca més fortament que si mortalment l'emmetzinés. La criatura regenera-

1. *Instrucción de tercer grado. Rito francés moderno.* Pàg. 11.
2. Cap. XII.

da amb els sagraments és ja de Crist; a Ell, doncs, de dret li toca ensenyar-li la llei de vida en sa pròpia escola, i lo contrari és no sols un atemptat contra el dret cristià, sinó, a més, en el pare que ha fet batejar a son infant, un sacrilegi, la màxima infidelitat, puix després d'haver presentat son fill al diví Redemptor, ell mateix l'hi arravata.

Som en un temps en què és necessari parlar molt clar. És cert que l'esperit maçònic no es venç dient-ne penjaments; tampoc l'esperit diabòlic és vençut tirant-li malediccions; mes malgrat d'això totes les generacions cristianes i no cristianes que han conservat el seny han ensenyat a l'infant a avorrir l'esperit maligne a fi que en el curs de la vida s'apartés de ses perverses suggestions. L'esperit maçònic ¿no és, per ventura, un esperit maligne? Doncs veus aquí per què el Papa diu que ja als nois que van a combregar per primera vegada se'ls adverteixi de la maldat d'aquestes sectes; així estaran més alerta i no seran tan fàcilment seduïts per la maçoneria, verdader esperit de tenebres que sovint se disfressa d'àngel de llum. Quan un pare té un fill que ha arribat a l'edat d'introduir-se en la vida social, en la que troba la innocència i inexperiència del jovent molts llaços per fer-lo caure en els vicis i passions, cuidadosament li adverteix els perills, amagats, pel regular, baix hermoses aparences. No hi ha avui dia vici tan perniciós, passió més malèfica que la maçoneria: aquelles són malalties de l'ànima, corrupció del cor; aquesta és la mort de l'ànima, l'extirpació de tota noble qualitat, que desapareix d'aquell que es fa esclau de la secta.

Però la més esplèndida apologia de la catòlica Iglésia i la impugnació més efectiva de tota secta a ella contrària, la revelació divina, la santa filosofia i l'experiència històrica ens diuen que sempre resulta, més que de l'eloqüència oratòria i dels arguments dels doctors, de l'espectacle de les virtuts, de l'excellència de la caritat que deu animar i vivificar el cos místic de Jesucrist, ço és, la societat cristiana. Un renaixement catòlic no pot ser obra exclusiva de la filosofia: aquesta prepara i disposa a realitzar-lo, però els homes, més

que raons, necessiten exemples evidents per a encendre's en l'amor de la religió de Crist. La revolució luterana s'ensenyorí de bona part d'Europa, encisà a tants pobles al màgic crit de la paraula *¡Reforma!*; la Iglésia no s'espantà d'aquesta pretensió i el Romà Pontífex crida els bisbes de tota la terra, convoca els doctors de la cristiandat i predica també la reforma; mes no com l'heresiarca, de paraula solament i movent avalots i guerres, sinó amb santa paciència, amb constància exemplar; i el crit revoltós del frare alemany ocasionà aquell magnífic renaixement catòlic del segle XVI. Així avui dia la revolució maçònica, filla de la revolució luterana, nova fase de l'eterna revolució començada ja en la infantesa de la humanitat, ha enganyat a quasi tot el món amb les belles paraules, amb la mentida aspiració a la llibertat, igualtat i fraternitat de tots els homes, estimulant a les classes desheretades al convit de l'abundància, presentant-se ella mateixa com a protectora de llurs interessos, com advocada de llurs aspiracions. Mes el papa Lleó XIII crida també des de la càtedra vaticana llibertat, igualtat i fraternitat, i no amb paraules buides, no encenent l'ardent foc de les passions, excitant concupiscències impossibles d'ésser satisfetes, sinó amb la reposada sabiduria que sempre ha distingit el Mestre de totes les nacions, amb la suau unció que caracteritza sempre el Pare de tots els pobles. La llibertat, la igualtat, la fraternitat, sempre han sigut l'empresa estampada en l'escut de la santa Mare Iglésia; la participació de tots els homes als béns terrenals, l'aspiració constant d'aquella admirable i divina institució. Per ço Lleó XIII no cerca nous remeis per a curar l'actual malaltia de la societat; en contra de la llibertat maçònica predica aquella llibertat cristiana, noble i dolcíssima, que és un fruit de l'esperit de Déu, que fortifica a la criatura racional, que de veres emancipa a l'home, que el fa autònom i independent, que el deslliga de tota subjecció, quedant unit amb Déu per un suavíssim vincle filial. Autonomia desconeguda dels liberals, perquè consisteix aquest en ser llei de si mateix, no en propassar-se, sinó en guiar-se per

aquella divina llum que portem estampada en nostre esperit, en oir i obeir la veu del Summe Legislador que parla a les nostres consciències i que impossibiliten d'oir la remor de les passions, que el liberal no pot apaivagar perquè no té l'auxili de la gràcia ni el recurs del magisteri de la Iglésia que, netament i d'una manera infallible, determina la veritat i l'error, la justícia i la injustícia. I diem que la llibertat cristiana desliga a l'home de tota subjecció, perquè el cristià, home diví, com podem dir usant el llenguatge dels filosops grecs, es troba amb Déu pertot arreu, i el llaç de la caritat és l'únic vincle que el lliga. El dret de l'home en una ciutat cristiana és, a sa manera, absolut, perquè son dret és Deu, i Déu no estreny, sinó que eixampla i assegura la llibertat del ciutadà; en el bé mai se li pot dir prou; el camí del progrés i de la llibertat cristiana no té fi, ni pels segles dels segles es deturarà la sempre ascendent marxa de felicitat i perfecció de la criatura racional.

Veus aquí el fals dogma catòlic: *Déu és la humanitat*, per un camí a la inversa, en certa manera realitzat per la religió cristiana. La secta, seguint l'exemple de son diabòlic pare, vol deïficar a l'home per la supèrbia i la impietat; la Religió, segons els manaments de Crist, per la humilitat i la mortificació, per la fe, l'esperança i la caritat, junta de tal manera la criatura amb el Criador, que arriba a viure en la terra una vida divina en quant a l'excellència de ses obres, i en la immortalitat fins per la felicitat i el goig sempitern d'una vida interminable, participació de la vida divina.

La igualtat maçònica és una torpesa o una mentida. Els adoradors de la naturalesa deurien repellir aquest principi que contínuament veuen contrariat per llur deessa. No; la naturalesa no és suficient per a fer la igualtat; de la naturalesa ix la desigualtat; la gràcia fa la igualtat, suplint els defectes de la naturalesa. L'almoina supleix a la pobresa, la salut a la malaltia, el savi a l'ignorant, la joventut robusta a la feble vellesa, el goig i alegria d'uns a la tristesa i amargor dels altres: en una paraula, complint el precepte cristià d'a-

judar-se l'un a l'altre a portar la càrrega, es realitza la llei social ensenyada per sant Pau: *Fiat aequalitas*.[1]

La fraternitat maçònica pot enganyar a primera vista. Comença per convidar amb els béns terrenals; també el dimoni començà per oferir una poma a la inexperta Eva. La secta és cert que afavoreix els seus, però sols a aquells dels que es podrà valer encara pels seus fins; ¿quines cases ha fundat per a cuidar vells o educar orfes? La fraternitat maçònica es funda en un principi interessat: per ço no és universal i constant com la fraternitat cristiana. ¿Com poden ser germans de debò els maçons, que comencen per assentar com a dogma fonamental que cada un d'ells pot triar-se el pare o quedar-se sense cap?

Lleó XIII, a la democràcia maçònica oposa la democràcia cristiana de l'Edat Mitjana, de la qual el propagandista més illlustre fou el gloriós sant Francesc. D'eix Sant, assenyalat amb les cinc llagues de Crist, podem dir que, com al diví Mestre, el veiem voltat per l'hermosa aurèola de la llibertat, igualtat i fraternitat. Les petites repúbliques i municipis d'Itàlia l'alçaren per heroi; elles han caigut; mes la llei de llibertat, igualtat i fraternitat dictada per sant Francesc viu encara, i Lleó XIII l'ha rejovenida.

Les antigues *Ordres Terceres* són asociacions verament democràtiques que enclouen d'un modo magnífic el principi usurpat per la Revolució maçònica.

El dia en què els cristians les abracin de cor, el dia en què els homes fervorosos entrin en elles no per piadosa lleugeresa i com per postura, sinó amb formalitat i propòsit d'executar llurs disposicions; quan el poble, avui en gran part indiferent, però que no ha perdut l'honestedat natural, vegi en el cos que formen els fidels cristians unió i caritat; quan pugui contemplar amb vida real i verdadera, no solament en les paraules, sinó en les obres, la verdadera frater-

1. II Corintis, VIII, 14.

nitat entre tots aquells que s'alimenten del Cos de Crist; quan pugui repetir aquelles paraules dels pagans al veure a la primitiva Iglésia: *Mireu com s'estimen els uns als altres,* aleshores la llibertat, la igualtat i la fraternitat maçòniques quedaran per sempre desacreditades.

VIII

REMEIS INFAL.LIBLES

La Iglésia catòlica, que és la més humana de totes les institucions, com a fundada per qui és més home que tots els altres perquè és Home-Déu, té el principi de que, per viure, necessitem la paraula de vida eterna; però, a més, també el pa material. Jesucrist ens ensenya a demanar les dues coses en l'oració del Parenostre, perquè són la fonamental necessitat de la naturalesa humana; i la secta, perfectament suggerida per aquell esperit de revolta que, al perdre la santedat, no perdé la ciència, tempta contínuament el poble catòlic amb vanes promeses de materials avantatges. Avantatges, però, talment falsos, que tothom que ha discorregut un poc en aquest assumpte, sap i coneix amb evidència que el maçonisme és l'egoisme; que la revolució liberal ha donat per resultat, i dóna encara cada vegada que es repeteix, no pas l'augment de benestar en el poble, no pas avantatges per al pobre, sinó major acumulació de riquesa en mans d'uns quants rics. Avui dia ja és notori que l'espoliació de la Iglésia no fou per afavorir a la classe treballadora, sinó una confiscació per a aprofitar-se'n aquells que, al crit de llibertat, s'apoderaven de lo que, en realitat, era el patrimoni dels pobres. Les antigues lleis que regulaven el dret de propietat foren abolides, la nova ciència econòmica les declarà contràries a la riquesa pública, i els liberals al derogar-les cregueren, en sa pretensiosa insipiència, que la propietat espanyola quedava redimida, i assegurat per sempre el benestar del po-

ble. Mes ¡quines palinòdies van oint d'un quant temps en els Parlaments moderns! Ara fa poc temps, les Corts de nc tre país oïren la veu d'un home de gran participació, d'anys, en la vida política de la nació[1] condemnar aquest lleis modernes sobre la propietat, amb qual publicació s'e ganya al poble, fent-ne com l'engranall perquè caigués en l novetats revolucionàries, radicalment maçòniques. En la pr pietat antiga, deia aquest home, era impossible el socialism perquè en realitat ja hi era d'una manera suau i justíssim Tothom sap que a Catalunya cada tros de terra tenia molt amos que es partien el domini d'ella; l'escala de la fortun era, per tant, extensíssima, mes tan ben travada que l'un er garantia de l'altre, i la base en què s'apoiava el dret del pc bre era el dret del ric.

El comerç i la indústria no eren com aquest modern feu dalisme que avui domina; l'associació verament cristiana es curçava les distàncies, unia els que sembla que tenen interes sos oposats; feia, en una paraula, una família d'aquells qu el liberalisme ha convertit en acèrrims enemics, enllaçats sc lament entre si per la cruel necessitat i la passió de l'odi. Er una paraula, exclosa de les lleis i de la governació de l'Esta la influència cristiana, la riquesa pública deixà d'ésser ta riquesa pública, venint a convertir-se en cabal d'uns quant particulars. Aquell llastimós alarit bíblic *Vae soli*[2] pot per fectament aplicar-se al pobre modern a qui el liberalisme ha privat dels antics aliats i socis en son treball i indústria, i dels benèfics pares i protectors que eren els monestirs i iglésies, qual riquesa servia per als fills del poble. Tot això ha desaparegut baix la influència de la maçoneria, la qual, anticristiana i judaica per essència, no pot amar els infeliços i necessitats.

1. El senyor Posada Herrera, en la sessió del Senat del dia 11 de juny de 1884.
2. Eclesiastès, IV, 10.

El Sobirà Pontífex, verdader Pare de tota la cristiandat, que té paraules de salut i vida eterna, mirant els desgraciats amb més amor que els abundosos, dóna per remei de la necessitat d'aquells lo que al mateix temps és un medi per fer desaparèixer el terrible conflicte entre rics i pobres, que la maçoneria ha produït, i que avui dia és la preocupació de tots aquells que no viuen entorpits amb les delícies del mundà sensualisme. La Iglésia és una viva imatge de son invisible cap. Nostre Senyor Jesucrist, que feia bé i pregava pels seus botxins; així ella es troba en una societat que l'ha robada i escarnida, que la persegueix i maltracta, i, no obstant, al veure-la corcada per les sectes i a punt de mort, li ensenya on ha de trobar remei en sa terrible calamitat. Enfront d'un socialisme maçònic i liberalesc predica un socialisme cristià. El món enter està enamorat de les societats; l'home del dia ama més la societat de què és membre que la família de què és pare, que la societat civil en què la Providència divina l'ha fet néixer. El Papa, en sa inspirada Carta que anem explicant, aconsella també associacions; mes noteu com no aconsella aquestes societats parlamentàries tan gustoses pels paladars moderns, i que és indubtable que han brotat de la universal fermentació produïda pel liberalisme. És cert que n'hi ha d'honestes, cristianes i útils; mes en quant a llur influx social, per lo que toca a la manera de remeiar el gran conflicte present, ¿quina associació pot comparar-se amb la que taxativament recomana el Papa, elogiant-la el Vicari de Crist quan diu d'ella que fa sa benèfica tasca, *sagacitate modestiaque mirabili?* La societat de Sant Vicenç de Paül, nascuda a París, seu del liberalisme, formada, tal volta en part, per homes que més o menys havien sigut tocats d'aquell error, és, emperò, la societat més antiliberal que pugui dar-se. No ama l'aparell dels discursos, no satisfà la supèrbia amb la publicitat de sos actes, i per ço el noble Pontífex diu d'ella aquestes precioses i evangèliques paraules: *Quo minus videri vult, eo est ad caritatem christianam melior, ad miseriarum levamen oportunior.* A ella deu, doncs, dirigir-se el cristià

caritatiu que ja no solament vol son bé personal, sinó co tribuir a millorar la república cristiana; Lleó XIII l'hi crid un èxit de cinquanta anys d'existència, i el respecte fins c sos enemics, li garantitza l'excel·lència.

El gran Pontífex, guiat per la divina assistència, ha trob amb son instint sacerdotal aquella constitució essencial c la humanitat, que el savi Le Play descobrí en el fons de l societats, després de llargues investigacions. El principi d'a sociació, essencialment cristià, no és més que el precepte c la caritat aplicada a les relacions socials. D'un cor destross pel liberalisme eixí aquella amarguíssima exclamació: *Je su un pauvre sauvage errant dans la société.* El treballador un pobre salvatge que va perdut per entre aquesta societ que per ell és un verdader desert. No té pàtria; com els n mades dels deserts asiàtics acudeixen al lloc on poder trob aliments per ells i pels seus fills que porten penjats a llu espatlles, així l'obrer de les modernes indústries, sens esta fixa, va d'un lloc a l'altre, on troba feina, perdent les afe cions i augmentant l'odi envers aquells que el consideren s lament com un instrument de producció. El Papa excita e catòlics perquè ressuscitin aquelles antigues corporacions gremis que per espai de molts segles foren tan fecunds afavorir el treballador, fins que moriren a mans del mode liberalisme. Estem precisament en una terra clàssica p aquesta classe d'associacions. Catalunya fou tan ennobli per sos gremis com per ses esquadres i exèrcits; la ma pàtria estava tan joiosa de ses corporacions de menestr com de les antigues nissagues d'herois i de les glorioses coles de sos doctors. ¿Qui no sap les distincions i privile verament aristocràtics que posseïen els gremis dels més h mils oficis? ¿Qui ignora la quasi impossibilitat de que m faltés l'assistència, tant corporal com espiritual, a tots individus d'ells? No hi havia aleshores home sol; se comp bé el precepte *alter alterius onera portate,* l'un ajudava l'altre, els diversos estaments no s'explotaven mútuame eren els diferents membres d'un mateix cos, se complia

cristianisme com a llei social, realitzant-se l'hermosíssim ideal predicat per sant Pau: *Sic adimplebitis legem Christi.*[1]

El Papa demana als homes de mèrit, amants de la Religió i de la Pàtria, que es posin a treballar en aquesta nobilíssima restauració social; ¡quant més valdria això que no pas gastar les forces en l'estèril i cruel lluita interna, que no porta la restauració, sinó la destrucció!

L'encíclica *Humanum genus*, sobre la maçoneria, acaba implorant els auxilis celestials; així acaben tots els documents pontificis. Mes això no és una regla de Cúria, una pràctica de cancelleria, un formulari eclesiàstic; aquella divina resposta: *Aquesta casta de dimonis sols se poden vèncer amb l'oració i el dejuni,*[2] s'aplica perfectament als maçons, com s'ha aplicat a tots els heretges. Ja diguérem en un dels articles anteriors que la present lluita era espiritual; i l'esperit se fortifica amb l'oració i la penitència. Ja poden escriure's articles, pronunciar-se discursos, nombrar-se juntes per a estudiar les presents qüestions socials: tot això, que en si és convenient i ordenat al fi, serà inútil sens un augment de fervor i pietat en el poble cristià, sens l'exercici de les sòlides virtuts, i en particular de la caritat. Des de molt antic temps el poble saluda en la Mare de Déu a la destructora de totes les heretgies, i la Iglésia en sos sagrats càntics li proclama aquesta excel·lència. Lleó XIII solemnement ha recordat la conveniència de restaurar la pràctica del Sant Rosari, però no solament la pràctica individual, sinó la col·lectiva, és a dir, el rés d'ell en les famílies, fins pels pobles enters. Considerem que l'home que ha lograt introduir la pràctica de passar cada dia el Rosari en una dotzena de cases, ha fet més contra la maçoneria que l'escriptor que ha dictat una dotzena d'articles contra ella. I d'això, que és en nosaltres un acte de fe, anem a donar-ne la raó, que és comprensible fins per l'incrèdul. El Rosari és verament el compendi de la revelació cristiana,

1. Gàlates, V, 12.
2. Mateu, XVII, 20.

on s'hi troben els principals misteris de la nostra Religió; la repetició d'ells, simpàtics sempre a la naturalesa, fa que es converteixin en substància pròpia i es faciliti la sobrenatural operació de la gràcia. La fe vacil·lant es confirma, les quotidianes envestides de la impietat mundana queden desvirtuades, la devoció a Maria va augmentant-se en el cor dels que passen el Rosari. És cosa fora de tot dubte: l'augment de famílies que passen el Rosari assenyalarà la disminució de les sectes; si arriba un dia en què, com antigament succeïa, totes les cases que amen l'ésser anomenades cristianes tinguin aquesta piadosa pràctica, la impietat serà vençuda; i la maçoneria, que és, segons tenim demostrat, el culte de la impietat, quedarà desfeta. A les innombrables victòries del Sant Rosari deurà afegir-s'hi aquesta, i el poble cristià podrà altra volta cantar a sa celestial i amadíssima Princesa aquella antiga antífona: *Gaude, Maria Virgo, cunctas haereses sola interemisti in universo mundo.* Sí; a Ella, símbol i representació de la Sabiduria; a Ella *sola,* tipus immaculat de l'espècie racional, està reservada la glòria d'extirpar tots els errors i supersticions que tan sovint, després del pecat d'Adam, corrompen el cor i entenebreixen les humanes intel·ligències. Ella *sola* és la dolcíssima triomfadora que venç amb l'amor, quedant captius els esclaus de sa victòria en els tendres vincles de la caritat divina, convertint en submisos fills de Déu els mateixos que abans li feien guerra.

APÈNDIX

L'ÍDOL MAÇONIC *

La secta sembla que ha perdut el do d'encert, i fins podríem dir l'instint de conservació. Es veu clarament que les obres diabòliques no són eternes, i que sobre ses runes ha de triomfar perennement la santa institució de Crist, la Iglésia catòlica. La maçoneria amb inspiració verdadera, mes no divina, havia trobat un ídol admirable per a proposar a l'adoració dels homes, que davant d'ell caigueren de genolls i l'adoraren. Aquest ídol fou l'home. Per ell, en aparença —en realitat pel dimoni, etern inspirador de les sectes que institueix en son profit—, la secta promogué revolucions, féu córrer la sang en abundància, destruí institucions seculars, creà literatures bordes, i tot era, a son dir, per a deslliurar a l'home, a qui de paraula féu sobirà. Mentre renegués de Déu, la secta oferia a l'home no sols la illuminació de son enteniment, apocat per la teocràcia, sinó tota la platxèria del gojar i tots els honors de la majestat. L'home era l'ídol de si mateix; l'adoració ja no importava, doncs, la dificilíssima virtut cristiana de la humilitat; els antics se postraven, els moderns

* Nou article contra la maçoneria, publicat a *La Veu del Montserrat* del 21 d'agost de 1886 (any IX, número 34).

no devien postrar-se, i la supèrbia substituí a l'hermosa, dol císsima i simpàtica humilitat. El culte, per tant, quedà anul lat amb una senzillíssima operació aritmètica: restat de l'ído home l'adorador home, queda zero per resultat.

Mes l'etern enemic de la naturalesa humana, com l'anome nen els antics Pares de la Iglésia, els filosops d'abans de Crist i tots els pobles de la terra, no s'acontenta amb que l'home no adori a Déu, vol que sia son esclau i el desitja per víctima.

Acaba de veure la civilitzada Europa en aquests anys com la secta tracta a l'home, i com la Iglésia ha de sortir a la defensa de la racional criatura, en compliment de l'encàrrec que rebé de Crist, son instituïdor. La secta usurpà l'hermós nom d'humanitària o filantròpica, i veus aquí que vénen les invasions colèriques, i els més devots d'entre els fills de la maçoneria, sos més fervorosos deixebles, deixen lliure el camp a capellans, frares i monges, i abandonen a l'ídol, a qui prometeren culte, enmig de les misèries, sofriments i desesperació de l'epidèmia.

Tothom es recorda encara de la feta de la Lògia de Múrcia. La secta no té vergonya. Tragué dels hospitals de Marsella a les Germanes de la Caritat, mes a la vinguda del còlera crida altra volta a aquelles bones monges, perquè s'oferissin a la mort en servei dels apestats.

Mes lo que en aquesta ocasió ens ha posat la ploma als dits, és un tendríssim sentiment d'agraïment envers la Iglésia, que acaba de condemnar altre dels ritus salvatges, inhumans i perniciosos de la secta, això és, la cremació dels cossos morts dels homes, amb qual cerimònia la potestat de les tenebres, o sia la potestat maçònica, volia endogalar a la societat moderna, de la que la maçoneria és el corc que treballa contínuament per a destruir-la.

Veus aquí un cas en què pot bé aplicar-se el principi de la Teologia, de que per la litúrgia es ve certament al coneixement del dogma. La litúrgia maçònica en aquest ritu seu de la cremació dels morts, que les lògies italianes han jurat

defensar a peu i a cavall, fent guerra a la resolució de la Iglésia, prohibint-la, demostra clarament quina és la simpatia que té per l'home, quin l'amor que professa al nostre llinatge: el dimoni voldria la destrucció de la humanitat, sols perquè és tan amada de Déu, que per amor seu se féu home i derramà la sang.

Un antic Pare de la Iglésia, ens sembla que és Climent Alexandrí, anomena a Jesucrist amb el nobilíssim i encertadíssim nom de *Custos humanae naturae*; la Sagrada Escriptura dóna al dimoni el nom d'*homicida des del principi*, perquè, en efecte, des que el nostre llinatge fou criat, hi ha hagut verdadera batalla entre el bé i el mal; entre Déu, que ama a l'home amb entranyes de Pare, i el dimoni, que l'avorreix amb l'enveja que es porta a un rival afortunat.

La potestat sectària és una verdadera potestat que s'alça enfront de la potestat de la Iglésia, i treballa per a dominar el món. Les antigues idolatries, almenys moltes d'elles, no eren sectes; per això posseïen part de la veritat; mes la maçoneria, puix que és l'antítesi de la Iglésia, és essencialment dolenta, no és susceptible de purificació i no pot produir res de bo. Si, enllaçant-se amb la mitologia grega, trobem una filosofia, si bé deficient, admirable, una riquíssima literatura, un art elegantíssim, en la maçoneria s'hi descobreix una fatalíssima esterilitat, encara més, una torpesa detestable en el fons i en la forma.

Se sol dir que els grecs, que sa mitologia, tenia uns déus que eren sols homes idealitzats; que sos temples hermosíssims eren com habitacions perfectíssimes, sí, però no de Déu, sinó habitacions d'homes. Mes l'home-déu de la maçoneria és pròpiament l'home-bèstia; no és un tipus natural idealitzat, sinó viciat; és l'animal-home de què parla sant Pau, incapaç de sentir les altes emocions de l'esperit. Per això la maçoneria és per sa essència, destructiva de la filosofia, de l'art, de la civilització; és antiestètica, és antihumana; per això abandona el malalt i crema el mort; és, en una paraula, empleant un mot de l'Escriptura, una secta homicida.

¡Quant diferent és el culte que tributa a l'home la divina Religió, que, començada en el principi del món, vingué en la plenitud dels segles a enrobustir l'Home Crist-Jesús! El cristià adora l'Home, mes no ja idealitzat, sinó divinitzat en la Persona del Fill de Maria; i oculta el més infeliç i desgraciat dels fills de l'humà llinatge, i l'ama tant com al mateix Crist. El cura si està malalt, l'assisteix fins a la mort, aleshores recull son cos i li dóna honesta i sagrada sepultura: és a dir, té una espècie de temple a on porta a enterrar sos morts. La Iglésia posa entre el nombre de les obres de misericòrdia l'enterrar els morts, recorda als seus fills amb dolcíssima eloqüència l'exemple del vell Tobies, molts cents anys més antic que Jesucrist, que enterrava els cossos dels seus conciutadans desterrats a Nínive; i fins permet que les iglésies venguin sos vasos sagrats, en cas de misèria, per a donar als morts condigna sepultura; i és perquè de veres ama a l'home tant malalt com sa, més encara malalt que sa: l'ama fins després de mort, arriba a rescatar els cadàvers, conserva aquella hermosíssima primitiva tradició humana, consignada ja en les epopeies d'Homer, de comprar els cossos dels seus si tem que han de ser profanats. Mes la maçoneria no tem la profanació perquè no admet lo sagrat; epicúria essencialment, li fan nosa els morts, i professa pràcticament en sa litúrgia aquell principi que no sabem que existeixi, gràcies a Déu, en nostra cristiana parla catalana: *A muertos y a idos no más amigos.*

Entre la secta que crema els cossos morts i les tribus que es mengen els homes vius, no hi ha essencial diferència: tota la diversitat és purament exterior, en la substància tots són homes sobirans, és a dir, superiors a la llei que tenen ofegada en llurs consciències. Ens sembla haver llegit que en alguna de les ciutats en què hi ha establerts forns crematoris per als morts, una societat mercantil de productes químics havia demanat l'explotació dels cadàvers per aplicacions industrials: el salvatge antropòfag que es menja a un home viu, no fa altra cosa, *mutatis mutandis*; per això l'home pensador

queda cruelment entristit veient a ciutadans i germans nostres entregats a una secta quals principis porten a la societat a l'estat salvatge, i tot cristià ve obligat a pregar al Verb etern, *custos humanae naturae,* que vigili el nostre llinatge, guardant-lo de caure en tan mortals defalliments i ignomínies.

EL CLERO EN LA VIDA SOCIAL MODERNA*

PRÓLOGO

Amamos entrañablemente a nuestro estado, porque nos consideramos carne de su carne y hueso de sus huesos. Por esto nuestro principal afecto humano se contiene en el deseo de ver al clero en consideración y honra delante del mundo, cuya estima sólo alcanza una clase cualquiera, si realiza su misión armonizando con todos los elementos sociales. Lograr una vida armónica es claro que tiene sus dificultades para la clase sacerdotal, que representa y fomenta entre los hombres un interés muy humano, es cierto, pero inconciliable con todos los vicios de que adolece la humanidad; y, sin embargo, el augusto fundador de la dinastía sacerdotal, quiso que perseverase en el mundo y que se fundiese con la humanidad el espíritu sobrenatural, haciendo liga con todas las situaciones sociales que fuesen apareciendo.

* Opuscle publicat a Barcelona l'any 1888. És una veu sacerdotal que assenyala als seus germans de classe la ruta a seguir en les tan funestes confusions i discòrdies dels catòlics en l'últim quart del segle XIX, i un ressò de les encícliques de Lleó XIII i de la pastoral collectiva dels Prelats de Catalunya (1883) al mateix fi adreçades.

El mundo está en perenne transformación, y en nuestros días la vemos con nuestros propios ojos y la tocamos con nuestras manos. El presente siglo ha visto una transformación del sistema político y del sistema social; y hasta la misma propiedad, que por su naturaleza goza de una forma más permanente y en la cual todo cambio sufrido importa profundas perturbaciones, ha cambiado su modo de ser de una manera marcadísima. Según todos los indicios, la evolución aún continúa, y el movimiento social no ha llegado todavía a su término relativo. No es el clero quien directamente ha de gobernar este movimiento, su misión no se ejerce sobre el cuerpo social, sino en el alma social; tiene a su cargo el interés eterno de las almas, y en el continuo flujo de los siglos tócale la conservación del *unum necessarium* de todo el linaje humano. Salomón en el sagrado libro del Eclesiastés, después de haber descrito admirablemente el flujo y reflujo social, añade: *Didici quod omnia opera quae fecit Deus, perseverent in perpetuum: non possumus eis quidquam addere, nec auferre, quae fecit Deus ut timeatur. Quod factum est, ipsum permanet: quae futura sunt iam fuerunt: et Deus instaurat quod abiit.* Mas a pesar de la invariabilidad de la misión sacerdotal, la manera de ejercerse cambia, porque siendo los dos términos de nuestra acción Dios y el hombre, si bien el primero es inmutable por naturaleza, el segundo es variabilísimo. El permanente conflicto entre lo temporal y lo eterno, en que tantas almas naufragan, está en nuestros días en un período álgido, y así como en los individuos al cambiar de edades nótanse pavorosos síntomas, sienten desfallecimientos y hasta un desequilibrio que parece muchas veces vecino a la muerte; también la sociedad, al pasar de una edad a otra, experimenta estas congojas y batallas de humores y una falta total de solidez en su ser. Y, sin embargo, el tal conflicto lo resolvió Cristo quitando de en medio el pecado que es la causa de él, y casando admirable y amigablemente lo temporal con lo eterno, haciendo del primero adecuado preámbulo del segundo. Y esto también lo obtiene

el sacerdocio cristiano en todas las situaciones sociales; mas débese proporcionar con ellas. Como Eliseo[1] al echarse encima del cuerpo del muerto a quien resucitó, proporcionó sus miembros con los del difunto, logrando de esta manera restituirle la vida, así también el sacerdote, ministro de la gracia sobrenatural, al pretender suscitar a la fe y caridad del Redentor a una sociedad, ante todo ha de proporcionarse con la misma, calentarla con su propio calor espiritual, abrazándola estrechamente, aunque sea leprosa y deforme. Esto implica en el sacerdote un modo distinto de obrar según los tiempos, y nuestro objeto, al escribir este opúsculo, ha sido sólo llamar la atención de nuestros hermanos acerca de la nueva vía abierta al sacerdocio, en virtud de la transformación social que se va realizando. El sacerdocio y la fe son eternos, y en la Iglesia de Dios toda novedad es peligrosa; mas, sin embargo de nuestra insuficiencia, sentimos la profunda convicción de que no somos novadores, pues por natural inclinación estamos muy apegados a lo antiguo, y nos repugna el espíritu novelero, revístase de la forma que quiera; y en lo que toca a las cosas eclesiásticas tenemos clavado en la substancia de nuestro ser el principio de que en la Iglesia todo es tradición y autoridad, que son la Verdad y el Amor divinos vestidos en hábitos humanos. La tradición y la autoridad son, pues, el hilo conductor de nuestro raciocinio en las páginas que siguen, en las cuales creemos haber consignado no nuestra opinión personal, que valdría ciertamente bien poco, sino el eterno eco de la voz del Verbo encarnado, que por el instrumento de su Iglesia va resonando de edad en edad hasta que llegue la consumación de los siglos. Podemos asegurar que no hemos tenido en cuenta ningún fin humano; ni sentimos entusiasmos políticos, ni tenemos simpatías o antipatías de partido, y es nuestro ideal, como sin duda lo es el de todos nuestros hermanos sacerdotes, la entera

1. IV Reyes, IV.

independencia y libertad de la Iglesia, no sólo en lo que toca a la Potestad civil, que esto ya lo dicen todos, sino del compadrazgo de cualquier escuela o partido. Ya sabe la Iglesia andar por sí misma y no necesita tutores y curadores; tiene sus jefes o prelados que recibieron de Cristo la exclusiva en la dirección de la grey cristiana; y la garantía de éxito en el cumplimiento de nuestra misión depende de la trabazón y debida dependencia de los miembros del cuerpo eclesiástico.

Suplicamos a los eclesiásticos que lean las siguientes páginas, no tomen por arrogancia y atrevimiento lo que sólo es en nosotros franqueza y naturalidad de carácter, ausencia de humanos respetos y amor de la Verdad. A ésta tenemos entregado todo nuestro corazón; por lo cual nunca hemos podido ser ni partidarios ni sistemáticos, y nos resistimos a ser siervos de otro que no sea Cristo y su Iglesia. Reciban, pues, con fraternal benevolencia el presente opúsculo, cuya publicación no obedece a otro móvil que al deseo naturalísimo y casi instintivo en el hombre de comunicar el propio pensamiento a sus semejantes.

I

Razón y objeto de este opúsculo. — Dudas acerca de la conducta pública católica. San Vicente de Lerins. Seguridad siguiendo el camino por donde anda la Iglesia. — Invasión democrática en la misma. Gregorio VII y León XIII. — Perturbaciones. — Concordancia de la Iglesia con todas las formas políticas y sociales. Origen intrínseco del conflicto entre los católicos. — Amplio espíritu de la Iglesia.

El hecho de que escritores eclesiásticos de mérito, hombres virtuosos y desinteresados, hayan estado y estén aún en pugna entre sí acerca de la conducta política y social que conviene seguir en la vida pública moderna, prueba la existencia de una verdadera dificultad insuperable a las discusio-

nes aun de talentos cultivados. De la discusión sale la luz dice un principio que los modernos colocan como piedra fun damental de la sabiduría humana; nosotros creemos que, cas siempre con mayor vehemencia que el choque de las frías piedras, brotan de la discusión entre los hombres ardientes chispas de encendida pasión. Sean, pues, la madura reflexión y la humilde inquisición de la doctrina y de la práctica de los Sumos Pontífices y de los Santos y Padres de la Iglesia anti gua y contemporánea nuestra norma directiva. Con tanta ra zón, y aun mayor que San Vicente de Lerins al escribir su *Commonitorium*, tan famoso en toda la Iglesia, debemos abra zarnos con aquel sagrado texto: *Interroga patres tuos, et di cent tibi, seniores tuos, et annunciabunt tibi* (Deut., III, 7) A los que sólo tenemos en la Iglesia la misión subordinada de enseñar y de dirigir a los otros, nos es muy fácil encon trar la vereda aun en tiempos, como los presentes, llenos de obstáculos y dificultades prácticas, nacidos de la pertur bación que engendra en la doctrina el error que pretende con ella mezclarse. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris* dijo Cristo Señor nuestro, y sabido es de todo teólogo que el divino Redentor no ha abandonado la humanidad, a la cual no sólo infundió su espíritu, sino que le dejó su cuerpo mis tico y visible, que es la Iglesia, columna y firmamento de la verdad, asistida por el Espíritu Santo, lo mismo cuando en seña que cuando rige.

Siguiendo, pues, los pasos de este sagrado y místico Cuer po de Cristo, visible a toda humana criatura, gozamos de una de los opimos frutos de la Redención, que es la alegre y se gura confianza de que poseemos la verdad y andamos por caminos agradables a Dios. No busquemos para guías en el camino de la vida a otros hombres. Como semejantes a noso tros son también ciegos, y si un ciego conduce a otro ciego ambos caerán en la hoya. No llamemos maestro más que a Cristo; no alterquen entre sí los discípulos de Pablo y los de Cefas y los de Apolo, porque uno solo es el maestro. Las candentes cuestiones de escuelas rivales han ocasionado en la

Iglesia horribles desastres y sangrientas mutilaciones. Ya sabemos que no hubiesen venido tales desastres sin existir latente el virus que inundó los miembros del cuerpo, porque de él estaba inficionada la sangre. Debe necesariamente venir el escándalo; pero acordémonos del *vae homini per quem scandalum venit.* Por lo cual, los que no somos sabios, ni queremos serlo; los que sólo debemos propagar la doctrina de la fe y argüir contra los errores y vicios, siempre según la consigna de nuestros superiores, pero sin ser maestros ni doctores en la Iglesia, cosa reservada a un pequeñísimo número; los que no tenemos misión propia para gobernar a los demás fieles, cuyo cargo sólo divinamente se confiere; los que no poseemos la ciencia que distingue a los doctores y que adorna elegantemente a la Iglesia, busquemos un atajo seguro, un modo sencillo de proceder en nuestra vida social y pública, y huyendo de controversias y acres contiendas, acojámonos a la doctrina de la fe, al ejemplo y dirección de aquellos a quienes el Espíritu Santo ha puesto para regir y gobernar a la Iglesia de Dios, y entonces realizaremos en la práctica de la vida el *sentire cum Ecclesia,* axiomática expresión de la conducta del verdadero católico. Puestos en este terreno, no gozaremos de los estímulos que engendran las peripecias de las complicadas luchas, satisfacción muy del gusto de los hijos de nuestro siglo; pero nos poseeremos, en primer lugar, a nosotros mismos, y viviremos la vida pacífica, modesta y ordenada, que es la aspiración suprema a que tienden, a lo menos durante su existencia terrena, sean cuales fueren los tiempos que corran, los hijos de la sobrenatural familia de Cristo.

El error democrático ha pretendido ingerirse prácticamente en la Iglesia, para ser un disolvente esencial de su robustísima y divina constitución; así la historia nos enseña que el feudalismo probó, en su época, de inmiscuirse en la Iglesia. Gregorio VII fue el atleta que detuvo aquel formidable movimiento, como León XIII ha dividido la luz de las tinieblas en el caos que produjo en el entendimiento de los

sencillos la invasión de la tendencia democrática y el escándalo de un proceder de la potestad eclesiástica, adecuado a las circunstancias que ellos no comprendían. Las masas católicas, los jefes católicos, los comités católicos, los *meetings* católicos, el movimiento católico, el partido católico, son un tecnicismo cuyo origen democrático es evidente; y esta nueva forma de la vida de los hijos de la Iglesia ni fue introducida por los santos, ni tiene prometida la asistencia del Espíritu Santo, y ha dado por resultado muchas veces divisiones, luchas y escándalos. No hay cosa peor que la dilución de la autoridad y del magisterio. En la vida política moderna hemos llegado al punto de casi ignorar dónde existe el poder, dónde reside la autoridad; así también en la Iglesia hemos visto a los jefes, divinamente en ella instituidos, obligados a reivindicar su autoridad, arrastrada por las masas, y como las pasiones populares una vez excitadas son en grado superlativo irracionales, hemos oído a más de uno de los jefes de este movimiento religioso no eclesiástico, lamentarse de heridas recibidas de mano de los suyos, quejarse de sospechas injustificadas, y esto después de haber seguido en la práctica aquel principio de uno de los corifeos más caracterizados del moderno liberalismo: *je suis son chef; et je dois les suivre.* Es decir, la destrucción de la autoridad jurídica moral y científica, trayendo por consecuencia un estado de paroxismo en cuanto a la sensibilidad, y de acanallamiento y de miseria en lo que toca a la inteligencia.

Por un defecto de visión intelectual, los políticos modernos confundieron la vida en el frenético movimiento de los estímulos desordenados; cuanto mayor movimiento político más vida, no cayendo en que toda fiebre es consuntiva del cuerpo que la padece, como lo demuestran los presentes síntomas de disolución social, sin duda agravados por la vida política moderna. En virtud del paralelismo que existe de continuo entre la vida política y la religiosa, también ésta, a lo menos en nuestro país, ha estado tocada de la agitación febril, y ahora mismo vemos a un escritor quejarse de pujos

de catolicismo, como existen pujos de liberalismo, y las demostraciones externas de la fe, predicadas por almas generosas justamente indignadas de tantos católicos acomodaticios y pusilánimes como existen, han dado origen en personas que no poseían la base de una profunda vida espiritual al tipo del católico fanfarrón, que tan contrario es al espíritu y a la letra del Evangelio, y al unánime ejemplo y doctrina de los Santos. Navegamos, pues, entre opuestos escollos, el celo parece exigir una conducta ardiente y batalladora, viviendo en una época de decaimiento y molicie; mas estas épocas suelen poseer el gusto de la violencia. El enérgico Tertuliano, con la misma mano que fustigaba la muelle civilización de la decadencia romana, esgrimía su punzante estilo para escribir contra aquellas muchedumbres degeneradas, que corrían desaladas al Circo para regocijarse con el derramamiento de sangre humana en aquellos juegos a la vez artísticos y salvajes. De boca de todos se oye que estamos en tiempos de decadencia y relajación; y decadencia quiere decir disminución de fuerza racional, y, por tanto, predominio y tiranía de las pasiones más atrevidas. No no libramos los hijos de la Iglesia de las malas influencias externas, sino refugiándonos en el seno de ella. No medramos, ni crece nuestro espíritu, sino por los medios que estableció Cristo; todo otro artificio es vano. Las levas en masa, la milicia nacional, son una fuerza irrisoria; querer que cada fiel sea un apóstol, es un sueño peligroso. La antigua experiencia ascética enseñaba que nadie debía dedicarse al bien espiritual del prójimo antes de estar muy seguro de sí mismo; levantar a la cátedra de propagandista católico al que acaba de llegar del campo opuesto, graduar de maestro de la vida pública cristiana al que no conoce tal vez ni por el título los profundos libros de los teólogos, ni ha formado su entendimiento bajo la disciplina científica de los mismos, ni practica la *ascesis*, como decían los antiguos, sino que gusta vivir según las leyes del mundo elegante; es, de una parte, ocasionado a hacer nacer estos fervores de neófito que suelen distinguirse por

una frívola violencia, y de otra, al menosprecio de los incrédulos que, cuando menos, ya que están destituidos del sentimiento de lo sobrenatural, han de ver en nuestra religión una doctrina y disciplina gravísima.

Vemos, pues, de un lado a católicos acomodaticios que congenian a la vez con Cristo y Belial, y de otro a católicos que quisieran todo pasarlo a sangre y fuego, pero cuyo entusiasmo no es puro, según repetidas veces ha declarado el Vicario de Cristo. Hay bajo las corrientes católicas subcorrientes políticas que arrastran a aquéllas, fórmanse fracciones organizadas en un sentido o en otro; en opinión de muchos sencillos debe seguirse una de estas corrientes, aun el clero debe dejarse conducir, y después vemos estas agrupaciones puramente humanas, como obra de hombres, embrollarse, dividirse, disolverse con gran detrimento de la augusta inmutabilidad de la magistratura evangélica. ¿Es esto digno de nuestra sublimidad jerárquica, eclesiásticos? ¿Debemos nosotros seguir a los otros, o ellos a nosotros? ¿Quiénes son los maestros en Israel? Por algún tiempo ha parecido eclipsarse la visibilidad de aquella Iglesia que Dios preparó *in oculis omnium gentium*, esperando muchos cristianos la señal de dirección, no del poder instituido por Cristo, sino de la habilidad de los hombres. El auténtico y divino magisterio de la humanidad, la dirección religiosa y moral de los hombres la puso Cristo de una manera estable e inconmutable, tiene una forma jurídica, no es una influencia mística y esotérica que por dignación divina reciban algunas almas escogidas y valerosas, no es siquiera el gobierno de los más santos y de los más sabios, sino el de aquellos que puso Cristo. La fe cristiana es clara y sencilla, porque es obra de Dios; la conducta cristiana, lo mismo individual que socialmente, es natural y fácil, *iugum meum suave est et onus meum leve;* Cristo y su Iglesia allanan los caminos de la salvación y los limpian de obstáculos y malezas. Como San Pablo se hacía todo por todos, alegre con el alegre, triste con el triste, sabio con los sabios, ignorante con los ignorantes, así la Iglesia,

en medio de la sociedad humana, atravesando benéfica innumerables épocas y países y sociedades organizadas política y socialmente de modos diversos y contrarios, como un río caudaloso unas veces recoge sus aguas y otras las dilata; o se precipita con ímpetu formando espumosa cascada, o mueve sólo imperceptiblemente sus olas. Así esta inmensa aglutinación de pueblos, atados entre sí por el suave hilo de la enseñanza, la dirección y el pasto espiritual de Cristo, esta *Ecclesia gentium,* que vislumbraron los profetas de Israel, de la que el divino Salvador dio la traza y puso los fundamentos, haciéndose toda para todos, poseída de un amor sobrenatural, abraza todas las generaciones, sea más o menos imperfecta su forma u organización, porque sólo desea salvarlas, como una tierna madre besa con igual placer a sus varios hijos, ya sean feos o hermosos, gallardos o contrahechos.

La Iglesia no tiene un ideal político, ni por su índole especial puede tenerle. Es la humanidad un ser que varía de continuo, que cambia de formas, unas veces débil e ignorante como un niño, otras hercúleo y supersticioso como un salvaje, ya está lozano, ya marchito o lleno de enfermedades y miserias, nunca totalmente sano, siempre imperfectísimo, aun en sus edades de oro, por lo cual la divina Iglesia, aunque no usa más que un solo remedio, el eterno *Salutare tuum,* el Verbo de Dios por quien fueron criadas y reformadas todas las cosas, aplícalo según está la naturaleza del paciente, atiende aún a su estado de ánimo, no procede como los utopistas y sectarios empeñados en meter los hombres en el molde de su predilección. De otra parte, como enseña admirablemente León XIII, no es de la naturaleza de la Iglesia el organizar Estados, ni ocuparse directa y principalmente de las cosas caducas y terrenas, sino que el orden político y social «brota espontáneamente y es una flor de la doctrina del Evangelio».[1] Ama, no obstante, la Iglesia vivir amigablemente uni-

1. Encic. *Immortale Dei.*

da con el Estado, y el procurar este bien es la obra máxima del actual Pontífice. En amistad con la Iglesia estaban también las antiguas formas políticas y sociales; mas con la evolución que experimentaron al tomar la forma moderna, mezclándose con la vida pública el virus sectario, entrando el hombre malo en el campo del buen Padre de familias, sembró cizaña en medio del trigo, y las nuevas formas políticas y sociales no se hartaron de ultrajar a la Iglesia. Los corazones nobles y generosos pusiéronse de parte de la Iglesia, creció la aversión a la potestad política en proporción a las ofensas que ésta hacía a la Religión, llegóse a considerar incurable el cuerpo envenenado por el virus, y volviendo los ojos hacia pasadas formas de la vida pública, deseóse y trabajóse en la destrucción de aquel cuerpo. Mas la Iglesia, que como Dios, de quien es ministra en la tierra, no quiere la muerte del pecador, sino que se convierta y viva, revistiéndose de sobrehumana paciencia, fortaleciéndose con el *patiens quia aeternus* de San Agustín, que en la práctica se lo aplica a sí misma, no rechaza al coloso pecador del Estado moderno y aun procura atraérselo *in vinculis charitatis.*

He aquí explicada la divergencia entre la conducta pública de la Iglesia jerárquica y la de una parte considerable del pueblo fiel; tal es, a nuestro juicio, la causa de esta falta de correspondencia entre varios miembros y su cabeza, si bien que no en cosas esenciales de la vida cristiana. Mas, como es indudable que toda acción para que sea fecunda, que todo miembro para que sea fructífero, es indispensable que *manserit in vite,* creemos que todo hombre cristiano y desapasionado ha de trabajar para que se junte lo que nunca debe estar separado, para que se una lo dividido y toda rama viva pura y exclusivamente de la savia sanísima de la mística vid de la Iglesia.

Tal vez alguien pretenda que no hay tal división ni falta de concordia; mas, en primer lugar, como se trata, no de lo que pasa en la China, sino en nuestro propio país, la cosa de por sí es evidente, y si aun los sentidos y nuestro propio

juicio nos engañasen, la voz de la Iglesia, asistida siempre del Espíritu Santo, con elocuente claridad lo manifiesta. Se ha dicho con profunda verdad que donde con mayor acierto puede estudiarse un estado social es en la legislación; y ¿por ventura los documentos canónicos de estos días no arguyen evidentemente la existencia del mal que lamentamos? ¿O serán la Iglesia y su Cabeza visible alucinados Quijotes que se exaltan acuchillando insensibles cueros? Porque los documentos canónicos emanados, en nuestros días, de la Sede apostólica, de sus Nuncios en estos reinos y del Episcopado español, ya colectiva, ya individualmente, dirigidos a apaciguar contiendas, a predicar la paz y caridad entre los fieles y a reprender rebeldías, formarían, coleccionados, un voluminoso tomo; monumento que, por cierto, no nos haría gloriosos a los ojos de la posteridad. Es de sí el sentimiento religioso dulcificante y por naturaleza adunador de voluntades, y cuando el divino Redentor vino al mundo, le señaló como objetivo el hacer de muchos uno: la unidad divina debe resplandecer en la especie humana. El chisporroteo de una pasión indica la falta de disposición del combustible. Cuando se levantan llamaradas al parecer de religioso fervor, y el humo que despiden y los estallidos que producen impiden aprovecharse de su calor y luz, tened por seguro que el combustible no es puro, que hay mezcolanza de sentimientos y pasiones; que no hay allí solamente el móvil religioso, vehementísimo y suave hasta el punto, como Orfeo, de amansar las fieras. La perturbación religiosa que en nuestro país hemos experimentado y que aun dura, prueba quizá que quiso separarse la vida pública y social de los católicos de una subcorriente política para unirla a otra diversa, cuando, a nuestro humilde entender, lo que ahora procede, lo que nos advierte la misma canónica enseñanza de la Iglesia, es la desligación de ésta de todo sistema político y aun social; una influencia suave y constante, esencialmente práctica, en todos los órdenes de la vida. A nuevos tiempos nuevos procedimientos; nuestro siglo está en continua efervescencia y lucha, mas no

es lucha de ideas, sino de pasiones, la especulación racio
anda por los suelos; no debemos, de consiguiente, dispu
con el siglo, porque es imposible e inútil convencerle; lige
distraído y concupiscente, hemos de tirar a lo único posi
y fecundo, que es a *hacerle entrar en sí.*

No vamos nosotros, en este corto escrito, a exponer
procedimiento apto para conseguirlo, que perpetuamente y
cada generación la misma Iglesia lo enseña; la acción ca
lica, como ahora dicen, en su objetivo y en su marcha, no
mos de aprenderla de hombres diestros en las lides políti
parlamentarias y periodísticas: huyamos de la confusión
las opiniones humanas. Nuestro trabajo es más sencillo;
reduce solamente a fortificar nuestra convicción acerca d
nuevo camino que nos toca seguir en la vida pública y s
cial a los que tenemos por misión cooperar en la obra
Cristo, procurar a la tranquilidad de nuestra conciencia u
base sólida y una garantía de acierto en nuestro procede
libre de toda presión de partido, de escuela y de respet
humanos; y esto lo encontraremos, no en las discusiones h
manas, sino en las mismas entrañas de nuestra Santa Mad
la Iglesia. Es el clero una falange divinamente organizad
con jefes a quienes exclusivamente toca la dirección de l
movimientos, una inmensa comunidad cuyos superiores ti
nen en su conducta gubernativa la asistencia del Espírit
Santo; confundirse con cualquier otra fuerza humana por n
ble que ésta sea, aclamar, levantando sobre el pavés, a u
hombre por méritos que tenga, aunque sea un escritor d
potencia, o a otro porque sea un orador parlamentario d
avasalladora elocuencia y de influencia política marcada, e
salirse del propio cauce, seguir una conducta que no se des
prende de las disposiciones de los cánones, y exponer la Re
ligión que autorizadamente representamos a las iras de un
parte del pueblo. El clero no debe tener opiniones, sino doc
trina, y ésta impersonal, divina, la que es substancia de l
vida humana, conveniente y útil a todas las escuelas, a todo
los partidos, a todos los sistemas que quepan dentro de l

verdad, para que si nos piden razón de ella podamos contestar con aquellas evangélicas palabras: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* Y en lo que atañe a la práctica de la vida, al cumplir nuestra única misión social de dirigir los pueblos a la consecución de la excelencia evangélica, hemos de revestirnos de ánimo generoso, ensanchar cuanto podamos los caminos de la Iglesia, llamar a ella aun a los imperfectos y defectuosos y hasta compeler para que entren en la misma a cuantos mendigos y lisiados, y ciegos, y cojos, se encuentren en las plazas y calles de la ciudad, procurando con ahínco llenar la casa.[1] *Porque la Iglesia, constituida por Dios madre y maestra de los pueblos, se reconoce deudora de todos, levanta a los caídos, sostiene a los que bambolean, abraza a los que vuelven, confirma a los buenos y procura siempre lo mejor para todos,*[2] ya que nuestra Iglesia es casa de curación, es red barredera que todo lo coge; en ella lo verde madura, lo enfermo sana, lo vacilante se confirma; a poquísimos de sus ministros ha concedido el poder de expulsar, a todos el de admitir, porque la Iglesia de la tierra tiene arrugas y manchas y sólo gozará de completa y resplandeciente belleza después de su total transformación.

II

Nuevo estado de la Iglesia y su gloria. — Antinomia aparente entre sus varios estados. — Santo Tomás. — Monarquía universal de la Iglesia en nuestros días. — Admirable reivindicación de León XIII de su poder absoluto. — El cardenal Manning. — Definición de Franzelin. — Peligros para el individuo del actual universalismo. — Éste exige el poder temporal del Papa. — Simplificación legislativa. — Corolario práctico de toda esta doctrina.

A muchos sorprende y extraña la actitud de la Iglesia según las distintas circunstancias. Tienen idea de la inmuta-

1. Lucas, XIV.
2. Const. dogm. *De Fide catholica,* Conc. Vat.

bilidad esencial de la Iglesia, y quisieran petrificarla en la actitud que a ellos les agrada. Precisamente porque la divina institución de Cristo tiene un destino eterno debe gozar del movimiento de la vida. La Iglesia está siempre concorde consigo misma, y al propio tiempo con las diversas generaciones de que es maestra. No es la mole inorgánica formada de la yuxtaposición de elementos; es la vivaz planta que sembró Cristo y cuyo cuidado exterior dejó a los hombres, si bien auxiliada interiormente por el Espíritu Santo. Por esto la Iglesia siempre es joven, porque el elemento humano que entra en su composición, al envejecer es expelido para dar lugar a una renovación. La culebra deja su pellejo en el zarzal y queda más hermosa que antes. Es tan inmutable la Iglesia en su elemento divino, como mutable en su elemento humano; mas esta mutabilidad no es obra voluntaria de los hombres, está sujeta a las leyes de la Providencia como el crecimiento del cuerpo humano. Dios, vida universal, rige y gobierna los seres vivos, lo mismo los individuos que los colectivos, y de un modo más visible la Iglesia, continuación de la persona del Verbo encarnado y eterna maestra de los hombres. La Iglesia es una forma divina aplicable a la materia *humanidad* en cualquier estado que ésta se encuentre. Lo mismo en la edad de la juventud heroica de la sociedad que en la de senil decadencia: es Dios que no abandona a los hombres mientras entre ellos encuentre solamente siete justos que le sirvan, y como madre amante toma la actitud más provechosa a aquellos que quiere salvar. Como el amor la domina y la impele, en todas sus acciones no atiende a su gloria, no busca su interés, sacrifica su honra mundana, a veces se deja calumniar y escarnecer, como Cristo, su divino esposo, y anda solamente sedienta de salvar las almas. Hay almas celosas, pero impacientes, que no comprenden esta línea de conducta; no sienten la sublimidad del amor cristiano, y, como los judíos carnales, se escandalizan, no sabiendo comprender la gloria de las ignominias, ni recordar que la Iglesia alcanza victoria con la paciencia. Su arma es su len-

gua, cortante más que espada de dos filos, y al que la maltrata dice tranquilamente, como el antiguo filósofo: «Pega, pero escucha...»

A muchos embriaga la inmensa gloria humana de la Iglesia en épocas pasadas, su dominio universal en la mayor parte de las naciones de Europa donde era atacada su cualidad de madre y maestra de los pueblos, siendo un elemento necesario en todos los órdenes de la vida humana; admírales la Iglesia cual imponente navío surcando los mares como dueño de ellos; y al ver hoy la barquilla del Pescador combatida por furiosos vientos y como a punto de ser tragada por las olas, se les empequeñece el ánimo, túrbase su espíritu y necesitan aquel apóstrofe del divino Maestro: *Modicae fidei quare dubitasti?*

El antiguo axioma *distingue tempora et concordabis iura,* aplicable a todas las legislaciones, tiene su máxima aplicación a la Iglesia de Dios. Es ésta, en su constitución jerárquica y dogmática, invariable, eterna, independiente de tiempos y circunstancias, mas en lo que atañe a sus relaciones con el mundo, varía según varíe éste; *circumdata varietate,* es regionalista, es de la época, no cohíbe para nada los movimientos libres de la humanidad, mientras sean honestos, ama todas las formas de vida sin apegarse a ninguna, pues sabe que a todas ha de verlas arrastradas por la continua corriente de los siglos, hasta que amanezca el día perpetuo e invariable de la eternidad. El glorioso Santo Tomás [1] ya explicó la antinomia aparente de los varios estados de la Iglesia, la diferencia entre aquellos tiempos primitivos del Cristianismo en que, como haciendo un sublime alarde de la virtud divina, rechazaba todo fomento humano, despreciaba la riqueza, renunciaba a todo poder temporal, fiándolo todo a la Providencia; y los tiempos en que la Iglesia poseía grandes bienes, jurisdicción en cosas temporales y hasta ejércitos. La Iglesia

1. Quodlibet XII, quaest. 13.

es siempre la misma, podríamos quizá decir que no es ella la que varía, sino el elemento humano que la circuye. Siendo la Ley cristiana un perfeccionamiento y elevación de la Ley natural, posee como ésta una elasticidad suma, tiene infinitas aplicaciones; y en el orden individual, en la dirección de cada persona en particular, en la moral, en una palabra, vemos esta Ley posible en todas las circunstancias, prevaleciendo en su aplicación la forma casuística, que es la más sabia, la más suave, la más eficaz de todas, la verdaderamente divina, y que, por tanto, sólo puede ser aplicada por el gobierno de Dios. Tiene la Iglesia *unum necessarium*, y esto encuéntrase en su seno desde su principio y debe perseverar en ella hasta el fin de los siglos. Posee el Supremo Jerarca de los católicos un poder inmenso, lo puede todo fuera contradecir a Cristo; y en estos días el mundo, mientras ve casi desaparecer de su seno la autoridad temporal, ha oído sin inmutarse y aun con satisfacción a León XIII proclamar la inmensidad de su poder en términos a que tal vez no se hubiese atrevido el mismo San Gregorio VII. Escribiendo al cardenal Guibert, arzobispo de París, le dice que fuera de lo esencial en la Iglesia, el gobierno de ella en todo lo demás está a la discreción del Romano Pontífice. Afirmación explícita de la monarquía universal cristiana, que vaticinada ya por los Profetas, nosotros la vemos casi en su cabal cumplimiento. Aquel *dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* del Real Salmista, aquel *et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei* de Zacarías, se ha ya casi realizado, pues la Iglesia universal de Cristo queda oficial y jurídicamente establecida por toda la tierra, la cual está eclesiásticamente ocupada por la jerarquía católica. El solo rebaño y único Pastor, tan ardientemente deseado por el Mesías, parece estar en su próximo cumplimiento, pues fuera de la monarquía espiritual del Romano Pontífice no existe otra verdadera, y aun las aparentes que todavía se sostienen están próximas a derrumbarse; las agrupaciones cristianas heréticas, sacrílegos jirones de la tú-

nica inconsútil del Salvador, van debilitándose cada día; el que antes fue formidable y hasta floreciente imperio de Mahoma, es sólo agrupación de pueblos semisalvajes; el budismo, pasto espiritual de inmensas razas asiáticas, queda al presente reducido a secta ascéticofilosófica, para muy contados discípulos, o a reminiscencia supersticiosa para la innumerable muchedumbre. No existen, además, ahora, ni se ven asomar en toda la tierra, doctrinas *espirituales* que, si bien incompetentes y defectuosas, puedan convertirse en prácticas disciplinas para la dirección de la sociedad; el mundo no sabe dónde volverse, y los hombres honestos veránse obligados a dirigirse a Jesús, diciéndole como San Pedro: *Domine, ad quem ibimus?*,[1] porque Tú sólo tienes palabras de vida eterna. Vuelve la humanidad a aquellos primitivos tiempos de su existencia sobre la tierra, que nos explica el sagrado libro del Génesis, en que los hombres se dividían en hijos de Dios e hijos de los hombres. Se dividirá todo el linaje humano en dos solos grupos, naturalista y sobrenaturalista, y éste vendrá a componerse solamente de cristianos. Así el venerable cardenal Manning, arzobispo de Westminster, famoso en la Iglesia universal por la santidad de su vida y la sabiduría de su doctrina, en su sermón del Jubileo sacerdotal del papa León XIII, caracteriza tan perfectamente la divina evolución de la Iglesia diciendo que en la edad antigua fue romana, en la media europea y en la nuestra cosmopolita; y aun pudiera añadirse que en sus principios, en los primeros años después del sacrificio del Verbo encarnado, fue sólo judaica. La Iglesia es obra de Dios y de los hombres, o bien es obra de Dios por medio de los hombres; de aquí que aun los adelantos materiales, ideados sólo para un objeto mundano y temporal, que las conquistas militares y las colonizaciones mercantiles llevadas a cabo para fines egoístas contribuyan a la realización del plan maravilloso del Mesías y a la

1. Juan, VI, 69.

transformación siempre ascendente de la Iglesia de Dios sobre la tierra. *Non est regnum Dei esca et potus; sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu Sancto.* Esta contraposición del Apóstol de las gentes tiene una perfecta aplicación a nuestros tiempos, en los cuales, los hombres llevados, no, como Colón, de un móvil espiritualista y cristiano, sino aguijoneados por estímulos animales, han extendido considerablemente los límites de la humana sociedad, haciéndola universal y preparando inconscientemente el terreno, como en los principios hizo el Imperio Romano, para el establecimiento del reino de Cristo en toda la tierra. Es cierto que el universalismo, tanto en lo que toca a épocas como a lugares, ha sido siempre nota característica de la Iglesia de Cristo; pero nadie que sepamos, hasta uno de los más ilustres teólogos modernos, el cardenal Franzelin, de la Compañía de Jesús, lo había tomado como base de su definición de la Iglesia; *mundus supernaturaliter transformatus.*[1] La ciencia teológica, pues, toma el hecho contemporáneo y lo aplica perfectamente al cumplimiento del plan divino sobre el establecimiento del *regnum omnium populorum;* y la ciencia profana y aun incrédula suspira por la *iustitia, pax et gaudium* de San Pablo y que sólo la Iglesia Católica puede realizar.[2]

El estado presente de la Iglesia, bajo cierto aspecto gloriosísimo; su imperio extendido hasta los últimos confines de la tierra, no ya sólo como una promesa divina, sino como un hecho humano; esta jurisdicción que no conoce fronteras y que pública y canónicamente se ejerce en todo el mundo,

1. *De Ecclesia Christi, Thesis* XVII.
2. El desplegamiento del universalismo de la Iglesia Romana bajo el actual Pontífice es admirable: la liturgia de la Iglesia latina hase aumentado con el culto de varios santos orientales, eslavos, etc.; la lejana Australia, tan nueva en la vida de la Civilización, posee un Cardenal de la Iglesia Romana, como existe un Cardenal del rito griego; han aumentado considerablemente las provincias eclesiásticas en la India, y se ha erigido una Catedral en Pekín. Y sólo citamos hechos canónicos en corroboración de nuestro aserto.

si bien injustamente a veces cohibida por el poder civil, es claro que ha de tener su contra y aun sus gravísimos peligros. Alguien ha apropiado cada uno de los tres enemigos de la naturaleza humana, el mundo, el demonio y la carne, a tres grandes épocas de la humanidad. Fue el gran corruptor de ésta en los tiempos antediluvianos la *carne*, de cuyas inmundicias limpiaron la haz de la tierra las aguas del diluvio universal; hasta la venida de Cristo el *demonio* monopolizó el sentimiento sobrenatural que la naturaleza infunde en los seres racionales, *dii gentium demonia*; y en los tiempos modernos, levantada la naturaleza humana a una relativa, pero verdadera perfección, olvidándose del divino Bienhechor, el *mundo* quiere contar sólo consigo, y el naturalismo en todos los órdenes constituye el gran peligro para la perdición de las almas en nuestros días. La emancipación, por la cual deliran los seres racionales y que es una demostración irrefutable de su limitación, constituye un peligro mucho mayor en épocas de adelantos y de gran potencia en que las muchas ventajas temporales, el esplendor del mundo, la magnificencia de la vida, ahogan al hombre interior desvaneciéndole.

De otra parte, la maravillosa magnitud de la Iglesia, su extensión hoy igual a la de todo el globo habitado, el modo de ser político de los pueblos modernos, enemigos de toda sujeción y aun recalcitrantes a toda disciplina, la multiplicación y complicación de la vida social, disminuyen la posibilidad de los lazos jurídicos externos; y así la misma Iglesia, divinamente asistida, con sabiduría sobrehumana, multiplicándose infinitamente las gentes en su seno, simplifica las leyes destinadas a cumplirse en toda la tierra. Esta obra de simplificación de la legislación eclesiástica, muy acentuada en nuestros días, beneficia el universalismo de la Iglesia, su facultad extensiva y difusiva; pero de parte de los individuos exige una mayor fuerza de voluntad, un trabajo individual de grande ahínco, un esfuerzo mayor sobre sí mismo. En efecto, en los primitivos grupos de cristianos, en las primeras Iglesias que aparecen, si bien la *Ley de libertad* y la abolición

del espíritu de servidumbre predicadas y obradas por Cristo, aparecen con luz sobrenatural, no obstante, la disciplina eclesiástica es más minuciosa, la vida espiritual está regulada hasta en sus detalles por los cánones; con lo cual la movilidad del albedrío humano, impelida muchas veces por variables sentimientos y pasiones, gozaba la bienhechora influencia del derecho humano, que a la vez protegía el desenvolvimiento de la vida interior de los individuos y el orden cristiano en la vida social. Cuando más tarde la Europa entera fue cristiana, el auxilio temporal del brazo seglar, la unión de las dos potestades, puso el sello y dio el complemento a la firmeza del orden cristiano, resultando una época gloriosa en que la acción humanodivina, esencia de toda la obra de la Encarnación, produjo a la sociedad excelentísimos bienes y llevó al cielo innumerables almas. Mas al presente, por razón de las circunstancias antes citadas, el hijo de la Iglesia encuéntrase en el revuelto mar de la vida, con grandes peligros de sumergirse y sin poder esperar auxilio humano. Las reglas coercitivas, aun de orden puramente eclesiástico, han tenido que quedar reducidas al menor número; y, sin embargo, las leyes eternas de la salvación, las exigencias de la Justicia divina para con el hombre son las mismas. Las leyes que tasaban la mortificación corporal de los cristianos, la oración y culto divino, en nuestros mismos días, las hemos visto mitigadas por la suprema potestad eclesiástica, y, sin embargo, la penitencia y la oración son y serán perpetuamente obligatorias, y sólo mediante ellas puede lograrse la perfecta sanidad del espíritu: han sido inmensamente reducidas las censuras y otras penas eclesiásticas; mas ¿por ventura los delitos contra los cuales aquéllas se fulminaban han disminuido de gravedad? El presente estado de la Iglesia es, pues, de una suma simplificación jurídica, exigida por la suma complicación de la vida moderna y por el universalismo de hecho, sin precedente en la historia, de que goza. Al carácter internacional que esencialmente posee la Iglesia romana, han rendido tributo, con ocasión del Jubileo de León XIII, todas

las naciones y todos los príncipes de la tierra; esta premisa trae una necesaria consecuencia lógica, que hoy vemos descaradamente negada en medio del mundo civilizado. Si el catolicismo es internacional, su cabeza no puede ser nacional; que sea enhorabuena ruso o inglés el jefe de la Iglesia rusa o anglicana, pero la Cabeza de la Iglesia universal, el Obispo de Roma, la Iglesia romana, no puede ser del rey de Italia. El derecho positivo de todas las naciones de la tierra reconoce hoy el carácter internacional a la Iglesia romana, por lo cual la detentación actual del dominio de Roma constituye un conflicto internacional y una transgresión de la lógica jurídica.

De lo que hemos dicho en este capítulo se desprende un corolario de utilísima aplicación a nuestra España, cuyo olvido es una de las principales causas de la división que hoy mina a los católicos. Si la Iglesia asistida por el Espíritu Santo simplifica por sí misma su legislación canónica, reduce a los últimos límites las reglas coercitivas del derecho; si juzga oportuno disminuir las penas eclesiásticas, ¿es de sentido común, es imitar la sabiduría de la Iglesia, querer obligar a los cristianos a la admisión de ciertas formas o sistemas políticos? o, bien, usando un lenguaje forense, ¿no es ir a la inversa de la Iglesia el querer multiplicar las *obligaciones civiles* cuando ella disminuye las *eclesiásticas*?

III

Misión perenne de la Iglesia: sobrenaturalizar el mundo. — No determina su línea de conducta la prudencia humana, sino la Providencia. — Frecuencia de Sacramentos y asociaciones católicas. — Peligros de que debe precaverse el clero en relación con estas últimas. — Forma templada de la influencia sacerdotal. — Fr. Jerónimo Savonarola. — Medio de asegurar el desenvolvimiento de la asociación entre los católicos. — Asociaciones de eclesiásticos.

Sobrenaturalizar el mundo es la gran tarea de la Iglesia, y la misión que, recibida por Cristo, va cumpliendo continuamente en la tierra, pero con medios muy distintos de los que suelen emplear los mundanos. La simplificación de los medios jurídicos obrada por la Iglesia supone un acrecentamiento de la fuerza espiritual que la misma posee, por generosidad divina, en favor de los hombres. Nunca Dios abandona a sus criaturas; nunca le faltan a la Iglesia medios para ejercer su benéfica misión en los estados más diversos en que puede encontrarse el mundo. La influencia sobrenatural en el mismo es necesaria y esencial; nunca, ni aun por un momento, podemos suponer que le falta; de manera que la carencia de lo sobrenatural implicaría aniquilación, aun de lo puramente natural, después del pecado. Toda enfermedad es destructiva del sujeto que la padece; y el Verbo de Dios, por quien todas las cosas fueron hechas, no pudo tolerar la destrucción de la naturaleza racional, que es la obra predilecta de sus manos. Su influencia, pues, en nuestro linaje no tiene límites de tiempo ni de espacio; en todas las épocas y en todas las gentes, antes y después del sacrificio del Calvario, sobre los que están dentro de la Iglesia y sobre los que viven fuera de ella, el Verbo eterno reverbera los rayos de su sobrenatural influencia. Los vicios hubiesen ahogado la naturaleza racional, como la cizaña al trigo, si de continuo no hubiese velado sobre ella su divino Autor; mas adelantándose los tiempos multiplícanse también las inagotables bondades celestiales. El desenvolvimiento y expansión de la humana sociedad suponía, dado el plan divino y las amorosas relaciones del Criador con sus criaturas, una sublime expansión de Dios en la tierra, el que se abriesen de par en par las cataratas de la celestial misericordia para sazonar de lleno el humano linaje, comunicándole una vida divina. Mas esta inundación de la gracia divina en la tierra, debiendo perseverar en la misma hasta la consumación de los siglos, pedía un encauzamiento, una institución humanodivina permanente, indefectible, auténtica, encargada de administrarla y debida-

mente distribuirla. La Iglesia, forma jurídica de la Religión cristiana, es, pues, el centro o núcleo del humano linaje, la única depositaria y maestra de la gracia y de la doctrina evangélica, y a ella sólo corresponde instruir a sus ministros acerca de las industrias más convenientes que deben emplearse según las circunstancias, para difundir fructíferamente el sagrado depósito que recibió de Cristo. Y es tan divina la manera de la Iglesia, que ni sus Pontífices al impulsar la mística nave en un sentido distinto, ni sus doctores al proponer nuevas aplicaciones de las eternas doctrinas, ni sus contemplativos al vislumbrar desconocidos aspectos de la inmutable Verdad y Belleza soberana, obran en virtud de sus principios particulares, ni de su temperamento personal; sino que inconscientemente son instrumentos de la Providencia especialísima de Cristo sobre su amadísima Iglesia. Quien así no sienta, reconózcase imperfectísimo en la fe, y recuerde el *visum est Spiritui Sancto et nobis,* divina fórmula cancilleresca que puede emplear en todas las edades la Suprema Potestad eclesiástica en las disposiciones con que dirige la vida pública de la gente cristiana.

La nueva forma social hacía inconveniente la multiplicación de reglas jurídicas que en otras épocas habían servido para el bien espiritual de los pueblos; la simplificación de ellas exigía otro fomento para la salvación de las almas, y otros medios para el perfeccionamiento social y externo de la Iglesia. Hizo lo primero principalmente la Compañía de Jesús. Siempre las almas santas y recogidas, los habitantes de los monasterios, los que vivían alejados de los peligros de la vida y comercio social, habían tenido en la frecuencia de sacramentos una base de progreso espiritual, un pábulo para la interna llama de la caridad; pero el gran número de los buenos cristianos que vivían en el siglo, contenidos dentro de los verdaderos caminos de una conducta cristiana por la forma jurídica imbuida del espíritu evangélico que dominaba en la sociedad, no sentían la necesidad tan apremiante como las desamparadas generaciones modernas de un frecuente uso

de los celestiales tesoros que Cristo dejó a la distribución y discreción de su Iglesia. Comulgan con más frecuencia los elegantes parisienses de hoy, viviendo en aquella sentina de vicios y edén de prohibidos placeres, que no comulgaban los innumerables habitantes de aquellas populosas colmenas monacales del Egipto, en los tiempos heroicos del Cristianismo, sujetos a una regla austerísima y respirando la purísima y aromática atmósfera de la incesante oración. La simplificación de la regla jurídica externa exige que la ley interior del Espíritu Santo se ponga más de relieve en nuestros corazones y se avive en ellos por el divino impulso de los sacramentos. Ésta es la poderosa palanca que Cristo puso en manos de la Iglesia, éste es el gran instrumento de salvación, y nunca como en los presentes días se había evidenciado la verdad de aquella sentencia del Mesías: «En verdad, en verdad os digo, que si no comiereis la carne del Hijo del hombre, y no bebiereis su sangre, no tendréis vida en vosotros».[1] El cristiano moderno que no comulga con alguna frecuencia no tendrá vida espiritual; o el glacial viento de la indiferencia agostará todo germen saludable en su corazón, o éste quedará quemado por las ardientes concupiscencias, hoy día más devoradoras que nunca.

Es cierto que el Evangelio *pauperum* se predicó principalmente con el fin individual de salvar las almas, y que la Iglesia fue instituida para continuar perennemente esta divina misión entre los hombres. Mas, por razón de su propia naturaleza, el Cristianismo, en su única Iglesia verdadera, es esencialmente social, y aun el divino Redentor proclamó indirectamente su objetivo social al manifestar que su aspiración sobre los hombres era *ut omnes unum sint*. A pesar, pues, de todas las dificultades, aunque la *justicia* cristiana quede reducida a un extremo tal vez insuficiente para la recta dirección social, en substitución del antiguo *ius*, Dios ha

1. Juan, VI, 54.

enviado la fecundísima caridad pública y social, destinada a subvenir y amparar a los que el poder civil abandona a sí mismos. Esta misión la Iglesia la cumple de una manera espontánea, porque la caridad, expansiva por naturaleza y unificadora por esencia, aglutina a los individuos y les impele a obrar en favor de las públicas miserias, para extirpar vicios, amparar virtudes, corregir defectos. Mas la garantía de estas agrupaciones está en su pureza. Mientras la recta caridad las inspire, cuando no contengan ningún ingrediente profano, mientras se reúnan bajo el dulce y único nombre de Jesús, su unión y fecundidad quedan garantidos por el mismo Redentor, que prometió estar *in medio eorum*; mas desde el momento en que otro fin, aunque sea honesto, venga a mezclarse con esta especie de evangélico apostolado, las disensiones y la esterilidad las consumirán, y es peligroso que el móvil humano mate el móvil divino. No queremos con esto significar la inconveniencia de las sociedades que tengan un fin honesto temporal, al revés, las creemos utilísimas, no tanto por nuestro propio criterio, que les es favorable, cuanto por la autoridad de la Iglesia que antes y ahora las ha fomentado. Hablamos de aquellas que, según su naturaleza y la carta de su fundación, tienen un objeto puramente religioso, que se titulan a sí mismas por antonomasia *católicas* y que aspiran a constituir miembros ministeriales de la Iglesia, que han producido bienes copiosísimos que no se han agotado, ni se agotarán nunca mientras tengan por único espíritu que las informe esta caridad de que hablamos, exenta de toda mezcla de humor humano, y como tales miembros de la Iglesia sean dóciles a sus insinuaciones. Son, según la enseñanza de León XIII, cohortes auxiliares para el acrecentamiento de la religión católica...; mas como se proponen la defensa y dilatación de la causa católica, y la causa católica la dirige el obispo de cada diócesis, síguese naturalmente que deben estar sometidas a los obispos..., absorbiendo el su-

premo y nobilísimo interés de la religión todas las otras afecciones particulares de los individuos.[1] El mismo Pontífice, en su Carta encíclica a los obispos de Italia,[2] al recomendar tales asociaciones, quiere que tengan un objeto esencialmente práctico, colocación y patronato de niños pobres, el ejercicio de la caridad, etc. La forma parlamentaria que muchas veces han revestido, es muy ocasionada a lamentables degeneraciones. Se ha querido probar en el orden espiritual el sistema de la atenuación, mas la experiencia demuestra que con frecuencia en lugar de preservar el cuerpo lo envenena. Esta forma diocesana y práctica creemos que prevalece en Alemania, la gloria de cuyos hijos católicos es hoy aclamada por toda la Iglesia, y refiriéndose a tal organización pudo exclamar el ilustre Windorsth: «Nosotros, unidos a los obispos, lo podemos todo; sin ellos no somos nada.» Palabras que no son más que un comunísimo axioma del derecho canónico, hoy por desgracia en España muy echado en olvido. Cuando dichas sociedades pierden estos rasgos esenciales que la doctrina auténtica de la Iglesia en nuestros días les asigna; si se apartan en su conducta de este carril que les marca nuestro Supremo Jefe en la tierra, los eclesiásticos más interesados y obligados que nadie a coadyuvar a las miras del Vicario de Cristo, debemos apartarnos de ellas, y, si no, el descrédito de su ruina caerá sobre nuestro propio estado por haberlo hecho solidario de una institución que no vivía de la savia vital que únicamente se cría en el árbol eterno de la Iglesia.

Aun cuando sigan las indicaciones del supremo magisterio eclesiástico, dudamos mucho de que estas asociaciones puedan calificarse de canónicas, tal vez porque son nuevas y *Roma non festinat*, ya sea porque no han pasado por el tamiz de la experiencia, estando aún, usando el lenguaje geológico, en el período volcánico de su formación. Ni en bulas ni res-

1. Enc. *Cum multa* ad Episc. Hisp.
2. *Etsi, Nos.*

criptos pontificios, ni en los sermones de los hombres apostólicos se ha exhortado constantemente al pueblo fiel a ingresar en las mismas, como con tanto ahínco se ha hecho en todas épocas con las terceras órdenes y cofradías, y asociaciones de caridad, entre estas últimas la incomparable Conferencia de San Vicente de Paúl, tan apropiada al estado actual de la Iglesia; por lo cual los eclesiásticos, que nunca en estas materias, siguiendo el sentimiento tradicional y perenne de la Iglesia, debemos enamorarnos de novedades, seguiremos una conducta más segura adhiriéndonos a aquellas venerables y probadas instituciones, cuya larga historia y provechosos frutos no dejan dudar de la bondad esencial que las anima. Las modernas asociaciones de que hablamos requieren eclesiásticos de muy honda virtud; San Felipe Neri alcanzó grandes bienes con sus asociaciones recreativas, y aun evitó mayores males a los fieles que de ellas formaban parte; mas los eclesiásticos que sólo poseemos una virtud muy común, puestos en contacto con estas asociaciones, cuya composición es enteramente seglar, peligramos perder el espíritu de nuestro estado, o cuando menos no logramos realizar aquel entrar con la suya para salir con la nuestra, que tan magistralmente explica el venerable Alonso Rodríguez, y de que tantos ejemplos nos dan los santos. Una excursión por el terreno seglar es por lo regular apetitosa a quien vive encerrado dentro de las leyes del clericato, por lo cual en esta materia creemos que el sacerdote debe aguardar la orden de su Prelado, y entonces, seguro de que no es el halago personal el que le impele, podrá con toda libertad entregarse al cumplimiento de su misión. Nuestro criterio en esta materia no es modernista, sino muy rancio; pues de los inconvenientes que ya en pasadas épocas ofrecían empresas católicas semejantes a las obras de que tratamos, o de los abusos a que se prestaban, nació aquel adagio de la antigua sabiduría cristiana: *Raro sanctificantur qui saepe peregrinantur.* Aunque amamos las magníficas efusiones de sentimiento de las piadosas peregrinaciones, donde el pueblo se enfervoriza y se

solaza, mientras tengan la garantía de ser francamente (nónicas, es decir, que el místico rebaño de Cristo sea cc vocado, ordenado y conducido a tales espirituales deleit por sus propios Pastores, como lo hemos visto con univers paz y edificación con motivo del jubileo sacerdotal de Le(XIII; no obstante, el termómetro que marca los grados d sobrenatural calor de la caridad divina en los corazones (los cristianos, no es la religiosa demostración pública, au que sea estrepitosa, sino la rectificación de las costumbre la justicia en el proceder, la caridad con Dios y con tod(los hombres, el desapego de la vanidad mundana y la ord nación de toda la vida temporal a la consecución de la vic eterna. Un chaparrón de agua, aun cuando caiga a raudale esteriliza las tierras de labor y destruye las cosechas; la lh via acompasada, aunque sea escasa, abona los campos y le da una fructífera fecundidad. La influencia sobrenatural d(sacerdocio en el linaje humano siempre se ha ejercido de est última manera; es cierto que algunos varones escogidos ha abierto sobre los pueblos las espumosas cataratas de un d luvio de bien; pero éstos venían del alto Sinaí de una sublim santidad, que ni está sujeta a reglas humanas, ni puede se pretendida, ni debe ser imitada. Dícese que el famosísim Fr. Jerónimo Savonarola se propuso imitar a San Antoni de Padua; aquella alma generosa, ardiente adalid de l buena causa de la civilización cristiana, hombre contempla tivo y penitente, logró, siguiendo esta marcha para resta blecer el orden público cristiano, ponerse y morir en des acuerdo con la Suprema Autoridad Eclesiástica, y los revo lucionarios que hoy detentan el patrimonio de la Iglesia har puesto en el Pincio romano su busto de mármol, como s fuera el de un héroe de su casta.

Parece indudable que las asociaciones están destinadas a ejercer oficios eficacísimos en la sociedad cristiana del porvenir. Siempre y en todas las épocas, porque está en su naturaleza, el Cristianismo engendró en su seno utilísimas cohortes en defensa de la piedad y de la caridad cristianas;

más que entonces son necesarias ahora, en que el pueblo queda abandonado a sí mismo, más que educado corrompido por los gobiernos y los ricos, pero el dar forma y dirección a estas falanges parece exigir del cielo la venida de un genio cristiano del temple de San Francisco de Asís;[1] entretanto, tócanos a nosotros el preparar la materia para la hora en que llegue el soplo divino que en una forma u otra vendrá a la tierra. Nuestra tarea más fecunda en punto a favorecer la asociación católica, muy propia, por otra parte, de nuestro estado, será purificar los ánimos, disciplinar las voluntades, iluminar los espíritus, encender en los corazones la caridad que no hace excepción de personas, extirpar el espíritu de insubordinación y de contienda, y destruir las prevenciones y antipatías que han hecho nacer la división de los partidos, la crueldad de las guerras, las acaloradas reyertas de los periódicos y los encontrados intereses de las diversas clases sociales. De esta manera modesta y eficaz, preparando debidamente el terreno, expulsando de él el demonio de la discordia, nuestro ministerio perfeccionará este poderoso instrumento de la asociación que con perfecta sujeción de espíritu a los impulsos de la Iglesia jerárquica es un medio de que se vale el Espíritu Santo en el trabajo de sobrenaturalizar al mundo. Así coadyuvaremos a las altas miras del insigne Pontífice León XIII, a lo que en conciencia estamos obligados más que todos los eclesiásticos, y alcanzaremos *que haya una causa, y ésta es la mayor y más noble, que atraiga a todos, en la cual no puede haber disensiones entre católicos dignos de este nombre.*[2] Y en la dirección de los fieles que por nuestro sagrado ministerio nos incumbe, acordémonos siempre de que el Pontífice, al indicar los medios fecundos de que debemos servirnos para contrarrestar las artes demoledoras del orden cristiano, de que se vale la Masonería, recomienda las Asociaciones que trabajan, no con la lengua, sino con las manos;

1. Encíc. *Auspicato concessum.*
2. Encíc. *Cum multa.*

citando taxativamente y con grande encomio la Orden Tercera de Penitencia de nuestro Padre San Francisco de Asís y las Conferencias de San Vicente de Paúl,[1] ambas, por desgracia, en la práctica muy relegadas a última fila en el bullicioso movimiento católico contemporáneo de nuestro país, que en todas sus capas sociales descubre la profunda perversión causada en los caracteres por el parlamentarismo triunfante y de moda en todos los órdenes de la vida.

En la efervescencia social que en nuestros días ha producido tantas asociaciones católicas encuéntrase a faltar la asociación entre eclesiásticos, que es la típica y clásica, la de más santa historia de cuantas puedan encontrarse en lo pasado de la Iglesia. Es la vida común entre eclesiásticos un amoroso anhelo de la Iglesia, y ya que nunca hasta ahora la ha impuesto, predica, no obstante, de continuo la necesidad de una intimidad de vida entre los individuos del clero, no sólo para alcanzar la propia perfección espiritual, sino además para hacer más fecundo su ministerio. Sin salirnos de la época moderna, vemos brillar el alto espíritu eclesiástico bajo el amoroso fomento de la asociación. El venerable Juan de Ávila en España, San Felipe Neri en Italia y San Vicente de Paúl en Francia, tres sacerdotes seculares de admirable potencia espiritual, mediante el favor de la asociación entre eclesiásticos extendieron en sus respectivas naciones la virtud apostólica y transformaron los pueblos con un ardiente desenvolvimiento de la piedad cristiana. Hoy, por desgracia, domina en el clero un individualismo estéril y desconsolador, y el principio de asociación en el mismo está expirando. No nos atrevemos a afirmar que la forma de asociación que en estos días ha prevalecido, lo haya dañado, pero cuando menos hay indicios que lo hacen presumir vehementemente; y lo cierto es que se encuentran poco menos que aniquiladas las antiguas congregaciones en que los eclesiásticos procuraban

1. Encíc. *Humanum genus.*

la propia perfección y la solemnidad del culto divino, las misiones populares, el catequizar los niños, la visita de pobres y hospitales; sana, provechosa y sencilla propagación de la semilla evangélica, enseñada por los santos, tradición hermosísima del clero, que queda ahogada por la moderna, pomposa y casi estéril forma de vida pública que se ha puesto de moda entre la gente devota. Ojalá Dios nos hiciese merced de un varón apostólico que agrupase al clero en torno suyo y le infundiese un encendido espíritu no engendrado en las redacciones de los periódicos, ni nutrido en las menudeces de la política, ni aguerrido en las escandalosas reyertas que con capa de religión se sostienen, sirviendo de torpe pasto a la gente ociosa de la Iglesia; sino aquel puro y celestial espíritu que adquieren las almas santas en su roce continuo con Dios, que nutren con la oración y la penitencia y aquilatan con los trabajos de un largo y fatigoso apostolado. El día en que veamos aparecer robusta la asociación entre eclesiásticos, informada por este espíritu tradicional, lo saludaremos como la aurora de una fecunda y sólida etapa del principio de la asociación entre los católicos, destinado a dar forma cristiana a la sociedad moderna.

IV

Dónde adquirirá el clero el espíritu de lo sobrenatural. — Dificultades de la vida secular en que debemos vivir. — Edad Media. — Fuentes de dicho espíritu. — La fe. — En su última resolución consiste en la sumisión a la Iglesia. — Fe práctica. — La fe es un estado del juicio, no del sentimiento. — Preparación natural de la fe. — Peligros de la inflamación del sentimiento religioso.

Destinados los eclesiásticos a sostener en el mundo el principio sobrenatural y a infundirle primero en los corazones de los hombres para que después prevalezca en la vida

pública y social y la informe, hemos de trabajar con ahínco sobre nosotros mismos para que esta influencia divina sature todo nuestro ser y sea la substancia de nuestra vida. Es, en realidad, el clero la sal de la tierra y la luz del mundo, y el *sic populus sic sacerdos* es no sólo una sentencia de la divina revelación, sino una verdad de experiencia que cada día podemos ver comprobada, de manera que cuando nos enfadamos contra el mal estado del mundo obraríamos con mejor discernimiento enfadándonos contra nosotros mismos. San Ignacio de Loyola decía que con doce hombres como Francisco Javier se empeñaba en convertir el universo mundo. Somos nosotros el desinfectante de la tierra; lo que ahora llaman naturalismo, que es la epidemia universal del siglo, esto es, el prescindir de lo sobrenatural, que particularmente después de Cristo quedó amalgamado con la naturaleza humana, ¿quién ha de enderezarlo? ¿quién ha de ser el que en este enfermo cuerpo *humanidad* practique las inyecciones de la influencia sobrenatural cristiana, sino el clero, que recibió de Cristo tan maravillosa misión? Y si nosotros no poseemos un espíritu sobrenatural robusto que nos distinga del resto del pueblo, ¿no peligra de que nos tomen por curanderos charlatanes y nos digan: *Medice, cura te ipsum?* De otra parte, la influencia sobrenatural práctica es irresistible, gana las batallas sin ruido, vence al enemigo sin irritarle, conquista sin hacer ruinas; óbrase en virtud de ella aquella transformación suavísima que el sujeto recibe casi sin percibirla porque consiste en una transfusión de espíritu. Nada de lo exterior se inmuta, y, sin embargo, ha habido un completo cambio, un espíritu nuevo, o como si dijésemos una substancia distinta, permaneciendo los mismos accidentes. Justino hácese cristiano y continúa vistiendo la capa y haciendo vida de filósofo; el imperio romano conviértese en cristiano y perseveran su senado, sus leyes, sus pretores. No se hizo cristiano en virtud de un acto de violencia; al revés, entonces abandona la violencia y se reviste de la suavidad de Cristo. Ésta es la eficacísima propaganda por la cual debemos suspirar todos

los que amamos a Dios y al mundo, ésta es la forma de la vulgarización del bien enseñada por el Evangelio y que hoy practica, y nos enseña a nosotros, el providencial Papa que Dios ha destinado para concordar lo discordante y legislar el nuevo estado de la Iglesia. La futura victoria de la fe no se obtendrá por el triunfo de las armas, ni por las discusiones de los parlamentos, ni por las contiendas de los periódicos; a lo menos noostros, los eclesiásticos, no la alcanzaremos por tales caminos; no leemos ni en los Evangelios ni en las enseñanzas canónicas de la Iglesia más que un medio que promulgó admirablemente el apóstol: *Haec est victoria quae vicit mundum fides vestra.*[1] Uno solo es el foco puesto en medio de la tierra para sobrenaturalizar el mundo: el clero. Según sea la potencia del foco, tal será la influencia que reciba el mundo, por lo cual nuestra preferente ocupación ha de ser robustecer este foco efectuando un regreso hacia nosotros mismos. Porque el modo de ser de nuestra sociedad ofrece una dificultad suma para sobrenaturalizar la vida; y nosotros, maestros y modelos de ésta, debemos vivir en medio de aquélla. Las grandezas y prodigios de la naturaleza que nuestra época ve desplegar con magnificencia al influjo del trabajo humano, la colmada y aun excesiva satisfacción de todas nuestras necesidades físicas amenguan, a lo menos ante los ojos débiles, las grandezas del orden y amortiguan el inextinguible prurito del gozo espiritual en muchos corazones. Vive el clero regular más seguro recogido dentro del tabernáculo de su sagrado instituto; mas el clero secular debe vivir en el mundo y no debe ser del mundo, y poseer un espíritu vivo y penetrante respirando la densa atmósfera del naturalismo. ¿En qué fuentes, pues, deberemos beber el néctar divino del sobrenaturalismo? porque el *quod biberat eructabat* es una ley del orden físico y del orden espiritual, siendo las emanaciones de cada espíritu según las cosas de que se alimenta. Érale

1. I Juan, V, 4.

al clero de las pasadas épocas, en esta parte, mucho más fácil el cumplimiento de su misión. La sociedad tenía una base y un organismo que reflejaban el orden sobrenatural; el encumbramiento no lo obtenían los hombres por la acumulación de riquezas, sino por el valor de sus acciones; los conocimientos que daban consideración a los ciudadanos no eran la pura observación y generalización del mundo material, sino la sublime ciencia de Dios y del espíritu; y las batallas de los hombres no solían tener tanto como ahora un fin mercantil, necesidad impuesta por la suma multiplicación y acrecentamiento social. Todo, pues, entonces en la sociedad fomentaba el espíritu, y el clero, viviendo en medio de ella, no debía emplear el ingente esfuerzo que nosotros necesitamos para acaudalar espíritu y ser maestros de él.

Mas, no obstante, nunca faltan en la divina Iglesia los medios para santificar al mundo, y la fe, fuente primordial de sobrenaturalización, mana irrestañable en el jardín de Cristo. Fecundizó con su riego las pasadas edades, santificó a todos los verdaderos bienhechores de la humanidad, y si en nuestros días damos una ojeada al cuadro de la presente civilización y examinamos los elementos benéficos que en él se desarrollan, veremos cómo también, mediata o inmediatamente, son derivaciones de la fe sobrenatural. Sobre ésta debe edificarse todo edificio permanente y sólido, de modo que la misma ciencia, pasto nobilísimo de la criatura racional, es insuficiente; y la elocuencia que se emplea para ponderar su eficacia es vana palabrería que la experiencia individual y social echa por los suelos. Es la ciencia una cosa apreciabilísima, pero nacida para casarse con la fe, y siempre que de ésta se divorcia, resta estéril y lujuriosa, insaciable y trastornadora de todo orden religioso y aun humano. No hay otro fundamento que el que puso Cristo; y los eclesiásticos hemos de cultivar la fe como base indispensable de la humanidad, como lazo de unión entre ésta y la naturaleza divina. Es rasgo distintivo de todas las empresas del Verbo encarnado en el mundo la fusión del elemento divino y el elemento

humano que ya resplandece en su adorable Persona; y la fe cristiana, monumento perpetuo levantado en medio de la tierra como memoria y continuación de la venida de Dios, goza de una manera inefable tal prerrogativa. Levantó Cristo la humana criatura a la dignidad de cooperadora suya en su misión divina, hízola maestra y hasta dotóla del don soberano de la infalibilidad en cuanto a la creencia y a la conducta. Si la Iglesia es infalible, si su cabeza, el Papa, es infalible, y si la Iglesia es el mundo sobrenaturalizado, ¿no podemos decir que el mundo es infalible, si corresponde a la dirección de su Cabeza? Por esto nuestro principal deber es practicar por nosotros mismos e inculcar a nuestros prójimos la íntima unión con la Iglesia jerárquica. No debemos seguir a quienquiera que proceda de otra manera, aunque sea un ángel del cielo; sólo de la Iglesia debemos seguir los pasos y no reconocer otro redil que el del buen Pastor. Nuestra regla de fe, y aun de conducta cristiana, no es una ley sujeta a la interpretación de los sabios y a la discusión de los ilustrados del mundo; nuestra regla es viviente, es un hombre, es el Papa. Quien le siga no se perderá; el que vaya en pos de sus pisadas va seguro, por más que el mundo le maldiga, por más que vaya mal acompañado, aunque gente devota y penitente que parece andar por atajos de más sublimidad siga un camino distinto del que enseña el Romano Pontífice. Temamos aquel: *est via quae videtur homini iusta: novissima autem eius deducunt ad mortem;*[1] recordemos que uno solo es el Cristo y que su Vicario tan sólo es el Moisés destinado del cielo para conducir al pueblo fiel al través de las olas del mar Rojo y de las arenas del desierto de la vida terrena. No nos fiemos de lo que parece bueno, porque muchas veces nos engañamos a nosotros mismos, y ya no sólo en la creencia nos debemos guiar por la fe divina, sino también en la práctica de la vida: en la dirección dde nuestra conducta

1. Proverbios, XIV, 12.

pública y social tengamos fe en la Iglesia y en su Cabeza visible. El recelo es lo contrario de la fe; quien recela del Papa, *non fidit*, no fía, no tiene fe en la Cabeza de la Iglesia; y el tal tiene, de consiguiente, quebrantada la base cristiana de la vida. Si buscamos explicaciones humanas a la conducta del Papa; si interpretamos su gobierno por la cifra de la política dominante; si le suponemos dócil o rival a tal o cual escuela, y obrando en el gobierno de la Iglesia en virtud de estos sentimientos, somos *naturalistas* de la Iglesia. Y esto encuéntrase en gran escala en nuestros días. Tirios y troyanos adolecen del defecto; se compara un Papa con otro Papa, asignándoles irrespetuosamente escuelas y partidos, y hemos visto recientemente a León XIII tener que increpar pública y duramente este defecto en su célebre Carta al cardenal Guibert, arzobispo de París. Y es porque los errores del siglo proyectan su sombra en el cuerpo de la Iglesia, y el liberalismo y el naturalismo no han corrompido el seno de la inmaculada Esposa del Cordero, pero sí ajan a varios miembros de su cuerpo. Para libertarnos de estos males, de que vemos participar a muchos de nuestros hermanos, acojámonos al seno de la Iglesia: su organismo siempre está sano; su Cabeza es refractaria a toda epidemia moral; y la adhesión a ella es garantía infalible de sanidad de espíritu. Nuestra fe católica no ha de ser un principio general, recóndito en nuestra mente, sino un principio fecundo que aliente todos los actos de nuestra vida cristiana; no basta que tengamos la fe en Dios: debemos también tenerla en el hombre; no es bastante que confiemos en el Espíritu Santo que rige y gobierna la Iglesia, debemos igualmente confiar en los hombres a quienes ha puesto *super capita nostra*.[1] El glorioso Santo Tomás da una maravillosa explicación de la diferencia entre el fiel y el infiel en punto a la fe. No niega este último, dice, que la palabra de Dios sea verdadera, pero se resiste a creer al hombre que se la pro-

1. Salmo LXV, 12.

pone. *Non credit Deo in homine loquenti.* Asimismo no hay católico que no esté convencido, en principio general, de que Dios gobierna a su Iglesia, pero muchos vemos que no confían *Deo in homine agenti.* ¿Dónde te encontraremos, sobrenaturalismo? Porque la fe práctica y salvadora no consiste en una exaltación del sentimiento religioso, que lo mismo se encuentra en cristianos que en no cristianos; que toma tal vez más creces, aunque descaminado, dentro de ciertas sectas y supersticiones; no es la fe un estado del sentimiento, sino del juicio; es una verdadera disciplina que enciende el corazón, pero nunca calienta la cabeza; al revés, armoniza las humanas facultades, enfrena la imaginación y los violentos sentimientos, de manera que el Doctor más seguro de la Iglesia, el Príncipe de la ortodoxia cristiana, Santo Tomás, enseña que hasta el mismo dolor sensible de los pecados debe ser moderado.[1] Nuestra generación superficial y nerviosa padece de estas inflamaciones del sentimiento, y la tensión histérica tómase por rigidez heroica, dando lugar a ridículas decepciones, habiendo visto en el terreno religioso, en menos de un mes, pasar un hombre de paladín y caballero sin miedo de la Iglesia Romana, a torpe impugnador de la misma, y viceversa. ¿Aquejan a la verdadera fe tales vaivenes? ¿Debemos, pues, nosotros, en la propagación del bien, tomar por instrumento el entusiasmo religioso o la fina y perseverante insinuación racional? Porque el tránsito del espíritu del mundo hacia el espíritu de Cristo es largo y laborioso, mas una vez alcanzado es perseverante y sólido. No debemos, pues, intentar con nuestra acción social producir impresiones religiosas, que rápidamente se desvanecen, sino convencimiento racional, que es la base natural de la fe. Y no es que tampoco consideremos cosa inútil la excitación popular del entusiasmo religioso, tarea a que se ha dedicado uno de los beneméritos eclesiásticos españoles, que recibió del cielo el don de saber

1. *Supp. Summae,* quaest. 3, art. 2.

mover los pueblos; no, es cierto que tiene éste, dentro c conjunto de medios, especialísima importancia. Porque plebe vive en gran parte del sentimiento, y las cosas del ord sobrenatural éntranle por los sentidos y es para ella un p deroso motivo de credibilidad el número y la calidad de l personas a quienes ve practicar la Religión. Mas no es és el camino ordinario ni frecuente que debemos seguir l eclesiásticos, ni han de empujarnos por tal senda los éxit obtenidos por un sacerdote de potencia no común; porqu querer seguir a ciertos hombres, es cosa sumamente peligr sa, pues con frecuencia vemos a los discípulos convertid en caricaturas del maestro. De otra parte, el entusiasmo r ligioso de un pueblo no solida la situación espiritual del mi mo, y aun si no existe un trabajo de más eficacia, que es d perfecta incumbencia del clero, degenerará en extravaganci risible a los ojos del gran número de gentes de fe medio apa gada. Porque entusiasmo es desencadenamiento, de consi guiente no cosa común y ordinaria, de efectos efímeros, y para ser respetable exige una sólida base. No nos enamore mos de los malos ejemplos de la política liberal, corrompida y cursi, que vocifera libertad, adelantamiento y amor al pueblo, alimentando a éste sólo de palabras altisonantes. Un día u otro le llegará la bancarrota. Trabajemos nosotros al pueblo cristiano más profundamente, hagámosle digno y respetable, más amigo de ser que de parecer, laborioso y ordenado, rectos administradores de sus casas porque la experiencia enseña que así como en el orden político los que se dan a la vida pública pecan muchas veces por el abandono de sus deberes personales y domésticos, así también en esta especie de vida pública religiosa moderna hase podido contemplar con frecuencia que algunos que figuraban a la cabeza del movimiento distaban mucho de ser ejemplares a la vista del público, no realizando el ideal del hombre cristiano, buen padre de familia y buen ciudadano: *Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior.* La acción sacerdotal es primaria y esencial-

mente individual; mitiguemos, pues, si conviene, el entusiasmo de la vida pública del cristiano, si conocemos que, siguiendo éste la tendencia del siglo, bullicioso y amigo de devaneos, se aparta de las admirables reglas que traza el apóstol San Pablo para alcanzar una vida modesta, tranquila y fecunda.

El práctico ejemplo de la virtud es y ha sido siempre el gran misionero de Cristo; la Iglesia primitiva reguló y limitó el entusiasmo de ciertos cristianos ardorosos;[1] las explosiones de sentimiento, como ahora decimos, son explosiones; es decir, sirven como las salvas de artillería *ratione solemnitatis*; pero nada edifican. El mundo romano fuese al Cristianismo arrastrado por la perfección sobrenatural de vida de que daban ejemplo nuestros padres en la fe, y el aroma de caridad que despedían. Trátase, como si fuera una expectativa fecunda, de la formación de hombres públicos, como los liberales hablan de la formación de costumbres políticas; nosotros creemos que lo que nos falta son hombres *interiores*; no queremos entrar por la ventana antes que por la puerta; busquemos el reino de Dios y su justicia y todo lo demás se nos dará por añadidura. Santifiquemos de veras el país, moralicemos al individuo, purifiquemos y sobrenaturalicemos la vida de familia, fomentemos la caridad cristiana entre los ciudadanos, que tal es nuestra misión... ¿No es ridículo ver con frecuencia a cualquier clérigo encararse con los altos poderes del Estado, que ni le oyen, ni le han de oír, y aun cuando le oyeran en su soberbia le despreciarían? Dejemos esta tarea a los que están más encumbrados que nosotros, y tienen obligación de cumplirla; nosotros curemos a las ovejillas enfermas, atraigamos a las extraviadas y trabajaremos más eficazmente en la constitución del reino de Cristo que los doctores, controversistas y políticos. Desde que hay tantos ciudadanos empeñados en hacer la felicidad de España, ésta

1. «Elle (l'Église) priva du titre de martyr les ardélions qui couraient au devant de la mort en provoquant les payens par des outrages gratuits à leur culte.» (G. KURTH, *Les origines de la Civilisation moderne,* capítulo III.)

va mal; lo mismo tenemos con respecto a la Iglesia; y a como se dice que la vida política absorbe todo el Estac moderno, esterilizándole en sus atenciones fecundas, tambi peligra que sufra por este mismo lado la Iglesia. Mucha a ministración, poca política, dice el buen sentido de la gen civil; también para el aprovechamiento religioso del país i teresa más el orden práctico, la vida ordinaria perfecta de l cristianos, que las eternas disputas y los pomposos discurs acerca del reinado social de Jesucristo, que ha venido a s en estos días un lugar común de cierta oratoria. En labi de muchos, el Evangelio de Cristo podría confundirse con Política de Aristóteles, o la República de Platón, y, de co siguiente, préstase esta conducta al error de tantos racion listas que confunden al divino Hijo de la Virgen María c el número de los grandes hombres que han ilustrado la h manidad. No, Él es el Legislador del orden sobrenatural, del natural en cuanto debe subordinarse al primero; de vida civil y política no se ocupó, y, sin embargo, su doctrin y más aún su gracia, la han compenetrado, saneado y fecu dado. El terreno de lo sobrenatural ha de ser, pues, nuest campo de operaciones; la santificación de las almas, nuest objetivo; avivar la fe y acrecentar las virtudes nuestra con nua tarea; porque la misión sacerdotal no es de ordenar n ciones, sino de salvar almas, y, sin embargo, el sacerdoci trabajando en este terreno, ha sido el verdadero creador las naciones modernas más ilustres.

V

La contemplación divina. — Seducción de la contemplaci humana. — San Jerónimo. — Debilidad de la acción católi actual por el defecto de contemplación. — Peligro en el cle de caer en un naturalismo práctico. — Prius est esse qua operari. — *Fórmula de San Atanasio. — Contemplación n tural, o sea la ciencia. — Fórmula de San Agustín acerca d*

desarrollo externo de la fe. — Desarrollo de la Religión necesario para subvenir a las nuevas necesidades. — San Vicente de Lerins. — Concilio Vaticano. — Prevención de algunos católicos contra la ciencia. — Diarios católicos. — Lo que deben ser según la Iglesia. — Sus peligros actuales y uso moderado de los mismos para el eclesiástico. — Conocimiento del hombre.

Es necesario que jamás caigamos de este sublime estado de juicio, del alto estado de nuestra inteligencia informada por la fe, al objeto de que perpetuamente, en todas las circunstancias y en todos los asuntos, sea la fe el principio primario de toda nuestra conducta. Sostenerse en tales alturas, volar por tan elevadas esferas, aun cuando arrecien vientos y tempestades, siempre es difícil, pero mucho más en una época enamorada del naturalismo. Entre el trato divino y el trato humano el hombre, esclavo de la vehementísima fascinación que sobre sus sentidos y sobre su imaginación ejerce la forma, escoge generalmente el segundo. El austero San Jerónimo tuvo por algún tiempo esta flaqueza, según él nos refiere, y se dejaba llevar de la seducción de Plauto y de los otros poetas, pareciéndole ásperas e incultas las Escrituras. A pesar de su gran entendimiento, en sus horas de reminiscencias literarias, no se acordaba de aquella sentencia de la antigua sabiduría profana: *Res magnae seipsis ornatae sunt, non indigent fuco ut amentur,*[1] y se caía de las sublimes alturas de la contemplación de la substancia de las cosas que esperamos, imán que impele el corazón del cristiano y mayormente del eclesiástico por la senda que marca la regla externa de la fe, que la Iglesia hace resonar en nuestro oído. El siglo movedizo, el febril trajín de nuestros tiempos ha tocado también a nuestro estado, y perdiendo la vereda del ministerio apostólico, muchas veces ejercemos nuestra mi-

1. A. LAPIDE, t. XIII, pàg. 234.

sión como si fuera una de las tantas relaciones que integran lo que los antiguos juristas comprendían dentro del vocablo de comercio entre los hombres; cuando la disciplina cristiana, que debe tomarse de más arriba, tira a infundir su espíritu en el consorcio social, a impeler los hombres por la ancha vía de la Ley de Dios, mediante un sutilísimo móvil interno, no por las trazas de un buen negociador. La vida externa nos engolosina y es muy posible que en ella, aun cuando la hayamos tomado con un fin sobrenatural, el fácil embeleso de los hombres sofoque en nuestro corazón el arduo misterio de Dios; única fuente de sobrenaturalización del mundo por instrumento de los hombres. San Atanasio, en un sublime rasgo de elocuencia, iluminando el horizonte humano, explica la caída de nuestro linaje por haber apartado los ojos de Dios y puéstolos en sí mismo. Y decimos que este rasgo del grande Obispo alejandrino ilumina el horizonte humano, porque es como una fórmula que expresa el perpetuo camino de perdición de los hijos de Adán. San Agustín más tarde manifestó el mismo concepto con aquella famosa y antitética fórmula en que expresa las leyes que rigen la ciudad de Dios y la ciudad del mundo: *Amor Dei usque ad contemptum sui; amor sui usque ad contemptum Dei.* Mas cuál sea la simiente y germen del bien y del mal en los hombres, los expresa admirablemente San Atanasio. Debía este gran amigo del Verbo divino proclamar la contemplación de la Verdad de Dios, principio y condición necesaria de permanencia en el bien, así como, abandonada aquélla, la seductora contemplación de sí mismo, causa segura de perdición. Lo contrario precisamente del práctico naturalismo contemporáneo. Un eterno *ascende superius* ha de resonar en lo interior de nuestro espíritu, una continua solicitación hacia la divinidad, y una perfecta desilusión acerca de las transitorias formas mundanas, han de ser el efecto de nuestro trato y comunicación con Dios. El naturalismo, pues, antes de combatirlo en el mundo lo hemos de atacar en nosotros mismos; porque el naturalismo no se vence con discusiones técnicas, como con ellas no se vence el

juego y la prostitución; es una cosa esencialmente práctica, un vicio más bien que un error; es, en una palabra, pura privación, cuyo único remedio es la celestial contemplación. Siempre hemos creído que el mundo moderno no se pierde por falta de acción, sino de contemplación. Sin que queramos decir que no sea muy meritoria la actual acción católica sobre el mundo, sin embargo haremos una observación sobre este punto. La enseñanza de la juventud está en gran parte en manos del clero regular y secular; vemos establecidas asociaciones católicas en casi todas las ciudades; empléanse medios e industrias para cristianizar el mundo: todo junto forma una acción católica importante en medio de la sociedad, y, sin embargo, su fuerza expansiva es débil; hoy por hoy nuestro proselitismo en España es insignificante, y creemos que lo es por falta de concentración. Las leyes de la naturaleza y de la gracia establecen una íntima relación y dependencia entre expansión y reconcentración; y la historia de la Iglesia demuestra cómo el fecundo apostolado de los hombres divinos que transformaron la sociedad, estuvo precedido de un largo período de profunda reconcentración y encogimiento de sí mismos. No somos nosotros del número de las almas santas que tienen autoridad para predicar al clero la indispensable necesidad de la oración y de la contemplación; perpetuamente Dios envía a su Iglesia varones santos que repiten las explícitas predicaciones de Cristo sobre esta materia, consignadas en los Evangelios; mas cualquiera que reflexione conocerá claramente que nuestra misión social para ser fructífera exige una asidua vida interior y piadosa.

Y es necesario decir muy a las claras estas cosas, porque aun los más enemigos, en teoría, del siglo, en la práctica déjanse arrastrar por la corriente y alucínanse de tal manera que toman el ministerio evangélico como medio puramente externo, y habilidad del todo humana, imitando en buena parte los procedimientos de los bullidores políticos contemporáneos, de quienes por una oculta filiación tal vez proceden, más que de los apóstoles. Los cuales nos dan un admirable

ejemplo en esta cuestión de conducta, pues les vemos abandonar a los diáconos ciertos ministerios exteriores, pero de eficacísima importancia en la vida social, para entregarse con más ahínco a la oración y a la difusión de la palabra divina. Porque la oración es una función esencial en el sacerdocio, imprescindible, necesaria en todas las situaciones de la Iglesia, la cual la intima al que ordena sacerdote como su primer deber. Porque para confesar y predicar, y aun para celebrar el santo sacrificio de la misa, necesita que su Prelado le autorice, y puede sin pecado muchas veces prescindir de aquellas sagradas funciones; pero a orar viene obligado desde el momento que recibió la imposición de manos, y llevará esta sagrada carga sobre sus hombros tanto tiempo como le dure la vida. El trato y continua comunicación con los seres celestiales, esta *conversatio in coelis* que nos preceptúa el apóstol San Pablo, nos es ahora de una necesidad suma.

El triunfo sólido sobre el naturalismo lo ha de alcanzar el clero, y sola y exclusivamente lo alcanzará estando poseído del espíritu sobrenatural, o lo que es lo mismo, mediante su fecundación por la contemplación divina. Que vengan enhorabuena campañas periodísticas y aun sermones apologéticos acerca del naturalismo: nunca irán mal; pero la acción eficaz ha de ser que nosotros mismos sobrenaturalicemos nuestras vidas y, de consiguiente, nuestra acción; de otra suerte, descuidada la profunda vida espiritual propia de nuestro estado, mientras sostendríamos batallas inútiles o casi inútiles contra el naturalismo, él calladamente se haría dueño de nuestro corazón; así hemos oído, por confesión que podemos llamar de parte, cómo el liberalismo, a lo menos en casos dados, se ha apoderado del ánimo de los que fueron sus constantes impugnadores. El *prius est esse quam operari* es una sentencia de invariable verdad. Antes de combatir el naturalismo y aun el liberalismo conviene que nos purifiquemos de estos vicios; nuestra acción sobrenatural será vana, si no estamos saturados de la contemplación divina de una parte, y de otra no tenemos completamente rendida nuestra voluntad ante

el imperio del superior. Estos dos vicios son eternos en nuestro linaje fuera de que ahora han cristalizado en sistemas. Retrocedamos a la hermosa fórmula de San Atanasio; no dejemos la contemplación de Dios para lanzarnos a la contemplación de la humanidad; de lo contrario, con sorpresa nos encontraremos a nosotros mismos desnudos. *Seipsos porro non tam vestibus nudos esse deprehenderunt, quam quod rerum divinarum contemplatione nudi facti sunt, atque animum ad contraria traduxerunt.*[1]

Debemos, pues, vencer el naturalismo saturándonos de Dios, eterno ideal de la humanidad, fuente de su ser y única fortaleza de nuestro brazo. Por esto quiere la Iglesia que no apartemos de Él los ojos en toda la vida; y en la crianza de sus ministros descubrimos cómo sobrenatural y naturalmente quiere que la contemplación de Dios sea su perenne alimento. La fe o conocimiento sobrenatural es una perfección de nuestra inteligencia, por lo cual, a medida que ésta es más cultivada, crece también la magnificencia y la fuerza expansiva de la fe. Es cierto que ésta en su interna generación es un don enteramente gratuito de Dios, mas también lo es que la ciencia prepara su camino, es su vehículo, su confortativo y su defensa, lo cual expresó admirablemente San Agustín con aquellas palabras: *Illud tantummodo, quo fides saluberrima, quae ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur.* Es claro que no todos los hombres necesitan ciencia para poseer la fe: *Qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum*; pero también lo es que cuando el entendimiento humano llega a cierto desarrollo, la fe, según las vías ordinarias de la gracia, difícilmente arraigará y prosperará, sino mediante lo que podríamos llamar la ciencia de la fe, de que habla San Agustín. Este ilustre doctor en este mismo tratado no vacila en reivindicar para sí el título de filósofo; y nosotros, que vivimos,

1. *Oratio contra gentes.*

como él, en época de contradicción y de duda, y de univers discusión, hemos de ser filósofos cristianos, no sólo para (fundir la fe entre los ciudadanos, sino aun para acrecentar en nosotros mismos. La oración y la ciencia son los dos gra des fomentos del sobrenaturalismo; despierta la primera voraz apetito de saber, y la segunda lo satisface; quien tie más ganas más come y, de consiguiente, más se nutre y fc talece. Sin el cultivo de la ciencia languidece nuestra inte gencia, y las grandes verdades reveladas las tenemos, no e provechosa y útil posesión, sino en estéril inventario; viene nuevas edades; aparecen sistemas distintos, costumbres y n cesidades nuevas; en una palabra, la humanidad toma nue faz y nos encontramos atascados y la repelemos bruscamen como indigna de guarecerse bajo las divinas alas, como si é tas en su inmensidad no debiesen proteger todas las edade *Nullus ne ergo in Ecclesia Christi profectus habebitur re gionis?* Pregunta el admirable Lerinense;[1] y contesta lueg categóricamente: *Habeatur plane et maximus.* La gracia cri tiana, según una expresiva figura del lenguaje teológico, e un vestido de la humana naturaleza; es, pues, la misión d la Iglesia y de sus ministros ir ajustando este benéfico ropaj a la humanidad en su perpetuo desenvolvimiento, en cualqui ra de sus transformaciones, y este trabajo dejólo encome dado el divino Fundador a la actividad, caridad y sabidurí de aquellos a quienes ha llamado a proseguir su obra; por l cual nuestra Santa Madre la Iglesia, en su último Concili Ecuménico, nos exhorta a tal tarea con las siguientes veh mentísimas palabras: *Crescat igitur et multum vehementerqu proficiat, tam singulorum, quam omnium, tam unius homini quam totius Ecclesiae, aetatum et saeculorum gradibus, i telligentia, scientia, sapientia; sed in suo dumtaxat gener in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque scientia*

Tal es la continua y pacientísima tarea de la ciencia ecle siástica: aplicar los principios de la perpetua religión de Cris

1. Comm., cap. XXIII.
2. Conc. Vat., cap. IV, *De Fide.*

to a la variable humanidad, lo sobrenatural a lo natural; como la vara de Moisés hace brotar aguas saludables de los más secos peñascos. La explotación social de este caudal riquísimo de la fe tócanos a nosotros eclesiásticos, y los instrumentos de que debemos valernos son la ciencia y la caridad. Por esto es de lamentar como una funesta aberración contraria diametralmente al sentido tradicional de la Iglesia y a la perpetua conducta que ella observa en la educación de las humanas generaciones, el error seguido por algunos en nuestros días, y aun sostenido más o menos explícitamente en publicaciones católicas, acerca de la excelencia de la ignorancia como conservativa de la fe, y de la existencia de un cierto instinto o sentido, como criterio de religión. No; la de Cristo es fundamentalmente racional; la filosofía es su preludio y su auxiliar, su preparación y hasta le sirvió de pedagogo, según nos recuerda el papa León XIII en la encíclica *Aeterni Patris*; y como queriendo pulverizar prácticamente este error, el excelso Pontífice no se contenta con proteger los estudios filosóficos y teológicos y recomendar los de ciencias naturales, sino que él, ilustrador de la Italia y de la Europa y del universo mundo, abre los archivos vaticanos a las investigaciones de los sabios, establece cátedras de letras humanas y quiere que echemos en el crisol de la caridad y sabiduría sobrenaturales los ingredientes humanos de todas las ciencias, para que salga de allí el rico metal de la sabiduría cristiana. La Iglesia es una gran tradición, mas es enemiga de la rutina.

Y ahora no puede prescindirse de recordar el periodismo político, que, como langosta, a todos, incluso nuestra clase, nos devora y roba la substancia. La contemplación científica nos impele a lo sobrenatural y divino; la lectura apasionada y casi exclusiva de periódicos a que muchos se dedican, nos arrastra a un naturalismo grosero y a un humanismo vicioso; la ciencia eclesiástica eleva, serena el espíritu, fecunda la mente, la une en cierto modo con Dios; el periódico, aun redactado por escritores católicos, nos precipita en el torbellino de violentas pasiones que nos ciegan. El P. Guillermo Fáber,

del Oratorio de San Felipe Neri, escritor ascético, quizá el más autorizado del presente siglo, escribe que los periódicos son hoy día tal vez el obstáculo mayor al ejercicio de la perfección cristiana, un verdadero impedimento de santidad. Es claro que el clero secular tiene necesidad de leer periódicos; pero leámoslos siempre con gran moderación, no nos dejemos engañar por ellos, ni llevar al arroyo de las calles en son de demostración, ni encender nuestros pechos en el fuego de turbias pasiones. Quien cree que enciende su corazón en amor de Dios leyendo un periódico de mucha exaltación religiosa, se engaña; no sigue la caridad divina tales tortuosidades; el periódico, por regla general, no es buen conductor de impulsiones divinas. El papa León XIII, haciéndose cargo de que en el modo de ser de la vida moderna la prensa diaria constituye una necesidad, en las encíclicas que respectivamente dirigió a los Obispos de Italia y después a los de España, en el año 1882, declara las cualidades que deben adornar a la prensa católica. *Concordiae vero cum nihil tan sit contrarium, quam dictorum acerbitas, suspicionum temeritas, insimulationum iniquitas, quidquid est huiusmodi summa animi provisione fugere et odisse necesse est. Pro sacris Ecclesiae iuribus, pro catholicis doctrinis non litigiosa disputatio sit, sed moderata et temperans quae potius rationum pondere, quam stilo nimis vehementi at aspero victorem certaminis scriptorem efficiat.*[1] Por desgracia, en esta parte los consejos del Papa no han sido oídos, a lo menos en España; y la prensa católica diaria en general no edifica a sus lectores, ni atrae a los que están fuera; no moraliza, sino que desmoraliza. Esperemos tiempos mejores y a que la acción de la Iglesia abra nuevo y espacioso camino y encauce el desbordamiento, entretanto nosotros

> dejémosle pasar como a la fiera
> corriente del gran Betis, cuando, airado,
> dilata hasta los montes su ribera.

1. Encíc. *Cum multa.*

Mantengámonos en las alturas de nuestro ministerio, donde no llegarán las cenagosas aguas que mancharían nuestras vestiduras sacerdotales, y usemos muy parcamente, cuanto más mejor, de esta excitante comida del siglo XIX. Bebamos en manantiales más cristalinos: la contemplación de Dios, que nos proporcionan, aunque en órdenes distintos, la oración y la ciencia sobrenatural y aun la ciencia puramente natural, será para nuestro espíritu un alimento más sano. No olvidemos las mismas ciencias profanas, cuyo cultivo ennoblece e ilustra el ánimo, y son, en sentir de la Iglesia, aquellas alhajas que, arrebatadas a los Faraones, le sirven después a ella misma de elegante adorno, y proporcionan un terreno común en que podemos tratar con los que están fuera, con la esperanza de hacerles simpática la santa causa de Cristo, preparándoles para la gracia.

Mas siendo nosotros intermediarios entre Dios y los hombres, y consintiendo nuestro divino ministerio en concordar y unir a la criatura con su Criador y Redentor, miserablemente de Él separada por el pecado, no basta que poseamos el conocimiento experimental y científico de Dios que proporcionan la oración y la ciencia; sino que, además, debemos conocer el hombre. Del ser humano conviene que tengamos un conocimiento más prolijo del que tiene el médico de todo el organismo y complexión del cuerpo; él es la materia sobre la cual debemos trabajar; y sus facultades, sus apetitos, sus inclinaciones, sus hábitos, sus vicios y sus instintos, los hemos de enderezar al debido fin. Los más profundos conocedores del hombre han solido ser los teólogos; en la ciencia sagrada tenemos el tratado *De homine* por una parte, y nadie lo ha analizado tan bien como los maestros de la sabiduría cristiana; y en segundo lugar, la observación de sí mismo, el estudio experimental de nuestro propio ser, que forma parte de la práctica disciplina cristiana, da una finísima penetración para conocer los móviles humanos. El *nosce te ipsum* es un eterno principio de sabiduría práctica. Los santos dedicaron a la observación de sí mismos largas horas, y por esto, aparte

de las gracias extraordinarias que Dios les concediese, nadie les ha igualado en el arte de rendir rebeldías, empujar inercias, destruir vicios y fomentar virtudes. Aun muchos de ellos tuvieron el arte de manejar pueblos y de aunar voluntades; y es confesión, no de un eclesiástico, sino de un seglar, la de que en la diplomacia europea los más perspicaces, finos, hábiles y penetrantes entre todos eran los ministros del Papa; es decir, eclesiásticos y teólogos dedicados a la ciencia del hombre y prácticos en la gimnasia del espíritu. Nosotros no debemos sumergirnos en el mundo, ni con pretexto de sanear la política, ni con capa de celo por la Iglesia; y, no obstante, nos atañe la dirección del mundo; si en él nos sumergiésemos, su corriente nos arrastraría; el polvo que levantan las humanas luchas nos cegaría; puestos en lugar eminente, con claridad de vista y serenidad de ánimo, veremos las sendas de la justicia y de la paz por donde debemos encaminar a nuestros semejantes.

VI

Medio directo de difundir el espíritu sobrenatural: el ministerio eclesiástico. La política es incompetente para este objeto. — Sólo el sacerdocio ha efectuado las restauraciones católicas. — Virtud fusiva *del clero y conducta atractiva para con los nuevos elementos sociales. — Unidad de espíritu y atenuaciones religiosas de nuestro días. — Crítica de las mismas. — Cualidades que debe atesorar la acción sacerdotal, sobre todo en las circunstancias presentes. — Valor e independencia. — Pureza. — Crítica acerca del modo en que suele predicarse. — Cultivo insuficiente del pueblo. — Esperanzas en el mismo. — Obstáculos a su evangelización. — Ésta debe obtenerse principalmente por medio de la caridad en sus dos formas de beneficencia y enseñanza. — Triunfo social de Jesucristo.*

Tenemos, pues, la misión divina que voluntariamente hemos aceptado de sobrenaturalizar el mundo, y el celestial

Maestro que nos ha investido de tan alta dignidad, nos proporcionó un medio espléndido para lograrlo. El ejercicio sacerdotal es el medio eterno y único, y toda acción fuera de la nuestra, o cuando menos que no coopere a la nuestra, es del todo estéril. El *nisi Dominus aedificaverit domum in vanum laboraverunt qui aedificant eam* es la expresión de la inutilidad de la acción humana, de la impotencia del hombre para la formación de los pueblos. Nunca la política ha creado ni ordenado sociedades; siempre ha sido su madre la Religión. Cuando la política, o lo que llamamos política, ha desorganizado los pueblos, y ha disuelto las sociedades, y ha pervertido a los ciudadanos, entonces aparece otra vez la Religión, antes desatendida y como oculta, y emprende con entrañas de madre el ímprobo y obscuro trabajo de recoger los fragmentos, juntar y proporcionar las partes y hasta de levantar el edificio. El sacerdocio es el eterno restaurador de la vida social mediante la infusión del espíritu sobrenatural que sana a los individuos, los enlaza entre sí y vivifica el conjunto mediante la caridad; único vínculo verdaderamente social, opuesto al egoísmo generador del estado salvaje. Creemos que sería un caso nuevo, a lo menos en la historia de los pueblos cristianos, el de una restauración social por medio de la política; aun el mismo Aristóteles, maestro de políticos cristianos y también de políticos racionalistas, no se atrevió a dar tanto alcance a esta ciencia o arte de gobernar los pueblos, presuponiendo en todo caso la Religión; y vese con toda evidencia que ya no la política en un sentido general, o bien por ministerio de la Ley civil o política, ha sido la restauradora, sino la Iglesia mediante el ministerio eclesiástico. No en vano dijo Jesucristo que el sacerdocio era la sal de la tierra y la luz del mundo. En la descomposición del mundo antiguo, agravada con los gérmenes de salvaje independencia de los pueblos del Norte, el sacerdocio católico, descollando entre todos San Benito y su orden, asienta el orden social cristiano, y condesciende y se alía con la forma feudal que iba desarrollándose: en la turbulenta mezcla de toda clase de

elementos, obrada a impulsos de diversas sectas socialista impías, y de un nuevo despertar de los pueblos, los incom rables Domingo de Guzmán y Francisco de Asís, por med puramente sobrenaturales, sanan y vigorizan aquella so dad en que el elemento popular logró un lugar casi tan ini yente, como alto le había levantado el amor a los pequeñue del Pobrecito de Asís; y al retoñar con espantosa fuerza en albores de la Edad Moderna, el germen antidivino sembra en la tierra desde sus principios, alentándole el espíritu gano que quería prevalecer en el orden intelectual, el sac docio católico, y en la primera línea de avanzadas la respl deciente figura del glorioso San Ignacio de Loyola, con su ciplinada Compañía, asienta otra vez el orden cristiano, y prevalecer la simpática tendencia de Fr. Jerónimo Savona la, es admitido a la vida cristiana, aunque purificado, el mento de los antiguos pueblos clásicos, del cual fueron ma tros excelentísimos los hijos de la Compañía de Jesús. estos ejemplos, tan sabidos de toda persona medianame ilustrada, resplandece la virtud *fusiva* que posee el clero tólico, ya que en el crisol de nuestro ministerio caben los gredientes más contrarios, donde purgándose de todo elem to nocivo, efectúase la admirable liga de lo humano y de lo vino, que inició el Verbo eterno, y que es nuestra misión p seguir hasta la consumación de los siglos.

En estas grandes restauraciones católicas no tuvo parte política. La política católica es la consecuencia de la restau ción social católica; pedirle a un país relajado moral y r giosamente una política puramente cristiana, es pedir pe al olmo, que ya sabemos que no las puede dar; no tiene s tancia para tanto. El admirable León XIII da a comprenc esta prelación del cristianismo práctico a la política sa cuando en la encíclica *Immortale Dei* enseña que esta últi *brota espontáneamente y es como flor de la doctrina Evangelio.* Si la planta es raquítica y enferma, ¿cómo quer que florezca? Por esto San Benito, Santo Domingo, San Fr cisco de Asís y San Ignacio de Loyola, todos estos bienav

turados con los compañeros que les siguieron, no trabajaron en el terreno de la política, que no suele serles apetitosa a los santos sacerdotes, sino que dirigieron su actividad y prodigioso celo a traer almas a Jesucristo, y a santificarlas, a purificar las costumbres, a avivar la fe medio apagada y a encender la llama de la caridad y de la piedad en medio de los pueblos. Su arma fue el ministerio sacerdotal. Fueron muy condescendientes con los nuevos elementos que pugnaban para introducirse en la vida social; no se preocupaban de la transformación de los sistemas políticos; mas no por esto eran amigos, como hoy algunos quisieran, de la atenuación religiosa; sino que la influencia sobrenatural la imprimían en los pueblos con un vigor verdaderamente de santos. Porque el Espíritu Santo agente interno de la vida cristiana, es siempre enteramente el mismo. Aparécese tal vez bajo la forma de viento impetuoso, otra como pacífica paloma; mas en uno y otro caso, su acción tira siempre a transformar los corazones, a sujetar todos los apetitos y facultades humanas al imperio de la razón, a grabar con los caracteres del fuego de la caridad la Ley divina en los corazones humanos. Esta errada idea de la atenuación religiosa es hoy muy general, y profesada prácticamente por personas que siguen tendencias muy contrarias. Quisieran unos tratar la Religión como cosa muy respetable y que da un buen tono a la sociedad, pero a Dios como a un ser en exceso bondadoso y contentadizo; las eternas penas del infierno son para ellos un elemento demasiado brusco para la fina sociedad contemporánea, e imperando universalmente el liberalismo, las categóricas exigencias de la justicia divina han de sufrir ciertas mitigaciones. La peregrina invención de los espectáculos y bailes de caridad, síntesis de lo contradictorio, sacrílega amalgama de Venus y de Cristo, nació de esta tendencia. Otros en el orden especulativo conservan las antiguas y eternas ideas de la Iglesia de Dios, pero en su procedimiento, en su acción social para dilatar las fronteras del reino de Cristo, no siguen los antiguos caminos. Los santos antes citados atraíanse la ju-

ventud y aun todos los órdenes de los ciudadanos con el terno y espiritual halago de la oración, la penitencia y den ejercicios piadosos, logrando sacar triunfante el amor divi hoy la diversión y el placer honestos, el solaz literario, a el juego moderado han parecido ser, a lo menos en nues país, un robusto instrumento de propaganda católica y transformación social. ¿Alcánzase con ello el triunfo del an divino? No les queremos negar a las instituciones que a se dedican una cierta utilidad relativa; mas acordémo siempre de que, no el placer, sino el sacrificio, es la perer condición de la Religión del Crucificado. Nuestros campam tos son las sagradas iglesias, aquél es nuestro campo de o raciones; dudamos mucho del provecho espiritual de ser nes, conferencias y pláticas que se oyen entre partida y p tida de billar, o entre copa y copa. Es claro que por la mis cordia divina siempre habrá en la Iglesia sacerdotes devo dos por el celo divino que no se contentarán con aguardar el templo la vuelta del Hijo pródigo; y entonces es un esp táculo que los ángeles contemplan con gozo, el del sacerd que penetra en las muchedumbres de las fábricas, y hasta introduce en las tabernas para hablar a aquellos pobreci hermanos nuestros del nombre de Jesús que tal vez no co cen; pero los que han recibido una educación cristiana, que se tienen por adalides de la Iglesia, ¿por qué no han ir al santo templo como los demás fieles a humillarse ante acatamiento divino, y a oír la palabra de salvación desde cátedra evangélica? Nosotros mismos más de una vez hem ido a hablar de materias de religión en tales asociacion mas siempre con escasa confianza en el provecho que habí de reportar los oyentes de esta forma especial de orator que no es sagrada ni profana, sino híbrido producto de a bas. Otra atenuación religiosa muy característica vemos c frecuencia, y que consiste en celebrar las fiestas de los s tos en los locales de sociedades seglares. ¿Es aquello culto divino o un servicio religioso, como dicen los prot tantes? ¿No es cooperar a que salga cierto el dicho de aq

célebre revolucionario de que los templos sólo deben conservarse para las mujeres y los niños? Dejemos a los seglares en sus sociedades, los cuales ciertamente vale más que concurran a las que llamamos católicas, que a los cafés y casinos; mas, por nuestra parte y con nuestra conducta, no demos lugar a que crean que aquéllas suplan al templo; al revés, procuremos siempre atraerles a la Casa de Dios, restaurando la vida pública religiosa, de la cual son un obstáculo dichas sociedades, como lo son de la pública vida civil y doméstica los casinos y otras análogas instituciones.

Debemos mantener nuestro ministerio en toda su pureza y valor apostólico, y ésta nuestra fuerza divina vencerá al mundo. La fe en nuestro sacerdocio nos da confianza y ésta nos comunica valor. Después de la pureza es el valor la más hermosa cualidad de nuestro ministerio, y es de necesidad imprescindible en épocas conturbadas. No es hoy la autoridad civil la que puede amedrentarnos, fuera de los días de efervescencia revolucionaria. Es cosa muy fácil, pero ridícula para el clérigo hacer del héroe enfrente de la autoridad civil, que no le perseguirá: hace años que en España no hay persecuciones religiosas; la palabra divina goza de libertad, y el ministerio sacerdotal estará quizá restringido por disposiciones legales, pero no cohibido ni castigado con la fuerza coactiva. De seguro que en esta parte era mayor el peligro en la antigua monarquía incomparablemente más católica que los gobiernos contemporáneos; pero el daño éstos lo hacen de otra manera. Necesitamos hoy valor, y más que valor independencia, no ante el poder civil, sino ante las facciones religiosas y políticas en que, desgraciadamente, anda dividido el país. No hemos de doblegarnos ni a los temores de calumnias y odios, ni dejarnos vencer de las públicas adulaciones de los periódicos. Los partidos y las escuelas forman y destruyen reputaciones con suma facilidad, levantan a uno a lo alto del prestigio o le despeñan a la sima del menosprecio; mas el eclesiástico ha de ser superior a tales temores y a tales halagos, resistiendo a estas solicitaciones

que, en efecto, son vehementísimas, y obrando siempre en vida pública al compás de sus jefes o prelados, a quier solamente por derecho divino toca darlo a toda la socied cristiana. El eclesiástico que siga la norma de otro cae en u verdadera aberración y expónese a un lamentable extrav *Unus est magister vester Christus,* como dice el Evangel y antes estaba ya escrito en el Deuteronomio: *Dominus soi dux.*[1] Ayude a todos el sacerdocio, mas no case con nad aprovéchese de las luces de todos, pero no quiera ser discí lo de otros; admita francamente el auxilio de cualquie que se lo preste, mas resístase a andar a remolque de nin no. Sujétanse los fieles a nuestra dirección y enseñanza pa alcanzar el cielo, y en esto tenemos verdadera competencia misión; pero su sumisión exige de nosotros una libertad y reza absolutas en el cumplimiento de nuestra sobrenatu tarea. Sólo podemos imponerles a los fieles el yugo de Cris en cuanto al yugo de la ley política deben indudablemei llevarlo, mas ya el Señor dejó a su antiguo pueblo la liberl de forjárselo a su gusto; y esto que entonces no había a alcanzado la mayoría o plenitud de edad que logró con Cris

Armados con las armas de la fe, poseídos del cristia valor, con una pureza que rechace toda mezcla de inte mundano, presentémonos al palenque, pensando que el m mo Cristo nos acaudilla, y que con el *ministerio* por Él in tuido tenemos asegurado el éxito. Las sectas corruptoras que ha sembrado Satanás la viña de la Iglesia; los gigant cos vicios de la sociedad moderna; las temibles preten nes de la clase social más numerosa, y que por recomendaci de Cristo ha de sernos la más querida, no las rendirá la p tica, sino la religión, *in verbis suis monstra placavit.*[2] S nosotros tenemos palabras de vida eterna, y nuestra misión hacer prevalecer en la tierra la palabra de Dios sobre palabra del mundo.

1. Cap. XXXII, v. 12.
2. Eclesiástico, XLV, 2.

Tal vez nos encontramos en aquella situación de los principios de la Ley de Gracia, que caracteriza el Evangelio con aquellas palabras: *Messis quidem multa operarii autem pauci.* Cumplimos, es cierto, con regularidad nuestros deberes eclesiásticos, pero este fuego interior que prende en las almas y se propaga como centella en cañaveral,[1] la unción de la palabra divina, que como el aceite penetra suavemente por todos los poros, es hoy caso rarísimo, a lo menos en nuestro país. La moda de la secularización nos ha tocado también a nosotros —¿por qué no confesarlo?—; y la palabra divina queda enervada entre mundanos afeites o suplantada por una doctrina social que no posee virtud para tocar los corazones ni para salvar las almas. Lo que nuestros antecesores, mucho más sabios que nosotros, con profunda filosofía llamaban *verdades eternas,* son hoy temas envejecidos de que no debe predicarse a la gente rica y elegante, se reducen la mayor parte de sermones a ramilletes de fuegos artificiales, que no encienden los espíritus, ni de veras iluminan las inteligencias, ni cauterizan los vicios de los corazones, y sólo proporcionan un deleite fugaz a los oyentes.[2] Y aunque sea una verdad muy dura, hemos de confesar paladinamente que en la perversión del pueblo, que en una buena parte ha perdido el gusto de la sencillez evangélica, nos cabe la responsabilidad a nosotros, que hemos fomentado sus vanidades predicándole de manera muy distinta de la que aún hoy llamamos *apostólica,* y que, en realidad, era como una tradición santa, que al presente, por desgracia, casi ha desaparecido. Y no es que creamos que la predicación no haya de ponerse en consonancia con las gentes a quienes se dirige; pero el espíritu y el sentimiento han de ser siempre los mismos, la vanidad del mundo nunca se

1. Sabiduría, III.
2. El cardenal Manning, arzobispo de Westminster, tan venerado en toda la Iglesia, hace derivar la raza de los *Oradores de púlpito* del llamado renacimiento, que sofocó la simplicidad de la antigua y grandiosa predicación cristiana. (V. *El eterno sacerdocio,* cap. XIV.)

curará con la vanidad del púlpito, y las *verdades eternas* nuestra salvación perpetuamente serán el más eficaz reme para curar las enfermedades espirituales del pueblo cristia y aun para conservar la fe en aquellos que no la han perd Porque el liberalismo con perseverancia satánica trabaja p quitar a la Iglesia toda influencia social, nosotros hemos d en el extremo de dedicar nuestra palabra, no a la salvac de las almas, sino a la salvación de los pueblos. No es el pito el lugar oportuno para esta propaganda utilísima; sacerdote Balmes, insigne entre todos los publicistas e peos contemporáneos, nos enseñó con su ejemplo cuál e campo y cuál la manera cómo deben manejar estas ar los que tengan habilidad. Todos confesamos la utilidad d influencia de Balmes, cuya aparición fue visiblemente pr dencial en una época en que pocos o casi nadie se acord de la Iglesia como factor principalísimo del conjunto soc fue como un precursor de León XIII, que prácticamente troduce en el orden público el elemento religioso de do casi queda expelido; pero ¿podría citarse una influer parecida que se haya alcanzado por algún otro sacerdote blando y perorando de temas sociales desde el púlpito? tiene tal objeto la cátedra evangélica: sólo en rarísimos ca debe utilizársela en este sentido; la predicación cristiana un comentario y exposición de la palabra de Cristo para truir, purificar y dirigir a la consecución del último fin a fieles cristianos; las disertaciones sobre filosofía social nen otro lugar más adecuado.

Desgraciadamente, la antigua y venerada oratoria sagr ha perdido hoy buena parte de su importancia. Una g porción del pueblo, aun conservando más o menos viva fe, deja de asistir al templo, fuera de cumplir las obliga nes imprescindibles del católico, y la palabra divina tiene oyentes gente ya piadosa y morigerada, que apenas nece de acicate para proseguir en el camino de su cristiana vi en cambio, hay muchedumbres enteramente faltas del alim to de la palabra divina, y en cuya corrupción de mente y

corazón se emplean los hijos de las tinieblas; numerosísimos niños, a quienes nadie inicia en la fe de Cristo, abandonados a los impulsos de sus propias pasiones, a quienes nadie pone el freno sobrenatural de la Gracia; antes al revés, sienten irritadas todas sus concupiscencias con el roce de sus semejantes ya viciados, con la incitante vida sensual a que se entregan los ricos corrompidos, roto el yugo de la mortificación y modestia cristiana, y con las seductoras y subversivas doctrinas del brutal epicureísmo dominante en la casi totalidad de sus lecturas. Las clases populares han de ser objeto muy preferente de nuestros amorosos cuidados; puesto que el mundo las explota, corrompe y abandona, nosotros hemos de constituirnos sus abogados, sus maestros y sus padres, haciéndonos como lazo de unión entre ellas y los poderosos del mundo, verdaderos intermediarios para suavizar las relaciones sociales.. Y aun concretándonos al objeto particular del presente opúsculo, que es la misión del clero en nuestros días, bajo el aspecto social, añadiremos que, como hacía observar, no hace mucho, una de las más concienzudas revistas que se publican en el orbe cristiano, *La Civiltà Cattolica,* si alguna esperanza se concibe de restauración social, bajo la norma cristiana, ha de fundarse, no en las clases pudientes, a quienes ha vaciado de toda substancia la carcoma de la vida de placer a que por regla general suelen entregarse, haciéndolas incapaces del esfuerzo y sacrificio generosos que requiere la vida cristiana, sino en el pueblo pobre, sencillo e ignorante, que, a pesar de ser víctima, hace tantos años, de la perversión que le han inoculado, descubre gérmenes de espíritu generoso y sentimientos nobles, aunque indisciplinados, viéndole en ocasiones dispuesto al heroísmo que sólo se cría en la vida dura que soporta. Aun hoy puede decirse lo que a principios de este siglo, después de fustigar enojado las corrompidas clases elevadas, escribía Jovellanos:

> ...El más humilde cieno
> Fermenta y brota espíritus altivos
> Que hasta los tronos del Olimpo se alzan.

Si los trabajos y sudores que empleamos en el de nuestro ministerio en las clases visibles y educ: nos rodean, y que naturalmente debemos atender, porque son almas redimidas por la sangre de Nuest: Jesucristo, sino también porque forman como el o: esencial de la presente sociedad, los hubiésemos emp cultivar pacientemente el espíritu cristiano en el pu seguro que estas turbas semibárbaras, que forman l pal masa de las grandes poblaciones modernas, tend fidelidad y amor a Cristo que, por desgracia, es rar brir en los que reciben con mayor abundancia los te: lestiales de que es depositario el sacerdocio. Hoy, l que cuando el Señor predicaba la buena nueva a su escogido, podemos afirmar que en el día del juicio lo: la oyeron afrentarán a los que la oyeron; ya que, al les predicado, hubiesen producido frutos de buena de que los segundos fueron estériles.

Pero la evangelización de su *amata plebs* le es hoy fícil a la Iglesia, no sólo por la forma que el clero ha tomar a consecuencia de la funesta acción revolu sino, además, porque el industrialismo actual ha pul la masa popular, haciéndola de peor condición que l guos siervos de la gleba, los cuales tenían al menos que apoyarse; al paso de las nubes de obreros de r días revolotean en torno de los focos del industrialis base ninguna en su vida social, empujados en diversa ciones, determinadas por las corrientes industriales. E hoy por hoy, queda reducido al cumplimiento de los canónicos establecidos en la Iglesia; ni su número es sus recursos nulos, fuera de los que proporciona la de los fieles, ni su preparación, tal vez insuficiente, miten aquellas sublimes dilataciones en que, saliendo l dancia de su celo del cauce ordinario por que suele di se extiende por los inmensos campos donde descubre que salvar, espacios por donde propagar la gloria d cristo; y, de otra parte, las muchedumbres modern

base fija, en sus continuas oscilaciones y cambios de lugares, no presentan un blanco fijo donde pueda dirigir sus benéficos tiros la acción sacerdotal.

Pero mientras llega el día en que la causa de la civilización humana y cristiana, el sentimiento y aun la ciencia de la caridad ordenen este desorden, y esta numerosa parte de nuestro linaje entre a vivir verdadera vida social, encontrado una base o punto de apoyo y adquiriendo una categoría jurídica real y verdadera, de manera que entre todos los que forman el consorcio social haya a su manera el *divini et humani iuris communicatio;* el sacerdocio no debe vacar en su acción sobrenatural sobre estos numerosísimos hermanos nuestros. La enseñanza y la beneficencia son hoy día, como lo fueron en los principios del Cristianismo, los dos medios más eficaces para la propagación de la fe. La historia de los tiempos apostólicos nos muestra siempre al lado de la Iglesia, como miembros de ella, la beneficencia o limosna y la catequesis; el culto divino irradiaba sus fulgores sobre la humanidad, participando ésta a su manera de aquel culto de que la hicieran acreedora los infinitos méritos de Jesucristo. Son hoy una necesidad absoluta las escuelas catequísticas; nuestro ideal ha de ser que la enseñanza sea, como lo es por su intrínseca naturaleza, una rama de esta universal educación y disciplina de nuestro linaje que llamamos Religión. Debemos contentarnos por ahora en nuestro país con las escuelas parroquiales, donde los niños, juntamente con la instrucción literaria, informándola, reciban el espíritu de la fe y la costumbre de la virtud cristiana; pero nuestra asidua aspiración ha de dirigirse a obtener la alta escuela científica cristiana, como existieron ya en los primeros siglos de la Iglesia, siendo ejemplar admirable de esta unión de la ciencia y de la fe la célebre escuela de Alejandría. En otras naciones la hemos visto reaparecer en nuestros días, dando gallardas muestras de fecundidad en las Universidades católicas de Bélgica, Francia y hasta de la Siria y de la China; mas en nuestra patria casi toda la actividad de los católicos se ha gastado en disputar

entre sí acerca de quiénes lo eran más, y en fundar so
dades y periódicos para animar y dar bríos a una pelea e
que todos quedan molidos a palos. El mismo Espíritu Sa
podemos decir que nos demuestra, en su acción sobre
Iglesia, la necesidad perentoria en la Edad Moderna de
escuela cristiana y de un abundante desenvolvimiento de
beneficencia, abarcando todas las obras de misericordia; p
que si bien en todos los siglos, y con una continuación n
ca interrumpida, han vivido más o menos florecientes, en
dos sus grados y en varias formas adecuadas a la época, e
seno de la Iglesia, no obstante, nunca como desde el siglo
acá, empezando por San Ignacio de Loyola y San Juan
Dios, el Espíritu Santo había suscitado tantos hombres
la misión de enseñar y educar y con la de socorrer las n
sidades corporales de los prójimos. Éste es el camino del
greso de los pueblos modernos hacia el cristianismo práct
y en nuestro mismo país las escuelas católicas, desgracia
mente escasas, fundadas y sostenidas por algunas benem
tas asociaciones y por varias parroquias, han ejercido un p
selitismo muy superior y más sólido que el de otras so
dades más brillantes y de más resonancia que se propo
también la propagación del espíritu cristiano. Nuestra g
ración yace dormida entre los seductores brazos de la m
ria, a quien ha tomado por señora, y los suaves gritos del
píritu no logran despertarla, por lo cual el celo católico,
en ninguna parte ni en ninguna edad anda divorciado
amor natural, ha buscado el mismo terreno de la satisfac
de necesidades naturales para insinuarse e infundir el fu
de la caridad y la gracia cristiana en el seno de estas ye
generaciones. Los caballerescos sueños de una restaurac
social por medio de las armas, la reconstitución de la Re
blica cristiana alcanzada por medios políticos, van perdie
adictos, y sus antiguos creyentes van desengañándose;
cambio, la benéfica caridad cristiana, dilatándose por tod
mundo conocido, tomando un carácter verdaderamente
mopolita, como nuestra Iglesia, en correspondencia con el

mopolitismo masónico y aun con la tendencia pacífica resultante de las condiciones buenas y malas de la época, va apoderándose de los espíritus y el sacerdocio católico ha de valerse de ella, en sus formas de enseñanza y de beneficencia, ya sea ejercitándolas por sí mismo, ya sea impulsando a los fieles en esta dirección, para alcanzar el fin social de su ministerio. Porque si lográsemos entronizar en el mundo la caridad, si ésta llegase a reinar en la sociedad, ¿no tendríamos ya de hecho alcanzado el reino social de Jesucristo? Nosotros, apoyados en la Sagrada Escritura,[1] creemos que la caridad cristiana es más fuerte que la dinamita revolucionaria, y por esto en el brazo de su eficacia, y no en el de ningún poder humano, juzgamos, hoy por hoy, que ha de apoyarse nuestro ministerio. El emblema y hasta la síntesis de la acción revolucionaria satánica y nihilista es la dinamita; sea, pues, también emblema y síntesis, como lo es por naturaleza, de la acción cristiana, la caridad.

VII

La misión sacerdotal debe primariamente ejercerse sobre los individuos. — Manía sociológica. — Acción social del clero para sobrenaturalizar el mundo. — El clérigo y el monje. — Insístese en la oportunidad, en nuestros días, del ejercicio de la caridad como medio de propaganda de la fe. — San Vicente de Paúl. — La cuestión social. — Parte que en ella corresponde al clero. — Asamblea episcopal de Fulda. — Ministerio de los diáconos en la Iglesia primitiva. — Asociaciones benéficas actuales. — León XIII. — Protección a los legítimos intereses de los obreros. — Conducta con el socialismo ateo.

Aunque hemos insinuado varias veces que nuestra acción sacerdotal va primaria y directamente dirigida al individuo, no queremos dejar de insistir otra vez en lo mismo, ya que

1. Cantares, VIII, 6.

conceptuamos muy necesario actuar de continuo esta
hoy muy obscurecida por la propaganda social, que abs
una buena parte de la actividad católica. Desde luego n
debemos olvidarnos de que Cristo no nos constituyó orc
dores de pueblos, ni confeccionadores de sociedades,
piscatores hominum; [1] y todos los santos varones que ha
guido las huellas del Mesías, conformando con Él admir
mente su vida, se han distinguido por una sed insaciabl
la salvación de las almas, a cuya tarea consagraron todas
fatigas y sudores. Este *extraño y dudoso* celo por el bier
blico, que se ha vulgarizado extraordinariamente, tant
el Estado como en la Iglesia, desde que se propagó el
ralismo, del cual lo consideramos fruto, era casi desc
cido de nuestros virtuosos predecesores, que sólo se con
raban obligados a orar fervorosamente al Señor para
iluminase a los príncipes y prelados en la gobernación d
pueblos; la forma plebiscitaria, a lo menos en el orden
siástico, era desconocida, y su aparición está indud
mente relacionada con el liberalismo. ¿Quién duda de
prácticamente nos hemos contagiado de aquel principio
derno, según el cual cada átomo social es un átomo de sob
nía? El antiguo apólogo en el que se explicaba cómo todo
miembros del cuerpo aspiraban a ser cabeza resistiéndo
servir a ésta, ¿no es la descripción de un mal hoy día d
nante?; ¿no es la esencia del liberalismo? No prediquei
pues, tanto contra éste, y seamos nosotros menos liber
El liberalismo quedaría muy debilitado el día en que el c
el tiempo que pierde en debatir sobre este tema, lo empl
en orar a Dios recogidamente para encender en su cora
el celo fecundo de la salvación de las almas. Creer en nues
tiempos que hemos de convertir las almas a pelotones, ar
trarlas al bien con un movimiento social, como San Agu
y San Bonifacio, bautizaban de una vez a millares los semi

1. Mateo, IV, 19.

baros anglos y germanos, en las aguas de los caudalosos ríos de aquellas regiones septentrionales, arguye a nuestro entender un desconocimiento total del hombre moderno. El cual, habiendo alcanzado un notable grado de civilización, a causa de las circunstancias, unas buenas y otras malas, que le rodean, hasta por las terribles prevenciones que contra la Iglesia siembran las sectas y por la perversión profunda efectuada en el individuo, requiere un asiduo trabajo personal y no se vuelve a un empujón, a no ser por alguno de estos movimientos raros y repentinos con que a veces el Espíritu Santo quiere ostentar su omnipotencia.

Aun prescindiendo, por un momento, de que nuestra misión divina, de que el objeto inmediato de los simples sacerdotes se refiere principalmente a los individuos y a las familias, podría demostrarse como lo que hoy interesa sobremanera es trabajar, es curar al individuo cuyo cristianismo práctico, a lo menos en un gran número, ha quedado en él tan desvirtuado como en la organización social y política. Pero nosotros no debemos movernos de nuestro propio terreno, ni cambiar el quicio de nuestra acción ministerial, y, por lo tanto, hemos de buscar, si es lícito usar en este caso una locución corriente, las almas por las almas, en cuanto son redimidas por Jesucristo, no en cuanto son elementos del consorcio social; acordémonos de que somos sacerdotes de Dios y no sociólogos. No hay celo más puro y, de consiguiente, más ardiente que el de la salvación de las almas; no hay estímulo más agudo que éste para activar la acción sacerdotal; es simpático a todo el mundo, y si éste, descreído, no puede llegar a comprenderlo, nunca lo calificará de egoísmo, y cuando más podrá llamarlo con su nombre tradicional de locura de la cruz.

No es nuestro objeto, en el presente opúsculo, avivar el amor hacia las almas, que de otra parte más se despierta en el recogimiento de la oración, que no con la lectura de escritos del carácter de éste; pero sí hemos querido indicar lo que a nuestro entender es un obstáculo a este amor y aun a la vida interior del clero; obstáculo más peligroso en cuanto

muchas veces paliamos nuestra pereza en el trabajo ob
y penoso de salvar almas con una pomposa y estéril a
que tiene por objeto lo imposible, esto es, cristianizar
ciedad antes que el individuo, o sea, el todo antes qu
partes.

No se vaya a creer, por lo que llevamos dicho, qu
nuestro pensamiento alejar al clero de la práctica de la
social. Conocemos perfectamente la diferencia entre el
do del clérigo y el del monje, y aun recordamos aquel
guo precepto dirigido al que, llamado por Jesucristo al
vo de la mística viña, se encierra en una vida espiritua
ramente contemplativa, haciéndose enteramente ajeno a
nisterio apostólico: *monachus fiat.* Es el clérigo o deb
en sentido de la Iglesia, *alter Christus,* y todos sabemo
el divino Redentor no practicó la vida eremítica o mo
sino la vida social: *et in mundo conversatus.* Ni fue su c
cuando vino al mundo, instituir su religión a manera d
orden regular, dar una regla para algunos escogidos, sin
quiso que se extendiera su suave vínculo hasta los úl
confines de la tierra, atando a todos los órdenes de que
ta la sociedad humana, sin distinción de estados, categ
ni clases, mediante una sola fe y un solo amor. Nosotro
consiguiente, que hemos recibido de Él una misión igua
que Él recibió de su eterno Padre, debemos trabajar e
dio de los hombres para perpetuar entre ellos el mismo
ritu. Lo cual no solamente se alcanza por medio de la c
ción de la palabra divina, por la predicación, y de la g
con los Santos Sacramentos, sino también de una m
muy poderosa por la práctica de la vida humana y por e
tuo comercio con nuestros semejantes, si obramos sie
como corresponde al sagrado carácter de que estamos i
tidos. El olor de Cristo que debe despedir el clero, ha de
par el pestífero hedor del mundo que desgraciadamente a
tra con indecible ímpetu a la mayor parte de la human
Es, pues, nuestra lucha, no contra adversas potestades
bles, sino lucha de influencias para apoderarse del es

del hombre. La práctica de la vida social por parte del clero tiene una influencia poderosísima, y si es pura, discreta y caritativa, en definitiva ella es la que encabeza (valiéndonos de una expresión mercantil) toda la vida del consorcio social. Tal vez alguien nos tache de cándidos viendo cómo exclusivamente fiamos la salvación social a la influencia sobrenatural; pero nosotros le contestaremos con aquellas divinas palabras, eterno programa de la acción sacerdotal en medio de la sociedad: *Haec est victoria quae vicit mundum, fides vestra.* Quisiéramos que nuestro estado respirase sobrenaturalismo por todos sus poros, y que en todas las acciones de su vida, que en la práctica de la vida social ejerciese siempre tan divina influencia.[1] El vestido de la fe, según la sagrada Teología, es la caridad; por lo cual ésta es la demostración externa de la existencia de aquélla, y por lo mismo nuestro estado, cuya razón de ser es la fe, debe resplandecer de caridad en sus relaciones humanas. Quiso Dios en su amorosa providencia para con la Iglesia, darnos un ejemplar y modelo, un dechado del sacerdote en los tiempos modernos en la persona de San Vicente de Paúl, y su espíritu debiera llenarnos a todos en la forma adecuada a los distintos estados o profesiones que comprende el clero. Antes de curar una época, como hace el médico antes de emprender la curación de un individuo, hemos de estudiar su temperamento, el punto más adecuado para introducirle la gracia, sus buenos y sus malos hábitos, sus gustos y sus repugnancias para acertar mejor la manera de juntarla con Dios; y San Vicente de Paúl conoció

1. Para el teólogo y aun para el simple cristiano instruido en su fe, es un principio rudimentario el de que la excelencia social deriva de la vida interior de la Iglesia, la cual cuando es activa y fecunda acumula un precioso manantial de virtudes y fuerzas morales que engendran y sostienen la civilización. En el terreno de los hechos, *a posteriori,* G. Kurth, en su libro *Orígenes de la Civilización moderna,* prueba con admirable evidencia cómo la causa eficiente de la civilización moderna no fue la influencia externa de la Iglesia en las formas políticas y jurídicas, sino su divina labor en las almas.

que la Iglesia tenía que habérselas con una generación q era llevada por el delirio de la humanidad y de la filantrop por lo cual extendió por estas inmensidades la acción ca lica más que no lo ha hecho otro hombre alguno.

Y aun hoy tenemos en mayor escala tal oportunidad, p que las cuestiones sociales que han surgido son el pavorc problema que trae amedrentada a la sociedad civil y llena tinieblas el porvenir del mundo, amenazando la existen de la misma civilización; y la cuestión social es la cuesti del *hombre*, la cual únicamente la Iglesia tiene competen para resolver. El liberalismo cada día encrespa y enfure más las olas en esta tormenta social y ahonda los abismos; egoísmo individualista, que es su principio esencial y ge rador, la soberanía individual con que ha alucinado a tant destruye la caridad social y establece la explotación del ho bre por el hombre; la ley mercantil del liberalismo decla abolida la usura, escarnece a los antiguos que la tachaban injusta, y, destruyendo las antiguas corporaciones industr les, deja al capital omnipotente, y por único aguijón de su tividad el lucro individual. No es el sacerdote un economis pero debe conocer el estado del mundo, y entre las instrucc nes dadas al clero alemán por la célebre asamblea episcop de Fulda, en septiembre de 1869, encuéntrase el siguiente in resantísimo párrafo, que es de aplicación al clero de todas l naciones de Europa: «La Iglesia tiene el deber de recomend al clero la protección de los intereses de la clase obrera. I la mayoría de los casos descuida aquél este deber, o porq no ha llegado a hacerse cargo de la magnitud del problema de los peligros que para la sociedad envuelve, o porque, habiendo estudiado suficientemente la enfermedad, descor ce los medios más adecuados para curarla. Conviene, pu que en lo sucesivo la cuestión obrera haga parte de la en ñanza filosófica y pastoral del clero.» En efecto, si el cuida de los desvalidos dio origen al sagrado orden de los diáconc si el español San Lorenzo era el tesorero de los pobres, nombre de la Iglesia, en la gran Roma, ¿no hemos de con

derar el mandato del Episcopado alemán como una restauración de suma oportunidad en nuestros días? No porque deba cada eclesiástico engolfarse en lo que podríamos llamar la cuestión científica, sino porque, teniendo ésta en la práctica una importancia extraordinaria y dando origen a una multitud de miserias sociales, debe el clero, dejando aparte una gran porción de cuestiones inútiles, dedicarse al alivio de la multiforme miseria humana. ¿No es en definitiva lo que mandó el Episcopado alemán el cumplimiento de las obras de misericordia, parte esencial del Evangelio de Cristo? ¿No es la reproducción de lo que hicieron tantos ilustres prelados de la Edad Media, y aun de la antigua, consagrándose a la defensa de los derechos de los pobres, oprimidos por los poderosos, como el catalán San Odón, de quien canta el clero urgelense:

Pauperes Christi procerum rapinis eximis?

En este sentido al clero incumbe en toda su plenitud la misión de favorecer el espíritu de asociación. En contraposición al individualismo liberal, que ha triturado la sociedad, debemos nosotros restaurar el buen socialismo cristiano, que, sin injuria al derecho del prójimo, ayuda al individuo para hacerle menos pesado el camino de la vida. El *quod uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti* del divino Maestro, aplícase plenamente a lo que debemos hacer en favor del proletariado. Ha de ser nuestra clase predilecta, y si poseyésemos una virtud sólida y de santos, en realidad lo fuera. Los santos siempre fueron hombres populares y grandes bienhechores de los pobres y hasta amigos de los mismos. Si no tenemos talento o influencia social suficiente, o el don de tratar asuntos requeridos para ser justos abogados de la clase obrera en los conflictos que con frecuencia sobrevienen, y que reconocemos ser tarea dificilísima y al alcance de muy pocos, podemos, no obstante, ser grandes bienhechores del pueblo para curar las enfermedades provenientes de su estado y aliviarle

en sus múltiples miserias. Frente al socialismo ateo y a humano, desesperante, brutal y nihilista, encarnación del píritu de Satanás, que es el eterno nihilista, debemos n tros fomentar el voluntario socialismo cristiano, que t su primera florescencia en los tiempos apostólicos en forma espontánea e ingenua, que todos los varones apo licos en todas las épocas han predicado y practicado, qu ciencia cristiana consigna como la aspiración perenne d Iglesia, la cual lo señala como el camino de la santidad. contraposición a la teoría de la propiedad de los antig juristas, tradición de la escuela romana y de los moder economistas, materialista y absoluta, favorecedora del eg mo individual, debemos nosotros predicar el concepto c tiano de la propiedad, o, mejor dicho, de la riqueza, que deriva de las palabras de Cristo, y que se reproduce co nuamente en los tratados de los doctores eclesiásticos y en sermones de los predicadores evangélicos. Al *ius abutend destruendi*, que, desgraciadamente, hoy se practica en a mantes proporciones, con un despilfarro escandaloso y sed de goces inextinguible, y que tiene su defensa cientí en la escuela que ha adoptado un falso absolutismo en la ción del derecho a la riqueza, debemos oponer la eterna dad cristiana, sostenida por todos los doctores de la Igl acerca de la naturaleza social de la riqueza, no individuali o egoísta, que es lo mismo, cuyo uso debe extenderse a to las humanas criaturas, ya que Dios crió el mundo, no en neficio de algunos, sino de todos los hombres, debiendo, consiguiente, los ricos considerarse divinamente investi del honorífico deber de repartir con los prójimos los med de vida de que ellos abundan.

Y aun como la pobreza tiene generalmente por conco tantes una multitud de miserias físicas y morales, el cl patrono natural de los necesitados, debe trabajar con to sus fuerzas, siguiendo las instrucciones pontificias, dadas diversos documentos y en especial en la encíclica *Human genus*, del papa León XIII en fomentar el espíritu de aso

ción entre los católicos, a fin de oponer a necesidades constantes y permanentes remedios que tengan la garantía de la perseverancia. Buena es la beneficencia que practica el cristiano en particular, pero necesítase la asociación que por su naturaleza puede desplegar una actividad más extensa, inteligente y eficaz. La fecundísima asociación para entregarse a las obras de misericordia, la práctica de éstas en la vida social, es, en sentir del P. Faber, una condición necesaria para obtener la perfección cristiana el hombre del mundo que vive en nuestro distraído siglo; y de otra parte es la manera más segura y eficaz para extender la Religión de Cristo. Por esto vemos brotar en el fecundo suelo de la Iglesia una maravillosa variedad de asociaciones que responden a todas las necesidades sociales: para socorrer a los pobres, para dar instrucción a los niños desamparados y proporcionarles oficios con que puedan decentemente ganarse la subsistencia, para visitar enfermos, para legitimar uniones ilícitas, etcétera. Éste es el verdadero terreno donde en nombre de Dios debe ejercer el clero su actividad, tal el camino que conduce a la restauración del reinado social de Jesucristo. Pretender el perfeccionamiento del edificio social empezando por las bóvedas, es contra todas las reglas de la ciencia y de la experiencia; no es un axioma de la filosofía moderna, sino de los antiguos escolásticos, el tan sabido *quod est primum in intentione, est ultimum in executione;* el no obrar así es andarse por las ramas, es edificar sin fundamento, pues la experiencia de los siglos demuestra que la restauración social es el resultado de la restauración de todos los elementos que integran la sociedad. Si el clero prodiga lo que podemos llamar su celo social en dirección distinta; si encandilado por unos ideales brillantes gasta su tiempo y su entendimiento en la discusión y en la contemplación de los mismos, olvidando, como no puede menos, esta tarea más humilde, pero más fructífera, de encender en los pechos la llama de la benéfica caridad, fomentando el modesto y pacífico espíritu de asociación de que venimos hablando; si en lugar de aplicarse al pue-

blo para socorrerle, educarle y mejorarle, y mediante salvar sus almas, usando unas palabras de San Ignacic dedica a la discusión de las reformas políticas que con dría practicar en el Estado, o de cuáles son los hombres ticos preferibles, claramente manifestará que es hijo legít y castizo del pueblo soberano, mas no que sea ministr aquel Rey que nos ordenó *evangelizare pauperibus;* su ac dad en lo que toca a nuestra misión de sobrenaturaliza mundo, será perdida, y podremos con razón decirle: *l curris, sed curris extra viam.*[1]

Y es tanto lo que nuestro Santísimo Padre León XIII c re que nos ocupemos en favor del pueblo, y en excitar el ritu de asociación en el mismo, que ya no sólo nos exhor trabajar en este sentido para aliviar las miserias que s el obrero, sino aun para fomento de sus intereses; recor dando al objeto la formación de sociedades de trabajad siempre bajo los auspicios y el patronato de los Obispos las cuales encuentren defensa las legítimas utilidades ter rales y espirituales de aquéllos, evitándoles así el cae perversas asociaciones.[2] Porque si bien nos dice Cristo el hombre no vive sólo de pan, es indudable que el hom agobiado por las múltiples necesidades de la vida y con bajos para socorrerlas, vea en el sacerdote, que le habl la vida eterna, el amigo y padre cariñoso, que aun cua no tenga riquezas para auxiliarle en esta vida temporal, abogado defensor de su clase y estado, y se ocupa con en todo lo que puede aliviarle, mejorar su suerte y aume legítimamente sus intereses. Ni siquiera hemos de batir las armas de la fe al socialismo no cristiano que desgr damente domina en una gran parte del pueblo; porque tra

1. Hasta a los periodistas ha recordado León XIII la conve cia de apartarse de las cuestiones de derecho público.
2. Encic. *Humanum genus.*

dose de un sistema en el que puede haber ciertos principios de justicia y quejas contra abusos que tal vez en alguna parte sean reales, no conviene hacer odiosa la verdad cristiana presentándola en contradicción con los intereses de clase, que nos está especialmente recomendada; por lo cual nuestra conducta será más directa si trabajamos en apaciguar los ánimos, en esclarecer con espíritu sereno lo que en esta pavorosa cuestión pidan la verdad, la justicia y la caridad social, encaminando prudentemente las masas populares a una reconciliación con la Iglesia, que es su amorosa madre en la tierra. En boca de todos está que la cuestión máxima de los tiempos modernos es cuestión social; no es política, ni aun religiosa, sino privación de toda religiosidad; no va contra un dogma, sino que es prácticamente impía, no odia a la Iglesia sino en cuanto la considera un obstáculo para alcanzar su objeto, que no es sobrenatural o místico; no es la conquista del reino de los cielos, sino la posesión de la tierra. Óbrase una transformación social, y estas transformaciones son necesarias: ni puede el esfuerzo humano impedirlas, ni debe el sacerdote batallar contra ellas; que fuera empresa loca y perjudicial para los sagrados intereses que le están confiados. Graduarían de loco al ingeniero que quisiera contener una transformación geológica; si es verdaderamente sabio y prevé el fenómeno, procurará evitar sus desgraciadas consecuencias e impedir una catástrofe; así el sacerdocio, ingeniero del mundo moral, estudiando a fondo la temerosa transformación social del mundo, debe, a nuestro entender, trabajar para que no sea en daño de la Iglesia; es decir, para que la nueva forma social que prevalezca se enlace y case con la fe de Cristo, fuera de la cual no hay salvación ni para el individuo ni para la sociedad; no se aliará con alguno de los intereses mundanos, hoy más que nunca transitorios, y manteniéndose fiel guardador de la eterna justicia, se preparará tranquilo para trabajar en las nuevas etapas del camino humano.

VIII

Facultad del clero de ocuparse en la política. — Err en esta materia. — Enseñanza de los Obispos. — Facu subordinada de los simples sacerdotes. — La misma Igl determina si es conveniente o no usar de tal facultad Ejemplo y enseñanza de la Iglesia presente sobre el par lar. — Conducta con los partidos. — Luis Veuillot. — De rable resultado obtenido en España en la formación de agrupación política para defender los derechos de la Iglesia Conducta que ésta nos enseña.

Por el derecho divino y por el derecho humano com al clero la verdadera facultad de ocuparse en la política no obstante, hemos oído en nuestros días voces que, salie de campos opuestos, le negaban tal competencia. Es la tica una rama del derecho, y éste forma parte de la mor la que corresponde la dirección y juicio de todas las acci humanas; y hasta que vino la novísima secta de la mora dependiente no hubo sociedad alguna humana, sea cual fi el error religioso que la dominase, mayormente si profes la única religión verdadera, que no confesara la verdad la subordinación de la moral a la religión. Propónese ésta rigir al linaje humano a la consecución de su último fin derezando los caminos de la vida, y la política, que tiene oficio gobernar los hombres en su tránsito por el mundo puede menos de reconocerse vasalla de la Religión. Y di rrimos ahora no sólo como teólogos católicos, sino en t general, hablando según los dictámenes de la natural fil fía, anunciando una verdad que ha de admitir cualquiera reconozca una religión. Nada hay que sea independiente Dios; *omnia religione moventur,* decía Cicerón; pero e todas las humanas disciplinas y artes, es la política la más, por su intrínseca esencia, debe empalmar con aqu divina hija del cielo. Así es que el supremo magisterio d Iglesia Romana hase ejercido desde los principios no

sobre los individuos, sino sobre las sociedades, sobre los Estados y sus gobiernos. Todos conocen la célebre bula *Unam sanctam*, de Bonifacio VIII, donde se declaró infaliblemente y con valor dogmático la autoridad que corresponde a la Iglesia sobre la humana política; y ya antes de él, subiendo hasta llegar a los principios del Cristianismo, y después, bajando hasta el actual Pontífice León XIII, que ha tratado de política más que ningún otro de los Papas modernos, vemos siempre a la Cabeza visible de la Iglesia ocuparse de la política humana, camino por donde debemos andar en nuestro viaje al cielo, porque tiene el deber ineludible de procurar la salvación de los hombres. Es, pues, esta materia una de aquellas a la cual, si no existiese ya definición dogmática, correspondería el signo decisivo de catolicidad que enunció el Lerinense con aquellas inspiradas palabras: *Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus.*

Mas ya no sólo corresponde a la Iglesia tal facultad en el elevado terreno de los principios, impidiendo el error en la doctrina, sino que aún llega su indiscutible autoridad a la práctica, de suerte que a la jurisdicción eclesiástica toca el conocer de los pecados de la política, como de los de la ciencia, o del comercio o de cualesquiera otros de los que cometen los hombres en diferentes campos por donde ejercen su actividad. Tan errados, pues, andan los liberales al querer substraer la política de la jurisdicción de la Iglesia como los otros que, sin llamarse tales, han querido vivir independientes de ella y aun declinar su juicio como incompetente. Los liberales rechazan al clero de la política prohibiendo hasta al eclesiástico el ejercicio de ciertos derechos políticos, conducta insultante y tiránica, mayormente en una época que blasona de querer hacer partícipes a todos los ciudadanos de la vida política del país; a otros hemos visto hacer uso de lo que el liberalismo llama derecho de resistencia e insurrección, cuando los legítimos prelados han seguido una conducta en la acción pública que ellos han creído perjudicial a los intereses o al fin político que se proponían. Tanto

los unos como los otros han pecado contra la autoridad Iglesia; y han obrado en contradicción con la doctrina misma.

¿Debe, sin embargo, cada sacerdote en particular j en el foro externo y en virtud de su propio juicio cal las doctrinas políticas? Es indudable que no, sino sólo carles el juicio emitido por el legítimo superior. Así la a blea episcopal, reunida en Madrid en 14 de diciembı 1885, con indudable aquiescencia y aprobación del Nı apostólico en estos reinos y aun de Su Santidad, hizo guiente declaración, que después adoptaron y publicaro dos los prelados españoles, gozando, de consiguiente, de autoridad moral y canónica de mucha importancia: «Cún nos declarar y declaramos que ningún periódico, revista lleto o publicación de cualquier género, sea cual fuere la a ridad que prestarles pueda el nombre de sus respectivos a res, tiene la misión de calificar, y menos la de definir, s: o cual teoría u opinión cabe o no dentro de la doctrina c lica, pues que semejante declaración corresponde, por d cho divino, a los que, como sucesores de los Apóstoles, sido puestos por el Espíritu Santo para regir, en sus respe vas diócesis, la Iglesia de Dios, bajo las limitaciones y re vas contenidas en el Derecho canónico». Y más abajo añ la misma asamblea episcopal: «Si en el algún caso, desp de las advertencias oportunas cualquiera de las indicadas blicaciones rechazare o declinare la sujeción a su pro Obispo, dejará, por mero hecho, de ser considerada co publicación católica.»

De estos textos canónicos dedúcense algunas consecu cias de suma importancia para la vida práctica y aun pa aclaración de la doctrina que venimos exponiendo. En prim lugar, afirman el derecho de la Iglesia, de los Obispos, a oc parse de la política, ya que a ella principalmente, y aun excl sivamente, se refiere el documento episcopal; niegan lue la autoridad de calificar y definir a los simples particulare sin distinción de eclesiásticos o seglares, y, por último, dan

más decisiva prueba de su competencia y jurisdicción en materias políticas ejerciendo, contra los que en la práctica se desentiendan de ella, la potestad coercitiva, la sanción penal de declararlos *ipso facto* salidos del redil católico.

Usa, sin embargo, la Iglesia de sus poderes en la forma que cree conveniente, y no usa de la misma manera en todas las circunstancias; y el censurarla porque obra en este sentido o en el otro en sus relaciones con la política es, a su manera, censurar al mismo Espíritu Santo, que la rige, y nuestro Santísimo Padre León XIII, que con tan apostólica libertad usa de sus poderes en este punto, reprendió gravemente este defecto, hoy muy general hasta entre personas eclesiásticas, en su célebre Carta al cardenal Guibert, arzobispo de París. No a todos ha dado el Señor el gobierno de los fieles, y aun los simples sacerdotes, por más que formemos parte de la jerarquía divina, debemos limitarnos, como enseñó en una ocasión gravísima el venerable metropolitano, que aún hoy día rige la Provincia tarraconense, *a ser el eco de los Obispos.* Es, pues, nuestra tarea ministerial en este punto sumamente descansada y fácil de cumplir; es uno de aquellos casos de conducta que dijimos, al principiar este opúsculo, ser de infalible acierto para quien quiera seguir las huellas de la Iglesia; al paso que apartarse de ellas es apartarse de la Iglesia y exponerse no sólo a ofender gravemente a Dios, sino, además, a cometer la enorme infidelidad de conducir los sencillos fieles fuera del redil verdadero, separándolos, a lo menos en esta parte, de la dirección de los Superiores que el Espíritu Santo les ha dado. Nunca debe engañarnos el propio juicio, ni debemos preferirle al del Prelado, que es en su diócesis el de la Iglesia, según la doctrina de León XIII, tomada de San Cipriano; por hermoso que el nuestro nos parezca, no debemos enamorarnos de él. Es el peor de los enamoramientos el enamoramiento de sí mismo.

Pero ya no sólo nuestra falta de competencia en la política, a no ser que sea de la manera subordinada que dejamos indicada, y supuesto el poder de resolver los casos de con-

ciencia acaecidos en el ejercicio de la misma y que nos co pete *ratione peccati,* está confirmada por las razones alegad: sino que la conveniencia, la oportunidad de que hoy no r mezclemos en contiendas de este linaje, viene demostrada p la misma autoridad de la Iglesia. Y siguiendo los simp sacerdotes el criterio práctico de nuestra Madre y Maest tendremos un corroborante decisivo de la actitud que r toca guardar en medio del mundo, hoy día más embrollado este terreno político. Desde luego, a la vista de todos está conducta expectante, paciente, reflexiva del Pontífice roma en sus relaciones con los gobiernos temporales; y en su t: tas veces citada Carta al cardenal Guibert afirma que no tie motivos para arrepentirse de ella por los resultados obte dos, antes al revés, razones poderosas para perseverar en misma. Si él calla, disimula, sufre y sólo en ocasiones opor nas habla, aun cuando vea vulnerados los derechos de la Ig sia; si él, a quien toca la direción de la política católica, ob así, ¿deberemos nosotros, los simples clérigos, que ningu misión ni autoridad tenemos para ello, levantar algazara promover altercados o cuestiones por objetos políticos, cu: do los obispos, que son nuestros jefes en toda nuestra acci personal, no han dado la señal de batalla? Si el Papa, en encíclica *Libertas,* ha declarado enteramente libres las form de gobierno, salva siempre la justicia, ¿es oportuna nues conducta, si nos enganchamos en esta o aquella bandera p lítica, tomando parte en clamorosas algaradas, haciéndor tal vez despreciables a los ojos de los ciudadanos graves honrados que abominan con razón de la división escandalc a que ha llegado el país, gracias a la existencia de tar partido político? ¿Cumpliríamos, en tal suposición, la misi social que nos incumbe, y que es esencialmente coadunador Por más derecho que tengamos a ocuparnos de la políti hay ocasiones, y la presente es una de ellas, en las cuales l intereses superiores de la dignidad de la Iglesia, de la sal ción de las almas y aun del bien social, exigen de nosotros no usar de tal derecho. El señor Obispo de Segorbe, en

Carta Pastoral publicada en mayo de 1886, y que versa sobre la Política y la Iglesia, después de asentar en solidísimas razones y hechos la facultad que al clero compete de tomar parte en la vida política del país, y de recordar los nombres gloriosísimos de hombres de nuestro estado, que, ya en el terreno científico escribiendo libros, ya en el práctico gobernando Estados, han alcanzado un lugar altísimo entre los célebres políticos, añade, no obstante, estas significativas palabras: «En pocos períodos de la historia, los Obispos y todo el clero han renunciado a sus indisputables derechos políticos en bien de los religiosos como en la época actual, y pocas veces ha sido menos fundada la acusación de entrometerse en política con que algunos tienden a debilitar su prestigio.» Y aquel Prelado, cuya santidad de vida y elevación de entendimiento edificó la España entera, Don Narciso Martínez Izquierdo, que mereció consagrar con su sangre la Sede episcopal matritense en que él se sentó el primero, pronunció en la sesión del Senado español el día 29 de octubre de 1881 las siguientes palabras, tan terminantes como significativas: «Aseguro que la Iglesia cada día tiene más empeño en mantenerse apartada de la política.» La Iglesia ha condenado doctrinas políticas, pero no sabemos que haya condenado partidos y tal vez nunca los condene.[1] Ha sí, condenado sectas; pero los partidos, por regla general, no tienen grande apego a las doctrinas, tienen aquellas que pueden conducirles al

1. En su encíclica *Saepe Nos*, de 24 de junio del presente año, dirigida a los Obispos de Irlanda con motivo de las graves perturbaciones políticas y sociales de aquella fidelísima isla, en que los partidos seguían una conducta contraria a la Ley de Dios, establece esta doctrina acerca de la mezcla de bien y de mal en los partidos políticos el Papa León XIII; y si bien reprende la injusticia e inmoralidad de ciertos procedimientos, en manera alguna condena los partidos que los empleaban. *Quid immo ob id ipsum quod, interiectis cupiditatibus politicarumque partium studiis, permixtum fas atque nefas una atque eadem causa complectitur, Nos quidem constanter studuimus id quod honestum esset ab eo secernere, quod non esset honestum, catholicosque ab omni re deterrere, quam christiana morum disciplina non probaret.*

poder o mantenerles en el mismo; como Esaú su here
ellos por el plato de lentejas abandonan todos sus antec
tes doctrinales; y si algún apego manifiestan a ciertas i
no le tienen en cuanto a partido, sino en cuanto son de
ciones o externas encarnaciones de la secta masónica,
esto el Pontífice, a quien vemos indulgente con los part
aun descaminados, no deja de atacar la secta. Si un dí
diese expelerse de los partidos la influencia sectaria que
les corrompe, todos ellos, sin excepción, serían inofen
para con la Iglesia. Podrían arruinar al país, gobernarle
lo mismo que ahora lo hacen, pero la antipatía, el odio
Iglesia desaparecería, porque no tendrían para ello la r
formal que hoy existe, usando el lenguaje escolástico, d
la Iglesia una institución divina y la secta una institució
tánica. Porque la misma tendencia humana que hoy priv
debiera amedrentarnos, pues el alma naturalmente cr
na, según el célebre dicho de Tertuliano, cuando no est
minada por ninguna maléfica influencia, sino que es *sim*
rudis et impolita, con suma facilidad y gusto se alía con
La resistencia, pues, no es humana, sino diabólica; bus
hombre naturalmente a Dios, y cuando lo ha encontrado,
suelta. ¿Cuál debe, pues, ser la conducta del sacerdocio
respecto a los diversos partidos que militan en nuestro
La que se desprende de las anteriores consideraciones, la
obviamente nos enseñan nuestros superiores eclesiásticos
menzando por el Papa. Tanto el Sumo Pontífice comc
otros Prelados de la Iglesia tratan con todos los partid
a ninguno maltratan; miran de atraerles al buen camino
obtener de ellos el mayor bien para los intereses de la
gión, y aun a veces conténtanse con evitar males que pod
sobrevenir; hacen caso omiso de los partidos, porque n
éstos serán el ideal de la Iglesia; y aun de ninguno de
hay seguridad de que en su conducta ulterior siga el
camino. ¿Cuál es el fiador que responde de un partido?
mos seguros de la Iglesia, porque tiene por fiador el Esp
Santo; pero de ninguna otra congregación de hombres p

mos tener seguridad, ya que, por desgracia, después del pecado de Adán, son las pasiones, en la mayor parte de los casos, los móviles de la acción de nuestros semejantes. Las propias instituciones políticas vienen y desaparecen, sirven durante algunos siglos y después envejecen y mueren. ¿No es en alto grado significativo en boca de la Iglesia, naturalmente conservadora, el lenguaje de las dos últimas encíclicas pontificias *Immortale Dei* y *Libertas,* recordando y enseñando la indiferencia de las formas políticas, y la facultad que la sociedad posee de modificarlas, mientras no falte a la justicia? Y es porque la Iglesia, con sabiduría sobrehumana y desprendida de todo entusiasmo por las cosas variables de la tierra, con intensísimo amor a la humanidad, cuyo destino final quiere asegurar, busca siempre la alianza con la potestad secular; pero no se casa con ninguna de las diversas formas que puede revestir, a fin de que el torbellino humano que un día las ha de arrastrar, no la conmueva a ella misma. Y, sin embargo, la Iglesia experimenta fuertes sacudidas en las transformaciones políticas que trae consigo el curso de los siglos, porque naturalmente ama a las instituciones en cuyo consorcio ha vivido por largo tiempo. Mas no nos enamoremos nunca de las instituciones que han caído en el sentido de buscar en ellas el espíritu de Cristo; busquémosle en la Iglesia, donde perseverará hasta el fin de los siglos. Si en las instituciones políticas pasadas, por excelentes que hayan sido, buscásemos a Cristo, oiríamos aquel divino reproche: *Quid quaeritis viventem cum mortuis?* Enhorabuena que los ciudadanos investiguen las antiguas instituciones para ilustrarse con la experiencia de los siglos; pero nosotros, la regla de conducta, la enseñanza infalible, la hemos de buscar en la Iglesia de hoy, de este momento histórico, según la frase ahora de moda. Y no vale la objeción del actual desbarajuste de las cosas políticas, de lo descaminados que andan los gobiernos y de la descomposición de los partidos; cuanto peor anden, más alejados hemos de mantenernos de ellos; huyamos de malas compañías. Lo cual no es en manera alguna egoísmo,

ni falta de amor al país, es simplemente la aplicación de aqu principio evangélico: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suc* no nos contagiemos de la enfermedad dominante. Y, sin e bargo, no queremos decir que debamos abandonar al Pod secular; al revés, obligación tenemos de prestarle nuestr buenos oficios; y el clero, que aborrece y debe aborrecer trínsecamente el que pueda ser considerado en calidad cuerpo de funcionarios de Estado, no obstante, siguiendo carrera tradicional del sacerdocio divino, desde su instituci por Cristo, debe preciarse de leal, y ser fidelísimo al Pod civil y amigo de ayudarle cuanto pueda; y esto aun en el ca de ser por el mismo perseguido, pues ni entonces vaca precepto evangélico de hacer bien a los que nos aborrece Y, sin embargo, toda la mansedumbre eclesiástica no impi el indestructible *non possumus*, fórmula expresiva del antig principio de la libertad apostólica: *Iudicate si iustum e vos potius audire quam Deum*, con que reposadamente co testa el Sacerdocio a las exigencias inicuas del Imperio, p firiendo mil veces la persecución y la muerte, a comer tra quilamente el pan de la ignominia, de lo cual en nuestros dí dio un admirable y unánime ejemplo el clero español.

Tal es la política eclesiástica. Si el clero se junta con gún partido político, y atiéndase que hablamos con refere cia a nuestro país y a nuestro tiempo, corre graves peligro Pierde, desde luego, su pureza, porque al cristalino río la gracia divina del sacerdocio únense las turbias aguas las pasiones humanas y los pueblos fácilmente tomarán repu nancia a beberlas; deja el sacerdote de ser el hombre de tod para ser el amigo de una parcialidad; y, siendo casi en totalidad electiva la máquina del Estado moderno, si los q están en el poder pertenecen a una agrupación diferente aquella a que se supone afiliado el clero, vendrán luego sosp chas, acriminaciones y persecuciones contra la Iglesia. Nun como ahora ha sido conveniente hacer un llamamiento a independencia política del clero. Háblase en énfasis de reg lismo, de cesarismo y de liberalismo, y, sin embargo, no p

cos eclesiásticos hay que no están en poder de sí mismos, el *spiritus vehemens* que los mueve no es el que sopla de la cúspide de la Iglesia. ¡Ojalá Dios nos enviase un Moisés que nos sacase de la opresión de los Faraones y nos restituyese a la legítima dirección de los Prelados que la Providencia nos ha dado! La política ha llegado a hacerse odiosa a los hombres sensatos y justos; nadie cree en la política, nadie espera la regeneración social de los partidos; así se lo oímos decir con inefable convicción al Papa Pío IX en los primeros años de nuestro sacerdocio. Sobre las ruinas de la política, tal vez sobre sus restos desorganizados, está destinada la Iglesia a desarrollarse más vigorosa y pura en bien del mismo orden civil; trabajemos, pues, constantemente, al par que en la salvación de las almas, según venimos obligados por justicia, en el mejoramiento del orden público, que a ello nos excita la caridad: mas sea siempre con cristiana independencia. Todos se lamentan de la existencia de la plaga del caciquismo; también el caciquismo ha pugnado para introducirse en el clero, y, más o menos, lo ha logrado en mengua de nuestra dignidad y de nuestra unión. El caciquismo es signo indefectible de decadencia e indica disposición próxima al espíritu sectario. Uno es nuestro jefe supremo, el Papa; uno nuestro jefe inmediato, el Obispo; el que reconoce otros jefes expónese ser tránsfuga del ejército de Cristo; estrechemos, pues, nuestras filas; contentémonos con ser soldados rasos y disparemos sólo a la voz de mando, nunca según nuestro solo arbitrio. Un nervudo atleta de la Iglesia, Luis Veuillot, escribió en el año 1843 las siguientes palabras, que encierran todo nuestro pensamiento acerca de la conducta del clero en relación con las cosas políticas: «No pertenecemos más que a la Iglesia y a la patria. En medio de las cosas que pasan, en medio de las ruinas, en el movimiento de ideas que van, vuelven y se marchan otra vez, abrazamos firmemente las únicas cosas que no pasan: la Iglesia y la patria. Un partido es un odio; un sistema es una traba; de ninguna manera queremos tales cosas. Tomamos la sociedad como la tomaron los Apóstoles; no

pertenecemos ni a Pablo ni a Cefas; pertenecemos solam
a Jesucristo.» Hemos leído que uno de los más ilustres
lados ingleses, que son hoy honra de la púrpura cardenal
afirmaba que sería el día más dichoso para la Iglesia de
glaterra aquel en que se pudiese lograr que todos los parti
políticos la mirasen sin prevención. Es cierto que en Alem
una agrupación robusta, que sostiene con vigor el criteri
la Iglesia en el Parlamento y en la prensa, ha obtenido e
lentes ventajas para la Religión en la vida política del p
mas debe advertirse que este partido nunca ha sido un p
do teológico, ni siquiera ha tomado el nombre de partido
tólico, lo cual en aquella nación, en gran parte protesta
parecía natural; y es porque aquel partido, verdaderam
gubernamental, hace alarde no de espíritu exclusivo, sino
neroso, que tal es también siempre el espíritu de la Iglesia
tólica en la gobernación de los pueblos, y abnegado, re
ciando dócilmente a su plan parlamentario en la cuestión
septenado militar, siguiendo las indicaciones del Rom
Pontífice. Mas, por lo que toca a nuestro país, demasiad
ve el resultado, no sólo frustrado, sino contraproducente,
han dado las muchas tentativas llevadas a cabo con dis
to criterio político, y aun con diverso procedimiento religi
para formar un partido político que sirviese los espiritu
intereses de la Iglesia; la confusión, el desorden y el exace
miento de pasiones, y, de consiguiente, el descrédito púb
ha sido el amargo fruto de tales empresas. La cuestión
cierto, que presenta gravísimas dificultades, y no somos n
tros los llamados a resolverlas con razones de mayor o me
cuantía; sigamos el segurísimo sistema de renunciar a la
ginalidad y de no apartarnos de las pisadas de nuestros
yores eclesiásticos. Desde luego, hay un hecho que d
tenerse en cuenta. En España no hay más que ciudadanos
tólicos; son poquísimos los que han renunciado a tal glo
a pesar de que prácticamente por su conducta y por profe
con mayor o menor contumacia, ideas que no pueden co
liarse con nuestro dogma, son en gran número los malos

tólicos. Ahora bien, ¿es conveniente en esta situación producir la escisión religiosa en la vida social y política de la nación española? Nuestra Santa Madre la Iglesia nos enseña que no, y en su acción pública en las diversas situaciones políticas sigue aquel principio de la Providencia divina en la gobernación de los hombres: *Non desserit nisi desseratur*. Reprende, amenaza, castiga; o halaga, solicita, atrae, usa de todas las industrias que le sugiere su celo maternal; pero espera al último punto para practicar amputaciones, queriendo a toda costa salvar la integridad del cuerpo, aun en aquellos miembros de cuya curación no confía. Tal es la norma de conducta que enseña al clero su madre y maestra la Iglesia, y, combinando su ejemplo práctico con las enseñanzas doctrinales contenidas en las últimas encíclicas de Su Santidad León XIII, nos parece que el sacerdocio puede formar su criterio para la vida práctica en sus relaciones con la política con los siguientes principios:

1.º Indiferencia con respecto a las distintas formas y sistemas políticos y tolerancia con las modificaciones que en las mismas pretendan justamente introducir los ciudadanos.[1]

2.º Cualquiera que sean sus opiniones privadas acerca de las cosas políticas, el eclesiástico debe evitar que su nombre figure en ningún partido, salvándole de esta manera de ser blanco del odio de los otros partidos militantes.[2]

3.º Fidelidad al César, dándole todo lo que le corresponde y aun ayudándole al cumplimiento de su misión terrena, mayormente fomentando la vida municipal y regional. Esta lealtad, empero, no supone la cortesana adulación, ni menos la vil aquiescencia al tirano, sino, al revés, la indomable entereza que no se rinde a la pujanza del brazo secular si pretende confiscar la libertad de la Iglesia.[3]

1. Encíc. *Immortale Dei* y *Libertas*. Instrucción colectiva del Episcopado español de diciembre de 1885.
2. Encíc. *Cum multa*.
3. Encíc. *Immortale Dei* y *Libertas*.

4.º Impugnación doctrinal, evitando altercados, en lug y tiempo oportunos, de los errores comprendidos bajo el nor bre genérico de *liberalismo;* y en especial de la secta mas nica de que proceden, siguiendo las reglas dadas por S Santidad.[1]

5.º No reprobar, sino antes aprobar, como lo aprueba recomienda la Iglesia, el que los hombres que tengan parte para el caso intervengan en la vida política del país, y aun e la suprema gobernación del Estado, por más que éste *sopo te algunas cosas ajenas de verdad y justicia, con motivo d evitar un mal mayor o de adquirir y conservar mayor bien.*

6.º Observar la regla de seguridad infalible que se com prende en la antigua frase: *Sentire cum Ecclesia.* Esto es seguir las pisadas, en el camino de la vida pública, de la Igle sia jerárquica, de la cual somos meros auxiliares o instru mentos, evitando no tan sólo la contradicción con ella, sino además, procurando ser *eco de la misma,* salvando de esta manera la unidad del divino organismo de la Iglesia.[3]

EPÍLOGO

Tenemos por tan seguro que el criterio práctico expuesto en las anteriores páginas es el conveniente para el clero en la vida social, que aún creemos ser el que siguen en el cumplimiento de su misión todos los eclesiásticos que ocupan un puesto oficial en la Iglesia, sean cuales fueren las opiniones particulares que profesen, mientras se mueven por su propio impulso y no en virtud de inspiración ajena. La verdad se

1. Encíc. *Humanum genus, Cum multa* y *Libertas.*
2. *Immortale Dei* y *Libertas.*
3. Ejercicios espirituales de San Ignacio — Reglas de conducta del Arzobispo de Tarragona.

impone por sí misma al sacerdocio, no sólo en el orden especulativo, sino también en el práctico, ya que su oficio, continuación del de Jesucristo, se contiene en aquella palabra: *Ut testimonium perhiberet de lumine.*[1] Mas, sin embargo, hoy las influencias externas que pretenden impeler al clero son poderosas, y nuestro solo objeto es trabajar para que, a pesar de todo, conserve la autonomía de su estado, con lo cual se atrae el respeto aún de los que, desgraciadamente, viven alejados de la Iglesia. Obedecer a una influencia externa es, desde luego, denigrante para la dignidad del Estado, que siempre debe ser celoso de su cristiana independencia, ya la impulsión tome la forma brusca y ruda del despotismo, ya la halagadora y seductora de la adulación. Somos el supremo grado de la jerarquía social; nuestro oficio se refiere al más alto interés humano, por lo cual, practicando siempre la mansedumbre eclesiástica, debemos, no obstante, rechazar toda intervención externa. Además, si el clero siguiese una de estas externas influencias tomaría una posición falsa y, de consiguiente, débil, en la cual no podría sostenerse; variaría, siguiendo la variabilidad humana; perdería su espíritu propio, el espíritu eclesiástico que ennoblece nuestro estado, convirtiéndose en ignominioso apéndice de un partido o de una escuela. Más altas han de ser las miras del clero español, y, por lo mismo, muy sencillas. *Fortitudo simplicis via Domini.*[2] El sacerdocio es fecundo y fuerte por sí mismo, sin necesidad de ningún ingrediente externo; nuestra vocación tiene un objeto simplicísimo y absorbente, Dios, y toda nuestra actividad ha de dirigirse a Él, no por extraños derroteros, sino siguiendo la enseña y la consigna de nuestros jefes indiscutibles. Como no quiso Cristo dejar duda alguna acerca de las verdades que debemos creer, igualmente determinó de una manera obvia el camino que conduce a Él: la luz no está es-

1. Juan, I, 7.
2. Proverbios, X, 29.

condida debajo del celemín, ni el jefe que gobierna nuestros pasos es invisible, ni la capital de todo el pueblo cristiano, desde donde se nos rige, está escondida, sino *supra montem posita;* de manera que, como hemos dicho al principiar estas páginas, la cuestión de conducta, objeto de tantas y tan acres controversias entre los católicos, es sumamente sencilla para quien, deponiendo el propio juicio, oye atento las enseñanzas de los maestros de Israel; no es cuestión científica, ni de alta especulación, ni que requiera discusión sutil; es simplemente una cuestión de buen sentido cristiano. De aquí el hecho que habrá podido observarse de que casi no existen dudas y vacilaciones en los sencillos y humildes, si no es que externamente les sean sugeridas; y, no obstante, la regla de conducta es el caballo de batalla, hace mucho tiempo, de los católicos que mutuamente se destrozan, y ha sido el objeto de una porción de documentos pontificios y episcopales que no han logrado restablecer la paz, no porque haya falta de claridad en las enseñanzas de nuestros mayores, sino por exceso de pasión en los súbditos. Nuestro objeto ha sido aclarar la cuestión concretándonos al clero, con el intento de contribuir con nuestras débiles fuerzas a que la división y la lucha no prevalezcan en la clase sacerdotal, y si en ella se hubiese insinuado, desaparezca. Nuestro criterio deriva del antiguo principio jurídico: *Communitas parit rixas,* y, de consiguiente, hemos buscado el remedio en el deslinde y en el amojonamiento, en la vida independiente del sacerdocio en la sociedad, viviendo en medio de ésta sin casarse con ninguna de las formas variables de sus elementos, en paz con todos y ayudándolos a todos, y mirando de insinuarse en todos, recordando el inmortal texto de Tertuliano, citado con amor y por vía de enseñanza por nuestro Pontífice en la encíclica *Immortale Dei*: «Somos de ayer y ya llenamos todo lo que era vuestro: las ciudades, las islas, los castillos, los municipios, las asambleas, los campamentos, las tribus, las decurias, el palacio, el senado, el foro.» Debemos, pues, ser amigos del recogimiento, pero no de la abstención; evitar altercados y

contiendas, mas difundir continuamente el espíritu de Cristo; no ser esclavos de la política ni mangonear en ella; no batirnos ni en pro ni en contra de ningún interés político, sino reflejar sobre el público orden social el resplandor del estado eclesiástico perfectamente ordenado con sujeción de los menores a los mayores, con unidad de criterio, que lo han de formar los que presiden, no los periodistas o los jefes de escuela; dando, en una palabra, el ejemplo de una clase o estado prácticamente antiliberal. Si los eclesiásticos se manifestasen acometidos de la *parva epilepsis* política; si el disolvente juicio privado, raíz del liberalismo, se introdujese en el clero, el día en que éste predicase a los ciudadanos el orden, la justicia y la paz social merecería oír aquella respuesta: *Medice cura te ipsum.* El Sumo Sacerdote León XIII ha ensanchado grandemente los horizontes de la vida sacerdotal, introduciendo su influencia en todos los órdenes de la vida humana, y su gloriosa carrera por el mundo es el exacto cumplimiento de la misión sacerdotal. Consiste ésta en la reconciliación. Para lograrla vino Cristo al mundo e instituyó el sacerdocio de la nueva Alianza, del cual dice la Iglesia que *in tempore iracundiae, factus est reconciliatio.* La paz social ha sido la función preferida de los grandes sacerdotes. El gran León en la cátedra pontificia, otros prelados en sus iglesias particulares, fueron pacificadores y reconciliadores entre las semisalvajes razas del Norte y los civilizados romanos a la caída del Imperio; en la Edad Media santos y prelados son los que apaciguan aquella sociedad, con frecuencia aquejada de mortales discordias; y el magnánimo León que hoy rige la Iglesia es en todos los órdenes humanos el gran reconciliador. Hermanar la ciencia con la fe, el Estado con la Iglesia, los pobres con los ricos, fundir lo viejo con lo nuevo, aliar lo temporal y humano con lo eterno y divino es la continua labor y la inmortal gloria de nuestro Pontífice. Y, ¿dónde debe estar el clero? Ahora, como en los tiempos de Jesucristo, nuestro generoso Redentor, el éxito de nuestra acción depende de

que cumplamos aquel mandato: *Ubi sum ego illic et minis ter meus erit.*[1] Por esto en los caminos de la paz social qu de continuo nos predica el Romano Pontífice, Vicario de Je sucristo, hemos visto brillar las primeras lumbreras de l Iglesia: Ketteler en Alemania, Wiseman y Manning en Ingla terra, Cecconi en Italia, Deschamps en Bélgica, Affre, márti de la paz, y Guibert en Francia, todos estos Padres de l Iglesia contemporánea, que han ocupado u ocupan las sede más venerables de la Cristiandad, y con ellos el episcopad español, con sus pastorales enseñanzas y con su discreto ré gimen han salvado las encrespadas olas revolucionarias, con duciendo la mística nave de la Iglesia en sus respectivos pai ses. En su espíritu, y principalmente en el de nuestro Sum Pontífice, hemos procurado inspirarnos al escribir las presen tes páginas; y buscando los medios de adquirir el espíritu d concordia, la atracción cristiana y la fecundidad del proseli tismo que deben distinguir al sacerdocio católico, encuéntra se que la perpetua tradición de la Iglesia, las doctrinas de lo Santos y en la Edad Moderna especialmente de San Ignaci de Loyola, que Dios envió para la reforma del sacerdocio, las continuas enseñanzas de los Pontífices Romanos, nos re comiendan eternamente lo mismo: la oración y la ciencia. D ambos ejercicios mentales coadunados brota robusto, com el efecto de su causa, el espíritu eclesiástico, admirable adecuado instrumento del Espíritu de Dios para sobrenatu ralizar el mundo. La manera humana de obrar esta celestia infusión diola con insuperable acierto Santo Tomás d Aquino venciendo los gérmenes racionalistas del siglo XIII, siendo el padre de la civilización cristiana que en pos de él s desarrolla. Los famosos filósofos árabes de aquellos tiempos especulando sobre Aristóteles, acabaron por ser herejes de su falsa secta y aun de la verdad; nuestro filósofo hermanó casó la razón científica y la fe católica, demostración eviden

1. Juan, XII, 26.

te de la verdad de la Religión de Cristo. Desde entonces el espíritu tomístico ha sido el invicto propugnador de la Iglesia y la *manera tomística* el instrumento adecuado de la acción sacerdotal para traer la humanidad a la unión con Dios. Preséntanse nuevas situaciones. El Renacimiento con su ilustración y su rebeldía y su enamoramiento de la civilización pagana, y la ciencia eclesiástica, representada en gran parte por un decadente escolasticismo rudo y confuso, ofrecían una peligrosa antinomia; pero el espíritu de Santo Tomás, encarnado en su hermano de hábito Melchor Cano, hombre de audaz talento y gran libertad de espíritu, comprimiendo demasías de una parte y cercenando malezas de la otra, restablece la armonía entre la ciencia divina y la humana en aquella ilustradísima época. En los tiempos modernos Francia fue la cuna de la nueva sociedad sin Dios, y el generoso espíritu tomístico, apoderándose del corazón dilatadísimo del P. Lacordaire, suscita a este apóstol de la Iglesia, que hace resonar la voz de Dios en medio de la gente gala, cuya fe se había disipado. La acción social del gran restaurador de la Orden de Predicadores en Francia ofrece semejanzas con la de San Vicente de Paúl.[1] Este héroe de la caridad cristiana vivió y trató con una sociedad dominada por el jansenismo, al cual *sensit et exhorruit*, según la expresión de la Iglesia, logrando, a pesar de tan diabólico obstáculo, hacer circular otra vez por las venas de aquella generación la caridad cristiana. El hijo de Santo Domingo, la voz más poderosa que se ha oído en los tiempos modernos en los púlpitos cristianos,

1. La generosa tendencia del P. Lacordaire, natural reproducción del espíritu de los frailes predicadores y menores en los buenos tiempos democráticos de la Edad Media, de introducirse en la vida pública a pesar de los defectos y vicios de que adolezca, en lugar de pretender su exterminio, parece que va prevaleciendo en la Iglesia. En el último número de *La Civiltà Cattolica* (1 de septiembre de 1888), publicación la más importante de la Compañía de Jesús, en su primer artículo, que trata de la encíclica *Libertas*, léense las siguientes significativas palabras: «I motto d'ordine razionale cristiano non può essere altro che questo: viva la libertà, cada il liberalismo.»

crióse y vivió en el seno del liberalismo, al cual igualme *sensit et exhorruit;* pero logra hacer resonar con puja inaudita el santo nombre de Dios y de su Cristo en los oí de una sociedad que se mecía en un *ilustrado* ateísmo p tico. Tuvo la intuición de Santo Tomás para quitar toda pulsión del hombre moderno a juntarse con su Dios eter y gozó de gran potencia y habilidad para enseñar el cam de Dios a nuestra generación embebida en falsos idea De sí afirmaba que conocía faltarle para el pleno cum miento de su misión doce años de profundos estudios te gicos; y su actual sucesor en el púlpito de París, el P. M sabré, como recogiendo la máxima del maestro, predica aquellas gentes vanísimas y elegantes los profundos dogn cristianos, lo que tal vez no se practicaba desde el com zamiento de la era liberal, imperando el abuso de una p dicación semiprofana. Pero el acierto de la difusión cristia por el procedimiento tomístico, el saber absorber todos elementos humanos en la idea cristiana, cumplimiento *omnia traham ad me ipsum* del divino Maestro, nadie c tanta autoridad ni maestría lo logra como nuestro Santísi Padre León XIII, que es el mismo espíritu de Santo Tom sentado en el solio pontificio. El claro conocimiento del m terio de Dios y del misterio del hombre, base y substan de la ciencia del Doctor Angélico, ilumina al Papa con rau les de luz, y él enseña con sin igual perspicacia y atracti suavidad el camino que ha de conducir a Dios a las nuev generaciones. Su enseñanza es la tradicional de la Iglesia; armas de combate que nos presenta son la oración y la ci cia, dándonos como felicísima fórmula de la primera el Sa tísimo Rosario y como texto seguro de la segunda la *Sumr* de Santo Tomás, cosas ambas que nacieron y se criaron la religión del glorioso Padre Santo Domingo de Guzmán, cuyo día acabamos de escribir este opúsculo.

LA TRADICIÓ CATALANA*

PRÒLEG DE LA SEGONA EDICIÓ

Algunes vegades, anys després d'escrit aquest llibre, sobretot un cop adquirit el caràcter episcopal, havíem pensat si les seves idees, la seva teoria o la seva filosofia social, harmonitzaria amb el nostre esperit actual com a l'hora en què el componguérem. En nosaltres, els homes, el caràcter de què estem revestits influeix transcendentalment en el nostre esperit; i l'episcopat dóna a l'home una manera distinta de ser del que abans tenia. Dóna un caràcter internacional i cosmopolític, perquè l'Episcopat constitueix una magistratura espiritual i moral de la universal Humanitat cristiana.

* La primera edició d'aquest llibre, que havia d'esdevenir tan important en la història del cristianisme català, aparegué a Barcelona el 1892. Torras i Bages hi aprofita diverses sèries d'articles de caràcter regionalista publicades al setmanari vigatà *La Veu del Montserrat: Els Jocs Florals i les corrents maçòniques* (15 de maig de 1886), *L'Església i el Regionalisme* (21 de maig-13 d'agost de 1887), *Influència moralitzadora del Regionalisme* (7 de gener-17 de març de 1888) i *L'encíclica «Libertas» i el Regionalisme* (21 de juliol-11 d'agost de 1888). La segona edició, amb un pròleg nou de l'autor, ja bisbe, sortí a Vic el 1905. L'obra és dedicada «a la memòria dels tres insignes fills de Vilafranca del Penedès, els dos germans Milà i Fontanals i en Xavier Llorens i Barba», i l'autor confessa que s'ha inspirat «en ses doctes lliçons».

L'Episcopat és u, diuen els teòlegs, i de conseqüent n una institució regional, sinó humana, no pròpia d'un paí terminat, sinó de tot el món, ni indígena o nascuda esp niament de la *terra,* sinó implantada divinament en el cc tota la Humanitat civilitzada.

Abans de donar per segona vegada a l'estampa el pre llibre, de nou l'havem llegit, i sobre d'ell havem reflexi l'havem contemplat a la llum del criteri episcopal, cosm lític, per a veure si la nostra concepció de la societat qu manifesta en el llibre resultava esquifida i si contraria noble aspiració moderna i cristiana d'una societat univer internacional, integrant el llinatge humà en aquella u de vida pràctica i social, que necessàriament ha de prec a la fraternitat de tots els homes que el dogma cristià a cià ja des de son origen, i que el desenrotllament històri nostre llinatge, entre penes i dolors, ha d'anar realitzant.

Temíem que l'afecte intens a la terra on fórem engenc i nasquérem i que ens nodrí comunicant-nos la pròpia no hagués limitat l'horitzó de la nostra intel·ligència, nc gués seduït el nostre enteniment privant-lo de llibert que ell, encadenat amb el dolç llaç de l'amor, no ens ha fet formar un concepte menut del patriotisme, virtut sempre han apreciat els homes i que avui, davant de les tes, convé afirmar amb noble energia per a honor del llin humà.

Temíem que ara, amb l'eixamplament sobrenatural de teniment i del cor que deriva del nostre modo d'ésser siàstic, en la nova situació del nostre esperit, no ens trc sim a nosoltres mateixos exclusivistes, víctimes d'una pa pura, però cega; i que examinada de nou la Tradició d *terra,* indígena, no resultés atemptatòria a l'organització versal del nostre llinatge per la qual sospira la Civilitz cristiana. Però de nou ens havem convençut de que la tı ció és un element essencial del patriotisme, i que el con te *patriotisme* difícilment pot subsistir, anihilada la ide tradició. Fins en els pobles que careixen de tradició, forr

per ciutadans de diferents nacions i que s'han reunit en un mateix país a l'influx dels estímuls necessaris de la nostra naturalesa, com passa amb els Estats de la Confederació Nord-Americana, fins en aquests pobles, el concepte *patriotisme* enclou com el germen de la tradició; i fent-lo consistir en la solidaritat moral i afectiva dels ciutadans, es constitueixen apologistes de la tradició tal com la comprenen els vells pobles d'Europa; és a dir, com una solidaritat immensa, com una transmissió i comunicació de vida entre els homes passats, presents i futurs que viuen en un país; perquè la generació espontània que la ciència moderna nega que existeixi en els sers individuals, tampoc existeix en els sers collectius, o en els pobles i nacions. El procés de la vida enclou per necessitat intrínseca el procés de la història. Per això tota edificación social o política reclama per base la tradició, i fins els enemics d'ella senten la seva suggestió, no poden retraure's de sa influència que envaeix l'esperit amb una finura irresistible, constituint un dels casos continguts en aquell tan sabut vers:

chassez le naturel, il revient à galop.

El qual no és altra cosa que la manifestació d'una llei de la naturalesa, constant i indestructible, segons l'expressió del major filosop dels convencionalismes socials i polítics, i de consegüent testimoni de major excepció, En J. J. Rousseau: «Si le législateur, se trompant dans son objet, établit un principe différent de celui qui naît *de la nature des choses*, l'État ne cessera d'être agité jusqu'à ce qu'il soit détruit ou changé et que l'*invincible* nature aura repris son empire.» L'atavisme, de què tant han usat i abusat els moderns, no és altra cosa que l'etern principi de la tradició sovint exagerat, que resulta aleshores monstruós i destructiu de la lliure personalitat humana. És una proclamació significativa de l'essencial relació entre la naturalesa dels homes i la tradició.

Estem encara més convençuts de que la tradició no és una preocupació, sinó una necessitat de la naturalesa humana, una irresistible i perpètua exigència de la Humanitat, la mare de la multiplicitat dels pobles que hi ha en el món; i de conseqüent de l'harmonia i de la bellesa de la societat universal. Parlem de la restauració, del despertament, de la renovació, de la llibertat i dels pobles, i sota d'aquests noms i conceptes que signifiquen diferents situacions d'un poble hi viu necessàriament la tradició; i la restauració, la renovació i la llibertat no són altra cosa que la reivindicació de la tradició d'un poble, o sia d'un esperit propi que es resisteix noblement a desaparèixer; d'un modo d'ésser humà qui no vol confondre's amb una forma universal, teòrica i sense vida, com la que prediquen els doctors socialistes, perquè, com digué un illustre filosop polític, per més que cerquem en l'immens camp de la història, mai en ella hi trobarem a l'*home,* sinó, al grec, al llatí o al germànic, és a dir, a l'home nacionalitzat.

Oportet haereses esse, diu la Sabiduria crisiana, i en efecte hem de creure que les grans heretgies socials qui s'han apoderat de l'esperit de les multituds tenen providencialment el fi de cooperar a la unitat orgànica del llinatge, de fer més viva la solidaritat humana; un dels principis fonamentals del Cristianisme que l'heretgia, viciant-lo, ha constituït base de la seva doctrina destructora. I en aquesta part el nostre llibre no es vol oposar a la solidaritat humana, però sí s'oposa a l'acció dissolvent de les sectes socials, qui, proclamant la solidaritat, desfan tots els vincles i dissolen els principis aglutinants de l'humà llinatge.

Ens ratifiquem, i per això de nou pobliquem aquest llibre, en la necessitat de fer reviure els sentiments que amb una harmonia dolça i providencial lliguen als homes entre si i fan de la societat un ser orgànic; i lo que començàrem per instint íntim, ho reproduïm per convicció reflexiva.

A tot cos quan perd l'esperit li sobrevé la descomposició; un cos molt desenrotllat i de grans proporcions necessita un esperit potent: si no, convertit en massa inerte, sense energia

pròpia, acaba necessàriament i es desfà en la corrupció. Així passa en el cos social, i la terminació de la vida d'un poble ve quan aquest ha perdut son esperit vivificant i característic. En el temps modern, Catalunya ha crescut molt considerablement i té un lloc preeminent entre els pobles ibèrics; els antics gèrmens amagats a la terra, dins de l'*humus* català que està constituït per la nostra tradició, l'amor i la constància del treball, la modèstia de la vida, l'esperit pràctic i sensat, poc donat a fantasies, el respecte a la jerarquia familiar i altres virtuts fecundes per les condicions potents i expansives de la vida moderna, han determinat i produït una faç esplèndida de la vida catalana, el país ha multiplicat, i la nostra gent té un bon lloc en el gran laboratori modern.

Però tota exuberància externa és perillosa. En la literatura, en l'art, fins en la política, les èpoques d'exuberància tenen, generalment parlant, pròxima l'època de l'excés, del desequilibri, de la corrupció i de la mort. A proporció del cos ha de créixer l'ànima: si no, aquesta queda ofegada per l'excés corporal.

Per això nosaltres, convençuts de que aquest llibre pot, encara que sia molt mòdicament, contribuir al sosteniment i a l'energia de l'esperit catalanesc qui és tan necessari que se sostingui en la nova faç de la nostra vida social, si aquesta ha d'ésser perseverant i noble, el publiquem de nou, pensant que no és agè al càrrec apostòlic i espiritual, sinó molt propi d'ell, contribuir a fertilitzar la vida pública i social del país on s'exerceix el sagrat ministeri. És certament aquest llibre un *breviari* del culte a la pàtria-terra; però que de cap modo s'oposa, ans al revés, al culte d'Espanya, conjunt de pobles units per la Providència, i al culte de la universal Humanitat, a la qual amem, ens sembla, molt més intensament que els *sans patrie* que es glorien d'ésser humanitaris per excellència; i al predicar el respecte a la integritat personal de les regions, l'amor als diferents pobles, formats baix l'eficàcia de la Llei de la Providència qui governa el món moral, la societat humana, amb tanta precisió com el món físic, l'univers material,

creiem també practicar una espècie de culte a Aquell qu formà tots els pobles de la terra, i de conseqüent el pobl català.

Vic, desembre de 1905.

† JOSEP, Bisbe de Vic

INTRODUCCIÓ

Aquest estudi és la justificació d'un fet social que aparei per sota la faç de la civilitzada Europa d'una manera més o menys expressiva, essent la reproducció d'una llei històrica que altres cops s'ha complert en el món.

La llibertat i l'espontaneïtat dels pobles no la pot matar una forma extrínseca produïda per circumstàncies temporals ni l'anihilen els falsos cànons d'una escola de filosops o sectaris qui s'hagin emparat del govern de la nació. Aquella forma o aquesta escola a son temps són expellits per la mateixa força vital de la societat apareixent viu al ser nacional, desfent-se dels embolcalls que li impedien sa natural positura. El que semblava font de vida s'és assecat, com queda apagada una roda de focs d'artifici després de delectar per poca estona; i l'etern foc de la pàtria, com brasa després de bufada la cendra, torna a espargir la calor mai apagada. L'uniformisme és sempre una situación violenta i, per tant, de poca durada, i l'uniformisme nascut a França, que té sa expressió adequada, en l'ordre racional, en la superficial i insubstancial Enciclopèdia, que volia reduir a poques fórmules tot l'humà saber, és encara de si un uniformisme més fluix, mancat de tota finalitat grandiosa; tret d'ésser sots les ordres de Déu, el torb desencadenat i destructor que devia canviar l'estat del món. L'uniformisme modern té, doncs, solament un

valor negatiu, per lo qual, complerta ja la seva missió, deu desaparèixer i sortir altre cop la forma regional, expressió de la vida normal, suau i fecunda d'una societat civilitzada.

Illa reviviscunt quae mortificata fuerunt.
Vivere non possunt, quae mortus nata fuerunt.

L'actual uniformisme es desvaneixerà; mes ¿la Regió té prou forces per a ser el motllo social de la gent moderna? ¿Té força de vida aquesta forma característica de generacions passades? ¿Té el nostre poble un verdader ser personal capaç de vida pròpia? Si al poble català pot aplicar-se-li el concepte de persona, això és, si és, com deien els antics escolàstics: *indivisum a se et divisum ab aliis, si* és un individu racional amb voluntat i intel·ligència pròpies, ningú pot negar-li el dret de viure.

La demostració d'això és l'objecte que ens proposem en aquest llibre. És, doncs, aquest una espècie de psicologia nacional, estudiar el geni de la terra, l'aplicació del *nosce te ipsum,* principi de ben obrar i de sàvia i discreta conducta, lo mateix que en l'ordre individual, en l'ordre social.

No anirem corrent per diferents climes a veure les institucions que aquí podrien adoptar-se; el nostre objecte és molt més humil, mes ens apar en gran manera necessari i condició indispensable perquè el Regionalisme català resulti una cosa sèria i durable: és l'estudi d'aquesta persona moral, poble català, en ses facultats, manifestació activa de sa pròpia essència.

Ens havem proposat l'atenta observació de l'element ètic i de l'element racional de la nostra gent; deixant l'element econòmic que completa la vida d'un poble, perquè d'una part no és el tal estudi de la nostra competència, i demés són avui molts els qui, per amor patri i per l'estímul del propi interès, a ell es dediquen. L'educació del principi ètic i del principi racional d'un poble ha sigut sempre la causa eficient de sa grandesa, i augmenta sa vàlua en lo íntim i essencial; de manera

que si nosaltres logréssim cridar l'atenció del públic, ater per regla general tan sols al que es veu i es toca, sobre aques punt, pensaríem haver fet un gran servei a la pàtria. Tal volt algú creurà que en aquestes pàgines surt massa la Iglésia mes la cosa no té remei. Catalunya i Iglésia són dues cose en el passat de nostra terra que és impossible destriar-les són dos ingredients que lligaren tan bé fins a formar la pa tria; i si algú volgués renegar de la Iglésia no dubti que al ma teix temps hauria de renegar de la pàtria. Demés, el nostre es tudi es funda molt en la Naturalesa i fuig dels artificis pol tics; i l'observació de la Naturalesa, tant moral com física manifesta sempre vivent i robusta l'acció divina. El princip racional reflexa la creença, per la qual és fecundat, com e mar retrau, com un immens mirall, els clarejants raigs solar que engendren l'evaporació, principi de la fecunditat de l terra.

No és el present un estudi sobre els orígens de la civili zació catalana, en l'època de sa plenitud, i de la que fins ar els actuals catalans participem, no és un treball de micros copi per a discernir les cèl·lules de la musculatura nacional és l'observació i contemplació silenciosa de la faç de Cata lunya, a fi de determinar son tipus perquè ningú pretengu deformar-lo.

Formaran aquest volum dos llibres, essent tal divisió mol justificada; en el primer farem la crítica de la pràctica d la vida regional, especialment en la nostra gent, la compara rem amb la vida de la Iglésia; estudiarem son íntim enlla amb la Naturalesa, i la fecunditat pel bé que li és pròpia tenint en compte les circumstàncies de la vida social i polític contemporània, creiem que el lector es convencerà de la ne cessitat de preparar el retorn, sempre tenint en compte l manera d'ésser dels temps moderns, a una vida pública en l que els sentiments naturals prevalguin i reprimeixin les fu rioses concupiscències que avui dia són el motor de la vid política. El segon llibre serà un estudi del pensament cata là, sa corrent fecundant a través de les generacions passades

la determinació de sos distintius, l'apreciació de sa força, serà buscar la generació interna de la forma externa de la nostra regió, puix l'element racional és sempre el que determina l'element ètic, com l'enteniment guia, il·luminant i movent, la voluntat. Faran, doncs, un díptic, que a ésser pintat per una mà hàbil, seria el quadro encisador de la vida íntima de la nostra regió; escriurem, com en dues taules, lo que en podríem dir la Llei que governa el ritme vital de la pàtria.

Sense llevat no es pot pastar. Alguns compatricis qui s'han dedicat a estudis socials sobre la nostra pàtria catalana amb el lloable desig de donar-li una vida esplendent, semblant-los tal volta que els elements substancials que en formaven l'essència eren ja antiquats, han prescindit d'ells i han cregut que la *llibertat* era, com una vara de fada, instrument suficient per a fer reaparèixer dintre el concert de les nacions que tenen vida pròpia la nostra estimada pàtria. No costa tan poc el fer les coses. La filosofia ensenya que la llibertat és una condició, és una manera d'ésser, no un ser real i positiu, i per això veiem el resultat nul, purament negatiu, d'una civilització que pren per principi fecundant la llibertat, sense cuidar-se de res més. També nosaltres amem de tot cor la llibertat i donem gràcies a Déu d'haver-nos fet nàixer en una terra on aquella tingué vida robusta; mes sabem que la llibertat, usant un terme intraduïble de l'escola, *se habet ad opposita,* és a dir, que serà segons per on tiri, o, més ben dit, serà segons sia el ser social qui l'exerciti. L'individualisme particularista és, en sociologia, lo que el panteisme en filosofia; és aquesta una forma honesta de negar l'existència del Ser diví, aquell una teoria brillant per a destruir el Ser social.

Siguem positivistes de debò, veritables observadors de nosaltres mateixos, i admetem la tradició nacional. Pàtria i tradició són una mateixa cosa pel ser racional; llevada la tradició, bé en veiem sovint exemples, els conciutadans deixen d'ésser-ho, queda esborrat del *Credo* de la vida nacional l'article de la *Comunió* dels ciutadans; entre els pas-

sats i els presents, entre aquests i els vinents no hi ha m
relació que la de la carnal generació i d'una material juxt
posició. Gràcies a Déu els actuals fills de Catalunya qui tr
ballen en el gran obrador de la intelligència demostren am
els saborosos fruits de llur enginy sa nobilíssima tendènci
L'estudi de la Història i del Dret, de les Belles Arts i de
Poesia no són, generalment parlant, flors exòtiques nascud
de llavors estrangeres, sinó natural florescència del vener
ble arbre de la pàtria. Catalunya era desconeguda dels cat
lans moderns, era una mare a la qui no es deixava criar e
sos propis pits els fills, qui eren donats a una dida forastera
sempre, certament, l'amor a les coses de la terra visqué en
cor de respectables ciutadans, qui, com els jueus en la ca
tivitat de Babilònia, miraven de guardar-lo pels seus desce
dents; però ara cada dia va estudiant-se més el ser físic
moral de la nostra terra i amb mai interrompuda constànci
cent plomes van escrivint el que en podríem dir el llibre d
la pàtria.

Hem sentit tots en les venes
com un bull de vi novell,
i hem oblidat fondes penes
cantant coses del temps vell.[1]

Beneït sia l'esperit qui ha vingut a posar-se, estenent se
maternals ales, sobre l'actual caos social; perquè les aspira
cions, o millor dit, les condicions de la revolta vida modern
poden fer perfecta lliga, ésser confortades i purificades am
els principis vitals que informen encara el nostre ser nacio
nal. Avergonyeixi's l'ignorant qui es cregui que l'amor a l
llibertat, que la consideració i les garanties legals dels ciuta
dans són cosa moderna; gràcies al renaixement català, al
molts escriptors qui han popularitzat l'excellència de la cons
titució civil i social de Catalunya, avui dia ningú ignora qu

1. COLLELL, *Sagramental*, Jocs Florals de 1888.

la nostra terra fou *la més lliure del món,* com digué aquell bon rei; que, com escriu el Muntaner,[1] *les gents de Catalunya e de Aragó viuhen pus alts de cor,* perquè amb llurs prínceps *cascú pot parlar aytant com se meta en cor que parlar hi vulla, e aytantes hores ells escoltaran graciosament, e pus graciosa li respondran... E de altra part* (dits prínceps) *que cabalguen tots dies per les ciutats e viles e llochs, els mostren a llurs pobles; e si un hom o fembra pobre los crida, que tiraran la regna e'ls oyran e'ls daran tantost consell a llur necessitat.* I no solament sap el català actual, que en son país la societat política no es componia d'oprimits i opressors en lo que pertoca a la política, sinó que fins en la distribució de la riquesa hi havia un equilibri, desconegut en els altres països, que s'acostava a aquella voluntària i meravellosa *aequalitas* social a què l'apòstol de la caritat, amb la llum i el foc d'aquesta, volia fer pujar la societat cristiana. En efecte, el citat Muntaner, tan coneixedor dels pobles de son temps, escriu que *Catalunya ha comunament pus rich poble que negú poble que yo sàpia ne haja vist de neguna província, si bé les gents del món la major part los fan pobres. Ver és que Catalunya no ha aquelles grans riqueses de moneda de certs hòmens senyalats, com ha en altres terres; mas la comunitat del poble és lo pus benenant que poble del món, e aquí viuhen mills e pus ordenadament en llur alberch ab llurs mullers e ab llurs fills, que poble que al món sia.*

La restauració de tots els elements permanents que integraven la vida del nostre país excita naturalment el desig d'aconseguir l'autonomia de Catalunya. Mai s'havia parlat tant de l'autonomia dels pobles i mai aquests han sigut menys autònoms que en els temps post-revolucionaris; el daurat servilisme de la moda, la ilusió causada per certs mots pretensiosos, mes de xorca influència, la realitat d'una decadència en el modo d'ésser passat i altres causes que no són ara

1. Edició de Stuttgart, 1844.

del cas, despertaren el modern furor nihilista, un criminal odi parricida, una vana amor a les coses estrangeres; i la *Llei* nacional quedà gairebé esborrada. En aquest etimològic, clàssic i fecund sentit devem tots ésser autonomistes; la pretensió de viure segons la *pròpia Llei,* quan aquesta existeix, i no subjectes a una llei forastera, és una nobilíssima aspiració que desgraciadament no tenen molts qui d'altra part amen a Catalunya. A lograr aquesta autonomia deuen dedicar-se tots els nostres esforços; mes l'autonomia d'un poble es funda en sa vida moral. Als pobles autònoms podem, en un cert sentit, aplicar aquelles paraules de les divinals Escriptures: *ipsi sibi sunt lex,* porten sa Llei en llurs pròpies entranyes, i aquesta, com tota altra llei, enclou un princip racional i un principi ètic. L'estudiar, educar i fomentar aquests dos principis és refonamentar l'edifici de la nostra autonomia; ja sabem que pel filosop espiritualista, que pel creient cristià, els elements racional i moral són els mateixos essencialment en tot l'humà llinatge; mes aquest, en la vida transitòria que porta sobre la terra, fins que arribi a la interminable eternitat, també en ses facultats essencials està subjecte a externes influències que determinen la direcció d'aquelles i fins les caracteritzen. L'estudi d'aquests dos elements en la gent catalana és, al nostre parer, condició necessària de tot altre estudi regional, és base de tota la construcció; per això creiem que la publicació del present llibre té raó d'ésser, i sense pretensió d'aconseguir un anàlisi complet del ser moral de la nostra regió, pensem que ha d'encoratjar a qui tindrà més medis, més habilitat i més temps que nosaltres per a fer aquesta obra d'amor patri. Els capítols que componen el primer llibre, en una forma més o menys modificada, en diverses ocasions, veieren ja la llum pública; mes avui els presentem com a part integrant d'un més vast organisme racional.

L'objecte final pel que havem pres la ploma és la demostració de l'existència d'un regionalisme català amb raó sufi-

cient de vida. Per això havem posat per títol d'aquesta obra *La Tradició Catalana.* La tradició fa la Iglésia; i tota iglésia, és a dir, qualsevol aplec d'homes amb unitat i perennitat de vida, suposa la tradició, com tot rosari suposa una cadena. És aquest llibre, creiem, la veu de la tradició catalana, o sia l'expressió de l'esperit de la nostra gent, l'eco de la seva veu. La teoria ha gallejat molt de temps en el si de la illustrada societat moderna, ha dominat en ella d'una manera absoluta, i ha servit per a descompondre l'organisme natural de la societat; mes avui, enfront del paorós socialisme, la teoria, usant un vell mot mercantil, s'és abatuda, i al pensador despreocupat no li queda altre medi que la tradició o la desesperació. ¿Què significa l'aparició del Regionalisme, si aquest no vol ésser una cosa sense substància i contrària a si mateixa, sinó l'instint de conservació social que, desconfiant de la teoria, acut a la tradició? ¿Què és l'observació social de Le Play i de Taine i de tants altres moderns, sinó una espècie d'estudi de la tradició? En l'ordre ètic i racional, la tradició té més importància que el mateix poble; com el caudal d'aigües val més que el rec per on aquestes discorren; els pobles desapareixen, mes son modo d'ésser social, l'art, la ciència, la filosofia, els principis que desenrotllaren i la manera com els desenrotllaren, permaneixen i són eternament estudiats i estimats pels homes. Nosaltres havem seguit el sistema dels teòlegs, qui no s'acontenten d'exposar la tradició catòlica, sinó que alleguen testimonis qualificats d'ella; així també exposem els testimonis més famosos, la doctrina dels màxims doctors de la nostra gent. La dificultat és grossa tractant-se de la literatura catalana, que amb admirable precocitat avançà a la impremta, quedant després, per circumstàncies ben sabudes, enterament arraconada; per això planament confessem que la nostra obra no és completa, i com el famós Apelles no donava mai per acabats sos quadros, i els firmava *Apelles pingebat,* com si encara fossin en via de terme, així nosaltres, amb moltíssima més raó que el gran pintor, al donar a l'estampa el present volum tenim l'íntima creença de que no presentem el

quadro complet, i sí sols les línies generals i típiques de l fesomia moral i intellectual de la gent catalana.

LLIBRE PRIMER

Valor ètic del regionalisme català

CAPÍTOL PRIMER

PENSAMENTS SOBRE L'ESPERIT NACIONAL

Tothom parla de l'esperit nacional; doncs en la consciècia de tothom està, que dintre del conjunt d'institucions qu formen la nació hi ha un element vivificador que uneix entr si les parts, com a vincle d'unitat que determina la naturale sa específica del ser. Així, per exemple, la nació *A*, encara qu tingués les mateixes institucions externes que la nació *B*, po dria ésser distinta en virtut d'un element impalpable, que n radica en un dels membres del cos nacional, sinó en tots ell i en el conjunt que formen. Aqueix fet l'ha d'admetre fins e positivista més contumaç, qui no vol creure res més que e que li entra ja fet i pastat per la nina dels ulls corporals rebutjar l'existència de l'esperit nacional és despreciar l nació, és destruir la història, la literatura i la filosofia d'ur poble, i fins sa legislació.

Si de totes les nacions cal parlar així, molt més tractant-se de la catalana, que en les dues èpoques més culminants de les nacions modernes, en lo que ateny a l'esperit, ha engendrat dos filosops, és a dir, dos mestres d'esperit en el sentit profà de la paraula, d'una admirable força intellectual; en el temps esplendorós de la potència racional dels escolàstics, el Beat Ramon Llull, màrtir de la fe cristiana; i en la culta època del Renaixement, l'admirable Lluís Vives, verdader doctor de la ciència racional catòlica. Aquests dos homes, fonts abun-

doses, plenes d'aquell oxigen que nodreix l'esperit, això és, la veritat, són derivacions del manantial patriòtic, que per llargs segles ha fertilitzat la nostra terra, i que encara en les entranyes d'ella es conserva.

La riquesa nacional consisteix en produir, no en destruir, i en protegir els elements de vida que en son si conté la terra. Mes l'esperit ja no és un element de vida, sinó la mateixa vida, fins al punt de que, al desaparèixer ell, desapareix la vida. La vida és l'acció, el moviment lliure i autònom; la transformació passiva d'un país no és signe de vida, sinó de mort: com les mudances de la carn humana, un cop expellida l'ànima, són la major prova de la mort de l'home. L'acció vital o moviment lliure d'un poble s'encamina a un fi, porta una direcció que li comunica l'esperit nacional, el qual no és altra cosa que el pensament de tots els ciutadans que coincideixen entre si. Quan no hi ha aquesta harmonia de pensaments, no hi ha esperit nacional, ni vida nacional tampoc; perquè l'acció del cos social és nulla, l'esperit pugna amb si mateix; les divisions, veritable senyal de mort, gasten l'energia individual, i el poble ja no és poble, sinó turba.

En tres casos diferents et pots, doncs, trobar al considerar l'esperit d'una nació: Primer, que l'esperit s'hagi perdut, i aleshores està també perdut el poble. Deixa'l estar; és com un foc un cop apagat, que encara que bufis no es tornarà a encendre. Segon, que hi hagi discòrdia en el pensar; aleshores l'esperit nacional és malalt; no comptis amb una acció social robusta. Si per conseqüència de circumstàncies especials el poble és ric, les riqueses li serviran per a corrompre's més prompte. Diu el nostre Lluís Vives, amb singular penetració, que l'apetit del plaer és molt més fort després de situacions d'esperit aspres i violentes. Per això les societats dominades per les divisions internes estan assedegades de goig: exemple pots pendre'n del que passa avui, en que domina la màxima de que el país ha de governar-se per partits. Tota l'acció pública dels ciutadans espanyols consisteix en batre's per a poder arreplegar la poma suculenta de l'arbre del poder, plantat en

la capital de la monarquia. En aquesta situació els
són forts, mes la vida social és dèbil i, com en certe
ties corporals la fortalesa de l'estímul està en propor
la debilitat del cos. El tercer cas que pot trobar-se,
diar l'esperit d'un poble, és la unanimitat en els ci
que sien *cor unum et anima una,* i aleshores la vid
és perfecta, el poble robust, capaç de grans accions i d
vida.

El sentit comú basta per a escollir entre aquests
sos diferents (llevat del primer) en què pot trobar-se
d'un poble. L'estat preferent és el d'unanimitat entre
tadans, la unitat de pensament és condició necessàri
civilització sòlida i durable; mes, no obstant, la genera
derna s'ha enamorat de la discòrdia, i fins té falta d'u
comú on dirigir sos esforços. Els catalanistes, actius
radors del nostre poble, han sentit com instintivament
cessitat de la unanimitat entre tots, i evitant tocar lo
podria dividir, s'ocupen en preliminars. Mes aquesta
ha de tenir un terme; s'ha d'arribar a l'*unum necessari*
que en podríem dir la forma substancial de la naci
trobem amb una Catalunya espiritualista i cristiana; n
l'esperit és matar-la a ella mateixa; reforçar son esp
augmentar sa potència, fer sa acció més viva i fecunda.
talunya la va fer Déu, no l'han feta els homes; els home
poden desfer-la; si l'esperit de la pàtria viu, tindrem
si mor, morirà ella mateixa.

Fins ara tres són principalment les manifestacions d
dències reconstructives de la nació catalana: la dels p
la dels arqueòlegs i la dels legistes. Els poetes alegren
amb sa cantadissa, fan estimable la pàtria a les mul
qui judiquen per les impressions que reben, i popularitz
antics hèroes i les venerandes institucions indígenes,
qual memòria peixen dolçament el poble. La poesia és, d
un plaer per l'esperit, emperò no és son aliment; cap
s'ha nodrit de sola poesia, com cap home es manté sola
de llaminadures. Els arqueòlegs són excellents auxiliar

l'obra de restauració; ens fan conèixer amb exactitud la vida dels nostres progenitors, llurs costums, habilitats, son gust artístic; mes l'estudi d'edificis i mobles, que és un factor important en el treball social del catalanisme, representa un element aprofitable, mes en gran manera transitori, puix edificis, mobles, vestits, armes, etc., canvien com els temps que *sicut vestimentum veterascent.* Les lleis són la defensa de la pàtria, les formes de l'estructura de son cos vivent; qui amb violència les toca, ataca la vida social, per lo qual llengua i lleis formen part de l'existència personal de la nació. Mes com el brancam que porta el fruit i fa la bellesa de l'arbre, amb el temps per si mateix s'asseca i en son lloc en surt un altre, també les lleis a força d'anys moren, sense que per això mori la soca venerable, que és la pàtria.

Tenim, doncs, molta gent ocupada en treballar en l'element variable i transitori, on les formes externes i visibles, en lo que en podríem dir el cos venerable de la pàtria; mes de treballar en son esperit pocs se'n recorden. Alabem la bona qualitat de la font i ens aprofitem de l'excellència de ses aigües; estimem els sentiments catalans potser superiors als dels altres homes; ponderem el caràcter que distingeix els fills d'aquesta terra; mes molts dels nostres miren amb indiferència i tal volta amb menyspreu el vell esperit català que tot això engendra, i no saben capir que lo més necessari és fomentar la substància de la pàtria. La nova generació catalana sap aprofitar els tresors; potser fins els malgasta; manifesta una generosa activitat, mes sa força de produir per ara és molt limitada, i en lloc d'augmentar-se, veiem cada dia minvar el sagrat dipòsit de la pàtria; havem de procurar no convertir la nostra regió en una societat de sols literats i artistes, que fóra gran afront per la pràctica raça catalana. Els caràcters s'amotllen al figurí parisenc o madrileny lo mateix que els vestits, i això arriba fins a la classe popular, sempre més aferrada a la tradició; i tot sovint pels carrers de Barcelona s'ou el rústic carreter cantar *malagueñas* al so de l'espetec de les xurriaques. Idees i sentiments, caràcters i costums, institu-

cions i lleis, són segons l'esperit de la nació, com la veget dels arbres és segons llur saba; i per això al tractar-se de taurar aquells elements de la societat catalana, és neces abans de tot fomentar i educar l'esperit de la pàtria. Els educaren la nostra nació, hi tingueren traça, segons unàn confessió dels qui l'han estudiada; pel qual, el verdader vidor de la pàtria, fugint de modes i d'estrangeres teories de guarir els mals amb remeis de la terra que habitem. S duració dels segles i el canvi de costums i del modo d'é del poble fan necessari reparar les antigues institucions, vem de buscar en la mateixa pàtria els medis de res ració; la *vis medicatrix naturae* la posseeixen les coses no físiques, sinó morals; i el sentit comú ensenya que un ve ha d'apedaçar-se amb drap de la mateixa mena. Té la nació si mateixa forces resturadores, la vida refà les contínues dues; mes la font de vida és l'ànima.

CAPÍTOL II

Esperit cristià de la regió catalana

Potser no hi ha altra nació tan entera i sòlidament crist na com fou Catalunya. La infusió de la gràcia divina es féu una raça forta, entenimentada i activa, per lo qual l'eleme humà, fecundat per aquell element diví, produí una virtu energia que es desenrotllà en una organització resistent harmònica. Els grecs anomenen amb un mateix mot els co ceptes d'energia i de virtut; a Aristòtil, en sa admirable te ria moral, pren per punt de partida l'activitat de l'ànim per explicar les virtuts i els vicis. Mes l'activitat deu ésser ed cada, i la de la nostra raça fou governada i dirigida, fou f mentada i educada, des de que es pot dir poble català, p la Iglésia, qui l'engendrà en les ombrívoles valls del Pirine

Tothom diu que Ripoll és el bressol de Catalunya, i canta el poeta que els reconquistadors

> El niu pels pics ne pengen, on naix la nostra raça
> bressada amb cants de monjos i al so de roncs clarins.

L'objecte del cristianisme és netejar de vicis la naturalesa humana i enfortir-la i fecundar-la pel bé, il·luminant el seu enteniment amb una claror divina; de manera que quan un poble és influït per ell, el caràcter dels homes i dels usos i institucions són d'una admirable naturalitat. Per això l'organització social de Catalunya és la recta interpretació de la naturalesa, ateses les condicions peculiars en què vivim. L'organització familiar és la patriarcal, compatible amb tot el progrés dels temps i la complicació que sempre importa una civilització ja antiga; les relacions entre marit i muller són les que tingueren ja entre si Adam i Eva en els primers moments de la creació del nostre llinatge sobre la terra, i l'autoritat del pare és plena i divina, sense limitació legislativa, puix el mateix Decàleg cap n'hi imposà al legislar sobre aquest punt, perquè com deia en Permanyer, el vell, ja se'n cuidà de posar-la en son cor la mateixa naturalesa. L'organització de la família catalana és la verdadera organització cristiana, perquè és l'eterna, la natural, la que des del principi inspirà el Summe Legislador de la humana naturalesa. També és admirable en nostre pas l'organització del domini de la terra; no nega el principi de la propietat individual, i, no obstant, satisfà el dogma de que la terra ha sigut creada per a tots els homes, i que aqueixos l'han de dominar. Els drets del domini, repartits entre molts, fan que tots sien senyors, ennoblint així amb la qualitat senyorial fins als més humils pagesos qui reguen la terra amb la suor de llurs fronts.

Aqueix sant principi del cristianisme de l'ennobliment de l'home per son treball, l'ha professat Catalunya fins en època en què la preocupació, nascuda de la condició dels temps, no tenia per nobles més que els qui seguien la professió de les

armes o d'ells descendien. Els mercaders i menestrals cat lans, en la vida social i política, representaven un paper ir portant i no amagaven la cara davant del més poderós pr hom de l'aristocràcia; i aqueixa no es desdenyava d'altern amb aquells honrats ciutadans, segons encara es recorden e qui guarden memòria de l'estat del país abans que fos invad per la borda democràcia nascuda de la Revolució frances Respecte de si la legislació té esperit cristià, basta recorda que el dret de la Iglésia, el dret canònic, és supletori en ell i totes i qualsevol de ses disposicions germinaren i nasquere baix el suau calor de la religió, perpètua educadora de la no tra gent. Crist, restaurador de la naturalesa, és el cor de l nació catalana, i al suau i ordenat ritme de sa sabiduria amor es movien els fundadors i pares de nostre poble. Ta volta algú dirà que el mateix succeí en les demés nacion que aparegueren en la Reconquista, i a sa manera és cert mes enlloc l'organització social, corresponent la naturalesa la gràcia, es desenrotllà amb tanta fidelitat, seguint els etern camins de la perfecció de la família humana, segons moder nament ha reconegut l'estranger Le Play, veritable mestre universalment apreciat, en les disciplines econòmiques i so cials.

Puix que la vida pràctica social era natural i cristiana, de via també ésser-ho el pensament català. No és ara ocasió d'en trar en tal matèria, ja ho farem després; mes la cosa és per si tan evident per qui tingui tan sols un rudimentari conei xement de nostra literatura, que no cal parlar-ne. Tots els grans pensadors catalans fins a nostres dies han sigut pensa dors cristians; si algú ha relliscat en l'heretgia, com Arnau de Vilanova, la cosa no ha passat d'un somni d'un home qui es vol enlairar pels immensos horitzons de la contemplació, sense tenir prou fortes les ales dels principis de la divina re velació; mes l'heretgia, tantes vegades veïna de Catalunya, mai s'és ficat dins ella, i si alguna volta ha arribat a penetrar hi, el caràcter dels naturals, enemics de tot deliri, ha fet inú til la temptativa. En aquells temps d'entusiasme religiós, en

què les sectes d'illuminats feien prosèlits fins en els pobles més piadosos, a Catalunya quasi res lograren, i això que la profunditat del sentiment religiós penetrava fins a la substància de la terra. I és perquè Catalunya era molt de veres i molt pràcticament cristiana. No sabem lo que succeirà amb la contemporània Maçoneria; mes, a nostre parer, els prosèlits que fa no són entre catalans castissos, sinó principalment entre aquella gent lleugera, enamoradissa de tot lo nou, a qui agrada ser mona dels estrangers, incapaços de compendre l'excellència de llur llinatge i ignorants de sa història.

Si en aquest punt apliquem el gran principi aristotèlic de que les operacions són de la mateixa naturalesa que el subjecte qui les executa, havem de proclamar que molt cristià deu ésser l'esperit de la nació catalana quan de tal manera ho són les institucions que d'ell deriven, les manifestacions que el tradueixen i tal la força de resistència a tot lo que el contraria.

Mes vinguem ja a una altra manifestació de l'esperit nacional, tal volta més humil, però no menys verídica; considerem el pensament català, no ja en les importants institucions socials o bé en els illustres i elevats pensadors, qui foren far dels nostres passats, sinó en el poble qui parla com sent i sent com creu; esbrinem el pensament del poble, interroguem la sabiduria popular i examinem el que ara, batejat amb un nom de fora casa, en diuen el *Folklore*, i veurem ja no solament les eternes creences i les piadoses pràctiques, les virtuts morals i les teològiques, sinó fins la devoció més tendra i al mateix temps més sòlida. Qui examini sense preocupació els grans caixons on té collecionades les màximes, sentències i refranys del nostre poble, el senyor don Marian Aguiló, benemèrit del país, més encara que bibliotecari de la Universitat, bibliotecari i arxiver de la sabiduria del poble català; qui pugui assaborir nostres cançons, és a dir, qui conegui la filosofia i la poesia del nostre poble, que aquell poeta i literat ha recollit amb devoció filial, al conèixer el pensament, els sentiments i els gustos de Catalunya, per força haurà de

confessar que el nostre esperit nacional és enterament cristià. Els més sublims misteris i atributs de la Divinitat, la gran missió de Crist, la tendríssima intercessió de la Vergè Maria, en una paraula, tot lo més alt i més pràctic d'eixa filosofia humana i divina, que en diem el cristianisme, els antics gnòmics, mestres de la pàtria, ho ensenyaren al poble amb fórmules senzilles i naturals, o bé brotaren del si de nostra raça deïficada, com a formosos fruits d'un arbre de bona saba. L'Orfeu català fou Crist.

Les variacions del temps poden minvar aquesta magnífica florescència de nostra terra; mes, mentre el ric caudal de l'esperit perseveri, l'arbre de la pàtria serà com el d'Horaci, que, variant les estacions, perd la fulla, mes és per quedar-se'n vestit d'altra de nova, igual, però més formosa. Convé, doncs, servar i fomentar l'esperit, que és la substància de la pàtria. La substància fa la cosa: perdent-se aquella es perd aquesta; per lo qual si l'esperit català es dissipava, quedaria també desvanescuda la pàtria. Un nou esperit faria un nou poble; l'un seria la successió de l'altre; mes no fóra el mateix; la casa seria idèntica, mes l'estadant divers, portaria tal volta els mateixos vestits i joies de la mare pàtria, mes no fóra la nostra mare, la qui ens ha donat el ser social que tenim. Si aqueixos ridículs constructors de nacions, qui volen formar pobles amb l'eficàcia de sa paraula, segons l'ideal que s'han format en llur magí; si aqueixos legisladors qui, al dictar lleis, no tenen en compte el poble qui les ha de practicar, sinó tan solament a si mateixos; si, sobretot, els qui estan posseïts d'un esperit destructor i estèril, volguessin infondre a la nostra pàtria l'esperit nihilista que respiren, si reeixissin en sa empresa, destruït l'antic esperit català i infús el nou, tindríem en realitat una *transsubstanciació* de la pàtria. Mes, com els tals no posseeixen una verdadera substància, essent una pura privació, plena de personals concupiscències, el que ens quedaria fóra un nom buit de tota realitat, la supressió dels sentiments patriòtics, o sia la fraternitat universal igual a zero.

CAPÍTOL III

La Iglésia és regionalista

Essent l'esperit ètic de la nostra regió essencialment cristià, com queda provat, resta ara considerar si la religió cristiana, essent la religió universal de la humanitat destinada a regnar en totes les races de l'humà llinatge pot pendre el caràcter de regionalista, identificar-se amb una comarça, sense que ella hagi de sacrificar cap de sos elements; ans bé quedant aquests emparats per la mateixa religió. Per qui pensa rectament i en virtut de les lleis fonamentals del discórrer humà, la cosa queda manifesta; ja que, com provàrem en l'article anterior, el fet és, i per tant no queda dubte de que pot ésser. Mes, no obstant, volem evidenciar més aquesta veritat i fer-la palpable amb la consideració especial de la Iglésia catòlica, que és la forma jurídica i pública, divinament establerta, de la religió cristiana.

La Iglésia és regionalista perquè és eterna. Els organismes polítics, els Estats, es fan i desfan segons les circumstàncies, fins se'ls constitueix en congressos diplomàtics, per lo qual llur duració és sempre limitada, i al desfer-se, reapareixen les antigues nacions, les unitats socials naturals formades, no en congressos, ni en dietes d'homes d'Estat, sinó en els eternals consells de la Providència divina. Per això ja la difusió evangèlica es féu no tenint en compte els Estats polítics, sinó les diverses *gents* o nacions, i predicà no als súbdits de l'imperi romà o de l'imperi persa, sinó als fills de Corint o de Roma, o de Tessalònica o d'Esmirna, o de Galàcia. La religió, repetim altra volta, és una sobrenatural perfecció de la naturalesa, i per això cerca les entitats naturals més que les polítiques, és a dir, més la regió que l'Estat, perquè és divinament *naturalista*. La constitució donada a son eternal imperi per Nostre Senyor Jesucrist, s'adapta admirablement a aquest principi. En primer lloc sa Llei és la Llei natural amb poquíssim més, com ensenya sant Tomàs, i l'externa

organització de la Iglésia és una immensa federació d'iglésies, formant una sola iglésia; llur autoritat és exercida per una multitud innumerable de prínceps, existint, no obstant, el Vicari del diví Fundador, verdader Príncep de tot l'univers, essent son domini imatge d'Aquell qui abarca totes les forces de la Creació. Cada bisbe és sobirà en certa manera en son bisbat, posseeix els atributs i drets de la sobirania, ensenya, legisla, judica, castiga, premia i governa. És cert que ell és súbdit d'un altre, de qui rep territori i súbdits; mes els dits drets els té en virtut de sa pròpia autoritat, no per concessió de la Iglésia, sinó per lo que en podríem dir la carta de fundació de la mateixa Iglésia, atorgada per l'autoritat de Jesucrist.

D'aquí resulta una cosa admirable que mai s'és vist en la vida civil de les nacions: el ciutadà de la Iglésia universal, qui té un verdader caràcter cosmopolita, qui és conciutadà i correligionari d'homes de totes les races i de totes les llengües, qui pot viure la vida religiosa que professa en totes i qualsevol de les parts del món, en totes i qualsevol de les nacions de la terra: no obstant, no necessita sortir per res del racó on és nat per satisfer totes les necessitats de son esperit. La vida religiosa, el cristià, en qualsevol estat que professi, pot seguir-la en tots dos graus i perfeccions sense sortir del bisbat a què pertany. Allí es completa aquesta vida íntima de la consciència humana, allí pot satisfer les més elevades i nobles aspiracions de son esperit envers el Criador i Redemptor: la Iglésia benignament s'atempera a les condicions particulars, *regionalistes* de cada afrau. La gràcia divina és una, com Déu de qui procedeix i deriva, mes com els homes són diversos, es revesteix en les solemnitats externes que l'acompanyen, al distribuir-se per ministeri de la Iglésia, de cerimònies i ritualitats en consonància als països diversos. Pertot arreu els sagraments són els mateixos en qualsevol racional criatura produeixen els mateixos resultats; i no obstant, en les solemnitats que els acompanyen hi trobem una hermosa varietat que consola el cor, al veure la maternal condescen-

dència de la Iglésia en tot lo que a sos fills pot complaure. Un és pertot arreu el matrimoni dels catòlics, mes les cerimònies que acompanyen sa celebració, les circumstàncies que el solemnitzen són tan diverses com no es pot explicar. I lo que diem del matrimoni podria gairebé dir-se dels altres sagraments. Fins en l'acte més sublim de la religió, fins en la celebració de l'augustíssim sacrifici del Cos i de la Sang de Crist, admet la Santa Iglésia Romana notables varietats entre els ritus, lo qual, sense destruir ni minvar la unitat de la Iglésia, satisfà a l'esperit humà, desitjós de retenir tot lo que s'avé a son gust, i sap que sos progenitors practicaren.

Fins podríem dir que cada *regió* eclesiàstica té son cerimonial i son codi particular; i quan per circumstàncies especials desapareix una d'aquestes hermoses varietats de la vida cristiana, la Iglésia, encara que no sia més que com a record, la conserva, no deixa perdre sa memòria, perquè la contemplació dels vinents pugui edificar-se i instruir-se en la faisó de sentir la pietat que tingueren generacions que ja passaren, cilivitzacions i corporacions que han desaparegut de la terra. Els rituals diocesans són una evident prova de l'esperit regionalista de la Iglésia, i l'examen d'aqueixos llibres litúrgics, nascuts en cada comarca de la Iglésia, en la terra particular de cada bisbat, si bé sota la influència dels principis catòlics i de la rosada de la divina gràcia que del cel davalla, no emperò sortits de les deliberacions de les sàvies i venerables congregacions romanes, sinó engendrats per la devoció ardent de l'*amata plebs* de cada regió, l'examen o estudi d'ells, dic, constituiria un *Folklore* eclesiàstic de gran edificació i illustració.

Mes ja no sols trobem l'esperit regionalista en aquestes ingènues i humils manifestacions de la pietat del poble, si bé autoritzades per la jerarquia de la Iglésia; es troba també en la legislació canònica, en la manera d'ésser governat tot el poble cristià. Admet la Iglésia el dret consuetudinari que per sa naturalesa és essencialment regionalista, el costum preval molt sovint sobre la llei escrita; i és un principi canònic uni-

versal que deuen ésser respectats els costums particulars de cada Iglésia. Les grans assemblees eclesiàstiques que anomenen Concilis, proven també aqueixa tendència i principi de la religió cristiana. Reuneix rares vegades, sols per necessitats que atenyen a tot el llinatge humà, el Concili universal; però és amiga de que sovint es reuneixin concilis provincials, més encara sínodes o concilis diocesans; reconeixent que hi ha una vida *religiosa* en cada territori que per si mateixa ha d'arreglar-se les coses, salva sempre l'autoritat i primacia del Vicari de Crist. I, cosa particular, que prova lo que havem dit al principi, la Iglésia no és, per regla general, amiga dels concilis nacionals, els quals, d'altra part, moltes vegades li han fet experimentar fondes amargures. Si exceptuem l'època en què es constitueixen els pobles, com en els temps visigòtics dels concilis toledans o en els actuals dels Estats Units, gairebé mai es troben concilis nacionals. Tot sovint la política, obra dels homes, pertorba la religió; sempre la naturalesa, obra de Déu, es lliga amorosament amb la Iglésia de Crist. Molts concilis o assemblees eclesiàstiques nacionals han estat inspirats per la devoció al monarca més que a la Iglésia; en canvi, els provincials i diocesans han fet florir en tota mena d'excellències la vida religiosa i civil de les diferents encontrades.

Potser algú preguntarà: Doncs si tan avantatjosos són els Concilis provincials i sínodes diocesans, ¿per què durant tant temps, fins ara, no se n'han celebrat? Mes aquí cal respondre distingint: Perquè si bé és cert que a Espanya, i per tant a Catalunya, feia molts anys que no s'havien vist tals concilis, emperò a Itàlia, Estats Units, Anglaterra, etc., se'n celebraven; i si en nostra nació no es reunien no era pas per culpa de la Iglésia. En efecte, l'Estat modern, que s'ha disfressat de liberal, és enemic de la verdadera llibertat, i sobretot, de la llibertat religiosa. Tota assemblea eclesiàstica li fa por, la cohibeix tant com pot, i en aquesta terra, de concilis sapientíssims, veiem, amb vergonya com a espanyols, amb alegria com a catòlics, que el Summe Pontífex ha d'estipular amb el Go-

vern d'Espanya, en el Conveni de 1859, que aquest no posarà destorbs a la celebració de Sínodes diocesans; i que respecte dels Concilis provincials ja en tractaran en altra ocasió; disposició que fins molt recentment no s'ha complert. Vet aquí l'ambició del poder central eclesiàstic: procurar la major vida i força possible en tots els membres del cos. Vet aquí la tendència del cesarisme o jacobinisme polític: confiscar la llibertat dels altres en son profit.

La sabiduria de la Iglésia, doncs, assistida sempre per l'Esperit de Déu, sap interessar el cor de l'home i amb finíssima penetració es val de tots els elements que poden influir sobre d'ell tant en lo més íntim de la vida religiosa, en lo més elevat dels sentiments, com en els adminicles externs, auxiliars, no obstant, poderosos de sa fecunda acció. A l'home li interessa l'home en general, però d'un modo eficaç l'home de son país, potser consanguini seu, nascut en el mateix vilatge, parlant la seva mateixa llengua, i la vida del qual està enllaçada amb els mateixos llocs i objectes que la seva. Les vides dels herois de la virtut i de la religió, això és, els sants, tenen per nosaltres un atractiu particular; mes els sants de la nostra terra els amem amb amor de germà, ens gloriem de sa glòria, i els pobles, per posseir llurs ossos, han sostingut plets i fins batalles. Doncs bé; la Santa Mare Iglésia té un santoral per cada bisbat, en el territori que aquest abarca són els sants d'aquell país més honrats, i en la parròquia que ha tingut la sort d'engendrar en Jesucrist un tal heroi, sa festa és superior a la del més gran doctor i fundador que venera la Iglésia universal. El regionalisme resplendeix també en lo que ateny a l'administració dels béns temporals de la Iglésia; cada bisbat se'ls cuida per ell mateix, fins podem dir cada parròquia, fins cada corporació particular existent en ella, salva, no obstant, la inspecció del Prelat, com a garantia de bon ordre i moralitat.

Creiem que queda clarament demostrat el regionalisme de la Iglésia. Aquesta admirable institució de Déu ha realitzat en la terra un regionalisme ecumènic o universal, identifi-

cant-se perfectament amb cada país i comarca; si en l'ordre civil vol intentar-se igual forma, és necessari no sols l'estudi de la Iglésia, sinó sa maternal calor, que és la devoció cristiana, la qual ha fet germinar tantes benèfiques institucions civils a favor del benestar del poble. La regió és el complement de la família, i aquesta es desvaneix al faltar-li el vincle de la religió.

CAPÍTOL IV

CONSIDERACIONS SOBRE EL RESPECTE A LES LLENGÜES

Ja havem manifestat l'amor i respecte que la Iglésia té a la naturalesa humana, de la qual és defensora i mestra, i aqueix afecte maternal de la divina institució de Crist devia manifestar-se d'un modo especialíssim en lo que ve a ésser l'expressió més pura i exacta de l'esperit de cada poble, la manifestació específica de cada una de les branques de la família humana, en les diverses llengües que parlen els diferents pobles. Si és veritat la màxima tan repetida de que l'estil és l'home, també ho és el principi de que la llengua és el poble; identificació cantada pel poeta: «Poble que sa llengua cobra — se recobra a si mateix.» El Pensament d'una nació és lo que la caracteritza i retrata, i el conèixer el pensament d'un poble ens dóna d'ell una notícia més certa que no pas la història de ses guerres i empreses heroiques. El pensament nacional ve a ésser la substància, tot lo demés són accidents externs que d'aquella depenen, variant segons les circumstàncies. Doncs bé; entre el pensament i sa expressió, és a dir, la llengua, hi ha una relació íntima, com entre un motllo i lo emmotllat; són dos factors que per força han d'ésser homogenis, puix, del contrari, no resultaria d'ambdós aqueix produït que forma la filosofia i la literatura d'un poble. D'entre tots els vincles socials, treta la Religió, la llengua és el que estreny més fort; familiaritza el tracte, facilita la

conversa i fa més afectuoses les mútues relacions, d'aquí que sia aquest un element de què no deu oblidar-se qui vulgui influir sobre el poble.

D'altra part, el llenguatge està estretament lligat amb la revelació tant en lo que en podríem dir la història religiosa del llinatge humà, com en lo que forma la relació de semblança entre el Creador i la criatura; i vet aquí la raó d'ésser de l'amor que la Iglésia professa a les diverses llengües que parlen els homes. Tothom sap l'origen de la multiplicació de les llengües que ens explica la Sagrada Escriptura, i que és una conseqüència de la caiguda original del nostre llinatge; mes aqueix càstig, com el del treball, divinament imposat, no rebaixa la naturalesa de l'home, ans serveix per manifestar la força de son enginy i la diversitat de perfeccions que adornen a quiscuna de les races de la terra. És cert que la multiplicació de les llengües porta gravíssimes dificultats i és obstacle a la comunicació dels homes entre si; mes Jesucrist, que vingué a restaurar a l'home i a donar-li remeis pels defectes que s'originen de la culpa primitiva, donà a tot l'humà llinatge una llengua universal, única possible, amb la qual es comuniquessin tots els homes de la terra, fins els de les races més llunyanes i diverses, sense que per això es perdés la multiplicitat de llengües, que no desapareixerà fins el dia en què la humanitat purificada entrarà a viure en societat perfecta amb el mateix Déu.

En efecte; la caritat és la llengua universal, la caritat és la llengua d'aquell Esperit substancial i infinit qui s'estengué sobre la terra en el dia de Pentecostès, i del qual ha cantat admirablement el Manzoni:

Així com la llum ràpida
s'estén de cosa en cosa,
la llur color variant-ne
segons allà on se posa;
tal ressonà multíplice
la veu de l'Esperit:
del Parto, Siro i Arabe
en la llur parla oït.

Mes el llenguatge és una cosa sagrada pel cristià, no solament per aquesta consagració que en féu l'Esperit de Déu a l'ésser infós als apòstols en forma de llengües i comunicant-los el do de parlar-les totes, sinó per l'íntima relació que estableix entre la naturalesa humana i la divina: és la llengua una de les coses en què l'home és més imatge i semblança de Déu. La Paraula de Déu, el Verb diví, és la manifestació de la Divinitat, per medi d'Ell ha criat totes les coses i es comunica amb tot lo que existeix defora de la naturalesa divina, i fins la vida intrínseca del Ser Sobirà, tal com ens l'ensenya la revelació cristiana, no la podríem comprendre si no fos l'existència de la Paraula o Verb de Déu. També la paraula o la llengua d'un poble és la manifestació i resplendor de sa substància, la imatge de sa figura, i qui coneix una llengua coneix el poble qui la parla, i desapareguda la llengua, queda també desvanescut el poble, o almenys substancialment canviat.

D'aquí que la Iglésia, necessària i essencialment conservadora, hagi sigut la gran conservadora i conreadora de les llengües. Guarda amorosament les llengües mortes, fins les relíquies de les que desaparegueren, i com per un instint especial de classe, trobem sempre eclesiàstics entre els grans lingüistes. El fet de sant Ciril i sant Metodi inventant l'alfabet i donant forma a la llengua eslava, no és l'únic; i sempre i en tot lloc la Iglésia, qui ha contribuït poderosa i essencialment a la formació del pensament, ha treballat amb igual amor en fixar i determinar la llengua.

Els missioners qui porten la fe de Crist pel món, abans estudien les llengües encara bàrbares dels pobles a qui van a portar la llum de l'Evangeli; i sempre que fullegem alguna d'aquestes revistes sàvies modernes destinades a l'estudi de la filologia comparada, sempre que es tracta de llengües poc conegudes i llunyanes, de gramàtiques o vocabularis difícils, sempre hi trobem el nom d'algun frare o sacerdot catòlic qui posà les pedres fonamentals en l'estudi d'idiomes gairebé desconeguts. La Congregació *De Propaganda Fide* és la gran

benefactora de ls llengües, com ho és de l'esperit humà; ella fa que s'entenguin uns amb altres els pobles més diversos de la terra, ella d'una manera natural té el do de llengües que sobrenaturalment infongué en els apòstols aquell Esperit diví, la vinguda del qual canta amb sublim inspiració el ja citat Manzoni. L'amor de Déu és, doncs, el qui sosté l'amor a l'estudi de les llengües, perquè les llengües són criades per alabar a Déu. Ja no sols ama i estudia la Iglésia la llengua dels pobles que vol cristianitzar, fins fomenta i crea escoles per l'estudi de les llengües que ja han arribat a sa perfecció, com les que parlem; i encara també per les llengües clàssiques: exemple d'això tenim en el gran Pontífex Lleó XIII. Les llengües llatina i grega i ses respectives literatures són, es pot dir, un patrimoni de la Iglésia catòlica; i això no sols en les èpoques en què la corrent literària ha tingut eixa direcció, sinó que quasi bé sempre, i fins en els temps en què els laics estaven molt allunyats de tal estudi.

En això de les llengües, com en tot lo demés, la Iglésia ha demostrat el diví instint que posseeix d'interpretar degudament la naturalesa humana. Ja des del principi les grans, les verdaderes unitats socials són per la Iglésia les que forma la unitat de llenguatge; no diu que l'Evangeli sia predicat en totes les províncies de l'Imperi, sinó en totes les llengües, *omni lingua;* i fins veiem a la Iglésia fer verdaders sacrificis i concessions a fi de conservar eixes grans unitats formades per l'idioma. Els ritus grec, aràbic, copte, etc., tenen sa principal raó d'ésser en la llengua, i quan la Iglésia anomena a sos diversos membres, els qualifica per la llengua que usen: Iglésia llatina, grega, eslava, etcètera.

Com en l'ordre profà l'existència de diverses llengües produeix una hermosa varietat de literatures dins de la gran literatura humana, així en l'ordre sagrat i eclesiàstic, de la diversitat de llengües en els ritus, ha nascut una riquesa incomparable de diferents litúrgies, les quals, si bé en son fons i substància són idèntiques, no obstant, presenten matisos de pietat encantadors, corresponents a les varietats que hi ha en

l'enteniment de l'home en ses diverses branques, encar sia substancialment idèntic en tot el llinatge.

Dins d'aquests grans membres de la Iglésia Universa abarca tot el món, trobem membres secundaris, *region* també la Iglésia respecta i ama. És clar que no ha de quiscuna llengua pels ministeris primaris i oficials de la sia i per lo que ateny a lo que en podríem dir la vida in cional eclesiàstica; mes per tot lo que sia la vida espi dels individus de la regió, en quant no toqui allò que é antic que les mateixes llengües, i qual expressió adequa sigut segellada pel decurs de moltes centúries, en tot l tant, dic, la llengua regional és l'amada de la Iglésia. E cert de totes les llengües humanes alabant a l'uníson el nom de Déu, és agradabilíssim al cor del catòlic, és a l'home qui professa la fe universal de la humanitat; en tres dies havem vist els monjos de l'illa de Lerins fe sent d'un hermós llibre a Lleó XIII en son Jubileu Sacer en què hi havia el càntic del *Magnificat* en cent cinq llengües; aqueixa gran multiplicació de llengües en l'alat divina no produeix confusió, hi ha l'ordre de la caritat, *navit in me caritatem*, i del cor admirable de totes les gües alabant el sant nom de Déu, ¿devem per ventura tra la llengua catalana?

CAPÍTOL V

La fe nacional i el Catecisme en llengua matern

Si no fos perquè Déu Senyor nostre ens ha concedit el la llibertat d'esperit, gairebé temeríem de tractar la ma continguda sota la primera part de l'epígraf d'aquest ca No es vagi ningú a creure, en aquest temps en què els cat recelen tant els uns de l'ortodòxia dels altres, encara conceptuem que és cosa més de llengua que no pas de que anem a fer-nos partidaris d'aquell principi ponderat

estadistes qui begueren l'esperit de la Reforma protestant: *cuius regio eius religio*. No, la nostra religió i fe regionalista naix de la mateixa fe, no té objecte polític, ni s'encamina a altra cosa que al bé dels homes, i sols es funda en l'estudi de la Iglésia; i no obstant afirmem que dins d'aqueixa gran unitat de la religió de Crist, única verdadera unitat que ha tingut i tindrà l'humà llinatge, hi ha matisos diferents que concorden i fan harmonia, que l'un no destrueix ni desllustra a l'altre, sinó que tots s'encaminen a constituir la verdadera catolicitat. Essent la regió verdadera davallada del cel, no obstant té la color i la sabor de cada encontrada, com meravellosament dóna a compendre el Manzoni al parlar de la vinguda del Sant Esperit, en els versos citats en un dels capítols anteriors. I això uneix més perfectament la revelació cristiana amb la nostra naturalesa, la qual té una amor inexplicable, forta i misteriosa a tot lo que es lliga i confon amb la terra en què ell viu. Els déus indígenes foren sempre amats d'una manera particular pels antics; fins el mateix poble d'Israel, posseint encara solament una revelació rudimentària, es mostrava joiós del Déu de sa terra, sabent que era el qui els devia destronar a tots, regnant de l'un a l'altre confí del món. Mes, no obstant, el Déu d'Israel, Déu etern i Senyor del cel i de la terra, féu sa religió essencialment regionalista, lligant-la a un lloc i a un temple, fins que vingués el dia en què, reforçada la naturalesa per la gràcia, amb la vinguda al món de l'eternal Sabiduria, pogués deslligar-se d'aqueix foment o adjutori humà; mes no que per això el despreciés ni el rebutgés, puix Déu no avorreix res de lo que ha creat, i tots els sentiments i instints de la nostra raça racional són obra amorosa de ses mans. Amem amb més ternura els santuaris de la nostra terra, venerem amb més fervor les sagrades imatges que honren el nostre país, fins grans homes en santedat i lletres han tingut aquesta devoció, entre altres sant Ignasi de Loiola, i com si Déu volgués consagrar aquest dolcíssim consorci de la naturalesa i de la gràcia, trobem que en aquests santuaris i mediant aqueixes devotes imatges, els

cristians se senten més socorreguts en ses necessitats d'ànima i de cos. D'aquí el gran interès espiritual de que la religió tingui aquest caràcter regionalista, i l'explicació de que la Iglésia Romana, malgrat sa essència d'universalitat, hagi seguit aquesta tendència, i d'aquí que nosaltres judiquem perniciosíssima la moda de donar a la religió aire estranger i forà, de vestir-la a la manera de Madrid o de París, despreciant els venerables hàbits amb què l'adornaren els nostres progenitors. Les ànimes de pietat més sòlida són les qui tenen i cultiven la religió a la manera dels avis; la moda en res és més desastrosa que en fet de religió.

Sabut és que la *lorica fidei* ha fet invulnerable i fort el pit de la pàtria en totes les nacions europees per la defensa de la independència nacional; són a voltes dues nacions catòliques les qui guerregen, com la França i l'Anglaterra, i no obstant, la religió és també la pàtria. Ambdues coses, quan són ben enteses, formen una sola peça; la naturalesa i la gràcia s'uneixen, i en aquest cas es fa un lligam que cap Samsó polític pot rompre. D'altra part, aleshores el sentiment regional estén per tot el ser humà, en totes ses afeccions íntimes i relacions externes, el bàlsam immortalitzador de la religió; aquesta ja no és solament un *salconduit* per arribar a l'eterna glòria, sinó que demés espargeix sa suavíssima influència per tota la vida social. Per això l'esperit penetrant i reflexiu procura fomentar la idea verdadera que de Déu ens donen l'antiga revelació i la paraula del Verb encarnat. Busca a Déu en sa pròpia regió, puix que no hi ha altra nació que el tingui més a prop de si, és un Déu verdaderament regional, essent al propi temps el Déu de cels i terra; està emparentat amb nosaltres, viu en nostra companyia, i en ella vol perseverar fins a la consumació dels segles; real i present està en el sagrari de cada poble. Ell determina gairebé sempre l'entitat jurídica del poble *A* o del poble *B;* no teniu necessitat d'anar a Roma per trobar-lo; no té una cort central; viu en cada afrau i parla la llengua que allí s'usa. No és Déu un Senyor de fora casa, un personatge estranger; per lo qual a l'infant català, si voleu

fer-li perfectament capir la idea del Ser Etern i de son Fill Unigènit, Jesucrist, si voleu acostar aquell esperit infantil a l'Esperit infinit i entaular entre els dos una vera i afectuosa relació, parleu-li de Déu en llengua catalana.

Convé parlar molt alt i clar en aquesta matèria; l'ensenyar el coneixement de Déu, això és, el Catecisme, als infants en llengua castellana, és un costum detestable, perniciosíssim i destructiu de la fe. Surt aleshores talment una fe exòtica que la major part de vegades no arrela, una religió estrangera que no sol passar mai de la categoria d'un de tants trivials coneixements que el mestre ensenya als minyons de sa escola, tals com els rudiments de geografia i d'història; un medi de lluir-se en dia d'exàmens, per exemple, recitant un bon tros de Catecisme en llengua que es presumeix més polida i senyora, com qui fa dir una *dècima* per acontentar a uns quants babaus de moda; mes d'això resulta el verdader dualisme d'una educació frèvola i d'una naturalesa tenacíssima en conservar la llengua, de lo qual prové que no es pot atènyer lo que ens devem proposar, això és, que la doctrina cristiana es converteixi en substància pròpia de l'infant, assimilant-se la fe amb la raó i perfeccionant la seva naturalesa. La consciència moral al català li parla en català; els dictàmens de la raó pràctica surten escrits en la llengua natural, i l'educació religiosa i la mateixa infusió de la fe, no són altra cosa que el perfeccionament de la naturalesa moral de l'home. Els fonaments de la religió i de la moral ja els posà el mateix Criador en la consciència i en l'enteniment de cada u; la consciència i l'enteniment ens parlen en nostra materna llengua perquè

> si quan me trobo sol, parl amb mon esperit,
> en català li parl, que llengua altra no sent;

per lo qual, completar l'edificació de l'home moral i religiós en llengua estranya és edificar fora de fonament, dificultar la consolidació de la naturalesa i de la gràcia, és fer una obra flaca i de poca durada.

Les raons *a priori* que acabem d'allegar, les havem troba des mil voltes desgraciadament confirmades en la pràctica d la nostra vida sacerdotal. Comencen els nois per apendre l doctrina cristiana sense devoció, perquè en llengua castellan no l'entenen; la diuen després estrafent les paraules i xam purrejant, i al cap d'alguns anys que no van a estudi, ja n se'n recorden. Havem trobat senyoretes educades en collegi de monges, de família piadosa, i elles mateixes bones cristia nes, oblidades enterament de la doctrina que de cap a ca havien après de memòria i sols recordar les oracions quoti dianes que pronunciaven en català; en canvi, no hi ha ningu qui hagi après en sa materna llengua el Catecisme, que no sà piga lo més essencial d'ell durant tota sa vida. El fet de l veritat és que des de que s'ensenya en castellà la doctrin cristiana, la gent no la sap, o la sap molt malament: d'aqu que tots els homes verdaderament apostòlics qui han illus trat la nostra terra, haguin sigut acèrrims defensors de l'en senyança del Catecisme en català. Sobre de tots ells deu col locar-se el venerable mossèn Anton Claret.

I ara no serà fora de lloc fer commemoració d'aques home de virtut acrisolada i de zel evangèlic, venerat per tot hom mentre fou a Catalunya, objecte després de mil injúrie i calúmnies de part de la gent madrilenya. Mossèn Clare és l'exemplar de lo que en podríem dir un eclesiàstic regiona lista. Dins de Catalunya formà son esperit de proselitisme; er català predicava la paraula divina, en català escriví gaireb tots sos llibres destinats a la propagació de la fe i dels bon costums; i el llibre més estès de catequística cristiana, volgu donar-lo a l'estampa aquell home verdaderament animat d l'esperit dels sants, en llengua catalana. Com l'Illustríssim Claret han pensat tots els qui han sentit en son cor la flam de la caritat fraternal i han sigut illuminats per aquella divi na paraula, que és com la divisa de l'estat sacerdotal: *Evange lizare pauperibus misit nos.*

D'altra part, els homes apostòlics, al seguir aquest interr sentiment de caritat, s'han conformat, no sols amb l'esperi

del Cristianisme, sinó que han seguit sa admirable legislació. El Concili de Trent mana que s'ensenyi la Doctrina cristiana en la llengua del país respectiu; els Provincials tarraconenses decretaren la formació de catecismes en llengua catalana i la seva ensenyança en la pròpia llengua; els Sínodes diocesans i els Prelats tots de Catalunya disposen lo mateix, essent d'advertir que si bé durant els segles XVII i XVIII la major part dels Bisbes eren castellans (ens apar que en alguna ocasió ho foren tots simultàniament, lo qual suposa clarament la idea centralitzadora i antiregionalista del Poder polític), no obstant, els Prelats, imposats sobretot per la responsabilitat del sagrat ministeri, publiquen el catecisme en llengua catalana i manen que en la pròpia llengua sia ensenyada la Doctrina.

Tant de bo sortís un home ple de l'esperit de la Veritat, prou fort per sobreposar-se a les pretensions de la vanitat i destruir els obstacles de la moda, restablint l'antic costum i la llei eclesiàstica, encara no derogada, d'ensenyar als petits la ciència del Pare celestial en la llengua en què amorosament parlen amb els seus pares de la terra.

CAPÍTOL VI

DE LA PREDICACIÓ EN LLENGUA CATALANA

Manà Crist Senyor nostre que son Evangeli fos predicat en totes les llengües; i en totes es predicà i es predica. Mai potser hi ha hagut llengües més aristocràtiques, literàriament parlant, ni més esteses que les que dominaven en el temps de la predicació dels apòstols; i no obstant, aquests enviats de Déu, illuminats per l'Esperit de Veritat, parlen a cadascú amb sa llengua vulgar. No és la sagrada predicació un exercici literari, sinó una arma espiritual, per lo qual, l'objecte de l'home apostòlic és essencialment pràctic, i fins podríem dir utilitari en el bon sentit de la paraula. No és un artista

qui s'esforça en delectar; no és un home de món qui cerca la fama de distingit; no aspira a l'honor d'ésser comptat entre el número dels qui es regeixen per la llei de lo que el món en diu el bon gust; és essencialment amic del poble, no fa diferències de classe, tant estima l'ànima del ric com la del pobre, potser encara més la d'aquest que la d'aquell, puix Jesucrist fou pobre, i el pobre és desatès i desgraciat; salvar ànimes, vet aquí l'empresa del predicador apostòlic. I per lograr aquest objecte, no hi ha medi més a propòsit que el d'usar la llengua popular i materna. Deia l'Ilustríssim Claret que, predicant en català, havia convertit i tornat a bon camí a un número extrordinari de cristians; i que predicant en llengua castellana eren comptats els que havia lograt que canviessin el cor; i és perquè, com deixà escrit nostre respectabilíssim metropolità, Excellentíssim Vilamitjana, la llengua materna és la llengua del cor i dels purs afectes. L'artifici mai iguala a la naturalesa, i l'ús d'una llengua que no és la pròpia, ni del predicador, ni de l'oient, és causa d'un verdader entorpiment en la transmissió de la fe i de la pietat. És cert que la difusió de la gràcia és cosa enterament sobrenatural; però també ho és que la millor preparació per rebre la gràcia és la purificació de la naturalesa, és a dir, que els elements que la componen és precís que no sien viciats per cap element estrany a ella; de consegüent, l'ús de la llengua pròpia, verdader verb intellectual de l'home, és el medi natural que més es lliga amb la difusió de la gràcia sobrenatural, mentre que una llengua estranya no és l'instrument propi per espargir sobre l'esperit humà la celestial rosada que purifica l'ànima, fertilitza el cor i mitiga l'ardor del desordre de les passions.

En efecte, quan el predicador usa una llengua que no li és pròpia, parla com a travat; encara que hagi lograt dominar-la i fer-la instrument dòcil de sa intelligència i voluntat, mai arriba a la compenetració, al matrimoni indissoluble del concepte i de la paraula; i si és això un obstacle gravíssim en matèries purament literàries, ¿què ha de succeir en punt a Religió, en què es tracten doctrines celestials, dificilíssimes

d'ésser tractades en humà llenguatge, o bé matèries referents a l'esperit de l'home, en lo més íntim, més ocult i més difícil de penetrar? Perquè és aquest assumpte de la predicació, considerat sèriament, del tot interior, sa eficàcia es funda, *in ostensione spiritus et virtutis,* en una força espiritual que venç i avassalla per la manifestació d'una influència divina; és *Deus in nobis,* lo humà ha d'ésser atret per lo diví, i aquest *quid* diví i sobrenatural ha de manifestar-se; l'home, de si, res hi pot posar, però pot traure'n molt, posant impediments a la manifestació (*in ostensione*) de l'esperit i de la virtut de Déu; i la llum espiritual com la material s'estén amb major facilitat quan no troba obstacles en son camí. Tothom sap que en els grans moviments de l'esperit, que en les crisis de l'ànima, que en les elevacions del cor, hi ha un despullament sublim, en virtut del qual, la naturalesa, despresa de tota habitud adquirida, apareix en sa integritat; i aleshores, tingueu per cert, que si alguna interjecció, si algun crit de l'ànima surt del vostre interior i articula la vostra llengua, serà usant el llenguatge que us és propi i natural. Per això els predicadors de grans efectes que havem sentit en nostra terra, tots predicaven en català; i quan diem de grans efectes, no ens referim a aquells que si els sentíssim fora de lloc sagrat, sembla que els galardonaríem amb un picament de mans, sinó a aquells qui enfonsen en nostre cor l'espasa de la Justícia divina, fent-nos destillar silencioses i amagades llàgrimes, o bé infonent en nostre esperit la llum de la gràcia i de la fe, aromatitzada amb l'íntima olor de Crist. Estem convençuts de que si els predicadors de Catalunya prediquessin en català, desapareixerien de la trona la major part de defectes que avui en ella es noten. L'ampullositat i profana elegància, tant del gust del nostre segle amant de superfluïtats, com impròpies de l'esperit del cristianisme, quedarien vençudes per la casta simplicitat de l'expressió i la interior hermosura del concepte; en lloc de tractar-se matèries altisonants, qüestions socials i de dret públic, reservades per sa naturalesa als verdaders mestres, i que és ridícul parlar-ne davant de la major

part dels auditoris, el sant Evangeli de Jesucrist, Fill de Déu, tornaria a ésser l'aliment que es distribuiria a tots els fidels. I és d'advertir que aquest caràcter pràctic i concret sobresurt en la història de la verdadera eloqüència sagrada de nostre país. Des d'aquell àngel de la divina paraula, qui volà per l'Europa fent ressonar en totes ses afraus la trompa aterradora del judici final, sant Vicenç Ferrer, verdadera resurrecció de l'esperit de sant Pau i honor de la gent catalana, fins a nostres dies, trobem sempre la predicació encaminada a un fi útil; són els predicadors gent qui de veres treballa sobre l'esperit del poble per fer-lo conforme a l'esperit de Crist. L'exposició dels Evangelis, la catequística cristiana fins en lo més alt de la divina revelació, la impugnació dels vicis i el foment de les virtuts, vet aquí el material que es conté en els sermons dels qui conrearen per llargs segles en nostre país la fe de Crist. I no és que els faltés talent per la gran eloqüència, com pot ser-ne testimoni, entre altres, el magnífic pròleg de la traducció catalana del llibre de sant Bernat a sa germana Humbelina, que es pot posar al costat dels més escollits trossos de Granada i de Bossuet; mes aquells antics catalans, ni teòrica ni pràcticament, eren amics de *l'art per l'art*, sinó que, descobrint en l'humà llinatge una finalitat, a la consecució d'ella encaminaven tota sa sabiduria.

Mes si l'ús d'una llengua forastera porta grans inconvenients, mirant la cosa de part del predicador, i posa obstacles a l'expedició de la gràcia, també és digne d'ésser considerat el gran defecte que importa respecte de l'auditori. Cap i a l'últim la classe més numerosa i més digna d'atenció del ministre evangèlic és el poble, i aquest és cert que o no entén el castellà o l'entén malament, segons frase del reverendíssim doctor Vilamitjana, arquebisbe que fou de Tarragona. No us fieu de que el poble de vegades us demani el sermó en castellà; és aleshores que, corromput pel mal exemple dels qui ell té per savis, parla mogut més per l'amor de la vanitat, que no per la de la veritat. Qui vulgui agradar, que prediqui en castellà; mes qui vulgui aprofitar, que ho faci en la nostra

pròpia llengua. I aprofitem aquesta ocasió per parlar contra un abús que es va introduint, com tants d'altres, en nostres democràtics temps, en contra del caràcter popular i d'unió que distingeix al cristianisme. En efecte; per la Iglésia no hi ha més que un poble cristià, com Crist no tingué més que un veritable cos; savis i ignorants, rics i pobres formen un tot, una massa compacta, sense distinció de jerarquia; aquesta democràcia és l'honor de la nostra Iglésia; el temple és la casa pairal de tots, no deuen els cristians anar-hi per classes, no deu, per tant, la paraula divina fer diferències, ni predicar-se, fora raríssimes excepcions, sermons pels senyors i sermons pels pobres; així com els rics moderns construeixen barris pels obrers i barris pels senyors; no, Crist de tots els ordres socials en féu un poble; tots, doncs, devem juntament postrar-nos a sa presència i oir sa divina paraula; mai s'ha de rompre la unitat de la família humana i menys en la presència de Déu, mai és més saludable la paraula evangèlica que quan es predica davant de tothom, aleshores es veu clarament que amb una mateixa mida són amidats els rics i els pobres; el nivell dels socialistes allí està admirablement aplicat; aleshores el savi s'humilia, i s'exalça l'ignorant, i d'aquella humiliació en ve un augment de sabiduria. Perquè el mateix home instruït troba més fàcil educació per sos sentiments que d'aquella manera senten amb major eficàcia la suau influència de l'humilíssim i diví fuster, Fill de Maria.

I aquestes idees sobre l'ús de la llengua natural i popular en la predicació de la divina paraula estan confirmades per tota la tradició i legislació de la catòlica Iglésia. Crist, Redemptor de l'humà llinatge, i sos apòstols, en la llengua vulgar que el país parlava, explicaven la Bona Nova; lo mateix feren llurs successors cercant el medi de travessar el cor i no de delectar les orelles o adular l'instint vanitós; i l'Esperit Sant, parlant per boca dels Pares tridentins, fa present i exposa als pastors d'ànimes l'obligació d'usar la llengua familiar, domèstica i pròpia de la terra al parlar als pobles des de la càtedra sagrada. Els Concilis provincials tarraconenses publi-

caren constitució especial *circa concionandum lingua cathalana,* i aquesta disposició no sabem hagi sigut abolida, ans al revés, ens consta d'algun bisbat en què fins ara s'exigia al predicador permís especial per predicar en castellà.

Potser algú culparà al clero pel generalitzat costum, quan menys en les ciutats, de predicar en castellà; mes aquí és d'advertir que tot orador es veu obligat a condescendir amb les exigències de l'auditori, en quant no sien immorals, i per tant, el sacerdot no pot menys de donar-se davant d'una moda tirànica, per més que la consideri inconvenient; i, abans de predicar en el desert, més s'estima predicar en castellà. El catalanisme fins ara ha sigut poc pràctic: tancat dins el círcol de la poesia, sa influència s'és poc sentida en l'esfera de la vida social; potser encara es trobarien trobadors qui parlen amb sos fills la llengua de Castella, nobles catalans qui rebutgen la catalana, amb lo qual demostren que ja no són els prous de la terra; i per desgràcia, en la mateixa Iglésia l'ús de la llengua materna troba encara molts i forts obstacles.

CAPÍTOL VII

La llengua de l'oració

És molt gran la semblança que hi ha entre la poesia i l'oració: són ambdues espècies d'un mateix gènere, si de la segona mentalment abstraiem la influència sobrenatural i divina. Els sants de gran oració han sigut grans poetes: així veiem en l'Antic Testament a Moisès i a David, homes qui, segons la Sagrada Escriptura, eren grans amics de Déu, arribar en sa contemplació a parlar-li cara a cara, i al mateix temps deixar escrits càntics d'eterna hermosura; i en el temps de la Llei de gràcia són innumerables els que podríem anomenar, bastant recordar a sant Bernat, sant Francesc, sant Joan de la Creu, i les verges Teresa de Jesús i Rosa de Lima, ànimes totes de tan valenta oració com força poètica. Doncs bé,

ningú dubtarà que la llengua pròpia, natural i adequada de la poesia és la llengua materna del poeta; ni ningú deu tampoc dubtar que la llengua pròpia i adequada per *orar* és la natural de l'*orador*. I comencem per aqueix argument que podríem qualificar d'experimental, perquè els catalans tenim a la vista, amb una evidència que no admet rèplica, que les facultats poètiques d'un poble es manifesten en tota la seva extensió a l'usar la llengua pròpia; que estan encongides i aminorades si l'instrument d'expressió és un idioma foraster, per conegut, ric i apropiat que sia a la poesia en general. En la llengua vulgar tothom hi canta: des del glossador qui no sap lletra, fins a l'home acadèmic que s'inspira en els textos hebraics, grecs i llatins; al primer se li assecarà la deu poètica si perd la llengua que maneja amb més habilitat i gràcia que els mateixos lletrats, i fins el segon perdrà molt a l'expressar en altre idioma les poètiques concepcions de sa fantasia i els delicats sentiments de son cor. No sabem cap català qui hagi volat molt alt en el cel de la poesia, servint-se d'ales emmanllevades, és a dir, de la llengua castellana; de segur que el mateix mossèn Verdaguer no fóra tan admirable poeta com és, si no poetitzés en català. L'instint natural ha portat els poetes d'aquesta terra a cantar en la nostra llengua, i l'instínt mai falla.

Això, que és evident en la poesia, no ho és menys en l'oració. Encara més: la llengua natural i pròpia és imprescindible en l'oració. Pensa tal volta la piadosa donzella que fa les oracions en castellà, i sense adonar-se'n les fa en català. Perquè la gent de moda resa en idioma foraster, ella també ho fa; mes tingueu per segur que son pensament és català, que els sentiments i idees que son cor engendra en el recolliment d'esperit, es vesteixen de les paraules de la llengua en què habitualment parla. No és tan fàcil falsificar l'interior com l'exterior de l'home; la paraula de la llengua no costa de dir-la en castellà; mes un enteniment qui ha vingut a la vida racional, qui des del principi ha exercitat la raó, qui de continu encara l'exerceix en català, és català; i per tant, segons l'antic

principi filosòfic, *generat sibi simile*, això és, son verb mental en català. L'oració cristiana és més del cor que de la boca, és un moviment de l'esperit, una operació de l'ànima, per lo qual son vestit, això és, la manifestació d'ella, deu ésser lo més lleuger possible perquè no impedeixi cap de sos moviments naturals ni destorbi ses hermoses formes. L'oració en llengua estranya, doncs, sempre serà freda; podrà vestir-se de paraules elegants, és a dir, podrà tenir les condicions amb què el Sagrat Evangeli caracteritza l'oració dels gentils, l'elegància i prolixitat, mes com ella també serà purament exterior, no serà la senzilla i pura paraula del cor amb què Jesucrist ens ensenya d'orar. És més fàcil deturar el moviment de l'esperit, que no pas fer-li canviar aquell que és propi de sa naturalesa; així la conseqüència del costum de pregar en llengua forastera és, la major part de les vegades, un refredament de la pietat, la superficialitat de la devoció i un debilitament de la vida interior. Aleshores l'oració no és reflexiva; careix de la vehemència d'afectes que deuen acompanyar-la; no estampa en l'ànima una impressió duradora; no és, en una paraula, la flor olorosíssima que naix espontàniament en la terra del nostre cor vivificada pels raigs del Sol de justícia, Crist Senyor notre, sinó la flor exòtica que compreu al jardiner vinguda d'altres països, tal volta fina i elegant, mes sense olor ni vida i que prompte ha d'assecar-se.

Recordem sempre amb tendresa, com una demostració de fins a quin punt l'oració es lliga amb el país de l'home, aquell vers del psalm 136: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Els Profetes d'Israel, els verdaders adoradors de Déu, trets de son país i transportats a Babilònia, penjaven ses arpes en els salzes de prop del riu, i sa llengua, encastada al paladar, no podia articular les dolces oracions amb què alabaven a Jehovà en la llengua dels Pares. La prova més forta del descastament d'un home és que digui les oracions en llengua estranya; son esperit ha d'haver tingut una nova generació. Vells havem trobat, estrangers, mes vivint de molt temps en nostre país, haver oblidat ja la llengua de sa pàtria,

i, no obstant, pronunciar encara en ella ses oracions fins a l'hora de la mort. La llengua que havem mamat juntament amb la llet de la mare, té la propietat de despertar a l'esperit ensopit, il·luminant-lo i escalfant al cor. Un dia trobàrem ajagut en terra un home a qui un altre en baralles havia donat una ganivetada al costat; semblava que anava a finar, i l'exhortàrem en català sense que ell donés el menor senyal de tornar en si, quan havent-nos dit els circumstants que era francès, li parlàrem en aquesta llengua a fi de donar-li l'absolució, i al moment aquell esperit es desvetllà, ens respongué amb efusió de l'ànima, i si bé amb feble veu, ens manifestà els seus sentiments cristians. Dit subjecte, qui després curà de la ferida, parlava en català tan bé com nosaltres, mes en les angúnies i tenebres d'aquella hora sols quedà il·luminat oint la paraula de vida en la nativa llengua. I és perquè a Déu devem parlar-li sense careta; la comunicació d'esperits en què consisteix l'oració ha de fer-se d'una manera immediata, sense cosa intermitja, sense embaràs de cap meña: l'un ha de juntar-se amb l'altre, i, per tant, ha de quedar naturalment expel·lit tot element estrany; s'atura aleshores la llengua de l'oratòria i comença l'ingenu parlar de la naturalesa.

E ma boca llavors no sap mentir ni ment.
Puix surten mes raons del centre de mon pit.

Tal volta els devots i devotes de moda, avesats a una certa pietat *coquetona* i elegant, troben nostres idees massa radicals i nostre parlar massa dur; mes els supliquem sobretot la reflexió, i que parin compte en lo manifestat en un dels capítols anteriors, sobre la necessitat de fer encaixar la naturalesa amb la gràcia, perquè la pietat cristiana resulti sòlida i massissa, i si per nostra paraula no es convencen, oiguen les següents sapientíssimes del bisbe de Solsona, Fra Pere de Puigmarí, en una de ses pastorals ensenyances: «Jesucrist...

volgué que sos Apòstols tinguessin do de llengües, perquè les llengües s'acomodessin a les ànimes, i no les ànimes a les llengües, i ara va al revés, i per això s'hi fa tan poc fruit en la república Cristiana.» De consegüent, una de dues: o la teva ànima ha perdut ja la naturalesa catalana i s'ha castellanitzat o afrancesat, i, per tant, l'oració la fas naturalment en aquelles llengües, o no; en el primer cas prega enhorabona en llengua estrangera, perquè tu també ja ets estranger a Catalunya; en el segon, si vols aprofitar en la vida espiritual i cristiana, prega al Pare celestial en la llengua natural i materna.

Al principi havem parlat de la semblança entre la poesia i l'oració, i ara havem de tornar a la comparança. La melodia, tant en la poesia com en la música, significativa de la dolçor del sentiment, diu clarament que el càntic surt del cor; doncs bé, escolteu vosaltres una congregació de fidels catalans que ori en català i una altra que pregui en llengua castellana, i observareu en el to dels primers una melodia tendríssima, i al revés, en els segons notareu una remor molt diferent. Estem segurs de que els poetes qui han cantat l'oració, mai s'han inspirat oint l'oració en llengua estranya. Doncs ¿a què ve que tan sovint en nostres iglésies, cada dia més, oigam cantar i passar el Rosari en llengua castellana, resultant un rosari bilingüe, que té sa part de ridícul, o bé unes Avemaries tan desastrasament castellanes que farien fugir del temple els piadosos fills de Toledo o de Valladolid, si per cas les sentissin? Parli a Déu cada poble en la llengua que li és natural i pròpia, i aleshores no sols expressarà millor sos pensaments i afectes, sinó que els compendrà i sentirà millor ell mateix, ja que la paraula material contribueix tant a la il·luminació intellectual de l'home. Sia el cristià dòcil als exemples i ensenyances de Déu, i si Ell ha volgut parlar a cada poble en la llengua que li era natural i pròpia, no vulgui el poble apartar-se d'aquesta divina ensenyança parlant al Senyor en llengua forastera.

CAPÍTOL VIII

La vida de regió afavoreix la moralitat social

Els principis de la creença són la base de la moralitat de la vida d'un poble. En el desenrotllament del valor ètic d'un país tindran indubtablement eficàcia altres influències, mes la base, la gènesi, la llavor essencial, és indubtable que és la creença sencerament seguida. En l'ordre especulatiu, en un sistema filosòfic, l'ètica depèn de la teodicea, i la traducció pràctica d'aquest enllaç relluu en la vida d'un poble. Si el Regionalisme, doncs, com havem provat, afavoreix els principis de la creença, igualment fomentarà la moralitat social fent florir en el si de la ciutadania aquells nobilíssims sentiments que, plantats pel Creador en la naturalesa racional, no solament l'embelleixen, sinó que fan harmònica la vida del social consorci.

Ja sabem que, parlant d'una manera absoluta, la voluntat humana, mentre serva la llibertat, és sempre capaç de moralitat, i sos actes, de conseqüent, provenen i reben la direcció de l'enteniment de l'home, superior per sa naturalesa espiritual a totes les condicions externes en què deu viure. Precisament les accions heroiques dels homes són generalment practicades en condicions adverses, i aquesta mateixa contrarietat externa augmenta la sublimitat de la virtut. L'alzina de l'antic poeta, que, plantada en un roqueral, destrossada pels vents i per la mà de l'home, treu la brosta més rica i galana, és la imatge de l'home, qui floreix en la virtut enmig de les contradiccions i dificultats.

Mes el Summe Ordenador de la humana societat, segons l'ensenyança de la divinal Escriptura, tot ho disposa *suaviter*, i amb número, pes i mida. No destina tots els homes a herois, no vol que sia cosa comuna i corrent la sublim violència; sinó que amb foments naturals crida a la flaca voluntat humana per seguir el recte camí del ben obrar i atènyer el nostre darrer fi. L'aplanar muntanyes i omplir les fondes valls per fer

el camí més suau, l'endolcir el deure per facilitar el sacrifici que amb si porta, és conducta general del bon Déu en el govern de la nostra naturalesa.

La vida regional és condició favorable a la virtut, és el medi en què d'una manera més esplendent es manifesta i multiplica l'esperit; al revés, observeu com la tendència, anomenada avui naturalista, o sia la vida carnal, tant en la forma literària com en la pràctica, cerca els grans centres, viu i prospera al fetor de les clavegueres, i no sap respirar l'aire puríssim embalsamat per la flor de l'espígol i de la farigola. Els dolcíssims sentiments naturals, afavorits per la influència regional; l'excitació contínua que la llar i la pàtria exerceixen sobre l'home qui porta vida regionalista, són una condició de moralitat, que basta contraposar a la influència dels moderns centres babèlics, feix d'homes sense cap lligam espiritual entre ells, units solament, generalment parlant, per estímuls materials i egoistes, per comprovar que la força de les circumstàncies en l'un cas i en l'altre, que l'impuls que comunica a l'home la vida regional, o el que rep de la vida artificial creada per raons polítiques i concentrada en un sol punt, són oposats *per diametrum;* i que, per tant, si en el primer cas la planta de la virtut troba una terra ben disposta, en el segon el vici la troba també de gran fecunditat. Observeu com en els països que serven la forma regional, es troba generalment morigeració en els costums; ningú parla de costums patriarcals en els grans centres polítics moderns, i qualsevol que s'hi pari compendrà com són dues coses antitètiques i inconciliables. I és precís fixar-se en el sentit de la paraula patriarcal, que és mot enterament regionalista, i que manifesta el concepte d'aquesta forma social en el sentit que nosaltres l'havem explicat. Mes ¿és possible, dirà tal volta algú, judicant-nos excessivament crèduls, la vida patriarcal en una època de civilització avançada? La complicació que en la manera d'ésser de la població porta l'interès mercantil i industrial, ¿és compatible amb la forma familiar? ¿Pot reviure l'antiga forma *gentilícia?*

És indubtable que la naturalesa condueix poderosament els homes a formar membres organitzats del gran cos social, membres vius, qual raó d'ésser no es funda en raons de valor material, sinó espiritual, i que, per tant, tenen una consistència, duració i suavitat superiors a lo que ix tan sols del càlcul dels homes o bé del mercantilisme. Atenent al passat, havem de preparar l'esdevenidor. Les societats ja caigudes qui lograren llarga existència i vida noble, els països qui tingueren vera civilització, quals progressos encara ara estudiem, trobem qeu estaven formats, no del conjunt d'innumerables individus sense lligam que els fes terra apta pel conreu i per l'edificació, com el sorral del modern individualisme egoista i xorc, masses fàcils d'ésser regirades per les passions socials que anomenem *revolucions;* sinó que l'entitat social, els homes, no eren grans d'arena movedissos, ja que, units entre si, formaven l'organisme social, en relació amb les circumstàncies del temps i del país, i constituïen un terreny ferm, sobre del qual es podia edificar per llarg temps. Les antigues castes o *gens,* segons d'on es tracti, és clar que no podem pensar en restaurar-les; caigueren ja, no tenen cap consonància amb els nostres costums; el Cristianisme les féu desaparèixer de la terra, i en lloc d'elles vingué lo que encara tenim, l'esperit regional, qui posseeix d'una manera molt més excellent lo bo que tenien aquelles antigues formes i no té els inconvenients d'elles; es funda en la naturalesa que Crist vingué a restaurar; és, per tant, element unificador, dolcíssim, espècie de caritat, i no té la duresa egoista, avassalladora, de la casta i de la *gens;* puix la mateixa naturalesa ha cuidat de posar entre regió i regió relacions necessàries i imprescindibles, sense que hi hagi necessitats antitètiques entre elles.

Si Egipte i Roma i altres societats i nacions nobilíssimes visqueren llargs segles; si podem en elles contemplar generacions illustrades i sòlides; si la disciplina de les humanes facultats arribà a una certa perfecció, solidant-se les institucions socials, es deu a l'organisme intern d'aquelles societats, qui les preservava d'aquesta contínua mudança i falta de fixe-

sa dels pobles moderns, i dins poc temps fa paor que ja ni pobles podran ésser anomenats, sinó turbes. Mes aquells organismes, a la seva moda admirables, formats principalment pel dret positiu, devien tenir existència transitòria, portar entre ells relacions dures, difícils d'harmonitzar, i a la fi parir un antagonisme entre homes i homes, ciutadans d'una mateixa pàtria, rompent la inestimable unió que deu regnar entre la germanor humana.

Quan l'Esperit diví vingué a la terra, pels infinits mèrits de Crist, per tornar a informar el món, els artificis formats per la política humana caigueren, reapareixent la naturalesa sota la protecció de la gràcia divina, com a bona mare de la humana societat. D'entre totes les èpoques de la història humana la que més pot ésser anomenada època regionalista per excel·lència és l'Edat Mitjana. Fou temps d'una gran varietat i d'una admirable unitat: unitat en lo substancial i varietat en lo accidental; l'autoritat fou ungida i declarada espècie de sacerdoci; les llibertats populars que cada terra criava eren també cosa sagrada i davallada de Déu, per lo qual l'antinòmia moderna entre autoritat i llibertat que té al món en conflicte permanent, no existia; l'impuls agitador de les commocions socials i revolucions polítiques estava en gran manera contingut, essent garantia d'aqueix bé el regionalisme format sota la influència cristiana.

La consideració de la forma regional tot d'una fa veure la major facilitat de resoldre en ella el gran problema de l'autoritat i la llibertat; el despotisme i l'anarquia prosperen amb preferència en les grans unitats; i en èpoques de debilitat, com la nostra, en què falta un vigorós element que informi la societat, té més facilitat de viure una comunitat reduïda, que no les extensíssimes que amen els uniformistes. Un gran cos per viure i treballar demana un gran esperit; i aqueix avui dia ¿on se troba?

La moralitat social és la sanitat de la vida social; la corrupció ve després de la descomposició; desorganització i corrupció volen dir lo mateix; l'organisme social antic gairebé

es pot dir que ha desaparegut; per lo qual deu treballar-se en fer reviure l'instint social, i aqueix sempre persevera més fàcilment en la regió; i si ha mort, rebrota sobre l'arrel. Quan un arbre s'és assecat, no espereu que les branques treguin nous brots: l'arrel és la que guarda la vida; així quan l'edifici polític perd la virtut, devem cercar-la en les arrels permanents de la vida civil entre els homes: la regió i la religió.

CAPÍTOL IX

Del sentiment de pàtria

Necessitem avui dia vincles d'unió social i política, i al tractar nosaltres de regionalisme, no intentem disgregacions, ni volem divisions; sinó que, al combatre l'unitarisme, treballem per la unió verdadera, qualitat més espiritual que física, de la que l'unitarisme és solament una ficció externa, que no dura, i que, en lloc de portar l'harmonia humana, acaba per la dissolució dels nuclis que la naturalesa ha posat com a fonament de la societat entre els homes.

Engendra, naturalment, la vida regional nobilíssims sentiments, que són com els lligams i tendrums que junten entre si els membres del cos social i li donen força. Podem caracteritzar la vida en la regió com la forma adequada i natural de l'exercici de l'amor social, així com la concupiscència és el conseqüent comú de la vida de centralització política. És l'amor *virtus unitiva,* segons l'antiga màxima, i veurem ara com el regionalisme fomenta les diferents branques d'aqueix dolcíssim principi unitiu de la humana espècie, que deu ésser al mateix temps l'ordenador de les relacions socials.

La veritable, natural i constant amor de pàtria naix en la regió; fora d'ella podrà produir-se un sentiment semblant a aquella afecció, una *aproximació,* mes no ella mateixa amb tota sa substància, integritat i hermosura: *Magis enim amamus quos nobis unit generationis origo, aut conversationis*

usus, aut aliquid huiusmodi, quam res quas solum nobis unit humanae naturae societas. Aqueix admirable text de sant Tomàs[1] ens dóna amb claredat insuperable la gènesis dels sentiments patriòtics, dels quals és mare la naturalesa; amor d'una eficàcia molt superior al que prové purament de la societat humana. El sentiment de pàtria que es cria en la regió té una verdadera semblança amb l'amor filial; és la pàtria verament la nostra mare, la causa de lo que som; en sa virtut estava contingua la nostra virtut com l'efecte en la causa; som lo que som perquè ella és lo que és; com, en realitat el fruit designa la bondat de l'arbre, així els naturals de la regió manifesten la virtut que ella posseeix. El gran principi de la solidaritat humana té raó d'ésser principalment en la vida regional; podem fàcilment quedar-nos amb la consciència tranquilla veient que a Madrid es fan disbarats, ens estarem amb les mans plegades perquè res hi podem fer, els considerem *res inter alios acta;* mes si la cosa passa al costat de casa, si a nostres ulls es fan els disbarats, si d'una manera directa i immediata les nostres afeccions en queden ressentides, la consciència no ens deixarà tranquils, el sentiment de pàtria fort i vivíssim, imperatiu com un deure, perquè en realitat ho és, ens empenyerà a obrar destruint la torpíssima indiferència del nostre esperit. Aquesta identificació entre l'home i la pàtria és el principi i causa de la fortalesa i constància de l'amor que a l'última se li té, constituint-lo gairebé un instint que naturalment trobem en nosaltres, part espiritual i part material, que es nodreix dels sentiments, de les idees, dels costums, de la vista de les muntanyes, costes, viles, etc., de la regió que ens ha engendrat i en què havem viscut.

Aqueix sentiment instintiu és un principi civilitzador. Ell lliga a la terra la tribu vagant; fa florir l'esperit de família; cria una tradició, verdadera veu docent de l'experiència de

1. *Contra Gentiles,* llib. I, cap. XCI.

les generacions passades; els fruits d'aquella terra han alimentat la seva vida corporal i sa religió perfecciona son esperit: per lo qual, identificat així amb la pàtria, l'amor d'ella és per l'home com un instint de conservació; la solidaritat i identificació és tan absoluta que és cosa naturalíssima que l'home mori per la pàtria. És no conèixer la naturalesa humana pensar que els homes han d'amar i fer sacrificis per aquesta idea abstracta de pàtria, per aquesta mare desconeguda que és la pàtria en els sistemes unitaristes. Qui no coneix a sa mare no l'estima; si la coneix sols de nom, son amor és també molt superficial; i la mare pàtria en els dits sistemes és sols coneguda d'una manera gens a propòsit per inspirar amor.

Hi ha dos sentiments semblants al que estem descrivint, amb ell relacionats i que fàcilment es poden confondre amb el sentiment de pàtria. El sentiment humà, fundat en la unitat de naturalesa entre els homes i que ens lliga a tots els uns als altres, i el sentiment nacional, nascut de la unitat de lleis o institucions fonamentals entre diferents pobles que formen una nació. Ambdós són nobilíssims, devem conrear-los amb amor; mes les relacions humanes, per ésser perfectes, necessiten demés aqueix sentiment de pàtria, essencialment regionalista, que fixa la certa vaguetat del sentiment humà i dóna força al sentiment nacional. El sentiment de pàtria, per lo mateix que prové més immediatament de la naturalesa, que té encara molt d'instintiu, que es conserva i s'enforteix amb la pràctica de la vida, que no necessita raciocinis per ésser comprès, deu ésser més conreat en una època democràtica, en la que el poble vol guiar-se més per si mateix, i en què, per tant, la influència dels grans principis és més dèbil, i el desig de glòria desapareix.

Per això diguérem anteriorment que les grans unitats polítiques han tingut raó d'ésser com a instruments de la Providència de Déu en la civilització i cristianització del món; mes un cop el gran Pare de famílies de la humana espècie ha trencat les barreres que separaven homes d'homes, pobles

de pobles, el sentiment humà, sobrenaturalitzat per la caritat cristiana, ha d'ésser la potència civilitzadora i la que porti la Veritat fins als últims termes de la terra. Havem vist el gran Pontífex, qui seu en la cadira de Sant Pere, voler desfer-se de tota protecció política en les missions d'Orient, i avui, l'acció pontifical, segons lo que bonament es pot compendre, tira a espiritualitzar totalment el ministeri de la propagació evangèlica. És cert que el sentiment polític, que moltes vegades confonem amb l'amor de pàtria, té en determinades circumstàncies una gran potència; que la història ens mostra pobles, com el romà, en els qui aquest sentiment *civilista* ha estat revestit de gran noblesa i posseït d'una admirable fecunditat. L'amor a la ciutadania empenyé a empreses heroiques, inspirà sacrificis i mantingué aquella civilització, precursora de la cristiana. Mes aqueix sentiment polític, potentíssim i avassallador en ocasions, potser té més el caràcter de passió, i per tant, així com posseeix una gran força, no té la duració ni la constància del sentiment de pàtria nascut de la mateixa naturalesa. *Interdum amor qui est ex aliqua passiones, fit intensior amore qui est ex naturali origine... sed facilius transit.*[1] Per això veiem ara, decaiguts els grans Estats unitaris, reaparèixer l'amor regional, no sols en el poble en el qual mai falla ni pot fallar, perquè sa vida està limitada a son afrau, sinó també en les grans intel·ligències, més fàcils de quedar enlluernades per la resplendor de les polítiques unitats. Cada dia veiem d'això nous símptomes, i no volem passar sense consignar-ne aquí un que no deixa de tenir la seva importància. L'illustre historiador Mommsen,[2] en sa Història romana, deixant en els darrers volums donats a l'estampa la relació de les lluites entre la monarquia i la república com a ja bastant explicades, fa la història de les diferents províncies del gran imperi, cosa que fins ara ningú havia fet. Tothom se'n torna a casa; feliç resolució que

1. *Contra Gentiles*, llib. I, cap. XCI.
2. *Museon*, vol. VI, núm. 4.

salvà el fill pròdig i a molts d'altres; la universalitat de la mor no impedeix per res l'amor al nostre racó; aqueix és el permanent, indestructible, dolcíssim i superior a tota variació, puix que naix de la mateixa naturalesa. El menyspreu de lo propi és sempre mal senyal, no devem mai fiarnos dels partits que tot ho volen anar a cercar fora de casa; l'amor ben ordenada comença per si mateix, i per això nosaltres no podem menys de saludar amb amor la tendència a estudiar i restablir nostres coses, l'afició a la literatura, al dret, a la indústria o a la llengua del país.

¿De què es nodrirà el sentiment de pàtria en el català si li prenen totes aquestes coses? ¿D'aqueix concepte: *pàtria espanyola*? En primer lloc la immensa majoria dels ciutadans ignora la significació de tal concepte; és cert que venturosament havem vist en algunes ocasions tots els pobles d'Espanya sacrificar-se i treballar per la pàtria comuna, mes això passa solament en circumstàncies extraordinàries i per lo mateix rares, i demés exigeix en les persones que dins de les societats ocupen els primers llocs, unitat en el pensament i que el poble els respecti. Avui, desgraciadament, no es troben aquestes dues circumstàncies. La unitat de pensament ha desaparegut, i potser fins el pensament; el ventre enfosqueix el cap; no són els homes capaços d'una pàtria ideal, no comprenen la missió providencial d'una nació, i per tant, el sentiment nacional ha minvat terriblement; i si la jerarquia social ha perdut tal sentiment, no el podrà tenir el poble, qui el posseeix de rebot, fins quan es tracta d'una nació gloriosa. Demés, el poble avui no té verdader respecte ni amor a la jerarquia, i, de consegüent, no podria rebre d'ella aqueix sentiment polític fins en el cas d'existir.

El senzill anàlisi del sentiment de pàtria que acabem de fer, creiem que és suficient per provar que si es vol altra vegada estrènyer aquest fortíssim vincle d'unió social, principi de benestar públic i de moralitat política, és necessari acudir a la regió. Els qui van contra d'aquesta, els qui voldrien destruir aqueix ver sentiment de pàtria, nascut de la regió, ens

fan l'efecte d'un home qui, veient destruïda una magnífica arbreda, treballés encara per arrencar les rabasses, que vives sota terra són capaces de treure brots i repoblar l'antic bosc. Si les actuals nacions volen veure altre cop reflorir el sentiment de pàtria, ho han de cercar per ministeri del regionalisme; de lo contrari, dissipat aquell nobilíssim sentiment, finirà sense remei: no és la regió l'enemiga de la pàtria comuna; al revés, d'ella rep sa substància vital.

CAPÍTOL X

COM LA VIDA REGIONAL FOMENTA L'ESPERIT DE FAMÍLIA

És la família la substància i base de l'organització social. La decadència social suposa decadència en la família; i quan aquesta és vigorosa, moral, unida i intelligent, la societat no pot deixar de posseir aquestes excellents qualitats. La regeneració social, la reconstrucció social, ha de començar per la reconstrucció de la família; el treballar fora d'aquesta idea és treball inútil; si bé un sentiment transitori pot lograr en alguna ocasió comunicar a una generació, en la que la família estigui miserablement relaxada, un moviment, no diem vigorós, mes sí febrilment violent, la cosa no serà de durada, ni constituirà un senyal de sanitat de vida, sinó de que no s'han apagat encara en ella els naturals instints.

És, per tant, d'importància summa, tractant-se del regionalisme, l'estudiar si en ell la família troba no solament condicions de felicitat, sinó si afavoreix més l'esperit de família, que no pas l'unitarisme. El gran argument a favor nostre el constitueix el fet històric que creiem té una generalitat admirable. A França la dissolució de la família ha arribat a un extrem espantós. La disgregació arriba fins al matrimoni, base i origen de la família; marit i muller estan lo menys units possible perquè pugui subsistir el vincle conjugal. Posem els ulls en nostra Espanya, i veurem que l'esperit de fa-

mília és més vigorós en aquells països que posseeixen encara més viu l'esperit regional. L'amor a la casa pairal, el desig de la indústria, l'ordenació jeràrquica familiar, és superior allà on se conserva, si bé molt decaiguda, la vida regional que no pas en els restants llocs que s'han confós amb el gran tot, nació. Amb el benentès que, entre nosaltres mateixos, tothom qui no sia cec ha de veure que a proporció que l'organisme particular del país s'ha anat debilitant, al mateix compàs s'ha relaxat també l'organització familiar, dissipant-se l'esperit de família. Tal volta algú oposarà l'exemple de la potentíssima família romana; mes aquí hi ha dues observacions a fer. En primer lloc, aquella entitat era més civil que natural, i això repugna i és impossible avui dia en virtut del major perfeccionament que ha adquirit la persona humana a conseqüència de l'encarnació de Déu; i endemés, l'observació atenta de la civilització romana demostra que ella, més que en un unitarisme, consistia en una generalitat de principis que permetien a cada regió una espontaneïtat que avui estem molt lluny de poder tenir.

Per la virtut natural de sa essència el regionalisme afavoreix l'esperit de família, així com l'unitarisme el pertorba. Aquest últim treu el ciutadà de casa seva i el porta als grans centres; totes les concupiscències que desperten els apetits humans, allí es reuneixen, i la passió, més forta que la naturalesa, tira a l'home lluny de la seva llar, venç els nobilíssims sentiments més purs, però menys violents, i l'afecció domèstica queda o morta o esmortuïda. Fins suposant a l'home, lo que per terme general no es pot suposar, com a un ser racional perfet qui es guia, no per l'afalagament de la passió, sinó pel dictamen de la raó, les circumstàncies el porten en dit sistema lluny de la família. La regió queda deserta; la vida política, literària, artística i mercantil es concentren en virtut de la solidaritat indestructible dels interessos humans; fins la mateixa vida eclesiàstica, que és d'origen celestial, participa d'aquesta atracció, i aleshores l'home qui se sent amb algunes facultats, necessitant una gorga més gran per nedar, fuig de

la regió, es deslliga, per tant, de la família i son dolcíssim vivífic esperit deixa d'alenar-lo. Per molta que sia l'afició qu a la família porti, no pot deixar de prescindir d'ella, ja qu la posició social de què disfruta, o les facultats personals qu posseeix, fan indispensable la seva presència en el centre qu conté la vida política i social del país.

El regionalisme té per principi no tocar les coses del llo on Déu les ha posades, de la terra en què la naturalesa le cria, i si bé vol el perfeccionament d'elles en virtut de l'estu di i comparació amb les altres, per lo mateix que ama el pro grés, avorreix la destrucció o l'adulteració, considera crim l sofisticació social. Amem, doncs, la veritat de la naturalesa, tot sistema que porti la destrucció de qualsevol de les seve institucions deu ésser combatut i abandonat; per això la fa mília es cria sana, vigorosa, feliç en la vida regionalista, ha vent-hi una verdadera identificació entre la vida regional la vida familiar. Diguérem, al provar que la Iglésia és regiona lista, que cada home en sa regió podia completar sa vida re ligiosa, i el nostre ideal ha d'ésser també que cada ciutadà pugui igualment en ella completar sa vida civil i social. I no es cregui ningú que siguem exclusivistes de nostra terra, que vulguem que el català no degui traspassar els termes de Cata lunya, com el monjo no pot eixir fora dels *septa monasterii*, al revés, estem convençuts de que una educació perfecta del jovent exigeix veure lo de fora casa amb esperit observador o pràctic, per enriquir la nostra civilització amb els elements bons que es troben en altres punts; mes la recta sabiduria ensenya que no devem acomodar la nostra pàtria a lo que tro bem fora d'ella, sinó que això devem acomodar-ho a nostre país i convertir-ho en substància nacional.

En dues coses principalment es manifesta l'excellència i utilitat social de l'esperit de família, admirablement fomentat per la vida regional: en l'ordenació jeràrquica entre els seus membres i en la conservació i consegüents avenços de son patrimoni o de sa indústria. Havem oït referir d'un gran propietari, ja difunt, senyor d'una casa d'antiquíssima soca

en una important encontrada de Catalunya, qui deia que en ella tothom, fins els fematers, li eren parents; mes quan la tendència centralitzadora porta a l'home lluny de sa casa, quan l'absència fa que no es pugui freqüentar amb sos parents, naixent entre ells diversitat de costums i d'interesssos, ¿quina ordenació i calor d'afectes por haver-hi entre aquells qui són vivificats per una mateixa sang? L'antiga casa catalana és un admirable exemplar de pur, fecund i dolcíssim esperit de família. No solament lligava aquest vincle entre si, a les tres o quatre generacions qui vivien en una mateixa llar, sinó que, eixint d'allí, com de manantial abundós, s'estenia pels costats, i els oncles i les ties i els cosins formaven ja un verdader poble, de manera que aquest venia a ésser una expansió de la família. Els actuals sistemes polítics i l'ordre social que a sa ombra ha crescut, impossibiliten aquesta hermosíssima forma de vida; a conseqüència d'haver-se posat les coses fora de lloc, sofisticada la vida civil, amb els immorals interessos polítics traïdorament corruptors, puix presenten com a cosa lícita i de *dret diví* la conquista del govern de la nació, la vida pública posada a immensa distància de les regions, exempta de tota benefactora influència religiosa o domèstica, divorciada enterament de la vida familiar, tot això que prové de l'unitarisme polític antinatural i anticristià que avui regeix, ha creat un esperit brutalment individualista, egoista, tirànic i carnal que forma l'atmosfera que avui respirem, esperit antitètic a l'esperit de família, dissolvent de tot humà consorci, i que nosaltres creiem que és el que Crist anatematitzà amb el nom d'esperit de món.

I perquè el lector no prengui aquestes idees com a una conseqüència de l'esperit teològic del qui ara les estampa, volem transcriure textualment el concepte de Taine, positivista famós, quan al parlar dels últims temps de l'antic Règim a França, que transformà la vida pública del país en un pur artifici, que funcionava en la capital, convertida en centre absorbent de divertiments, delícies i abundància, en estómac de la nació, com ara ja succeeix, si bé d'una manera més vulgar,

a Espanya, i cada dia succeirà més, escriu les següents ratlles de pregon sentit: *C'est le dernier trait du régime qui, après avoir dérobé l'homme aux affaires publiques, à ses affaires propres, au mariage, à la famille, le prend avec tous ses sentiments et toutes ses facultés, pour les donner au monde, lui et tous les siens.*[1]

La restauració de la família suposa la restauració de la vida regional; fora d'aquesta, l'esperit de família es desvaneix; pot haver-hi en la vida del centralisme marits i mullers qui s'amen tendrament, fills qui respecten els pares, i germans qui estimen els germans, puix la naturalesa humana mai es corromp del tot; mes l'entitat *casa* desapareix, i l'esperit de família queda sufocat pel descastat i grosser esperit de món. En tals situacions minven els sentiments naturals i augmenten les afeccions artificials o convencionals; la simplicitat de la naturalesa, la placèvola vida de família, no acontenta als estragats gustos; l'amor a la *casa* queda sec sota l'ardent influència de les concupiscències; la nació no es compon de classes, sinó d'individus, per lo qual els Estats organitzats de tal conformitat estan pròxims a la desorganització.

Un cop destruïda o debilitada la casa, la societat rep una forta sotragada, com si a un edifici li traguessin la principal pedra del fonament. Prescindim ara del defecte moral d'una societat qui té relaxada la família, d'una nació qui no té per principal element constitutiu la casa, i considerem l'assumpte sota un aspecte més material. L'agricultura i la indústria, gaudeixen de grans avantatges, quan en la societat la família o casa té consistència i soliditat. Els moderns han caigut en la contradicció de que al mateix temps que d'una part ponderen els avantatges de l'associació, del progrés de l'agricultura i de la indústria, d'altra han treballat per la destrucció de la *casa;* associació natural i fecundíssima, qui no sols

1. *L'Ancien Régime,* cap. II.

conrea les idees i afectes morals, sinó les terres i els oficis qui serveixen pel manteniment material dels homes. La tradició és una condició de progrés, tant en l'ordre moral com en el físic i la família agrícola o industrial qui posseeix la tradició dels coneixements pràctics, el natural afecte a un ram de treball que passa de generació en generació, i fins el sentiment de glòria de que la seva casa avanci a les demés del mateix ofici, no sols pels majors guanys, sinó també per l'avenç en l'art que professa, és indubtable que constitueix el més fort element de progrés per un país. Catalunya estava plena d'una multitud de glorioses dinasties de pagesos, menestrals o mercaders, qui no amagaven la cara davant del gran senyor, perquè posseïen una noblesa tan honrosa com la seva, un llinatge els mèrits del qual constaven ja en la primor dels treballs executats, ja en els serveis prestats al comú, ja en les obres bones exercides en favor del veïnat; i aquesta estima del propi estat, com ja notà En Capmany, aquest sentiment de sa dignitat, sentiment modest i potentíssim, cohibia la desenfrenada concupiscència de pujar més amunt en l'escala social, no veient-se, com ara tot sovint, l'afany desmesurat d'adquirir riqueses per donar-se tot el plaer d'una vida sensual, abandonant, com a ignominiós, l'ofici que proporcionà l'opulència; jutjant erradament que puja de categoria l'home qui no treballa. L'antiga casa catalana no solament es componia dels individus qui provenien d'un mateix origen, sinó també dels qui ajudaven i cooperaven al treball o art tradicional; es criaven entre ells vincles, no solament per la materialitat dels interessos comuns, sinó pels afectes que engendrava la continuïtat de tracte, existint, de consegüent, no instituïda de cap llei, sinó originada del principi cristià que informava un país, la gent del qual és naturalment de seny i d'esperit pràctic, una semblança de la *gens* romana, amb reciprocitat de serveis entre els qui la componien.

Això no és possible amb el centralisme, i menys amb el centralisme parlamentari; aqueix origina una absorció com-

pleta de la vida del país per la vida política; la literatur comerç, la indústria, l'art, tot viu a despesa d'ella; fora (política no hi ha vida; qui vol *fer carrera* a ella ha d'ac ses aigües tempestuoses tot ho arrabassen, anihilen la (desfan la família, i tot ho porten a aquests centres de cc sió i orgull que a si mateixos s'anomenen el cervell c nació, mirant amb indiferència i menyspreu les víncie:

Tal volta a algú li sembli impossible, donat el presen tat del món, la reconstrucció de la família en aquella he: síssima forma en què la contemplem en els temps patriar en què després, variant sols lo accidental, la veiem defe da per la llei romana, i la trobem encara vivent en nc memòria, evocant els records de la nostra infantesa; efecte, el tal ho endevina si pensa que nosaltres espere reconstrucció com a una obra d'art, és a dir, com a un el o conseqüència precisa d'una disposició legislativa. Nc família i la casa són institucions naturals; l'home les pot fer, però no fer; aqueix element essencialíssim de la hun societat, Déu l'ha pres per son compte; si els homes no pedeixen ni posen obstacles a la institució, aquesta crei sana i robusta a despeses de la naturalesa purificada i ai per la gràcia de Crist. No roben a la regió sa virtut prè conreen la fecunditat tant moral com física que naturalı posseeix; deixen a la religió sa maternal, suavíssima, sobı natural i eficacíssima influència, i la família i la casa cata tornaran a tenir la fortalesa de l'avet del Pirineu, i l'a dància i hermosura dels vinyets dels plans de marina.

CAPÍTOL XI

CONSIDERACIONS SOBRE EL SENTIMENT ESTÈTIC EN UNA CIVILITZACIÓ REGIONALISTA

Aquella immortal raça hel·lènica de privilegiada apt pel conreu de la Filosofia i de l'Art és una viva i convin

demostració de com el sentiment estètic, particularista per essència, que no pot viure en el terreny de la generalitat, està íntimament lligat i reflecteix diferents raigs d'hermosura, segons les diverses regions en què es desenrotlla. L'arquitectura classificà sos estils segons les diverses regions d'aquella privilegiada terra (dòric, jònic, etc.); l'art literari denominà pel mateix procedir certes qualitats de son medi d'expressió (verbigràcia: l'aticisme), i la poesia homèrica i la poesia pindàrica, que tenen les honors de la primacia entre tota la poesia humana, són essencialment regionalistes, essent l'element regional, és a dir, lo bell de quiscuna nissaga i afrau, el que fa resplendents de bellesa aquelles obres immortals, com brilla més un diamant que té diferents cares. I aquest fet el veiem en tots els pobles qui tenen més viu el sentiment de la bellesa. A Espanya, les escoles literàries i pictòriques de Sevilla i de València; a Itàlia, la florentina, la d'Umbria o la milanesa, totes aquestes denominacions i moltes d'altres que podrien anomenar-se, distingint-se sempre pel nom d'una ciutat o comarca, ¿què proven sinó l'íntim enllaç entre l'art i l'afrau en què es cria, participant de les qualitats de la terra en què arrela, com un fruit és més o menys gustós segons el país en què es cull?

L'Art i el Dret són d'entre tots els rams de la humana cultura potser els que més identificats estan amb el país; i respecte de l'Art, que és el nostre objecte de present, hi ha una tal relació i rep del lloc i de la raça una influència tan essencial, que bé es pot afirmar, particularment en la poesia, que tan sols guanya constant acceptació i obté l'amor dels homes aquella que pot caracteritzar-se pel poble qui l'ha produïda. La poesia homèrica, els romanços castellans, el teatre anglès, etc., són ja no sols el preferit pel poble respectiu, sinó el més estudiat a l'estranger, i fins es pot dir que vénen a ésser una pedra fonamental en l'hermós edifici de la respectiva literatura. Les lletres humanes necessiten aquesta influència de la terra, beure l'esperit del poble, i quan la poesia es divorcia d'aquest i es vol fer massa senyora, i creu que pot

viure de la substància que es troba en els llibres o de la doctrina que s'adquireix en les acadèmies, decau miserablement, s'estronca l'abundosa deu de la inspiració poètica, perd aquelles qualitats que la fan, i que per sa naturalesa deu posseir, general delícia de tot un poble, i acaba per ser un entretenimment de la gent sàvia, un joc d'artifici, sense influència en la massa de la població. ¿Qui es recorda ja de la poesia neoclàssica a pesar dels indisputables ingenis que la conrearen? ¿I quina influència tingué aquella dramàtica sobre el poble, qui fugia de sos espectacles que gens li interessaven, acudint, no obstant, allí on trobava, encara que fos en una forma llastimosament desfigurada, el ressò de les tradicions pàtries o bé el quadro dels costums que ell coneixia i estimava? L'aparició i el triomf del romanticisme és una prova eloqüentíssima i concloent de la tesi que nosaltres sostenim sobre els avantatges de la vida regional en el conreu del sentiment estètic. L'art literari dels pobles moderns agafà nou esperit amb la reaparició del romanticisme, i aquest, bé es pot afirmar que s'alimentà del regionalisme, almenys en bona part. L'estudi de les antigues cròniques, de la poesia popular, de les institucions i costums del país, dels monuments més preats de la pròpia terra, eren els materials preferits pels escriptors romàntics, i fins en quant a la forma, bé podem dir que d'aquell impuls data la restauració de les antigues llengües provincials, ja que el mateix nom de romanticisme està pres, més que del fons literari que la nova tendència tractava, de la llengua popular de què es servia. Tal és almenys l'origen etimològic.

Aquesta forma popular, i de consegüent regionalista, del sentiment estètic, apar ja volguda per l'angèlic Mestre quan, comentant el mot grec *Kalós*, el glossa dient que lo bell és *vocans omnia ad seipsum*,[1] i, de consegüent, si les resplendors de la bellesa han d'arribar als ulls de tothom, és clar que sa

1. Opuscle *De pulchro et bono*.

expressió ha d'ésser per medis a tothom comprensibles i interessants.

Tal volta algú dirà que perquè la poesia tingui aquest caràcter n'hi ha prou de que sia nacional, sense que sia particularista en cada regió. Mes aquí cal fer una altra observació fundada en lo que diguérem abans sobre la falta en la nostra generació d'aquells firmíssims principis que eren com l'ànima de la nació política, donant un fi grandiós a aquella forma unitària, i existint, de conseqüent, una verdadera vida nacional. Quan Espanya es trobava en aquell cas, eixí un Calderón de la Barca, expressió enèrgica i feliç d'aquella vida nacional, encarnació dels principis que informaven la pàtria; mes ara pot assegurar-se que encara que naixés un poeta de les mateixes facultats artístiques, d'igual fervor religiós, d'idèntica instrucció filosòfica, que el gran poeta madrileny, sa poesia seria molt diferent, ni seria, exceptuats uns pocs casos (com, per exemple, en la poesia religiosa, que és universal i eterna), un poeta popular per tot Espanya. I encara convé fer altra observació sobre l'únic gènere poètic que avui dia, donat el present estat social, pot tenir aquella prerrogativa de l'Art que sant Tomàs enclou en la citada fórmula *vocans omnia ad seipsum*. Ni la poesia heroica, ni la poesia lírica, és fàcil que avui s'estenguin i arribin a ésser el goig intellectual del poble, l'home modern no té l'esperit prou fort per enlairar-se a aquelles altes regions; desgraciadament, al gran progrés material no correspon el progrés espiritual, i necessita el poble delectar-se en una poesia de categoria inferior i més comprensible, no solament pels assumptes que generalment tracta, sinó molt especialment pels medis d'execució en què se serveix. El drama és avui dia l'únic poema que estén sa influència per totes les capes socials, i la dramàtica és precisament la poesia que per sa pròpia naturalesa és més necessàriament regionalista. En una forma més o menys rudimentària i grossera, mentre existeix regió i llengua popular existeixen representacions indígenes, i al reaparèixer les literatures regionals ve de seguida el teatre, amb gran delícia de part del poble.

Potser algú oposarà que la major facilitat d'escriure que dóna l'ús de la llengua popular és camí perquè enteniments no prou ilustrats ni honestos extraviïn el poble amb ses produccions malsanes. Mes aquí, confessant en primer lloc senzillament la veritat de que coneixem molt poc l'estat actual del teatre, creiem, no obstant, que la immoralitat té el privilegi de fer-se entendre en totes les llengües, i fins dat que fos cert el cas suposat, això argüiria solament un defecte de la cosa, no la inconveniència d'aquesta mateixa.

Creiem, doncs, que ningú pot dubtar de la fecunditat, varietat, vida i clara resplendor que la poesia i l'art en general reben de la forma de vida regional, i que tothom s'avindrà amb el pensament de Lope de Vega:

Y así ninguno lo que imita iguala,
y son en sus escritos infelices,
pues ninguno en el método extranjero
puso su ingenio en el lugar primero.

Abans demostràrem ser l'amor un afecte que en gran manera era fomentat per la vida regional, que en ella era característic, natural i necessari, bevent en aquella font tots els més grans i purs sentiments de l'ànima; el sentiment estètic, les obres estètiques, són filles de l'amor, per lo qual, allí seran més abundoses i perfectes on l'amor sia més vigorosa i sana. Si la poesia moderna, dat el cas que, com havem dit vàries vegades, falten avui dia grans ideals, no es nodreix de la vida regional, és molt arriscat que es vingui a parar a un naturalisme viciós i fisiològic, o a aquesta forma humana, com ara diuen, en què, no podent posseir la resplendor espiritual dels nobles i alts sentiments i de les grans idees, sovint es converteix en animalesca, i deixant de tenir aquella influència moralitzadora que tots els pobles han reconegut en l'Art, que dóna a l'home un goig nobilíssim que disminueix, o almenys distreu, la torpesa dels mals i vulgars apetits, sia lo que conreï, no el sentiment estètic, medi civilitzador de

gran potència que endolceix els costums, sinó la sensualitat, que embrutint i tornant barbres els pobles, acaba per ofegar tota civilització i honestedat de vida.

CAPÍTOL XII

Els Jocs Florals i les corrents maçòniques

El sentiment estètic, i sobretot l'Art literari, té a Catalunya una benemèrita institució, que, nascuda en aquests països de la llengua d'oc, després d'haver dormit per molts segles, s'ha despertat ara, en els darrers dies, amb una força de vida admirable i un alè poderós, donant a la dolça poesia, com aspiració suprema, l'estel de tres raigs de sa empresa, *Patria, Fides, Amor,* fórmula comprensiva dels tres sentiments fonamentals de l'humà llinatge. Mes aquests tres sentiments passen perill de naufragi; una secta poderosa, no per la força d'un sistema racional, sinó pel foment, defensa i protecció que fa de les baixes tendències de la nostra part animal, s'ha apoderat d'una part dels nostres conciutadans i la seva fàtua illustració vol estampar en la poesia el segell de son destructor imperi. No serà fora de lloc donar una demostració evident de l'antitètica oposició d'essències entre els principis fonamentals de la maçònica impostura i la resplendent i inspirada trilogia dels nostres Jocs Florals.

Patria. — La pàtria és la història de la nostra nissaga, desenrotllada principalment en el terreny en què vivim, i diem principalment, perquè essent element principal en un drama l'actor, si els catalans a Grècia fan proeses, encara que sien llunyanes, les considerem glòries nostres; no és la terra qui ennobleix el poble, sinó el poble qui ennobleix la terra; i si amem els plans, les muntanyes, els rius i les costes del país, és principalment perquè estan tocades de la virtut de la nostra gent, fertilitzades per la suor i la sang dels nostres passats. La Maçoneria destrueix la història, encara diríem millor,

desfà la història, com amb l'acció dissolvent d'un àcid. Ella canta ensuperbida un *nova sint omnia* que ni el mateix Crist cantà, ja que Ell humilment proclamà que venia solament a complementar la Llei existent des del principi dels segles. La història suposa, en qui l'admet, el principi de la substancialitat de l'ànima humana. Si aquesta no és substancial, si no hi ha un agent personal, espiritual, responsable, permanent, existent per si mateix, amb independència de la carn i, per tant, immortal, no solament no hi ha història d'un poble, sinó que ni és possible història d'un home; els fets humans són accidents sense enllaç, produïts per causes exteriors, com les tempestats de l'atmosfera i les variacions dels aires; falta el subjecte actiu i, per conseqüent, falta tot. La història humana aleshores no es pot dir tal, sinó en el sentit en què es diria història de la raça cavallar o bovina.

Doncs bé, la Maçoneria, en virtut de sos dogmes i principis de secta, segons les ensenyances de sa pretesa ciència i la universal doctrina dels seus doctors, destrueix clarament la substancialitat del principi espiritual de l'home; treu, doncs, el fonament de la pàtria, l'ossada que sustenta l'ésser específic d'una generació o poble, i per tant, el concepte de pàtria s'esvaeix. La contemplació de la història és aleshores una cosa idèntica a la contemplació del sistema planetari: una emoció més o menys fonda i estètica; el sentiment humà, que ens interessa fins les entranyes de l'ànima, no té raó d'ésser; el profundíssim vers del poeta llatí:

Homo sum: humani nihil a me alienum puto,

és un tret tirat sense engaltar, perquè entre els homes no hi ha principi d'identificació; fins cada u en si mateix és tal volta una aglutinació d'éssers; la nació no és un llinatge que habita en sa casa pairal, sinó un ramat que pastura on troba herba; romput el llaç espiritual, desapareix el sentiment de pàtria, i, per tant, queda trencada una de les cordes de l'arpa misteriosa del poeta. Tot lo més, l'amor de pàtria en l'home

serà aleshores un instint com el de la perdiu, que li fa amar el lloc en què ha nascut, pels hàbits que hi té contrets, i que la lliguen a aquells objectes determinats; mes mai serà, si no és per una inconseqüència, aquell nobilíssim sentiment que l'actual Pontífex anomena amb el diví nom de *caritat de Pàtria.*

Fides. — La fe, segons sant Pau, comprèn la substància de la glòria que esperem, és a dir, d'aquell estat de sublimació a què està destinada la humanitat després del seu pas sobre la terra. Per això lo sobrenatural sempre ha sigut font de poesia; per això, essent vera la sentència de Plató de que l'hermosura és la resplendor de la Veritat, quan Déu, Veritat primera, ha sigut l'astre preponderant en l'horitzó de la humanitat, la societat, sense que emperò mai hagi estat enterament pura en aquesta sa vida transitòria, es presenta revestida d'hermosura, i sa contemplació honestament delecta. La fe pretén fer de la terra una imatge i figura del cel, o lo que és lo mateix, treballa perquè els homes i la humana societat imitin aquell Ser perfectíssim, que viu més enllà de lo que veuen els nostres ulls de carn, amb una vida de la qual la revelació ens dóna explicacions suficients. D'aquí que la poesia cristiana tingui sa guapa fesomia ben caracteritzada; l'espiritualisme no cristià, o almenys poc cristià, fa que moltes inspiracions artístiques o poètiques tinguin una bellesa indeterminada, vaporosa, no ben visible, i això tal volta desperta un cert interès o plaer, el plaer de l'agredolç; mes la satisfacció espiritual verdadera, sòlida, que deixa contentes a totes les humanes facultats, és a dir, lo summe de la humana bellesa, tan sols pot trobar-se en el fruit ple de vida, assaonat pels raigs de l'*Ens realissimum* que ens ensenyen la recta raó i la revelació catòlica. D'aquí que el mot *ideal* degui emplear-se amb cautela pels literats catòlics, perquè la Bellesa primera, com la Veritat primera, no és un concepte lògic, sinó ontològic, és a dir, una existència real que, si bé no podem veure a les clares mentre estem en la presó de la carn, no obstant, en part la tenim molt determinadament ex-

plicada pels profetes i apòstols, i en particular per Nostre Senyor Jesucrist i per la Iglésia que Ell deixà fundada. La fe és essencialment popular; amb predilecció fou predicada als pobres; és ella una manera de posar a mà de tothom les altes veritats sobrenaturals. La poesia és també essencialment popular; la poesia científica, que s'ha volgut posar de moda, és un monstre curiós, mes no viable; per lo qual, fe i poesia es donen les mans com a germanes; i rompre la corda de la fe de l'arpa del poeta, és esquarterar la poesia en son membre principal i nobilíssim.

L'objecte propi de la Maçoneria, el fi particular de son institut, és la destrucció de la fe. Si de la pàtria és enemiga per conseqüència, de la fe ho és per principi; son adveniment ha tingut per objecte, segons unànime confessió dels *venerables* pares de la secta, deslliurar l'humà enteniment de la subjecció a la creença; amb tots sos esforços tira a la independència de la raó, és a dir, a rompre el llaç espiritual que uneix el limitat enteniment humà amb la illimitada intelligència divina. Per això en sos principis la influència maçònica en la poesia i en la literatura, no es distingeix sinó pel capritxo, el judici privat; és a dir, trencat el jou diví comencen les calaverades de l'art, l'amor a l'originalitat es converteix en extravagància: mes prompte l'esperit queda rendit per son propi desequilibri, i aleshores l'home s'ajau a delectar-se en el jaç del sensualisme. Aquesta història tots nosaltres l'havem vista amb nostres propis ulls, i avui ja ens trobem en que el diluvi de les immundícies literàries va omplint la terra. L'esperit presenta més resistència a la corrupció; però una volta corromput, la carn en un moment queda podrida, i aleshores la poesia es converteix en la hipocresia del vici; fa com certes dones qui són deshonestes sense perdre l'exterioritat d'honestes, i els poets, en lloc d'ennoblir els gustos naturals dels homes, desperten sos apetits bestial i

carmina faeda canunt.

Amor. — L'amor és la passió fonamental; d'ella surten totes les altres; tant els més delicats sentiments com el torb més violent que pot destrossar una ànima, són diferents matisos de l'amor. Els moviments més oposats, i en aparença diversos, que impulsen les accions humanes, tots són produïts, segons ensenya sant Tomàs, per aquest foc interior que el Creador encengué en nostre cor, espècie de foc central i motor de la criatura racional. Per això en el concepte *amor* es contenen tots els sentiments humans, i sols ha sigut perfectament comprès per qui ha sabut interpretar degudament a l'home, pel Cristianisme. El sentiment és lo més humà que hi ha en l'home: ni és purament esperit com la pensa, ni totalment carn com els apetits; per això és lo més encisador que brota de la humanitat, i és com el suc que fa gustosa la poesia des de la gran restauració de Crist. La doble naturalesa del nostre ser lluu admirablement en el sentiment; i en la *capitis diminutio* que sofreix l'home al deixar d'ésser cristià, el sentiment perd bo i sempre un de sos dos elements constitutius. A voltes un sentimentalisme exageradament espiritual, una fantasia idealista, per parlar millor, omple per algun temps la literatura, mes després prompte cau en les brutícies pornogràfiques.

La Maçoneria, que no posseeix el secret de l'home, tampoc pot posseir ni penetrar el misteri de l'Art, i menys encara conrear degudament aquest jardí que per antonomàsia ja d'antic rebé el nom de lletres humanes. Lo ridícul de la secta és públic i notori; la bellesa és una nota que de cap manera pot aplicar-se a aquella sinagoga de Satanàs; si no cau baix el despreci i la burla del món és perquè s'amaga; i en sa influència literària mai ha sabut fer desaparèixer l'antinòmia dels dos elements humans, esperit i matèria, que, degudament harmonitzats, són hermosura i delícia de l'home viador en la terra. Separats els dos elements es desnaturalitzen, i aleshores la literatura i l'art són segons és el desordenat temperament de cada u dels qui el cultiven; d'una part, generalment parlant, domina el desordre de la fantasia, i de l'altra, l'ab-

sorció total de l'home pel sensualisme, de manera que es pot aplicar a la literatura maçònica la frase bíblica: coixeja de les dues cames.

Apagat per la Maçoneria el sol de la revelació, s'enflaqueix la raó natural i les lletres humanes queden en les tenebres; després del curt període de domini de la fantasia, de la confusió de sentiments, de l'evaporació dels més delicats, generosos i enèrgics, el sentiment decau i la delectació sensual ocupa el lloc que abans tenia la noble i humana satisfacció del sentiment. El món dels sentiments queda ple de runes; l'esperit no troba on descansar, com el colom de la Sagrada Bíblia no trobà on reposar sense embrutar-se, i amb tristesa cerca altra volta acolliment en l'arca sagrada de la Religió. Desaparegut el sentiment, es perd un dels més dolços llaços que uneixen els homes entre si; la vida social arriba a ésser fastigosa per les ànimes de bon tremp, i el món queda abandonat als amadors de la sensualitat.

El dogma de l'amor lliure, que la Maçoneria ha après de les bèsties, és la conculcació de la verdadera amor, i la profanació d'un nom honrat. El matrimoni civil és el crepuscle vespertí de la nit de l'amor lliure. Treure la planta de la influència dels benèfics raigs de sol, és voler que la planta mori. Els sentiments són flors que creixen hermoses i oloroses a la calor de l'amor al Creador; fora de sa influència es corrompen: llavors l'amor es confon amb el plaer; sia de la mena que es vulla, el sentiment ha mort perquè l'home ha mort; el mòbil de les humanes accions ja no és el cor, sinó el ventre; el moviment social ja no s'encamina a perfeccionament de l'home, sinó a regalar-se de *cibis et venereis*, i la noble poesia privilegiada, filla del cel, vinguda a la terra per conhort dels homes, es converteix en vehicle de corrupció, en una nova forma de complaure les vicioses inclinacions de la naturalesa humana, i son símbol ja no és la lira de les tres màgiques cordes, sinó la mascara vermella de vi dels deixebles de Bacus.

CAPÍTOL XIII

MORALITAT DELS COSTUMS PÚBLICS BASATS EN L'ESPERIT REGIONAL

La diversitat de sentiment dels diferents països, així com els matisos que el pensament presenta en quiscun d'ells, originen en la vida pública i pràctica del poble costums propis, peculiars i personalíssims de la regió. Quan aquesta té una substància pròpia i és ben caracteritzada i posseeix una vida verdadera, no sols constitueix una persona jurídica, és a dir, un ser abstracte capaç de drets i obligacions, sinó que se'ns presenta vivent, un ser típic que nosaltres personifiquem en un home-idea, perfecta representació de sa raça. Així John Bull és la raça britànica. En quant un poble té més vigor de vida, en tant aquesta és més característica, pròpia i distinta. Tal és la llei general a tots els sers de la naturalesa, lo mateix en el regne vegetal que en el regne animal: els sers rudimentaris gairebé no tenen notes característiques, sembla que es confonen els uns amb els altres, mes així que es puja en l'escala de la perfecció, cada individu és distintíssim del seu immediat. Tal veiem que passa en els països més illustres de què ens fa honrosa memòria la història; encara ara viuen amb una vida singularíssima en la pensa de l'home estudiós, i el romà i l'ateniense, per exemple, són dos personatges que distingiríem enmig d'una turba d'homes de diversos països, Mes quan els pobles van baixant de categoria, quan perden la vigor i esplendor, quan sa substància nacional va dissipant-se, aleshores aquesta vida característica i personal va desapareixent, l'un poble no es diferencia de l'altre, i quan arriben a l'estat salvatge, aleshores bé pot assegurar-se que arriba a la confusió de pobles, i fins podríem afegir, sense falsejar l'argument, que una raça d'homes degradada en sa vida i costums, gairebé s'aveïna a la vida i costums dels irracionals: és a dir, queda reduïda a la satisfacció dels apetits i necessitats animals. Gran generalització que és l'última conseqüència de certes escoles.

En contra d'això nosaltres amem la vida característica i pròpia de la nostra regió, puix en ella veiem un signe indestructible de vigor de vida i plenitud de substància, i creiem fermament que la conservació d'aquesta vida en tots els seus aspectes posseeix una influència moral de gran potència. D'aquí que, en nostre sentir, sia un gran despropòsit i una falta de sentit pràctic i fins de bons sentiments envers la pàtria, la tendència, per desgràcia avui molt general, de deixar les antigues consuetuds de la terra, les quals fins en les coses més petites i en els detalls més insignificants eren fruit saborosíssim que nodria perfectament la vida de nostre país. És avui de bon to, almenys entre els simples, que, segons el testimoni de la Sagrada Escriptura, sempre són la majoria, l'adoptar maneres estrangeres, llenguatge foraster, noms dits en altres llengües, diversions i espectacles vinguts de lluny, i lo de nostra pròpia casa és mirat amb menyspreu i tingut per cosa grossera, per costums pagesos, i els tals es creuen els homes més avançats del món si saben afectar un aire diferent del dels seus paisans.

¿Què més ridícul que usar noms castellans, i fins de vegades francesos o anglesos, per anomenar a persones nascudes i que han de morir en el cor de Catalunya? Amb la intelligència que en quant als diminutius de què sol usar-se pels nens i per les nenes, difícilment pot trobar-se, fora de la italiana, llengua que els tingui més graciosos que la llengua catalana. Comparem, per exemple, Marieta i Antonieta amb *Mariquita* i *Antoñita*. Mes la fàtua moda arriba a corrompre el bon gust natural dels homes. La vanitat en aquesta matèria arriba a fer-se insuportable amb lo que passa amb les cançons; avui Catalunya està farcida de cançons castellanes, i els hermosos i honestíssims cants catalans són oblidats, i fins molta gent ni arriben a capir la poesia que es troba en els cantars de la terra. En bona part passa amb aquests lo que amb els monuments artístics: se'ls collecciona, se'ls estudia i alaba, mes son ús queda abandonat, essent, no obstant, una humiliant veritat que les cançons castellanes d'ací són un

rosegall dels castellans, que arriba a Catalunya quan a Madrid ja les canten *las niñeras del Retiro.* Però encara convé més alçar el crit contra les representacions, cançons i danses que comunament anomenen de gènere flamenc. No hi ha res més antitètic que elles al caràcter català, ni pot trobar-se cosa alguna més destructiva de la severitat i fermesa de la nostra raça. Ja Juvenal, fuetejant els romans de la decadència, tronava contra les sensuals diversions de les cabrioles i cants amb espetecs de castanyoles de les filles del Betis, qui arribaren també a fer les delícies dels degenerats descendents del patricis romans. Tal volta no li desplaurà al curiós lector llegir en aquest lloc els versos de l'eloqüentíssim satíric (Sàtira 11):

Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatae
Ad terram tremulo descendant clune puellae
Irritamentum Veneris languentis...
Testarum crepitus cum verbis...

Lo mateix que Juvenal, s'indignava també contra aquesta diabòlica diversió, pròpia tan sols, almenys fora del seu país, de generacions decadents, el poeta Marcial, gairebé conterrani nostre; i avui nosaltres, cristians, veiem com tal cosa abunda a Catalunya, que en la capital d'Espanya s'ensenya als estrangers com si fos la diversió nacional del poble ibèric, fort, auster i honestíssim; i, no obstant, aquells escriptors gentils s'escandalitzaven de veure tal moda introduïda en la corrompuda i ja moribunda Roma pagana.

Les diversions catalanes indígenes són senzilles, populars i hermoses, i, no obstant, aquesta generació nostra que es titula democràtica serà, segons totes les aparences, la que les veurà desaparèixer i substituir per altres que ni moral ni estèticament poden amb elles comparar-se. Les solemnes festes majors, les animades fires, quadros esplendents de vida i de color local, en els que en gran manera i feliçment s'augmentava l'esperit de família i les bones relacions de poble a poble,

en què totes les classes socials prenien part, rics i pobres, des del grave clero al divertit jovent, festes verament democràtiques en el bon sentit de la paraula, informades d'un esperit enterament cristià, o van desapareixent o queden molt alterades, perdent la fesomia que les distingia i prenent el fastigós caràcter uniforme que argüeix, generalment parlant, un país sense esperit propi. Deixem perdre lo de casa i ens gastem diners per importar lo foraster; ja avui no es veuen les representacions populars vulgarment anomenades balls; ja es van perdent les gralles, flabiols i tamborins i altres instruments molt propis de dies de gatzara; i, en canvi, fem venir tàgals o altres semisalvatges de Filipines a fer en nostre país ses maniobres i a tocar sos instruments pesadíssims; mirem amb indiferència lo típic de la nostra raça, i ens interessa molt i llegim amb fruïció i contemplem amb interès lo propi dels pobles japonesos i xinesos de l'altra part de l'Àsia; els castells de xiquets, viril manifestació, símbol de la força i de l'aplom del nostre poble, són ofegats per les *corridas de toros,* simbòlica expressió de l'atreviment i lleugeresa d'una noble raça, mes que és molt diversa de la nostra. Cal fer honrosíssima excepció, com a conservadora dels costums públics del país, de l'encontrada empordanesa on viuen encara amb tot vigor i força les diversions i música més típiques de Catalunya.

Tal volta el lector s'estranyarà de totes aquestes raons i no sabrà entendre què tenen que veure totes aquestes coses amb la moralització del poble català. Mes salta a la vista que, essent el fi ètic de la diversió pública i privada el mantenir l'equilibri entre les forces humanes, serenar els esperits i fomentar i estimular les bones inclinacions, és clar que tot això s'ha d'atènyer molt més fàcilment per medi d'unes diversions congènites amb el poble, i que conseqüentment estimulin al sentiment de pàtria, de família i d'amor a la societat particular en què es viu; i demés convé admirablement en aquest lloc una observació pràctica, que ens ensenya l'estudi de la història i que ens sembla que té el caràcter d'una gran

generalitat. A tots els pobles la desmoralització pública i social, que porta la degeneració i la mort del país, els ha vingut de fora; la moda de lo foraster ha introduït els gèrmens de decadència; la pèrdua dels costums indígenes i l'adopció dels estrangers assenyala les darreries d'una raça. Els escriptors de la decadència romana estan plens d'imprecacions contra Grècia, que els encomanà la lepra de la immoralitat; fins el dialecte del vici, el flamenc, com ara diuen, estava empedrat de paraules gregues; i avui dia no hi ha qui no reconegui que la moda parisenca, gran destructora dels costums i vida regional de tot Europa, ha sigut al mateix temps el vehicle que ha bo i igualat pertot arreu els costums públics amb agravi de l'esperit patri i dels venerands costums de cada terra, i portant en son si el llibertinatge públic.

CAPÍTOL XIV

Antítesi entre la revolució i el regionalisme

És impossible avui dia en un estudi social no fixar-se en l'estat, uns diuen morbós, altres diuen benanant, que presenta la civilització europea, i que ha arribat a afectar fins les més íntimes fibres de l'organisme social: l'estat produït per la influència de la Revolució.

Dos són els homes qui amb més claredat han vist i explicat el gran aconteixement que ha transformat la societat, o per millor dir, que ha *deformat* la societat desequilibrant la humanitat: el comte de Maistre i el positivista Taine. L'un volant, com l'àliga, pel cel, veié la gran falsedat de la gegantesca construcció que a sos propis ulls alçava la supèrbia humana; l'altre ficant-se, com minaire que vol escorcollar les entranyes de la terra, analitza, en nostres dies, els homes, les coses i les teories d'aquesta Revolució que semblava una creació heroica, per cantar sobre de sa immensa buidor el *pulvis, cinis, nihil* de la malícia humana, que involuntàriament

porta a la memòria la conclusió d'aquell verset de Job: *Scio autem quod Redemptor meus vivit et de terra surrecturus sum,* única esperança sòlida dels nostres i de tots els temps. En efecte, aquests dos homes, d'intelligències molt distintes, cors informats per sentiments diferents, seguint cada un d'ells camins gairebé oposats, arriben a un mateix punt: la jerarquia social antiga quedà sufocada perquè li faltava l'aire vital del cristianisme. I veus aquí un cas en què bé pot aplicar-se el principi de que tots els camins porten a Roma, és a dir, la recta operació intellectual mena a la Veritat, que és Déu. Mes per la gent contemporània potser el camí que segueix En Taine és més practicable, i sobretot porta més al cas particular que nosaltres estudiem del regionalisme destruït per la revolució homicida. I al parlar de revolució no s'entengui solament el fet material que regà la terra de sang humana, sinó principalment el maligne esperit que l'anima.

Descriu el cèlebre positivista francès l'*antic règim* de la societat amb amorosa simpatia; reconstrueix amb admirable evidència aquell món ja desaparegut, format sota les maternals ales de la Iglésia, on resplendeix un regionalisme com mai s'havia vist en la terra, ni en els mateixos bons temps hellènics; cada encontrada era una família, units tots sos membres amb dolços llaços i baix la presidència i direcció dels Prelats temporals i espirituals, verdaders pastors dels pobles, enmig dels quals vivien, participant tots la sort els uns dels altres, essent el govern no per ministeri de la llei *cabezuda,* segons l'expressiu mot de Fra Lluís de León, sinó per la immediata i personal providència del qui era cap de l'encontrada. La vida regional era aleshores completa; mai com en aquell temps es pot parlar del govern del país pel país, segons la frase que després s'ha aplicat amb més retòrica que veritat; i si bé és cert que amb el progrés del temps, que amb el creixement social, devia modificar-se l'antiga manera d'ésser; no obstant, és evident que en la substància podia i devia continuar, i de fet continuà en alguns punts harmonitzant amb les noves circumstàncies. Mes les encontrades foren des-

emparades; l'antiga simplicitat de vida desagradà als qui per raó de son estat tenien la direcció dels diferents països, i aleshores volgueren mantenir-se en la possessió dels mateixos drets, abandonant el compliment de ses obligacions; es trencà el vincle entre el cap i els membres, i aparegué aquella plaga de la *no residència*, anatematitzada pels sagrats cànons, i que En Taine amb admirable exactitud aplica també a l'ordre civil. La desaparició del Regionalisme fou, segons l'escriptor francès, una de les més poderoses causes generatives de la Revolució, ja que aquesta, en son concepte, i ho creiem profundíssimament cert, no fou la concepció grandiosa de què ens parlen alguns historiadors, sinó ni més ni menys que una miserable dissolució social. Fou la mort espontània d'una societat, d'un ordre civil que havia expellit l'esperit de vida; i la destrucció subsegüent que atemoritzà a l'Europa entera, la caiguda de tantes antigues i venerables institucions, no fou deguda a cap vigorosa força, sinó senzillament a la descomposició del cos que al més petit impuls de les baixes passions no tenia resistència que oposar. Finà, doncs, desastradament el cos, perquè abans havien ja mort els membres, les diferents encontrades de la nació quedaren sense vida; París vingué a ésser, usant la desdenyosa frase de Tertullià, qui l'aplicava a Atenes, una ciutat xerraire; els filosops, legistes i poetes cortesans eren admirables per entretenir i galantment distreure a aquella gent qui no tenia res més que fer sinó divertir-se; mes el cos social i l'edifici polític anaven desfonamentant-se, i dins de poc no tindran resistència que oposar a uns quants malfactors disfressats de patriotes i filosops. L'argument més fort contra el centralisme és la revolució moderna; aquesta era impossible amb l'antic sistema social regionalista, com és impossible una malaltia grave quan els humors estan equilibrats i degudament distribuïts per tots els membres del cos; a la naturalesa, ni individual ni socialment considerada, se li pot fer violència; quan l'ordre social, quan la humana jerarquia es funda en la naturalesa, quan la societat dels homes es desenrotlla en vir-

tut de ses lleis essencials, ella gaudeix de llarga i sana vida; quan els homes volen organitzar un artifici social, per ben organitzat que sembli, la vida de la societat no és ni ordenada ni llarga: lluita per recobrar sa forma natural, i per això veiem quasi bé sempre la reaparició del regionalisme després de la dissolució de les grans unitats. Tenen aquestes en la història un fi providencial; Déu es val d'elles per exercir una influència més general i forta sobre el món, però usant una fórmula escolàstica, podem dir que són *formes vials*, és a dir, transitòries, i amb caràcter de medis per arribar a un fi. Mes la forma natural i permanent de la humana societat, com pensem deixar clarament demostrat, és indubtablement la forma regional.

La Revolució, doncs, vingué a conseqüència de l'anihilació de l'antiga societat regionalment organitzada, i, per tant, en virtut d'aquest pecat en què fou concebuda i que forma part de sa naturalesa, és necessàriament antiregionalista. No és una institució indígena, nascuda espontàniament en el si de la humana societat en aquestes o en aquelles circumstàncies històriques, en aquesta o en aquella regió; no és fruit d'una generació ni raça; no és l'encarnació d'una civilització determinada; és una pura i estèril negació, és un dissolvent poderosíssim; no és el sentiment de l'amor que fecunda i engendra, és la torpíssima passió de l'odi que mata. La Revolució ni és francesa, ni alemanya, ni espanyola; no és ni tan sols humana; no és la planta o rebroll que neix en una terra convenient i creix fins a convertir-se en arbre frondós; no la parí la terra; com el llamp, es formà en la tenebrosa regió dels núvols amb els fluids malignants que es desprengueren de la fermentació de la carn i de la supèrbia humanes; vingué, doncs, de les altures, no nasqué del poble, i per tant, que no es cansin el positivista i el folklorista en cercar-la estudiant els sediments o capes socials; en tal cas, en el poble trobaran els senyals d'haver patit la malaltia, com en un home veiem els senyals d'haver passat la verola.

El principi per la Revolució sagrat i característic d'ella és la igualtat, principi negatiu i essencialment antiregionalista. És aquesta igualtat negativa, perquè no significa que per adequar-se a la mida, deguin allargar-se els petits, sinó escurçar-se els grans, ja que, segons la paraula evangèlica, ningú *potest ad staturam suam adiicere cubitum unum;* els homes, a una comarca que té una constitució social determinada, una manera de ser pròpia, no li poden llevar aquesta forma natural sinó amb violència, i aleshores no n'hi comunicaran una de nova, perquè cada país necessita una forma que li és convenient, com cada home té menester un vestit, i el de l'un no serveix per l'altre. Fixem-nos amb lo que passa amb les llengües i amb les infinites varietats de cada una d'elles, com cada encontrada té accent diferent i paraules i modismes diferents; i si això succeeix amb la paraula, que és sempre en bona part espiritual i generalitzadora, ¿què ha de passar amb les relacions socials i jurídiques, que, com expressives d'un element més particular i material, per força presenten una verdadera varietat? No ignorem, perquè salta a la vista de qualsevol qui consideri la cosa, que la nova manera d'ésser de la societat, el comerç, la indústria, la facilitat de comunicacions, han donat a la humana espècie un caràcter generalment més uniforme del que abans tenia, i per això no sostenim que degui restaurar-se la multiplicitat que presentava el regionalisme de les edats passades; però sí sostenim els furs de la naturalesa contra el principi i el sentiment torpíssims de la Revolució, que vol amb violència, sacrificant usos, sentiments i antigues lleis plenes de vida, introduir noves formes de vida civil que pugnen amb el temperament dels pobles, ni tenen altra raó d'ésser ni més mèrit que el d'haver brollat dels caps dels capitostos i patriarques de la revolució moderna. I aquesta, en son entusiasme uniformista i centralista, no obra per pur sentiment i sols per realitzar uns principis que creu salvadors; no, fa temps que ella està apoderada del govern de les nacions, i essent concupiscent per naturalesa, sense trava que limiti ses concupiscències, xucla

constantment la vida de les regions; ella, que es qualifica de liberal, vol que sa voluntat imperi en les afraus més apartades, odia el govern del país pel país, i pretén el govern del país per la secta. La forma regional, repetim, és una extensió de la família, es basa en ella; cada regió és una federació de famílies unides entre si amb estretíssims llaços naturals, venint potser totes d'un mateix origen, i ¿com voleu que una tal forma no degui ésser avorrida de la Revolució, l'ideal de la qual és l'abolició de la família natural i cristiana i la constitució del falansteri d'una manera més o menys nua?

CAPÍTOL XV

CARÀCTER DE LA LEGALITAT REVOLUCIONÀRIA EN SES RELACIONS AMB EL REGIONALISME

De la dissolució de l'antic règim, de què parlàrem en el capítol anterior, brotà un nou estat legal, engendrat, generalment parlant, no del cast matrimoni de la recta raó de les necessitats i condicions de la terra i l'estat moral del poble que l'habita, sinó del luxuriós concubinatge del principi revolucionari amb la desenfrenada ambició d'apoderar-se absolutament del govern del país. La tirania ama la concentració del poder, puix així li és més fàcil aprofitar-lo tot en benefici seu, i com la tirania liberal, segons va demostrant l'experiència, serà sens dubte una de les més tremendes que han afligit la humanitat, amb una constància no interrompuda, des de que s'entronitzà en la societat moderna, ha anat matant la vida de les regions, ha destruït les entitats naturals qui, com a membres ben ordenats, formaven el cos de la nació, produint eixos estats uniformistes, i podent dir amb molta més raó que el cèlebre rei de França, els qui avui dia arriben a apoderar-se del govern, aquella frase tan repetida: L'Estat só jo. En efecte, el ministre, molt més omnipotent que l'antic rei absolut, posat en l'estació telegràfica de Ma-

drid, està tot en tota la nació i tot en cada una de ses parts; ell és l'ànima de la nació; aquesta no viu, com antigament, informada d'un principi, sinó que és l'instrument d'un home o d'una quatreta d'homes, potser d'una secta; i d'aquí resulta que així com un principi estès per la nació dóna sos efectes segons les condicions en què es desenrotlla, com una mateixa planta es modifica segons la qualitat de la terra en què viu, lo qual fa possible la unitat i la varietat; en canvi, quan l'ànima de la nació és un home, amb aquest ha de conformarse la nació, ell és la llei del país amb escarni de Déu, de qui solament pot dir-se que és la Llei del món; res val l'existència de lleis, usos i institucions seculars: tot deu cedir a sa sobirana voluntat.

Els Estats antics eren una verdadera federació de regions; el rei d'Espanya, per exemple, era el rei de Castella, d'Aragó, el comte de Barcelona, el senyor de Biscaia, etc.; mes un cop destruïda aquella manera d'ésser, naturalment portada amb la successió dels segles, surten els moderns Estats uniformistes, el regne d'Espanya o la República francesa, uns i indivisibles, essent la nació, més que un cos degudament organitzat amb vida pròpia en cada membre, un òrgan, més ben dit, una màquina que sense acció pròpia és dirigida pel capritxo dels qui exerceixen el govern.

Per això veiem el regionalisme morir a mans dels partits polítics qui fins han anihilat, en quant han pogut, la base i els elements essencials de la regió, i tot això en nom de la llei. La propietat comunal ha sigut confiscada, i aquesta era el patrimoni amb què vivia la regió una vida noble i independent; les institucions fundades pels nostres passats o nascudes quasi espontàniament en cada encontrada, vestides a la usança de cada poble, com, per exemple, els antics bancs agrícoles, han sigut destruïdes; les escoles comunals i altres fundacions benèfiques que per llargs segles foren honor i consol dels pobles, qui dintre de si tenien tot lo necessari a la vida moral i fins material, han caigut als peus del colós tirà, l'Estat modern. Aquest s'ha menjat la regió, com el peix gros es

menja el peix petit; vol que visqui a sos obs, vol ensenyar sos fills, cuidar sos malalts, i ¡què té d'estrany tan desmesurada ambició, si encara tira a confiscar la família, fent d'ella, no un membre del cos social, com ho és per naturalesa, sinó una fibra de sa carn! En nostres dies havem vist materialment el saqueig de la regió en benefici de les grans capitals, i amb això potser tots hi havem pecat. El fonament de la vida regional és l'amor; l'amor a la terra pròpia, per defensa de la qual els nostres passats donaren en la sang, aquest afecte a la comarca, a les muntanyes, rius, pobles, iglésies, als costums que en ella dominen, a les institucions que la vivifiquen, als monuments que l'adornen, aquest afecte puríssim no és propi d'ànimes grosseres; i avui per desgràcia infús terriblement en els cors el bestial sensualisme, ha sigut en un gran nombre d'homes suplert per la desenfrenada concupiscència que vol abeurar-se en les grans capitals. La llei moderna, enemiga dels pobles, fomenta aquesta tendència, i havem vista en èpoques liberalíssimes arrencar dels pobles ses més preades joies artístiques, per a portar-les a les grans capitals; treure-les del lloc en què l'artista les havia treballades i collocades, com Déu les flors, per a constituir un museu, com si l'art no fos de profit al poble i sí sols a una casta privilegiada de ciutadans. Per nostres ulls veiérem treure l'hermosíssim cadirat de cor del *Sacro Convento* d'Assís, situat en un lloc que harmonitza admirablement amb l'edifici, realçat per les pintures del Giotto i encara aromatitzat per l'olor dels sants deixebles del fundador, per a ser traslladat a un museu, empobrint d'aquesta manera, com de tantes altres, a l'antigament florit municipi d'Assís, el modern Estat uniformista.

El regionalisme li fa nosa a l'Estat modern i cerca manera d'aterrar-lo tant com pot. Teníem dins Espanya les grans regions formades per les que foren en el passat glorioses nacions amb vida pròpia, amb llengua peculiar algunes d'elles, totes amb història, tradicions i lleis en conformitat amb son temperament, semblava lo natural que es conservessin entitats tan notòries i amb tanta raó d'ésser; mes convenia des-

truir tot l'antic, i Galícia, Catalunya, Aragó, etc., deixaren d'existir legalment. La divisió de l'Espanya en quaranta-nou províncies fou com una sentència de mort civil per aqueixos reialmes sacrificats no a la unitat nacional, que ja de segles existia, sinó al rancor sectari contra tot lo antic, a la supèrbia d'una trivial i falsíssima ciència que volia fer la nació a mida de son gust. Tenien, emperò, aquestes regions dos elements principalment que no és fàcil matar-los, el dret civil i la llengua; i la persecució legal que avui dia veiem tot sovint dirigida contra la religió de la nostra ànima amb una constància sense igual, ha treballat també per a fer perdre aquells dos fonaments de nostra vida social. Ens sembla haver oït dir que l'Espanya es despertà l'any dotze allà en les Corts de Cadis, i la metàfora ens sembla molt exacta, més, tal volta, de lo que presumien els qui la inventaren. Aquella gent (trets els sectaris, i aquests sabien molt bé lo que es feien) es trobà en un món nou, sense consciència del lloc o nació en què estaven, ni coneixement de la societat per la qual legislaven, com aquell qui s'alça amb el cor adormit; s'enamoraren de la superficialíssima idea de la uniformitat, com tants a qui avui dia plau més la vista d'una ciutat tota amidada i nivellada que no pas la d'una ciutat monumental, i decretaren solemnement que uns mateixos codis haguessin de regir per a tota la monarquia. Aquesta disposició legislativa es considerà tan intrínseca i essencial a la nova forma, que totes les Constitucions publicades de l'any dotze ençà l'han reproduïda, i és sa execució l'ideal a què tiren molts liberals i fins altres qui no en són. La revolució és la negació del dret històric, és a dir, del verdader dret humà, i com les legislacions forals o el dret de les diferents regions, és essencialment històric, com que la regió en si mateixa suposa necessàriament la història, d'aquí ve la verdadera antítesi entre Revolució i Regionalisme. Les modernes entitats formades per l'esperit revolucionari són unes verdaderes criatures bordes; no reconeixen ni tenen paternitat, trenquen la successió històrica, al pas que l'entitat regional rep honestament l'existència de sos antecessors,

als quals hereta i forma amb ells una verdadera família. Per molts anys la força de vida de què gaudeix el dret regional ha arribat a rebatre la tirànica imposició dels uniformistes, mes el precepte constitucional que mana que hi hagi un sol codi, és d'essència del principi revolucionari, per lo qual veiem els partits polítics sempre bregar per a obtenir-lo i almenys treballen per a destruir de mica en mica, disminuint les institucions de la terra, el dret que enclou la nostra vida domèstica i social.

Creiem, no obstant, que potser havem avançat més o menys en el bon camí; la veu de la naturalesa es fa oir quan l'home entra en reflexió, i una de les intel·ligències més penetrants i reflexives de la política militant espanyola, D. Francisco Silvela, pogué dir en la sessió del Congrés del 18 d'abril de l'any 1887, dirigint-se al Sr. Alonso Martínez, qui acabava d'arribar a Madrid des de Barcelona, on havia presidit la solemne festa de l'Acadèmia de Bones Lletres en honor d'En Milà, aquestes significatives paraules: «Puix que el senyor ministre ara fa poc ha aprofitat l'ocasió a Barcelona per a manifestar ses simpaties en bé de les literatures regionals, espero jo veure'l aquí defensar els drets regionals, que valen un xic més que les literatures, i que des d'ara crec que havem de comptar amb un defensor més, ben poderós i ilustre per cert; jo em dono l'enhorabona en nom d'aquesta causa, que entenc és verament nacional.»

Tal volta l'energia que els catalans han manifestat en la defensa de son dret històric, no la tenen per a emparar la llengua; aquesta és d'un ordre més espiritual, no ateny ni toca tant als interessos de la vida, mes, no obstant, com creiem haver demostrat en capítols anteriors, és un element essencial de la vida regionalista, per lo qual convé també vigilar a fi que la moderna tirania legal que s'ha encarnissat en la persecució de les llengües, sia contrarestada. La llei moderna permet abusar de la llengua en tots sentits; l'obscenitat, la calúmnia, la impietat no troben mordassa, mes una mordassa terrible impedeix al català usar de sa pròpia i honestíssima

llengua en els actes més solemnes de la vida. L'ensenyança dels minyons ha d'ésser castellana; paga l'Estat càtedres per moltes llengües estrangeres, mes no pas cap que serveixi per a cultivar la nostra pròpia llengua; aquell principi axiomàtic dels nostres parlamentaris dient que, en son sistema tot és possible, fins fer tornar negre lo blanc, aquí el practiquen, puix veiem que obliguen a parlar castellà a qui no en sap; i vulguis no vulguis, has de deixar ta última voluntat en una llengua que ignores, contractar davant de notari en una llengua estranya, i respondre a les preguntes del jutge, en lo qual de vegades hi va la fortuna, l'honra i la vida, en una llengua que no és teva, tant si l'entens com no. Les regions austríaques han manifestat una energia verdadera en bé de llurs llengües, en contra de la tirania dels liberals d'aquell imperi qui volien subjectar a tothom a la llengua alemanya, i l'últim congrés dels catòlics de Silèsia,[1] en el regne de Prússia, declarà solemnement i amb evidentíssima justícia que l'ús de la llengua pròpia no podia ésser impedit sense violentar el dret natural. Fets que proporcionen gran llum en aquestes matèries: pertot arreu la legalitat revolucionària és acèrrima enemiga dels drets i de les llengües regionals; pertot arreu els liberals a la francesa són els grans propagandistes de la unitat civil per ells inventada, i un cop arriben al govern, vulguin no vulguin els infeliços vassalls, a la violència els hi subjecten.

Un antic pedagog català, de verdadera ilustració, el reverend Baldiri Reixach, rector de Sant Martí d'Ollers, escriví les següents paraules, de noble simplicitat, que d'una manera menys entonada expressen el mateix principi dels catòlics silesians, que desgraciadament no saben compendre molts fills de la nostra decadent generació: «Entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber els minyons, és la llengua pròpia de sa pàtria, perquè el defecte és molt més culpable i feo per un minyó que té estimació...».[2]

1. Any 1888.
2. *Instruccions per l'ensenyança de minyons.*

CAPÍTOL XVI

LIBERALISME I REGIONALISME

El conjunt de principis emanats del concepte revolucion ri, formant un sistema dirigit a la governació dels homes i la constitució social, és anomenat generalment *liberalism* Domina en la major part de l'Europa contemporània, i prir cipalment encara en el món llatí de l'un i de l'altre hemisf ri; de manera que la nostra raça, d'intel·ligència privilegiadí sima, qui tingué prou penetració racional per a no deixar-s enganyar de l'error en la forma religiosa i metafísica, en la ir vasió protestant; en l'ordre polític i pràctic, tal volta, degu en part, a son temperament generós i poc analític, es trob dominada pel mateix error, que va minant d'una manera vis ble la seva antiga i fortíssima constitució. Mes, per l'object particularíssim del present estudi, deixant a un costat la d mostració que ja en altra ocasió [1] férem de la naturalesa di solvent dels principis que, injustament, es gloriegen am l'hermós nom de liberals, ens fixarem en la idea de l'absol ta incompatibilitat entre el liberalisme i el regionalisme.

La immediata filiació històrica i racional del nostre lib ralisme es troba inqüestionablement en la famosa Declaraci dels Drets de l'Home i en el *Contracte social*, de J. J. Rou seau. La constitució política de les nacions modernes, a menys en quant a la substància i a l'esperit, és indubtabl que prové d'aquells principis. Amb ells comença la nova Er que ha acabat de destruir la forma regional, que el cesarism anterior havia ja començat. Cesarisme i Liberalisme són l mateix en sa essència: l'home senyor de la societat i no l Providència divina: l'home ha de fer la societat del no-res: l societat no és el desplegament de la humanitat, sota la mirad i l'acció de Déu qui deixa, emperò, sempre lliure l'humà arb

1. En l'opuscle *¿Què és la Maçoneria?*

tri. La Declaració dels Drets de l'Home suposa i proclama la sobirania racional; i no pas perquè l'època en què s'elaborà fos d'una gran potència racional, ja que en ella finà la filosofia, principal de totes les ciències especulatives; ans fou d'una gran superficialitat de coneixements, la qual, com sempre succeeix, engendrà una vanitat desmesurada. En virtut de sa nova generació, els homes quedaren deslligats de tot, no depenien de ningú; tot dret històric, i de consegüent tot dret, desaparegué; no era la societat la qui devia donar-los lleis, ells eren els qui devien subjectar-la a sos principis i a son voler. El sapientíssim principi de l'experiència no està escrit en eixes taules de la nova llei del liberalisme: l'home posat en lloc de Déu és infallible: Déu, qui governa la humanitat i que els passats reconeixien com a Summe Legislador, pot equivocar-se; de consegüent, l'obra dels segles ha de fer lloc a l'obra dels innovadors. D'altra part, aquests nous legisladors són molt filosops, i miren sols al fons de la naturalesa humana, i com en l'essència tots els homes són iguals, ses lleis tenen, *eminentiori modo*, aquella prerrogativa de la llei d'ésser general, puix les d'ells ho són de tal manera, que tant podrien servir per la França o Espanya com per la Xina; la llei, segons ells, és bona; de consegüent, és un cas de tossuderia el que la rebutgin els qui l'han de practicar; la imperfecció és del ciutadà, de consegüent els ciutadans són els qui s'han de conformar a la llei, i no la llei als ciutadans. La bota és elegant i ben feta, puix el sabater qui l'ha treballada és de moda; i per tant, si et fa mal, la culpa és del teu peu, no et queda més remei que aguantar-la, puix lo perfet no ha de cedir a lo imperfet.

Aquesta senzilla i fins vulgar explicació, creiem que inclou clarament el pensament fonamental del procedir polític dels moderns homes d'Estat, o almenys de la majoria d'ells, per lo qual es demostra la incompatibilitat de son sistema amb el sistema regionalista. Mes parlem impròpiament; puix el regionalisme no és un sistema; qui ho pensi s'enganya. El regionalisme no ha eixit del cap dels homes, naix de les matei-

xes entranyes de la societat, no ha tingut un autor legal; el mateix Washington, fundador de la Unió Nord-americana, no féu més que harmonitzar i segellar lo que la naturalesa de les coses li presentava; no fou Washington, sinó Déu, qui formà aquells pobles, quan amb sa inefable i inescrutable providència enviava a dites regions corrues de gent ja diversa entre si, i que fins encara, per raó dels llocs en què s'establia, augmentava en diversitat per les necessitats desiguals que contreia. El regionalisme liberal, és a dir, aquell que vingués de dalt, que imposés el poder central, no fóra tal regionalisme: la revolució no pot crear directament la regió. La Revolució violenta o la dissolució social, Déu sap lo que vindrà, desfaran la unitat violenta i excessiva; mes, les regions reapareixen, no en virtut de la Revolució, sinó de la Llei natural de la societat.

L'Estat liberal es construeix començant pel cim, és a dir, d'una manera antinatural; així veiem que ses constitucions es fan en Consell de ministres o en una Junta central; les nacions regionalistes comencen per la base, és a dir, pels fonaments. Els nuclis de l'organització nacional, els membres principals que han de constituir el cos, es formen, no per una resolució dels ciutadans, sinó en virtut de la força natural de les coses; i quan la nació ha ja arribat a adquirir grandesa i importància, encara els perns en què se sosté sa prepotència, són aquells mateixos membres que, com a clavats fortament en la terra, són penyora certíssima de resistència. El liberalisme forma unes constitucions que cauen amb una bufada; les que funda el regionalisme són més fortes que qualsevol conquistador; reïxen de la tirania legal, i per això veiem avui dia com, debilitat el sistema liberal, torna a treure el cap el regionalisme, amb simpatia, es pot dir, universal.

Rousseau i sos moderns deixebles, a la teoria del Contracte, a la llei de les majories numèriques, al principi absolutíssim de que les coses públiques poden arreglar-se a la mida del gust dels qui les governen, s'oblidaren de posar-hi la condició de que s'havia de respectar la naturalesa i manera

d'ésser del país. A conseqüència d'aquests principis s'explica que avui dia ningú estigui disposat a morir per les lleis de la pàtria, que sempre sien avorrides per una part dels ciutadans; que, el nom mateix de pàtria, sempre sacratíssim, el vegem usat tot sovint en to de mofa, fins al punt d'ésser injuriós el nom de patriota. En el regionalisme s'hi troba el sentiment, que és l'hermós color d'aquesta forma política; és impossible trobar-lo en el liberalisme. El contracte social, la resolució d'una majoria, no crea sentiments; aqueixos naixen espontàniament, són una mena d'instint racional que no pot produir-lo ni la votació d'una assemblea constituent, ni el rescripte d'un Cèsar. Totes les coses naturals provenen de l'Autor de la naturalesa; la regió, doncs, creada per Déu, és la que produeix aqueix dolcíssim afecte de l'ànima.

En temps en què existien les regions, amb sos adminicles naturals, els homes fora de son país s'enyoraven; l'enyorament és més fort allí on la constitució regional és més peculiar; mes, per on ha passat el vent devastador del liberalisme, en les encontrades desnaturalitzades de llur antiga manera d'ésser, tot just s'hi troben reminiscències d'enyorament; rics i pobres fugen de son país, lo qual vol dir que no l'amen pas gaire. Ja entendrà el lector que parlem aquí de l'enyorament, perquè aquest és la gènesi del sentiment d'amor de pàtria; és la humil llavor d'aquella passió nobilíssima i fortíssima que detura exèrcits, resisteix tiranies, suporta calamitats, engendra herois, és llaç d'unió i preparació d'aquella virtut sobrenatural que l'actual Pontífex,[1] i abans d'ell sant Ambròs, ha batejat amb el dolç nom de caritat de pàtria.

Mes, si el sistema liberal dominant és oposat al sentiment patriòtic per raó de son origen artificial, ho és també demés per un caràcter de què no es pot despendre, i que és lo que el distingeix en la pràctica. El dret que naix d'una pura convenció, l'organització que surt, no *ex visceribus rei,* sinó de

1. Lleó XIII.

la variabilíssima voluntat humana, mudable a tot vent de passions, és necessàriament variable; i d'això no cal donar-se proves, puix l'experiència quotidiana ho demostra. L'amor naix de la freqüentació de la cosa, de l'antiguitat d'ella; puix considerant l'home amb gran veritat que la família, que la regió, és un ser moral, una persona verdadera que ja existia abans que ell naixés i que continuarà després de sa mort, si la llei o institució governà ja els seus passats i espera que governarà també els seus successors, l'amarà amb entranyable tendresa, la respectarà com a una cosa divina, i, en defensa d'ella, estarà resolt a morir, puix amb raó creu més necessària l'existència d'aquella llei que no pas sa pròpia persona.

Veus aquí, doncs, com el liberalisme i el regionalisme són entre si com l'aigua i el foc; l'un mata a l'altre, per raó de naturalesa de quiscuna d'aquestes dues coses. És cert que els últims temps de la monarquia absoluta, influïda ja de l'esperit cesarista, i més antireligiosa, en alguns de sos períodes, que els moderns governants representatius, si bé amb major hipocresia, foren ja temps d'opressió per l'esperit regionalista; mes els temps obertament liberals, ho són de persecució constant i d'una persistent acció dissolvent, fins al punt d'haver anihilitat en bona part els antics elements regionals que devien ésser les pedres fonamentals d'una reconstrucció social, patriòtica, cristiana i verdaderament lliure.

CAPÍTOL XVII

Ideal cristià

El regionalisme per si sol, és a dir, la multiplicitat de vida en la societat humana, és cert que tindria gravíssimes dificultats per establir o continuar la civilització sobre la terra: fins donaria lloc a que naixessin entre els pobles aquelles enveges i pretensions a què tan inclinada és la humana fa-

mília, composta de membres entre si distints. El regionalisme utilitari portaria al salvatgisme. Demés, atenent a aquella obligació divinament imposada al nostre llinatge de dominar i subjugar la terra, és necessària una unitat, ja que a l'esforç de la regió, per sa pròpia naturalesa, li falta aquell poder que solen tenir les grans unitats, i que es necessiten per la grandiosa empresa de sostenir en tot el món l'imperi de la verdadera civilització, i la unió entre si de tots els membres de la família humana. Fins estudiant la nostra naturalesa trobem en ella dos elements, aspiracions o necessitats: un que correspon a la unitat, altre que suposa la varietat o regionalisme. Els homes en lo substancial, en lo més noble de sa vida, en la intel·ligència, són idèntics, puix si bé és cert que existeixen races que es diferencien en el grau de força racional, *magis vel minus non mutant speciem*: i de conseqüent, malgrat això, persevera la unitat substancial entre elles. Mes les varietats introduïdes en els homes per les circumstàncies particulars de cada una de les innumerables regions de la terra, són indestructibles, formen part de la vida d'aquest compost d'ànima i cos que en diem home, i de conseqüent han d'ésser respectades.

¿Qui, doncs, establirà l'equilibri entre aquestes dues necessitats, qui posarà l'acord entre aquestes dues lleis que semblen inconciliables? Crist, i sols Crist. Ell és l'autor de la humana naturalesa, i ningú més que Ell pot organitzar les antinòmies que presenta el nostre llinatge, nascudes del pecat i que comencen ja en el mateix individu, en el perpetual conflicte entre l'esperit i la carn, de què ja es queixava l'apòstol sant Pau. L'imperi universal espiritual és un fet en la història cristiana, i avui dia, potser més que mai, podem contemplar-lo amb nostres propis ulls, veient el poder apostòlic legalment establert en les regions més llunyanes de la terra. En aquest punt, com en molts d'altres, el cristià mira amb compassió els savis racionalistes del nostre temps qui es trenquen el cap en coses ja fa segles resoltes. Bluntschli és l'apologista de l'Estat universal, com essent la forma jurídica de la uni-

tat humana. Laurent, amb raó, ataca el sistema del jurista alemany com a contrari a la llibertat i independència dels pobles particulars, i vol que sia suficient el fons comú de sentiments i idees de la humanitat. El professor belga parlaria molt bé si tingués prou humilitat per confessar que aquesta humanitat és la restaurada per Jesucrist. La toga del magistrat romà no havia arribat on arriba i exerceix sa jurisdicció la púrpura cardenalícia. La unitat de la Roma pontificial traspassa de bon tros a la de la Roma imperial; l'Índia, l'Oceania i gairebé la Xina tenen i reconeixen l'autoritat apostòlica; les autoritats civils de la Unió Americana i de l'Austràlia acaten i veneren a sos Cardenals, i de conseqüent, la fraternitat universal no havem d'esperar-la del llaç de ferro de la jurisdicció política, sinó del suavíssim vincle de la jurisdicció evangèlica. No volem dir pas que la Iglésia hagi d'ésser l'única gran unitat jurídica que hi hagi en la terra, no, ella precisament ama aquestes unitats i les fomenta, respectant sempre la tradició i la naturalesa de cada poble. L'imperi romà ha sigut sempre benvolgut del Pontificat, a pesar de les persecucions amb què l'ha afligit: els emperadors començaren i tot sovint han continuat la guerra contra el poder apostòlic; i no obstant, aquest, imitant a Déu, que no vol la mort del pecador, sinó que es converteixi i visqui, fins en nostres dies treballa per l'existència d'aquest gran poder polític a fi que mantingui la unitat entre les nacions, fent d'ell com el centre dels altres membres polítics. El cardenal Consalvi, en el Congrés de Viena, demanà solemnement, en nom del Papa, la renovació del Sacre Romà Imperi, i quan els sobirans rebutjaren la seva proposició, protestà de la negativa. Pius IX, responent a la notificació del nou Emperador, contestà amb expressiu llenguatge, prenent a bé aquella reconstitució feta amb consentiment dels prínceps i ciutats lliures d'Alemanya, i encara recorda ara l'Europa la paraula del príncep de Bismarck, agraït als bons oficis de Lleó XIII pel major bé de l'imperi germànic, declarant en el famós discurs del 22 d'abril de l'any 1887, *que no pot considerar el Papat absolutament com a potència es-*

trangera..., que és una institució qui té per sa part un caràcter alemany.

Aquestes paraules gloriosíssimes en boca d'un home d'Estat protestant són un reforç de lo que diguérem anteriorment sobre el caràcter nacional que la fe universal de la humanitat, o sia la fe catòlica, prenia en cada país; són, de conseqüent, una prova de la possibilitat de conciliar l'antinòmia entre la unitat i la multiplicitat; al pas que les paraules de Pius IX, alegrant-se de la reconstitució de l'Imperi amb el consentiment dels prínceps i ciutats lliures d'Alemanya, demostren la simpatia de la Iglésia per les regions, qui ama veure emparades les unes amb els altres, mes no uniformades i afilerades pels sistemes *a priori* dels moderns constructors de nacions. Observi's la diferència entre l'uniformisme dels nous imperis liberals i el caràcter regionalista de l'Imperi tradicional, recordi's la constitució que aquest per segles ha tingut sota la benedicció i consagració del successor de sant Pere, i ens quedarà manifesta l'afició de la Iglésia a les grans unitats jurídiques, necessàries a la humanitat a l'arribar a un cert grau de civilització; mes sempre amb la conservació de les regions que, creades per la Providència, no poden ésser destruïdes per la mà de l'home, essent sa existència exigida per l'harmonia, integritat i bon ordre social.

L'ideal cristià, en punt a organització política, pot dir-se que ve expressat en aquelles paraules de l'Evangeli pronunciades per Nostre Senyor Jesucrist: *In domo Patris mei mansiones multae sunt.* No es fica la Iglésia en la forma particular del règim, mes sí dóna les línies generals de l'edifici des de que ensenya la finalitat del mateix; la humanitat poblant la terra és la immensa família de Déu que, composta de nombrosíssims membres, ha menester quiscun d'ells de pròpia i peculiar habitació. El regionalista que rebutja la religió de Crist es trobarà en grans maldecaps per arrodonir i completar son sistema; ha de reconèixer la necessitat de la unió entre els membres, i el dret d'aquests a viure vida pròpia i no solament comunicada, és a dir, sentirà fortament l'antinò-

mia de la unitat i de la multiplicitat, i no sabrà com conciliar-les. D'aquí ve que, generalment, el racionalista en la ciència política i social sia cosmopolita, o almenys defensor de les grans unitats uniformades. Encara que, per raó d'ésser home, senti el plaer de la vida regional, coneixent la necessitat de grans unitats per raó del desplegament de la civilització, no sap com conciliar les dues coses i sacrifica la primera a la segona. Al revés, el pensador cristià, ric de recursos en tot lo que ateny al govern dels homes, veu clarament la possibilitat de la conciliació entre les dues aspiracions de l'home, creu que ambdues poden surar salvant així la integritat humana.

Fins com per instint es nota aquesta diferència característica entre racionalistes i cristians. La literatura, genuïna representació de la manera de pensar i sentir dels homes, fins al punt d'ésser també significada amb el nom de lletres humanes, en sa tendència racionalista manifesta preferència, generalment parlant, pels assumptes generals, per les passions i sentiments en sa expressió no determinada i concreta; i al revés, la literatura cristiana ama lo particular, lo concret, lo vivent en la realitat, els fets que revesteixen caràcter regional, els matisos de passions i sentiments determinats per les influències locals i de raça. Els mateixos noms dels escriptors són penyora i argument de la certitud de lo que afirmem. L'illustre Manzoni i el P. Bresciani a Itàlia, el flamenc Enric Conscience, i a Espanya el bascongat Trueba, el muntanyès Pereda, l'andalús Fernán Caballero, la gallega Rosalia de Castro Murguía, el català Piferrer i En Menéndez Pelayo, gran regionalista de totes les regions espanyoles, homes tots de vera fe cristiana, són al mateix temps zelosos conreadors i fan bellament reviure la divina flama de l'amor regional.

Mes on podem dir que trobem el pensament catòlic en aquesta matèria, és en les doctrines del més segur i lluminós de tots els doctors de la Iglésia, en nostre Angèlic Mestre sant Tomàs d'Aquino. Aquelles idees seves tan sabudes, mes mai prou meditades, de que aquell govern humà és millor, que imita el govern de Déu, i que pel bon ordre d'una ciutat o

gent, convé que tots tinguin alguna participació en el poder, a fi que es conservi la pau del poble i tots amin i defensin l'ordre establert, és com un principi del qual vénen a ésser un escoli les idees que exposem. És indubtable que en la doctrina tomística s'hi troba la substància del règim regionalista, en quant és l'harmonia entre la unitat i la multiplicitat: la unitat, perquè vol el sant Doctor un poder jeràrquic superior qui presideixi, i la multiplicitat, perquè desitja diferents *principantes secundum virtutem,* els quals sien escollits del poble;[1] i fins, si aquí hi hagués lloc, creiem que podríem demostrar la connexió d'aquest sistema de sant Tomàs amb sa doctrina teològica de la relació entre la causa primera i les causes segones, ennoblides aquestes amb una dignitat similar a la d'aquella; i amb aquella comparació que usa entre els qui governen les diferents ciutats i el qui presideix el conjunt. Fins en l'instint dels Sants trobem l'amor regionalista. La història de l'Edat Mitjana ens recorda alguns Sants instituïdors de regions i encontrades a les quals donaren forma, com succeeix amb la petita república de San Marino; mes, fixant-nos en el gloriós sant Francesc, tothom sap com amava aquells municipis i ciutats lliures d'Itàlia, ses relacions íntimes amb aquells magistrats regionals, sos esforços per la mútua concòrdia fins al punt que hagi sigut proclamat pels actuals italianíssims heroi de la caritat *civil.*

És el Cristianisme una religió harmonitzadora per essència; el Fill de Déu vingué al món per juntar lo desunit; el caràcter distintiu de les obres divines diuen els doctors que és la suavitat; per lo qual, el règim que li és predilecte és aquell en què, sense defallir, en unió de tot el cos, visquin els membres i creixin lliurement units entre si, no pas per vincles mortificants i opriments, sinó per la unànime conspiració a un mateix fi i per la circulació en tot el cos dels sentiments de justícia i caritat. El Panteisme, fins ara de moda, engen-

1. *Summa theologica,* 1-2 q. 105, a. 1.

dra una teoria política a imatge i semblança de sa teoria religiosa. L'Estat dels hegelians és com el déu dels hegelians, un tot monstruós; tot en la creació és Déu, tot en l'ordre públic és Estat. Aquest, diuen ells en substància, es troba tot en tot el conjunt i tot en cada una de ses parts. Déu, de conseqüent, en son sistema, anihila a la criatura; l'Estat anihila la regió. El Déu dels cristians volgué que totes ses criatures visquessin vida pròpia i individual; el règim harmònic, naturalment derivat de les doctrines de nostra celestial creença, és que els membres del cos polític no tenen la vida per mercè o concessió del príncep, sinó per virtut pròpia natural o personal, devent, emperò, tots cooperar a la vida harmònica del conjunt en virtut dels deures que imposa als cristians la jeràrquica obediència.

CAPÍTOL XVIII

Purificació de la política per medi del Regionalisme

Si el Regionalisme és una cosa que transcendeix a tota la vida social; si fins sa influència arriba a la vida espiritual del poble; si obra sobre els sentiments generadors de la família, de la pàtria, de l'art, del dret; si, en una paraula, influeix en la substància del cos social, no pot menys la política també d'experimentar sos efectes. Perquè el país influeix sobre son govern polític, així com aquest sobre aquell; vegem, doncs, si la influència del Regionalisme ha d'ésser beneficiosa en quant a la política pertoca. Ja abans provàrem l'analogia del sistema regionalista, la congruència, com diuen els teòlegs, entre aquesta forma social i la forma del govern diví sobre les criatures; mes ara el nostre objecte és més particular i pràctic, i convé inquirir si en els presents temps la influència regionalista pot donar lloc a algun bé a nostre país, puix en la consciència i en la boca de tothom està que no té un avantatjós sistema polític.

Els anys de govern parlamentari, sistema artificiós i de gran vanitat, baix el brillant engany d'unes eleccions cegues i inconscients, fundades en la materialitat del número de vots, han anat formant una verdadera oligarquia, qui ha aconseguit tenir la nació a les seves mans, o millor, sota sos peus, qui ja no és govern representatiu ni encara parlamentari, puix cap correspondència hi ha entre els legisladors i el país a què representen, ni en les deliberacions públiques obtenen cap resultat la ciència ni l'eloqüència; uns quants formant societat per l'explotació del país en son profit, sota la denominació de partit tal o qual han arribat a fer-se seu el govern de la nació, i per torn pacífic o a la violència volen gaudir dels avantatges del poder. La mentida de que sia el parlamentarisme el govern del país pel país, és avui evident a tothom, essent una vella fórmula que enclou lo contrari de lo que diu. Gairebé els ciutadans més virtuosos i rectes estan allunyats de la vida política, essent una regla general, que és clar que tindrà lloables excepcions, que la major part dels qui s'hi fiquen és per pescar, constituint la política un ofici i un *modus vivendi* d'un eixam d'homes, dels quals la immensa majoria poca significació tenen en la propietat, en el comerç, en la indústria, en el treball o en la ciència nacional. Estem tal volta condemnats a tenir governs oligàrquics, perquè no existeix cap aristocràcia; l'oligarquia és una aristocràcia borda, i per tant desastrada; i així és convenient mirar si hi ha un lenitiu que pugui alleugerir aquest mal que fa anys està sofrint la nació, si és possible treure la base sobre què reposa, això és, la causa generadora de l'oligarquia contemporània.

Els temps presents, a nostre entendre, tenen una gran similitud en quant a la composició social i política, si no en la forma externa, almenys en son ser intrínsec, amb els temps del feudalisme degenerat, en què, deixant aquest sistema d'ésser un verdader organisme públic, lligava a un pern fortíssim i immutable tots els components socials de l'època, movibles i sense sosteniment, per causa de les circumstàncies d'ella, constituint i formant de dits elements una verdadera societat,

el nucli de la qual era el castell feudal. No parlem d'aquella època d'or de la institució, sinó de quan, havent canviat les circumstàncies, perdent la raó d'ésser, lluny de constituir pel país una protecció i providència, fou rèmora del progrés, i interessada en mantenir un estat de coses que es convertia en inconvenientíssim i injust. Tota decadència consisteix en pèrdua de virtualitat i augment de vicis, i la decadència feudal fou fecundíssima en tals misèries. Els usos tiànics, els drets excessius, l'ociositat d'uns homes qui, deixada la professió de les armes, perquè ja no era necessària, i en la qual sos passats foren herois, donant al país, del qual podien ésser considerats pares, consistència i existència civil, acabaren per ésser una verdadera opressió i un element inconciliable amb la prosperitat i benestar dels pobles, qui seguint la nova via que els obria la Providència divina es donaven a les arts de la pau, al desenrotllament de la riquesa pública i a les relacions pacífiques entre els ciutadans, portant tot això per conseqüència la formació d'un estat social i legal inconciliable amb l'antiga manera d'ésser. Sabut és i afirmat està per tothom que les noves viles, que els comuns dels pobles crearen una vida oposada a la vida feudal, i que aquesta caigué sota la influència d'aquella, com una planta de vida ufanosa asseca a sa raquítica veïna.

La moderna oligarquia parlamentària és una hipòcrita, encara que vistosa, forma d'aquell estat de descomposició feudal, adaptat a les circumstàncies de la present societat. Sos força o per l'astúcia, no en virtut del dret, i ses milícies que cabdills, generalment parlant, adquireixen el domini per la els sostenen i ajuden a conquistar el poder, viuen sobre el país, com les milícies feudals, baix la forma en aparença honesta de serveis, empleus i oficis ben retribuïts, o tenint exempcions i privilegis ocults a costa d'aquells de sos conciutadans qui no s'ocupen més que de treballar i de tenir ben ordenada sa família. Fins segons diuen els papers públics i els mateixos diputats i senadors de les cambres, puix nosaltres res hi sabem, ni hi volem treure ni posar, està també

ara en ús el donar llocs i oficis en feude, és a dir, mediant un cànon que s'ha de pagar al senyor directe, amb la diferència, emperò, de que constituint l'antic sistema un estat legal i públic no permetia les exageracions immorals, que, dat cas que la cosa sia certa, poden originar-se de la forma secreta que avui es guarda en aquest desordre. Els senyors feudals anullaven i es sobreposaven al monarca, no per constituir-se advocats i protectors de sos pobles contra excessives exigències del rei, sinó per a explotar més el país a mida de son gust, i per això els ciutadans saludaren com al sol ixent d'una verdadera llibertat aquell dia en què els reis adquiriren la plenitud de la sobirania, dissipant-se el poder feudal que s'interposava entre el poble i el monarca; els comuns foren els auxiliars del poder real, i d'aquí la identificació subsegüent del país amb la monarquia.

¿Podrà avui dia la regió deslliurar el país de l'opressió de la desacreditada oligarquia parlamentària qui li xucla el suc vital, així com antigament els pobles amb son vigor de vida dissiparen la decadent feudalitat?

Si la regió reviu amb perfecta sanitat, si d'ella no se'n vol fer una entitat tallada segons el patró dibuixat per un artista de traça a la moda suïssa o nord-americana, encara que aquests països ens sien simpàtics, sinó que lo que s'obtingui sia una reconstrucció amb els elements qui resten vius, propis de la nostra terra, si es procura reforçar l'esperit català tal com es congrià en les generacions dels nostres progenitors, baix la influència de la gràcia de Déu, en una paraula, si reviu una Catalunya catalana, com una València valenciana, aleshores és l'alliberació. La veritat deslliura, la mentida esclavitza; sota l'influx de l'artifici s'hi pateix, sota la influència de la sana naturalesa s'hi reposa. Una Catalunya feta per uns quants artistes, una regió composta per alguns *savis*, tindria els mateixos inconvenients que avui lamentem en el govern d'Espanya, una oligarquia potser pitjor vindria a oprimir-nos; el mal fóra el mateix, una nació artificial, un personalisme detestable qui, escarnint el poderós monarca francès,

diria: «Catalunya só jo», quan Catalunya és Catalunya, tal com Déu l'ha feta i no d'altra manera. Sa vida fóra efímera, ni seria amada dels propis, ni respectada dels estranys; no tindria consistència perquè li faltaria substància com a cosa feta per uns quants ideòlegs, i ningú consideraria que fos la regió qui recobra ses formes naturals. Per això tota la intenció del catalanisme, a nostre humil parer, deu dirigir-se a donar força i a purificar tots els elements que integren el concepte de Catalunya, i lo mateix els qui treballen en les altres regions respecte d'elles. Si un dia aquestes recobren llur vigor natural, si la vida regional és sana i forta, si els ciutadans portats d'un recte esperit, abandonant la satisfacció de les concupiscències amb què els brinda el centralisme, es donen a fer florir la materna regió, i les institucions pròpies d'ella es fan respectables, si el país trenca els ídols que són els partits i no té més ídol que son propi bé, si menysprea els mercaders de la política i dedica la intel·ligència i energia que el Creador ha donat a la nostra nissaga, no a la discussió i propagació de vanes teories, feina pròpia de races decadents; si no s'enamora dels sofistes, sinó del perfeccionament de si mateix, mediant el treball pràctic en tots els ordres de la vida humana, sota la guia i presidència de la Veritat, que és la llei de la nostra pàtria, fent-se forta i respectable; de segur que vencerà a l'oligarquia parlamentària, cosa artificial, vapor de desordenades passions, que en si mateixa no té cap consistència i qui persevera per no haver-hi a l'hora present res que la pugui substituir que estigui en bona saó.

Nosaltres creiem que tan sols la recta reconstrucció de la regió pot desvanèixer aquesta dominació inconvenientíssima que fa tants anys existeix; i no d'una manera violenta, sinó per la força de les coses, per l'aparició de la Veritat en l'ordre públic i social. Tot sistema artificial, per més que hagi arribat a apassionar a una època, queda rendit al presentar-se la veritat pura i natural; així veiem en les Arts que tot gust estragat, que tota complicació encisadora, es desvaneix a l'aparició de la senzilla bellesa; en filosofia les més es-

tupendes i treballades teories, com per exemple en nostres dies ha passat amb les dels alemanys, cauen com edificis sense base al venir aquella *philosophia perennis* del bon sentit racional; i així també en l'ordre polític aquesta oligarquia qui ens fa la gràcia de governar i dirigir el país desapareixerà, si el país dóna proves de saber governar i dirigir sos interessos, de saber viure per si mateix la vida de la fe, de la justícia, de la caritat i del treball; si l'activitat regionalista no és activitat sols de llengua, sinó de mans, treballant amb constància cada u en la seva esfera amb desinterès i fervor.

CAPÍTOL XIX

¿QUI RECONSTRUIRÀ LA REGIÓ?

La resposta a la pregunta damunt escrita és molt senzilla i notòria: sols pot reconstruir la regió el qui l'ha feta.

És evident la necessitat de la reconstrucció; un òrgan qui no funciona s'atrofia, i la regió fa molts anys que per diverses causes té com suspès son moviment vital, i si bé és cert que les arrels són molt vives, l'arbre en bona part s'és assecat i necessita d'una mà benefactora. El materialisme de l'època ha creat els grans centres, on moren els nobilíssims sentiments, les sanes idees, els costums senzills i l'abnegació necessària; i xucla la vida de la regió fins a deixar-la anèmica. Els mateixos grans centres polítics suposen el materialisme. L'enervament dels membres qui, incapaços de manejar-se a si mateixos, reben de bon grat i paguen bé a qui es prengui la pena de regir-los; els principals ciutadans, fugint dels càrrecs públics per a delectar-se amb sa riquesa, perdent cap a l'últim fins l'esma i coneixement de sa missió social, tot demostra que la sensualitat enervadora ha robat als membres la força i vigor que deuen posseir per a portar una vida pròpia, personal i ben ordenada.

Doncs si el materialisme polític i el dels costums porta la mort al regionalisme, no pensi ningú que els interessos materials, com comunament diem, puguin ressuscitar la regió. Ordenats i dirigits, constituiran un vincle social; mes per si mateixos, abandonats a l'estímul i apetit, són el més fort desconjuntador del cos polític; ja sant Tomàs deia que les lluites, no sols entre els homes, sinó entre les bèsties, provenien de *cibis et venereis*, i veiem en nostres dies les concupiscències ésser les qui encenen la dinamita que amenaça capgirar l'ordre social. Mai havem cregut que el vi, les patates o el carbó hagin d'ésser el llaç d'unió entre els habitants d'una encontrada; el diner mai ha sigut ni serà principi ordenador; al revés, és molt desordenador i vol molt d'enteniment; necessita d'ell la regió o comarca, sense ell no pot passar la societat; mes, és un principi superior al diner lo que ha d'unir els homes entre si, fent circular la vida per les venes del cos social i donant increment a sos membres.

Hi ha moltes altres forces humanes qui tenen verdadera eficàcia en la vida regional, mes qui no són pas per si mateixes causa de vida. La filosofia és una gran cosa: poble qui pensa, no és mort; un enteniment qui treballa, vol dir una ànima viva qui, rectament illuminada, pot conduir el cos pel verdader camí. Mes, l'enteniment humà necessita de l'enteniment diví, no es basta a si mateix, té un cercle molt reduït, i, si no es basta a si mateix, menys arribarà a poder donar vida al conjunt social. ¿Qui tindrà prou supèrbia per pensar que son enteniment pot ésser lo substantiu d'un poble? Els organismes els crea la naturalesa, els homes sols poden cuidar de no posar obstacles a ses funcions i ajudar a la felicitat de l'operació; mes donar-los vida, és impossible. Ja pot cavillar el despert esperit de l'Almirall, ja pot treballar amb sa constància i energia verament catalanes: a sa paraula no eixirà un ser vivent i viable. La poesia desperta les potències d'un poble, amb ses dolces ondulacions penetra i ungeix lo més amagat de l'ànima; mes ja pot fer En Frederic Soler, fecund dramaturg del nostre temps i de la nostra ter-

ra; amb sa poesia, no sempre cristiana, no farà reviure els sentiments, mòbils de les grans accions; com la corrent galvànica farà moure el mort, li donarà una aparença de vida; mes passada la delectació de la poesia, els sentiments restaran altra volta endormiscats o pervertits. El dret sosté i manifesta l'harmonia de la vida social; però és més aviat un efecte que no pas una causa, expressa lo que és, es modifica al mateix compàs que el poble; però ajuda en gran manera a sostenir aquella vida qui és convenient al poble, és la canal per on corren congregades les aigües, que d'altra manera es perdrien amb detriment del país al qual fecunden. Però ja pot parlar i escriure el nostre estimat mestre En Duran i Bas, home de claríssim seny; encara que aconsegueixi que continuïn regint les institucions que fins ara han mantingut els honrats llinatges catalans, aquests cauran per si mateixos, i amb ells els costums i lleis que els governen, si els falta l'ànima qui els sosté i que no pot infondre'ls pas cap llei. Un home molt fet a manejar pobles, filosop, poeta, i legislador, però al mateix temps inspirat de Déu, el rei David, ensenyat per la inspiració i l'experiència, escriví aquelles paraules: *Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam.* Per lo qual, acatant la raó continguda en aquest vers del Psalm, com a una veritat revelada i d'experiència, lloant com es mereixen les anomenades ciències i sos distingits conreadors, reconeixent que son treball i acció és necessària a la reconstrucció regional, esperem el sol vivificant de la nació catalana *oriens ex alto;* o bé, usant la frase d'En Mistral escrivint a En Verdaguer: *desitgem que la joventut del* nostre *país se sadolli en el manantial que baixa de Déu.*

Ell solament té poder de crear i restaurar els pobles; Crist digué que sense Ell no podíem fer cosa alguna, i res té d'estrany que així parlés el Redemptor de l'humà llinatge, quan també Ciceró havia escrit aquelles paraules: *Omnia religione moventur.* Mes, venint al cas particular del regionalisme, la raó i l'experiència ens demostraran que la Religió ha d'ésser la restauradora, i que sense ella és impossible fer cosa de

durada i sòlida. Havem fet notar la importància que el sentiment té en el regionalisme, de manera que, apagada aquella afecció de l'ànima, la regió per si mateixa es desvaneix. El sentiment de la naturalesa es troba també en l'amor regional; mes, aquell cerca son complement natural en el sentiment religiós, i en ell troba l'eficàcia pràctica per arreglar la vida. Amem la vall en què naixérem, la vila en què veiérem la primera llum, l'encontrada del nostre origen; mes, aquesta amor quedarà vençuda per les magnificències del luxe i la seducció dels plaers, si dit sentiment d'amor al país nadiu no està consagrat per la Religió; lo que clava a l'home a sa comarca és l'atracció que sobre d'ell exerceix la parròquia en què fou batejat, el cementiri en què reposen els ossos de sos pares, la veu amiga de la primera campana que oí en la vida, la creu que fita l'entrada del terme, els honrats costums de tendra pietat, les pures afeccions de família, en una paraula, un món espiritual qui condueix més a la felicitat que no pas tot el materialisme dels grans centres. Sant Pau deia que els gentils eren *sine affectione;* lo que ell deia dels gentils apliqueu-ho a tothom qui, perduda la fe, viu sols una vida material. La carn no serveix de res; sols l'esperit vivifica i fa immortals les nacions. La Irlanda és d'això una prova evident; la calor vital d'aquella tan maltractada regió ha sigut sostinguda pel clero; és aquest per sa divina missió enemic de les bogeries revolucionàries, per son caràcter de classe qui mira a menar els homes a guanyar un regne etern, és constant; espera i treballa pel cel, i, tot treballant pel cel, encara que no miri més que a la vida ultramundana, en virtut del llaç natural que lliga la Religió amb el país, infon en aquest un esperit de vida. El cas de la Polònia és molt instructiu; de segur que aquell clero pretén solament salvar la fe, no fa guerra a la russificació o germanització de son país; mes, donant alè a la fe, alena la pàtria, i no pot deixar de fer-ho, perquè ambdues coses estan unides amb un indissoluble matrimoni, fundat en la naturalesa i beneït per Déu. La persecució polaca s'ha encarnissat principalment contra el clero; mes, aquells bisbes i

sacerdots tancats en les fortaleses del regne de Prússia o confinats a les gelades regions de la Sibèria, al patir i morir per la confessió de la fe, espiritualitzaven els ciutadans, ensenyaven a la pàtria una virtut austera, la vida nobilíssima de la intelligència i dels sentiments, demostrant amb son exemple que l'home no viu solament de pa; amb lo qual aquells bons patricis, trobant millors els costums, les lleis i les institucions pròpies que no pas les foranes, preferien la persecució a l'abundància. Sense el clero catòlic, ja ni es parlaria de Polònia.

La Iglésia té com a missió divina purificar i alenar els pobles amb sentiments humans; fer prevaler l'esperit sobre la carn, dilatar el regne d'aquell i subjectar a aquesta baix el domini de l'enteniment; és a dir, fer prevaler l'espiritualisme sobre el sensualisme. El regionalisme és espiritual per essència, doncs ¿qui el sostindrà fora d'una potència espiritual? Els apetits de l'home sensual és evident que es troben millor en els grans centres, lo qual significa que l'amor a la regió importa, com totes les virtuts humanes, la necessitat de l'abnegació. No s'edifica la regió amb músiques i bons àpats solament, ni es fan coses grans i profitoses amb l'estímul de la vanaglòria; això és essencialment egoista, i la verdadera amor regional, única qui engendra la regió, ha d'estar disposada al sacrifici. És aquesta nobilíssima afecció operativa, no s'acontenta de paraules, sinó que s'afanya a treballar en bé del país, en el bon concert dels pobles, en la intelligent direcció dels negocis comunals, en fer reviure les institucions profitoses, en el perfeccionament dels oficis i de l'agricultura, en la cristiana cultura del veïnat; lo qual implica que aqueixa amor regional ha d'ésser necessàriament humil, puix de lo contrari, qui ama la vanaglòria, cercarà per ses accions un teatre major i de més espectadors, no s'acontentarà de l'estimació d'alguns obscurs ciutadans, del goig de la consciència satisfeta i de l'esperança de la recompensa eterna; sinó que envejarà les fortes emocions dels parlaments, les materials ganàncies de la vida política moderna i l'eixam servil d'interessats adula-

dors qui segueixen els qui reïxen en el camí de la política actual, en tan gran nombre com el núvol de lliberts a l'antic senador romà, a qui favoria la fortuna. Tampoc l'enfilament és possible en el verdader amant de la vida regional; aquesta, de si, és senzilla; i qui vol practicar-la ha d'ésser home popular, tractar-se amb gent qui ignora les *maneres* socials del gran món, i encara que sia el regionalista persona d'importància, no se n'ha de donar; sinó que, servant lícitament l'honor de sa jerarquia, ha d'ésser accessible a tot el paisanatge. El català, de si, no és inflat; al revés, fet a la catalana vol dir home natural, qui parla tal com pensa i és enemic de bombo i campanilles. Vivint l'home entre els seus i havent de tractar amb gent de diversa condició, qui tenen sovint interessos oposats i caràcter distint, s'ha de revestir de paciència i ha d'ésser benigne amb tothom per a servar així la concòrdia necessària. Demés, el regionalista ha de moderar ses aspiracions, perquè al revés de lo que passa amb tots els moderns partits espanyols, qui van en seguiment de *grans ideals,* succeint-los sovint lo que a l'astròleg d'Isop, qui tot mirant les estrelles cau al pou; el regionalista treballa en lo particular i domèstic, no vol entrar per la finestra abans que per la porta, home sensat no s'ix del cercle on la seva activitat pot ésser fructífera, i per tant s'ocupa més en les coses petites que en les grans.

El discret lector ja haurà advertit, al fer-li la senzilla descripció de les virtuts de l'home regionalista, que tota aquesta doctrina és com una glossa de lo que ens ensenya l'apòstol sant Pau en sa primera carta als de Corint. I aquesta sia la concloenda del present assumpte. Diguérem al principi que Crist fou l'Orfeu de la nació catalana, doncs Ell mateix ha d'ésser el restaurador. En una època de civilització avençada és impossible el regionalisme sense una influència fortíssima cristiana; sense la influència de l'Esperit diví, la carn arrastra a l'home a les grans i uniformes unitats; així ens ho diu la història, així ens ho demostra la recta raó; vindrà, és cert, a no tardar massa, la dissolució, perquè la carn és corruptible;

mes, el renaixement regionalista ha d'ésser aidat per l'esperit cristià. Per això creiem que el gran instrument en eixa transformació, que en la consciència de tothom està que ha de venir, hauria d'ésser la clerecia. El sacerdoci no té l'encàrrec de constituir governs, és aquesta una d'aquelles coses que Déu ha deixat a les disputes dels homes; mes sí té la divina missió de fer pobles, per lo qual treballarà perpètuament, enmig de totes les contradiccions, en la formació d'un poble digne de son Creador; i la Iglésia, divinament ordenada, ha lligat amb els pobles d'una manera regionalista la ministerial jerarquia; i als qui són prínceps d'ella, als qui deuen governar les diferents porcions del poble cristià, els casa a perpetuïtat amb l'afrau que els assenyala, i posa en son dit l'anell simbòlic del místic i fecundíssim esposori.

CAPÍTOL XX

EXAMEN DE L'ENCÍCLICA «LIBERTAS» EN QUANT ES REFEREIX AL REGIONALISME

I. *La llibertat civil és pròpia del cristianisme*

L'esperit regional qui es manifesta ja per tot Europa i que cada dia es reforça essent una esperança en el trist decaïment de l'actual política xorca i de ningú estimada, i que es veu clarament que està en ses darreries, ha rebut una espècie de consagració de la Iglésia en l'encíclica *Libertas*, de l'admirable Pontífex que avui regeix la societat cristiana, publicada el dia 20 de juny de l'any 1888. Demostrat queda que la Iglésia deu congeniar amb el regionalisme per raó de semblança de naturalesa i conformitat d'humor; mes la proclamació canònica de l'amor que la Iglésia professa a eixa forma social i política és de gran preu i vàlua, ja que encara que la història demostrés el fet de l'amor en les passades generacions, podia cercar-se d'això una explicació en les circums-

tàncies de temps que ja passaren, molt diversos dels presents, mes l'autoritzada paraula del Mestre de tots els cristians, qui només parla quan ha de parlar, i que no és un savi teòric qui s'entreté en construccions ideals, sinó que aconsella sempre en mira a la perfecció de vida de la generació present, ens deu encoratjar en el treball de refer la pura vida de la regió, ofegada per l'unitarisme que cada dia perd més la raó d'ésser i tot el mèrit intrínsec. Després de publicada aquesta encíclica, podem bé dir que el Papa fa fermança a la gran aspiració regionalista. Mes com el Papa, en l'encíclica de què tractem, parla del regionalisme com de la forma predilecta de la llibertat civil política, objecte d'aquesta sàvia decretal, és també necessari abans donar una idea de com dita llibertat viu sols sota l'ombra protectora de la Iglésia, i així es veurà més clarament l'autoritat amb què el Papa pot parlar d'aquesta matèria.

Lleó XIII reclama del Cristianisme, per Jesucrist i pels apòstols, la paternitat de la llibertat, la igualtat davant la llei i la fraternitat, amb què es disfressa la boja bacant revolucionària, trilogia amb què ha enlluernat a molts simples, portant-los pel camí de perdició social i personal, fins a tirar-los a l'avenç de l'anarquia i de la impietat, terme fatalment lògic de l'acció sectària. ¿Qui pot dubtar de l'origen cristià de la llibertat, la igualtat i la fraternitat? La Revolució francesa, aprofitant-se d'una ignorància incomparable, d'una credulitat inverosímil, llençà sobre de la societat moderna aquestes paraules, que ella féu sacramentals i com expressives de ses aspiracions; i amb gran falsedat les suposà resurrecció d'uns principis que informaven la vida política dels antics pobles, i que el Cristianisme ofegà a l'estendre's pel món. No negarem a la gentil Grècia i a la grave Roma, que en l'ordre natural foren nostres mares i mestres, una civilització resplendent; mes qualsevol qui consideri aquelles societats a sa manera illustres, veurà que els principis socials i polítics amb què es regien són essencialment contradictoris a la llibertat, a la igualtat i a la fraternitat. La base i fonament de la ciutat

grega i romana fou l'esclavitud, sense ella no s'haurien mantingut; la llibertat antiga vivia de l'esclavitud, uns quants gaudien dels avantatges de la vida civil i política, a despeses d'una multitud, com el ser humà viu de la mort dels seus inferiors; la meitat de la població era esclava; no cal repetir, puix de tothom és sabut quina era la condició dels esclaus en aquells temps, i sí sols preguntar, per si hi havia encara algú subjecte a tal engany, ¿poden, doncs, venir d'aquella civilització la llibertat, la igualtat davant la llei, i la fraternitat?

No, aquestes nobles idees no circularen en la vida social dels pobles fins després de la redempció de la humanitat, obtinguda per la sang de Crist; perquè únicament nasqueren com a una conseqüència del verdader concepte del valor de la persona humana, enterament desconegut pertot arreu on no s'és ficada la doctrina de Crist, la gràcia del qual fa dels homes déus. Tenen a sa manera una civilització els immensos pobles de la Xina i de l'Índia, per cert molt ponderada per alguns racionalistes; mes mai a ningú li ha acudit anar-hi a cercar aquells principis que la revolució suposa fruit de son libidinós i estèril ventre, essent en realitat engendrats per la paraula de Crist: *Veritas liberabit vos*. La veritat deslliura; per això els moderns sistemes polítics, qui no es funden en la veritat, oprimeixen els pobles, els quals, un cop passada la falaguera illusió, la pompa de les infecundes glòries parlamentàries, tan pròpies per a encisar els pobles de viva imaginació, com per a buidar les bosses dels ciutadans, quan el país se troba sense substància, gira els ulls envers una llibertat no mentidera, sinó senzilla i pràctica, i ou el Papa proclamar com a filla de la Iglésia la llibertat civil i política dels pobles. On no hi ha l'esperit de Déu, on Crist és desconegut, la llibertat desapareix.

Lliure és la nació dels Estats Units d'Amèrica, mes sabut és de tothom quant respectada és allí la creu de Crist; lliure fou i és la nació anglesa; mes ningú ignora com eixa llibertat nasqué i fou protegida sota les amoroses ales de la Santa Mare Iglésia; gemega anys fa la cristianíssima França sota

un jou cruel, essent la que abans fou senyora de les nacions d'Europa, mirada amb repugnància i tractada amb menyspreu per les altres nacions; i és que allí impera la secta enemiga de Crist, i, per tant, és incapaç de donar verdadera llibertat al poble, a qui explota com els antics senyors a sos esclaus. L'amor de la Iglésia a la llibertat troba's ja manifestat en la constitució de les nacions qui eixiren de la descomposició de l'imperi romà; la intervenció del poble en el poder legislatiu és evident; ja el nostre sant Isidor digué: *Lex est constitutio populi, secundum quam maiores natu, simul cum plebibus, aliquid sanxerunt,* i la Iglésia enclou aquesta significativa definició en son Codi de les Decretals; en l'Edat Mitjana les llibertats populars en les nacions cristianes, guiades per la Iglésia, arriben, es pot dir, a son zenit, i sols quan el magisteri públic de la Iglésia és rebutjat per les nacions, aquestes es troben altra volta oprimides pels moderns Cèsars.

És, doncs, cosa evidentíssima el perfet paral·lelisme entre l'esperit cristià d'un poble i la llibertat civil i política de què disfruta; el liberalisme maçònic tingué interès i sortí amb la seva en enganyar el poble fent-li creure que la Iglésia era enemiga de la llibertat; mai enganyà a l'home verament instruït; mes avui, després de l'encíclica *Libertas,* tot home qui sap lletra i l'ha llegida, ha de confessar que Lleó XIII l'ha elevada a la categoria de principi canònic, tot separant el gra de la palla, essent la llibertat civil i política dels pobles volguda i desitjada per la Iglésia.

II. *La forma regional és l'adequada a la llibertat cristiana*

Gràcies a Déu, no som sistemàtics, ni pretenem fer venir el Papa a nosaltres, sinó que, al revés, treballem, com és de raó, per a seguir-lo sempre a ell en el camí de la veritat; i fem aquesta introducció perquè no sembli que gastem son augustíssim nom per a donar força a una tesi predilecta. El Papa no diu que el regionalisme sia l'única forma de la lliber-

tat vera; és indubtable que no faltarà en lo més mínim al respecte doctrinal al Papa qui sostingui una altra forma social i política; però també és cert que es dedueix rectament de l'ensenyança pontifical, ésser com la manera natural de la llibertat cristiana, la llibertat regional.

Aquest pensament del papa Lleó té ja precedents en els documents emanats anteriorment de son sobirà magisteri, i fins en el caràcter qui distingeix son poderós enteniment. És aquest generalitzador i pràctic, mai abandona el principi científic, ni mai s'oblida de l'estat present de les coses contingents i variables; la unitat i la varietat queden harmonitzades, ni l'una ni l'altra en valen de menys, i concilia els termes, que a primera vista, i fins en la realitat de les coses, per qui no té un cop d'ull penetrant, poden semblar discordants. D'altra banda, la tradició d'Aristòtil, veritable príncep de la natural filosofia, és evident en la doctrina canònica, essent en ella l'element científic qui dóna base a l'element experimental i contingent; és a dir, a la consuetud, a les noves necessitats, a la diferent manera d'ésser segons el país i l'època, coses tan amades de la Iglésia, qui amb elles construeix l'edifici polític. I el concepte polític del gran filosop grec és llavor de regionalisme. En efecte; la *civitas* d'Aristòtil constituïda per la *communitas perfecta*, la idea de que és ciutat aquella que pot viure per si mateixa, ¿no és una idea incomparablement més clara que quantes poden donar-se en justificació del regionalisme? És aquesta idea senzillíssima, determinativa, i val més que tot un tractat; per lo qual la Iglésia, qui s'aprofita de la sabiduria de tothom, s'ha apoderat d'ella i l'ha ficada en aquell tresor seu on guarda, per les generacions a venir, tot el cabal racional que la societat purament civil amb summa facilitat dissiparia, portada de les contínues modes i de l'enamorament dels nous sistemes, mal que des d'antic pateix i del qual mai es curarà. El concepte de ciutat definit per l'antic pensador, pare de la sabiduria moderna, fou adoptat per sant Tomàs, i Lleó XIII implícitament l'admet també, fent-lo com una base de sa ensenyança política.

L'experiència actual prova la intuïció profunda d'Aristòtil, al definir la ciutat dient que era la que podia viure per si mateixa, i també la sabiduria de la Iglésia, al recollir tal idea en son tresor científic. ¿Quins són, en efecte, els països d'Espanya qui amb més fe desitgen la reconstitució de les regions? Els qui poden viure per si mateixos i no esperen, de consegüent, l'auxili del Poder central. Catalunya, qui treballa i pensa per son compte, desitja que li treguin tot obstacle a sa vida pròpia; les províncies acostumades a viure, com els rebrots de la soca principal, no de sa pròpia energia, sinó de la llibertat del govern, quals ciutadans principals tenen per ideal de sa vida un lloc en la Cort, aquestes no senten l'agulló de viure per si mateixes. I de tal observació ha de deduir l'home qui treballa pel regionalisme, que el medi de realitzar-lo no és l'altre, com diguérem anteriorment, que el fonamentar d'una banda la vida pròpia, indígena del país, per tots dos costats, i d'altra, enfrenar les desbocades concupiscències qui se senten atretes envers els grans centres per a entregar-se a la vida del plaer.

La significació etimològica, pròpia i clàssica, de la paraula *civitas* és indubtable que es refereix a la comunitat, a la universitat d'homes, usant l'antic terme, la vida dels quals és comuna i íntima; Lleó XIII l'emplea amb singular preferència en ses encícliques, indubtablement en aquest sentit. En la que publicà el dia 1 de novembre de 1885, anomenada *Immortale Dei*, ja hi posa el següent epígraf: *de civitatum constitutione christiana;* no usa les paraules *societates* o *regna* o *respublicae*, com podía fer-ho, sinó que cerca el mot aristotèlic, substancialment regionalista. En la carta que ja abans citàrem, dirigida al cardenal Rampolla, secretari d'Estat, fa ja la seva tendència més manifesta alludint a l'Estat feliç de les nacions constituïdes regionalment; mes en l'actual encíclica *Libertas* ja *ex professo* podem dir que declara ésser la forma regional la que espontàniament brota en una societat qui té vera llibertat. Diu abans que «la Iglésia no reprèn els qui procuren que les ciutats visquin amb lleis pròpies

i que els ciutadans gaudeixin de la facultat més ampla d'augmentar sos profits», és a dir, parla benignament de l'autonomia legislativa de les regions, i de la més estesa descentralització administrativa; però encara, més avall, afegeix: «Sempre la Iglésia fou fidelíssima fautora de les llibertats cíviques temperades, donant-ne bon testimoni en especial les ciutats d'Itàlia, qui obtingueren, mediant els drets del Municipi, prosperitat, riqueses, gloriosa fama, durant el temps en què, sense impedir-ho ningú, es deixava sentir en tots els ordres de la societat la saludable influència de la Iglésia». Si, de conseqüent, la forma regional floria en prosperitat de vida en el lloc i temps en què la influència de la Iglésia s'estenia per tots els ordres socials sense cap impediment, ¿ni podem d'això inferir lògicament que dita prosperitat de vida provenia, i era com el fruit de la dolça influència de la Iglésia? A més de que les paraules pontificals són plenament demostrades per la història; puix ja no sols a Itàlia, sinó que especialíssimament en la corona d'Aragó, allà en forma republicana gairebé sempre, aquí en forma monàrquica: en ambdues nacions glorioses, riques, civilitzades i cristianíssimes, veiem a la Iglésia amorosament abraçada amb un regionalisme polític i civil admirable, constituint una de les èpoques històriques més dignes d'ésser estudiades.

A evocar el Papa tan falaguers records no hi és portat per una imaginació poètica o amiga d'extasiar-se en la contemplació de les grans èpoques històriques; no, el Papa és sempre un home pràctic qui mira lo present: és, en un mot, un legislador, el summe Legislador de tota humana criatura; i al dirigir sa apostòlica paraula a tots els pobles de la terra, a l'obrir els tresors de la sabiduria cristiana a tots aquells qui vulguin oir-la, es proposa un fi pràctic; i si els parla amb amor de la forma regional, si la recomana amb dolces expressions, és perquè coneix i veu, ell que en la terra viu en el cim de la jerarquia i governa els esperits en totes les races i en totes les llengües, que avui no és un anacronisme, sinó que, al revés, les circumstàncies actuals són tan a propòsit

per fer reviure la bella i fecunda forma regional, com ho foren les que dominaven en els segles XIII i XIV, temps d'immortal memòria i fecundíssima ensenyança.

III. *El Municipi, primer element de la regió*

El document pontifical que estem estudiant, en la part que pertoca a nostre objecte específic del Regionalisme, mira amb singular complaença i anomena amb amor el Municipi, qui en realitat és el carreu fonamental de tota organització regional. Puix, com diguérem abans, el mèrit verdader de la forma regionalista és l'ésser una interpretació lleial de la naturalesa, una extensió de la família, un organisme que no és altra cosa que el desenrotllament d'aquesta agrupació necessària, divina i essencialment humana de la família, sense la qual cap societat pot atènyer el fi que es proposa, que és el trobar amb més facilitat la persona humana son perfeccionament relatiu, i la satisfacció de ses necessitats, servint pacíficament Déu durant els dies que viu sobre la terra. I perquè el Municipi deu ésser una extensió de la família, no poden mancar-li cap d'aquelles facultats qui són inherents a aquesta; essent una verdadera amputació el llevar-li qualsevol d'elles. En la jurisdicció familiar podem considerar-hi principalment el dret de posseir hisenda o tresor propi, la facultat d'educar els fills i d'administrar tota la casa, amb el culte domèstic al Senyor.

Aquesta ens sembla que és la substància de l'admirable institució familiar; i tals deuen ésser també les línies generals de la institució municipal, base de tota vida civil, digna i durable. Perquè el concepte de Municipi importa la idea d'una certa vida pròpia, mai la confusió amb l'Estat, ni l'absorció o assimilació en aquest, que és precisament lo que resulta avui en una bona part de les nacions d'Europa. Els sistemes polítics dominants han anihilat el Municipi: li lleva-

ren els propis i ara ha de viure no a obs de l'Estat, mes sí a discreció d'aquest, qui s'ha atribuït el dret de taxar-li la pensió deixant-li a ell els maldecaps de fer-la efectiva; l'escola ha vingut a ésser una sucursal de la Direcció general d'Instrucció pública, qui ignora la qualitat del poble, la llengua que s'hi parla, les necessitats dels veïns i les indústries amb què s'han de guanyar la vida; i, no obstant d'aquesta necessària ignorància de la cosa, envia reglaments minuciosos constituint-se el director general, mestre de minyons de tota la nació. Sols ha surat en el naufragi la vida religiosa, en la qual l'Estat no pot influir més que indirectament. Un cop envilit el Municipi amb la pèrdua de tots els drets, desaparegut, o per millor dir, arrabassat sense cap ombra de justícia son legítim patrimoni, amb el qual podia portar una vida decorosa i independent, abolida l'escola indígena on les noves generacions s'hi nodrien amb l'esperit de la terra i aprenien l'amor pràctica al país i a ses lloables consuetuds, i no s'aficionaven als elements forasters, cosa tan fàcil en el jovent, qui per vivor d'imaginació s'enamora de tot lo desconegut, preferint-ho a lo usual, encara que li sia inferior; com, per desgràcia, veiem ara tot sovint, naixent d'això no caràcters graves i típics, sinó gent que no són ni carn ni peix; un cop, doncs, obtinguda aquesta anihilació del Municipi, l'Estat l'ha fet son esclau, llevant-li tota voluntat pròpia i constituint-lo servidor seu. En efecte; és cosa notòria que, per regla general, el principal mèrit per a ésser elegit d'ajuntament no és ésser un patrici benemèrit o intelligent i honrat pel maneig dels assumptes comunals, o bé home de representació per son patrimoni o indústria, no; el principal mèrit és pertànyer a la confraria dels qui governen, i més que tot posseir l'habilitat de saber fer les eleccions, o sia l'assegurar al govern un diputat qui s'avingui a entrar dòcilment en el *servum pecus* de la majoria parlamentària. Aquestes raons expliquen l'estat miserabilíssim, moral i material, en què han caigut, parlant generalment, els Municipis, estat que no pot ésser altre que aquest, amb els sistemes d'avui dia.

Si el Municipi és el primer element de la regió, ¿podrà aquesta refer-se sense una reconstrucció d'aquell? És evident que no; per lo qual la tasca pràctica i fecunda del regionalisme, la benèfica activitat dels ciutadans que desitgen una renovació de la vida pública, indígena, ha de començar per treballar en bé dels Municipis, procurant, com diu Lleó XIII en la present encíclica, «que visquin amb lleis pròpies, i que els ciutadans obtinguin la més ampla facultat d'augmentar sos profits». La reconstrucció del patrimoni municipal la considerem d'una importància extraordinària, no sols pel bon menament polític, sinó fins per l'ordre i tranquillitat social. En primer lloc, el tenir propi dóna una certa dignitat i valor; el Municipi que tingués aquesta arrel no es deixaria imposar tan fàcilment les pretensions indegudes dels governants; i d'altra part, aquest patrimoni o cabal comunal constitueix com una base de la posició social d'aquells ciutadans pobres qui, encara que tals, són individus d'aquesta nombrosa família que en diem el Municipi. Si un dia a venir l'amenaçador socialisme troba una mitigació justa i legal, creiem que serà prenent per base el Municipi en son concepte cristià i humà d'extensió de la família natural. La beneficència pública humilia sempre el ciutadà desvalgut, o per parlar més clar, l'home qui ha de viure de la beneficència no és ciutadà, és part d'aquesta mena de *clientela* de les institucions públiques modernes, qui comença amb els empleats i dependents i acaba amb els socorreguts. ¿No seria possible avui, després de tants verdaders avenços materials, lo que ho fou en els segles passats, guiats solament per l'observació social i la intuïció cristiana, això és, un patrimoni municipal, ja sia agrícola, ja industrial, pels ciutadans pobres del Municipi? No som nosaltres els homes de la Iglésia, els qui havem de resoldre aquesta dificultat; la Iglésia sol tenir la inspiració de les grans obres socials, mes els ciutadans virtuosos solen ésser els qui donen execució al pensament; de totes maneres per l'home qui creu en l'assistència divina que afavoreix el Papa, aquesta preferència i amor que manifesta als Municipis, la recoma-

nació contínua que d'ells fa als bons cuidados dels ciutadans, la pública manifestació que ja féu en l'encíclica *Immortale Dei* de que la Iglésia sempre ha treballat en protegir aquelles institucions qui afavorien al Municipi, com també s'ha oposat a les qui es dirigien a que el Poder suprem de l'Estat indegudament es fiqués en ell o en la família; la reivindicació o almenys recomanació de que les ciutats tinguin lleis i vida pròpia expressada en l'encíclica *Libertas*, així com el record patriòtic de les antigues llibertats municipals, en el temps de les quals les ciutats arribaren a tenir prosperitat de vida, ha d'ésser tot això un signe de que la vida municipal conté en si el remei de grans mals i la llavor de molts béns.

A la tendència civilista que avui domina en les esferes governamentals deu oposar-se la tendència naturalista i cristiana, l'encarnació de la qual està en el bon regionalisme; i, de consegüent, la nova institució del patrimoni o cabal del comú, administrat pels homes del lloc, i de l'escola indígena amb sa vida pròpia, han d'ésser l'objecte preferent dels bons ciutadans i el fi on han de dirigir sos patriòtics esforços. Són l'escola i el patrimoni com l'ànima i el cos del Municipi; sense ell tindrà sols una vida fictícia, es mourà solament baix l'impuls del poder central, i, de consegüent, els tals municipis serien morts, i ¿fóra possible amb membres morts organitzar una regió vivent?

IV. *Tradició i renovació* [1]

Potser a alguns no els agradarà l'encíclica, ni creuran fecundes ses ensenyances en lo que pertany al Regionalisme,

1. Molt temps després d'escrit aquest capítol havem tingut el plaer de llegir les idees fonamentals en ell expressades, en el tractat *De anima*, del nostre sapientíssim Lluís Vives: «Doctrina est *traditio eorum, quae quis novit ei qui non novit*; disciplina est *illius traditionis acceptio... communicatione augetur eruditio*, sicut ignis motu atque agitatione» (Llib. II, cap. VIII).

perquè el fons de la doctrina pontifical és eminentment tradicional. Mes *nihil sub sole novum*, i un dels qui han estudiat i explicat més pregonament la història humana en els temps moderns i a gust de la gent racionalista, el famós Vico, ha donat com a llei de la humanitat l'eterna renovació, un perenne tornar a lo passat; i d'altra part la tradició és condició necessària de la humana sabiduria, essent aquesta impossible sense ella. És la tradició un propi, com diuen els escolàstics; una nota característica dels animals racionals, que no es troba fora d'ells en cap altra categoria de sers, ni en la terra ni en el cel; i avui que tant s'enlaira tot lo que és *humà*, segons el llenguatge de moda, és un verdader contrasentit l'odi que una bona part dels modernistes li tenen. I és perquè d'ella se n'han fet un concepte fosc i errat. Tradició vol dir ensenyança, transmissió de coneixements; i si el saber no ocupa lloc, ¿no és una verdadera temeritat el despreciar l'ensenyança dels pares o passats? L'una generació ensenya a l'altra generació, l'experiència dels passats instrueix els presents, perquè l'experiència és mare de la ciència, i no hi ha cabal d'idees més exactes, pures i fecundes que les qui perseveren després d'un llarg curs de segles. Quan una idea, un costum o una institució es perpetua en un país i és amada d'una raça, essent solament contrariada per la gent lleugera, amiga irreflexiva de novetats o qui cobeja el renom de sàvia, tingueu per segur que hi ha una veritable relació de naturalesa entre el país i la institució, i que voler-la abolir és una follia. Perquè encara que la tradició de què ara parlem, social i política, consta principalment de coses contingents i variables, i que, per consegüent, deuen conformar-se amb les transformacions socials; no obstant, la mateixa naturalesa la modifica d'una manera admirable i suavíssima com no sabria fer-ho un home particular per savi que fos. Tradició i estancament són dos termes antitètics fins en la significació gramatical, perquè el mot tradició, i de consegüent el concepte que expressa, enclou la idea de moviment, de curs, de transmissió, oposat, com es veu, a la significació de quietud del segon terme;

per lo que en lo cabal de la tradició hi treballen totes les generacions, fins tots els homes, modificant-se contínuament i essent sempre el mateix. No és la tradició una cosa arcaica, una relíquia del temps de la vellura, sinó que té perpètuament una hermosura perfecta; els anys li passen per sobre i ella mai es passa, perquè viu perennement en la plenitud de la vida. Per això considerem inexacte simbolitzar la tradició, com han fet alguns artistes, amb una dona vella, perquè és hermosíssima, de resplendent energia, fecunda, puix és mare de tots els pobles de la terra, donant el ser a les noves generacions que van venint, fins a aquelles qui d'ella fan mofa. I cria fills hermosos, intelligents i forts; de manera que les tribus salvatges, que els pobles nòmades, qui no gaudeixen d'urbanitat de vida, són tals perquè no han sigut engendrats en el ventre, ni criats als pits, de la fèrtil i benefactora tradició. Els fills se semblen a les mares, per lo qual els grans pobles són els qui tenen grans tradicions, i poble qui no posseeix tradició, serà sempre d'escassíssima potència.

Per totes aquestes raons la Iglésia és amant de les tradicions dels pobles, i ella mateixa per instruir-los acut als arxius de la tradició, i abans d'instruir a les noves generacions estudia la manera d'ésser de les qui ja passaren. Mes no vol la Iglésia la immobilitat dels pobles, perquè no vol lo impossible, i, coneix, i professa com a dogma de fe sobrenatural, la naturalesa variable, transitòria, el *fluxus* de la vida temporal de la humanitat; per lo qual no rebutja les innovacions i canvis exigits per la nova faç que contínuament van prenent els pobles. En sa vida pràctica, en sa conducta governativa i legislativa, sempre la Iglésia ha seguit aquest temperament, no és lleugera en seguir novetats qui no tenen raó d'ésser; mes tampoc és tossuda, «abraça amb molt gust els avenços que porten amb si els temps, quan de veres promouen el benestar d'aquesta vida temporal, que és com una carrera que porta a l'altra perdurable»; [1] —«fomenta el progrés i les comoditats

1. Encíclica *Immortale Dei.*

de la vida, i defensa l'administració de l'Estat de tota arbitrarietat»...; ella afavoreix aquelles institucions o coses «que impedeixen que la Potestat sobirana de l'Estat invadeixi indegudament el Municipi o la família, i en fi, les dirigides a conservar l'honor, la vida i la igualtat de drets en els ciutadans».[1] Congenia amb tots els pobles per diversa que sia sa constitució, perquè si els pobles són diversos també ho han d'ésser les respectives constitucions; i fins reconeix en els pobles la facultat de millorar o renovar ses formes polítiques i governatives sempre que motius formals ho exigeixin. «No és tampoc, mirat en si mateix, contrari a cap deure el preferir per la república una llei de govern moderadament popular, salva sempre la doctrina catòlica sobre l'origen i exercici de l'autoritat pública. La Iglésia no reprova cap mena de govern amb tal que sia apte per a la utilitat dels ciutadans; però vol, com també ho ordena la naturalesa, que cada un d'ells sia constituït sense injúria d'altri, i singularment deixant sencers els drets de la Iglésia».[2] «Quan un govern tiranitzi o amenaci i tingui la nació injustament oprimida, o prengui a la Iglésia la llibertat deguda, és just procurar a l'Estat altre temperament, amb lo qual es pugui obrar lliurement».[3] «Ni tampoc condemna la Iglésia el desig de que una nació no serveixi a cap estranger ni a cap senyor amb tal que això pugui fer-se quedant salva la justícia».[4]

Totes aquestes notes canòniques, tretes de les dues últimes encícliques, i en especial de la *Libertas*, proven evidentment la licitud de la tendència regionalista no revolucionària, avui dia molt viva a Catalunya, d'una part; i d'altra, la virtut i la potència renovadora de la tradició, la qual es rejoveneix contínuament. Aquest últim punt té en el nostre cas gran importància pràctica; perquè, sia per lo dessús dit,

1. Ibíd.
2. Encíclica *Libertas*.
3. Ibíd.
4. Ibíd.

sia pel canvi de manera d'ésser del poble, és clar que a la present Catalunya no l'havem de bastir a la usança de quatre centúries enrera; fins els qui no som encara vells havem vist canviar els vestits i els costums del nostre poble i ¿fóra possible vestir el país amb el dret públic, sense cap renovació, oblidat fa ja vàries centúries? No; ja anteriorment diguérem que lo que convenia era fomentar la substància de la pàtria. Els poetes canten i els pintors descriuen amb gran delectació i recança les habituds ja mortes, les institucions desvanescudes; sempre els morts solen ésser més alabats que no ho foren en vida; mes lo essencial, l'ànima del poble, viu; de lo contrari, no existiria poble; per lo qual, salvada l'essència, el renovament de formes, l'adopció d'una manera d'ésser en conformitat amb les actuals circumstàncies, mentre no sia en dany de la justícia, Lleó XIII, segons havem vist, ens ensenya que està dins de la justa via de la veritat catòlica.

CONCLUSIÓ

Ens sembla haver clarament demostrat el valor ètic del Regionalisme com a forma felicíssima de la vida social. La raó natural, l'experiència històrica, les humanes necessitats, les virtuts i vicis del nostre llinatge, l'autoritat de la Iglésia i de sa prudentíssima legislació, clamen en favor del Regionalisme; i la manera d'ésser de la gent catalana i el desgavell de la política unitarista qui avui impera, els mals de la qual no hi ha ningú capaç de curar, demanen a tots els homes de cor sa i esperit generós el desinteressat concurs en l'obra verament de filial pietat, de reconstrucció de nostra amada terra. Falta ara estudiar el pensament català, *vinculum unitatis,* necessari principi de la vida racional del país, sense lo qual sobrevé de seguida la descomposició. El pensament fa el poble, com l'ànima fa i personalitza al ser humà. Estudiat, doncs, l'element ètic, falta considerar l'element racional, la manifestació intellectual de la Regió catalana.

LLIBRE SEGON

Valor racional del regionalisme català

DISSERTACIÓ PRELIMINAR

I. *Importància primària que té en els estudis sociològics el coneixement del pensament d'un poble. — Analogies entre l'ordre físic i l'ordre espiritual. — Excepció grandiosa del sistema intellectual a Catalunya. — Aprioristes moderns destructors de la unitat del pensament. — Profitosa forma d'estudi d'En Capmany i d'En Piferrer. — Condicions qui influeixen i lleis qui determinen el pensament d'un poble.*

II. *Antecedents etnogràfics del poble català. — Romanització completa del nostre país: sant Pacià. — Persistència i influència de l'element mercantil. — Succeeix a la Roma imperial la Roma pontifical. — Els gots. — La invasió sarraïna fa del Pirineu l'*Officina Cathaloniae: *monestirs, sínodes i reunions episcopals: Ató i Oliba: Ramon Berenguer I el Vell. — Caràcter pràctic, tradició de l'esperit romà modificat, qui es veu a Catalunya: signes demostratius en la legislació, en la filosofia, en l'arquitectura, en la composició social del país. — L'element menestral i l'element feudal: aliança del primer, representant la tendència civilitzadora, amb els Frares: els Frares predicadors donen forma científica al pensament nacional: illustres Framenors representants d'una tendència expansiva i observadora del món material, si bé sovint utòpics. — L'*Oda *de l'Aribau.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUESTA DISSERTACIÓ. — Les notícies històriques les traiem principalment de la Carta del P. Caresmar al baró de la Linde; dels historiadors Diago, Flórez, Vilanova,

Tourtoulon, Lafuente i Bofarull; de les *Memorias* d'En Capmany; i tots els monuments, o quasi tots, que adduïm els havem vist en la *Collectio maxima conciliorum omnium Hispaniae et novi orbis*, en sis volums, del cardenal Aguirre, el qual ja s'aprofità d'En Marca.

I

Anem, amb l'ajuda de Déu, a començar l'estudi del pensament català. Qui coneix el pensament d'un poble coneix el poble, com qui sap la manera de pensar d'un individu sap qui és el tal individu. El món moral i el món físic presenten admirables analogies, i els poetes en sos actes d'iluminació intellectual s'han valgut sempre d'imatges materials, més conegudes i familiars a l'home, que ell no es coneix a si mateix, per a descriure les perspectives de nostre intern esperit. Així passa també en lo que en podríem dir psicologia social. Qui coneix el sistema orogràfic d'un país té cabal coneixement d'aquest, puix el sistema de muntanyes no sols constitueix la forma arquitectònica d'aquella terra, sinó que explica el sistema hidrogràfic, el naixement i el curs dels rius, la situació dels plans i la conformació de les riberes. I fins més enllà pot arribar qui coneix el sistema de muntanyes d'un país, puix fàcilment vindrà per medi d'ell a determinar el clima que fa en aquella terra, el medi meteorològic que hi domina, si és ventosa o tempestuosa, seca o humida, i per conseqüència deduirà quin conreu li és més natural, quines produccions preferibles, quines condicions sanitàries posseeix convenients o contràries per la vida dels homes qui l'habiten. El pensament d'un poble pel coneixement d'aquest, és com pel coneixement d'un territori, son sistema orogràfic. Les qualitats de caràcter, l'energia en les empreses, la constància en el treball, la solidaritat en ses institucions i obres, les passions predominants, el gust nacional, els costums públics i privats, tot davalla dels cims del pensament qui informa el poble. Qui

s'apodera del pensament d'un poble es fa amo d'aquest, el posseeix, el domina i en disposa; la transformació del pensament importa la transformació del país, constitueix, com havem dit en el primer llibre, una verdadera *transsubstanciació*. L'estudi del pensament nacional és, doncs, d'una importància essencial, és entre tots els altres estudis socials com el sol entre els demés estels. És més difícil seguir el fil d'aquest pensament que no pas seguir la carena d'una llarga serra. No presumim nosaltres de fer una expedició completa, mes per deficient que sia portarà la seva utilitat i serà una altra pedra posada en el treball patriòtic que s'està fent a Catalunya i fins fermament creiem que suscitar l'esperit catalanesc, que fonamentalment consisteix en el pensament, és la condició necessària de la resurrecció regional. No farem nosaltres la descripció completa del sistema intellectual de la nostra gent; resseguirem tan sols les sumitats del pensament català, els cims majors de la gran serralada, parlarem d'aquells qui foren representació d'època i de raça, educadors d'aquesta, fars brillants qui illuminaren la vida pràctica individual, domèstica i social, eterna manifestació d'una sola substància. Mes no ens acontentarem en mostrar els pensadors qui formen el sistema intellectual i són com la columna vertebral de la nació, és a dir, son sosteniment, son principi d'energia, d'acció i de sensibilitat; sinó que tractarem també d'alguns pensadors originalíssims, diferents de tots els altres, excepció i confirmació gloriosíssima de la llei intellectual de la nostra gent. Parlem principalment, com ja haurà entès el lector, del Beat Ramon Llull, espècie d'alçament volcànic de gran sublimitat, qui no forma sistema amb els altres prous de la intelligència, mes que hi fa joc i contrast, mola d'iguals elements geològics, mes de formació i estructura diferent. I ja per quan hi serem volem donar raó de per què ens detenim més en ell que en els altres qui formen part més essencial, per dir-ho així, del nostre ser nacional, i és per la grandesa de l'home i de l'escriptor, per ésser cap d'escola famosíssim qui tingué deixebles illustres fins a la centúria darrera en nacions

estrangeres, com en la sàvia Alemanya, on hi hagué vera escola lul·liana, per l'originalitat que manifesta, per l'encisament que comunica a tots aquells qui el toquen, per la importància que té entre els literats estrangers i lo poquíssim que és conegut dels seus connacionals moderns. Demés, els lul·lians a Catalunya, encara que ells de dret pertanyen també a l'Escolàstica, són, emperò, l'element d'oposició al puritanisme aristotèlic tradicional, i si bé aquest fou pern fortíssim que sostenia el pensament nacional, generalment sempre correcte i de gran soliditat, els lul·lians, fent-se independents de certes lleis dictades pels prínceps de la filosofia, i corrent pel camp de l'observació i de la hipòtesi, batzegant fortament l'etern arbre de la ciència, sembla que activaven la seva saba, li acumulaven vida i feien que produís nous i saborosos fruits de coneixements, sobretot en lo que pertany a la naturalesa material, si bé barrejats amb fantasies i extravagàncies d'il·luminats.

La consideració del sistema intel·lectual de la nostra gent no concorda amb la doctrina moderna exposada per algun escriptor del nostre renaixement. La moda hegeliana també s'ha ficat a Catalunya i amb pretext de combatre l'esperit sistemàtic i abstractiu, l'excessiva afició generalitzadora, s'ha predicat per a l'edificació social de Catalunya la darrera evolució panteística, la generalització més absoluta, i tot criticant el poble castellà d'*idealista, generalitzador i amic d'abstraccions*, es proposa com a símbol del Catalanisme, tal volta sense darse compte de la filiació, la Idea hegeliana, és a dir, la deïficació de l'home, l'home fi de si mateix, sense llei, creant un català *anòmal*, en el sentit etimològic de la paraula, pretenent en va amotllar la nostra pràctica i realista raça amb l'abstrusa i falsa Idea, encara que grandiosa, del somniador filosop de la Germània; la grandiositat de qual idea tal volta ha encisat a alguns esperits qui, creient-se i proclamant-se positivistes, senten la seducció de la concupiscència racional, i amb gran

delectació es donen a les especulacions de l'esperit.[1] Proclamar que el fi social és la llibertat, és no solament anàrquic, dissolvent, negació de vincle social, sinó absoluta contradicció, puix la llibertat és una facultat, un medi, i un medi mai podrà ésser fi. Si la llibertat fos fi de la humana societat, la societat més perfecta seria la dels pobles salvatges, qui no tenen trava, vincle, ni llei que impedeixi la llibertat individual. Tot fi pertany a l'ordre ètic; per això, en tota racional filosofia es diu que el fi caracteritza l'acció; al revés, la llibertat no pertany a l'ordre ètic, en si és cosa indiferent, *se habet ad oppositum,* segons l'expressiva frase escolàstica, no és bona ni és dolenta, serà d'una o altra condició segons s'apliqui a un fi bo o dolent. Fer de la llibertat el fi social és declarar la societat catalana sense fi ni objecte, des de que rep forma en el segle XIII, mentre va pujant al cim de la gloriosa carrera i fins que tomba a son ponent. I no perquè en ella hi manqués la llibertat, puix com declara el rei En Martí en la cèlebre arenga en les Corts de Perpinyà, el poble català era el més lliure de la terra. Mes era lliure, no per ser lliure com el cavall sense brida per a brincar, sinó que posseïa noble i cristiana llibertat per a exercitar sa prodigiosa activitat envers un fi ètic, per al compliment de sa missió terrenal. No era la llibertat que duu com a conseqüència tants caps tants barrets, no era la llibertat d'ésser extravagant com la que proclama l'escriptor abans alludit, era la llibertat racional, com després veurem, qui porta a l'home envers el bé, no per la violència, sinó pel noble camí de la illustració i de la persuasió fins atènyer la unitat, llei essencial de tot ser perfet, i de consegüent del ser social. És de sentit comú, que la unitat de pensament constitueix la major excellència de què pot disfrutar una societat; ja sabem que convé la contradicció puix sense aquesta, l'activitat i energia, base de la virtut humana, s'adormirien, i per això entra en els plans de la

1. *Catalanisme,* per Valentí Almirall.

sapientíssima Providència, qui governa al món, la permissió del mal, i escrit està pel gran sant Pau: *oportet haereses esse*, i el Verb etern pronuncià aquella sentència: *necesse est ut veniat scandalum*, mes afegí també: *vae homini illi per quem scandalum venit*. La necessitat de que en el món el bé sia contrariat no enclou el dret de contrariar-lo, que el mal mai deixarà d'ésser mal encara que incidentalment produeixi un bé. La falta de tan essencials veritats en l'esperit dels racionalistes i la imponent silueta que d'elles, posades a inaccessible distància, albiraven, empenyeren a certs homes de talent a inventar les teories de la llibertat absoluta, racional i política, i de la competència individual entre els homes com a necessàries per al bé social. Mes sense un fi ètic perd tot consorci humà, no solament el vincle d'unitat, sinó també l'estímul d'una activitat pura, fecunda i de comuna utilitat. I no cura tal defecte l'assentar que la competència individual, l'interès particular, *efecte de l'amor a un mateix*, és el motor de l'activitat humana, perquè l'amor pròpia és, segons la cèlebre sentència de Pascal, l'enemiga dels altres i voldria ésser sa tirana, és, en sa conseqüència última, tot sovint el fort esclafant el dèbil, és el principi generador de l'esclavitud i destructor de tota noble moralitat. Tals idees mogueren molta fressa i constituïren el criteri social de la moderna Europa; però la demostració *ad absurdum*, la bancarrota del liberalisme, ha manifestat sa intrínseca falsedat, el sistema ha fallit del tot, i les nacions, verament lliures d'opressió sectària, giren sos ulls envers un sistema social fundat, no en l'amor a un mateix, sinó en la caritat. I no creguin els partidaris de la competència individual que rebutgem la lluita com element civilitzador, no; com ells, creiem en sa necessitat i tenim fortament estampades en la memòria aquelles sentències de la divinal Sabiduria, escrites molts segles abans que sortissin les noves teories; *militia vita hominis super terram... contendite intrare... regnum Dei vim patitur...* No és necessari excitar la lluita ni devem suscitar la contrarietat; ja vindrà per ella mateixa, puix l'estat present de la humanitat és de lluita amb els ele-

ments físics, amb els homes entre els quals vivim i fins de cada u amb si mateix. Convé, doncs, més que atiar la lluita humana, educar a l'home perquè surti vencedor d'ella...

No vulguem ésser mestres de la pàtria; siguem deixebles d'ella. Els dos més illustres catalanistes, els dos més fecundants pensadors de l'aspiració regional, En Capmany i En Piferrer, no confiaren la restauració pàtria a un va formalisme, sinó que cregueren fer un servei a Catalunya i estimular la vida regional presentant als ulls de la generació moderna lo que constitueix la naturalesa, el geni, la substància de la nostra gent, cada un d'ells en sa respectiva esfera. Nosaltres, amb menys forces que ells, aspirem a fer lo propi al presentar la corrent del pensament català qui ha fertilitzat la nostra raça; no hi posarem gens de substància nostra, sols a l'indicar aquella nobilíssima corrent, direm als nostres paisans: *attendite ad petram unde excisi estis*. Nuar lo vell amb lo modern, vivificar el cos català, infonent-li sang catalana, continuar la tradició intellectual, condició necessària d'una vida pròpia, determinar el caràcter que presenta el pensament en nostre país durant la successió dels temps, no com qui fa un quadro complet, sinó com qui dibuixa un croquis: veus aquí el nostre objecte.

Potser a algú li sembli tendència materialista el voler presentar tipus nacionals en l'ordre espiritual, com ofereixen tipus les diferents races físiques; mes l'experiència ensenya que existeixen diferències grosses en el pensament de diferents pobles; i la filosofia demostra la raó de tals diferències. Sense recórrer als pobles orientals, d'esperit tan divers dels d'Occident, fixant-nos en els pobles de l'Europa, tant de l'antiguitat com dels temps moderns, tothom caracteritza el pensament dels egipcis per sa grandiositat i fixesa, l'esperit grec per l'elegància, per la gràcia de l'originalitat i per la facilitat de formar sistemes, i el poble romà universalment és proclamat posseïdor d'un criteri pràctic, grave, ordenador, aprofitador de tots els elements, com a destinats per la Providència a servir de base a una civilització universal i eterna. I fins els

pobles moderns, tallats tots, amb més o menys fidelitat, per un mateix patró, que és Crist, es presenten als ulls de l'home observador amb típiques diferències. La corpulència, els cabells i barba rossos i els ulls blaus dels septentrionals, i el poc cos, mirada encesa i moviment nerviós dels meridionals, són signes d'interna diferència entre els uns i els altres, i sos tipus físics denoten, generalment parlant, diversitats d'esperits. Les circumstàncies materials influeixen sobre l'esperit humà, ja que l'ànima, forma substancial del cos, com ensenya la recta filosofia, és despertada a la vida racional pels estímuls materials, no solament en sa facultat sensitiva, comuna a la carn i a l'esperit, sinó en sa facultat volitiva i fins en la intellectual, la més noble de totes i que després ha d'ésser la llum que il·lumini a tota l'operació humana i governi tots els estímuls que han de subjectar-se a ella.[1]

D'aquí prové la importància que tenen en la formació del pensament d'un poble la raça a què aquest pertany, les condicions geogràfiques i topogràfiques del país que habita, la manera com esmerça sa activitat, la forma política amb què es governa, i més que tot, la predestinació divina. És impossible no reconèixer en els pobles una predestinació, com el dogma catòlic ens diu que hi és en els individus; tal volta més visible que en aquests en els primers, l'existència dels quals és temporal i mundana, a diferència dels individus, pels quals la vida terrenal i temporal és una part insignificant de sa existència. Lo material sempre està subordinat a lo espiritual; aquesta és la llei de la creació, i fins en l'home materialista, en el filosop, qui no admet l'esperit, l'esperit és el qui el governa; mudeu-li l'esperit, és a dir, el pensament, que és l'operació i vida d'aquell, i tindreu mudat l'home; ja no

1. A pesar d'això, en uns temps com en els presents en què els defensors de l'evolució literària volen convertir la crítica en una branca de la Història natural, convé recordar que si bé la literatura és l'expressió de la societat, això, com observa Sainte-Beuve, no ho és d'una manera absoluta. L'esperit es fa superior a les circumstàncies i a la moda, lo qual demostra la superioritat del talent. Exemple, Cervantes amb son *Don Quixot*.

serà materialista. I sobre aquesta llei de governació humana, n'hi ha una altra de suprema, llei de les lleis, estímul dels estímuls, causa primera de tot el moviment individual i social, que és la predestinació divina. La raça, la posició geogràfica, totes les demés condicions materials tenen valor molt relatiu en l'esperit d'un poble; per això el Capmany deia amb gran profundidtat, tractant, amb altres termes, aquesta qüestió, que en molts punts les condicions en què vivia el nostre poble eren iguals a les de Castella, i, no obstant, formaven contrast l'activitat, laboriositat i economia dels nostres ciutadans amb les qualitats contràries des del país de Castella; i afegia: porteu un noi català després de nascut a aquell país d'*haraganes,* i sortirà *haragán* com ells. Sense voler disminuir la importància que té la transmissió carnal de l'existència, puix som animals, o sia la influència de la raça, que l'experiència demostra ésser profundament modificable per les influències externes del país, com es veu en les espècies de plantes i d'animals, sense pretendre excloure dites influències, havem de confessar que la llei de la predestinació i la llei de l'educació són les qui formen els pòbles. Una mà invisible i omnipotent mena per tot el llarg procés dels segles a l'universal llinatge dels homes, usant medis molt diferents, a un fi providencial; totes les condicions, influències i vicissituds obeeixen a la voluntat sobirana qui les ordena i encamina al compliment del fi volgut. Mes, baixant d'aquestes sublimitats i anant al nostre objecte, direm que en l'ordre natural i humà, la llei de l'educació, o sia la tradició nacional, o el sistema intellectual del país, és la fórmula de sa existència, sa essència, la que explica la naturalesa, els atributs i l'acció d'una gent qualsevol, o per dir-ho amb menys paraules, el pensament d'un poble és allò per lo qual dit poble és lo que és.

II

Ateses les consideracions fetes sobre la influència molt relativa i secundària de la procedència etnogràfica d'un poble

en el desenrotllament de son pensament, en la formació de son sistema intellectual, poc ens detindrem en la determinació de l'arrel primitiva del nostre poble. Demés, segons lo que diu l'última paraula de la ciència, en aquest país hi vingueren quasi bé totes les antigues races humanes. Uns protopelasgos, o *heteus* de la descendència de Cam, emigració antiquíssima i dels primers temps després del Diluvi, qui s'estengué per les riberes mediterrànies; les immigracions de procedènciaària, com els celtes, i les semítiques, com els fenicis, i, a més, els establiments grecs que a Catalunya tingueren el cèlebre *Emporium.*

Sabuda de tothom és la lluita entre cartaginesos i romans, i la victòria d'aquests, que portà una completa romanització de tot el país, arribant la seva civilització fins a les afraus més feréstegues i llunyanes. Juntament amb l'esperit d'independència, propi de totes les tribus indígenes, demostren aquells antics pobles una qualitat que tal volta s'ha perpetuat en nostre país, i és una potència assimilativa, quan l'assimilació es fa racionalment, no amb violència ni pretenent l'anihilació del propi ser. Llei que veurem governant perpètuament el pensament català. Sabudes són les proeses d'Indíbil i Mandoni, cabdills dels ilergetes i ausetans; i l'alçament terrible contra els romans, tirant-los a tots més enllà de l'Ebre, ocasionat pels maltractes que feien als indígenes, i que únicament es calmà amb la vinguda de Marcus Porcius Cato, qui es presentà aquí més com a negociador que com a conquistador. Aquesta noble forma empleà també Cèsar, quan després de la victòria sobre Pompeius, donà a la nostra antiga Metròpoli el dictat de *Colonia victrix Tarraco.* August amà especialment Tarragona; allí es retirà a reposar després de l'expedició contra els càntabres; en ella rep l'octau consolat i allí se li presenten els ambaixadors de l'Índia oriental i de l'Escítia demanant-li sa amistat. Més tard, Galba, a l'ésser proclamat Emperador, rep de la pròpia ciutat on abans havia sigut Governador el present d'una corona d'or de quinze lliures de pes; i l'antiga Metròpoli s'identifica tant amb Roma, que, com

aquesta, té també temples, amfiteatre, banys, pretori, deixant tan abundant rastre de runes, làpides, medalles i tota mena d'objectes romans, que al cap de tants segles, després de tantes invasions, malgrat sa destrucció total, pogué dir l'illustre P. Caresmar: *Que hablan latín puro y casto todas sus paredes hechas de las antiguas ruinas,* i els pagesos del Camp de Tarragona encara avui dia mostren el noble i sever aspecte que contemplem en els relleus i estàtues dels museus romans.

Tarragona, altra Roma, és el gresol on es fonen els antics elements, estenent-se aquella civilització, no sols per la riba del mar, sinó fins als més apartats llocs, a les més aspres terres pirinaiques. Però l'esperit de noble independència subsisteix, malgrat la identificació amb Roma. L'emperador Adrià reuní a Tarragona una junta de representants de les principals ciutats per a demanar subsidis, i li foren negats, perquè el país hauria estat privat de la flor del jovent, i, no obstant, Tarragona s'esforçà en obsequiar a l'Emperador.

Els més antics records del Cristianisme a Catalunya ens descobreixen la dominació completa de la forma romana en els costums i en la vida literària del país. Les cèlebres actes del martiri de sant Fructuós, bisbe de Tarragona, en la ingènua pintura de quan el sant prelat fou pres en sa pròpia casa, ens descobreixen sa vida a la romana. Tal degué ésser la identificació de la Tarraconense amb Roma, que de sant Damas, papa, es dubta i es controverteix si fou d'ací o d'allà; i fins de nostre bisbe i cèlebre escriptor sant Pacià, els erudits en disputen.

Mes nosaltres creiem que se'l pot considerar com a primer representant del pensament català o almenys com a un precursor d'ell, com a una primerenca florescència qui demostra ja les qualitats més nobles que presenta la forma intellectual en nostre país, que, com després direm, és la mateixa romana amb utilíssimes modificacions. És sant Pacià imitador i deixeble del celebèrrim i fogosíssim Tertullià, verdader *cap torrat de l'Àfrica,* usant un terme de la típica eloqüèn-

cia dels antics caputxins de Catalunya, apologista aterrador i irresistible, del qual sols pot parlar-se'n en grau superlatiu, lo mateix quan encerta que quan erra; mes, amb tot i ésser deixeble, el bisbe barceloní, de l'extremat prevere cartaginès, a pesar de que l'imita, li retrata frases i el segueix amb les idees, el nostre prelat guarda sempre la temprança de l'expressió, el just medi en el judici i tal exactitud en consignar el dogma cristià, que això li ha valgut l'ésser considerat verídic testimoni de la tradició catòlica, sobretot en lo que pertany al sagrament de la Penitència.[1] El distingeix la cristiana llibertat d'esperit en la reprensió dels vicis, i al mateix temps l'estima de la Sabiduria de l'antiga gentilitat, fins al punt de tenir que defensar-se de l'escàndol farisaic, propi de tots els heretges de què es mostra posseït son competidor Simpronià, per haver adduït en la seva controvèrsia un vers de Virgili: *Poeticum versum Episcopus dixit! Quid! Paulus Apostolus erubescit, quum Atheniensem illum versum et dicit et comprobat.*[2] El funest esperit d'originalitat qui enfonsà en l'heretgia a tants de savis orientals; l'ardent, mes gustosa, exageració dels grans pensadors africans, mestres i patrons amb què ell conforma sos escrits, contrasten amb l'esperit pràctic i la suavitat de forma del nostre bisbe. Argumenta contra l'heretge Simpronià, qui, com els montanistes, negava el perdó dels pecats; mes la fortalesa, vivor i contundència de ses raons no exclouen una exquisida cortesia de formes i un dolç sentiment que el porta a anomenar germà al dur competidor; predica a son poble amb pastoral ardor la penitència, mes sa paraula és sempre serena. En ell el cristià no destrueix el romà; és un bisbe qui sembla un pretor de la Llei nova; la intensitat de la fe i del sentiment no li apaguen ni desequilibren la raó. La majestat romana resplendeix en tots sos

1. Les obres de sant Pacià avui existents són: *Paraenesis,* o Exhortació a la penitència; les tres cartes a Simpronià, i el tractat del Baptisme.
2. Epístola II. Edició de Monfort. València, 1780.

escrits; son esperit, a parer nostre, és més romà que el de sant Jeroni i Tertullià; tindran aquests celebèrrims escriptors qualitats més cabdals que el nostre bisbe, mes és indubtable que no posseeixen com ell la perfecta harmonia de facultats, la serena gravetat, l'equilibri jurídic que distingí el pensament romà, i que un cop sobrenaturalitzat, meresqué ésser escollit per la Providència per a proposar la veritat a totes les generacions i judicar les accions de tots els pobles de la terra. Mes, ¡cosa notable!, sant Pacià, qui es considera llatí fins al punt de contestar a l'acusació que li feia Simpronià, de valer-se de versos de Virgili, que això era com acusar a un grec de servir-se de son llenguatge nadiu, *graece, Graecum*, més avall respira l'etern instint regional amb el següent text, que és al mateix temps prova suficient de la permanència i de l'ús més o menys estès de les llengües regionals, dins de la gran unitat romana: *Latium, Aegyptus, Athenae, Thraces, Arabes, Hispani Deum confitentur, omnes linguas Spiritus Sanctus intelligit.*[1]

Un element trobem constant a Catalunya, i és l'element mercantil, que tanta eficàcia ha tingut en la formació del caràcter nacional, en el sistema social i polític del país, i en la determinació i especificació del pensament català. És indubtable que fenicis i grecs empeltaren en el nostre llinatge l'esperit mercantil que prepondera en la civilització de nostre país. Quan en els principis del segle IV els africans sant Feliu i sant Cugat van a Barcelona per a propagar l'Evangeli, s'introdueixen en concepte de mercaders, segons les antigues actes de dits màrtirs; fet de significació fecunda, puix demostra que la ciutat i el país eren mercantils i la professió del comerç considerada i respectada com honesta, puix de no ésser així, mai haurien afectat dita professió els qui venien a complir una missió, qual és la de propagar la fe, qui reclama

1. Epístola II.

com a primera qualitat el respecte i consideració personal. La invasió de la gent del Nord, que enfosquí la resplendor de la civilització, no destruí, emperò, l'activitat mercantil, puix així es desprèn de la carta del metropolità Joan de Tarragona (516) al papa Hormisdas. Demana el metropolità tarragoní al Cap de la Iglésia com s'ha de portar amb els molts clergues grecs qui allí acudien, venint infestats de les heretgies orientals, lo qual prova que a Tarragona abundarien els orientals, sens dubte, per raó de comerç, puix si no haguessin trobat conterranis seus, ¿què hi haurien fet? Lo qual, demés, es comprova pel testimoni del cèlebre Benjamí de Tudela, jueu, qui afirma que al passar per Tarragona (segle XII) hi trobà importants edificis pertanyents als Anaseos, qui, segons Caresmar, eren els fenicis més illustres, i als grecs; afegint dit famós viatjant, que ja de fenicis en cap altra ciutat d'Espanya se'n trobava rastre. ¿No prova quant arrelats devien estar en aquest país la seva permanència després de la doble invasió gòtica i sarraïna?

La invasió gòtica, a nostre parer, no significa en la història del pensament català altra cosa que un enfosquiment d'aquella resplendor intellectual, de què és tan bell representant sant Pacià, sense la introducció de cap element positiu, almenys d'importància. Mai la ignorància pot afavorir la illustració; i tant la Tarraconense com la Gàllia Narbonesa tenien una tal cultura romana, que els pobles del Nord pogueren en gran manera enterbolir-la, mes quedaren dominats per ella; i a l'antiga comunicació amb la Roma imperial, qui enviava a aquests països la resplendor de sa literatura, succeí la comunicació freqüentíssima de la nostra terra amb la Roma pontifical, qui fou dotada amb la illustració clàssica i amb l'escreix de la sobrenatural illustració de la fe i de la gràcia; essent, segons l'opinió de sant Tomàs, el mateix imperi romà, convertit de temporal en espiritual. El lector tindrà ocasió de veure com Catalunya féu tota la creixença sota la benefactora ombra de la Seu apostòlica, fins que arribà al punt màxim l'amor recíproca entre la Iglésia romana i la Corona aragonesa, quan

el papa Bonifaci VIII, per la butlla *Redemptor mundi,* constitueix a Jaume II d'Aragó *christiani exercitus Ducem... et in devotione Ecclesiae permanentem, vexillarium, Capitaneum et Admiratum generalem eiusdem Ecclesiae in vita sua.* Anomenada és per tots els canonistes la cèlebre carta del papa Sirici (any 387) *ad Himerium Tarraconensem;* continuen les comunicacions en els segles més tenebrosos, i parlant l'eruditíssim i crític Aguirre, company i consemblant de Nicolás Antonio, de la carta dels bisbes de la Província Tarraconense, *ad Hilarium Papam,*[1] demanant-li consell de com s'havien de portar amb un bisbe, ordenat indegudament i que s'atribuïa jurisdicció, afegeix les següents paraules en corroboració de lo que havem dit, de que aquí la barbàrie dels invasors queda en bona part dominada per la ilustració del país: «Encara que el furor dels barbres invasors, devastant gairebé totes les iglésies d'Espanya, relaxà la disciplina, la Província Tarraconense permanesqué guardadora de les lleis i cànons».[2]

La monarquia visigoda havia d'ésser de poca durada; aquella ombra de civilització romana, sostinguda pels pontífexs de Roma, l'ideal del gran imperi qui semblava encara dominar les noves nacions que a Occident apareixien, l'esplendor de la nova Roma, la magnífica ciutat oriental, poblada per una vella i decaiguda raça que en els arxius de son passat trobava encara elements prou preciosos per a edificar la meravellosa fàbrica de *Hagia Sophia,* símbol de destemprament i de caduc orgull per la riquesa i luxe refinats de sos materials i ornaments arquitectònics, i al mateix temps d'un art exquisit en lo que pertany a la forma, i per a ordenar els immensos materials del Dret en les famoses compilacions justinia-

1. Llegida en el Concili Romà de l'any 465.
2. *Quamquam barbaricus furor Gothorum Hispaniarum Ecclesias prope omnes devastantium vigorem Ecclesiasticae Disciplinae relaxasset, Tarraconensem tamen provinciam custodem Legum et Canonum permansisse (Collecc. max.,* vol. III, pàg. 114).

nes; la comunicació literària i fins artística que el senzillíssim, savi i piadós sant Gregori, papa, pare de la literatura de l'Edat Mitjana, el primer i més típic representant de l'esperit d'aquesta, no es desdenyava de rebre de l'esplendent Bizanci, on fou apocrisiari o ambaixador, i que ell comunicava a l'espanyol sant Leandre, la qual, com un ressò cada cop més apagat, arribava al bisbe Quirze de Barcelona per medi de Tajón de Saragossa; les majestuoses assemblees eclesiàstico-polítiques de Toledo, on acudien els prelats de tota Espanya: totes aquestes ombres de la majestat romana, ja del tot buida, havien de desfer-se com un núvol pel remolí de la invasió dels sarraïns.

Aquesta arrambà els cristians al Pirineu; mes, amb tot i la confusió i desordre d'aquelles runes d'una civilització caiguda, la tradició clàssico-eclesiàstica no es perd, es concentra, sí, en els monestirs qui van apareixent en aquelles muntanyes, i va donant forma al caos social, a la matèria nuvolosa, que la Providència destinava a ésser un dia la nostra Catalunya. Qui passi els ulls per les cartes de fundació de dits monestirs, de seguida queda convençut de que tals fundacions foren els centres vitals del nou organisme social qui s'anava formant, l'origen de la moralitat en els costums, de la justícia en les relacions entre els homes i de la ilustració literària de les intelligències. Dits monestirs foren iglésia, escola, mercat, tribunal i lloc de seguretat en aquells temps de confusió; i quan la Iglésia començà a agafar esperit, veiem ja des dels segles X i XI que, per medi de reunions episcopals, estén sobre tot el país aquells béns socials qui abans sols podien viure dins dels sagrats murs dels monestirs.

Dos noms resplendeixen en els segles X i XI d'altres tants prelats, qui no a llarga distància l'un de l'altre ocuparen la Seu de Vic, l'antiga Ausa. En aquells obscurs temps de gestació del pensament nacional, Ató i Oliba són clars indicis de la naturalesa d'ell; i la misteriosa llum d'aquella espècie d'escola vigatana és una prova de que l'antiga ilustració no havia desaparegut, i que, si bé molt esmortuïda, vivia encara, com

foc sota la cendra, en la nostra nissaga, qui tan fortament havia participat de la civilització romana. El fet de que l'abat de Sant Grau d'Orleans enviés, per mediació del comte Borrell de Barcelona, a l'escola d'Ató el monjo Gerbert perquè aprengués matemàtiques, en qual ciència sortiria tan aprofitat, que al traslladar-se després a Itàlia, on fou arquebisbe de Ravenna i després papa, se'l tingué per home d'arts meravelloses i *preternaturals*, suposa aquí una relativa illustració en aquells temps d'espessíssimes tenebres. I és, potser, signe d'una raça, d'esperit pràctic i religiós, que la primera llum que es veu en l'horitzó de la naixent Catalunya sia la llum de la ciència de Déu amb les ciències exactes agermanada. A l'abat i bisbe Oliba se'l veu en tots els actes importants de son temps. Edifica monestirs com el de Ripoll, presideix aquest i el de Cuixà, porta la crossa episcopal de Vic, reuneix sínodes fecundíssims per la civilització del país, i en les engrunes que ens resten de sos fruits de cristiana literatura resplendeix la bellesa llatina i el nou esperit de l'Evangeli. El panegíric de sant Narcís de Girona té un majestat d'estil, una sonoritat i tal construcció de frase, que manifesta un conreu literari que sembla impossible en aquella edat de ferro; i com Carlemany, en ses famoses capitulars, després de legislar sobre la Iglésia i l'Estat, reglamenta la cria de les gallines, el Prelat vigatà i ripollès, després d'edificar monestirs i legislar en sínodes, escriu als seus monjos amb gran interès sobre d'uns cignes, perquè li diguin com estan, i els participa que té una grua molt hermosa que ja comença a pegar volades, que es va tornant roja i aclarint-se-li la veu. Mostra significativa d'un esperit pràctic qui guaita sempre a la realitat, qui no descuida els petits detalls de la vida, ni enmig de les laborioses operacions del ministeri episcopal i de la nobilíssima tasca civilitzadora sobre un poble que es va organitzant.

El cèlebre bisbe abat és, sens dubte, un dels més benèfics restauradors de la civilització en nostre país. Ben clarament es desprèn de les senzilles actes del sínode Helenense celebrat

in Prato Tulugiensi (Toluges) en l'any 1027, essent ell l'únic bisbe assistent. La desolació del país devia ésser tan gran, la dissolució social tan extraordinària, que declaren els assistents al sínode que *cum pene omnia invenissent non solum pedibus conculcata, sed etiam oblivioni dedita; iterum reparare studuerunt eodem tenore, quo fuerunt hactenus condita.* Estableixen la pau i treva; com més tard en la dedicació de Ripoll i de Sant Miquel de Fluvià, en quals reunions episcopals brillà sempre el venerable Oliba, s'institueix el dret de sagrat, i es constitueix al convent tribunal per a judicar en les qüestions civils i criminals. La lenitat eclesiàstica va imposant-se al poble; l'esperit democràtic de l'Evangeli va triomfant de l'esperit aristocràtic, qui, naturalment, engendra una època guerrera; i les primeres alenades de l'aire d'igualtat que devia respirar la societat catalana se senten ja en aquests temps primitius com alenades de l'Esperit de Déu, en el concili *in Prato Tulugiensi* de 1068, i més encara en el concili Ausonense del mateix any, en què es mana: *Villanum aut villanam, et clericos arma non ferentes, et monachos, seu sanctimoniales et viduas ullus homo non sit ausus occidere, vulnerare, debilitare neque comprehendere, vel distringere,* es prohibeix danyar les coses dels villans, ni penyorar-les per qualsevulla causa, i s'hi troba el següent text legal que han perpetuat les legislacions modernes prohibint l'embarg dels instruments de l'ofici: *pagensibus autem vestimenta non auferantur, neque vomeres, neque ligones.*

D'aquest discret esperit legislatiu de la Iglésia manifestat en tants concilis i sínodes (en què, d'altra banda, sempre hi solien assistir els comtes i senyors de la terra) donant disposicions no enlaire, sinó segons les necessitats presents, participà també l'element polític, essent-ne eloqüentíssima prova la publicació dels *Usatges*, feta pel comte Ramon Berenguer I el Vell, qui amb raó ha sigut anomenat el primer legislador d'Espanya. L'organització feudal del país que fa en el dit codi, en aquells temps insegurs i perillosos, prova l'esperit pràctic

d'aquell gran home: com l'hisendat qui coneix que per si no pot conrear tot son territori en fa trossos i el dóna a diferents rabassers, així ell donà forma legal a aquella informe i naixent societat falta d'organització i exposada sempre a la contingència de la guerra. El feudalisme fou un fet social necessari, una de les formes transitòries de la civilització, per lo qual armar-lo amb lleis, usant la frase de Justinià, era donar-li contorns determinats, treure-li la deformitat i fer-lo un medi de progrés en la successió històrica de les edats; i fins potser en dits *Usatges* hi podríem veure més un codi feudal que no pas una legislació aristocràtica, o, quan menys, havem d'entreveure en l'obra del Vell com els signes de la predestinació del nostre llinatge, i que el caracteritzen, això és, l'esperit de pràctica ordenació o legislatiu, i l'instint de la importància social de la riquesa, ja que en aquells temps de predomini de l'element militar, declara, no obstant, el burgès d'igual categoria que el simple cavaller. I en lo que pertany al Dret civil, és prova concloent del mèrit del nostre legislador, lo que son Codi fins avui sia encara la soca de la nostra legislació, constituint l'arbre sagrat que es desenrotlla amb la successió dels temps, sota de qual brancam ha anat creixent la societat catalana; han caigut seques algunes branques, perquè tot lo humà es renova, mes les noves qui han eixit són vivificades per la saba del primitiu tronc. Com en l'antiga Roma i en la nova Roma, és a dir, com en els temps clàssics i en els temps pontificals d'aquesta mare de les lleis, aquí a Catalunya, quan Catalunya es governava a si mateixa, la renovació legal no s'efectuava per la violenta amputació que mortifica, sinó per la natural germinació que vivifica.

La nostra assossegada raça no tenia enamoraments precipitats, i tot posseint una forta potència assimilativa donava a totes les coses l'aire, la forma, l'estil de la terra, les empeltava en el vell tronc de la Pàtria, enriquint a aquesta sense detriment de sa pròpia substància. L'entusiasme legislatiu pel Dret romà no escalfà el cap ni de sant Ramon de Penyafort ni del rei En Jaume, amb tot i tenir a dit Dret en molta estima;

esperits pràctics i penetrants, més amics de lo útil que de lo pompàtic, no cregueren del cas construir un monument legislatiu, com el savi Alfons de Castella, per admiració de les edats; més amics de fer un poble que de fer un codi, practicant la màxima de que la llei ha de créixer al compàs del cos social a qui ordena, com la pell creix a proporció del cos humà, que vesteix i surt de la pròpia substància personal, els legisladors catalans seguiren les petjades del legislador romà perquè posseïen son mateix esperit. I és que aquí no dominava ni l'entusiasme exclusivista del propi *jo,* ni l'entercament en el propi pensar; la modesta i útil observació era practicada, i es tenia un concepte pràctic molt complet de lo que és una societat humana particular que no es basta a si mateixa, i que en tant és més forta i perfecta en quant, estant amb comunicació amb altres, s'aprofita dels elements que posseeixen, convertint-los en substància pròpia. I l'esperit dels legisladors es perpetua en l'escola jurídica catalana, de la qual un escriptor, no català,[1] ha dit que fou fecunda en jurisconsults ilustres de gran maturitat de judici; i devem afegir que tal és la soliditat de la llei catalana, que ni les tempestats modernes qui han capgirat l'Europa han aconseguit aterrar-la.

La filosofia, a Catalunya com a Roma, no ha tingut originalitat. No ama l'esperit de la nostra gent aquella espècie de gimnàstica mental sense altre objecte que una atrevida ostentació de forces per a admirar al pròxim; si traiem la grandiosa excepció de Llull i dels lullians, els demés qui han conreat dit ram de la sabiduria humana han seguit la nobilíssima corrent de la *perennis philosophia* que ix de les abundoses fonts de la immortal Grècia. Quan l'escolàstica acabà en un convencionalisme estret i ridícul, el nostre gran pensador Lluís Vives, confessant la grandesa i utilitat d'Aristòtil com l'heroi de la gentilitat, cregué que per a agafar forces la filosofia devia tocar de peus a terra, per lo qual sa útil sabiduria es nodrí for-

1. Nicolás ANTONIO, article *Callis.*

tament de l'observació humana, deslliurant-se dels excessos del revolucionari Renaixement.

I a l'arribar als nostres temps, perduda o despreciada per una insana moda tota tradició filosòfica, els esperits gairebé tots a Espanya seguiren la fantàstica i corrosiva filosofia germànica, mes els nostres mestres ens ensenyaren una filosofia de sentit comú, rieró, deia l'inoblidable Llorens, que feia cap a la corrent general de la filosofia tradicional de l'Escola, mes tan fortament vestida a la catalana, que és un fet ben conegut que el citat filosop ha sigut un dels homes del nostre renaixement qui han tingut una més eficaç potència catalanitzadora.[1]

1. Estant ja per publicar el present llibre, havem llegit el Discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques, de Madrid, del Sr. D. Marcel·lí Menéndez y Pelayo, intitulat: *De los orígenes del Criticismo y del Escepticismo, y especialmente de los precursores españoles de Kant.* L'admirable escriptor muntanyès en una nota s'ocupa del qui fou estimat mestre nostre i ens féu son íntim confident des de la nostra primera joventut, fins al dia de la seva planguda mort, el catedràtic de Metafísica de la Universitat de Barcelona D. Xavier Llorens i Barba. Diu En Menéndez y Pelayo que alguns deixebles de dit professor, amb més zel que discreció, han volgut concedir-li l'honor pòstuma d'haver-se inclinat en sos darrers temps al *neoescolasticisme*, fet que ell nega. Lo que nosaltres podem assegurar-li és que més d'un cop ens havia dit que tot son treball es dirigia a enllaçar sa doctrina amb la de l'Escola. Confessem planament que el mètode preferent, constant, mes no exclusiu, d'En Llorens fou l'observació interna, i convenim amb l'illustre acadèmic en que era impossible que canviés de procedir un home qui durant tota la vida havia viscut tancat en les entranyes de la seva ànima, com en una aula d'espiritual anatomia. Emperò, és indubtable que si bé considerava aquest sistema d'inquisició de la veritat, com de resultats segurs per atènyer les veritats fonamentals de l'espiritualitat de l'ànima, de l'existència de Déu i del món material quan l'usava un home de bona voluntat; no obstant, reconeixia que no era suficient per la discussió, i no en féu mai l'*organum* únic per a atrapar la veritat. Així és, que donava importància capital als primers principis lògics, metafísics, i a les que ell anomenava veritats primàries contingents, analitzades per Reid, i que es refereixen a la identitat del *jo*, a l'existència del món extern, etc., i sovint allegava el principi escolàstic *prima principia negantes fustibus sunt arguendi.* Perquè l'observació no excloïa de son mètode docent el formalisme escolàstic, que és insuperable; així és que les formes escolàstiques abunden en els *Apuntes* que avui encara existeixen i dels quals nosaltres posseïm un exemplar esmenat de sa

Aquest segell amb què la gent catalana marca les coses al fer-se-les seves, la potència, més que de fer les coses noves, de fer-se-les pròpies, es nota també en l'arquitectura, que tan abundants i nobles monuments té en la nostra terra. Sembla com que ens fos més propi l'estil romànic. Nascut o provinent de les basíliques romanes, és a dir, del lloc on s'administrava la justícia, presentant un equilibri o proporció de parts verament *equitativa*, un conjunt comprensible, i quan es tracta d'iglésies produint en l'ànima més la concentració ascètica que l'exaltació mística, més lluny de la utopia de convertir la

pròpia mà, i si bé és cert que la consciència era son obrador, per a definir-la i caracteritzar-la es valia de la fórmula escolàstica: *non sentimus nisi sentiamus nos sentire*. Amava i aconsellava l'estudi dels comentadors d'Aristòtil; i havent-li un deixeble seu, el difunt prevere Pere Garriga i Marill, demanat les obres de Plató per a estudiar-les, no les hi volgué deixar, dient-li que li deixaria les de l'Estagirita, que li convenien més. Usant un terme canònic, pot afirmar-se que En Llorens, si bé no fou *de corpore*, fou, emperò, *de anima Scholae*. Admetia la veritat per sa evidència i fugia de que se'l cregués fideista, així caracteritzava els principis lògics i metafísics, dient que no podia pensar-se el contrari d'ells, encara que ho volgués el subjecte; i en quant a la veritat primera, o sia a l'*Ens realissimum*, no l'admetia com una revelació o un postulat de la consciència pràctica, sinó, com diu textualment en sos *Apuntes*, «como ley suprema del conocimiento humano. Por esta ley nos hallamos imposibilitados de permanecer concibiendo una pluralidad de causas, y nos vemos forzados a elevarnos a la concepción de una sola causa». Completava la doctrina en aquest punt amb el principi teleològic o de les causes finals que formulava: «El orden y finalidad de los efectos suponen inteligencia e intención de la causa.» Insinuava, demés, la prova de la necessitat racional, de lo incondicionat i absolut, és a dir, usava els mateixos arguments que han usat els més ferrenys escolàstics de sant Tomàs ençà, si bé amb aquella gràcia filosòfica pròpia d'En Llorens, que feia endinsar l'home en si mateix, resolent-se cada oient la dificultat amb la llum de sa pròpia consciència, lo qual constituïa el mèrit més eminent del nostre filosop. És cert que establia que *lo absolut està fora del domini de la realitat incomprensible i que* en aquesta matèria *la creença deu completar el coneixement*; mes, fins en això s'avenia amb els escolàstics, qui diuen que de Déu se'n té coneixement, mes no comprensió, o sia, que l'home coneix *an sit*, mes el *quid sit* ho coneix sols imperfectament, per *viam remotionis*, segons l'expressió de sant Tomàs, essent la natural filosofia, segons el mot del sant Doctor, *praeambulum ad articulos*. Donava la sumària resolució del problema del coneixement

terra en cel que pareix es proposà l'estil gòtic, l'arquitectura romànica semblava la que devia identificar-se més amb la nostra raça pràctica, d'esperit legislatiu, reflexiva i moderada. No en va, ni sense significació, tingué llarga i fecunda existència a Catalunya, i fins quan sa hereva l'arquitectura *ogival* vingué a ocupar sa plaça, rebé d'ella una forta influència. En Piferrer, qui tan gran intuició tingué de l'esperit catalanesc, i qui, a pesar d'estar sadollat d'un melancòlic sentiment romàntic que no fa lliga amb l'aspror, naturalitat i claredat del nostre caràcter, interpretà tan bé les escriptures de pedra

per medi de la sentència: *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu, nisi intellectus ipse,* lo qual justifica que substancialment no diferia dels escolàstics en tan important matèria. Devem afegir, no obstant, que s'hi diferenciava en quant a explicar la manera del coneixement del món exterior o material, puix no admetia la teoria o hipòtesi de l'Escola per a salvar la dificultat de la comunicació o unió de l'enteniment amb la cosa, o sia la teoria de les espècies intelligibles, i en son lloc sempre defensà el principi de Reid del coneixement immediat, que recordem perfectament haver-li oït dir que tenia antecedents en algun escolàstic, si bé ara no podem determinar a qual es referia; fins en aquest assumpte la diferència entre el nostre filosop i els escolàstics és petitíssima, ja que es ve a reduir a que En Llorens acceptava el misteri del coneixement del món com a misteri i s'acontentava amb la certesa ingènita que a l'home proporciona el testimoni dels sentits, certesa que també confessen els filosops de l'Escola, mes cercant d'aclarir el misteri mitjançant la teoria de les espècies intelligibles. En Llorens tenia gran amor a la seva doctrina, en aquest assumpte, que desenrotllava amb filosòfica magnificència, i era la veramente típica del seu magisteri, donant-li ocasió de practicar finíssims anàlisis del fet del coneixement, consignant en sos *Apuntes* les següents ratlles: «Damos el nombre de realismo natural a la doctrina que acepta sin reserva los datos de la conciencia que nos aseguran la realidad del mundo externo y su distinción del interno.» Lo qual tal volta ha donat ocasió al claríssim professor de la Universitat Central per a escriure que la doctrina d'En Llorens era «el realismo natural, la distinción entre el sujeto y el objeto, la afirmación de lo contingente y condicionado, y la revelación de lo absoluto e incondicionado, no en la esfera del conocimiento, sino en la esfera de la creencia, y todo ello envuelto en el acto primitivo de la íntegra conciencia. Si acertaba o erraba en esto, no es del caso discutirlo, pero esto pensó y no otra cosa ninguna, y esto mismo había pensado Luis Vives». Paraules que han d'ésser enteses *cum distinctione* perquè signifiquin el pensament d'En Llorens qui fugia del fideisme, segons explícitament

que ens llegaren els passats, manifestà una predilecció especial per l'art romànic, i, plantejant el problema de si hauria sigut preferible la continuació de l'arquitectura bizantina, seguint, s'entén, una via progressiva, a la vinguda de l'*ogival* es declara partidari de la primera solució, precisament perquè no trencava la llarga successió de segles que lligaven les generacions noves amb les de Roma i fins amb les de Grècia. La bella harmonia i proporcionalitat, el caràcter racional i humà de l'art clàssic, resplendia en les fàbriques romàniques, i ungides per la gràcia sobrenatural del cristianisme presentaven el caràcter diví-humà de nostra santíssima Religió i fins del nostre Redemptor. És el símbol d'un pensament humà, creient i acompassat.[1] L'art *ogival*, nascut en una raça somniadora qui de la superstició prestament passà a l'heretgia i amant de grans construccions intellectuals, és el somni ce-

li havíem oït en l'aula i fora de l'aula, i mai volgué ésser heretge de la *Perennis philosophia*, que tan admirablement condensà el gran sant Tomàs, sinó que amb ella mentalment comunicava. En efecte, quan a l'entrar en l'estat eclesiàstic agafàrem la *Summa* tomística, la grandesa i resplendor d'aquest monument científic ens impressionà fins a lo més pregon de nostres facultats mentals, i havent-li comunicat les nostres impressions les aplaudí, i com un dia li ensenyéssim l'article 3, qüestió 22, part 1.ª, en què el sant Doctor explica com el Criador ha volgut fer participar a la criatura de la dignitat de causa, ens digué que l'havia delectat més que una oda d'Horaci, i ens demanà que sempre que en la *Summa* hi trobéssim algun article d'interès especial per ell, l'hi féssim veure. Tal volta el lector trobarà aquesta *Nota* massa personal, mes no hi ha altre remei tractant-se *d'un poderoso educador de inteligencias, cuya influencia,* com diu elegantment En Menéndez, *como la de Sócrates, no quedó archivada en libros, sino en espíritus humanos*, i aquestes explicacions són necessàries perquè no es doni una interpretació contrària a la veritat, a les paraules d'En Menéndez. D'altra banda, estem contents de pagar aquest petit tribut a la memòria del qui fou nostre mestre, mentor i *quasi-parens* en l'ordre intellectual; i demés, En Llorens posseïa un esperit catalanesc tan pur, clàssic i potent, que el seu sol nom alegra a tots els amants del catalanisme qui tingueren la sort de conèixer-lo, per lo qual no va fora de lloc aquesta memòria seva en el present llibre.

1. L'arquitecte Joaquim Bassegoda diu que l'estil romànic pot ésser anomenat l'*estil nacional*. Vegi's la monografia *La Catedral de Gerona* (Barcelona, 1889).

lestial d'un esperit místic: l'home en el temple gòtic és devot per abstracció, ix de la terra; en la iglésia bizantina és devot per concentració, no s'oblida de si mateix quan s'uneix amb Déu. Els bells temples que ens resten de l'antic estil *ogival* demostren que aquest també a Catalunya se subjectà a la llei del país, desentenent-se de místiques fantasies i atenent a l'objecte pràctic d'aquelles sagrades construccions dedicades a la celebració del místic sacrifici de l'Home-Déu, a escoles de virtut cristiana, a lloc d'humil expiació dels pecats i al mateix temps d'exultació espiritual amb el cant de les divines alabances. Sense voler entrar en qüestions que no són d'aquest lloc, observarem, no obstant, que a Roma, Seu on resideix el cap de tota la cristiandat, Iglésia mare de totes les iglésies, qui té principalitat entre totes elles per la interpretació de la llei de Crist, on s'ha perpetuat el vell esperit llatí, jurídic, d'assimilació, de moderació i de tradició, purificat i sobrenaturalitzat per la gràcia del Redemptor, no hi ha arrelat mai l'estil *ogival;* i que a Catalunya no presenta la ufana, la fantàstica idealitat, ni els sublims extrems, que en altres països, demostrant l'harmonia de facultats, la moderació d'esperit i la tendència pràctica de la raça qui construí aquells edificis resplendents d'elegant i racional bellesa.

I és perquè la gent catalana mai ha oblidat que l'home, si bé destinat al cel viu en la terra, i que el pa que menja l'ha d'amassar amb la suor del seu front. És indubtable que l'amor al treball i la pràctica del comerç fomentaren i modificaren l'esperit pràctic i assimilador que Catalunya heretà dels romans, i foren en bona part germen de la nostra democràtica societat i de la llibertat política del país. La ciència informada per la fe, i el comerç governat per un principi ètic són els elements socials preponderants, i desenrotllant-se a Catalunya d'una manera prodigiosa, donaren forma no sols als costums, sinó també al pensament del país. Des dels primers temps de la reconquesta, ja es troba la navegació en important escala, augmenta fins a ésser la marina catalana

la més important del Mediterrà, o sia de l'Europa; en llengua catalana es compilà la primera col·lecció de Lleis de Mar, acceptada gairebé per tothom; codi que, essent compost de les pràctiques i costums dels diferents pobles marítims, prova el talent assimilador que havem notat; totes les places mercantils tenien cònsols barcelonins i barri de catalans, la concurrència de mercaders estrangers era gran a Barcelona i això donà tal increment a la indústria, féu créixer en tal proporció la riquesa popular, que la ciutat comtal fou una ciutat de menestrals, fins al punt de que, com diu el Capmany, molts cavallers al deixar ses terres i anar-se'n a establir a la capital renunciaven a sos furs eqüestres per a poder entrar en el govern municipal, qui estava molt en mans del poble. L'admirable organització dels gremis donà a tots els oficis noblesa i importància social: establint llurs estatuts l'obligació de que tots els qui hi entressin haguessin de posseir ortodòxia en ses creences i netedat de sang, impossibilità que certes indústries humils anessin a parar a mans de jueus o moros, per lo qual dites indústries en altres països caigueren en públic menyspreu, essent així que a Catalunya eren tingudes en tal honor, que fins avui dia, sense necessitat de regirar llibres, qualsevol es pot convèncer de la importància social dels oficis mirant la nostra iglésia catedral, no adornada d'escuts heràldics, com la major part de les altres, sinó plena de les marques dels oficis de sastre, de fuster, etc., i ostentant prop de la porta de Sant Ivo, esculpida en la pedra una figura de borseguí, signe d'un gremi que fins avui té certes preeminències dintre de la Seu. L'actual generació encara es recorda de que el toc de viàtic fet per la campana Tomasa designava que el malalt era un sabater o un canonge. La importància política dels oficis els donava tal consideració social, que l'erudit Caresmar assegura que ell ha tingut a les mans els comptes mercantils de Nicolau Gralla, ric mercader de panyos a Lleida (1286), no havent-se oposat la ilustre casa dels Montcades a enllaçar-se amb una de les filles d'aquella família de mercaders. El mateix savi premons-

tratense assegura que moltes cases qui passaven per de rància noblesa (que també més tard aquesta vanitat fou importada en nostre franc i democràtic país) tenien origen mercantil, i repassant les llargues llistes de mercaders, cònsols, etc., que el benemèrit Capmany dóna en ses *Memorias*, s'hi troben els noms que encara avui sonen en les cases grosses de la terra. I a tal punt arribà l'ennobliment del treball i la consideració social del comerç i de la indústria, i tal degué ésser la ilustració i coneixements que posseïen les classes que a aquells rams de la humana activitat es dedicaven, que en moltes i solemnes ocasions la ciutat encarregà el mando de ses esquadres a algun dels seus Consellers.

I ara és ocasió de consignar un fet de gran glòria per Catalunya i per la Iglésia. És indubtable que la importància que prengueren les classes populars, que l'ennobliment de tota indústria fins la més humil, que la instrucció que les dites classes adquiriren primer a Barcelona, i a son exemple i influx en les demés poblacions i territoris de què ella és com una mare, ofegaren l'aristocràcia feudal, qui era inferior a la classe mercantil i industrial en riqueses, en ilustració, en regularitat de costums, en activitat: en una paraula, en potència social. Era, en realitat, una classe progressiva, assimiladora com tot ser que vol viure i anar creixent. L'esperit religiós fou el qui emprengué molt a Catalunya per aquest camí. En els primers temps de la Reconquesta veiem ja una esquadra catalana sortir de les riberes empordaneses en contra dels sarraïns: a precs de Pasqual II, Ramon Berenguer III armà l'expedició contra les Balears, i més tard, a excitació del Beat Eugeni III, es realitzà la creuada contra Almeria, fets que proven la importància nàutica de Catalunya. La Iglésia, sempre amiga de tothom, té, no obstant, especialment l'ull posat en aquelles nacions que, per l'esperit qui les anima, semblen destinades a tenir una influència més universal i cosmopolita; per això el Pontificat està enllaçat amb aquella Catalunya marinera, treballadora i plena d'un poble qui va pujant com l'escuma es-

campant-se per les més llunyanes riberes, i establint-se en les ciutats més mercantils. El cosmopolitisme assimilatiu de la Iglésia es retrata a Catalunya. Tenint aquesta una entitat moral i jurídica molt personal i pròpia, rep en societat els habitants de qualsevulla país, i disposa en ses Constitucions (Pere III, 1283) que qualsevol foraster establert a Barcelona, al cap de l'any i un dia adquireix la categoria de ciutadà i gaudeix de tots els furs i prerrogatives; i d'altra banda, els barris de catalans existents en les places mercantils estrangeres eren parts integrants de la mare pàtria. En la claustra i la iglésia dels Framenors i Frares Predicadors jeien enterrats honorífic-ament molts mercaders estrangers; i a obs de gent dedicada al treball es feren gran part de les pies fundacions del nostre país, entre elles la Canonja de Barcelona, fundada i dotada pel mercader Robert amb béns adquirits en l'exercici de la seva indústria. No en va la preponderància catalana s'havia de trobar amb aquell esperit prodigiós de sant Francesc, qui, essent mercader i fill de mercaders, venia a espiritualitzar la riquesa així com també la terra catalana, d'esperit lliure i ordenat, havia de trobar-se al fer la crisi per a entrar en l'edat viril, amb l'ordre de Frares Predicadors aferrada incontrastablement a la veritat, mes d'una llibertat d'esperit com mai la racional intel·ligència pot concebre'n de major. Sabut és que els Consellers de Barcelona anaren personalment a convidar a sant Francesc perquè entrés en la ciutat, i diuen també perquè hi fundés un convent; en quant als Frares Predicadors, queden tan identificats amb la corrent civilitzadora d'aquella època a Catalunya, que creiem bé es pot dir que així com l'historiador Gibbon assegura que l'Anglaterra fou obra dels monjos, com la bresca ho és de les abelles, igualment es pot assegurar que els frares foren qui donaren forma a l'esperit català. Expressió simptomàtica de lo que acabem de dir, és que potser la major part de les constitucions i altres drets de Catalunya es formaren en Corts reunides en els convents de Predicadors i Menorets, com una planta que per a néixer cerca la terra que més li agrada. La

llibertat d'esperit, filla sempre de la profunditat de la fe, que havem advertit en l'ordre de sant Domingo, queda plenament demostrada en ses constitucions. Les regles de l'ordre per si, no obliguen baix pena de pecat; és a dir, la llei escrita, caparruda sempre, segons la bella frase de Fra Lluís de León, queda reduïda a la mínima expressió; l'element moral triomfa de l'element jurídic; el suau vincle de la llei natural i divina és la regla general de les humanes accions, quedant la llei humana amb una limitadíssima jurisdicció. I no obstant, l'ordre de sant Domingo ha viscut més de sis-cents anys amb tal sistema jurídic, i sens dubte aquesta sòbria legislació ha sigut causa de que l'ordre hagi perseverat sense dividir-se ni perdre la unitat com tantes d'altres de les antigues. I no mancava a la citada ordre l'esperit jurídic: al revés, el posseïa fortament, essent ella la primera en el món qui a la comprovació de la veritat especulativa, en l'ordre sobrenatural hi ha aplicat la forma jurídica.[1] Des de sempre hi havia hagut tribunals per a qualificar les accions humanes, mes el tribunal per a inquirir i qualificar les idees fou una institució nova i d'utilíssimes conseqüències pel triomf de la veritat i el progrés de la civilització. La garantia que a les dues parts concedeix en tota qüestió la forma jurídica dificulta l'apassionament, la divisió en partits, que porta com a conseqüència el resoldre en definitiva l'assumpte per medi de les armes. En aquells temps de reflexió en què es creia que la veritat existia i era una, la forma inquisitiva dels Frares Predicadors semblà un progrés extraordinari i un medi eficacíssim de civilització cristiana, qui creia que la base de la vida humana, tant individual com collectiva, és la veritat, la qual ha d'ésser proclamada eterna reina de l'humà llinatge. Tal volta en aquests temps d'enervament en què es proclama reina del món, no la veritat, sinó l'opinió cega, variable i corruptible,

1. Sabem que l'ordre del Cister, abans de sant Domingo, tingué el càrrec d'inquirir d'heretges, mes l'organització de la magistratura evangèlica en forma perfecta no es troba fins als Frares Predicadors.

semblaran aquestes idees massa dures; mes entengui el lector que aquells tribunals d'idees, encaminats a obtenir la unitat de pensament, tenien en compte la naturalesa racional de l'home i ses exigències, i que, com veurem després, al tractar de sant Ramon de Penyafort i d'En Jaume el Conqueridor, qui donaren forma al pensament nacional, a Catalunya se seguí un procediment en conformitat amb aquells principis per a atènyer el noble fi que es proposaren aquells dos illustres personatges. Existien aleshores dins de Catalunya, com havem dit, l'element civilitzador, informant a la classe mercantil o industrial, i l'element dur, irreductible, perpetuador de l'estat caòtic i primitiu, que es mantenia en la classe feudal. Les ciutats i sobretot les capitals, qui vivien la noble vida de la llibertat, reberen amb entusiasme les ordres de Frares; la de sant Domingo resplendí a Barcelona com el sol entre les estrelles, sentí amb ella la ciutat comtal germanor d'esperit, provinent d'ésser, ambdues, filles de la gran tradició romana, civilitzadora, ampla i jurídica, li construí un gran monestir, li donà sos fills més illustres en els dominis de la intelligència, i trobant-se en terra proporcionada cresqué com arbre gallardíssim i frondós. L'ordre de sant Domingo és l'expansió de la reconcentració monacal qui en els anteriors segles de l'Edat Mitjana conservà els elements civils i científics de l'antiguitat, i fou com el dipòsit de la tradició romana, hereva de totes les antigues civilitzacions, i de conseqüent humana en grau superlatiu. L'humanisme no és un mal, sinó un bé d'ordre natural, per això l'apòstol sant Pau en diferents llocs en parla com de cosa lloable; i la Iglésia s'apropià l'humanisme i s'enjoià amb les joies de l'antiga gentilitat. D'aquest temperament assimilador en donà illustres proves l'ordre dominicana, i en compongué el símbol immortal sant Tomàs d'Aquino a pregàries i per consell d'una de les més exímies encarnacions de l'esperit catalanesc, el savi i piadosíssim sant Ramon de Penyafort, Mestre general qui fou de dita ordre; i és altra prova de l'esperit de llibertat qui respira l'ordre de Frares Predicadors, lo que una de les àni-

mes que més han sospirat per la llibertat verdadera, un dels esperits cristians qui més ha posseït la facultat assimilativa en nostres temps, l'exemplar i eloqüentíssim P. Lacordaire, la restaurà en la moderna França. I no és que nosaltres vulguem posar aquesta ordre sobre de les altres, totes benemèrites de la Iglésia i fautores principalíssimes de la civilització europea, sinó que aquesta més que cap altra sabé interpretar les relacions entre Déu i l'home; i reconeixent i proclamant la més absoluta sobirania d'Aquell, mantingué sempre a aquest en l'honor deguda i en totes ses prerrogatives i furs, fins al punt que més d'un cop ha sigut titllada, per certs esperits estrets, catòlics i protestants, de racionalista.[1] Amà la conservació dels antics elements; mes no com en un museu literari i estèrilment, sinó pastant-los amb els nous principis de Crist, unint la gran i admirable tradició humana amb la inestimable revelació divina. Aquest esperit no podia menys de lligar amb l'esperit català, a qui la influència romana havia fet conservador, pràctic i jurídic, i la influència mercantil cercador de nous i profitosos elements, amant de la simplicitat i assimiladora de la substància forana, sense perdre la personalitat pròpia. D'aquí el fet gloriosíssim a què ens referíem, de que mentre l'element progressiu de la civilització a Catalunya s'alià fortament i amà amb entusiasme els Frares Predicadors, l'element feudal enterc, sentint horror pel nou esperit, qui amb raó pressentia l'havia d'ofegar, sacrificà els més illustres fills de sant Domingo a Catalunya. El senyors feudals de la muntanya s'aliaren amb aquelles heretgies de principis del segle XIII, destructores de tota justícia, ordre social i civilització, unides per una essencial filiació amb el modern nihilisme, qui per una significativa similitud té ses arrels més fondes en les regions semibàrbares de Rússia, i intenta cor-

1. El bibliotecari Aguiló diu que hauria preferit la biblioteca de Santa Caterina, de Frares Predicadors, a totes les altres de Barcelona, entre altres raons per la conservació dels antics monuments literaris, fos qualsevol el caràcter sistemàtic que els informés.

rompre o aprofitar a son compte el rebuig de la civilitzada Europa, com aleshores volia ficar-se en les lliures i alegres ciutats que vivien al sol vivificant d'una cristiana llibertat. Un gloriós estol de Frares Predicadors es dirigeix a l'encontre dels heretges, en particular envers Castellbò, on tenien el niu, i qual vescomte, tan emparentat amb el comte de Foix, era son gran protector, així com també molts altres senyors muntanyesos. Els inquiridors d'heretges no van a fer sang, com ho pinta la malícia sectària; al revés, van a donar la seva pel triomf de la veritat. Fra Pons de Planedis és emmetzinat (1242); a *Frare Bernat de Travesseres, preïcador enquiridor de heretges*, com deia la inscripció de son sepulcre en la Seu d'Urgell, el mataren també cruelment, i a Fra Pere de la Cadireta, a pedrades. *Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* (Ioan., III, 19.) Mes, després d'aquests cruents sacrificis, la Veritat triomfà, i encara avui el Pirineu català conserva memòria dels heralds d'ella, els ferms Frares de sant Domingo.[1]

1. Les festes del Rosari, establert contra els albigesos, són vivents en aquelles afraus; els convents de Dominicans no eren escassos en aquelles poblacions; i el benemèrit Aguiló conta amb entusiasme com anà a trobar al darrer Prior d'un d'ells, fet una misèria a Andorra, on s'havia refugiat, per a obtenir una història de Catalunya escrita en vers en la materna llengua per aquell religiós a qui trobà voltat de llibres històrics, vivint poc menys que en una cova. El docte i entusiasta excursionista cregué veure en l'heroic frare la reaparició de l'antiguitat sencera i ferma que molts moderns mal entecs són incapaços de compendre.

El frares damunt dits, sacrificats pels heretges, foren deixebles del gran sant Ramon de Penyafort, companys de l'illustre i celebèrrim orientalista Fra Ramon Martí, i deixebles també, almenys algun d'ells, dels estudis de llengües orientals dels frares catalans de qui parlarem al tractar de sant Ramon de Penyafort. Això no obsta perquè D. Víctor Balaguer en sa trilogia *Los Pirineus*, havent tigut el mal gust de fer-se el poeta dels albigesos, tracti els inquisidors dominicans com a botxins del pensament humà i als albigesos com de *pensadors*. No sabem aquests heretges quin lloc ocupen en les històries del pensament humà, anomenades històries de la filosofia, així d'autors catòlics com racionalistes; i ens sembla que fins en la història de les humanes aberracions, la dels albigesos és una de les menys interessants. Amb

De la influència que en la formació del pensament científic tingué aquesta illustre ordre a Catalunya no pot dubtar-se'n perquè ella ja fou, es pot dir, l'encarregada de l'alta ensenyança del país. La Universitat de Lleida és la universitat catalana per excel·lència, i son deixeble i professor més illustre fou el gloriós sant Vicenç Ferrer, verb de la nació cata-

tot i això, al finar el segle XIX, en plena restauració filosòfica, el bon poeta, cap a ses velleses, confrontant albigesos i escolàstics, no tem de posar en boca de son bard els següents versos:

> els vents al lluny arramblen i malmenen
> la doctrina incongruent de l'Escolàstic...

Mes, fins prescindint de la història de la filosofia, la història literària de la nostra regió deuria haver convençut el Sr. Balaguer de que la doctrina escolàstica no quedà malmesa pels albigesos, ni és incongruent. Qui llegeixi aquest llibre veurà clara i incontrovertiblement que sant Ramon de Penyafort, el Beat Ramon Llull, sant Vicenç Ferrer, el mestre Francesc Ximenis i el poeta Ausias March, són típiques encarnacions de l'esperit escolàstic, qui sobrevisqueren amb sanitat de vida als infeliços albigesos, i que valen quelcom més que no pas ells; i de la congruïtat de la doctrina escolàstica en respon la congruïtat del caràcter català, educat per aquella, vigorós, fecund i resistent. Mes el cantor dels albigesos, acèrrims enemics de les prerrogatives de la Verge Maria, qui al propi temps és el trobador de la Verge de Montserrat, és a dir, el poeta del *pro* i del *contra*, en un rapte de sa entusiasta fantasia, impropi de la moderna literatura, tan positiva, i de la nostra raça, tan amiga de dir al pa pa i al vi vi, posa en el Pirineu la ideal representació del nostre esperit de llibertat com en un *Pandemònium* de veritats i errors, de virtuts i vicis, d'àngels i diables.

> Opressors i oprimits, sants i dimonis,
> com pàtria venerant-vos i com casa
> pairal de tots...

Amb major intuïció poètica el Verdaguer, informat de la immortal veritat cristiana, idealitza el Pirineu pintant en el *Canigó* que restarà essent el perenne monument poètic d'aquelles muntanyes, purificat de supersticions, crims i errors pel triomf de la santa Creu, davallant d'aquells cims una civilització catòlica. La història imparcial ens ensenya que purgades les nacions llatines d'errors i vicis, el ferment principal dels quals eren els heretges, principalment per l'esforç dels fills de sant Domingo, invencibles adalils de la veritat, i per l'amor immensa dels fills de sant Francesc, vers doctors de la caritat fra-

lana, qui ressonà per tot Europa. De son caràcter d'Estudi general de Catalunya convenç el següent text d'un document universitari publicat pel diligent Diago: *Nos Michael Ioannes Pastor legum Doctor et Rector pro natione dominorum Cathalanorum praesentis Illerdensis Studii,* etcètera. Més tard, quan s'institueix la Universitat de Mallorca, en la cèdula d'erecció

terna, isqué aquella magnífica època que produí meravelloses obres filosòfiques, poètiques i arquitectòniques, i que el senzill i eruditíssim mestre Francesc Ximenis, tan pròpiament al dividir la història humana en èpoques, anomena època dels religiosos, perquè a ells principalment es deu aquell poderós renaixement humà i aquella constitució social democràtica i lliure que encara avui ploren els catalans. Que els frares foren els directors espirituals d'aquells pobles i d'aquells reis, amb monuments ho provem en el decurs de la present obra, per lo qual presentar el poble i els reis catalans com a fautors dels heretges quan legislaren contra ells, és un contrasentit històric que ni és permès a la poesia, ni l'autoritzen fets aïllats com la mort de Pere el Catòlic a Muret, més famós i gran, com escriu el doctíssim Milà en sa obra *Los trovadores en España,* pel paper principal que representa en Las Navas de Tolosa, que per sa mort en l'insignificant fet d'armes del Llenguadoc, on assistia més mogut per conveniències temporals que no pas per un entusiasme idealista; i que d'altra banda ben clarament manifestà estar lliure de l'heretical malícia publicant la forta constitució contra els heretges que més avall calendem.

Per lo que toca al caràcter noble i ideal amb què el Sr. Balaguer presenta els trobadors, encarnant en ells l'esperit progressiu enfront dels Frares de sant Domingo, vegi el curiós lector la idea que en dóna D. Manuel Milà i Fontanals en sa obra *Los Trovadores en España.* A nosaltres ens basta lo que en diu Ramon Llull, qui tant els pogué conèixer, en el capítol *Com hom se pren guarda de lo que fan los juglars,* del *Llibre de Contemplació,* que fineix dient: «No vej neguna art tan vil com art de juglaria. E assò esdevé per so car los juglars són los pus envejoses hòmens, els pus mentiders, els pus reprenedors que neguns hòmens que sien en lo món». I no és que el sant home fos enemic de l'Art de joglaria, que ell exercitava, puix en volia fer instrument de glorificació divina; cosa que tal volta s'obtingué, puix l'Aguiló creu que els joglars, un cop rendits a l'evidència de la veritat catòlica, acudint amb sos cantars, com consta que ho feren, als principals santuaris on es veneraven els sants de més devoció, que l'heretgia dels albigesos volia destruir, donaren principi a la himnologia popular, que anomenem goigs, que és tan característica de la pietat nostrada i exclusiva gairebé de Catalunya.

Byron (*Œuvres complètes,* 5.ª édition, Paris Garnier, vol. II, pàg. 233) diu: «Les chants des troubadors n'étaient pas plus décents que ceux d'Ovide, et avaient certainement bien moins d'élégance. Dans *les cours*

es manifesta que deu fer-se *ad instar* de la Universitat de Lleida,[1] i per últim la nostra venerable Universitat indígena és alçada més tard a la categoria i honors de la Universitat de Salamanca. L'Estudi general de Lleida és essencialment dominicà. Son fundador literari es féu enterrar en la claustra del convent de l'ordre, i Diago transcriu la seva làpida sepulcral, que en el temps de dit historiador, manifesta ell, ja feia de mal llegir: *Anno Domini 1326, tertio idus Septembris obiit venerabilis et discretus dominus Ombertus de capite pontis legum professor, quondam iudex curiae domini Regis Aragonum, et fuit primus Doctor qui incepit studium Illerden, cuius anima in pace requiescat.* La federació d'aquesta Universitat amb l'ordre dominicana anà sempre creixent (exceptuat un curt temps que se n'apoderaren els lullians) fins al punt que en 1504, en virtut d'instrument públic que havem llegit, aquella incorporà a si el convent; i fou pràctica que el rector, després de presa possessió de la Universitat, en prenia de la càtedra del convent; i els estudis podien fer-se de la mateixa manera en l'un o en l'altre dels dos establiments. No tenim dubte de la identificació, ja preparada per la formació dels respectius esperits, entre el criteri dominicà i el criteri català. *Clar i català* és la divisa del pensament i de la paraula de la nostra gent. El sistema intellectual, que personifica sant Tomàs d'Aquino, és enemic de nuvolositats i

d'amour, parlement d'amour, ou de courtoisie et de gentillesse, il y avait beaucoup plus d'amour que de courtoisie.»

Josephin Peladan, en la *Introduction* a la *Maison de vie*, de Dante (Gabriel Rossetti, traduïda en francès, París, 1887), diu: «Le troubador était un peu un clown, sinon un cabotin... et il n'y a pas si loin de la corruption provençale a celle de la Régence.» (Pàgs. XX i XXI.) «Je pense avoir montré que les poëtes provençaux n'ont jamais été que des débauchés.» (Pàg. XLVII.)

Amb lo dit en la present nota, el discret lector veurà a què es redueix l'idealisme de què han voltat als trobadors alguns escriptors, portats, més que no pas per l'amor de la poesia, per l'amor de l'heretgia, la qual, per coincidències del cas, s'enllaçà més externa que internament amb el país de la llengua d'oc.

1. Apud SALZINGER, t. I.

utopies, tant filosòfiques com místiques, eminentment racional i profundament pràctic, fugint el personalisme i l'exclusivisme, i consistint sa essència en una condensació de tots els elements racionals aprofitables, als quals marca amb sa pròpia fesomia, posseeix una gran consistència i condicions de vida perdurable provinents de sa fidelitat a la tradició i de sa potència d'assimilació. Ama el just medi en què consisteix la virtut, i no s'enamora d'exageracions. Iguals caràcters posseeix el nostre sistema nacional, i així ho declaren en primer lloc sa legislació, els monuments arquitectònics que adornen al país, la tendència filosòfica preponderant, i fins la mateixa composició social.

La fidelitat a la tradició i la potència d'assimilació són evidents en la nostra gent, i a aquestes qualitats deu Catalunya l'ésser la més avençada de les regions espanyoles, la qui més s'acosta a les nacions d'Europa qui van al davant en el bon camí. Son amor a la tradició consta per molts indicis qui subsisteixen en els temps presents tan desconsiderats, generalment parlant, envers els passats; la conservació del dret i l'ús de la llengua, contràries ambdues coses a la moda dominant, són volguts fins per homes qui pertanyen a partits o a escoles qui volen renovar el món. Aquesta amor a la tradició, que és l'amor ben entesa a si mateix, és constant a Catalunya, i això l'ha salvada de certes bogeries de la moda; quan ja ningú es recordava de l'art gòtic ni era per res apreciat, els artistes barcelonins en el segle XVII construeixen l'exquisit tabernacle de l'altar major de la Seu, i un segle més tard, quan ja fins s'havien ventat les cendres de l'estil *ogival*, treballaren els hermosos salomons que illuminen dit tabernacle. De la potència assimilativa no cal dar-ne proves, puix en la literatura, en l'art, en la indústria, en tots els rams de l'activitat humana, es complau la nostra regió en posseir tot lo útil i notable de les nacions estrangeres. Una vella pubilla de la nostra terra, ja difunta, a qui coneguérem i estimàrem molt, formulava la regla de govern per a fer casa dient: Com-

prar sempre i mai vendre. Així es féu la casa de la pàtria catalana, així es construí la meravellosa fàbrica de la civilització romana, així han procedit tots els grans pobles.

Tan nobles faccions veiem en els grans pensadors de la nostra raça; bé és cert, emperò, que alguns d'ells trobem qui formen sistema, i que si bé sostenen el gran principi de l'estudi directe de la matèria, el procediment de l'observació, *l'art de contemplació,* no obstant caigueren en la superstició i fanatisme, en els somnis de l'astrologia, en utopies socials. Arnau de Vilanova és el *prínceps* de la colla. Gran metge, però dolent teòleg, visionari amb una pietat no solament *calda mas bullent,* usant sos termes, però extraviada; creient-se amb una missió divina, i titulant-se davant del Papa anafil de Jesucrist, volent desterrar l'estudi de la filosofia i sobreposar a aquesta, i fins a la regla de la fe, revelacions i somnis quimèrics; és el protector i advocat dels fanàtics *fratricelli,* qui s'estengueren molt per Catalunya, essent Arnau i ells una aberració de l'excels esperit místic de nostre Pare sant Francesc, que més tard fou condemnada per una *extravagant* de Joan XXII, titllant a dits *fratricelli* com a sostenedors d'errors *super materia de proprio et communi.*

El Beat Ramon Llull representa en aquesta tendència el més noble paper, volent donar forma filosòfica i racional a la visió llunyana de la potència material. Peratallada o Rupescisa és una espècie d'il·luminat qui es consagra a l'alquímia, i que fins en la presó té visions divines, a son dir, que l'informen del misteri de la matèria. El mestre Ximenis, no obstant son gran saber i sa admirable erudició, viu entregat a l'astrologia, i el fins avui popular Fra Anselm Turmeda, que per segles fou com el quint evangelista de la catalana gent, per medi del *Llibre d'amonestaments,* vanitós de mena, ho està principalment de sa ciència astrològica. L'esperit d'aquest apòstata, qui ho és més de la moral que no pas de la fe, és de curiós estudi del psicòleg observador. En la *Disputa de l'Ase,* d'una manera cínica, mou escàndol contra els frares, princi-

palment de son institut, i en les cobles de la divisió del regne de Mallorca els pondera per sa saviesa i virtut. Deshonest, rebel a sos vots, desacreditador de les pràctiques piadoses, vanitós de son saber, fent-se alabar per totes les bèsties i bestioles en la gran junta d'elles, en què ell se suposa present en el primer de dits opuscles, és un diable predicador qui predicà bé en el poemet moral que tot Catalunya coneix, i que informava fins a nosaltres la intel·ligència del nostre poble amb una fe sòlida, amb una despreocupació algun cop maliciosa, mes generalment sana, i amb un sentit pràctic que s'avenia amb el temperament que aquí dominava. Emperò ses profecies ompliren el cap del malastruc comte d'Urgell, qui en elles creia, i l'astrologia, a nostre parer, malmeté el propi esperit del celebèrrim frare, qui tenia més les qualitats de l'artista que no pas les del pensador. Contra aquesta pesta d'arts supersticioses i malvades, que si bé encloïen algun element sa, com veiem en els nostres lul·lians, pervertien els segles mitjos, s'alçà sempre constant l'ordre de sant Domingo, sostenidora de la regla de la fe i de la raó, igualment enemiga de les falòrnies del fanatisme i superstició, que de la incredulitat, i reeixí magníficament a Catalunya de sa empresa. Amb valentia s'oposaren a la fanàtica predicació d'Arnau de Vilanova, qui seduïa a reis, prínceps i bisbes, i fins era protegit pels mateixos pontífexs, enamorats de sa prodigiosa habilitat mèdica; i discernint sàviament l'or de l'escòria, l'inquisidor Fra Nicolau Aymerich (tan maltractat i discutit, perquè com clàssicament deia d'ell son apologista, l'il·lustre jurisconsult Penya, *feriunt summos fulmina montes*), a l'enumerar en son *Directorium Inquisitorum* les obres teològiques de l'Arnau, condemnades, sempre amb un cert respecte li diu *magnus medicus,* i es limita a censurar d'errònies, tan solament, les obres teològiques. Regla de conducta que formulava el papa Bonifaci VIII, quan, enamorat de la sabiduria del metge de papes i reis, li deia: *Intromitte te de medicina et non de*

theologia, et honorabimus te.[1] Mercès a aquesta norma educadora, es conservà sa l'esperit dels catalans; fugint d'excessos i guardant la gravetat del judici, la regla de la fe i de la raó prevalgué, essent la nostra literatura una magnífica exhibició escolàstica en romanç i, per tant, a ús del poble; a l'opinió xorca i variable, perquè, com diu discretament Bernat Metge, «no és sinó remor, fama o vent popular, i tostemps pressuposa cosa dubtosa»,[2] se sobreposà la ciència certa i incommovible de la fe, qui dóna soliditat al caràcter dels individus i a la mateixa societat, a la qual demés comunica una virtut fecunda que el positivista Taine formulà amb la següent magnífica sentència: *Une doctrine ne devient active qu'en devenant aveugle.*[3] L'esterilitzant *processus ad absurdum* dels racionalistes no existia a Catalunya; l'esperit enamoradís ha vingut modernament. Devem, no obstant, aquí notar un símptoma molt consolant en l'actual renaixement. Semblava que la resurrecció havia de venir amb forma romàntica, per les condicions particulars de la reaparició d'una nacionalitat qui arribà al zenit de sa glòria en la meitat de la Mitjana Edat; per la idea dels trobadors, per regla general tan desimbolts, que es presentava vivent en un restaurament que començà per la poesia; ja, en fi, perquè coincidí, en sos principis, amb lo més fort del romanticisme; i, no obstant, el símbol patriòtic de la nacionalitat renaixent, el cant poètic qui cridava la morta a resurrecció, l'oda que enclou, per universal aclamació, l'esperit catalanesc, té formes horacianes; és una oda romana i no gòtica, és un nou rebrot del vell arbre català, harmònic, moderat, i al mateix temps enamorat de la pròpia terra; eixida enmig del desvari romàntic, és una demostració de que persevera encara a Catalunya l'enteniment que li ensenyaren de tenir aquells dos nostres patriarques sant Ramon de Penyafort i En Jaume el Conqueridor, verdaders pares de la catalana gent.

1. Vegeu Menéndez y Pelayo.
2. Edició d'En Guàrdia, pàg. 63.
3. *L'Ancien Régime*, pàg. 275.

CAPÍTOL PRIMER

SANT RAMON DE PENYAFORT I EL REI EN JAUME EL CONQUERIDOR

I. *Estat moral de Catalunya en el segle XIII. — Els heretges i els Frares Predicadors. Sant Ramon de Penyafort. — Criteri i manera de portar-se de sant Ramon amb els heretges: concili de Tarragona i* Nota Raymundi. *— Criteri i manera de portar-se de sant Ramon amb els jueus i sarraïns. — Amistat amb prínceps mahometans. — Escoles de llengües orientals. — Deixebles del Sant. — Conferències cèlebres. — Notable text d'un privilegi de Jaume II que demostra l'esperit del proselitisme dominicà. — Comparació entre sant Ramon i sant Tomàs. — La* Summa *del primer. — Les seves altres obres. — Compilació de les decretals i fundació de l'ordre de la Mercè.*

II. *Caràcter ètic que predomina en la persona del rei En Jaume I el Conqueridor: pronòstigues de son naixement. — Tres influències en la formació de son esperit; son criteri jurídic. — És l'encarnació del concepte tomístic sobre la forma política i social preexcellent.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL. — *Sancti Raymundi de Pennafort, ordinis praedicatorum Summa...*, opera et studio R. P. Honrati Vincentii Laget. Lugduni, 1718. — Nicolás Antonio, *Bibliotheca Vetus.* — Diago, *Historia de la Provincia.* — Eckart, *Scriptores ordinis praedicatorum.* — Touron, *Histoire des hommes illustres de l'ordre de Saint Dominique.* París, 1743. — *Libre dels Feyts... del molt alt Senyor Rey en Jacme lo Conqueridor...*, publicat pel Sr. Aguiló. — *La Crònica,* de Marsili, publicada pel Sr. Quadrado. — *Història d'En Jaume I,* de Tourtoulon.

I

Dos principis dissolvents s'oposaven a Catalunya, al començar del segle XIII, a la unitat de pensament, per la qual treballava l'ordre de Frares Predicadors amb racional energia: la maldat herètica i la incredulitat rabínica i mahomètica. Sabut és que l'heretgia a Ocident, fins que ha sigut importada d'Orient, ha tingut sempre un caràcter pràctic, essent, generalment parlant, com els precedents i gèrmens de les actuals sectes comunistes i nihilistes. Una part de la gent moderna s'ha complagut en fer passar als antics heretges per herois i màrtis de la llibertat del pensament, mes la història ensenya que per regla quasi universal foren més homes de concupiscència que d'especulació; i fins en els deliris i fanatismes dels illuminats promptament venia la conseqüència pràctica. És clar com la llum del dia que aquelles sectes qui es tapaven amb aparences místiques, encobrint-se amb un gran puritanisme evangèlic, eren sectes antisocials, no aberracions intellectuals que s'acontenten d'existir en uns quants caps entenebrats, sinó apetits d'una desenfrenada concupiscència que no pot suportar les traves que naturalment imposa l'organització social. No s'admiri, doncs, ningú de que es procedís amb rigor en els temps antics contra les sectes, ja de si desenfrenades, puix era qüestió de defensa social, i de sostenir els principis d'una civilització qui ha donat a l'Europa una preponderància permanent sobre les altres parts del món, i que l'heretgia hauria ja ofegat abans de que aquella aconseguís son desenrotllament. La línia dels Pirineus era un formiguer d'heretges, no sols per ésser més a prop de França, on l'heretgia dominava més, sinó perquè allí les tenebres feudals els afavorien. Ja en 1197 el rei En Pere, en una reunió de bisbes a Girona, desterrà als valdenses, vulgarment dits Sabatats o Pobres de Lió, i tots els altres, *quorum non est numerus,* segons la frase autèntica, condemnant-los a mort si no sortien del país dins del temps marcat: trobem també un document pontifical que demostra l'abundor d'heretges en

la muntanya de Catalunya. Un cert bisbe de la Seu d'Urgell, reconeixent-se inepte per a governar sa Iglésia, demana al Papa que li tregui la càrrega episcopal, que sense dificultat deixarà, mes que li guardi les honors pastorals, i contestant-li l'illustre Innocenci III que ambdues coses *secundum traditionem canonicam non sunt ad invicem separanda,* mana als canonges d'Urgell i a l'arquebisbe de Tarragona que elegeixin altre Prelat que regeixi aquella Iglésia *in medio perversae Nationis posita.*[1] La secta anarquista (*qui dicunt, in aliquo casu non esse iurandum, et Potestatibus ecclesiasticis vel saecularibus non esse obediendum; et penam corporalem non esse infligendam in aliquo et similia*)[2] aniria creixent en perversitat, quan el concili de Tarragona de 1242, que es reuneix *circa factum haeresis* i del qual fou l'ànima sant Ramon de Penyafort (*collationibus inde facis cum venerabili Fratre Raymundo de Penna-fort Poenitentiario Domini Papae*), a pesar de la mansuetud del gloriós compilador de les *Decretals,* disposa que fins als heretges qui es convertissin i abjuressin se'ls condemnés a presó perpètua. Ningú s'estranyarà de que estant el país infestat d'heretges, un rei sapientíssim i prudent, com En Jaume, a instàncies d'un confessor i un conseller sant i en gran manera humà, com sant Ramon, demanés al Papa l'establiment de la Inquisició a Catalunya. La *Nota Raymundi,* que comença *Credo,* que envià el Papa al Prelat tarragoní com a regla de procediment contra els heretges i en què es recomana la humanitat i es consigna que el fi del procediment jurídic ha d'ésser *ut vita hominum corrigatur;* que en els casos dubtosos no s'ha de dictar sentència; que no basta el testimoni singular contra el fet d'un heretge, encara que hi hagi molts testimonis qui responguin singularment de diferents fets herètics del mateix; que es proveeixi als heretges de lo necessari per a la vida, no sia que amb la molta asperitat hi trobin la mort; que se'ls conforti, consoli i

1. Apud AGUIRRE, *Collecc. Maxima,* etc.
2. Concilium Tarraconense, ibíd.

indueixi a penitència *per viros religiosos;* totes aquestes regles de procediment dictades contra els heretges per sant Ramon de Penyafort, creiem que contenen una humanitat i una justícia superior als consells de guerra i a les colònies penitenciàries que els Estats moderns solen usar contra la gent de la nissaga dels valdenses, càtaros, etc. I ja se sap que és molt gran també la diferència entre els qui avui estan encarregats de judicar els anarquistes i aquella evangèlica magistratura dels inquiridors d'heretges qui, com en Ponç de Planedis, Bernat de Travesseres i Pere de la Cadireta donaren gustosament la seva sang pel triomf de la veritat, segons s'ha vist en la dissertació precedent.

I encara que no devem tractar de les gestes del gloriós i popular confessor de reis i de papes, sinó estudiar qual fou son esperit, la llei de sa preclaríssima intel·ligència, que il·lumina tota la Iglésia, comunicà la resplendor de la veritat a son reial Penitent i segellà la civilització catalana amb la marca d'un criteri insuperable i fecundíssim, és necessari veure alguna cosa de la seva admirable vida, puix home essencialment pràctic en l'acció, revela son superior tremp intel·lectual. Nascut en l'últim terç del segle XII, educat, segons és probable, en l'escola de la Canonja de Barcelona, estudiant i professor més tard en l'il·lustre Estudi jurídic de Bolonya, on degué relacionar-se amb els més savis decretalistes i romanistes de l'època, entrat en 1222 en el convent, tot just fundat, de Frares Predicadors de Barcelona, Ordre qui, com a escola científica, posseí des de son principi un criteri pràctic i lucidíssim, diluint els principis de la Revolució per tot el camp de la humana ciència, fent d'aquesta i de la fe divina una lliga perfecta amb un gran respecte a la naturalesa racional de l'home, col·locat prop del Papa amb el càrrec de Penitencier, col·leccionador del codi de les *Decretals*, gran contemplador de les coses divines, i per totes aquestes condicions, molt coneixedor de Déu, dels homes i de les lleis, era l'home providencial que Déu enviava a Catalunya en l'època precisament en què aquesta devia pendre forma de poble o

nació perfecta, estendre la civilització cristiana a riques i importants comarques, donant-los un ésser jurídic que en res perjudiqués a la llibertat de la vida política, posant per base de tota excel·lència social i política la unitat de pensament. Ja havem dit son procedir contra els heretges; i com explicà el gran canonista el sistema penal que amb ells devia seguir-se en la *Nota* citada, i donà forma permanent a la defensa social amb l'establiment de la Inquisició que a instàncies seves demanà En Jaume, i el Papa li concedí en la butlla *Declinante iam mundi vespere*, dirigida a l'arquebisbe de Tarragona Aspàrrec, oncle del Rei, en l'any 1232.[1] Mes on manifestà son caràcter propagandista, la fe en Déu i el respecte als homes, on donà l'exemple de com deu efectuar-se la propagació de l'Evangeli en les intel·ligències il·lustrades, és en les seves relacions amb els jueus i moros. Amb alguns prínceps sarraïns, i en especial amb el rei de Tunis, tenia fins amistat, com ho afirmen els crítics Bollandos; sabuda és l'expedició a Tunis de què parla En Jaume en sa crònica reial, en la qual figurava el cèlebre Ramon Martí, puix la missió tenia principalment el fi de convertir els filosops o savis d'aquella secta; a qual objecte, sant Ramon influïa poderosament dins de la seva Ordre per l'estudi de les llengües orientals. A instàncies seves i del general de l'Ordre, Joan Teutònic, el capítol provincial d'Espanya, reunit a Toledo en l'any 1250, baix la presidència d'Arnau de Segarra, elegit provincial d'Espanya l'any anterior en el capítol de Trèveris, i que, com és sabut, fou també confessor del rei En Jaume, es fa un decret manat amb gran rigor i en virtut d'obediència a Arnau Guàrdia, Pere de la Cadireta, Ramon Martí i altres, que estudiïn llengües orientals. Ramon Martí sobresortí en l'ordre científic entre tots aquests il·lustres catalans. L'obra que escriví, *Pugio fidei*, és obra cabdal, sobretot, en fet de controvèrsia rabínica; havem llegit, ens sembla en Diago, que en

1. DIAGO, *Historia de la Provincia*. Afirma aquest historiador que aquesta és la primera inquisició d'Espanya.

els temps de l'escriptor durava entre els jueus la fama d'il·lustració rabínica del nostre frare, el qual era també molt coneixedor de la literatura aràbiga, essent autor d'un vocabulari en aquesta última llengua, modernament publicat. En Menéndez y Pelayo [1] dóna d'ell excel·lents notícies; mes nosaltres res més podem dir de l'il·lustre fill de Subirats, perquè a Catalunya no existeixen ses obres. És una cosa digna d'estudi les bones relacions d'aquests frares controversistes amb els jueus i els alarbs, especialment amb aquests últims: certa amistosa compassió per qui pateix la desgràcia de l'error que veurem durar encara en sant Vicenç Ferrer. Això explica la facilitat de la propagació de l'Evangeli entre aquelles races aleshores il·lustrades. En l'any 1256, el Sant escriu al general de la seva Ordre, Umbert, que més de deu mil sarraïns, entre ells homes molt instruïts, li havien demanat la gràcia del baptisme; [2] i Marsili refereix que els dos frares que acompanyaren a En Jaume a la conquesta de Mallorca foren el català Berenguer, de Castellbisbal, i «frare Michael, de nació castellana, que lo benhaurat Sant Domingo havia rehebut a Tolosa al dit orde, lo qual era graciós prehicador... aquest frare Michael era en la host tan amat e tan apeylat e tan request, que aprés lo nom de Déu e de Santa Maria el seu nom moltes vegades era dit e nomenat», i afegeix «que'ls veyls serrahins... que s'eran batiats havian costum de dir que Maria e Michael preseren Malorcha».[3] Quan després de la conquesta de València es tractà de cristianitzar la ciutat, el venerable i savi Fra Joan de Puigventós fou l'apòstol i pare dels vençuts, establí estudi d'àrab en el convent, i el capítol d'Estella (1281) li envià cinc frares, perquè baix son magisteri aprenguessin aquella llengua.[4] El capítol general de Palència (1291), seguint

1. *Historia de los heterodoxos*, I.
2. TOURON, *Histoire des hommes illustres de l'ordre de Saint Dominique.*
3. Cap. XXIV.
4. Diago.

l'impuls del qui fou general de l'Ordre i a Espanya son més illustre representant, el nostre Penyafort, manà fundar a Xàtiva estudis d'hebreu i àrab,[1] donant així forma permanent al pla antic de sant Ramon, manifestat en el capítol de Toledo. Segons Diago, abans que el capítol últim citat dictés el decret manant l'estudi de l'hebreu i àrab, sant Ramon ja havia establert dues escoles de dites llengües a Múrcia i Tunis, estudiant-les amb molt profit vint frares, segons Pere Marsili, tots subjectes escollits, de nació catalana, qui després es dedicaren amb gran fruit a la conversió dels infidels, baix la direcció de sant Ramon, essent, segons sembla, part d'ells els que dit capítol de Toledo mana que es dediquin a les llengües orientals. L'esperit fervent i ilustrat dels Frares Predicadors a Catalunya, resplendeix en les conferències i controvèrsies que tingueren amb cèlebres rabins, sobretot, les famoses disputes *coram Rege et Raymundo*, del savi i exemplar Fra Pau Cristià, jueu convers, qui abraçà l'institut de sant Domingo i que es dedicà principalment a la conversió dels seus antics correligionaris. Sabudes són les batudes que féu sofrir a Moisès de Girona i Bonastruc de Porta (1263 i 1265), havent passat amb aquest últim un cas, que per haver sigut explicat en sentit contrari per un apreciable historiador, el referirem aquí, puix denota l'esperit ample, recte i moderat d'aquells antics frares, deixebles, es pot dir tots ells, de sant Ramon de Penyafort. Bonastruc de Porta, a petició del bisbe de Girona, consignà en un llibre tots els arguments contra Crist i la nostra religió, que havia oposat a Pau Cristià en la disputa; el rei En Jaume, segons refereix un document publicat per Diago, volia imposar-li dos anys de confinament per les injúries que en dit escrit hi havia contra la religió; mes

1. Diu Diago, en prova de que existí el Collegi de Xàtiva, que ell ha vist el testament de D.ª Blanca, filla de Carles de Sicília i muller de Jaume II d'Aragó, en què deixa dues-centes lliures perquè es donin a censal, devent cada any entregar-se la seva renda als Frares Predicadors estudiants d'hebreu i àrab en el convent de Xàtiva. (Llib. I, cap. II.)

consultats els Frares Predicadors pel Rei, no volgueren admetre dita sentència,[1] puix Bonastruc havia sigut autoritzat per parlar amb tota llibertat en la disputa, i si bé després l'havia escrita amb totes les malediccions talmúdiques, era perquè el bisbe de Girona li havia demanat li fes un trasllat escrit de la conferència.

La potestat civil ajudava al zel i caritat dels Frares predicadors en aquesta fecundíssima campanya per a arribar a la unitat del pensament nacional. En 1263 En Jaume I publica un privilegi en què obliga els jueus a presentar-se als Frares Predicadors, oir les seves raons, conferenciar amb ells manifestant-los els seus dubtes i dificultats perquè entenguin quin és el verdader camí de salvació; i més tard (entre altres que podrien citar-se) Jaume II donà també un privilegi, publicat *primum ex Mss. Eccles. Valent.*, pel cardenal Aguirre, en què mana a jueus i sarraïns que conferenciïn amb els Frares Predicadors a fi que *in communi veritas agitata melius et facilius splendescat in lucem.*

Mes la demostració típica, concloent i eloqüentíssima, de la manera racional i humana de sant Ramon en la civilització i cristianització de la gent no cristiana, es conté en el manament[2] o consell que féu a sant Tomàs de que escrivís la celebèrrima *Summa contra gentiles,* admirable instrument filosòfic per a obrir pas a la fe en les intelligències científiques dominades per l'error, pedra fonamental de la controvèrsia catòlica, drassana proveïda de tota classe d'armes per a lluitar amb els enemics de la fe, i prova pràctica del poder de la humana intelligència. Entre sant Tomàs d'Aquino i sant Ramon de Penyafort hi ha més analogia de la que sembla; ambdós posseeixen la mateixa manera científica, són representants i encarnacions de l'antic saber que es vesteix segons el costum del temps sense sacrificar mai el caràcter etern de la veritat,

1. *Quam quidem sententiam dicti Fratres Praedicatores admittere noluerunt.*
2. Touron el qualifica de manament.

molt racionals i molt poc racionalistes; no desprecien mai cap element humà per insignificant que sia, escolten totes les veus que ixen de la humanitat racional sense reprovar-ne cap sinó després de madura reflexió, i en quant és possible conciliar-les les concilien. Aquests Frares de la Inquisició són els més implacables defensors de la Veritat i al mateix temps els homes més conciliadors del món; basta dir que han conciliat l'Evangeli amb sos dogmes sobrenaturals, i sa moral sublim amb la recta filosofia gentílica. Sant Ramon és en l'ordre jurídic lo que sant Tomàs en l'ordre filosòfic i teològic; la *Summa de Penitència* del primer forma un perfecte *pendant* amb la *Summa teològica* del segon; són respectivament una condensació i assimilació de la doctrina moral i jurídica i de la doctrina filosòfica i teològica dels antics en forma perfectament organitzada i senzilla; no tenen l'entercament sistemàtic, sinó la flexibilitat del ser vivent; enemics d'exageracions, cerquen sempre el just medi [1]; tenen un gran cop d'ull per a conèixer la veritat, però van a poc a poc a definir-la; mai s'aferren al propi judici; sinó que atenen sempre al sufragi dels antics, quan les opinions d'aquests són exactes s'abstenen de donar-ne ells una de nova, quan forçosament han de donar-la la manifesten amb summa modèstia. *Videtur quod,* diu aleshores el gran doctor d'Aquino; *Solutio dubitari potest,* sol dir Ramon de Penyafort, *credo tamen...,* i aquí posa la seva opinió personal. Escriu Diago que Fra Suero, primer provincial d'Espanya, sabent lo docte que sant Ramon era en el dret civil i canònic, li encarregà que escrivís una *Summa* útil i breu dels casos de dret que solen esdevenir en el Fòrum de la Penitència. I tal és, en efecte, la *Summa* raimundina, Com tota obra moral que tracta del dret positiu ha perdut la utilitat pràctica al perdre aquell son

1. Diu Touron parlant de sant Ramon: «C'est le juste milieu qu'on remarque dans tous les écrits de notre saint, particulièrement dans le premier de ses ouvrages.» (*Histoire des hommes illustres de l'ordre de Saint Dominique,* pàg. 8; París, 1747.)

valor jurídic; mes sempre restarà com un monument de la ciència i de la prudència de son autor, qual esperit recte, moderat, assimilador, quals aficions al dret popular i consuetudinari i a la llibertat política del poble, tan rares entre els legistes d'aquell temps, fa evidents, donant-nos un trasllat vivent de l'esperit admirable que generalment animava a la gent catalana. El lector es delectarà de llegir alguns pensaments del gran canonista que, com engrunes, havem extret de la *Summa*, escollint els qui tenen un interès general i qui demostren més evidentment l'austeritat en els principis, l'equitat en la seva aplicació, la tendència humana i l'amor a la llibertat política que el caracteritzen.

Posa com a una institució reconeguda pel dret diví, pel dret civil i pel dret canònic, l'esclavitud; mes, essent indigna del poble cristià, qui obtingué la llibertat per Crist, pregunta què deurà fer l'amo qui, tenint un esclau no cristià, se li converteix, si aquest es lliura de la servitud pel baptisme, i contesta que no; «mes on per un bon costum, com a Catalunya, no hi ha cristians esclaus, aconsellaria que el Senyor, en remissió de sos pecats, el deslliurés».[1] La subtilitat de distinció i delicadesa de sentiments resplendeixen quan després d'exposar que el jutge lícitament pot condemnar a mort el reu qui ha comès un delicte mereixedor d'ella, afegeix que, no obstant, si dicta la sentència, encara que justament, posseït de l'odi o amb delectació de derramar sang humana, aleshores peca mortalment *propter intentionem corruptam*.[2] Tracta més avall del costum (*de longa consuetudine*) que existia d'apoderar-se de lo que provenia de naufragi d'alguna nau, com a dret senyorial o de sobirania en diferents països, i resol que tot lo que s'hagi adquirit, ja sia en el mateix naufragi, ja sia en la mar, ja sia en la platja, deu absolutament restituir-se.[3] La sòlida doctrina constitucional de l'Edat Mitjana, la doc-

1. Llib. I, tít. V.
2. Llib. II, tít. I.
3. Tít. V.

trina del pacte entre el príncep i els súbdits, la limitació del poder del príncep, la legalitat amb què deu procedir per a cobrar els tributs del país, tenen la consagració canònica i la sanció moral en la *Summa* raimundina. Pregunta, en efecte, què deu fer el Senyor si, a més de lo pactat i estatuït entre ell i els súbdits, cobra o rep quelcom demés, i respon: que lo que en aquest sentit hagi cobrat, ja sia per si mateix directament, ja sia indirectament per medi dels seus, està obligat a restituir-ho.[1] ¡Quant cert és que la llibertat dels pobles és antiga, i la tirania, moderna! ¡Quant evident l'agermanament de justícia i llibertat que dominava sobretot en aquestes terres de Catalunya baix la influència i tutela de la revelació cristiana qui fortificà la raó natural, ambdues admirablement combinades per la Iglésia! ¡Quina diferència entre el pacte social rousseaunià, quimèric i tiànic, i el pacte social, que podem dir escolàstic, eixit del desenrotllament històric dels pobles i font de la vera llibertat política!

Altres vàries obres sense la *Summa,* de què havem donat una lleugera idea, escriví sant Ramon de Penyafort. Els historiadors i bibliòfils citen *De ratione visitandae diocesis;* el *Modus iuste negotiandi in gratiam mercatorum,* escrit a instàncies dels mercaders de Barcelona, qui desitjaven un tractat moral del comerç i dels contractes que més sovint esdevenen en el tràfec, per a seguretat de ses consciències,[2] tan propi d'un doctor de la industriosa i mercantil Catalunya, i que prova, en un escriptor pràctic com sant Ramon, la importància que aquí tenien aquells dos rams de la humana activitat; un tractat *De bello et duello,* etc. Els anomenem perquè solament els títols demostren la tendència pràctica i jurídica de l'autor; mes, consignant aquí que a nostre parer sant Ramon era més home de fer homes que no pas llibres. L'ilustre convent de Santa Caterina, de Barcelona, el tenia

1. Pàg. 169, edit. Lagert, Lugd., 1718.
2. CAPMANY, *Memorias,* etc.

per *quasi parens;* amb el nom de *Pare Sant Ramon* solen citar-lo sos antics escriptors, fins els anteriors a la canonització;[1] rebrots seus són aquells frares qui, com Pere de la Cadireta, es fiquen al mateix cor de l'heretgia per a esbargir ses espesses tenebres, qui com Ramon Martí catequitzen a savis jueus i sarraïns, i espargeixen una llum resplendent escrivint llibres admirables, i imatge i semblança seva era, en l'ordre polític, el gran Conqueridor, qui rebia l'alta direcció espiritual i ètica del català, qui ha tingut una més forta potència civilitzadora, el seu sant confessor Ramon de Penyafort.

Essent el fi del present llibre l'estudi del pensament, la consideració de sant Ramon com a compilador d'una col·lecció legislativa no té una importància primària; mes sí caracteritza perfectament l'esperit del nostre il·lustre paisà. ¿Per què des de la lletrada Itàlia, des de Roma, pàtria de les lleis, en un país en què l'estudi del Dret formava la substància del nodriment intel·lectual, per què recordar-se de l'humil frare català? ¿Era tal volta el millor legista d'aquell temps? És difícil d'afirmar-ho. Mes el gran Gregori IX coneixia que la missió de coordinar i esporgar els antics monuments legals, que la compilació d'un codi demanava un home qui posseís la ciència del dret i de la moral; sí, però molt particularment un home de consell, coneixedor dels homes i del temps, dels jutges i dels litigants, informat per l'ample esperit de la Església catòlica, i en aquell sentit, sant Ramon no tenia superior. Per sobre totes les crítiques que s'han fet de l'obra del nostre Sant, unes favorables, altres contràries, sobresurt l'heroic valor de l'home qui l'emprengué, per la immensitat de materials que havia d'ordenar, sa operositat i força de voluntat de complir-la en tres anys, i d'haver reeixit bé de son treball; de la vitalitat d'aquest n'és testimoni el fet de

1. Vegeu *Vida de Santa Eulària i Sant Ramon,* per Fra Salvador Pons, mestre en Arts, doctor i catedràtic de Teologia.

que les *Decretals* de Gregori IX fins avui dia, al cap de sis-cents anys, són encara codi vigent en la Iglésia catòlica i legislació supletòria de la nació catalana, entre altres. El desenrotllament que donà a la matèria criminal i processal, la consignació i determinació d'un procediment, simplificant el del dret romà i suprimint el formulisme, que en aquest dominava, la importància donada a la llei adjectiva, juntament amb l'ample esperit de llibertat civil, sobretot en matèria de successió i contractes que el codi gregorià domina, seran sempre aurèola de glòria per l'illustre Penyafort, i apologia i evident manifestació del judici segur i de l'esperit pràctic, moderat i equitatiu, qui resplendeix en tota sa fecunda carrera, tant quan està al costat de reis i de papes, i dirigeix grans expedicions evangelitzadores, com quan amb tranquilla ploma escriu sobre els deures dels cristians i la manera de donar solució als complicats casos de consciència que sovint esdevenen en la vida social. Si la compilació de les *Decretals*, doncs, no serveix per l'estudi del pensament de sant Ramon, serveix per a conèixer son gran caràcter; i si en la República literària, on gairebé sols s'estima l'originalitat, això no li dóna importància, en canvi en la història de la civilització europea, en la vida jurídica dels pobles moderns, l'alça a la categoria dels grans benefactors qui han ensenyat a la humanitat la forma de viure segons les prescripcions de la raó i de la fe, i de resoldre amb equitat els conflictes de la vida.

L'obra de redempció de captius, inspirada per sant Ramon, de qui rebé la forma jurídica i la substància cristiana, acaba de fer la *vera effigies* del nostre gran jurisconsult i moralista. Ell l'havia practicada amb amor per si mateix; mes la missió tenia tal magnitud, que exigia un institut especialista, i aquest fou el creat i legislat per nostre Sant, amb el nom d'ordre de la Mercè o Misericòrdia. Els redemptors de captius foren uns corredors d'homes impellits per la caritat; compraven esclaus per a fer-los lliures, obraven una noble transacció entre l'islamisme i el cristianisme, aquest donava el diner i aquell els homes; i aquesta institució piadosa és el complement de

les institucions mercantils catalanes. Els barris de mercaders establerts en les nacions més llunyanes, les naus que es dirigien als ports més apartats, a més de les quotidianes relacions del veïnat amb els infidels, donaven ocasió a caure molts cristians captius en poder dels sarraïns, per lo qual, la fe i la caritat cristianes que informaven a la nostra gent, treballadora i atrevida, devien produir, baix el potent influx sobrenatural de sant Ramon, l'admirable expansió de l'ordre de la Mercè, símbol d'un poble mercantil i creient, d'esperit pràctic i misericordiós. El doctor qui escrivia el *Modus iuste negotiandi in gratiam mercatorum*, devia crear uns mercaders de tal sublimitat d'acció qui formessin com l'hermós i simpàtic cel de l'animat quadre de la vida mercantil a Catalunya.

II

Al reflexionar sobre el gran esperit del rei En Jaume, lo que primer es nota en ell és el caràcter ètic que distingeix a tan illustre conqueridor, legislador i civilitzador de pobles. No és un idealista, i, no obstant, governà tota la seva acció política una idea; una predestinació especial el portava a donar perfecta forma als Estats qui formaren l'antiga Corona d'Aragó. L'activitat prodigiosa de la seva vida es lliga amb una serenitat i tranquillitat d'esperit admirable; com aquell àngel prodigiós de l'Apocalipsi, té els peus i l'acció en la terra, mes el cap en el cel. No és ni un ambiciós qui es mou quasi per la passió del profit personal, com la major part dels grans conqueridors, ni un illuminat fantàstic, somniador d'irrealitzables quimeres, i, no obstant, es creu ell predestinat i amb una missió grandiosa en la terra. Sabudes són de tothom les circumstàncies de son naixement, a Montpeller, com ell fa notar en la crònica reial, lligades per meravellosa coincidència amb senyals d'alta predestinació, el començar els clergues de Santa Maria, on l'envia sa santa mare tot just nat, el *Te Deum laudamus* de Matines al punt que l'entraren en aquella iglésia, i

així que el ficaren en l'iglésia de Sant Fermí, el *Benedictus Dominus Deus Israel,* càntic de salutació de Zacaries, a la vinguda del qui havia d'alçar la bandera de salvació del poble; de manera que, com ell diu, *quan nos tornaren a casa de nostra mare, fo ella molt alegra daquestes prenòstigues quens eren esdevengudes.* Home d'un admirable equilibri de facultats, es corresponen sempre en la seva acció pública, en son pensament polític i social, la idea i el fet, l'element absolut i el contingent, lo diví i lo humà, i essent el monarca més regionalista de la península Ibèrica és, potser, almenys en quant a tota l'Edat Mitjana, un dels qui han tingut una influència més viva en el moviment general. Esperit d'aquells qui saben nuar lo vell amb lo nou, veure la veritat on vulla que sia, qui no tenen mai *parti pris,* qui fan el *jo* súbdit de la veritat i no aquesta súbdita d'aquell, qui no tenen amors exclusivistes per les coses o perquè són velles o perquè són noves; home qui, a pesar de son alt ofici i extraordinària influència, no es cregué mai, com molts tant ideòlegs com polítics, amb menys cabals que ell s'ho han cregut, destinat a crear un nou ordre de coses; sinó modest obrer en la corrent civilitzadora, qui eixint de les primitives fonts de la humanitat és més fecunda en quant no té solució de continuïtat. Sobre aquest esperit tan admirable hi treballaren, i en sa formació contribuïren, tres nobilíssimes influències: la romana, la catalana i la dominicana.

Sant Gregori VII, el gran Hildebrand, qui rendí la supèrbia feudal amb sa energia apostòlica, cuidà amorosament de posar les paus entre els dos fills de Ramon Berenguer I «per amor del seu pare, qui, des de que em conegué, molt sempre m'estimà, i pel bé d'aquella gent cristiana», com diu el Pontífex en la carta al bisbe de Girona: [1] un altre papa, també ilustre, Innocenci III, amb més fortuna cuidà de la infantesa del nostre En Jaume. Sabuts són els estrets vincles qui

1. Apud AGUIRRE, t. IV.

uniren als pares del Conqueridor amb la Iglésia romana. En Pere el Catòlic fou coronat rei, a Roma, pel Papa. La reina Maria, tan estimada per son fill, qui l'anomena santa, va a passar els darrers anys de la seva trista vida prop del sepulcre de sant Pere, i en son testament mana i disposa: *ut Sanctissimus Pater Innocentius Summus Pontifex liberam habeat potestatem mutandi, addendi, minuendi et ordinandi de hoc testamento, pro suo beneplacito voluntatis, sub cuius, et Ecclesiae Romanae protectione, defensione, atque tutela praefatum filium meum... dimitto.*[1] I el papa Innocenci cuidà de complir tan sagrada obligació envers el tendre i orfe rei, qui estava en poder de Simó de Montfort, son contrari polític, i, com diu la crònica reial, envià «tan forts cartes e tan forts missatgers al comte Simon, que el hac a atorgar quens retrie a nostres hòmens». El rei fou educat pels templaris en el castell de Montsó i el reconeixement i l'amor recíproca entre ell i la Seu romana durà tota sa vida. El successor d'Innocenci, Honori III, publicà una epístola prenent igualment baix sa protecció a En Jaume i el regne d'Aragó; [2] Gregori IX, en una carta a l'infant Alfons, elogia'l de manera que diu que entre tots els reis i prínceps cristians el distingeix amb especial prerrogativa d'amor,[3] i fins quan els Pontífexs, usant de la severitat apostòlica, que no dissimula el pecat ni en els poderosos de món, l'han de reprendre i castigar per ses flaqueses, no obstant, manifesten l'íntim afecte que li porten per ses qualitats personals i els serveis que fa a la Iglésia.[4] L'agraïment i la confiança del rei envers la Iglésia romana són evidents.

En la crònica reial dóna bon testimoni de l'amor a son protector Innocenci III, amb les següents paraules: «Fo el meylor apostoli que de la saó que faem aquest llibre en

1. Ex AGUIRRE, t. V.
2. Apud AGUIRRE, ibíd.
3. Apud Raynaldi, citat per TOURTOULON, I, pàg. 390.
4. Breus de Climent IV.

.C. anys passats no hac tan bo apostoli en la església de Roma: cor el era bon clergue en los sabers que tanyen a apostoli de saber: e hauia sen natural: e dels sabers del món hauia gran partida.» En l'anada al concili de Lió manifesta la satisfacció pròpia d'un príncep cristià a l'ésser convidat pel Papa: «e plach nos molt, e fom ne molt alegre», i al sortir d'aquella augustíssima solemnitat, honrat pel Papa i pels prelats, exclama: «Barons, anar nos en podem, que huy és honrada tota Espanya». I com volent pràcticament demostrar la fe en la potestat del qui té, en aquest món, les claus del regne del cel, demana per confessar-se amb el Papa abans de tornar-se'n a Catalunya: «E ell fou ne alegre molt e pagat..., e dixem li nostres peccats, e del bé que hauíem feit daltra part... e nons do altra penitència sinó quens guardàssem del mal, e que perseueràssem en bé. E sobre açò fermam los jenols denant ell, e ell mes nos la mà sobre la testa, e donans la sua benedicció bé per cinch uegades, e besam li la mà, e presem son comiat». En aquesta visita apostòlica succeí un incident, que amb l'acostumada naturalitat refereix el Rei, que prova la claredat, la resolució i l'amor al propi dret d'aquells homes i d'aquells temps. En una de les conferències amb el Papa, aquest demanà al Rei la prestació del tribut que son pare havia ofert a la Iglésia romana. El caràcter franc i cavalleresc d'En Jaume s'ofèn d'aquesta demanda feta en ocasió en què ell s'està oferint al Papa per la creuada, i quan tant ha treballat per la Iglésia i li respon, transcrivint aquí ses paraules: «que aquestes menuderies no deuien caber entre nós e ell». Un cas semblant de resistència en coses de l'ordre jurídic humà refereix la història de sant Lluís, rei de França, amb lo qual es demostra que la fidelitat i amor a la Iglésia no és apocament d'ànim, ni demana la renúncia de la defensa del propi dret, de lo qual la Iglésia, guardadora de tota justícia, no en queda ofesa, puix els monarques qui tals actes practicaren els col·loca en la categoria d'heroi cristià a l'un i de Sant exemplar a l'altre. La major prova de confiança en la justícia de la Iglésia la donà

el gran Rei en son segon testament atorgat a Barcelona l'any 1241, en el qual s'hi troba la següent clàusula, que traduïda diu: «Posem la nostra ànima baix la tutela i poder del senyor Papa, demanant-li que faci observar el present testament, i que excomuniqui els qui vagin contra d'ell, i que mani a l'arquebisbe de Tarragona i al bisbe de Barcelona, que si els fills predits o altres atemptessin de contravenir a lo que en ell està disposat, o no complissin lo que en ell es prescriu, que hagin llicència d'excomunicar-los». Una fe insigne és el motor de tota la vida pública d'aquest monarca, guerrer heroic i amable com Aquilles, pastor de pobles com els reis homèrics, i creiem nosaltres que si s'hagués deslliurat de la flaquesa de Salomó, i d'alguns actes de violència, seria exemplar digne d'un perfet príncep cristià. El desig d'estendre el regne de Crist té part principalíssima en les seves conquestes; durant la campanya no oblida les seves pràctiques piadoses; [1] plora d'espiritual unció al consagrar al Déu verdader els temples arrencats als sarraïns; la Verge Maria s'emporta l'afecte més poderós de son cor; el deure qui el lliga amb els seus pobles el senyoreja tota la vida, i fins a l'hora de la mort mana als seus fills que amin a les seves ciutats, amb lo qual demostra la forta influència rebuda del Vicari d'Aquell qui posà per fonament de l'autoritat la caritat perfecta.[2]

1. Els grans esperits manifesten sempre un element comú en els temps i circumstàncies més diversos. En Jaume féu vot a Déu abans d'entrar a València de consagrar-li aquella ciutat, qual fórmula publica en sa gran col·lecció el cardenal Aguirre; el cèlebre explorador Enric Stanley, en el volum intitulat *Africa tenebrosa,* refereix que, trobant-se en heroica i meravellosa expedició en una situació desesperant i esgarrifosa, sense poder esperar auxili dels exèrcits i esquadres dels poderosos d'Europa, obligat a reconèixer que sense l'auxili de Déu estava perdut, *féu vot en la solitud de les Selves africanes de confessar a Déu davant dels homes.*

2. En son primer codicil, publicat per Tourtoulon, s'hi troba la següent clàusula, dirigint-se a sos fills: «Rogamus etiam eosdem et mandamus eis ut diligant suas civitates... Et praeterea si suum populum dilexerint Deus diliget eos amplius et ipsi melius facient facta sua.»

En Jaume i Catalunya estan units amb un vincle indissoluble. Catalunya comunicà al Rei son esperit franc, democràtic, expansiu i pràctic; i, en canvi, rebé d'ell el complement i forma de sa constitució política, lliure i popular, i de sa vida mercantil tan profitosa. Ell concedí tota jurisdicció als cònsols que la ciutat de Barcelona enviava a moltes places mercantils; ell dictà vàries constitucions de Dret civil, en son temps, i sens dubte sota sa influència, almenys mediata, ix el llibre dels *Costums de mar*, més tard anomenat *Llibre del consolat;* ell determina la forma democràtica que regia a la ciutat de Barcelona amb ses disposicions sobre el Consell de Cent, i en la constitució dictada a Vilafranca (1218) posa el fonament a la representació nacional de Catalunya.[1] En bona hora es trobaren Catalunya i En Jaume. Necessitava, aquest, gent no sols qui l'ajudés en ses empreses bèl·liques, sinó en la realització de son noble intent de civilitzar i cristianitzar importants províncies; i al trobar-se amb una nació poblada d'una activa raça, qui s'estenia amb sa important marina pels mars i per les principals parts del món cristià i no cristià, qui tenia una notable indústria, més honrada i ben organitzada que la noblesa dels altres països, d'esperit senzill com a gent menestrala que era, i d'una formalitat, intel·ligència, valor i moralitat, com qualsevulla estament de cavallers, s'alià estretament amb ella. «Los castellans són de gran ufana e erguylloses», diu el nostre Rei en sa *Crònica* amb aire de desdeny, per lo qual res té d'estrany que son esperit intel·ligent s'enamorés d'una terra amb què sense ufana, ni pretensions de cap mena, veia una potència social de primer ordre. Des de molt jove es troba convidat a dinar en casa de P. Martel, ciutadà de Barcelona,[2] *e que sabia molt de mar* perquè era *còmit de galees,* qui li donà llargues notícies de les Balears,

1. Vegeu *Las Cortes Catalanas,* pels senyors Coroleu i Pella, primera part, cap. I.
2. *La Crònica,* de Marsili, el fa ciutadà de Tarragona, que és on el convidà a dinar.

encenent-se son ànim excellent, en la casa d'aquell ric ciutadà, en desig de conquistar-les, i quan després en Corts tracta dels medis per a fer l'expedició, un representant de les ciutats, en Berenguer Girart, de Barcelona, respon dignament a sa proposició començant son parlament amb aquestes paraules de cívica i cristiana noblesa: *Nostre Senyor, qui és senyor de uós e de nós,* expressió del dogma fonamental de la igualtat catalana.

Durant son llarg regne tingué contrarietats i qüestions amb l'aristocràcia aragonesa, com és de tothom sabut; mes amb la democràtica Catalunya hi hagué una lleial amor des de que en la seva infantesa, al sortir de les mans de Simó de Montfort, fou rebut amb alegria pels nobles i ciutadans de Catalunya, i entregat per l'arquebisbe de Tarragona, Aspàrrec, son parent, qui el portava al coll, als templaris, perquè l'eduquessin, fins que, estant ja en el ple del poder i de la glòria, pronuncià aquest elogi de Catalunya: «que és lo meylor Regne d'Espanya, el pus honrat, el pus noble..., la pus honrada terra d'Espanya», i per això sens dubte, al fer-se seves Mallorca i València, les féu, en son nou ser, a imatge i semblança de Catalunya, de la qual, i d'En Jaume molt pròpiament, poden dir-se fills aquells dos illustres reialmes. Vidal de Canyelles, bisbe d'Osca, català i ple de l'esperit jurídic de la nostra terra, fou el jurisconsult preferit d'En Jaume. Per son ordre intervingué poderosament en la compilació del llibre de costums de València; i respecte d'Aragó fou, segons la frase de Nicolás Antonio, *alter Tribonianus;* puix rompent el cèrcol de ferro de la vella constitució aragonesa, infongué en ella la saba d'una nova vida, servant l'esperit natural d'aquell país.

L'esperit de l'home és influït i fecundat per les diferents circumstàncies en què viu: totes contribueixen a son desenrotllament, puix ser racional i usant de franc voler, l'enteniment i la voluntat són les qui donen forma definitiva a la vida de l'individu i direcció a sa acció pràctica. Les facultats de l'enteniment i de la voluntat de nostre Rei foren

educades i dirigides pels Frares Predicadors, i en particular pel més insigne d'ells, sant Ramon de Penyafort. «El regne d'Aragó, en les Corts de Lleida, li donà per mestre i confessor a sant Ramon, perquè en aquell temps no elegien els Reis d'Aragó els confessors com volien, ni a son gust, sinó per elecció i voluntat del regne, en les Corts se'ls donava confessor, al qual anomenaven Pare de consciència. I no tenia el Rei llicència ni poder per a fer-li mercès, ni bé, ni mal, i la causa i raó d'això era, perquè ni l'esperança del bé, ni el temor del mal fos causa que no exercités bé el confessor son ofici amb aquell pit cristià i amb aquella rectitud amb què devia tractar-se».[1] Dits frares l'acompanyen i aconsellen en ses conquestes, en sa obra legislativa, i molt particularment en ses empreses civilitzadores, per a arribar a la unitat de pensament, o sia, al triomf racional de la veritat. Que el pensament d'En Jaume presenta el caràcter dominicà és evident. Consisteix aquest en l'assimilació i identificació entre l'element diví i l'humà, és la humanització de lo diví, el respecte a la integritat humana, la compenetració del fet contingent i variable amb la idea sempre permanent, el triomf de la raó sobre totes les altres facultats i potències de l'home; mes no triomf despòtic, sinó directiu, i coneixent la solidaritat entre tots els homes i entre tots els segles, no pretén un nou ordre, sinó protegir i guardar que no es torci l'etern curs natural de les coses. A ningú tan bé com a aquest criteri, que és la consolidació del que perpetualment ha regit a la Iglésia, pot aplicar-se aquell dictat de conservador i progressiu que avui tant s'estila, ni escaure-li millor l'epítet de realista que està de moda, ni merèixer tan justament el títol d'humà (puix mira a la doble naturalesa de l'home) amb què avui, tot sovint, viciosament s'engalanen els diferents elements de la civilització. El criteri dominicà, simbolitzat per sant Tomàs,

1. *Vida de Sant Ramon...*, pel Rnd. P. Fra Salvador Pons..., mestre en Arts, doctor i catedràtic de Teologia en la Universitat de Barcelona, cap. VI. — Estampada per *Noel Baresson*, Barcelona, any 1593.

qui el portà a l'últim grau de perfecció i qui l'aplicà a l'alta regió racional d'on deriva tot l'ordre de les coses humanes, té en el món un fi etern i de fecunditat inestroncable. Per a restar-ne convençut n'hi ha prou amb que es miri la influència que, revestint-se d'aquest criteri del segle XIII, ha obtingut el papa Lleó XIII, en totes les qüestions que en son si porta la civilització del segle XIX. L'excel·lència que en l'esfera literària es reconeix a la *difícil facilitat*, té aquest criteri en l'ordre racional, directiu, de tota la màquina humana; és la reaparició de la naturalesa en sa forma harmònica, completada per la gràcia de Crist, expel·lits tots els convencionalismes i vicis que entorpeixen l'obra del Creador. No hi ha res que encanti tant a la intel·ligència qui els contempla, com aquest heroi tan teològic i tan humà, i aquells frares casats amb la fe, segons la poètica expressió de Dant Alighieri, i al mateix temps tan amics del discurs racional. L'insigne Rei sembla una reaparició d'un heroi homèric perfeccionat, i fins quan la passió l'exalta, ses imprecacions tenen una ingenuïtat que dissimula el desordre; *bacalar prudent*,[1] crida amb fúria el ballester del comanador d'Oropesa; peca, mes mai es fa advocat del pecat, sinó que es reconeix pecador. Per això no és d'estranyar que mai l'abandonessin els zelosos i virtuosíssims frares de sant Domingo, i, en particular, sant Ramon. Aquest l'absol dues vegades diferents de les censures en què havia incorregut per ses violències contra Prelats de la Iglésia, i dirigeix sa consciència sempre lleial, malgrat ses flaqueses; en l'expedició a Mallorca l'acompanyen frares predicadors, i, segons diu la crònica reial, jamai s'és vist en el món homes com els nostres tan promptes a executar les ordres de dits religiosos; abans d'entrar a la ciutat, mentre el siti, «metem hi, diu, dos frares prehicadors que guardassen les cases del Rey, el tresaur e deu caualers ab els, bons e

1. Mot de significació deshonesta, quasi equivalent al castellà *bellaco*.

sauis, tals que aiudassen ab sos escuders a guardar e a vetlar Lalmudayna».[1] En la conquesta de València porta també frares predicadors,[2] i tothom qui hagi llegit la crònica reial es recordarà de les angoixes del Rei, quan estant en la partida del Puig li digueren dits frares que volien anar-se'n; en l'expedició a Múrcia porta a Arnau de Segarra, provincial d'Espanya, qui fou son confessor, i de la confessió amb el qual feta abans d'entrar en la ciutat, el reial penitent revela: «que a nostre Senyor no li cuydàuem tenir altre tort... sinó tan solament de dona Berenguera, e nós hauíem en cor de ésser ab ella menys de peccat»... Els frares predicadors, qui coneixien els estudis jurídics del segle XIII, puix de la Universitat de Bolonya sortiren part dels companys del Fundador, el qual entre aquells estudiants exercità sa missió apostòlica, guanyant a cèlebres mestres d'aquella que el seguiren, degut, sens dubte, a l'esperit pràctic i a l'esperit verament evangèlic que el distingia, tingueren la ciència d'aquell renaixement, mes no la moda de la ciència. La moda científica és tirànica, i sabut és que en aquell temps el dret científic intentà predominar sobre el dret consuetudinari i popular, que havia nascut espontàniament en els nous pobles, qui en el segle XIII es trobaven ja en l'edat viril. Als segles, quan han guanyat certa excel·lència, lo mateix que als individus, els entra la vanitat científica i el desdeny per lo natural. Són prova d'això, en aquell temps i en aquesta matèria jurídica, Frederic II d'Alemanya, volent traslladar el dret romà tot d'un cop a son imperi, i Alfons X de Castella, edificant el magnífic, mes gairebé xorc, monument de *Las Siete Partidas;* però el

1. Pàg. 137. Fra Miquel de Benazar, moro de l'illa, fou un dels primers frares del convent de Palma, i exemplar de virtuts religioses.

2. De quant útil estimava el rei l'establiment, en les ciutats conquistades, de convents de Frares Predicadors, són testimoni les següents paraules, tretes del privilegi de fundació del convent de València, immediatament després de la conquesta. «Non solum corpus exponimus ut christiani nominis crescant lilia in partibus paganorum, verum etiam ut novella praedicatorum ordinis in civitatibus paganorum per nos noviter adquisitis plantatio floreat pro viribus laboramus.»

nostre Rei, qui no era home d'ufana i orgullós, com diu ell dels castellans, ni amic de fer castells en l'aire, per bonics que sien, sent la necessitat que té de la jurisprudència científica un poble ja format i amb noves necessitats; mes respectant la naturalesa jurídica d'aquest, pren de la ciència l'esperit i els principis, però no aplica les regles concretes qui no s'avenen amb la manera d'ésser del país. A Catalunya mana que les causes es judiquen en els tribunals seculars, no per les lleis romanes, gòtiques o canòniques, sinó pels *Usatges* i els costums del lloc, i si això no basta, per la raó natural i la doctrina dels doctors,[1] ample horitzó jurídic qui permetia un desenrotllament legal del poble en conformitat a sa manera d'ésser. En les Corts de Saragossa, al clam que feien els nobles aragonesos de portar en sa casa legistes i decretalistes, contesta el Rei: «Vénen nos pleyts de moltes maneres e diuerses e si no haguéssem en nostra cort ab quin poguéssem deliurar, seria vergonya de nós e de nostra cort, e car nós nils hòmens lechs no sabrien en les escriptures que són de dret pel món; e perçò quen sen poguéssem ajudar quan mester fos los hauíem a menar ab nós, e per les senyories nostres que no eren dun fur ne dun costum, e per aquesta raó los menam nós. Mas dixem los que dixessen si per nenguna altra raó los jutjàuem nós en Aragó sinó per fur d'Aragó *mentre que bastàs*». Aquestes paraules de la crònica reial enclouen el criteri jurídic d'En Jaume, lo mateix a Aragó que a Catalunya, pràctic i científic, raonable unió de l'element particular i del general, de la tradició i de les noves necessitats, conseqüència del principi assimilatiu que és el germen i forma substancial de l'escola dominicana. Perquè és indubtable, puix ell ho diu en les paraules damunt transcrites, que ni el Rei ni els homes llecs no sabrien què respondre en els conflictes jurídics, i que els advocats de la corona eren principalment els frares predicadors. En el convent d'aquests a Saragossa foren pronunciades les referides paraules; és sabut

1. Llei única, tít. 8, llib. I.

que ells foren sempre els consellers que pertot arreu l'acompanyaven, i en la crònica reial tenim una demostració d'això, quan estant en la conquesta de Múrcia, al fer la distribució de terres es queixaren els nobles de que hagués donat tanta participació en elles als sarraïns, i li promogueren qüestions, «e ells deyan que nou podíem fer. E nós faem hi uenir frares prehicadors e clergues, e prouam los per dret que així era con nós deyem».[1]

En quant a la influència dominicana sobre l'esperit d'En Jaume, en lo que pertoca a sa missió social i civilitzadora, creiem que queda ben clarament demostrada per lo que havem dit parlant de sant Ramon i altres dominics en l'article anterior; ara solament devem afegir-hi que volgué encarnar de tal manera aquesta ordre en la societat catalana, que en 1257 donà un privilegi de refugi,[2] concedint aquest dret no solament a les iglésies i convents, sinó també als frares predicadors, fins al punt que el qui s'acostés a algú d'ells no podia ésser pres, ni tocar-se-li res que portés a sobre. La que pels Papes ha sigut condecorada amb el títol d'*ordre de la veritat* devia quedar identificada amb el gran i franc monarca qui resplendeix de veracitat i que consigna en la crònica reial les següents paraules, pronunciades al perdonar a un criminal que diu la veritat: «ab veritat troba hom mercè ab Déu e ab los senyors terrenals»;[3] ella donà forma a l'admirable esperit de nostre Rei, i si no bastés lo que fins aquí havem dit, és argument que conclou en favor de nostra opinió la següent sentència del llibre de la Saviesa, que li és generalment atribuït, on es nota la independència d'esperit i l'estima del valor racional de l'home junt amb una fe profundíssima, que és el distintiu de l'escola tomística. Pregunta per què, haventhi en la teologia tota veritat, vol saber les sentències dels filosops, i respon que «tota veritat qui ques vulla la diga del

1. Pàg. 450.
2. Apud Diago.
3. Pàg. 464.

Esperit Sant la ha, segons que diu un sant home: *verum a quocumque dicatur a Spiritu Sancto est*».[1] Aquesta igualtat de drets entre l'ordre natural i el sobrenatural, perquè ambdós provenen d'un mateix Autor i l'un suposa i necessita de l'altre; el com ha d'ésser tractada la raó per a conduir-la a la fe; el diferent procedir respecte dels heretges i dels jueus i sarraïns per a arribar a la unitat de pensament; les controvèrsies amb els rabins, tot això que havem vist practicar-se en l'obra social i cristiana d'En Jaume, és l'aplicació de la incomparable doctrina tomística a la realitat de la vida. I fins en lo que pertany a l'obra política, a la governació del poble, al règim de llibertat i de participació dels ciutadans en la direcció de la cosa pública a què el gran Rei donà forma definitiva, no féu més que realitzar l'ideal de bon govern ensenyat pel nostre angèlic Mestre quan diu[2] que el millor regiment d'un poble, parlant en abstracte, és aquell en què tots tenen alguna participació directa o indirecta en el poder, de manera que podem exactament concloure afirmant que l'acció política, social i legislativa d'En Jaume I el Conqueridor és la realització i pràctica, en l'ordre públic, de la doctrina i del criteri que formulà d'una manera insuperable l'excels Doctor qui ja en vida fou anomenat llum del món. Demés, tant el respecte al país, com l'alt criteri que posseïa per a discernir el dret humà, considerant-lo com el desenrotllament d'una planta no exòtica, sinó indígena, qui naix i es nodreix de la substància de la terra, han fet del rei En Jaume un exemplar de monarques regionalistes, donant-ne illustre testimoni l'historiador Lafuente quan, tractant d'ell, escriu que Ca-

1. Apud. TOURTOULON.
2. 1-2, q. 105. — «Circa bonam ordinationem principum in aliqua civitate vel gente, duo sunt attendenda: quorum unum est ut omnes aliquam partem habeant in principatu; per hoc enim conservatur pax populi, et omnes talem ordinationem amant et custodiunt... Talis vero est omnis politia bene commixta ex regno, inquantum unus praeest, ex aristocratia, inquantum multi principantur secundum virtutem, et ex democratia, id est potestate populi, inquantum ex popularibus possunt eligi principes, et ad populum pertinet electio principum.»

talunya, Aragó i València eren com tres germanes que vivien sota una mateixa corona, constituint com tres Estats hanseàtics, regits per lleis i institucions particulars; de manera que es pot afirmar que el nostre Rei fou una encarnació hermosíssima de l'esperit de l'Escola i de l'esperit de la Mitjana Edat, tocant-li de dret un lloc en la galeria dels homes providencials a qui Déu destina pel bé i exemple dels altres homes, i són com pedres milliars en el curs terrenal del nostre llinatge.

CAPÍTOL II

EL BEAT RAMON LLULL

I. *Importància de la personalitat i de la doctrina del Beat Ramon Llull. — Compendiosa explicació de sa vida i conversió. — Gènesi mística de sa doctrina, la qual determina sos caràcters propis. — Apreciació d'ella fundada en sos resultats pràctics.*

II. *Propietat amb què se li pot aplicar el títol de Doctor Romàntic. — Explicacions sobre el títol de Doctor Illuminat. — Opinió del P. Vázquez. — Doctrina del Beat Ramon sobre la demostració de la fe. Paraules del cardenal Bellarmino. — Breu examen d'alguns llibres lullians en els quals es tracta de la demostració i de la propagació de la fe.* — Dialogus Fidei et Intellectus, *llibre* Super psalmum quicumque, *llibre* Mirandarum demonstrationum, *llibre* De quinque sapientibus. — *Interessant sospita que tenia l'autor de si mateix.*

III. *La ciència lulliana, excepció i confirmació de la norma que presenta el pensament català. — Sistema lullià i sa crítica:* Novum Organum, *doctrina exotèrica i esotèrica. — Admirable esperit d'observació. — Comunitat*

d'alguns dels seus principis amb la moderna escola escociana. — Antinòmies explicades pel caràcter d'iluminat de l'autor. — El Beat Llull, alquimista, químic o naturalista: és sa més sòlida glòria científica: els llibres Chaos *i* De secretis naturae *o* De Quinta essència.

IV. *El gran* Llibre de Contemplació. — *Exemplar d'aquesta Biblioteca Universitària. — Importància de l'obra, tant per la llengua com per la matèria: deuria ésser el centre de la nostra resurrecció literària. — Fragments notabilissims.*

V. *Mística lulliana. — Caràcter particular d'ella. — Fragments del llibre* Dialogacions y Càntichs d'Amor entre l'Amich y l'Amat.

VI. *Poesia lulliana. — Novella científica. — Utilitat de la poesia lulliana per l'estudi del pensament.* — El pecat d'Adam. — Els cent noms de Déu: *poesia científica.* — El Desconhort. *És la més interessant de ses poesies. Germanor de sentiments que té amb algunes de modernes; divergència amb lo que domina en* La Divina Comèdia, *i causa d'això. Primors psicològics de la* Medicina de pecat. — El Concili: *esplèndida manifestació de l'esperit de fe, de llibertat i de popularitat de la nostra gent en aquella època, i de la importància que tenia en el moviment general civilitzador.*

VII. *Descendència lulliana a Catalunya. — Les dues principals florescències del lullisme són a la fi del segle XV i principis del XVI, i en el segle XVIII. — Tendència naturalista i tendència psicològica: alguns representants de la primera. — Ramon Sabunde.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL: Els llibres del Beat Ramon Llull continguts en la magnífica edició d'Ivo Salzinger

(Magúncia, 1721), en els volums que posseeix aquesta Biblioteca Universitària. *Libre de la contemplació de Déu totpoderós i de la Creació del món,* còdex manuscrit existent en la mateixa Biblioteca. *Blanquerna,* edició valenciana. El llibre *De secretis naturae seu de Quinta essentia* (Colònia, 1568). El volum de les obres poètiques publicades pel Sr. Rosselló. Les *Vindiciae lullianae,* del P. Pasqual, cisterciense (Avinyó, 1778). *Liber apologeticus artis magnae B. Raymundi Lulli..., Verbo Dei incarnato dicato per Triplicem Lullianam Academiam mayoricensem maguntinam et Salmaticensem,* pel P. Fornés (Salamanca, 1746). El discurs del Sr. Luanco sobre el Beat Ramon Llull considerat com alquimista. — *Liber creaturarum seu Theologia naturalis* (de Ramon Sabunde, Argentinae, 1496). *Raemundi Sebundii de natura hominis Dialogi* (Lugduni, 1568).

I

Entre tots els pensadors catalans sobresurt per sa gigantesca estatura el Beat Ramon Llull. Home de qualitats extraordinàries, de temperament de ferro i de cor tendríssim, intel·ligència de llum enlluernadora i d'espessíssimes tenebres, tractat pels uns de visionari i heretge, i pels altres d'il·luminat doctor, de ciència sols comparable a la de Salomó. Sos escrits són comparables amb sa vida. Tantost va escriure de tots els rams que estudia la humana intel·ligència; va seguir tot el món civilitzat; fou filosop, teòleg, jurista, naturalista, poeta i gran místic; disputà amb cristians, jueus, mahometans i pagans. S'alçà contra la ciència existent; pretengué donar demostració de la fe; volgué capgirar el món social, i es cregué amb prou forces per a fer l'humà llinatge súbdit obedient de nostre Déu i Redemptor Jesús. I no fou superb, sinó humil, i no avorria, sinó que amava, ni mai es rebel·là contra l'Autoritat, sinó que sempre professà completa obediència a la Santa Mare Iglésia, qui constituïa l'objecte dels seus arden-

tíssims i desenfrenats amors. La seva vocació de filosop es desenrotlla no a l'impuls de l'estudi, sinó que esclata com un volcà; l'amor i el seguiment de la Veritat no segueixen en ell les vies ordinàries dels altres pensadors, sinó que, encès son cor repentinament, i en virtut d'una acció sobrenatural, cerca la Veritat, resplendent de celestial hermosura, corrent com un orat pels carrers i places de la ciutat de la ciència, i trobant-la esquifida, lletja, insuficient, indigna de son Rei, somnia un pla vastíssim per a edificar-la d'una manera mai pensada.

Fou, el gloriós Llull, galant cavaller de l'hermosa illa de Mallorca, fill de pares catalans, de noble llinatge, trobador insigne, senescal de la casa del Rei, casat i emmainadat; mes cec esclau de la bellesa de les dones. Rompent el jou del matrimoni, perseguia, *fatuo amore*, diu la bellíssima biografia contemporània de Llull, a una noble dona anomenada Leonor; estava una nit assegut a l'espona del llit per a dictar o escriure una cançó a la dita dama, quan girant el cap a la dreta s'adonà d'una visió de Jesucrist crucificat. Això el contrarià i mortificà, i deixant els versos es ficà al llit, sense pensar en res més, i s'adormí. Al cap de vuit dies altra volta a la nit volgué escriure la cançó a la seva dama, i la visió li tornà a sortir; per tercera i quarta vegada li esdevingué la mateixa cosa, i a la quarta se'n capficà molt. Tornà una quinta vegada, en iguals circumstàncies, a sortir-li la visió, i aleshores Llull ja no pogué dormir en tota la nit; conegué sa vida pecaminosa, es resolgué a seguir a Jesucrist i se sentí inflamat d'una immensa amor sobrenatural. No és aquest el lloc d'escriure sa interessantíssima història, son naixement en 1232, sa joventut lleugera, sa conversió admirable, sa penitència en el mont de la Randa, on cregué, en un incendi d'imaginació, que divinament se li havia revelat l'Art que devia servir per a portar tots els homes a la Unitat catòlica, al manament diví d'escriure un llibre *praestantem et meliorem de mundo*, i successivament altres llibres, cada cop millors; sos dubtes sobre aquest pensament que li esdevingué de sobte i la confiança en realitzar-lo, essent així que *nec materiam nec mo-*

dum videret componendi aliquem librum; sos pelegrinatges de penitència i de devoció i sa total consagració a la vida contemplativa, fins al punt de que sa muller Blanca hagué d'acudir al magistrat demanant curador qui cuidés dels béns d'ell i de sos fills, puix Ramon vivia enterament donat a la contemplació; ses admirables missions en terra de moros, ses entrevistes amb savis, reis i pontífexs, son paper en el concili de Viena, son magisteri en la Universitat de París, en Nàpols i entre els mahometans, sos projectes de conquesta de Terra Santa, de la reunió a Roma de totes les iglésies separades, la fundació de collegis de llengües, la unificació de les ordres militars i son admirable martiri. Totes aquestes qüestions les tracta, i amb sana crítica depura els fets i la part natural i sobrenatural d'ells, el P. Pasqual, cisterciense, en les *Vindiciae lullianae;* nosaltres pel nostre objecte en tenim prou amb consignar la llavor d'aquesta filosofia lulliana, el foc motor d'aquella gran intelligència, i el caràcter individual de la persona, coneixements essencialíssims per a judicar de l'illuminat doctor i declarar-nos el caràcter de sa doctrina.

Essent la mística amor a la Veritat eterna el motor del pensament lullià, no deu estranyar-nos el caràcter de la doctrina, ni certes antinòmies que en ella es reparen. El místic no té mestre, ni té mida; és un explorador d'espais desconeguts, son coneixement és experimental, no científic, essencialment individual, corresponent a les seves facultats; i així com de molts viatjants qui passen per un mateix país cada u en rep una impressió diferent i en dóna descripcions diverses, de la mateixa manera en el regne de la Veritat, l'exploració feta en les místiques elevacions de la intelligència humana no és el camí segur, no és el mètode establert per la instrucció dels homes; i, no obstant, la Iglésia ens recomana els doctors místics i ens retreu sos pensaments esplèndids, com també aprofitem la llum intellectual dels poetes, sense que, emperò, els prenguem per mestres de la ciència. Perquè l'activitat intellectual del Beat Ramon Llull era moguda per l'amor, es dis-

tingí per una fecunditat extraordinària, puix la fecunditat naix de l'amor; escriví a cents llibres en les llengües catalana, llatina i aràbiga; mes amava molt escriure en sa llengua materna, perquè, diu el P. Pasqual, li era més fàcil, i demés afegeix: «perquè aleshores era bo i universal, essent mare no sols d'Espanya i de França, sinó d'Itàlia, com ha manifestat N'Anton Bastero i Lledó en el llibre *La Crusca Provenzale*, publicat a Roma en l'any 1724».

Era, doncs, fecundíssim i amant de vulgaritzar, i el moviment doctrinal no el volia reduït a la classe dels lletrats, sinó que, portat d'una espècie de democràcia literària, el volia fer fàcil, posar-lo a mà de tothom i escampar-lo per tot el món. La gènesi mística de la doctrina lulliana ens dóna també raó de son regust d'iluminada, no sols quan tracta de les grans qüestions teològiques, sinó fins en la resolució dels problemes químics, lo qual sens dubte li valgué la contradicció de molts. L'aferrament a sa manera de pensar, puix el creia inspirat directament per Déu, arribà a l'heroisme, com ho prova el següent cas: Després de la seva conversió, i quan ja tenia en el pensament son Art general, assistí un dia de Pentecostès als oficis en la iglésia dels Frares Predicadors; en un transport d'esperit al cantar-se el *Veni Creator*, dèbil com estava, tingué un desmai i fou portat a la infermeria del convent, on li esdevingué la visió d'una estrella bellíssima, i contemplant-la oí eixir d'ella una veu que li deia: *En aquesta ordre et salvaràs*. Se'n tornà a casa seva molt afligit, puix tenia indicis de que en l'ordre de Predicadors no li seria fàcil poder seguir sa doctrina i propagar son Art, mentre que ho podria fer en l'ordre de Framenors. Aquesta lluita interior arribà al paroxisme, i en la fervor d'ella li sortí altre cop la bellíssima estrella i oí la veu, encara més tremenda: *Solament en l'ordre de Predicadors et podràs salvar*. ¡Oh cosa admirable!, diu la ingènua història ja citada. Preferí el sant home la pèrdua de la seva ànima a deixar aquell Art que se li havia revelat que serviria per la salvació dels altres. Com Abraham, afegeix, tingué esperança contra esperança, fins que, després d'haver re-

but el Viàtic, conegué la il·lusió i com podia seguir els Framenors. Projecta una gran llum sobre el nostre filosop aquesta contradicció dels dominicans, i aquesta simpatia dels franciscans envers la doctrina lul·liana. Fou sempre l'ordre de sant Domingo una alta escola de la ciència de la fe, la noble tradició de l'aliança i compenetració de la revelació cristiana i del racional coneixement, pràctica, moderada, de franca i claríssima ensenyança, i resolent les qüestions per la llei i la raó. L'ordre de sant Francesc és una escola seràfica, la mística amor a Jesucrist és sa raó d'ésser, viu més en el cel que en la terra, i, despreciadora de la terrenal substància, s'eleva a Déu, més a la manera angèlica que no pas a la manera humana. L'Alighieri caracteritzà perfectament ambdues ordres germanes, fent a sant Tomàs com el Verb de la dels Predicadors, i a sant Bonaventura de la dels Framenors. Les altres, més desimboltes, expansions del Beat Llull trobaven un lloc més propici entre els deixebles de sant Francesc, i sos colossals projectes havien d'ésser més ben rebuts per ells que no pas pels fills de sant Domingo; ja als principis, al començament de sa perpètua odissea, a Barcelona, consultà amb sant Ramon de Penyafort i el discret confessor li aconsellà que se'n tornés a casa seva, com en realitat ho féu.

Aquest sentit místic i la sobrenatural contemplació fan de l'home un vident abans que un raonador, i desperten en ell la set inextingible de l'evidència; no s'acontenta de beure a glops l'aigua de la veritat, sinó que es vol abeurar en la mateixa font. ¿No podria aquesta idea explicar-nos la furor demostrativa del Beat Llull? Les resplendors de la imaginació, el plaent exercici dels sentiments, la consciència reposada i satisfeta, l'amorosíssima fermesa i l'alt relleu amb què els principis de la fe estan esculpits en l'ànima del contemplatiu, produeixen en son esperit una convicció tan íntima, un coneixement tan intens que arriba a confondre's amb l'avidència, creient-se el subjecte qui ateny aquelles sublims veritats conduït per la raó, i confonent la ràpida volada de son esperit amb el fatigós, però segur, caminar del discurs ra-

cional. Així s'explica que el Beat Ramon cerqués l'evidència en els més alts i inefables misteris de la revelació cristiana, i sa pretensió contínua de voler demostrar fins els més amagats secrets de la vida íntima de la divina Substància; aquest és, sens dubte, el fonament de que, deixant per insuficients els antics procediments racionals *quia et propter quod,* o sia per causa i per efecte, presentés als homes com el gran camí de la veritat, lo mateix *in divinis* que *in humanis,* per medi del procediment *per aequiparantiam,* és a dir, l'equació, que aplica indiferentment a tots els ordres del coneixement humà.

També la nota mística dominant en la doctrina i en la vida de Ramon Llull dóna la clau de la falta de sentit pràctic, que es troba en sos colossals projectes, i en les concepcions meravelloses del gloriós terciari de nostre Pare sant Francesc. Ja la gent contemporània el notaven de fantàstic, i és curiosíssim, com a notícia del concepte que d'ell tenien sos contemporanis i fins com a document dels costums de l'època, l'opuscle que escriví, intitulat *Phantasticus vel disputatio Petri et Raymundi.* Anava el nostre heroi cap al concili de Viena, del qual n'esperava molt de bé i l'aprovació de sos projectes, quan en el camí es juntà amb un clergue qui també feia la mateixa via. El clergue ja el coneixia de nom i l'excità a explicar sos projectes, lo qual ell féu amb la fervor acostumada, dient que consistien principalment en la fundació de collegis permanents de llengües per a la conversió de tot el món, en unificar les ordres militars perquè si els infidels no volguessin abraçar la Veritat, un cop degudament els fos proposada, poguessin ésser expugnats, i demés per a subjugar la Terra Santa, i, per últim, en l'extirpació dels averroistes, qui aleshores dominaven, sobretot en la Universitat de París. El clergue, qui es veu que era un *bon vivant,* pescador de prebendes i amant d'acomodar nebots en alts llocs, a l'oir els generosos propòsits de Llull *risum profudit vehementer,* i li diu *credebam te, Raymunde, phantasticum esse, modo vero... esse phantasticissimum.* En Ramon se sent mortificat de tal apreciació, que molts altres cops li havia sonat

per les orelles, i tot explicant-li son meravellós desprenimment i obres heroiques per la conversió dels infidels, li demostra com no és fantàstic, sinó home qui procura la difusió del regne de Jesucrist, sense altre mòbil que el de l'exaltació de la glòria divina.

L'experiència demostra com la doctrina i els plans del Beat Ramon no encaixaren amb la pràctica de la vida, ni amb la realitat de les coses. Pocs homes han tingut com ell tants entusiastes deixebles, ni tants acèrrims opugnadors; poderosos reis defensaren sa doctrina, famoses càtedres universitàries i fins acadèmies lullianes la propagaren, savis religiosos, principalment de l'ordre de sant Francesc, la vindicaren i en feren l'apologia; és un escriptor qui, quan un hom s'hi ha franquejat, és encisador, fent exclamar amb aquelles paraules de Salzinger, l'estranger més benemèrit de la nostra literatura, *illam sacram barbariem omni nectare dulciorem!;* posseeix una verdadera seducció que fa verosímil l'opinió d'aquell son feréstec contrari, de qui conten les velles històries que, quan la Universitat de Lleida, deixant d'ésser tomista per breu temps, es féu lulliana, deia que això era per art d'encantament. Mes l'entusiasme, l'encís i la llum fulgurant de la doctrina, i la magnitud, generositat i bellesa dels projectes no són qualitats suficients per a fer encarnar i assimilar el pensament d'un home amb la societat; serà tal volta el Beat Ramon el farell de Catalunya, mes no és el representant i tipus de la nostra raça essencialment pràctica, reposada i amant de seguir les vies racionals, d'inquirir la raó de les coses, mes sense deixar-se atreure per la seducció de la novetat i de l'originalitat. El sistema lullià, almenys son art general, no és assimilable, és una flor rara en el jardí de la ciència i que no arriba a granar, no ha passat al cabal científic, i el mateix autor ja es queixava de que no l'hi comprenien:

Car nuyl hom no la sab be segons mon albir.

Sos deixebles responien als impugnadors dient-los que no entenien la doctrina lulliana; el doctíssim Salzinger, el més fer-

vorós dels deixebles, diu que ell sols l'entengué al cap de molts anys d'estudi, i el subtilíssim Vázquez, honor de la teologia espanyola i, d'altra part, zelós testimoni del bon esperit i de la santedat del Beat Llull, afirma que els deixebles d'aquest mai li han pogut aclarir tal sistema valent-se de soles raons, per lo qual ell judica que els lullians troben la cosa evident, perquè l'amor que professen a la doctrina fa que gustin tant de les aparents demostracions, *ut videre eas ibi videantur*. Respecte del projecte d'establir el collegi de llengües de Miramar, no fou tampoc més sortós el venerable màrtir mallorquí, puix si bé arribà a existir, desaparegué al cap de poquíssims anys, puix que, fundat en 1276, en 1295 endreçava, als qui havien dissipat tan útil institut, aquesta imprecació, en *El desconhort:*

e conciencia n'age, qui ho ha afollat.

En canvi, els estudis de llengües, establerts per sant Ramon de Penyafort ja anteriorment, produïren un ric esplet de frares catalans eruditíssims en la ciència i literatura dels hebreus i àrabs. És el Doctor Il·lluminat excepció i confirmació en la història del pensament català. Li falta la moderació, el sentit pràctic, la feliç germanor entre l'element absolut i el contingent, el saber trobar a voltes les juntures de lo diví amb lo humà; mes, d'altra banda, posseeix l'amor a l'exercici racional fins a la concupiscència, l'esperit escorcollador en el camp de l'esperit i en el de la matèria, la delectació d'observar i l'afició popular, volent fer arribar a tothom la noble unció de la Veritat en l'ordre natural i en el sobrenatural.

Sers, emperò, tan extraordinaris no passen en va pel món; desperten l'adormida activitat, escampen en el llibre de la ciència nous mots resplendents de veritat, susciten deixebles, la comunió de tots els amadors de la veritat se sent fortament somoguda a son impuls, i l'enteniment dels qui la formen rep tan fort estímul que no assossega. Així és indubtable que l'acció del Beat Ramon Llull en el moviment general de

la civilització i del pensament a Europa és una de les empentes qui més l'han agitada, com ho prova la idealització popular literària del personatge convertit per la tradició de les generacions en un ser prodigiós, capaç d'obrar totes les transformacions imaginables. Mes, fins prescindint d'aquest idealisme, ¿qui pot dubtar de que en els temps de la ciència escolàstica ell fou un dels més poderosos fautors de la corrent observadora en les ciències naturals i fins espirituals? Son nom fou estel resplendent qui guià a nombrosos i illustres naturalistes a la investigació dels secrets naturals, i sobretot a la pràctica de l'anàlisi i síntesi químiques, ses ensenyances i exemples excitaren en l'apologètica catòlica a diferents doctors, qui del coneixement de les criatures i de l'ordre natural s'elevaren al coneixement del Creador i dels misteris de l'ordre sobrenatural, i fins en la formació de les coses eclesiàstiques obtingué profitosos resultats. És clar que no aconseguí el restabliment de collegis on s'ensenyés son *Art demostratiu* i les llengües dels infidels; mes, segons el parer de l'illustradíssim P. Pasqual, cisterciense, a la influència del benaventurat Llull en el concili de Viena es degué la publicació d'una de les Clementines, en la qual, *sacro approbante concilio,* el Papa manà l'ensenyança de llengües per l'evangelització dels pobles, en les Universitats de París, Oxford, Bolonya i Salamanca,[1] i ordenà, demés, la traducció a dites llengües de llibres a propòsit per a la propagació de la fe; la mateixa unió de les ordres militars fou intentada per Climent V i algun successor seu, i en quant a la legislació sobre beneficis, hàbits eclesiàstics, etc., observa el referit Pasqual que aquell Concili, en el qual tant intervingué el Beat Llull, i els Papes que després vingueren s'atemperaren a les peticions de Llull fetes a aquella venerable assemblea, i que explícitament cons-

1. El frare dominicà alemany Fra Enric Denifle, en la monumental obra *Les universitats en l'Edat Mitjana fins al 1400,* diu que des d'aquella decisió del concili de Viena es troba sovint en els Documents universitaris anomenat el *Magister linguarum.*

ten en diversos de sos escrits, i en especial en el llibre *Phantasticus,* del Beat Ramon. La Iglésia el reconeix, en sa sagrada litúrgia, com a propagador i propugnador insigne de la fe catòlica, venera son heroic martiri i li ha concedit l'honor dels altars; en la història del pensament humà representa una de les més fortes escomeses per atènyer la veritat, i la pàtria catalana té en ell el pensador, si no més sòlid, més original, atrevit i fecund, essent de plànyer, com ja se'n planyia amargament en la centúria passada el dit P. Pasqual, que més conegut i estudiat sia pels estranys que no pas pels propis.[1]

II

Al nostre illuminat Doctor potser li escauria perfectament el títol de Doctor Romàntic, i això per moltes raons. La llengua romanç fou l'instrument predilecte de què se servia en l'exposició de son pensament, enriquint-la en gran manera, sobretot en vocables pertanyents a la filosofia i teologia, com més enllà se'n podrà convèncer el lector, i fent-la medi adequat, pastant-la de tal manera que fos capaç d'expressar dignament els més amagats fets de la consciència racional i els conceptes més alts referents a la divina Substància. Com els moderns romàntics en l'ordre literari, ell, en l'ordre filosòfic i racional, menyspreà els antics motllos i procediments, proclamà la llibertat i proposà a son art *perquè amb poc temps puguem sortir de la servitud de les llargues i confuses ciències;*[2] en son entusiasme cristià quedà molt debilitada l'autoritat dels eterns herois de la ciència eixits de l'antiga Grècia,

1. Diuen els graves i crítics Bollandos, parlant del Beat Ramon Llull: «In tanta sanctorum multitudine, qualem acta nostra exhibent, vix quemquam reperies, cuius res gestas tam multi, tam varii scriptores illustrandas susceperint.»

2. «... ut modico tempore e servitute longarum et confusarum scientiarum egredi valeamus.» *(Ars universalis.)*

i així veiem en *El Desconhort*, com contrariant l'Ermità son Art per ésser del tot contrari als sistemes racionals dels clàssics filosops, Ramon:

... felló fo,
Quant ve que l'Ermità tenia opinió
Que'ls antics filosops en los quals fe no fo,
Sian estats començ de tot ço qui és bo.

El P. Pasqual vol que el nostre illuminat Doctor tingués erudició filosòfica i allega tres o quatre entre filosops i Pares de la Iglésia citats en sos escrits; mes nosaltres la impressió que n'havem rebut en nostres lectures, certament insuficients, atesa la magnitud de l'home és de que en el Beat Ramon l'erudició filosòfica era escassa; és un filosop espontani qui no s'és assegut mai en els bancs de l'escola, ni s'ha cremat les pestanyes llegint; la comunió d'esperit amb els altres filosops o fou intuïtiva o rebuda en la corrent de la general illustració; potser més que ningú, imitant el famós rei, podria dir: *La filosofia só jo*. Fou un pensador atalaiat en si mateix, no s'atura en el pensament dels altres, el moviment de son esperit argüeix una falta de disciplina científica, i no mostra ésser un home qui ha posat son cap sota el jou de la ciència; si fins de la fe, per la qual generosament donà la sang, recorda amb delectació que és (segons ensenya també la Santa Mare Iglésia) forma passatgera de l'enteniment humà, ¡jou qui serà romput en el regne de la glòria!...[1] I també li escau el títol de Doctor Romàntic perquè ningú com ell ha

1. Ens apar que aquest concepte del Beat Ramon Llull és el que ja d'ell tenien els contemporanis, així en el famós atestat que li féu el canceller de la Universitat de París en l'any 1311 (publicat pel P. PASQUAL, *Vindiciae*, pàg. 291, t. I), se li reconeix *zelum fervidum, et intentionis rectitudinem pro fidei christianae promotione*; mes se li permet l'ensenyança, no perquè fos *argentum et aurum*, sinó perquè pugui *instar Pauperculae in sacrum Gazofilacium, aliquid mittere de suae substantiae nuditate*. Demés, l'opinió mai l'ha tingut per un filosop com els altres, sinó com a un home d'una doctrina d'origen prodigiós.

volgut la popularització de la ciència, vol treure-la de sa categoria aristocràtica, vol casar-la amb el poble, propagar-la a tots els testaments, i com diu en son llibre *Del gentil i dels tres savis*, escrit en aràbic, es proposa trametre la seva Ciència, comprensiva de tota ciència i de tot art, tant als llecs i senzills com als subtils i instruïts, amb poques paraules i planeres.[1]

No li volem negar, emperò, el títol de Doctor Il·luminat amb què la fervor dels seus antics deixebles el distingí; mes que tal volta és un corroborant del nostre concepte que acabem d'expressar. Perquè ¿què és un romàntic sinó un il·luminat, un home qui no es guia per regles, sinó per sa pròpia llum? No participem nosaltres de l'opinió del P. Pasqual, qui creia que l'art demostratiu li havia sigut revelat; el no haver reeixit aital sistema, l'obscuritat invencible de la teoria del mateix, l'experiència de tots els sants qui han tingut amb la Divinitat comunicacions més íntimes i meravelloses, els mateixos principis de la Iglésia qui ensenya que tota la revelació de la Veritat fou feta per Jesucrist, i que dubtes i qüestions n'hi haurà fins a la fi del món, no permeten donar un origen sobrenatural i diví a l'Art i a la Ciència de Llull, qui volia encloure dins de poques fórmules el contingut de les ciències divines i humanes, atènyer lo que la ciència mai ha pogut atènyer, i ésser la clau única amb la qual podia evidenciar-se i demostrar-se tot, tant lo contingent com lo necessari. El famós teòleg P. Vázquez, de la Companyia de Jesús, fa sobre l'esperit del Beat Ramon la següent declaració, a nostre parer molt justificada i sòlida: *Spiritum Dei in multis Raymundum habuisse quod singulariter indicant scripta eius de Philosophia Amoris, de Amico et Amato, et magnarum Contemplationum, aliaque multa... potuit tamen in aliquibus non ex Dei*

1. «Cum tamen desiderem bonum commune, et disponam hunc librum scribere tam laicis et rudibus, quam subtilibus et provectis, idcirco in principio breviter et planis vocabulis proponam hanc scientiam.»

Spiritu, sed ex proprio cerebro aliqua depromere, quae licet Catholica essent et vera durius tamen, quam par erat, ab eo discerentur et explicarentur.[1]

Son encaparrament sobre la demostrabilitat de la fe fou gran, sa idea dominant, i com el punt on convergien tots els seus esforços racionals i fins la major part de sos escrits; cosa que, sens dubte, en part naixia de l'oposició que feia a la malèfica influència dels averroistes, qui suposaven que la fe no podia ésser confirmada per les proves de raó, doctrina que, com és sabut, acabà en l'absurd d'admetre que una cosa pot ser vera en religió i falsa en filosofia.[2] És cert que de la confrontació de totes les obres lullianes, que sempre sotmet a l'autoritat de la Iglésia, resulta evidentment que lo que ell entenia per demostració era, o bé l'exposició de la congruència de lo sobrenatural amb lo natural, o lo que en teologia molt científicament s'anomena no demostració de la fe, sinó dels motius de credibilitat d'ella, i així en el llibre *Mirandarum demonstrationum* hi ha el capítol XIV: *De demonstratione miraculosa,* en el qual afirma que *miracula sunt demonstrationes necessariae intellectui;* mes la cruesa d'expressió en les obres lullianes és tremenda, i el desenfrè de l'apetit demostratiu arriba a l'últim terme, lo qual sens dubte féu dir al venerable i sapientíssim cardenal Bellarmino, d'altra banda molt devot del nostre Doctor, que considerava sa doctrina peculiar *sterilis et periculosa.*[3]

És indubtable que a la *forma* de la doctrina lulliana pot aplicar-se-li aquell discret principi de sant Tomàs: *Ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis,* essent així que Llull fou un verdader atleta de la fe, i que tenia son enteniment del tot sotmès a l'autoritat de la Iglésia. En el *Dialogus Fidei et Intellectus* explica que anaven de camí l'Enteniment i sa ger-

1. Disp. 133, cap. IV.
2. Vegeu *Supplicatio Sacrae Theologiae Professoribus et Baccalaureis Studi Parisiensis.*
3. Apud PASQUAL, *Vindiciae lullianae.*

mana la Fe. L'Enteniment conta que un rei sarraí molt entès en la filosofia disputà amb un cristià, el qual li provà que la llei mahometana era falsa. Aleshores el rei digué a son interlocutor que li demostrés *per necessarias rationes* la Fe cristiana; i com li contestés que la Fe no podia demostrar-se *per necessarias rationes*, li diu el rei: *Tu valde male fecisti, quia eram saracenus, sed nunc sum nec saracenus nec christianus.* Amb motiu d'aquest cas, l'Enteniment i la Fe sostenen un diàleg, en el qual aquell diu a aquesta que els infidels irien *ad te per me, et ad me per te, tamen mediante Divina Gratia.* Allega el text d'Isaïes, *nisi crediteritis non intelligetis;* i com la Fe provés la incompetència i desproporció de l'Enteniment per a compendre el gran misteri de la Trinitat divina, aquest diu que és possible, mediant la llum de la gràcia. Mes el benaventurat Doctor aquí s'oblida de que la llum de la gràcia és cert que fortifica l'enteniment, mes no canvia son ritme discursiu, la màquina intellectual és la mateixa, per lo qual ses operacions seran més assegurades, però no se li afegeix una nova facultat racional. Continuant la discussió, diu l'Enteniment a la Fe: *Veniamus ad experientiam,* i aleshores fa admirables consideracions sobre els misteris més elevats de la revelació cristiana, la Trinitat, l'Encarnació, la resurrecció dels morts, etc.; en particular sobre l'*Opus intrinsecum,* com ell diu, de la divina Substància, o sia en la vida del Ser diví, especula altíssimament; mes és indubtable que aquestes especulacions no les hauria fetes pas sense la revelació cristiana.

Son aparent racionalisme pot ésser més infantil que altra cosa, més fill de son caràcter d'illuminat que de pretensió filosòfica; se manifesta també, i és digne d'ésser conegut, en el llibre titulat *Super psalmum quicumque,* o sia llibre del Tàrtar i del Cristià. És l'argument, que un tàrtar habitant en un lloc que tocava a la ratlla del país dels sarraïns, sortí de sa terra cercant qui li ensenyés una llei de salvació. Troba primer de tot a un jueu, el qual l'instrueix en la Llei mosaica; el tàrtar li demana que li ensenyi la seva fe *per necessarias ra-*

tiones, perquè li diu: «Deixar una creença per una altra és inconvenient, però és molt convenient deixar la creença per la ciència».[1] No se satisfà del jueu i se'n va a trobar a un savi sarraí, el qual li conta la beatitud sensual de la secta mahometana. Li fa fàstic, i se'n va a consultar amb un ermità cristià, qui li diu que per son objecte és necessari cercar a un savi, i acompanyant-lo al savi ermità Blanquerna, aquest demostra (a la manera lul·liana) tots els articles continguts en el símbol que comença *Quicumque*. El tàrtar queda convençut i il·luminat, rep la fe cristiana, i agenollant-se fa una magnífica i tendríssima oració. L'home desenganyat de l'efeminada vida mundana, l'esperit sec, com terra sense aigua, qui apeteix dolorosament i vivament la Veritat i no la troba, és la idea vivent en la imaginació de Llull; i aquest estat psicològic se li feia tan trist, com en realitat ho és, a ell tan espiritualista, qui es considera investit providencialment de la missió de satisfer dit apetit de veritat, a tots aquells qui no posseeixen la il·lustració de Crist: «Jo que novament he sigut fet pocurador de l'apetit dels infidels».[2]

Són aquestes paraules del llibre *Mirandarum demonstrationum*, del qual Salzinger declara que en sa tercera part tingué que reconstituir-lo de dos còdexs menjats de les arnes *et quidem lingua Lemovicina*. És gairebé tot ell una eloqüent apologia de l'enteniment humà, mes amb aquella forma especial tan crua, que moltes vegades si un no sabia qui era l'autor, pensaria que estava llegint un racionalista arravatat. Creiem, no obstant, que en aquest temps d'apocament racional és una joia per a delectar el cor del qui ama els furs de la humana intel·ligència. Déu ha exaltat sobre totes les espècies, diu el Doctor Il·luminat, a la humana, per raó de l'enteniment, el qual en l'altra vida, deixada la fe, trobarà son complement, puix de lo contrari, si així no era, afegeix amb

1. «Nam est inconveniens dimittere unam credulitatem propter alteram sed dimittere credere propter scire est valde conveniens.»
2. «Ego qui noviter sum factus Procurator appetitus infidelium.»

gran profunditat, es mouria sense encontrar-lo mai, restant, de conseqüent, sense atènyer son fi. Es troba en aquest llibre una verdadera concupiscència especulativa o de contemplació: el goig de l'exercici intellectual sobre els atributs divins i els conceptes metafísics brollen d'aquesta gran intelligència qui es despertà tan meravellosament a la vida racional; és cert que sant Tomàs diu en sis o vuit ratlles lo que ell explica en vint capítols; mes sempre delecta veure aquell moviment d'esperit. La relació de lo condicionat a lo incondicionat la va contemplant en tots els aspectes imaginables, de la contemplació, per exemple, de la servitud s'enlaira a la visió del sobirà domini, i és sempre la fi de totes ses contemplacions l'adoració de lo incondicionat. Mes a quants errors no poden donar lloc aquelles desimboltes paraules, escrites en el llibre de què tractem: «Ha volgut el suprem Bé que els homes qui no tenen subtil enteniment... poguessin usar de la Fe, i els homes subtils... poguessin entendre els articles».[1] Bé és cert, no obstant, que en aquest mateix tractat afirma que l'home més fàcilment entén, en aquest món, que el tot és més que la seva part i el blanc contrari al negre, que no pas els articles.[2]

El fi pràctic que es proposava el nostre Doctor i que l'empenyia a la predicació de son racionalisme ben intencionat i de l'Art demostratiu, queda evident en el llibre titulat *De quinque sapientibus*, el qual dins de la utopia conté una previsió admirable. Preocupava al mestre Ramon en gran manera la unitat de tots els homes en la Iglésia per Crist instituïda, i creia que per a obtenir-la era medi convenient la unitat de la ciència, illusió filosòfica en primer lloc, i després novetat perillosa en l'ordre religiós, ja que per la propagació de la fe

1. «Supremum Bonum voluit, quod homines, qui non habent subtilem intelectum... possent uti fide, et homines subtiles... possint intelligere articulos.»

2. «Facilius intelligit in isto mundo quod totum sit plus quam sua pars, et quod album sit contrarium nigro, quam articulos.»

Crist instituí altres medis, i des dels Apòstols ençà amb ells s'ha fet la difusió del regne de Crist. Volia tornar al gremi de la Iglésia els cismàtics, convertir els mahometans i evangelitzar els tàrtars, *que no tenen encara Llei,* abans no els surti un legislador, com Mahoma per exemple, o bé els jueus, o els sarraïns no els atreguin a la seva Llei. Li feia paor la multitud dels tàrtars, coneixia que era una raça qui s'anava organitzant en poble, i fins temia pels cristians, qui eren pocs en proporció d'aquella gentada.[1] Altre cop vol demostrar els dogmes cristians *per necessarias rationes;* i dirigint-se al papa Celestí V i als Cardenals, els demana la realització de la unitat catòlica de l'humà llinatge, i els proposa el nombrament de dos cardenals, un destinat a fonamentar la part científica i religiosa, la qual deuria ensenyar-se en *omnia linguagia mundi.* Aquest fóra, usant ses paraules, el *thesaurum spirituale;* l'altre cardenal tindria a son càrrec el *thesaurum corporale;* és a dir, la part militar per a expugnar els infidels: això és, la realització de l'antic projecte d'unificar totes les ordres de cavalleria *qui facerent missiones guerris.*

Dins de son entusiasme religiós i de la rectitud de ses intencions, sempre admirablement desinteressades i dirigides a un fi sobrenatural, es veu que algun cop el venerable home es coneixia la flaca. Parla molt llargament en aquest llibre de sos projectes i de ses demostracions, *secundum aliquem novum modum, quem Deus mihi dedit,* allega moltes proves, que els teòlegs anomenen de congruència, mes escriu tant, *oportune, importune,* sobre aquest assumpte que el tenia preocupat, que conclou amb les següents paraules, en les quals creiem que el lector veurà una comprovació de la ingenuïtat de Llull i del caràcter deliciosament infantil qui distin-

1. El temor profètic que amb vivíssimes paraules expressa en aquest llibre l'illuminat Doctor sobre la destrucció de la civilització cristiana pels tàrtars, convertits a una llei falsa, podem dir que quedà confirmat amb les horrendes invasions dels otomans, qui posaren en perill tota l'Europa, i s'ensenyoriren de les terres de més antiga i florida civilització d'aquesta part del món.

geix a aquest filosop, espècie de gegant primitiu nascut del bull de passions portentoses enceses pel raig del diví sol de justícia Crist Jesús: «Tem parlar massa, i si parl massa, suplic i deman vènia a que se'm perdoni».[1]

¿Què en trauríem ara de carregar el cap del lector amb altres notícies dels llibres lullians referents a la filosofia i a la teologia? Són gairebé innombrables, en ells l'home pacient podrà espigolar quelcom de bo, veurà sempre en ses pàgines la gegantesca silueta d'atrevits pensaments, unes internes afeccions sols comparables a les ones del mar, uns projectes que sols pot engendrar la immensitat de l'amor sobrenatural i els quals ell amb gran frisança vol posar de seguida en execució, essent així que encara que hermosos, i alguns verdaders, són somnis que el món pecador mai veurà realitzats; mes aquest utopista no era com els qui avui dia s'estilen: a la visió imaginària vol dar-li existència real, i per a atènyer tal fi, ell mateix noblement s'hi sacrifica. El doctíssim Menéndez y Pelayo amb molta propietat el qualifica d'artista, i sa vida d'epopeia, i és tant així el nostre gloriós màrtir que fins per a ensenyar les *Regles introductòries* o *La pràctica de l'Art demostratiu*, cosa més eixuta que un suro, se val de la forma mètrica, començant amb una entrada de gran majestat; versos que per confusió de la nostra gent havem de dir que sols es poden llegir, que nosaltres sapiguem, en català, en una edició estrangera, en la maguntina de l'ilustre Salzinger, qui els trasllada al llatí *ex ipsomet originali Lemovicensi de verbo ad verbum:*

> Deus ab joy xant...
> . . . . . .
> De Vos, e de lo vostre vul far Demostraments.
> Propter *quid e quita e equiperalments.*[1]

1. «Timeo nimium loqui, et si nimium loquor, supplico et peto veniam ut mihi remittatur.»
2. Volum IV.

Tota la doctrina lul·liana és un cant a la Divinitat, una perpètua adoració de la intel·ligència humana; és el Beat Ramon un gran vident qui va contemplant tots els misteris i excel·lències i perfeccions, tant de l'esperit com de la matèria, en el Ser realíssim, font de tota l'existència; i de que la contemplació és la nota específica d'aquest estrany pensador se'n convencerà qui examini lo que en podríem dir son *organum* particular.

III

El dit Menéndez y Pelayo tracta el sistema lul·lià de realista; i, en efecte, de certa manera és així, a pesar de que el venerable doctor fou ja qualificat en vida, i amb molta raó, de fantàstic. Nosaltres creiem que un estudi detingut de les obres de Ramon Llull demostraria que en aquella doctrina s'hi troben principis molt difícils d'ésser entre si harmonitzats. El procedir de la raó, que ell ensenya, no és aquell admirable desembolicar-se la intel·ligència dels bolquers de la matèria i de lo contingent per a alçar-se al coneixement de l'esperit, de l'abstracte i de l'absolut, seguint la via natural del coneixement humà admirablement explicada per Aristòtil i sant Tomàs; ell vol començar la ciència pel Ser realíssim, font de l'existència, en aquell sobirà concepte vol trobar-hi tot lo demés. Té quelcom de la teoria de les idees arquetipes de Plató; és una imaginació d'espantosa volada, escalfada per la meditació i contemplació, mes a la qual falta la base d'una educació escolàstica qui la subjecti als lligams del raciocini i de la realitat de les coses; no puja de la terra al cel, com ja ensenyà sant Pau, sinó que del cel baixa a la terra i vol practicar una completa renovació de la terra; té, doncs, molt d'utopista, de somniador, de reformador *a priori*, coses molt impròpies de la nostra raça, i és en ella, segons el nostre humil parer, un pensador exòtic. La gran mole de les obres de Llull és un immens monument de formes ciclòpies, de materials preciosos,

qui revelen un geni, un desesperat esforç de l'esperit humà; mes, dit monument no té un resultat pràctic. És, doncs, una excepció gloriosíssima en la història del pensament català, sempre pràctic, moderat i enemic de falleres i cabòries, i és al propi temps confirmació d'aquella altra qualitat que el distingeix de voler cercar els fonaments racionals de la cosa, de caminar per sos propis peus, i no que el portin, fugint de la submissió als homes i volent tan sols ésser súbdits de la veritat; així fou alletada la intel·ligència del poble català per aquells admirables frares predicadors, deixebles de sant Ramon de Penyafort, inspiradors i servents del gran En Jaume, qui portaren al nostre poble a la unitat del pensament per medi de la noble convicció racional.

Mes al propi temps que en la construcció de son sistema metafísic devem qualificar-lo d'utopista i *apriorista,* i en certa manera de platònic; en canvi, ningú potser com ell en aquelles edats, fora que sia l'altre franciscà, Roger Bacon, ha fet tant d'ús ni tan admirable defensa del sistema d'observació i experiment, així en la regió de l'esperit com en la de la matèria. Aquesta curiosa antinòmia de l'esperit del Beat Ramon Llull l'explica son caràcter i ofici de perpetu contemplador, i fins podem dir que per qui conegui lo que és contemplació no existeix tal antinòmia. El *novum organum* lul·lià, que l'autor creia inspirat per Déu, és ni més ni menys que un hàbit intel·lectual contret a conseqüència de la pràctica de la contemplació; el mètode *noviter inventum,* com ell diu, o sia l'equació, és el moviment natural de l'enteniment quan contempla, comparant relacions.

És cert que l'antiga escolàstica usà tot sovint de l'equació en sos mètodes científics i filosòfics, especialment sant Tomàs; mes el venerable mestre, de qui tractem, posà la demostració *per aequiparantiam* sobre totes les demés, pretenent que era superior a la prova sil·logística, deductiva i inductiva, i més verídica i aplicable a tots els ordres de l'humà coneixement. Enamorat en ses contemplacions de l'equació perfectíssima que existeix entre tots els atributs de la divina

Substància, fundant-se en que tota criatura guarda la semblança de son celestial Factor, posa el coneixement de Déu, la lletra A, com ell diu, i en la qual significa el concepte del Ser realíssim, com a fonament de tot el sistema. Descriu setze virtuts, o atributs, de la lletra A, amb les quals forma cent vint càmeres o casetes, i amb la combinació d'elles, els amadors de son Art tindran coneixement de Déu i podran resoldre les qüestions *per necessarias rationes*. Així s'expressa en l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*, que Salzinger declara ésser *Clavis et Clausura omnium artium et scientiarum et omnium operum divi Auctoris*. Aquest primer lluc de l'arbre de la ciència lulliana va creixent, en diversos tractats, no en virtut d'un projecte organitzat qui es va realitzant, sinó segons les circumstàncies ho porten. Completa el pensament en l'*Ars universalis*, on al queixar-se de les ciències existents, i al proclamar una espècie de comunisme científic, declara que en aquelles: *particulare in universali quaerere per artem, minime demonstratur*, i ell va ordenant son laberíntic sistema, amb el qual vol fer demostració de totes les ciències, essent *finalis intentio huius artis reperire*. I, perquè sabuda aquesta, *faciamus necessariam demonstrationem illius, quod in reliquis scientiis credibile atque probabile secundum veritatem existit*. Aquest imperi sense fronteres de la demostració, aquesta unificació de la ciència, amb lo qual sembla entusiasmar-se un dels més illustres i benemèrits savis espanyols, ens fa l'efecte del comunisme, una utopia eterna dels homes; com la panacea mèdica, perenne en totes les edats, és l'enlluernament causat per la consideració imaginativa d'un estat que no podrà atènyer mai el món pecador, és l'enyorament d'aquella ciutat il·luminada per l'únic Sol de les intel·ligències, d'aquell regne de la perfecta unitat; mes pretendre'l els homes en l'estat present és, repetirem amb el sapientíssim Bellarmino, cosa *sterilis et periculosa*. En va l'il·luminat Doctor, en altre llibre,[1] volant com *Icarus* amb ales de cera, per les més

1. *Introductoria Artis demonstrativae.*

altes regions, després d'una exhortació fervorosa als deixebles a seguir-lo en la persecució d'aquesta unitat científica afirma netament: «Haec scientia assimilatur Scientiae divinae, quae cum sit unita Essentiae divinae, omnia ipsi Deo representat, ita haec quodam modo est representativa omnium, quae possunt cadere sub investigationem humanam *brevibus et paucis*».[1] El realisme científic de Llull, la unitat de totes les ciències [2] per ell pretesa i per tants entusiastes deixebles cercada, és una tremenda confusió de l'element formal i del material de la ciència; la unitat formal existeix, la unitat material és una quimera; les lleis de la força són les mateixes en tots els sers corporals; i, no obstant, les ciències qui d'aquestes s'ocupen són innombrables; així també en l'ordre racional i filosòfic, la llei orgànica de la ciència és la mateixa, mes les ciències són i seran perpètuament distintes i el saber l'una no farà saber l'altra; ni és possible trobar aquells conceptes lullians qui enclouen, segons ell, la universalitat del coneixement, perquè l'element formal, la forma científica, no nodreix la intelligència, és un instrument per adquirir la ciència, mes no ella mateixa. El Beat Ramon s'oblida de les diferències entre el verb humà i el Verb diví; de que en el món contingent en què vivim lo credible i lo probable és lo comú i l'ordinari i lo demostrable *per necessarias rationes*, es redueix a lo que és base de la vida humana, així en l'ordre espiritual com en el

1. Aquesta ciència s'assembla a la Ciència divina, la qual, estant unida a l'Essència divina, representa en totes les coses al mateix Déu; així aquesta és representativa de tot lo que pot caure baix la humana investigació *amb breus i pocs* (conceptes).

2. La reducció de totes les ciències a la unitat, tantes voltes profetitzada, és una ilusió que, a nostre entendre, desvaneix Sant Tomàs en la *Summa contra gentiles* (lib. II, cap. XCVIII): «Cognoscere enim aliquid secundum genus tantum est cognoscere imperfecte et quasi in potentia; cognoscere autem in specie est cognoscere perfecte et in actu. Intellectus autem noster, quia infimum gradum tenet in substantiis intellectualibus, adeo particulatas similitudines requirit quod unicuique cognoscibili proprio oportet respondere propriam similitudinem in ipso...» La generalització científica és, doncs, un coneixement potencial, no una realitat de coneixement actual.

corporal. No obstant, el nostre Doctor un cop posada la base en l'*Ars compendiosa,* i havent-la més explicada en l'*Ars universalis,* estén aquesta a les quatre ciències generals de Teologia, Filosofia, Dret i Medicina, i tant lo sobrenatural com lo natural, tant lo contingent com lo necessari, lo mateix l'ordre espiritual que el material, de què tracten dites quatre ciències, tot ho vol resoldre amb les seves combinacions algebraiques, amb una perpètua equació, *demonstratio per aequalia,* demostració que declara superior a la deductiva i inductiva adoptant-la amb sense igual entusiasme. Ell, el gran amic i propagador del procediment experimental, vol, no obstant, amb els seus conceptes, expressats en forma algebraica, fer demostració *a priori* de fets enterament dependents de la lliure voluntat divina, com l'Encarnació i la Redempció, definir i resoldre les qüestions de dret positiu, ciència contingent i variable segons les circumstàncies, i fins donar coneixement de la medicina.

I veus aquí aquest gran utopista, aquest home qui amb pocs i breus conceptes us vol donar coneixement de tota la ciència humana, al mateix temps proclamar principis científics propis de les escoles més experimentals; així com també és curiós veure a tan resolt racionalista predicant la limitació de les facultats humanes, la nostra falta d'*acabament,* usant la seva clàssica paraula, amb una fermesa, eloqüència i convicció superior a la que demostrava el nostre estimat mestre Xavier Llorens, i fins el mateix Hamilton, els quals dos filosops de l'escola del sentit comú o escociana s'haurien quedat esglaiats al veure el mestre Ramon proclamar gairebé els seus mateixos principis i fins amb similars paraules. En el llibre *Introductoria artis demonstrativae,* on exposa el mètode d'estudi (capítols XXXIX a XLI), dóna gran importància a l'experiment, i estableix el principi de que *experimenta faciunt universale, quod est principium scientiae et Artis,* i que és convenient arribar *per comparationem sensus ad notitiam intellectus.* Admet *principia per se nota,* així en l'ordre racional com en el sensual, com l'escola escociana, els quals

amb l'experiència, ja sia intellectual, ja sensual, certifiquen sa potència tan clara i infalliblement que treuen d'ella tot temor d'errar.[1] Per això sens dubte, per la importància que donava al coneixement immediat (usant el llenguatge dels moderns filosops del sentit comú) per a certificar invenciblement la potència en el gran *Llibre de Contemplació,* pretén sempre elevar-se a la divinitat, prenent per base el coneixement de les criatures, i seguint aquesta mateixa inclinació, el nostre piadosíssim racionalista, desconfia del raciocini típic, el sillogisme, i proclama l'equació com a instrument el més verídic de conèixer. Qui llegeixi el següent capítol dedicat al gran llibre de Contemplació, i sobretot el capítol de dit llibre que posem com *apèndix* intitulat: *Com lo apercibiment e la conexensa del home és fenida e termenada,* veurà clarament com el sistema racionalista del Beat Ramon Llull no és tal sistema racionalista, almenys en la seva ciència esotèrica; al revés, és experimental, enclou, expressada en gran relleu i amb una excellència superior, la doctrina de la limitació que en nostre segle principalment han ensenyat alguns filosops escocians; i fins podem dir que trencà les cames al racionalisme en el seu *novus modus demonstrandi,* o sia la prova *per aequiparantiam,* declarant-la *verior, fortior et clarior quam modus demonstrandi secundum dialecticum syllogismum.*[2] Doncs, ¿qui podrà lligar caps? ¿Com se lliguen aquests principis amb les grans pretensions de *l'Ars compendiosa* i de l'*Ars universalis,* i de tants altres llibres lullians, de portar la demostració a tots els ordres, fins a la inefable Trinitat divina i a son *opus extrinsecum,* enterament lliure, lo qual vol demostrar *a priori* sense recórrer a la demostració històrica? L'explicació d'aquesta antinòmia deu, indubtablement, cer-

1. «Quod suo experimento sive sensuali, sive intellectuali adeo clare et infallibiliter certificat potentiam, ut omnem ambiguitatem ab illa auferat.» (Vegeu SALZINGER, *Praecursor introductoriae in Algebram Speciosam universalem... B. Raymundi Lulli.*)

2. *Liber de Novo modo demonstrandi.*

car-se en el caràcter d'illuminat del Beat Ramon, en què sa ciència no té la disciplina de l'escola, sinó l'amable vaguetat de la contemplació, en què la falta de conreu escolàstic li fa gastar termes en sentit impropi, confonent la visió contemplativa amb la demostració racional; i per lo que ateny a lo que en podríem dir sa ciència esotèrica, confessem senzillament que hi havem penetrat molt poc, lo qual no ens costa un gran esforç d'humilitat després que lo mateix digué el subtilíssim Gabriel Vázquez i que confessà el doctíssim Salzinger, home versat per espai de trenta anys en les disciplines matemàtiques que tantost ningú havia comprès a Llull, i que ell, en Salzinger, solament havia penetrat son sistema al cap de molts anys empleats en l'estudi de ses obres. De totes maneres, com havem de judicar l'esperit del nostre gran doctor, no per ses fosques doctrines, sinó per les que són evidents i irrefragables i exposades en son llibre fonamental, anomenat pels antics i més illustres lullians *Magnus liber contemplationis*, devem concloure amb el ja citat Vázquez, que en la doctrina lulliana és indubtable que s'hi troba l'esperit de Déu, particularment en els llibres místics i ascètics però que en algunes parts és massa dura i mal expressada, i exposada fins a interpretacions herètiques; la imputació que se li féu antigament, i que avui dia ha copiat En Canalejas, d'ésser la doctrina lulliana una barreja del mahometisme i judaisme amb el cristianisme, és impossible de sostenir-se després d'una llegida dels llibres del Beat Ramon Llull, la preocupació contínua del qual fou la conversió d'aquells infidels; i si bé ell posava la discussió amb aquests en un terreny admissible per tots: això és, la raó i la llei natural, en això obrava molt racionalment, tractant-se de gent qui no admet la revelació cristiana, i seguia les petjades de tots els grans apologistes cristians, i fins dels doctors de la Iglésia, qui admeten un preàmbul de la fe.

Un dels punts més disputats en les qüestions lullianes, és sobre si fou o no alquimista el nostre illuminat Doctor. L'illustrat catedràtic de Química Sr. Luanco ha escrit una eru-

dita Memòria sobre aquest assumpte. Els antics estaven discordants; mes el gran lullià Salzinger, en la passada centúria l'home més en disposició de judicar de la cosa pel gran nombre de manuscrits lullians, molts d'ells en llengua catalana que arribà a arreplegar, qui passà vint anys en l'estudi d'ells, i qui fins es comprometé a que, qualsevol manuscrit que se li presentés, a la segona llegida diria si era o no de Llull, defensa a peu i a cavall que Llull fou alquimista, i nosaltres estem també plenament convençuts d'això, prenent aquest nom en la significació de naturalista experimental. A molts dels antics qui ho contrariaven els qualifica Salzinger d'enemics amics, puix considerant l'alquímia com a superstició, nigromància o xerroteig vulgar, i fins com art criminal per a objectes il·lícits, com el mateix Llull en alguna part la considera, creien ofensiu a la santedat del gloriós màrtir de la fe catòlica una tal professió; mes Salzinger, naturalista instruïdíssim, els prova que l'alquímia és sa principal glòria científica. Prescindint de que molts tractats de coses naturals del nostre doctor quedaren corromputs en les successives còpies, com també passà en els tractats filosòfics i teològics, ficant-s'hi rondalles i receptes nigromàntiques, és indubtable que el gran escriptor català fou naturalista, i naturalista de primera potència. Sa descendència científica és nombrosa i il·lustre, i el reconeix per pare i li atribueix amb raó la defensa i sosteniment de la matèria prima, *non illa peripateticorum metaphisica, sed chimicorum Lulistarum phisica,* usant unes paraules del Salzinger; i demés l'ús i l'ensenyança en alt grau d'anàlisi i de la síntesi química. Les aficions naturalistes són evidents en diferents dels seus llibres indubitables, i existeix sobretot el llibre *Chaos,* que decideix la qüestió sense recórrer al de *Quinta Essència,* que almenys és probable fos escrit per ell en sa primera forma. Els antics lullians i algun escriptor modern, qui creien seria una taca pel seu mestre la professió d'alquimista, atribuïen al jueu convers Ramon de Tàrrega, frare predicador, després relaps en gravíssims errors, la composició dels llibres catalans tractants d'alquímia;

el Salzinger desfà l'argument, i el P. Pasqual dóna la solució distingint entre els llibres d'alquímia supersticiosos i vulgars i els tractats amb fi científic, dels quals, almenys d'alguns, deu afirmar-se que procedeixen de Llull per la igualtat de sistema, la identitat d'estil i la unitat de fi. El Sr. Rosselló ha publicat el fragment del poema didàctic titulat *L'Art d'alquímia,* que té tota la fesomia lulliana i perfecta germanor amb l'altre poema *Regles introductòries a l'Art demostratiu,* que publicà en català Salzinger, i del qual havem transcrit nosaltres alguns versos. Recordi's aquella introducció i son perfecte paral·lelisme amb la de *L'Art d'alquímia:*

Amor me fay ayçò rimar.

Paral·lelisme que continua en la indicació del procediment científic, puix si en les regles introductòries a l'Art demostratiu estableix la prova *per equiperalments,* segons sa constant idea, en *L'Art d'alquímia,* poema enrevessat i capaç de girar el cervell, volent alçar el coneixement de l'home al Criador, li diu:

Conexeràs per l'ens extens
Del Simple per *concordança...*

Mes entre els llibres de Llull, naturalista, que deuen en primer terme cridar l'atenció, sens dubte s'hi ha de posar el llibre *Chaos,* del qual volem copiar unes quantes ratlles que delectaran el lector instruït, demostrant-li la perspicàcia de Llull i el coneixement que posseïa de la naturalesa material: «Illud siquidem Chaos est illud subiectum, in quo et de quo sunt omnia entia naturalia sub lunari circulo, continens in se omnia quinque universalia vel praedicabilia, et decem praedicamenta atque omnia semina causalia, quae siquidem omnia praedicta in instante creationis ipsius Chaos creata sunt, hoc sic intelligendum est, quod ista nihil ponunt super essentiam Chaos, sed ideo dicuntur creata in eo, quia de eo possunt omnia fieri per diversas transmutationes.» ¿No es troba en

aquest text lullià harmonitzada i concordada la idea del transformisme de la matèria amb la veritat de la Creació, dogma de la religió revelada i principi de tota racional filosofia? Els quatre elements són pel nostre doctor *quatuor potentiae, cum quibus Chaos in elementa suam influit essentiam;* i en altre lloc arriba al punt son realisme d'afirmar *quod Genus sit Ens reale,* per tot lo qual, entusiasmat el Salzinger de veure en aquells temps d'abstracció filosòfica un tal enamorament del coneixement immediat o experimental del ser material, exclama: «Quis unquam in philosophia peripatetica tradidit quidquam de Chaos?»

Mes el llibre fonamental de la química lulliana, l'estel que il·lumina a tota l'escola naturalista, la font de ciència de tots aquells antics i benemèrits escrutadors de la naturalesa material, el llibre que posava sobre les estrelles el Salzinger i que la mort no li deixà publicar, és el llibre *De secretis naturae seu de Quinta Essentia,* més comunament conegut amb el nom de *Llibre de Quinta Essència.* Aquesta biblioteca universitària en posseeix un exemplar de l'edició de Colònia de 1568; i si bé ens sembla que és llibre refós i refet pels deixebles i successors, les referències que fa als arbres, a les combinacions de les *cameres* i fins el fons de la doctrina, declaren son origen lullià, lo qual d'altra part es podria provar per la possessió immemorial, puix la tradició científica és, gairebé, es pot dir, general. És aquest llibre una llum esplendorosa en la foscor que en aquell temps dominava en la filosofia natural; té, més que no pas els llibres metafísics i teològics del mateix autor, l'esperit pràctic i de moderació, fugint de la utopia; [1] i si bé és cert que en algun punt, per exemple, estudiant el remei universal o sia la panacea, ja cercada dels grecs, s'aparta del camí pla, ¿no va aquesta pretensió informada d'un alt esperit científic, i no es manifesta fins en els

1. Parlem aquí dels principis científics, puix en lo que toca als experiments, combinacions químiques i receptes que porta dit llibre, no hi podem donar cullerada, puix no hi som competents.

nostres dies? Per això sentim que un distingit escriptor parli amb menys respecte del que es mereixen, dels dos benemèrits i illustres lullians, Salzinger i el nostre P. Fornés, els quals al tractar de les meravelles químiques de Ramon Llull, en parlen amb sentit científic en defensa dels furs dels estudis químics que en la centúria passada, en què ells escrivien, estava encara en els començaments. La panacea de Llull, o sia la quinta essència, és indubtablement un principi científic del filosop de la unitat i de l'harmonia, com li diu el Menéndez, és un element qui concorda magníficament amb tot el sistema lullià, i que ell ingènuament enllaça amb els principis de la filosofia amb els següents termes: *sicut forma universalis habet appetitum ad omnem formam, sic quinta essentia ad quamcumque complexionem.*[1]

No tenim nosaltres competència per a profunditzar en aquesta matèria, mes sí direm, judicant extrínsecament, com diuen els teòlegs, que la missió més fructuosa de Llull (prescindint en l'ordre sobrenatural de la doctrina mística i ascètica i de la santedat i de l'exemple) és la que acomplí com a naturalista; aleshores el veiem el verdader representant de la nostra raça cercant el fonament racional de les coses, però pràctic amant de l'experiment humà, segons el llenguatge modern, donat a l'estudi de la matèria, part essencial de la nostra naturalesa; i essent, en una paraula, un dels més illustres savis qui en l'Edat Mitjana, proclamant l'excellència de l'experiment, i ensenyant l'anàlisi i la síntesi químiques, posaren les pedres fonamentals de les ciències físiques i químiques de la monumental grandesa de les quals tant se n'alaba el present segle; per lo qual, al nostre entendre, el Salzinger

1. «No hi ha que riure's de la *quinta essència* de Ramon Llull, capaç de curar tots els mals i de fer permanent la vida humana, puix els moderns, amb molta menys filosofia, persegueixen la mateixa idea, i creuen alguns haver trobat aquesta *força*, com ara diuen, en el *quid ignotum*, que segons ells influeix l'hipnotitzant i l'hipnotitzat.» — Article de don Joan Soler i Roig en el *Guía de la salud*, copiat en la *Revista d'Estudis Psicològics* (espiritista), de Barcelona, juny de 1890.

i el Fornés treballaren molt discretament al posar com a base de la glòria de Llull la seva ciència química o natural. En una paraula, el nostre gran pensador, en quant és el filosop de la unitat, qui vol portar la demostració a tots els ordres de l'existència, reduint la ciència humana a uns quants principis, ha constituït una ciència xorca, no ha fundat res estable i profitós, tret el moviment que tota batzegada d'un geni gegantí dóna al pensament social; mes en quant s'agafa amb l'experiment i amb l'observació, amb aquests instruments intellectuals illuminats per la resplendor de son geni, es fica en lo més íntim de la naturalesa espiritual i material, analitza i sintetitza, no s'aparta de la realitat, i és un dels principals impulsors del moviment científic envers els estudis experimentals; i en lo que pertoca a l'observació psicològica, les obres lullianes enclouen els principis fonamentals de l'escola moderna anomenada de l'observació, la qual practica mestre Ramon amb l'enginy i l'habilitat propis de l'home qui s'ha donat a la contemplació de l'esperit amb totes ses forces. És a dir, el Beat Ramon Llull ha sigut un factor fecundíssim en el pensament català, en quant s'ha conformat amb la inclinació racionalment observadora que caracteritza a la nostra gent; mes quan les seves portentoses facultats han seguit una altra ruta, és com el llamp i tro, que lluu fins enlluernar i ressona fins a ensordir, mes que se'n torna a la terra d'on ha sortit sense deixar rastre visible.

IV

L'obra mestra del Beat Ramon Llull, el llibre príncep de tota la literatura catalana, que és ja no una obra especial, sinó una admirable síntesi literària, comprenent gairebé tots els coneixements de l'època i la filosofia de l'immens cercle de tots els sers, dependents i enllaçats amb el Ser, font de vida i d'existència universal, quadre immens on se pinten l'harmonia meravellosa de les relacions de tota l'existència increada

i creada, de la naturalesa infinida i de la finida, dels atributs divins i de les facultats humanes, de les jerarquies celestials i dels estaments d'homes, de la societat civil i de la societat religiosa, de l'esperit i de la matèria, espècie de Cosmos literari, esplendent panorama universal vist amb la ullera d'una lluminosa contemplació, és lo que els antics lullians anomenaven *magnus liber contemplationis.*

Havem tingut la sort de disfrutar-lo en la Biblioteca d'aquesta Universitat literària, el quefe de la qual, el benemèrit D. Marian Aguiló, amb la intuïció penetrant que el distingeix, el tenia endevinat, i la identificació del qual creiem que és evident. El doctíssim Salzinger en dóna les senyes i es corresponen exactament amb les del nostre volum. Comença amb les següents paraules: «Jesuchrist Senyor Nostre, en axís com vós sots en dualitat, deïtat he humanitat, en axís, Senyor, nós comensam aquest llibre per gràcia vostra ab dues entensions...» La divisió és exactament la indicada pel savi maguntí, expressada pel piadosíssim mestre Ramon amb la següent forma simbòlica: «En axí com vos representatz, Senyor, en la santa creu sinch nafres, en axís nós volem aquesta obra partir per sinch llibres. En axís com vós volgués al desert dejunar quaranta dies, en axís volem nós aquetz sinch llibres departir, per quaranta distincions. Senyor Déu, Criador nostre, en axís com vós volgués departir l'any per 365 dies, en axís volem nós departir aquestes distincions per 365 capítols. En així com vós, Senyor, havets posades sobre l'any sis hores, les quals al quart any fan dia, en axís nós sobre los dits capítols volem fer un capítol, lo qual departim en quatre parts...» Mes, ¡gran llàstima!, l'hermós i ben conservat manuscrit de la nostra biblioteca no comprèn tot el llibre de Contemplació. Va retolat: *Anónimo. — Llibre de Contemplació de Déu tot poderós i de la Creació del món.* Porta la taula dels tres primers llibres, finits els quals diu a continuació l'*índex: Comensa lo quart llibre,* i despés *e la XXXIII* (distinció) *en*

l'arbre que tracta d'ésser e de necessària e de privació; mes desgraciadament, el cos del còdex no conté més que els tres primers llibres.

Al llegir *per summa capita* el gran llibre lullià ens acudí una idea que volem deixar aquí estampada. ¿No valdria més que en lloc d'erigir tants monuments dedicats a personatges antics i moderns, es fes la impressió d'aquest monument del pensament català, verdadera pedrera de finíssims i colorejats marbres on es podria proveir de rics materials i d'originals formes el jovent estudiós de Catalunya? Perquè s'ha de tenir en compte que aquest llibre, pou veritable de la doctrina lulliana, és tal volta el menys conegut de l'illuminat Doctor, essent així que, entre ses obres, aquesta és com el sol entre els estels, ja que moltes d'aquelles reben la llum d'ella, i fa conèixer a l'Autor tal com ell fou, destruint les sospites que altres llibres fundadament podrien fer nàixer de son racionalisme. El català queda dolçament absort davant d'aquest monument literari, i posseït d'una alta estima per sa raça, al considerar que els altres pobles ibèrics i fins europeus, exceptuat l'italià, tardaren encara dues centúries a despertar-se a l'alta vida racional, almenys servint-los de verb intellectual la llengua comuna i popular. Fra Lluís de Granada i Fra Lluís de León a Castella, són dos estels de primera magnitud en el cel de la literatura i de la pràctica filosofia cristiana; mes quan amb sos raigs illuminaren les intelligències, ja l'astre mallorquí havia recorregut tot l'horitzó i tal volta illuminat a ells mateixos. Perquè el Menéndez y Pelayo creu trobar en el mestre Lluís de León reminiscències lullianes; és indubtable que son esperit tenia certes analogies amb el del gran escriptor català, i segons refereix Cristòfol Suárez de Figueroa, en el principi de son *Forum universale,* afirmava l'illustre poeta i gran escriptor castellà: *tres sapientes habuit mundus Adam, Salomonem et Raymundum.*[1] No volem fer comparació entre

1. Apud SALZINGER, t. I.

els escriptors, mes tampoc volem deixar de dir que Llull és un atleta més gegantí, un esperit més formidable, i que si bé és cert que no posseeix la soliditat fonamental del P. Granada, provenient de que l'enteniment d'aquest havia sigut format baix la insuperable disciplina tomística, ni té aquella forma harmònica, nascuda del freqüent tracte amb els escriptors clàssics; i que si bé no posseeix tampoc l'escollida erudició del cèlebre catedràtic de Salamanca, ni aquell exquisit gust artístic, begut en les fons poètiques de l'antiguitat, emperò la rudesa lul·liana, son pensament llampeguejant, els alarits d'un sentiment major que la força volcànica que esberla les muntanyes, fins els arenys i deserts, més secs que els del continent africà, que tot sovint es troben recorrent les obres de l'il·luminat Doctor, tot plegat atrau, delecta i il·lumina a l'ànima, amb un poder superior al dels dos il·lustres castellans.

Tal volta, atès a que no havem pogut veure més que un còdex incomplet del gran llibre de Contemplació, deuríem dir, imitant el text ja citat en altre lloc, de mestre Ramon, que enraonem massa, mes considerem la cosa de tanta importància, tenim el llibre per de tal vàlua, que creiem que el dia que fos conegut agafaria nova virtut i força la literatura catalana. És com *La Divina Comèdia* per la literatura italiana, llibre substanciós, analitzador i sintètic, humà i diví, social i individual, psicològic i objectiu. Potser té amb *La Divina Comèdia* més analogia de lo que a primera vista sembla: vola, contemplant, pel cel i per la terra, i si no baixa als inferns, en canvi s'enfonsa en si mateix, i la naturalesa humana i els misteris interiors de l'home, les lluites de la consciència, la sutzesa i la puresa de l'ànima, potser de des sant Agustí no havien tingut un artista tan admirable. I diem artista, perquè si bé el fons de la humana i divina filosofia ningú l'ha amotllada com el nostre angèlic mestre sant Tomàs d'Aquino, aquest gran doctor la redueix a fórmules; així com el Beat mallorquí l'escriu amb pinzell àgil i penetrant, ric de color, mostrant el coneixement de la divina Substància, i els misteris inefables que en ella es realitzen, sa manifestació externa a la criatura

racional i la interna influència amb què l'afavoreix, la llei de cada una de les substàncies criades, la vida collectiva de la humanitat i dels diversos estats social, la *termenació*, com ell diu, de tota criatura i de totes i de cada una de les facultats del ser racional i son *acabament* en Déu: la interminació d'Aquest; l'excellència de la llei cristiana, sa superioritat a totes les altres, son fi universal, l'amor a tots els homes, la summa aspiració a la unitat de l'humà llinatge, essent aquests els admirables carreus amb què edifica la sublim piràmide que toca fins al cel. No coneix al Beat Ramon Llull qui no coneix el *Llibre de Contemplació;* és el doll de l'aigua viva d'on davallen totes les demés obres lullianes i fins les dels lullians famosos qui floriren en diverses parts d'Europa; i després de llegir aquest llibre un hom entén fàcilment el verdader fanatisme dels grans talents, espanyols i estrangers, qui haurien donat la sang per la doctrina lulliana. Ja diguérem que un s'explicava per art d'encantament la conversió, de poca durada, de la Universitat de Lleida al lullisme; i, en efecte, era home capaç d'encantar tota una Universitat, en aquell temps en què la unitat humana, tant en el llinatge, com en la creença, com en la ciència, resplendia meravellosament, no acontentant-se les intelligències amb engrunes, com les que dóna la positivista ciència contemporània, sinó apetent el pa substanciós que amb tots els elements humans i divins pastaren homes tan poderosos com sant Tomàs, el Beat Ramon Llull i l'Alighieri.

I no es cregui ningú que el nostre illuminat Doctor resolgués totes les qüestions amb quatre principis brillants, com amb massa generalitat diu dels antics savis un conegut escriptor català, puix la delera per l'anàlisi espiritual i química ningú l'ha tinguda superior a ell; i son procediment demostratiu, pel qual tenia exagerat entusiasme, l'equació, i de la qual se serveix contínuament fins al punt de fer-se molts cops pesat, suposa la vista de l'enteniment fixa en diversos termes juntament. És aquest llibre, direm per a finir, com un tempteig i comparació de totes les coses amb Déu, al qual puja

per *totes dreceres* i escorcolla amb l'enteniment la Substància i la Vida del Ser infinit, valent-se també de l'equació inefable que existeix entre tots sos admirables atributs; no té la solliditat de la doctrina tomística i dantesca, és un escriptor de sentiment i d'observació, un filosop sentimental, essent, sens dubte, un dels qui han obert una via en la ciència i literatura moderna, que si bé perillosa, per raó de deficiència, presenta un ric esplet en el noble camp de la intelligència, conresant-la, d'una part, per medi de l'experiment, segons el ja citat principi lullià: *experimenta faciunt universale, quod est principium scientiae et artis;* i valent-se, d'altra part, del procediment racional de l'equació, medi demostratiu que el Beat Ramon Llull colloca sobre tots els altres. I en lo que pertany a la controvèrsia cristiana, costaria de trobar un altre escriptor anterior a ell qui en llengua romanç hagi batut els errors amb arguments de filosofia natural, lo qual fa molt important el *Llibre de Contemplació,* puix estoja una rica nomenclatura filosòfica, el tecnicisme de l'escola en nostra pròpia llengua, que considerem de necessari estudi, si es vol fecundar la llengua catalana amb vocables que exigeix tot idioma destinat a expressar les altes operacions intellectuals i els interiors fets de l'ànima. El discret copiador del còdex d'aquesta Biblioteca ja conegué la importància del llenguatge tècnic a l'escriure al començament del manuscrit les següents paraules: *Cascuna sciència ha sos propis vocables per qual aquests que sen seguexen són propis vocables desta obra que és en partida teològica e en partida natural.* I per lo que fa al fons de la doctrina, a la manera apologètica de propagar la revelació cristiana, és indubtable que ell fou el cabdill i el mestre, un dels qui obriren la via que després seguiren Sabunde i altres, els quals, emperò, ja no usaren aquesta nostra llengua catalana, tan estimada i usada de l'atlètic propagandista i valerós màrtir de nostra santa fe catòlica. És una glòria de la nostra terra aquella fecundíssima controvèrsia racional i religiosa, començada pels grans frares predicadors, companys d'En Jaume i amb ell cofundadors de l'exemplaríssima societat

catalana, que sortint dels termes de l'escola i de l'esfera científica i especulativa, pren una carrera popular i pràctica encaminada a difondre en els esperits els grans principis de la imprescindible revelació cristiana. El Beat Ramon Llull trobà ja aquesta tendència, mes ell té el mèrit d'haver-la vestida en llengua catalana, fent parlar a aquesta de les més altes i subtils matèries de la telogia i de la filosofia, com podrà veure el lector amb els fragments que anem a adduir del gran *Llibre de Contemplació*, el més admirable monument en son gènere que per diferents segles ha existit en llengua romanç.

De cop veurà el lector el caràcter psicològic del llibre. Diu en la primera distinció:

> «Cor que s'alegra del trobament de les coses finides, gran maravella es sino s'alegra del trobament de la cosa infinida... Si los hòmens han plaer e alegria quant veen arbres fulats e florits e granats, e veen riberes e prats e boscatges, bé devem haver plaers... en lo que's veem e sabem que som en esser; cor qui s'alegra de la belea e de la bonea que's fora de si, be's deu alegrar d'aquella que's dintre de si».

En el segon llibre, distinció quinta, tracta de la matèria prima, descrivint sa finalitat i admirables harmonies amb l'ordre espiritual i sobrenatural, en els següents termes:

> «Déus, honrat Senyor, ple de mercè beneyt siats Vós que creàs la primera matèria de no re, la qual és primera matèria d'on són fetes totes les coses avens cors. E vós donàs propietat a la primera matèria que ela fos reebent division de animals e de vegetables e de genres e de espècies e de formes diverses e de individuus. E plac a vós, Senyor Déu, que la primera matèria no sia crexent ni mimvant, enans la tenits e la conservats d'aquella cantitat en la que la creats... Beneyt siats vós, Senyor, que avets posada la primera matèria pera ésser subyet del ordenament del món, lo qual se fa en ella... E tant sots vós, Senyor, Subirà mestre e ple de tota saviesa, que tot lo que vós havets creat e fet és tot ple de saviea e de ordenament, car tan avets posada gran oportunitat a la primera matèria de rebre for-

ma, que tot lo món ne's esdevengut ordenat per raó de la oportunitat que la matèria ha en rebre forma... Vos plach que la primera materia fos una en tots los individuus e que les formes dels individuus no anassen per una forma, axís com van per una matèria... axís Senyor, ara forma no poria ser en ésser menys de materia, en axí la nostra redempció ni la nostra salvació no poguera ésser en nós menys de la vostra encarnació e de la vostra passió... car la vostra encarnació, passió e mort es aquella cosa per la qual conech que's delits *(deletur)* lo primer pecat, lo qual no se poguera delir per nulla altra cosa sinó per la encarnació que pres en nostra dona Santa Maria... En axí, Senyor, com matèria porta en si totes les formes, en axí nostra fe es cosa per qual esdevé al hom tot be. E en axí com forma no's poria sostenir sens materia, en axí lo nostre bé no poria ésser menys de fe.»

Tracta després dels metalls, vegetables i animals, i en diferents capítols va contemplant els sentits corporals i les potències humanes amb una força de pensament i un sentit psicològic que recorda el gran bisbe d'Hipona. Llull tingué la desgràcia d'haver escrit en català; si fos escriptor francès o castellà, se'l tindria a tot Europa per la primera figura del món romanesc, en lo que toca a filosofia i teologia, ja que sant Tomàs i sant Bonaventura escriviren en llatí.

Noti's en el següent tros de la distinció XIV les generoses idees sobre la llibertat i la repugnància envers l'esclavitud, que ja manifestà sant Ramon, i demés alguns hermosos vocables filosòfics:

«...Són los uns serts dels altres, mas aquesta possessió, Senyor, no és sciencial mas accidental. Car *si en nós no fos defalliment de saviea, ja no fóra nul hom sert de l'altre...* Vostra saviea ha creat home en franch albitre, y vostra saviea fa home, Senyor, esdevenir a tot lo que li és predestinat, y per tot assò no roman que ell no sia ordenat a mèrit de glòria o de pena... Gran és, Senyor, la vostra saviea, car no és null home que pogues imaginar ni comprendre con gran saviea és crear home, y fer hom esdevenir ab franch voler en aquelles coses que li són predestinades, segons so que és previst en la vostra sciència del esdevenidor.»

Contempla la plenitud del Ser diví, l'*acabament* de Déu, en sa essència, i en sos atributs i obres, i per últim:

> «Com tot lo nostre acabament està en lo acabament de nostre Senyor Déu».
>
> «Déus gloriós, honrat sobre tots honraments, poderós sobre tots poders, vós sots aquell qui és tots nostres compliments e els nostres acabaments. Car vós nos avets creats e vós, Senyor, nos aydats ens sostenits, e vós nos tenits bastats en est segle e en l'altre... avets tant d'acabament en vós metex que el vostre acabament, Senyor, és a nosaltres axís com a font viva en la qual se sadóllan tots lo que beuen en ella... E, donchs, foll és quis cuyda a trobar acabament en riquees, car la mort les toll, e foll és, Senyor, quis cuyda que bellea ni fosa sien acabaments, car la malaltia destriu e afolla sanitat e forsa, e foll és aquell quis cuyda de la vana glòria, ni dels delits d'aquest mon que sien acabament e compliments de benaventuransa... Vós, Senyor Déus, sots acabament e compliment de tots nosaltres, per raó dels vostres honraments e de les vostres noblees, e nosaltres som defallens e pobres e mesquins per raó de nostre pobre poder e de nostra gran mesquinea, on per assò, Senyor, lo nostre bé, el nostre restaurament en vós lo cerquem e a vós lo demanem e de vós lo esperem... En axís com la gallina que debades grata en lo munt del forment, en axí debades treballa tot hom que cerch acabament ni compliment en altra cosa sinó en vos, car en tota altra cosa de vós en fora són manifests desfalliments... e en vós ha tant d'acabament que basta a totes les nostres necesitats... Amorós Senyor, ple de veritat o de mercè. En axís com per gran secada se sequen les fonts, les basses, e moren les erbes, en axí per l'acabament quant nosaltres cerquem per nosaltres matexos crexen e multipliquen en nosaltres los defalliments nostres; mes en axís, Senyor, com per gran abundància de pluja s'omplen les basses e les fonts els torrents, en axís quant cercam los nostres acabaments en vós tots los defalliments nostres tórnan en acabaments».

Per la història de les idees estètiques té importància el següent fragment, copiat del segon volum, en el terç llibre, on es pondera l'excel·lència de la bellesa espiritual sobre la física, confessant-se l'autor víctima per algun temps dels frèvols atractius de la forma corporal:

«Com hom se pren guarda en est mon quals coses són lleges e quals són belles».

«...A Vós, Senyor, sia feta reverència e honor per tots temps, que avets ordonat en endressar en tal ordinació e en tal disposició home que pusca ver en ulls corporals e spirituals les bellees e les llegees d'aquest mon. Plaent Senyor... en axís com ab los ulls corporals veem quals coses són belles e quals coses són lleges en les coses sensuals, en axí, Senyor, ab ulls espirituals veem en les coses entelectuals quals coses són belles e quals coses són lleges. E si als ulls corporals Senyor, és plaent cosa veer la claror del alba y de la estela jornal, y los prats y les flors y les riberes y'ls boscatges: als ulls spirituals es plaent cosa cogitar e veer en les virtuts de l'home, axí com amor e paciència e leyaltat e humilitat e pietat e misericòrdia. Lliberal Senyor, dreter, savi, vertader en totes coses, si als ulls corporals plau veer la bella fembra que és ben vestida e ben ordonada, als ulls spirituals és molt lleja cosa de veer ella, si tant s'és que la fembra sia... e vil e de males obres e sutzes... Amorós Senyor, en axí com los ulls spirituals són pus nobles e mellors que los ulls corporals, en axí major plaer e mellor vista és veer les coses que són belles als ulls spirituals que aquelles coses que són belles als ulls corporals. En semblant manera s'esdevé en les coses que són lleges de ver. Car molt major fastig e major pudor e major llegea és a ver a les coses que són lleges segons vista spiritual que les coses que són lleges segons vista corporal... gran maravella com pot ser que'ls hòmens més amen la vista dels ulls corporals que cella dels ulls espirituals, e més senten la bellea e llegea que veen ab los ulls corporals que aquella que veen ab los ulls spirituals. Humil Senyor, obeyt per tots els pobles, ben volgut per totes gens, molt és pus bella cosa de ver spiritualment los fems en l'hort que la mala fembra en la esgleya, ja sia so que los fems sia cosa de lleja figura... car del femaral que's en l'hort ixen fulles e flors e fruyts de diverses colors, e de belles odors e de bones sabors, e de la mala fembra non ix sinó pecat e pudor e sutzetat per ben ordonat que sia. E la mala fembra se posa blanquet e color, es tiny sos cabells e les celles e sa boca e sos ulls per tal que sia vista bella a les gens, e sobre les belles colors e les belles faysons que vós avets posades en ella, ella, Senyor, posa colors que són de coses molt lleges e molt pudens a veer e a odorar e a palpar... En axí com gran sequedat o gran fret és pestilència de fruyts de la

terra, en axí la bellea de les fembres és estada pestilència e tribulació de mos ulls, car per la bellea de les fembres som estat oblidós de vostra gran bonea e de la bellea de vostres obres. E per lo plaer que mos ulls han aüt en ver belles fembres e desitjat mon cor que elles haguessen llur coratge corromput en pudor de luxúria... Com l'arbre que és sech, Senyor, és podat... ell renovella e dóna bellea de si matex als ulls corporals per raó dels rams e de les flors e dels fruyts que met, en axí si vostre plaer era que vós me porgàssets em denejàssets de mos greus pecats, encara poria ésser, Senyor, que jo fos vist per los hòmens bells e nèdeu e ple de bones obres».

Contempla més enllà tots els estats de l'eclesiàstica i civil jerarquia, essent curiosíssim, ple de fondes observacions i del color de l'època, traslluint-se sovint la imaginació somniadora i generosa del gran escriptor. Parla amb gran devoció del Papa de Roma, en lo qual «veem, Senyor, que honrats tota la humana natura, car gran honrament és que hom sia vostre llochtinent en terra...»; dels joglars, qual art, començat per alabar a Déu, vingué al punt de no haver-hi «nenguna art tan vil com art de juglaria», volent el piadós contemplador convertir-lo en ofici honest i espiritual; mes, entre tants, volem copiar el següent text, del capítol en què tracta dels pastors, puix resplendeix de filosòfica hermosura:

«...Los pastors, Senyor, que guàrdan lo bestiar veem que guarden e defenen los bestiars dels llops e de les bèsties salvajes, e dels lladres e dels mals hòmens; mes molt mal home veem, Senyor, que no sab guardar de pecat la potència sensitiva que és cosa bestial, e sab guardar lo bestiar de les bèsties salvajes... on haja major diligència en guardar les bèsties que la sua bestialitat metexa».

El gran pensador contempla amb viva intuïció el misteri de l'home, la *termenació*, com ell diu, de les nostres potències, i els principals sentiments i sentits, i encara que no sia un tros notable, no volem deixar de copiar aquí les següents lí-

nies, extretes d'aquests capítols, on resplendeix el foc d'amor diví i el desig del martiri.

> «E tan s'allonga lo dia, Senyor, que jo patesca martiri per la vostra amor en mij del poble confessant la santa fe cristiana, que tot me sent languir e morir de desij e d'enyorament com no som a aquell dia, e que sia al mij del poble tormentat axí com a lleó o altra bèstia salvaje que és environada de cassadós, aus e cans devorants a aquella».

Mes ara vegi el lector la magnífica manera com prova, amb exemples que tothom pot capir, els diferents oficis, naturalesa i finalitat de les potències sensitiva i racional. S'intitula el capítol: *Com lo sentiment humà és termenat en home:*

> «En axí com lo sentiment humà és termenat dintre loc, en axí és termenat dintre temps, car home és sensible de tals coses en un temps, que no les sent en altre. Beneyt siats vós, Senyor Déu, que no avets termenada l'ànima del home dins lo loch e'l temps on és termenat lo cos del home. Car la entelectuytat e la virtut del ànima passa per inteligència per tot lo loc e'l temps dins la qual és termenada la sensualitat corporal... en axí, Senyor, avets volgut que l'inteligència del ànima sia termenada dintre coses intelectuals, les quals termenen l'ànima del home, en so que home no a conexensa de totes coses... En axí com la bestia fermada no pot atènyer sinó aytal com lo liam li basta, en axí les sensualitats del home no poden sentir ni atènyer sinó aytal com bàstan los térmens. E en axí com a la bèstia fermada hom aporta sa civada e palla de fora los térmens on ella no pot atènyer, en axí les entelectuytats de l'ànima aporten al home les sensualitats que són fora los termes on sa sensualitat no pot atènyer. Com les mies sensualitats sien, Senyor, termenades en aquestes partides de ponent, la mia ànima que remembra les partides de llevant, en les quals patíreu mort e passió per nosaltres pecadós... aporta de la santa terra de oltramar a mon cors viandas de plors e d'escalfament de cor..., e de devoció e de penediments dels falliments que jo he fet contra vós. Si la sensualitat de mon cors és termenada en est mon, la mia ànima, Senyor, que passa en l'altre segle per cogitació, e per imaginació e per

memòria e voluntat e enteniment aporta a mon cors sentiments d'amors e de dousors e de plaers desiderant e amant vós, e la vostra beneyta gloria».

Per certa malastrugança que ha la doctrina lulliana, des del punt de vista científic, per lo qual sens dubte fou sempre tan combatuda per l'ordre dels Frares Predicadors, escola d'incomparable correcció escolàstica, de la fermentació d'ella nasqueren deixebles qui, eixint-se de la carrera de la veritat, caigueren en l'error i en l'heretgia, principalment en supersticions cabalístiques, i en el desenfrè racionalista. El Giordano Bruno, frare i escriptor esbojarrat, la significança del qual no és altra que la d'un reu, i que per tal motiu les sectes anticristianes, glorificant-lo a Roma, han volgut ferir al qui té la representació de la Veritat i de la Justícia, és entre altres un d'ells; mes en els trossos que anem a copiar es veu clarament la pensa catòlica del nostre Doctor i son ver concepte de la fe. És digne d'ésser llegit el capítol en què tracta de *les concordances e contrarietats que són entre fe e raó,* en la distinció XXVIII, d'on són les següents línies:

«...Fe es tant excellent cosa e tan noble que passa los térmens on raó és termenada e reclosa, car de tals coses tracta, Senyor, fe, que raó ni enteniment d'home no pot tractar ni entendre... lo primer escaló on raó comensa a pujar és les coses sensuals e el subirà escaló on puja és les coses entelectuals part *(ultra)* les quals raó no abasta a pujar. Mas no és axí, Senyor, de fe, car l'escaló on fe comensa a pujar és en les entelectuals coses, e d'elles puja a creure part *(ultra)* la intelectuytat del home... raó feneix dintre les termes d'enteniment; per assò, Senyor, és dit que vostra fe val molt més e és pus nobla cosa que raó, per so que pus alt ateny que raó. E en axí com lo foch a natura e proprietat d'ésser lo pus alt element, en axí fe a natura d'ésser pus alt que raó, car raó és composta en home actualment de sensualitat e de entellectuytat, mas fe no's compon, ans és cosa simpla estant part *(ultra)* los estrems de entellectuytats enteses... per tot assò no roman que raó no atenya e no bast a entendre si la fe és vera o falsa, car... segons la disposició e la ordinació de la votra obra

demostra raó qual fe és vera e qual és falsa... En axí com raó ennobleix la fe que és vera, com demostra veritat d'ella, en axí la ennobleix com demostra la fe que és falsa ésser falsa, car revelar falsetat és demostrament de veritat... Raó fa venir fe de potència en actu, adons com demostra raonablement que hom deu aver fe en aquell articles, als quals raó no pot atènyer a entendre. E en axí com raó encatena e empresona l'enteniment humà dintre los termes en los quals es termenat, per so car no a ab quals pusca examplar ni estendre, en axí, Senyor, vostra fre afranqueix e engraneix al home son enteniment, car no'l constreny dins los termes on raó lo termena... A Vós, Senyor, sia glòria e honor per tots temps, car per so avets vós volgut que la ley dels cristians sia vera per meritòria fe e per raonable demostració, pus que nenguna de les altres ligs descordants e contrarians a la veritat que és en la vostra excelent essència divina».

Vegi ara En Canalejas si el Beat Ramon Llull es proposà fer un compost de les lleis judaica i mahometana amb la nostra santa Llei cristiana, i judiquin també, els qui el voldrien col·locar entre els herois del lliure pensament, la idea equivocadíssima que tenen d'aquest gran doctor catòlic. Però encara vindran altres proves del sentiment lullià, exquisidament catòlic sempre, i bé no en totes ocasions degudament expressat.

Amb claredat i concisió admirables descriu la naturalesa de les facultats intel·lectuals de l'home, començant per la memòria: «Molt és, Senyor, virtuosa cosa memòria en hòmens, car memòria és comensament de saviea i de sciència, car per membrar multiplica home en son saber... I com home sia termenat dins breus termes e home no pusca aver en present les coses pasades, per assò és donada memòria al home que posseesca les coses passades, membrant l'estament e la qualitat en la qual són estades.»

La demostració del límit de l'enteniment humà és impossible fer-la més concloent de lo que la fa aquest singular racionalista:

«...Enteniment, Senyor, tant és cosa poca e mesquina que com entent una cosa, de sa virtut no usa en un temps en totes creatures, car totes les creatures no caben en aquella ora en l'enteniment..., assò esdevé per la multitut de les creatures e per lur diversitat, e per la poquea del enteniment, on per assò com l'enteniment entén alguna cosa qualque sia, en aquell punt e en aquell temps ignora e menys conex totes les altres coses, e per assò enteniment d'home és mes ignorable que entenén per defalliment de la actualitat...[1]

»Senyor Déu, infinit e eternal e tot acabat en tots béns. Com l'enteniment humà sia fenit e comensat... no és poderós d'entendre ni de saber tot vós... car tota la vostra totalitat infinida no poria caber en cosa finida, e per aquesta manera confessam e otorgam que enteniment, que és creatura, no pot entendre tota la totalitat de son Creador... e com null enteniment no pusca entendre tota la totalitat de una creatura qualque sia, ¿dons qual enteniment, Senyor, poria entendre tota la totalitat de son Creador?... l'enteniment no pot bé entendre ni saber encontinent tro que ab espay e ab deliberació... en axí com los hulls corporals per sobre acostament del cors tocant a ells perden la ocasió de veer, en axí l'enteniment és soptat per sa acció e per sa actualitat en entendre... És natura de enteniment humà que no poden caber en ell per inteligència aquelles coses que són majors d'ell, on... esdevé, Senyor, que vós que sots major que l'enteniment no podets tot caber en nostre enteniment... Axís com lo pescador amb un pex pren altre pex, en axí enteniment d'home pren e aperceb los uns significats per los altres en so que les unes coses entén per les altres... Com enteniment d'home vol entendre aquelles coses que són fora los térmens de sa virtut e de sa entelectuytat a dons comensa a ignorar; mas com vol entendre aquelles coses que són dins los térmens de sa inteligència a dons comensa a entendre. Molt home enganya si matex com cuyda entendre les coses impossibles a ésser enteses, car cuydant aquelles entendre, està empatxat que no pot entendre aquelles que son enteniment poria entendre...

»Vós, Senyor, avets donat enteniment a home per tal que hom lo seguesca e obeesca, e per assò sommet a subjuga-

1. Aquest admirable pensament guarda perfecte paral·lelisme amb el concepte d'Aristòtil, i sant Tomàs, de la summa actualitat de l'acte pur, o sia de Déu.

ció de mon enteniment e vull ésser son sotsmès e son catiu per obeyr tot so que ell me mania e assò fas yo, Senyor, per tal que ell mania a ésser lloador, e servidor de son Senyor e de son Creador».

Després d'aquestes reflexions sobre la naturalesa de l'enteniment humà, no desplaurà llegir els següents trossos, que donen més llum sobre el sentit de la llibertat verdadera i de l'esperit científic del poble català, en aquell segle XIII, que tota una dissertació. Són de la distinció XXIX i tracten de lo que en diríem ara controvèrsia religiosa i ell anomena *sputació de fe:*

«Com home savi s'esputa ab home errat ignorant veritat, en lo comensament deu guardar si és home entenent o home que haja gros enteniment, on si'l veu que sia home de gros enteniment e que no sia home sobtil, molt mil lo porà trer de son error ab autoritats e ab miracles de sants que no farà ab raons, ni ab arguments naturals, car home de gros enginy pus prop és de fe que de raó... E com home sobtil s'esputa ab altre home sobtil si'l vol trer de son error y endur a veritat convé que s'esput ab ell per raons silogicials naturals, en les coses sensuals e en les coses entelectuals, car molt mils enduu hom a home sobtil a veritat per raons que per fe, ni per autoritats, car l'enteniment com és pus agut e pus sobtil és pus apellat a entendre».

Després d'aquest homenatge a la naturalesa racional de l'home llegeixi's la següent profundíssima observació contra el tolerantisme religiós, principi encarnat en la nostra lleugeríssima societat, i que el gloriós màrtir desfà amb el següent cop de maça:

«Honrat Senyor, aquella lig que dóna significat e demostració que null poble no's pot salvar sino creu en la veritat que aquella significa en si matexa és vera; car impossible cosa és que hom pusca venir a vós que sots veritat, creent en vós falsetat. On aquella lig que significa que en tota creensa qualque sia se pusca hom salvar... aquella lig significa contra vostra justícia que condampna a dampnació tot home que haja creensa contrària a la vostra veritat...

car la vostra justícia seria contrària a la vostra veritat, e assò és, Senyor, cosa impossible que en Vós haja nulla cosa contra vós matex».

Acabarem aquests extractes del *Llibre de Contemplació* amb el següent tros sobre el dogma de la Resurrecció final de la humanitat, on se mostra l'esperit filosòfic de l'autor cercant la finalitat racional que enclou aquest principi de la fe catòlica:

«...Com lo cors e l'ànima fassen ensems bones obres o males en est món per assò és significat que ensems hàjan guardó... Sino fos resurrecció la vostra saviea nos significaria al enteniment humà acabada... E sensualment sentim, e entelectualment ho entenem que en l'acabament del mestre és significat l'acabament de la obra e en l'acabament de la obra és significat l'acabament del mestre. On si resurrecció no fos, Senyor, en ésser, la vostra obra no fóra acabada, e si acabada no fos no significaria a nosaltres lo vostre acabament. On com Vós, Senyor, siats acabat en totes vostres obres, per assò en lo vostre acabament és significat lo acabament de la vostra obra, e per l'acabament de la vostra obra és significada la nostra resurrecció».

Plau-nos acabar posant aquí alguns versos del Cant VI del *Dictat de Ramon.* La doctrina sobre la Resurrecció és la mateixa, el tecnicisme lullià igual, mes la veritat de la vida *futuri saeculi* de la revelació divina, endevinada per la intuïció humana o almenys infosa per Déu a les antigues generacions, és presentada amb quatre cops durs, mes expressius, com tal volta no ha sabut fer la ploma de ningun altre escriptor. Amb profunditat psicològica diu que els humans sentiments restarien insaciats sense la resurrecció:

No fore fi de sentiment,
Si no fos resucitament.

La universal creació en son estat actual d'imperfecció necessita un compliment i

Si no és resurrecció,
Lo mon no ha perfecció.

I la falta d'*acabament* de l'home quan l'esperit s'és separat de la carn, segons ensenya la ciència divina i humana, queda en evidència amb aquest vers que a nosaltres ens entusiasma més que no pas una oda:

Si hom no és ressuscitat
En altre mon pert la meytat.

Atesa la importància del gran *Llibre de Contemplació* i el desconeixement general que d'ell hi ha, posem íntegre el darrer capítol de la distinció XXIX. Difícilment en l'escola escociana ni en els altres filosops qui han predicat la imitació de les facultats humanes, pot trobar-se un tros de tan pregona bellesa filosòfica:

«*Com l'apercibiment e la conexensa del home és fenida e termenada:*

»Déu misericordiós, piadós, humil e dolç e simple e suau. Tres coses són, Senyor, dintre les quals és termenada la virtut del apercibiment humà, les quals tres són, Senyor, la vostra deïtat, e la natura entelectual e la natura sensual. On beneyt siats vos, Senyor, car tan són grans aquestes tres coses e tan és poca cosa l'entenement e l'apercebiment del home a esguardament d'estes tres coses, que les tres coses no poden caber en l'apercebiment del home, e l'apercebiment, Senyor, cab en les tres coses. E gloriós Déu en axí com l'enteniment e l'apercebiment del home és, Senyor, fenit e termenat en les tres coses damunt dites, en axí és termenat e fenit dintre lurs obres; car tantes són, Senyor, los vostres obres e les obres de la natura sensual e entelectual que no poden ésser, Senyor, totes sabudes ni apercebudes per home, car no poden totes caber en saviea ni en sciència d'home. On beneyt siats, vós, Senyor Déu, car en axí com avets volgut lo cors del home termenat dintre sis dresseres en axí, Senyor, vos ha plagut que l'ànima haja fenit e termenat son apercebiment e son enteniment en sis coses les quals són, Senyor, la vostra essència e vostres obres, e natura sensual e ses obres e natura creada entelectual e ses obres. O Vós, Senyor Déu, que avets enamorat mon cor de les vostres amors per les quals mos ulls han abundància de làgremes e de plors com vós, Senyor, siats creador e ànima d'home sia creatura per assò ànima d'home

és fenida en quantitat e és termenada en temps la qual ànima, Senyor, ha son apercebiment fenit e termenat en la vostra infinitat e en la vostra eternitat. E per assò, Senyor, com l'ànima del home a fenit e termenat son apercebiment en vostra infinitat e eternitat, per assò s'esdevé, Senyor, que en lo entenement del home no pot atènyer ni apercebre tota la noblea ni tota la virtut de son creador, car cosa finida e termenada no ha de propietat ni de natura que comprenga tot so que és en cosa infinita e eternal. E en assò que l'enteniment d'home, Senyor, no pot apercebre tota la totalitat del ésser de la vostra essència per assò esdevé molt home en error e en eregia car com lur entenement lur defall, han opinió que no sia en ésser aquella cosa que lur enteniment no aperceb ni entén, e per assò destruen tot so que no càpia dintre lur enteniment. On si ells, Senyor, haujen conexensa de la termenació de lur entenement que és termenat e fenit en vostra granea e noblea, ja ells, Senyor, no destreurien ni negarien, so que destruen e ignoren. Poderós, Senyor, sobre totes coses, graciós sobre totes gràcies, tantes són, Senyor, vostres obres e tan són grans que ja sia assò, Senyor, que'l apercebiment humà sia apellat a apercebre moltes coses, e coses grans e útils e difícils pusca apercebre per tot assò, Senyor, enteniment d'home no basta a apercebre totes les coses que vós fets, on per assò, Senyor, com tot lo que vós fets no pot caber en enteniment d'home, per assò, Senyor, se conclou de necesitat que'l apercebiment humà sia fenit e termenat en les vostres obres. On beneyt siats vós, Senyor Déu, car aquelles obres que no són eguals en quantitat ab l'entenement humà enans són molt majors que ell no és, aquelles obres, Senyor, termenen lo nostre entenement, e les vostres obres, Senyor, que són sabudes dintre lo vostre entenement aquelles abasten e donen abastament, Senyor, al nostre enteniment. Com en axí, Senyor, com lo vexell que és ple de aigua en lo fons de la mar, en axí l'enteniment humà tot ple e complit de les vostres obres, en axí com la mar termena lo vexell per so car no pot tota caber en ell, en axí, Senyor, molt mils encara les vostres obres termenen lo nostre apercebiment e el nostre enteniment. Singular Senyor, unit en trinitat unida en unitat. Tantes són, Senyor, les creatures sensuales e tant son, Senyor, diverses les unes de les altres e tan són coses grans que no poden caber totes en conexensa d'home, e per assò, Senyor, conech que les coses sensuals que no poden caber dintre l'enteniment humà termenen e environen la nostra conexensa e el nostre apercebiment. E com en axís,

Senyor, com los sinch senys corporals no basten a sentir totes les coses sensuals e axís defall l'enteniment a saber totes les creatures sensuals, car axí com los hulls no poden veer totes les formes que són, ni les orelles no poden oir totes les veus ni'l nas no pot odorar totes les odors, ni la boca pot no gustar totes les sabors, ni'l cors pot no tocar tots los tocaments, en axí, Senyor, enteniment d'home no pot apercebre totes les sensualitats que porien ésser vistes, e oïdes, e odorades e tocades e gustades, si era que bastàs a elles a veer e a oyr e a odorar e a gustar e a sentir. E com lo percebiment d'home sia en axí termenat en les coses sensuals, per assò, Senyor, s'esdevé que home ignora les coses sensuals que són fora son enteniment per so car no hi poden caber, per la qual ignorància, Senyor, a home oppinió e creensa e suspita de aquelles coses que hom no sab ni entén manifestament. Creador Senyor sens fi en tots temps, eternal, gran sobre totes granees, com l'apercebiment d'home sia fenit e termenat en les coses sensuals a saber lur esser e lur qualitat, per assò és significat que sia fenit e termenat en les obres que fan les creatures sensuals, car tans són les fets e les obres que fan les creatures sensuals que no és entenement ni apercebiment d'home que tot so que elles fan pogues entendre ni saber. E car com hom, Senyor, sia espècia e animal sia genre, per assò la espècia no pot saber tot so que fan los indivíduus que són en lo genre. On com hom, Senyor, no pusca entendre ni saber tot so que fan los altres hòmens que són de sa espècia, dons com porà saber tot lo que fan los indivíduus que no són de sa espècia, so és a saber vegetables e animals irracionals e metals, e en assò, Senyor, és cosa impossible que hom ho pusca tot saber per so car tot no cap en l'enteniment d'home. E aytant com home, Senyor, ha major memoria e major entenement e major volentat a remembrar e a entendre e a voler aytant és menys termenat son apercebiment, que no és l'apercebiment del home que ha poch de memòria e poch d'enteniment e poca de volentat a remembrar e a entendre. Acabat, Senyor, ple de misericòrdia e de douçor, en axí com l'apercebiment humà és fenit e termenat a les coses sensuals e en lurs obres, en axís, Senyor, és fenit e termenat en les coses entelectuals. Car aytant com és gran, Senyor, la memòria del home e l'entenement e la volentat, aytant és gran son apercebiment car part los térmens de la memòria e del enteniment no pot ésser l'apercebiment. E on com nulla memòria de home, Senyor, no pusca remembrar totes les

coses que són, null entenement no les pot entendre, e perquè la memòria no les pot totes remembrar, ni l'entenement no les pot entendre, per assò la volentat no les pot totes voler, on per so car aquestes tres virtuts són, Senyor, en axí termenades per assò és significat e demostrat que home no és poderós de apercebre ni de saber totes coses. E on per so, Senyor, com l'ànima del home a ses virtuts e son apercebiment termenat, per assò hom ignora ley dels àngels, e dels demonis, e de les ànimes, e no pot saber ni apercebre lur ésser qual cosa ni que sia en essència; on aquesta ignorància és, Senyor, per raó de la termenació de la memòria e del entenement e de la volentat que no poden usar de tot so que és en l'ésser de la substància entelectual. Graciós Senyor sobre totes les gràcies, bo sobre totes bonees. Com home, Senyor, no pusca apercebre tota la essència de la substància entelectual, per assò defall hom a percebre tota la totalitat de les obres que són fetes entelectualment, car en axí com l'apercebiment del home és termenat en la substància entelectual, en axí se convé de necessitat que sia fenit e termenat en les obres de la substància entelectual. E on com null home no pusca entendre ni saber què és àngel, ni demoni, ni ànima, per assò no pot apercebre tot que àngel e demoni e ànima fa, mas com les obres dels àngels e dels demonis e de les ànimes se demòstran al entenement humà per qualitats, per assò, Senyor, home aperceb algunes coses en les obres intelectuals, ja sia so que ignora e menys conega ley de les substàncies entelectuals, envelades e amagades del apercebiment humà per privació de significats. E on beneyt siats vós, Senyor Déu, car per so com l'entenement del home és fenit e termenat en les coses sensuals, e en les coses entelectuals, per assò esdevé que és home duptós e consirós e sospitós e jelós e ansiós e alterable de una volentat en altre e de un propòsit en altre. O Vós, Senyor Déu, que sots tota la mia amor e tot lo meu repòs. No tan solament és, Senyor, l'apercebement humà fenit e termenat en lo creador e en les creatures que en ans no és en cascuna de les creatures singularment, car no és null home per sabi que sia pusca apercebre en una creatura qual que sia tota sa natura, ni totes ses propietats, ni tot son ser. E no és, Senyor, null home que pogués apercebre ni saber tot so que és en un gra, o en una flor, o en una fulla, o en un pom, o en una volentat, o cogitació, o amor, o en una ànima o en un cos. On com assò sia en axí per assò és significat e demostrat al enteniment humà que és

fenit e termenat e enclòs dintre cascú dels indivíduus sensuals e entelectuals. E on com apercebiment humà, Senyor, sia fenit e termenat en cascuna de les creatures, en so que null home no pot saber tot so que és en cascuna de les creatures, dons quant més, Senyor, és l'entenement d'home fenit e termenat en vós, que sots fi e terme, de totes creatures, en so que totes són fenides e termenades en vós; e vós, Senyor, sots infinit e entermenat part la fi el terme de totes creatures. Senyor Deu, que alegrats mi donant amor a mon cor e làgremes e plors a mos hulls, Vós sabets que en l'apercebiment del home molt major és la termenació en la actualitat, que no és en la potència, car per raó del cors, que és cosa frèvol e mesquina, l'ànima no pot aver en tan gran virtut son apercebiment actual, com a poder en la potència e virtut, si'l cors bastava a ésser subjecte al apercebiment, com fos en actualitat segons que l'ànima lo poria aver en actu si'l cors li bastava. Mas com lo cors, Senyor, és cosa corrumpable, per assò embarga sa corrupció e sa frevoletat e sa alteració e sa colpa a l'ànima ses virtuts e sos senys entelectuals, que no es pot aver en aquella actualitat en la qual la auria si ab lo cors no era conjuncta en est segle. E on beneyt siats vós, Senyor Deu, car no serà axí en l'altre segle com aurets lo cors del home glorificat en glòria, car aytanta de virtut com a ara la ànima del home en potència, aytanta e més n'haurà en actu per raó del cors que serà apellat estrument adons que no és ara en est segle. Pare celestial, Senyor e poderós de totes glòries, per assò com l'apercebiment humà és termenat en est segle, per assò ignora totes aquelles coses que són part los térmens on és termenat, e per assò, Senyor, com ignora so que és part los térmens on és termenat, per assò hom no's sab guardar dels enganys e de les falsies e dels fets que li esdevenen per so com los ignora. E per assò, Senyor, com apercebiment és cosa entelectual, per assò home ha major espay e major oportunitat de apercebre en les coses entelectuals que en les coses sensuals, car mils s'acorden e mils se convenen al apercebiment los significats e les demostracions, ni les probacions entelectuals que no fan los significats e les demostracions, ni les provacions sensuals, que no són de la natura ni de la propietat del apercebiment. E lo vostre servidor, e'l vostre sotsmès vos fa lloors e gràcies, Senyor Déu, aytant com pot, per so car li avets donada gràcia per acabar aquesta distinció e confia en vós, Senyor Déu, e en la vostra ajuda

que vós li donets forsa e poder de acabar les altres distincions esdevenidores, a glòria e a lloor e a honrament e a honor de son Senyor Deu».

V

No pot mancar en el procés del pensament lul·lià un estudi més o menys extens de la mística del venerable mestre Ramon, qui tan alt volà en el cel de la Contemplació de les coses naturals i sobrenaturals, i fins de la mateixa vida divina. Ell, qui escriví que per totes carreres es va a Déu; aquell seu ardentíssim amor que com sageta *missa a sagittante*, usant una bella frase de sant Tomàs, tan endins es clavà en la divina Hermosura; l'home tan fortament enamorat de les *bellees* divines que no podia assossegar sense cercar-les; el solitari qui en el cim de la muntanya de Randa cuidava d'enlairar-se fins a Déu, no podia deixar de seguir el misteriós camí del místic procediment per a trobar el qui és vida, llum i consol de tota humana criatura. El llibre que acabem d'estudiar, *on està tota filosofia i teologia... per pràctica bellíssima de l'art de Contemplació*,[1] enclou pensaments, aspiracions i inspiracions verament místiques; més encara, tal volta en tots sos llibres s'hi descobreix el rastre d'un esperit fondament místic, fins al punt de que aquestes internes comunicacions entre l'esperit humà i l'Esperit diví, sempre incertes, perilloses, i molts cops superiors a l'ordenat procediment lògic, han donat a la literatura lul·liana qualque color d'il·luminada; però, no obstant, el llibre místic *ex professo* és el que avui sols podem llegir *traduït en llengua valenciana* intitulat: *Dialogacions y Càntichs d'Amor entre l'Amic y l'Amat*. És aquest curt tractat de mèrit superior, de sabor dolcíssima, substanciós, i encara que escrit en prosa, altament poètic; essent un delicat epitalami, glossa del llibre dels Cantars, com

1. Epístola proemial de l'edició valenciana del *Blanquerna*.

solen ésser molts dels llibres místics, i especialment els que escriví dues centúries més tard en llengua castellana l'estàtic doctor sant Joan de la Creu. Mes el nostre Doctor és també, en quant a místic, son segell personalíssim; sa tendència social és evident, puja en el carro de foc d'Elies, mes és per a portar al món aquest foc diví, amb el qual voldria purificar la societat humana; aquest contemplatiu ambulant i místic, perpetual disputador, cerca la infinita Hermosura per la qual delira, i si no la troba, no pregunta com el gloriós sant Joan de la Creu:

Oh bosques y espesuras
plantadas por la mano del Amado,
oh prado de verduras,
de flores esmaltado,
decid si por vosotros, ha pasado.

Les facultats mentals del nostre místic, mai se separen de la consideració del poble, ni quan s'enlaira en la contemplació de Déu. El fons del quadre místic de sant Joan és la naturalesa, el del Beat Ramon és la ciutat. «Anava l'amich per una ciutat com orat cantant de son amat. E demanarenli les gents si havia perdut lo seny. Respòs que son amat li havia pres son voler e que ell li havia dat son enteniment, e per ço li era romasa tan solament la memòria ab què recordava al seu amat.» El suau desfici que dóna el sentiment místic està exposat meravellosament per les *plascents tribulacions* de l'Amic cercant a l'Amat «per carreres llongues e perilloses, plenes de consideracions, de sospirs e de plors, e iluminades de amors»; i sentencia amb gran encert que «entre temor y esperança, féu ostal la amor, ahon viu de pensaments e mort per oblidances, los fonaments de la qual són molt distants dels delits y folgances d'aquest món».

I no obstant, en el món troba a son Amat, puix «demanarenli si lo seu Amat era en lo món, respòs sí, com lo escriptor en lo llibre. En qui és aquell llibre? Respòs en lo meu Amat, per ço que lo meu Amat conté totes les coses, y per

esta raó lo món és en mon Amat, y no mon Amat en lo món». El camí per a trobar el místic coneixement (experimental com diuen els doctors) i unió amb Déu és el que ja deixà clarament exprés el Sant Evangeli amb aquelles paraules de Nostre Senyor Jesucrist: *Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis;* mes la metàfora amb què expressa aquest pensament és poètica, i denota l'esperit filosòfic del venerable escriptor. «Entrà l'amich en un prat delitós e véu molts fadrins saltar tras gran multitut de papallons, e calçigaven les flors, e quan més treballaven en pendre aquells tant los papallons més alt volaven. De ahont pensa l'amich que tals són aquells qui ab curioses sobtilitats pensen com pendre lo seu Amat; lo qual als simples obre les portes, y als sobtils les tanca, y la fe mostra Aquell en sos secrets per la finestra del amor». I completa la descripció del procediment místic en cercar la Veritat, que és l'Amat, amb les següents paraules: «Cridava l'Amich a altes veus: lo meu Amat és llum inmens, y sots la ombra sua ahont vivim és inexcesible, al qual se acosten los humils. Y és incomprensible, lo qual atanyen los simples. Comprau, donchs, humilitat e apreneu simplicitat, perquè de tenebres passeu al Llum infinit».

Aquesta forma anormal, antinòmica, del coneixement místic, és indubtable per tothom qui ha estudiat la literatura mística, molts representants de la qual ni sabien lletres ni freqüentaren les escoles, com del diví Redemptor deien els jueus; més evident encara pels qui tenim per ofici dirigir ànimes, ja que sovint la il·luminació interna es veu esplèndida en esperits no conreats humanament, i gairebé tenebrosa en esperits cristians d'humana instrucció, més enredats en la mundana vanitat. Aquesta forma, tornem a dir, no és repulsiva en el Beat Ramon a les ciències, ses grans amigues, ans al revés, també elles ajuden a l'errant viatger de la vida per a trobar l'oasi de la Bellesa i de la Veritat. «Teologia trobava, filosofia cercava, medicina experimentava y dret deliberava: és qüestió que significava cascuna de les quatre se-

nyores al Amich, qui anava a cercar lo seu Amat». Determinació típica de l'ofici que cada una de les quatre ciències en el procés per a trobar la Veritat, amor de les ànimes qui saben deslligar-se de les delectacions sensuals i cerquen el goig en la contemplació de la Bellesa infinita; demostració claríssima de l'esperit lullià qui cerca Déu no solitari entre els núvols, sinó en el món visible i humà, en la societat dels homes, la qual està unida al Ser etern, com l'afecte a la causa; esperit poderós, la contemplació del qual no destorbava la mundana varietat, i fins en el tràfec de sa operosa vida frueix el dolcíssim encís de la fontal Bellesa.

La mística lulliana tingué conreadors fervorosos, i es llegeix encara amb gust i profit l'Exposició de l'Amic i de l'Amat, que escriví en el segle XVII, en llengua mallorquina, la dolça Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, monja de Santa Caterina, de Palma, d'alt i meravellós esperit; llibre que la Causa Pia del Beat Ramon considerà mereixedor d'una versió en llengua castellana.

VI

No tractarem pas en el present llibre dels escrits lullians, que, parlant amb estil modern, podríem dir que tenen la forma de novella científica: és la més coneguda de les tals obres lullianes, si bé vestida a la valenciana, segons l'ambiciosa manera de dir de la premsa antiga de València, el *Blanquerna,* i per ella pot clarament veure qualsevol com el gran contemplador, tan amic en ocasions de la veritat abstrusa, tenia la tendència popularitzadora, democràtica, universalista de la gent catalana. Cal pendre acta, emperò, de com el venerable mestre Ramon se serví també d'aquest instrument d'illustració, de què tant d'ús es fa en els temps moderns, en demostració dels generosos propòsits de l'autor i de les altes aspiracions a propagar els coneixements que hi havia ja en aquells antics segles en nostra amada Catalunya. Mes en lo que pertany a l'estudi del pensament, que és el nostre objecte,

molta més llum rebrem en la consideració de les obres rimades del gloriosíssim joglar mallorquí.

No es pensi el lector que es trobi amb un capítol de crítica literària, d'apreciacions estètiques, d'observacions filològiques, o amb un estudi comparatiu amb altres poetes. No, no és aquest el nostre fi, ni el gran trobador de l'Illa Daurada, perdudes les trobes compostes en son jovent, presenta el caràcter poètic en el sentit comú i general. Llull és poeta com l'Alighieri, de formes nues, de soliditat de matèria, és sa poesia ambrosia que satisfà i delecta els déus, amb la qual s'ha de péixer també el poble, més a bocins, puix és de tal substància i fortalesa, que no es pot comparar amb la comuna *poesia d'impressió*, que tot d'un cop l'esperit la comprèn i se'n delecta; no és una pura forma estètica, un joc d'imaginació i dolços sentiments, la forma és defectuosa i bàrbara, potser fins repugnant als gustos d'una època de refinaments com és la nostra. Són ses cançons i cobles temes d'altíssima meditació per a iluminar la pensa, transportar-la a un món on no domina la imperfecció i el vici, essent el sol que illumina i escalfa aquella puríssima esfera la mateixa infallible veritat. També el cor es delecta en aquesta poesia, mes no la carn; és una poesia escardalenca, prenent aquesta paraula segons l'etimologia de nostre docte amic don Josep Balari, *excarnata*, poesia ossuda i gegantina que causa meravella, mes no blanes delícies; essent, per tant, molt de recomanar en una generació qui s'és ajaguda en el mortal llit del sensualisme enervant i corruptor. És clar que no pretenem que ella torni a ésser la pastura intellectual de nostre poble, mes els qui vulguin complir l'alt ofici del joglar tal com el descriu el Beat Ramon en el *Llibre de Contemplació, en ella trobaran moltes novelles rahons e moltes de belles paraules* per a ésser, usant el mot que ell usa en el *Blanquerna, predicadors y publicadors de valor...* que *per assò foren trobats estruments e noutes e laixs e sons novells ab què hom s'alegrar en Vós.*[1]

1. *Llibre de Contemplació.*

La filosofia i la teologia lullianes i fins son pensament social poden estudiar-se en ses obres rimades, tenint en aquest concepte un gran valor, puix el paral·lelisme entre ses obres prosaiques i poètiques és perfet, i essent sovint més clar el joglar que no pas el teòleg o el filosop. Així es comprèn que el Salzinger, per a rebatre els articles d'Aymerich i provar l'ortodòxia de son mestre, es val dels versos i els transcriu quasi sempre en la nostra materna llengua. Algun cop cansa veure repetits els pensaments, mes el repetir és una flaca que tenen tantost tots els qui parlen o escriuen molt, i sabut és quant parlà i escriví el nostre venerable autor. Sa tendríssima pietat es mostra en el *Plant de Nostra Dona Santa Maria,* espècie de retaule gòtic de la Passió de Crist, en el qual junta a la ingenuïtat, simplicitat i fonda devoció, una admirable traça, filla de la fe i d'un gran coneixement teològic, per a fer evidents en la Humanitat de Crist les sublims resplendors de la Divinitat. Sempre la popularització de la gran teologia catòlica, ensems racional i sobrenatural, fou la idea dominant de Llull, com igualment ho fou del Dant. ¿Qui es preocupa ara del gran misteri de la iniquitat, o sia de la permissió del pecat en el món? Doncs veus aquí el rei Jaume II demanant-ne compte a son antic senescal, el qual li contesta en el poema *Lo pecat d'Adam,* fent-li veure com d'això en prové un major resplendiment dels atributs de Déu i exalçament de la humana dignitat, posant en evidència el franc o lliure albir de l'home.

Car si hom mal far no pogués
E que franchament no volgués
Déus obehir, servir, e amar,
Ni Déus no pogra res jutjar
Ni igualar, donar negun bé,
Ni pogra perdonar en re,
E Bontat no hagra al que
Pogués far en home gran bé;
Fóra, donchs, ligat lo poder
De Déu . . . . . .
. . . . . .

Veus donchs, Senyor rey, perquè ve
En hom peccat, pena e dolor
Per ço que el bé sia major . .
. . . . . .

En contraposició a l'Alcorà escriví el poema teològic, un dels més llargs de l'autor, titulat *Els cent noms de Déu*, poesia científica, per cert en molts punts abstrusa, i que la nostra generació tal volta troba insuportable, i, no obstant, aplaudeix poemes geològics que mai poden tenir ni la llum intellectual, ni els alts sentiments que inspira la contemplació de la infinita substància. D'aquesta manera descobreix en la reació l'exemplaritat divina:

¡O divina molt alta Trinitat!
En axí és per tu tota pluralitat,
Com és unitat creada per divina Unitat
Sens Trinitat no pogra deïtat
Estar en natura de amable, amant e amat,
Sens los quals fóre vacuïtat,
. . . . . .

Qui llegeixi *Els cent noms de Déu* trobarà sovint en ells la manera de contemplar peculiaríssima de l'autor, l'equació, una abstracció impròpia de la poesia, mes que no deixa d'estar compenetrada d'una dolçor mística, essent en alguns punts molt semblant a les poesies teològiques de sant Joan de la Creu, mes tenint el curs del pensament del nostre sant joglar una originalitat major. Noti's en les següents rimes la declaració de la finalitat del món, ressaltant la doctrina dels teòlegs franciscans qui en la unió de la Matèria amb l'Esperit purís-sim, que s'efectuà en la divina Persona de Crist, veien tot l'objecte de la creació material. És un fragment del psalm que porta per epígraf: *¡O forma!*

Enformat ha Deus tot lo món
En lonch, ample e pregon,
E en cercle qui és redon.
Déus ha enformat tot quant és

En la natura que d'home pres,
Per la qual crea tota res.
. . . . . .
. . . . . .
Déus ha tot lo món affinat.
Car l'ha ab si participat,
En quan s'és en home encarnat.

El Desconhort és el poema lullià més interessant. És la descripció espiritual de l'autor, l'exposició de son sistema, l'explicació de ses aspiracions, la consignació solemne de la missió que es creia haver rebut, on es descobreix el caràcter poètic, idealista d'En Llull, el vol immens de sa imaginació amb la qual s'aparta de la terra i perd de vista als homes; tal volta somnia, mes son somni és el somni de l'amor que no el deixava reposar. Té certa germanor de sentiment amb alguns poetes moderns, generalment poc cristians; una melancolia inquieta, un to de queixa i mal acontentament; no té aquella quietud i repòs de la gran poesia cristiana, li falta la majestat de la pau que es troba en el Dant, qui fins en els horrors de l'infern mostra no la pau, que allà és impossible, però sí aquella sublim i grandiosa immobilitat típica de l'eternitat; i això no vol dir que li fallés al sant joglar mallorquí la fermesa de la fe, com als poetes abans indicats, puix volia el Beat Ramon:

Que ab ferre e ab fust e ab ver argument
Se des a nostra fe tan gran exalçament,
Quels infaels venguessen a ver convertiment.
Et en hay ço tractat trenta anys, e verament
No n'hay res obtengut . . . . . .

Amb gran melancolia, llavors el generós filosop:

Com home irat qui fuyg a mal Senyor,
Me'n aney al boscatge, on estava ab plor
Tan fort desconortat, que'l cor n'haich gran dolor.
. . . . . .

Allà es troba amb un ermità amb el qual comença la interessant conversa que constitueix la matèria del poema. El solitari procura consolar-lo, i Ramon va exposant ses idees i projectes, descobrint-se amb gran energia la convicció que tenia d'haver rebut sobrenaturalment una missió extraordinària:

Encara us dich, que port una *Art general*
Qui novament és dada per do espirital,
Perquè hom pot saber tota res natural,
Segons qu'enteniment ateny lo sensual;
Al dret e medicina e a tot, saber val,
Et a teologia, la qual m'és may coral;
A solre qüestions nuyla *Art* tan no val,
Ne errors destruhir per raysó natural;
E tench la per perduda, car quax a hom no'n cal,
Per quen ne planch, en plor, e n'hay ira mortal:
. . . . . .

L'ermità li reprèn tan amargs sentiments com a pecaminosos, mes ell respon amb la següent relació, interessant per contenir l'explicació del canvi de vida de l'autor, degut a la meravellosa visió de Jesucrist crucificat.

N'ermità, no m'escús que no haja peccat
Mortalment mantes vets, de quem som confessat;
Mas depuys Jesuchrist a mi's fo revelat
En la crotz, segons que desús vos hay contat,
Et aguí en s'amor mon voler confermat;
No pequí a scient en nuyl mortal peccat;
. . . . . .

El feréstec sentiment d'aquest almogàver espiritual en la contradicció per a realitzar sos generosos plans, es manifesta en aquesta mateixa estrofa quan llença la següent execració, comparable amb les del pacientíssim Job, si Déu no l'ajudava en sos projectes:

Emperò sino n'era *(ajudat de Déu)* tort faria e peccat,
Si Eyl no mi ajudava depuys que l'hay amat,
E per la sua amor lo món desamparat.

Aquest pas, entre altres, serví als contraris de les obres de Llull per a titllar-les de blasfemes; mes en les espirituals lluites de diferents sants, i fins en els profetes, trobem expressions que són com gemecs d'un cor mossegat per feres passions, xiscles de dolor, crits de combat, més que no pas viciosos estats del judici, ni flaqueses de la voluntat.

Es defensa amb l'ermità de la inculpació de pretendre avantatges temporals en sos projectes, ni riqueses, puix:

> . . . . . hay tant larguejat,
> Que tuyt li meu infant n'estan en paupertat;

Ni el porta tampoc el desig de vanaglòria:

> Car en hom peccador nuyl laus pot ésser bo.

L'ermità l'exhorta a que doni a conèixer sa ciència, puix desconeguda no pot ésser apreciada, i aleshores Ramon parla amb una convicció admirable en el següent tros, on s'hi troba l'illuminat utopista més generós i simpàtic qui ha trepitjat la terra, i el pensador més confiat amb el propi pensament:

> ... si hom en mos libres forment estudiàs,
> Et per altre sauber en res no'ls oblidàs
> Jo'n fóra conegut; mas si com gat qui pas
> Tost per brases los ligen, perquè ab eyls no fas
> Quax res de mon negoci; mas si fos qui'ls membràs
> Et qui be'ls entenés e en res no duptàs,
> *Pogra hom per mos libres metre el món en bon cas.*

En la controvèrsia amb l'ermità exposa sa doctrina sobre la demostració de la fe, la conversió dels mahometans, quals savis té per incrèduls:

> Que cells qui són savis, per forsa d'argument
> no creen Mafumet; ans tenen a nient
> L'Alcorà . . . . . .

Disputen també de la conversió dels tàrtars, que en altre lloc, amb pregon sentit filosòfic, diu que convenia portar-los

a la fe catòlica abans no abracessin altra llei, i procurant l'ermità dissipar sos projectes, *Ramon s'enfaloyní* i escriu amargament:

¡Senyor Déus gloriós! ¿Ha al mon tal martir
Com aquest que sostench, com tu no pux servir,
Et no hay qui m'ajut? ¿Com puscha romanir
Est *Art* que m'has dada, d'on tant bé se pot seguir,
La qual tem que's perdrà aprés lo meu finir?
Car nuyl hom no la sab bé segons mon albir...

L'ermità aleshores li alaba els antics filosops i sos sistemes, *car lur enteniment fo pus alt que lo teu,* i es resisteix a canviar els motllos de l'humà coneixement, per lo qual Ramon

. . . . . felló fo.
Quant ve que l'ermità havia opinió
Que'ls filosophs antichs, en los quals fe no fo,
Sían estats començ de tot ço qui és bo,
Conexent Trinitat e Encarnació.

¡Quina diferència entre la inquietud i els turments de l'ànima i de la poesia del Beat Llull, nascuts de no saber bé trobar els fonaments de l'humà coneixement i ses juntures i connexions amb la revelació cristiana, i la serena, suau i sanitosa tranquil·litat de la poesia dantesca, resplendor de la ciència tomística! Així potser s'explica la devoció de certs literats i poetes, dubtosos en ses creences, al gloriós màrtir mallorquí.

L'ermità segueix amb bells raonaments per a conhortar a En Ramon, mes en va; li recorda que

. . . . . Santa Maria
E ab eyla ensemps cascuna gerarchia
Dels àngels e los sancts, preguen nuyt e dia
A Jesuchrist son fill, que per mece sia
Que en breu do al mon ordonament e via
. . . . . .

Mes aquesta poderosa intercessió no determina la total conversió de les gents a la fe de Crist, i veient Ramon

... que'l món li fa tanta de deshonor
A donchs en cuyt morir d'ira e de dolor.

L'ermità recorda a Ramon, i li posa per exemple la paciència de Job, mes ell li respon:

... no és molt si hom és consolat
En perdre sos infants, diners o heretat,
. . . . . .
Mays ¿qui's consolarà, que Déus sia oblidat
Menyspreat, blastomat, e tan fort ignorat.

Ramon exposa a l'ermità tots els seus plans: enviar missioners pertot arreu, ben instruïts en llengües, establint a aquest fi collegis políglotes; procurar la unió dels cismàtics,

. . . . . per gran diputament:
Del qual bon disputar havem fayt tractament.

I reunir en una les ordres militars per a facilitar la conquesta de Terra Santa. L'ermità queda convençut i

Quant Ramon l'ermità viu ab si acordat,
Adonchs lo va baysar: ensemps han molt plorat.

Ramon aconsella a l'ermità que se'n vagi a la cort a proposar sos projectes, i que si no el volen escoltar el Papa i els Cardenals, que es faci joglar per a popularitzar el bé, com ho posa en escena en el *Blanquerna.*

. . . . . quax jutglar
Vos fessets en la cort, et los *Cent Noms* cantar,

L'ermità convida a Ramon per anar junts a la cort, mes ell es resisteix pels desenganys rebuts:

E per ço que ma Art no faça menysprear
En tenir la manera que ténon li jutglar.

Perdoni el pacient lector, per amor del gegantí pensador, monument el més colosal de la nostra història literària, la bona estona que l'havem entretingut en aquest poema, puix no sols és un retrat de cos enter de l'autor, sinó, com ell mateix diu, és el programa de son pla d'universal renovament:

> Fenit és lo *Descohort* que Ramon ha escrit:
> E en lo qual del món l'ordonament ha dit.

És en realitat aquest poema l'exposició dels projectes de Llull, i fins de sos principis posats en forma rimada. L'esperit lullià es manifesta aquí en tota plenitud; pensament atrevit, fervor de caritat, ardent expansió de fe, neguit de realitzar lo que ha concebut, queixa de les impureses de la realitat i somni delectós d'una edat d'or que li sembla realitzable mediant una seva *summa* ciència, que en pocs principis enclou tot lo científic, tant lo absolut com lo contingent, i un pla de reforma social de pocs articles, suficient per a perfeccionar tota la humanitat; mes el benaventurat doctor no comptava amb la dificultat que troba la veritat per a penetrar en l'esperit i ensenyorir-se de tot l'home, ni en la nadiua malícia de les passions qui dominen el cor dels fills d'Adam. És tot aquest poema un crit d'impaciència, nascut de la generosa ilusió de capgirar el món i assentar-lo d'un cop en la veritat i en la justícia, és la noble ambició de veure realitzada en la terra la magnífica visió apocalíptica de sant Joan, de la Humanitat ja purificada i divinitzada, com un cos perfectament conformat amb son cap, que és Crist.

Havem de deixar poemes interessantíssims on el pensament lullià resplendeix amb la sòlita originalitat i energia; mes no podem passar per alt el titulat *Medicina de pecat*, que és el més extens i que juntament amb *Els cent noms de Déu* se'ls pot considerar com una esplèndida vulgarització de les més altes concepcions de la Filosofia i de la Teologia, de la raó humana i del dogma diví. Fora de la nació italiana, que

posseeix l'admirable poema de l'Alighieri, poques n'hi haurà que posseeixin un tan abundant manantial de poesia filosòfica i teològica com per si sola conté la literatura lul·liana. Llegint la *Medicina de pecat*, un hom es recorda dels *Autos sacramentales;* mes per nosaltres és més gustosa l'aspra poesia del Beat Ramon, qui no posseeix aquells *arreboles* de llum calderoniana; però que exhibeix les formes nues i hercúlies de la gran concepció catòlica i el cop d'ull de l'observació de les humanes potències i passions. No transcriurem els llargs raonaments, i fins es pot dir tractats teològics posats en forma joglaresca; mes no podem deixar de collir-ne qualque engruna. Fa, parlant del sentiment de vergonya i assenyalant sa finalitat, les següents observacions psicològiques d'una profunditat admirable:

Contra vergonya qui's donada
Per ço que'n sia refrenada
La volentat quant vol far mal.
. . . . . .
... am mays vergonya que or;
Car vergonya fa consirar
Lo mal ans que hom lo vulla far.

El gloriós màrtir que, abans de pujar a les altures de la contemplació intel·lectual i a la idealitat de l'amor, havia sigut esclau dels sentits, ara plora amargament aquella esclavitud passatgera i d'eternes conseqüències:

¡Oh tu qui sents
Viandes, estruments,
Odors, paraules, tocaments!
Quant mort seràs
Delay ¿e que sintràs
Dels plaers que say sentits has?

Als naturalistes de son temps que no sabien capir l'existència espiritual de l'ànima, els demostra son coneixement

experimental, tal com ho pot fer un psicòleg de la moderna escola de l'observació:

E si tu vols saber què és
Anima, poràs ho saber
Si bo entendre pots haver.
Consira en tu ton membrar,
Ton entendre, ton amar,
E tot ço perquè entens raysó,
E ço perquè has perfecció
E ton cogitar e parlar,
E en virtuts a gasanyar
O a perdre, e com pots pecar.

La seva gran devoció al Poder apostòlic manifestada en molts llocs de sos llibres, aquí també l'expressa:

Està lo Papa Veguer
De Sent Pere, e pot tan fer
Com Sent Pere, per offici,
Car Déus enaxí ho establí,
Per ço que fos successió
Del offici que és mol bo.

Aquell gran principi del *Llibre de Contemplació*, i que és la idea predominant en l'enteniment d'En Llull i el sentiment que vivifica sempre el seu cor, aquella que En Menéndez y Pelayo anomena filosofia de l'harmonia, de mística gènesi, i que es resol en que l'home, de totes les coses, deu elevar-se a Déu, de qui tot ve i a qui tot va, l'expressa aquí de la següent poètica manera:

... quant oyràs parlar
De nuyla res, u ous cantar
Li clergue, aucel, e li juglar
E'l so que'ls arbres, fa lo vent,
O la mar quant és fort brugent,
Tot ho aplica a Déus amar.

El poema *El Concili* és, sens dubte, un dels més graciosos i gentils del sant joglar, i de segur que és llegit amb gran

delectació per tot literat amant d'aquella poesia trobadoresca, la influència social de la qual devia ésser d'una eficàcia extraordinària. Citarem alguns trossos en demostració del caràcter democràtic del gloriòs màrtir mallorquí, i de la manera popularíssima i gens enterca de l'autoritat en aquell temps, i en nostre país, que fins fa poc la ignorància i audàcia anticristiana volia fer passar com si fos ombra o figura del despotisme oriental, essent el revés de la medalla; i brillant com llum meridiana la compenetració del sentiment popular en les més altes institucions humanes i divines. El nostre segle no podria compendre, i tindria per atreviment insuportable, les lliçons i fins les recriminacions que el Beat Ramon dirigia al Papa, als Cardenals, als Prelats, als Prínceps i als Religiosos, i no en cartes llatines, o per medi de comunicacions diplomàtiques, o bé en la fervor de la predicació evangèlica, sinó amb llengua i forma trobadoresca; essent, emperò, indubtable sa veneració envers l'autoritat i la fe que tenia en son dret diví. És la veu simpàtica del mosso qui adverteix a son senyor, no per sentiment de supèrbia, sinó pel dolç afecte que a la família porta; per lo qual, perduda avui aquesta feliç familiaritat entre els qui obeeixen i els qui manen, és també impossible aquell llenguatge d'admirable sinceritat, incomprensible al refinament de nostre segle, que el consideraria com llenguatge de desenfrenada passió.

La calenta imaginació del Beat Ramon s'encengué al publicar-se la convocació del concili de Viena; sos projectes, sens dubte, li semblaria que en aquella ocasió es podrien realitzar (i en part ho obtingué); per lo qual tem que no es perdi tan profitós aconteixement, i diu al Papa:

Senyor en Papa! ¿què farets?
. . . . . .
Sinó y fayts tot quant porets
Per tot lo món blasmat serets,
E mal volgut;
. . . . . .
Senyor en Papa! ¿què farà
Lo gran poder qui'n vós està?

Si no'l fayts far tot quant porà
A Jesuchrist s'en clamarà
Fortment de vós;
. . . . . .
Guardats que no siats altiu
Al Consili. . . . . .

Als cavallers els parla amb els següents termes:

Cavaller, no tinch per cortès,
Si Déus no ama més que res,
. . . . . .
Cavaller qui és servidor
De Déu, no ha de res pahor,
Car conforte's en son Senyor
E en força de bon amor.
¡Ah cavaller!
Si tu vols esser bon guerrer
Ama bé fer.

Els *cavallers* qui avui menen la societat no estan per tals raons, i en son epicurisme es riurien d'aquesta sentència, que ni especulativament voldrien escoltar, del penitent ermità i predicador mallorquí:

Cavaller, és per dret servir
E que lo mal faça fugir,
Perquè lo bé pusca venir.
. . . . . .

Als Prelats els parla amb la franquesa nascuda de l'amor, i tement, sens dubte, que impedissin la celebració del Concili, els diu:

Senyors Prelats! bé'n som certa
Que si lo consili no's fa,
Vós hi metrets la vostra mà;

I acaba son sermó esperonant-los de la següent manera:

Senyors Prelats! no val anell
Ne gran cavall, ne bel mantell,

Ne gran flocha de mant donçell,
Si en sos fayts no ha capdell
Discreció
E que sia ardit e pro
Quant és raysó.

Aquest poema, que conclou amb una exhortació a la penitència i a l'oració en favor del concili, condicions necessàries per a la fecunditat de les obres cristianes, prova la part interessant que la nostra regió prenia en el moviment civilitzador general; i no solament en la forma científica que domina i deu dominar en aitals assemblees cristianes, sinó estenent la influència a tots els estaments socials, i sobretot al poble en qual llengua s'honra de parlar el Beat Ramon Llull, quan tantost en les demés nacions la llengua de la gent lluïda, el llatí, era vehicle obligat en la propagació de les grans idees.

VII

L'esperit lullià no quedà esvaït, després que el Beat Ramon hagué mort valerosament, per la difusió del regne de Crist, a mans dels sectaris de Mahoma; si no és la seva doctrina un estel fix de llum constant en l'esfera de les humanes especulacions, és almenys un cometa prodigiós que en certes ocasions apareix amb una irradiació brillant i estesa, designant coses extraordinàries i misterioses. Ha tingut deixebles, el nostre admirable Doctor Illuminat, quasi bé en totes les nacions literàries d'Europa. Les cèlebres acadèmies de Mallorca, Salamanca i Magúncia mantingueren l'estudi de sa doctrina fins en l'última centúria; abans les concorregudes escoles de ciència lulliana a València i Barcelona tingueren doctors sapientíssims qui defensaren l'honor de son mestre, i la seràfica ordre de nostre Pare sant Francesc, planter fecundíssim de savis, lletrats i sants, per decret emanat del capítol general celebrat a Roma en 1688, estatuí una plaça de lector, a

Mallorca, per l'ensenyança pública de la ciència lul·liana, *que fins a aquests temps ha tant florit*, amb l'obligació de proposar cada any públiques conclusions sobre d'ella.

Mes l'antiga Corona d'Aragó fou el país, sobretot a la fi del segle XV i en tot el XVI, en què lluïren els deixebles més fervorosos i il·lustres. El misteriós i celebrat Joan de Peratallada, ja en el segle XV pateix persecució per la doctrina física de Llull. Mes és d'advertir que, a nostre parer, encara que la doctrina lul·liana no sia heterodoxa ni supersticiosa, engendrà deixebles qui s'extraviaren del recte camí de la ciència. No fou Peratallada un alquimista vulgar; ell mateix anatematitza els qui en l'alquímia cercaven els secrets naturals per fins il·lícits, *et efficiuntur falsificatores monetae et sigillorum praelatorum et Principum;* al revés, ell escriví son llibre *De famulatu philosophiae*, amb el fi nobilíssim d'estendre el coneixement experimental de la matèria per a profit dels homes principalment *pauperibus et evangelicis;* mes el contingut de son llibre sembla revelar que en la seva ardent imaginació hi havia certs gèrmens d'il·luminatisme, sens dubte nascuts d'aquella absorbent contemplació gairebé proclamada pel Beat Ramon Llull, l'únic instrument de la investigació racional, puix al referir que se'l tingué set anys a la presó, manifesta que allí se li comunicaren ses idees científiques *per sublimes theorias et illuminationes caelestes*. El llibre de *Rupecissa*, o Peratallada, estegué la doctrina física lul·liana, essent com un comentari o glossa d'ella. En Torres Amat el donà per català; Salzinger diu que és *gallus;* lo cert és que fou frare de sant Francesc i catedràtic de Tolosa, home de gran activitat; i diuen si arribà fent missions fins a Moscou, de zel més o menys *secundum scientiam*, segons la devoció de cadascú. El citat Salzinger, tan savi com afectat a tot lo que pertany a l'escola lul·liana, suposa, en defensa de l'ortodòxia i puresa de zel de Peratallada, que fou arquebisbe de París; mes, havent nosaltres mirat la *Gallia Christiana*, havem trobat, és cert, un *Johannes III* arquebisbe de París, natural de la *Roche-taillé*, llogarret, diuen els graves i erudits mau-

rins, de prop Lió, qui fou patriarca de Constantinoble i morí en 24 de març de 1436; però que dubtem fos el nostre Peratallada, frare de Sant Francesc, escriptor de ciència física, home de gran exaltació d'esperit i de vida accidentada, circumstàncies totes que es callen en la *Gallia Christiana*, en la breu relació que fa de l'arquebisbe *Johannes III de Rochetaillé*.[1]

La tendència naturalista, o sia l'estudi directe i experimental de la matèria, iniciat per Llull, tingué a Catalunya un doctor ilustre, qui enllaçà aquest estudi amb el de la metafísica, en la persona del mestre Jaume Janer *(Januarius)*, monjo de Santes Creus. Ja el rei Alfons d'Aragó, des de Nàpols, en 1449, havia donat privilegi i promès protecció a Llobet *(Lupetus)* per a ensenyar la doctrina lulliana i fins per a erigir escoles on s'ensenyés. El rei Ferran, en el privilegi donat a Fra Jaume Janer en 1500, suposa ja existent i fundada una escola amb rendes pròpies per l'ensenyança del lullisme a València, en qual ciutat ensenyà i publicà son llibre *Ars metaphisicalis* [2] el savi monjo de Santes Creus. Sa concepció científica és grandiosa, mes atrevida i que, sense explicacions i a no ésser el sentit catòlic que domina en l'escriptor, es podria pendre per monista, com ara diuen; puix al voler provar, seguint a son mestre, que la Universitat és un Ens real, diu: «Omne quod est sub lunae globo, dicitur elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel *rationatum* (!) *ultra haec nihil est*...» I al dir això es funda en els experiments dels alquimistes i en les transformacions que ells obren i es poden veure *in alembico*.

Altre català ilustre, que és com qualificat testimoni del vol que prengué en nostre país el realisme lullià, en lo que ateny a l'estudi experimental de la matèria, és el mestre Pere Deguí, prevere secular, de Montblanc, i inquisidor general per

1. Vol. VIII, pàg. 145.
2. Existeixen diferents exemplars d'aquest notable llibre en nostra Biblioteca Universitària.

tot Espanya. El Salzinger diu que ell ha vist exemplars del llibre que escriví, titulat *Introductorium admodum breve et succinctum ad omnes sciencias*, estampat a Colònia l'any 1516, i comença: *In nomine Iesu;* fa d'aquest opuscle grans alabances i en porta fragments. Deguí funda la preferència del règim experimental sobre del racional en una raó teològica; puix diu que, havent el pecat original alterat el compost humà, l'ordre de l'adquisició dels coneixements ha quedat també alterat, estant en certa manera supeditada la raó al coneixement sensible, per lo qual en l'estat actual el coneixement és *de compositis ad simplicia et a simplicibus ad divina*, essent, doncs, el coneixement de la matèria base dels altres coneixements.

El bon nom del Beat Ramon Llull tingué encara un atleta més valerós en la persona d'En Joan Vileta, canonge de Barcelona i teòleg del bisbe Cassador en el concili de Trent. Home de molta ciència i ilustració, féu gran paper en aquella augustíssima assemblea, i l'historiador Pallavicino[1] conta com aquest doctor català, en la discussió sobre la Comunió baix les dues espècies, fatigat ja el concili de peroracions llargues i inútils, se reanimà a l'oir la paraula elegant i concisa del nostre canonge, excitant l'apetit, diu l'historiador, dels qui ja estaven tips, fins al punt que, després d'haver enraonat dues hores, li demanaren que continués en la sessió següent. En aquell concili fou el propugnador de l'ortodòxia de Ramon Llull, per molts impugnada, i obtingué que reeixís... *Sancti oecumenici Concili auctoritate de adversariis triumphantem*, com ell diu en el pròleg de l'*Ars brevis* de Ramon Llull, publicada a Barcelona l'any 1560. En aquesta ciutat restaurà l'escola lul·liana, ensenyant públicament, i amb gran concurrència de qualificats deixebles, la doctrina de l'il·luminat Doctor, amb molt afany escoltada per homes ja instruïts en la filosofia i les arts, per cavallers nobles i il·lustres, i per doctors de totes les facultats.

1. Llib. XVII, cap. XVI.

No seria propi d'aquest lloc l'enumerar els molts i ilustres lullians qui de la nostra terra han eixit i han seguit les ensenyances de l'iluminat Doctor. Havem fet menció dels qui acabem de parlar perquè es vegi com la doctrina física o mètode experimental ha tingut a Catalunya una tradició científica, i homes doctes qui l'han sostinguda, no amb esperit vulgar, sinó com a precursors de la ciència experimental moderna, qui si no enlaira gran cosa l'enteniment humà, almenys, ben aplicada, pot ésser d'utilitat a la desvalguda descendència d'Adam, i pot afavorir els pobrets, com amb estil verament franciscà deia el framenor Peratallada. No podem, emperò, passar per alt, entre els nostres lullians de la centúria passada, el P. Pasqual, cisterciense mallorquí, qui amb gran erudició i crítica, i nombroses mostres d'amor a les coses catalanes, estampà a Avinyó les *Vindiciae lullianae* en 1778, obra on publica documents curiosos i notables referents al Beat Ramon; com tampoc el benemèrit P. Fornés, també mallorquí, franciscà, catedràtic de Salamanca, de molta erudició, qui impugnà el P. Feijoo en lo que aquest escriví contra el Beat Ramon amb el *Liber apologeticus,* que publicà a Salamanca en l'any 1746. Fou el P. Fornés molt coneixedor del lullisme, i fins creiem que treballaria en la gran edició maguntina de les obres de l'iluminat Doctor feta pel doctíssim sacerdot Ivo Salzinger, puix en un dels exemplars incomplets que posseeix d'ella aquesta Biblioteca Universitària, procedent de la Biblioteca Mariana del convent de Sant Francesc, en el tomo quart hi ha una nota manuscrita que diu: *Fr. Bartholomeus Fornes accepit hunc tomum pro remuneratione sui laboris exhibiti in impressione lullianorum operum Maguntiae anno 1732,* i en el text s'hi veuen molts subratllats, senyals i fins correccions manuscrites. Cal advertir que els dos citats PP. Pasqual i Fornés són i es confessen deixebles de Salzinger, i que dins dels confins de l'escola lulliana tenen principalment caràcter apologètic i crític; mes no són, generalment parlant, doctrinals i dogmàtics.

Mereix consideració a part, no sols per la importància de ses obres, sinó també per la marcada tendència, i més encara que tendència, fonamental caràcter psicològic de sa doctrina, el famós barceloní Ramon Sabunde, *in artibus et medicina doctor et in sacra pagina egregius professor* en la Universitat de Tolosa, molt alabat pels savis estrangers i *tantost desconegut fins de nom,* diu amargament el P. Pasqual,[1] *de sos compatricis catalans.* I ¡cosa estranya! Catalunya, qui ha produït sempre homes afectats a l'observació psicològica, quasi bé coneix sols de nom els escrits del savi catedràtic tolosà; trista, mes eloqüent demostració de la falta d'ilustració regional.

És Sabunde un verdader adepte de Ramon Llull; de sa *Teologia natural* o *Llibre de les criatures,*[2] diu el cardenal Bona que conté la pràctica de l'*Ars magna* de Llull, i pot ben bé afirmar-se que la *Teologia natural* és com un raig de llum del monumental *Llibre de Contemplació* del Beat Ramon. Exagera les tendències d'aquest, converteix en errors les opinions perilloses del mestre; la demostració de la fe per arguments naturals la presenta amb una cruesa tan gran com desproveïda de sentit filosòfic, venint a ésser en lo que toca a la doctrina sobrenatural, que és la principal matèria del llibre, un positivista piadós i fervorosament cristià, capaç de descristianitzar el lector qui no s'acontenti de pures congruències. Sens dubte per això fou prohibit el pròleg de l'obra, i fins en aquesta s'hi troben errors dogmàtics, com el que després Luter presentà com a principi fonamental de son sistema, o sia, la corrupció total, després del pecat original, de l'ànima humana. És Sabunde un positivista racionalista; del coneixement de si mateix en vol treure la demostració de totes les grans veritats naturals i sobrenaturals, i així diu

1. *Vindiciae lullianae,* t. I.
2. *Liber creaturarum seu Theologia naturalis* (Argentinae, 1496). Existeix en aquesta Biblioteca Universitària.

en els *Dialogi de natura hominis*: [1] «Aquí et serà ensenyada la ciència que deus haver de tu mateix...; aquí apendràs tot lo que per extens és manat en la Sagrada Escriptura...; aquí coneixeràs tots els errors, sectes i opinions dels filosops, pagans i heretges, i fàcilment trobaràs lo que és contrari a la verdadera fe... Aquesta ciència no exigeix altres testimonis, fora de l'home.» El nostre doctor, no obstant sa pietat i fe cristiana, caigué de ple en la moda filosòfica del Renaixement de prescindir del tot de la revelació al tractar, ja no sols de la filosofia, sinó dels grans misteris de l'ordre sobrenatural.

Fou allò la secularització de l'humà saber, la destrucció del gran edifici de la ciència una i catòlica, potser per la torpesa dels qui l'anaven edificant; començava a alçar el cap, en l'ordre especulatiu, el laïcisme, que ara empesta tots els ordres de la humana societat, i sens dubte que d'una manera inconscient el nostre savi seguia lo que semblava una noble via oberta pels antics filosops. Tothom hi és còmplice en les grans revolucions, així polítiques com filosòfiques; els qui defensen lo antic contribueixen tant al triomf d'aquelles com els qui volen introduir lo nou; el nostre Sabunde, seguint el Beat Ramon per a estendre la religió cristiana, vol naturalitzar lo sobrenatural: misteris, dogmes, sagraments, tot ho vol demostrar per l'observació de l'home, i fins la mateixa Bíblia; la paraula divina, escrita en els Sants Llibres, que proclama superior a la paraula de Déu expressada en la naturalesa, creu ell que demostra ésser paraula de Déu amb raons purament naturals. La raó individual, sense cercar el descans de l'autoritat divina i humana, domina en els llibres de Sabunde; com més tard del judici privat de cadascú en farà Luter salvatge regla de creença. Mes no cregueu que el nostre

1. Aquesta Biblioteca Universitària, a més de la *Teologia natural*, posseeix el *Llibre de Diàlegs*, citat en el text, el qual, encara pot ben bé qualificar-se de compendi de la *Teologia natural* o *Llibre de les criatures*, és interessantíssim com a mostra psicològica: *Raemundi Sebundii de natura hominis Dialogi*. Lugduni, apud Theobaldum Paganum, 1568.

doctor fos un foll enamorat de la literatura del Renaixement; al revés, la desprecia: «Els qui més fàcilment mediten en Tulli, Horaci o Virgili que no pas en el Verb de Déu, fan gran injúria a Déu... Tant de bo que els amants dels llibres seculars oïssin aquest nostre discurs; em penso que no tan gustosament s'adheririen a sos vaníssims estudis».[1] Ni ningú deu creure's que el prescindir de la revelació suposi en Sabunde un escriptor que vulgui un pur humanisme; no, per ell, com per son venerable mestre, Jesucrist ha d'omplir la vida humana, tota ciència se l'ha de proposar per fi, dient en el capítol CCLIX del *Llibre de les criatures* o *Teologia natural, que tota la ciència, intenció, pensament, memòria, aplicació i estudi deu versar sobre la mort de Jesucrist Fill de Déu.* Tan presumit pensador, qui creia amb la sola raó atènyer els grans principis comunicats a l'home per la divina revelació, desenrotllà, sens dubte amb gran magnificència, la seva doctrina, quan un docte escriptor, i es féu seva la sentència el cardenal Bona,[2] afirmava que el llibre de les criatures era la *Quinta Essència* de sant Tomàs; i un poeta escriví en llaor del nostre filosop els següents versos, que estan al principi del dit *Llibre de les criatures* en l'edició citada, i que denoten la convicció de que Sabunde havia complert la seva arrogant i impossible pretensió:

. . . . . qui tot de vatibus unus
Quae Natura negat iungere, iuncta dedit.
. . . . . .
. . . . . habet cogitque fateri
Nunc ratio, credi quae iubet ipsa fides.

No arribà Sabunde, com pretenen aquests versos, a agermanar la fe sobrenatural amb la raó natural, cosa tan bellament feta per sant Tomàs; mes ningú li podrà negar la prioritat sobre Descartes en la història de la filosofia, en voler fo-

1. Diàleg 4, pàg. 184.
2. Apud SALZINGER, t. I.

namentar aquesta reina de les ciències en el testimoni del propi coneixement; i encara que sembli eixir-se dels termes que ens havem proposat en aquest llibre, volem transcriure el següent tros que totalment destrueix l'originalitat del famós argument cartesià: «El valor de la certesa prové de la fermesa dels testimonis; els quals, en quant són més manifestos, clars, pròxims, en tant constitueixen una més certa fe i credulitat. Però perquè ninguna cosa és més coneguda, pròxima, intrínseca a altre que ella a si mateixa; lo que manifestem per la pròpia naturalesa de la mateixa cosa, això pròpiament és lo més sòlid i veritable. De consegüent, tot lo que de l'home ara anem a exposar per la naturalesa del mateix home, donarà una major fe a la nostra sentència».[1] I encara el sistema del filosop català sobrepuja de molt en aquest punt el del filosop francès, perquè Sabunde no parteix en dos trossos la humana naturalesa, no destrueix la unitat del compost humà, no es funda en un pur psicologisme antinatural i exagerat, sinó que considera tot l'home tal com és en son estat actual; i seguint la pràctica de la moderna escola escociana, admet el valor del testimoni de la consciència, no solament en lo que pertoca a l'observació interna que l'ànima fa de si mateixa, sinó també en l'experiència que els sentits li donen de lo extern. L'home «s'ha sortit molt enllà de si mateix, ni ja habita en sa pròpia casa, per lo qual, ni es recorda de si, ni es coneix...; és necessari que per les coses inferiors, que coneix fora de si, sia altre cop cridat al coneixement de si mateix. Volent, doncs, l'home entrar en si: 1, consideri l'ordenació que tenen entre si les coses criades; 2, faci compa-

1. «Virtus autem certitudinis ex firmitate testimoniorum seu testium generatur, qui quanto fuerint magis manifesti, lucidi, propinqui, tanto certiorem fidem, credulitatemque constituunt. Verum quia nulla res est magis nota, propinqua, intrinseca alteri, quam ipsa sibi: ideo, quidquid per propriam ipsius rei naturam ostendimus, id solidissimum, id verissimum est. Et idcirco omne quod de homine monstraturi nunc sumus, per ipsius hominis naturam, maximam dictis nostris fidem facient.» (*De natura hominis Dialogi*: Isagoge seu Introductio.)

ració de l'home amb les altres coses segons la conveniència i diferència d'elles; 3, per aquesta comparació puja l'home a si mateix, i de si mateix a Déu criador de tot».[1]

Per aquests fragments pot el lector clarament compendre com el sistema de Sabunde, si ell no l'hagués volgut estendre a la teologia, no tindria els inconvenients que àdhuc en el camp de la pura filosofia natural presenta el sistema cartesià, antinatural, com ja havem dit, i que comença esquarterant la humana naturalesa i partint la consciència humana; la qual és mirall verídic, on es reflecteixen els fenòmens tant físics com espirituals de la nostra vida, criteri de la vida íntima i de la relació en el sistema de Sabunde. Aquest, seguint l'esperit d'observació propi de la nostra gent, admet tot d'una el testimoni de l'home com a verídic i en ell descansa; Descartes comença dubtant, i si accepta l'observació de l'esperit és tan sols per a servir de base d'un raciocini dirigit a afirmar l'existència.

No és, de consegüent, el sistema de Sabunde un nu psicologisme, com el d'alguns moderns filosops qui tenen una consemblança amb els antics gnòstics; és més aviat un humanisme, com ho fou també el del Beat Ramon Llull, i esporgada del mestre i del deixeble la part teològica, sa doctrina passa a ésser un majestuós cos de l'edifici de la *philosophia perennis*, havent sigut dels qui més treballaren en el camp de la humana observació per a fer baixar els filosops, qui anaven perduts per camins d'artifici, al bon sentit que dóna el tracte i consideració de la realitat. I això no vol pas dir que el nostre filosop, per més que fos atent a l'existència externa, no

1. «Homo... longissime exiit a semetipso, nec iam habitat in nativa domo ac per hoc nec sui meminit, nec cognoscit... necessarium est, ut per res inferiores, quae extra cognoscit, ad sui cognitionem revocetur. Volens igitur homo ad seipsum introire, primo consideret rerum creatarum ordinem inter se. Secundo comparet hominem ad caeteras res, penes convenientiam et differentiam aerumdem. Tertio per hanc comparationem ascendat homo ad Seipsum, et a seipso ad omnium conditorem Deum.» (Ob. cit.)

doni de les excellències i operacions del pur esperit una doctrina nobilíssima com ho fa respecte del lliure arbitre, o del *franc voler,* usant l'hermós terme tècnic de mestre Ramon Llull. A nosaltres ens consola en gran manera el veure l'afició de tots els nostres pensadors a ensalçar la llibertat humana. «Res de lo criat està sobre el lliure arbitre; ell està sobre tot, ningú el domina i, de consegüent, el Criador tan sols deu en ell tenir son seti... Veus aquí com el franc voler de l'home ha sigut fet el seti de Déu; allí, doncs, Déu solament deu imperar, dominar i regnar».[1]

De la naturalesa del lliure albir en dedueix la naturalesa de la remuneració que hagi merescut i que en l'altra vida li serà tributada. «El lliure albir és l'arrel de tot mèrit en l'home, i, de consegüent, ha d'ésser el subjecte del premi o del càstig, i essent dit albir humà espiritual, invisible i intellectual, la principal remuneració de l'home serà invisible i espiritual... El lliure albir no és local ni temporal; de consegüent, el verdader bé de l'home no deu estar comprès enlloc, ni mesurar-se per temps, per lo qual, la Llei de Crist, prometent la recompensa eterna de la visió beatífica, encaixa admirablement amb els dictats de la natural raó».[2]

La fina observació continguda en els llibres de Sabunde, no cregui el lector haver-la assaborida amb els breus fragments que acabem de transcriure; és cert que sobresurt al parlar del franc voler o lliure albir, *nobilissima sedes Dei,* mes fins quan l'observació és incompetent pel fi que es proposa, sempre manifesta la paciència, concentració i perspicàcia d'un esperit altament psicològic; en la història del pensament humà és un potentíssim precursor de la moderna escola de l'observació, en el procés del pensament català és l'hereu del gran mestre Ramon Llull; mes devem afegir que la *Teologia natural* queda molt per dessota del gran *Llibre de Contemplació.* En aquest la llum mística, l'acuïtat de l'en-

1. *Liber creaturarum,* cap. CIV.
2. Diàleg 2, cap. XIV.

giny, la fervor del sentiment i fins el riquíssim llenguatge encisen a l'home i el persuadeixen; en la *Teologia natural* o *Llibre de les criatures*, Sabunde, pur filosop, sense aquelles excelses qualitats del mestre, distingint-se principalment per la riquesa de detalls, deixa a l'ànima freda, i per no seguir el camí apropiat per la defensa de les veritats sobrenaturals, resulta un apologista qui no satisfà la racional intel·ligència, o com compendiosament sentencia el modern historiador cardenal Hergenröther: «Sabunde, metge i jurisconsult espanyol, qui després abraçà l'estat eclesiàstic, per una especulació exagerada contradiu els dogmes que ell mateix sosté.»

CAPÍTOL III

SANT VICENÇ FERRER

I. *Figura de sant Vicenç Ferrer en el moviment social de son temps. — Elements que integren son caràcter personal.*

II. *Llibres escrits per sant Vicenç. — En aquest preval el caràcter de predicador. — Compenetració entre l'acció i la predicació. L'Angel de l'Apocalipsi. — Dos anys de vida eclesiàstica palatina. — Visió que determinà la direcció de son apostolat:* legat a latere Christi. — *Relacions amistoses amb els jueus, i conversió general d'aquests. — Idèntic sistema al seguit en el segle XIII per a atènyer la unitat d'esperit. — Pensaments extrets de sos sermons. — És el gran predicador escolàstic. — Comparació amb sant Bernat. — Caràcter catequístic que perseverà en els predicadors catalans. — Deixebles de sant Vicenç Ferrer.*

III. *Sant Vicenç en el Cisma i en el Parlament de Casp. — Concepte que té del Sant la tradició popular.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL: *Beati Vincentii natione hispani,* professione sacri Praedicatorum ordinis, Theologiaeque doctoris, et Evangelicae doctrinae Praedicatoris celeberrimi, sermones hyemales (Antuerpiae, 1572); *Sancti Vincentii Ferrarii Opera omnia: studio ac diligentia Fratrum conventus Valentini,* opere et impensis F. D. Ioannis Tomae de Rocaberti, arq. Valent. eiusdem ord.; Diago, *Historia de la Provincia;* Nicolás Antonio, *Bibliotheca;* Vidal y Micó, *Historia de Sant Vicente;* Bofarull, *Historia de Cataluña;* Hergenröther, *Historia de la Iglesia.*

I

A l'hora en què la gent catalana estava en la plenitud d'una civilització d'admirable equilibri entre tots els elements socials que la componien, en què la nació posseïa una força i importància que la feien ésser considerada en el concert dels pobles més avençats de la terra, apareix un home portentós qui fa ressonar la llengua catalana per tots els àmbits de l'Europa occidental, qui recorre el món llatí com un semidéu agitador i pacificador, admirat de tothom, beneït de tothom, fins al punt de que no sols la imaginació popular, sinó també el reposat seny dels savis contemporanis, cregué veure en ell la realització d'alguna de les meravelloses visions apocalíptiques amb què l'apòstol sant Joan representa els misteriosos futurs defensors del regne de la veritat, de la pau i de la justícia. És sant Vicenç com el verb de Catalunya, el català d'influència més viva en el moviment general de la civilització; en una època que ha de resoldre dificultats de seculars conseqüències, el qui dóna el cop decisiu en dites resolucions, i en un temps que va prenyat de successos futurs, que han de canviar la faç social, el vident qui amb ull penetrant contempla l'esdevenidor. Els pobles i els Pontífexs, els parlaments i els reis, reclamen son auxili, solliciten ses ensenyances, puix per

sa boca parlen la filosofia i la religió, la justícia, la llibertat i la pau. És l'encarnació de l'esperit de sant Domingo i de sant Francesc en una naturalesa catalana; és el fruit òptim, assaonat i ric d'aquell prodigiós arbre de la vida claustral, aplicat a la vida social i plantat enmig del comerç del món per a bé dels homes, per aquells dos incomparables fundadors. És un magistrat, mai vist, qui va pel món posant la pau entre els homes i administrant justícia en virtut de la Llei de què deriven totes les lleis, i això no en un temps i en un país ignorants del dret, sinó en època de grans juristes i en una terra famosa sempre per la saviesa de ses lleis; el mateix s'intitula àrbitre i amigable componedor, i és, en efecte, un Pretor qui amb el perpetu edicte de l'Evangeli, amb equitat i prudència admirables, exerceix una misteriosa i universal jurisdicció acceptada per tothom; Pontífexs i reis, concilis i parlaments, consells de ciutats i bisbes li reconeixen la competència. És l'herald d'una època que va a finar, és el cigne de la Mitjana Edat que va a morir després de son cant; aquell temps de vera llibertat, de sencer humanitarisme, aquella edat d'activitat intellectual i de govern popular en la que exercien una verdadera sobirania la filosofia i la religió, admirablement agermanades, es va a desvanèixer. Les grans monarquies van a sortir; la fecunda i espontània vida popular, que naturalment brollava del sistema regional, tindrà per successora una vida pública artificial que acabarà per extingir-se; l'aire de família que dominava en la societat i que tan admirablement fomentaren sant Domingo i sant Francesc, i que el poble respirava tan a plaer, rebent-ne gran sanitat, anirà enrarint-se a influx del nou esperit nihilista que la Reforma protestant infon a la humanitat civilitzada; mes abans que aquell antic ordre de coses desaparegui, abans de trencar-se aquella admirable unitat dels esperits que resisteix valerosament a la divisió dels cismes, ha de sortir de Catalunya l'home admirable qui avassallarà tota l'Europa llatina amb sa paraula, exercint una sobirania moral que d'aleshores en avant serà impossible.

La llengua catalana, que prompte callarà en els parlaments i quedarà ofegada en la literatura, restant consagrada solament al servei de Déu i de la família, sentirà el més hermós i més solemne dels cants del poema de sa existència per boca del famosíssim predicador, qui la féu ressonar davant de prínceps i de pobles per gairebé tota l'Europa, i que la usà tota sa vida amb amor filial. Si considerem i ens representem el sistema del pensament català com a una construcció arquitectònica, l'esperit de sant Vicenç n'és el cimbori qui el completa, caracteritza i engrandeix, perquè l'arquitectura i l'oratòria són per excellència les manifestacions més típiques i exactes de l'esperit d'un poble; la individualitat de l'autor gairebé desapareix, i la col·lectivitat social es revela en aquestes dues arts. L'arquitecte i l'orador han d'identificar-se amb el públic pel qual treballen; per lo mateix que no tenen un objecte absolut i abstracte, no podem prescindir de les circumstàncies de lloc i temps; la seva utilitat és de present; Aristòtil treballava per tots els segles i totes les nacions; Demòstenes pels concurrents a l'*agorà* d'Atenes. I més encara que l'arquitectura, l'oratòria s'identifica amb la societat en el moment històric present, perquè la fàbrica arquitectònica és permanent; i si bé respon a les necessitats i al gust de la generació qui l'edifica, durarà i servirà a les generacions futures, essent així que la paraula de l'orador es desvaneix de moment, i l'objecte que es proposa és modificar en un determinat sentit l'esperit de la gent qui l'ouen. Entre el poble i son orador hi ha una verdadera conjunció d'esperits, i si aquesta no s'ateny, l'oratòria ha fracassat, i això molt més s'ha de dir en aquella gran oratòria qui té per públic o auditori, no un ordre determinat de ciutadans, no una part de poble d'idèntics interessos i principis, com passa en bona part en l'oratòria política contemporània, sinó el poble en tota l'extensió de la paraula, és a dir, tots els ordres socials, tots els interessos per oposats que sien, tots els principis fins els que estan en pugna. A l'orador qui arriba a aquest domini sobre l'esperit d'un poble o d'una època, se'l pot conside-

rar com l'encarnació d'aquella època; coneixent a ell es coneixerà a aquesta. I no importa que l'orador sia un predicador de la paraula divina, immutable i eterna, perquè aquesta ha de proporcionar-se als homes qui l'escolten; i així trobem que el gran Bossuet, predicant els immutables dogmes cristians, amb tot serà sempre una de les més belles manifestacions de la nació francesa en son gran segle; mes si el predicador no sols s'atura en els lluminosos principis de la revelació, sinó que principalment tracta d'assenyalar als homes el camí de salvació, l'exercici de la justícia i de les demés virtuts, d'apartar-los dels vicis mediant el sant temor de Déu, de conciliar entre si els ciutadans, i reconciliar-los amb el Jutge etern; si és, en una paraula, un mestre de la pràctica vida social cristiana, aleshores, si aquest predicador preval i s'identifica amb el poble, com féu sant Vicenç Ferrer, bé el podem tenir com al geni popular de la seva gent.

L'orient i l'ocàs de la nostra nació en son ser propi i independent, coincideixen exactament amb l'orient i l'ocàs de la gran filosofia escolàstica; d'aquí que es pugui dir que fou una nació qui portà l'esperit d'aquella meravellosa filosofia, i per lo mateix havem afirmat que l'ordre de Frares Predicadors, espècie de sacerdoci no sols de la Iglésia catòlica, sinó també d'aquella escola filosòfica, fou la vera educadora de la nostra gent. No és, doncs, estrany que en aquella interessantíssima època de la civilització europea, que es desenrotllà als fecundants raigs de la síntesi científica que personifica sant Tomàs d'Aquino, Catalunya tingués excepcional importància dins el quadre de la civilització general. Itàlia i Catalunya engendraren els personatges qui duen la més alta representació de l'esperit de l'època en els diferents rams de l'activitat racional mes si l'esperit era el mateix, la naturalesa de què es revestiren denota clarament, pel camí que seguiren, la diversitat de la raça.

El gran doctor, mestre indiscutible de tots els savis, nasqué a Itàlia. Sant Tomàs fou la font abundosa qui regà amb les saludables aigües de ses doctrines totes les escoles d'Eu-

ropa, i la llum resplendent del Sol d'Aquino, difusa copiosament sobre el bell país d'Itàlia, despertà l'estímul estètic d'aquella gent, que fou satisfet pel Dant Alighieri quan transformà la *Summa theologica* en meravellós poema. Mes l'Escola portada a Catalunya i identificada amb la terra pels frares de sant Domingo, devia produir altres resultats. No seran aquí l'alta especulació filosòfica, ni la resplendent bellesa poètica, les que se'n portaran la primícia de l'esperit d'aquella civilització; la tendència pràctica, l'aptitud pels negocis de la vida humana revestiran aquell esperit; i de Catalunya sortiran, no el filosop ni el poeta de l'època, mes sí el civilitzador i organitzador, pacificador i vulgaritzador de la ciència de la vida, sant Vicenç Ferrer. L'Alighieri transformà en poema la *Summa theologica;* sant Vicenç, seguint l'esperit de sant Domingo i sant Francesc, repartí aquell substanciós Pa entre el poble cristià, l'estengué als pobres i als humils, el tragué de les aules dels savis per a portar-lo a l'ús dels llecs en les places i en les iglésies de les ciutats i viles. No hi ha hagut com ell cap altre vulgaritzador de la gran síntesi tomística; els alts principis que semblen sols patrimoni de la gent lletrada els posa admirablement a nivell de la intel·ligència popular; usant un mot avui en ús, podem dir que democratitzà la ciència, puix tot el gran i complet quadre escolàstic, abarcant tots els coneixements de l'època, s'enclou en aquella predicació que alçava fins el poble menut a la noble categoria de ciutadans del regne de la Veritat; la pràctica de la vida cristiana, els multiplicats deures dels homes, el coneixement de la justícia els expressa d'una manera fàcil, agradable i viva, ajudant admirablement a la feble humanitat a pujar l'escala que arriba fins a Déu. El poeta italià i el predicador català són dos rius que davallen de l'abundosa deu de la ciència tomística, i que corren paral·lelament regant dos camps molt diferents. El primer s'emporta la llum tomística a l'altra regió de la poesia i presenta als ulls del món il·lustrat l'espectacle de la Divinitat i de la Humanitat, satisfent estèticament el talent devorador de l'esperit especulatiu. El segon, al revés, amb una força

igual al Dant, roba la llum al Sol i la baixa a la terra, i en forma robusta i realista introdueix en el comerç dels homes, fent-les pràctiques i *humanes*, les més altes idees de la sobrenatural i natural sabiduria, i escalfa la societat humana amb el foc diví que féu davallar de les altures, satisfent completament l'interès ètic de les multituds. Qui llegeixi els sermons de sant Vicenç no s'estranyarà de que els pintors el representin amb ales volant per tota l'Europa i sonant la trompa del Judici, ni de que trasbalsés l'esperit d'una època d'efervescència democràtica. És un apòstol noblement naturalista, i sa manera d'execució és bessona de la manera del Buonarrotti. Grandiosa i exacta, abarca la sublimitat i la ridiculesa de l'home, menyspreant tot afeit i sensual magarrufa, és amorosa, i espargint sempre amb meravellosa abundància la llavor de la veritat, manifesta la força espiritual d'un àngel: amb el nom d'àngel de l'Apocalipsi, el distingí la cristiandat, mes un hom no se l'imagina per ses paraules i prèdiques com a un àngel ideal de vaporoses formes, sinó per l'estil d'aquells, davant dels quals es postrà Abraham, un àngel hermós, mes d'atlètiques formes humanes.

Analitzant l'esperit de sant Vicenç s'hi troben, prescindint de la influència sobrenatural de l'oració i de la gràcia, que és la més poderosa, tres elements que formen com la base de son caràcter personal: l'element escolàstic, el català i el del tracte amb el món. Nascut a València, prop del convent de Frares Predicadors en l'any 1350, educat en aquella ciutat, cristianament civilitzada pels deixebles de sant Domingo, entrat a l'edat de dinou anys en l'ordre del dit sant, no podia menys aquell esperit tan noblement intelligent i amant de la veritat, de rebre la influència escolàstica i tomística. Catalunya congenià molt prompte amb aquest sistema intellectual. El primer capítol que celebrà la nova província de Frares Predicadors d'Aragó en la ciutat de Saragossa, en l'any 1309, manà, baix pena i en virtut de santa obediència, l'ensenyança de la doctrina *del venerable doctor fra Tomàs d'Aquino*, donant per raó, tan pròpia d'aquesta terra de sentit comú, no

excel·lències ditiràmbiques de l'escola, sinó l'ésser la *més sana i més comuna.* Quatre anys més tard el capítol de Metz féu el mateix manament, donant la mateixa raó dels frares catalans. Passà sant Vicenç a la Universitat de Lleida, identificada com havem vist amb l'ordre de Predicadors, estudià i ensenyà en aquella illustre escola catalana, fou després mestre de Física en el convent de Santa Caterina de Barcelona, passà als estudis de Tolosa i de París, a ops de son ordre, a fi de familiaritzar-se, com ara diríem, amb la ilustració internacional; i encara que jove, amb sa alta intel·ligència plena de coneixements, anà a Roma, on per a demostrar sa adhesió a la doctrina tomística, el novell doctor parisenc es presentà a defensar tota la doctrina tomística formulant la següent proposició: *Tota la summa de la teologia de sant Tomàs és verdadera.* Qui coneix lo que eren les públiques conclusions en aquella època, i sap la immensitat de matèries que enclou la *Summa teològica,* podrà compendre l'ardiment científic de sant Vicenç al llançar aquesta provocació científica en un centre d'estudis tan famós com era Roma.

Mes l'activitat intel·lectual i l'encès cor del nostre Sant no es complien amb una vida purament especulativa; necessitava el tracte amb els homes, la pràctica de l'apostolat, i així el veiem entregat al ministeri de la predicació ja a Barcelona, i després sempre que tenia ocasió; i tal degué créixer la seva fama que, reclamat per la ciutat i convent de València, es restitueix a sa pàtria, essent de vint-i-nou anys d'edat i tan sols diaca en quant a l'ordenació eclesiàstica. La ciutat el rep amb grans demostracions d'afecte, fins al punt de que poc després sembla que, per a satisfer certs gastos de caràcter acadèmic, el Consell li concedeix una suma de dos-cents florins, essent així que devia ésser tan mirat en tals subvencions, que el mateix Consell, el gran escriptor i predicador, mestre Fra Francesc Eximenis, concedí una quantitat de vint florins pels grans serveis fets a la ciutat, sermons predicats i altres obres bones en favor del públic, manifestant ésser-li impossible al Consell donar-li major suma, per impedir-ho les pràctiques i

disposicions existents. A València continuà lo que en podríem dir sa vida científica, sense oblidar mai l'apostòlica, fins que el llegat D. Pere de Luna, qui coneixia i amava a Vicenç ja des de la infantesa del Sant, el prengué en ses missions, i més tard el féu mestre del sacre palau d'Avinyó.

A l'arribar sant Vicenç a la plenitud de la sabiduria i de l'edat, estén a més ample horitzó els raigs de sa lluminosa intel·ligència i de son cor de foc, i el sentit patriòtic es revela en tota sa vida. En les missions que féu acompanyant el cardenal de Luna convertí a Valladolid el cèlebre rabí qui després fou arquebisbe de Burgos i celebèrrim comentador de l'Escriptura, prenent el nom de Pau de Santa Maria; al tornar a València fou nombrat confessor de la reina Donya Violant, a la qual hagué de tractar amb gran energia, i abans el trobem íntimament relacionat amb el senyor infant En Martí, posseint les dues hermoses cartes del Sant, dirigides a aquell príncep, on es manifesta l'amor que es portaven l'un a l'altre aquests dos personatges.

El gran predicador tenia ja una fama extraordinària, i l'infant desitjava posseir escrits els sermons d'aquell home apostòlic. Sant Vicenç sempre es resistí a publicar sos sermons, mes ara no podia deixar de consentir a les exigències d'En Martí. *Car pux vós, Senyor, tanta mercè feu al nostre Monestir, justa cosa és que jous servesca dels fruyts del meu ort abundantment. Iatsia que jamés per ninguna persona nols haja volguts comunicar; e tinchmo, Senyor, a gran honor que vós siau lo primer, e que la obra sia endereçada a la vostra Senyoria, per letra que posada al comenssament del libre en loch de pròlech o prohemi.* Desgraciadament s'ha perdut, i no sabem es tingui notícia d'aquest interessantíssim volum que faria posseïdora a la literatura catalana d'un tresor d'eloqüència superior, comparable al dels antics Pares de la Iglésia, i la més típica demostració de la civilització escolàstica en la gran oratòria sagrada. Tenim un il·lustre testimoni de l'amor que el Sant professava a la tradició catalana en un document de l'Arxiu de Ripoll, que publicà Vidal i Micó en sa

excellent història. Consta que sant Vicenç no sols fou confessor de la reina Donya Violant, sinó també de Donya Maria de Luna, duquessa de Montblanc, muller de l'infant En Martí, i demés conseller i almoiner del rei Joan I. Aquest monarca, en 30 de novembre de l'any 1391, en un privilegi firmat a Vilafranca, fa donació del lloc i terme de Molló al Monestir de Ripoll, amb l'obligació de que aquell Abat i convent cuidin d'erigir sumptuoses sepultures als cossos dels comtes de Barcelona qui jauen en aquella iglésia, baix la disposició, direcció i coneixement del religiós i estimat conseller i almoiner seu Fra Vicenç Ferrer. Deia així l'alludida donació arxivada en l'arxiu de Ripoll, estància de Molló, signat el document del número 106, segons el citat historiador, qui en transcriu el següent fragment: *Sub his conditionibus, et retentionibus, quod vos et Monasterium vestrum praedictuc teneamini facere vestris propriis sumptibus et expensis ad dispositionem, ordinationem et cognitionem Religiosi, et Dilecti Consiliarii, et Eleemosynarii nostri Fratris Vincentii Ferrarii Sacrae Paginae Professoris (aut post obitum, absentiam, vel defectum eiusdem, nostri Capellani Maioris) busta, sive sepulchra solemnia in Monasterio Rivipullensi praedicto. Comitibus Barchinonensibus, qui inibi sepulti et tumulati existunt, &. Datis in Villafranca ultima die Novembris anno a Nativitate Domini millessimo trecentessimo nonagessimo primo, Regnique nostro quinto.*

El benaventurat frare, qui devia dirigir l'erecció de *solemnes sepulcres* als comtes de Barcelona a Ripoll, posseïa l'amor no sols al cos, sinó també a l'esperit dels qui fundaren la nació catalana. Identificat amb els prínceps, fou sempre viu representant de l'esperit popular; l'afició als primers no li vedava les més graves amonestacions i l'amenaça del càstig diví quan s'ho mereixien, i qualsevol qui llegeixi les moltes cartes dels reis i prínceps a nostre Sant, es convencerà evidentment de que aquest no fou un àulic qui cercava la companyia dels grans de la terra; al revés, fugia d'ells, sols a grans instàncies accedia a acompanyar-los puix l'ànima noble

i senzilla del gran Predicador s'avenia millor amb el franc esperit popular. Rebutjà les mitres que se li oferien, no volgué el capell de cardenal; i tota la influència social que tenia l'esmerçà en bé del poble, qui l'amava amb més fervor encara que els prínceps. De son influx isqué la fundació de la Universitat de València;[1] el collegi per a orfes d'aquella mateixa ciutat, coneguts més tard amb el dolç nom de *fillets i filletes del Pare Sant Vicenç;* establí també una fundació per l'estil a Lleida, i, posseït d'una admirable caritat cívica, no sols dedicà son zel apostòlic a la conversió de les ànimes, a la pacificació dels ciutadans, com després veurem, sinó que, fins treballant pel bé comunal, estableix institucions administratives, com una espècie de junta en el Consell de València, la qual devia dar l'aprovació a tota despesa comunal que passés de cinquanta lliures. Fou sant Vicenç un verdader Pare de la Pàtria; totes les ciutats de Catalunya per boca de sos Consells sollicitaven sa presència; totes el reconeixien com a benefactor; consten en públics documents accions solemnes de gràcies que li tributaren; a haver-hi hagut aleshores la consuetud d'ara, hauria sigut fill adoptiu de cent llocs diferents, i[2] l'amor que portava a sa pàtria el mogué a l'hora de la mort a sortir de Vannes, on es trobava, per anar a morir en sa dolça terra, desig que no pogué complir, puix per falta de forces tingué de tornar-se'n altre cop a la ciutat, que al finar li tributà ja honors de sant.

1. Fins els moderns historiadors de la Instrucció pública a Espanya, D. V. de Lafuente i Gil de Zárate, confessen la paternitat de sant Vicenç sobre la Universitat valenciana, i l'últim, tan modernista, parla d'ell encomiàsticament i l'anomena illustre. Tenia València llibertat d'ensenyança, mes la multiplicitat d'escoles perjudicava la ciència, i així, després de moltes provatures, gràcies a sant Vicenç es vingué a unificar els estudis, amb lo qual es posà el fonament a la Universitat.

2. Tingué, no obstant, sant Vicenç, com no podia menys en aquell temps de divisions, enemics. Així inventaren un *Procés fet contra frare Vicens Ferrer valencià perdulari, vagabundo,* suposant que el famós inquisidor Fra Nicolau Eymerich l'havia encausat per haver el Sant sostingut que Judes havia fet penitència de sa traïció.

II

El fecundíssim sant Vicenç Ferrer, si bé fou per excellència predicador, essent sa naturalesa més a propòsit per a exterioritzar el pensament valent-se de la paraula viva que no pas de l'escriptura, escriví també diferents llibres que desgraciadament gairebé tots s'han perdut. Escriví un *De suppositionibus logicis tractatus*, i un altre sobre la *Unitat de l'universal;* llibres que suposen en l'autor una predilecció per la lògica, que clarament es demostra en sos sermons, que informava sa clara intelligència i ordenava el ric conjunt de coneixements que posseïa. Els altres escrits del Sant són de matèria piadosa, i redactats gairebé tots en llengua catalana, que juntament amb la llatina foren les úniques que usà en sa vida el nostre gran evangelitzador. Un tractat de les ceremònies de la missa, una *contemplació molt devota de la vida de Jesucrist;* un *Tractat de l'home interior,* imprès a Magdeburg en 1493; un altre sobre la profecia de Daniel, que es traduí en alemany i en castellà, i el *Tractat de la vida espiritual,* que és el que més comunament es troba, havent tingut dos illustres popularitzadors fora de Catalunya: el cardenal Cisneros, qui junt amb les meditacions de sant Agustí el publicà a Alcalà, i la cèlebre monja catalana del convent de Santa Pràxedes, d'Avinyó, de l'ordre de sant Domingo, Juliana Morell, qui el traduí en francès, i el comentà acudint als textos sagrats en sos originals hebraics i grecs, i exornant-lo amb sentències dels Sants Pares. La primera vegada que veiérem aquest petit codi de la perfecció cristiana, ens féu gran cop per la summa simplicitat i sentit pràctic que el caracteritza; després havem vist que el tingueren en gran concepte homes d'eminent santedat, entre ells el valencià sant Lluís Bertran. Té una ingenuïtat encisadora i amb gran cop d'ull encerta les coses de l'esperit. El pensament fonamental és la necessitat de la disciplina, o direcció en la vida ascètica, si es vol fugir d'aberracions; assenta com a principi, lo que sempre distingeix el mestre Vicenç Ferrer, el just medi i la modera-

ció en totes les coses, fins en l'exercici de la penitència, baixant a particularitats que donen a la paraula del mestre un aire paternal: així, per exemple, diu, donant regles per la sobrietat en el beure, que el dia que es menja escudella amb gens o poc beure n'hi ha prou. L'esperit de despreniment el porta a desemmascarar una inclinació que es pot presentar amb aparences de bé, essent en el fons l'apetit de l'ambició disfressat, quan diu que havem d'evitar l'amor desordenada de les coses temporals, no sols en profit de nosaltres mateixos, sinó que també dels nostres amics, família o ordre religiosa a què es pertany. Vol que en els sermons es gasti un estil senzill, pla i casolà: i amb la subtilitat filosòfica que el distingeix, aconsella que es baixi de lo general a lo particular, ja que sols lo particular fa impressió a l'home, sentint aleshores l'oient, en la paraula del predicador, el retrat de son propi esperit. Afegeix que el predicador no deu mostrar-se indignat, sinó que es vegi que les raons li ixen d'un cor ple de caritat i amor paternal, presentant-se sollícit de la salvació dels pecadors, com una mare amorosa al voler salvar a un fill qui ha caigut en un abisme. És un tractat de poques planes, mes ple de doctrina, eminentment pràctic, que va rectament al gra, essent el moral retrat del nostre illustre frare predicador. Les persones religioses difícilment trobaran un més perfet reglament de vida. Sembla que fou escrit en llatí.

Per lo que toca als sermons, l'historiador Vidal i Micó escriu que n'hi ha sis volums manuscrits en llengua catalana en la Seu de València, que D. Marian Aguiló ens assegura que ell els ha vist encara;[1] un volum ricament enquadernat en el Convent de Caputxins de Saragossa, que el citat Vidal diu que ell l'ha vist i fins n'ha copiat algun fragment; mes aquest dili-

1. El canonge arxiver de la Metropolitana de València, D. Roc Chabàs, benemèrit de les lletres pàtries, ha publicat fa poc l'interessant opuscle *Estudios sobre los sermones valencianos de San Vicente Ferrer que se conservan manuscritos en la Biblioteca metropolitana de Valencia.* — Madrid, Tipografía de la *Revista de Archivos*, etc. — 1903.

gent escriptor pensa, amb gran fonament, que no són escrits per mà del Sant, sinó per sos deixebles, si bé amb molta exactitud, com ho confirmen un testimoni de gran autoritat, contemporani de sant Vicenç, en el procés de canonització d'aquest, i l'autoritat que se'ls dóna en la República cristiana. El volum que el Sant oferí publicar i dedicar a l'infant Martí no existeix; mes en el temps de l'abans citat P. Vidal hi havia en el Collegi del Patriarca un volum escrit de mà del Sant, que pensem seria el mateix llibre de què parla Diago que ell havia vist oferir al Patriarca D. Joan de Ribera per un clergue natural de Morella, en casa del qual es conservava per haver el Sant estat allotjat en ella mentre les conferències entre l'antipapa Benet XIII i el rei Ferran, havent-se'l deixat allí per descuit. Sembla que tenia molt d'interès, no sols per les apuntacions dels sermons que contenia sinó perquè el Sant hi anotava els fets notables que li passaven; de manera que declara Diago que ell se'n servia per a alguns punts de la història que escriví, en lo que es refereix a la vida del Sant.

Mes, si bé és indubtable que són la predicació de sant Vicenç Ferrer els sermons estampats que avui llegim, encara que desgraciadament no en la llengua en què foren predicats, per a penetrar l'esperit, per a conèixer moralment a l'illustre frare predicador, devem contemplar-lo en sa vida pràctica i considerar el quadre complet de sa missió social. Per temperament, per vocació divina, per la preparació de son esperit i per providencial predestinació, fou el Sant l'apòstol de l'Europa, veié amb profètica intuïció la vinguda de l'esperit anticristià, el descriví, com veurà després el lector, amb paraules tan determinades que no cal dubtar de la comunicació de son esperit amb l'Esperit etern; i la preocupació perenne de la vinguda de l'Anticrist i sa perpètua predicació avisant al poble fidel la proximitat d'un terrible daltabaix en la cristiandat, convencen a l'home d'esperit despreocupat i recte de que no foren vanes fantasies el que la gent del seu temps el tingués per un d'aquells misteriosos missatgers de la misericòrdia i de la justícia divina, que el sagrat llibre de l'Apoca-

lipsi ens explica que Déu enviarà a la Iglésia en les grans crisis que aquesta ha de passar abans d'arribar el dia de l'eternitat. El concili de Constança, per boca de son membre més illustre, el cèlebre canceller Joan Gerson, li reconegué tal caràcter sobrenatural, a l'escriure al Sant, en sa cèlebre carta, aquestes paraules: *...Me semblau rectament figurat, segons lo vostre nom, per allò de l'Apocalipsis a on lo vident de tot lo curs de la iglésia, Joan, diu: He vist un cavall blanc, i lo qui el muntava portava un arc, i li fou donada una corona i sortí vencent. Has aparegut per vèncer, oh gloriós Vicenç...* ¿Quan un concili ecumènic, o almenys el membre més illustre d'ell, i que en fou l'ànima, ha dirigit tals expressions a un home encara vivent?[1]

La Butlla de canonització li aplica la mateixa figura apocalíptica; i el Sant, segons un dels sermons manuscrits que estan a València, digué de si les següents paraules: *Per Noè no's trobe que's convertissen sinó set persones, e tots eren de sa casa; mas per aquest Noè ara més de setanta mília... E que aquest degués venir, escoltats Sant Joan que diu: vidi alterum Angelum, etc.*[2] Testimonis tan fidedignes convencen de l'activitat apostòlica de sant Vicenç, i, sense aquests, l'unànime veu dels contemporanis li reconeix el caràcter d'Àngel qui volà pel cel de l'Europa, essent com la trompeta del judici etern, lo qual és incompatible amb la idea de conseller àulic i amic domèstic de Pontífexs i Prínceps, que tal volta, per certs passos de sa vida, algú podria falsament formar-se d'ell. En efecte: encara que sempre lo que preval en sant Vicenç és el caràcter propagandista, evangelitzador i agitador de pobles, per un curt espai de sa vida fou conseller i confessor de Papes i de Prínceps, i sempre, fins que la situació canònica de la Iglésia s'hagué aclarit, es mantingué fidel a Benet XIII,

1. Aquest testimoni és d'un estranger contemporani; plau-nos afegir el d'altre estranger de nostres dies, l'illustre historiaire Hergenröther, qui el qualifica d'*admirable*.
2. Serm. fer. 3 Dom. 25 post Pent., t. 4, apud VIDAL I MICÓ.

plorant, no obstant, la tossuderia d'aquest al seguir un camí oposat al de la unió de la cristiandat. Després de sa elecció, l'antipapa nombrà confessor seu el P. Jeroni d'Ochoa; mes, elevat aquest a la dignitat de bisbe d'Elna, el famós Benet XIII elegí, per a director de sa consciència, a sant Vicenç, a qui féu també Mestre del Sacre Palau. Dos anys perseverà en dits càrrecs, puix en 1398 se'l troba ja en el convent de Predicadors d'Avinyó, on es retirà tan apesarat per la divisió cada dia major de la Iglésia, que caigué en una gravíssima malaltia, durant la qual tingué la famosa visió de Jesucrist, acompanyat de sant Domingo i sant Francesc, en la que el Redemptor el nombrà *legat a latere* i li ordenà que sortís a evangelitzar l'Europa. Algun historiador ha posat en dubte aquest fet meravellós de la vida de sant Vicenç, mes, sense entrar en discussió sobre el valor sobrenatural del mateix, direm que la seva certitud és indubtable. No sols els historiadors més respectables i antics, com Diago, el refereixen, sinó que el mateix Sant, en la carta que escriví a Benet XIII des d'Alcañiz, ho conta, si bé per humilitat, en tercera persona, però que totes les circumstàncies que explica recauen en ell. Sempre fou sant Vicenç home apostòlic, gran evangelitzador, religiós de santedat de vida, mes, d'aquesta hora, apareix informat d'un esperit atlètic, com si l'hagués tocat un ser sobrenatural. Sia natural, sia sobrenatural el somni i visió de sant Vicenç, lo cert és que tingué una influència extraordinària en sa vida, que per llargs anys li durà aquella misteriosa impressió, i que el nombrament de *legat a latere* de Jesucrist, rebut amb la forma sublim que ell descriu en la carta d'Alcañiz, li comunicà forces per a recórrer, amb passos de gegant, el camí de la vida apostòlica. Ell es deia, i els pobles el creien, *legat a latere* de Jesucrist; en el dietari de València a l'any 1410, foli 54, es llegeix: *Entra en València lo Reverent Mestre Vicent Ferrer, lo qual se dia: Legat a latere Christi;* [1]

1. Vegeu VIDAL I MICÓ, pàg. 477.

lo cert és que aquesta legació donà fruits verament divins, i atenent a la sentència evangèlica, racionalment evident, de que pels fruits es coneix l'arbre, bé podem afirmar ésser tot meravellós i diví en la missió social de sant Vicenç Ferrer.

Comença la seva missió de *legat a latere* el dia de santa Cecília, i se'n ve prompte a Catalunya com si volgués consagrar la primícia de son espiritual renovellament a aquesta terra que tant estimava i on vingué a cercar els principals auxiliars de la seva empresa. Perquè és d'advertir, que sant Vicenç no fou un pur predicador, un home apostòlic qui espargeix pel món la celestial doctrina agermanant entre si els homes; fou més que u, fou una legió formidable, una escola ambulant de perfecció evangèlica, i la *companyia* de Mestre Vicenç Ferrer, com era anomenada, composta de savis i virtuosos frares i d'homes seglars de diferents oficis, de senyores illustres i dones qui abans visqueren entregades als vicis, donava al món l'espectacle d'aquell socialisme voluntari dels primers dies de la Iglésia de què ens parla el llibre *Acta Apostolorum*, per voluntari despreniment de les riqueses i total consagració a Déu. I aquest gran avassallador d'esperits era l'home més mansuet de la terra.

La ciència, la gràcia i la naturalesa en ell meravellosament identificades; la paraula viva i clara i la conducta santíssima; l'amabilitat inalterable i universal de sant Vicenç Ferrer li donaren aquella portentosa força qui arrastrava tota la societat. Sa vida era la d'un apòstol: dormia cinc hores, dejunava tot l'any, i dos dies a la setmana a pa i aigua; pobríssim en el vestir, portava sempre sobre seu una Bíblia, la qual es posava per jaure a la nit com a coixí; fins que, de resultes d'una caiguda, li quedà malmesa una cama, en sos llargs pelegrinatges anà sempre a peu, i aleshores prengué un ase per a cavalcar; cada dia de bon matí celebrava la missa cantada pels de la companyia, posant-se per lo regular dalt d'un cadafal, des d'on, acabada la missa, sermonava el nombrosíssim poble; predicava sovint molts cops al dia, i després escoltava els qui volien parlar-li; curava els malalts, i els sacerdots de la com-

panyia confessaven els qui volien reconciliar-se amb Déu. Establí les deixuplines públiques, que arribaren a cridar l'atenció del concili de Constança per temor a l'antiga secta dels flagellants, mes prompte quedà desvanescut tot dubte. En aquests exercicis de pública penitència els deixuplinants alçaven les veus cridant sempre en llengua catalana: *Senyor Déu Jesuchrist, misericòrdia.* En la pròpia llengua compongué el Sant uns càntics espirituals, de missió, com ara diríem, en honor a la Passió de Crist, dels quals inserten fragments els antics historiadors. Sabut és que sempre i per totes les nacions predicà en llengua catalana, havent quedat memòria de frases típiques, pronunciades a l'estranger, com per exemple, quan a Lió de França, referint-se a l'assassinat del duc d'Orleans, amb esperit profètic digué en un sermó: *Bona gent, ell se fa un pastís en lo pus noble hostal de cristians, lo qual quant serà descobert pudirà molt fort.*

El modern esperit racionalista ha volgut trobar una explicació al fet de que el predicador català fos entès en tan diverses nacions, a la semblança de totes les llengües romanes i a l'admirable expressió del Sant; mes la Iglésia ha conservat en el procés de canonització les deposicions de molts testimonis que l'havien oït (puix la canonització es féu trenta anys després de sa mort), els quals justifiquen que no solament era entès de tothom, sinó que els homes de diferents llengües que juntament l'oïen, disputaven després sostenint cada u que havia predicat en la seva. És cert, emperò, que tot el ser de sant Vicenç parlava. Fins en la vellesa, quan son cos era ja una runa, al predicar es rejovenia i transformava, se li encenia la color de sa cara, creixia d'estatura, de sos ulls eixia misteriosa llum, i sa veu poderosíssima, estenent, per sobre l'immens gentiu qui l'escoltava, les ones de sa eloqüència contundent i victoriosa, rendia els cors més durs, illuminava els esperits més obcecats, i la llum evangèlica evidenciada per la raó natural i el sentit comú, en lo qual tenia una traça extraordinària, omplia l'horitzó, més que a migdia la llum solar. Sos auditoris eren de vuit, deu i fins de trenta mil per-

sones, qui al crit de *timete Deum* de l'Apòstol, queien de genolls en terra fins que l'evangèlic predicador alçava el vol *per medium coelum* i els portava davant del tron de la misericòrdia divina. Així no és d'estranyar que les ciutats el rebessin amb honors de profeta enviat per Déu; mai s'és vist un triomf tan admirable de paraula sortida de boca humana; lo mateix a l'estranger que en sa pàtria els Consells de les grans viles el demanen; lo mateix a València que a Marsella, tant a Barcelona com a Vannes, surten a son encontre prínceps, magistrats i poble, i han de pendre la precaució de fer-lo entrar a la ciutat ficat dins d'un cèrcol perquè la gent no l'atropelli pels carrers i places. Una de les vegades que anà a València foren tan grans els obsequis, que el famós escriptor Fra Francesc Eiximenis, amic seu, li preguntà: *Mestre Vicenç, ¿com va la vanaglòria?* Contestant-li el Sant: *Va i ve, però no es deté.* Tal volta a algun *pobre d'esperit* li semblarà impropi d'un Sant el tolerar i acceptar tan esplèndides apoteosis; mes entengui la diferència de sentir de l'home espiritual i de l'home animal, i recordi que el ser més humil qui ha trepitjat la terra, la Verge Maria, entonà el càntic de ses grandeses, i que sant Francesc, tornat per gràcia divina a la infantil innocència, estava molt gojós i satisfet quan els homes dels lliures municipis d'Itàlia el passejaven en triomf per les seves ciutats, considerant el Sant que en ell era honrat el seu Senyor.

Més ens estendríem en explicar aquesta aparent antinòmia de la santedat, si escrivíssim una obra de mística o ascètica cristiana, però, amb lo dit, creiem que s'esvanirà qualsevol sospita que hagués pogut néixer en l'esperit d'algun lector, estrany a aquelles avui tan desconegudes disciplines, contra la humilitat del nostre apòstol. Els signes i prodigis seguien a la seva predicació, i la pau de Crist segellava totes les seves missions. Reconcilià amb el comú de Morvedre la ciutat de València, qui anava a alçar contra aquella el penó del Rat-penat; posà en pau la ciutat de Vic i altre gran nombre de llocs de diferents reialmes, essent digne de que es faci esment

del fruit de sa predicació a Oriola. Els jurats i consellers d'aquesta vila escriviren una llarga i hermosa carta al bisbe de Cartagena, donant-li compte dels resultats obtinguts per aquell apòstol, de la qual extractem els següents fragments: «...fem saber a vostra gran Reverència, que el molt Reverent, e de santa vida, Frare Vicent Ferrer, Mestre en Sagrada Theologia, és estat en aquest bisbat vostre: ço és en Alacant, en Elx, en Oriola, en Múrcia, y ara és en Lorca: per la venguda del qual se és enseguit molt bé a tota aquesta terra, e gran salut a tots los faels christians. En especial los d'aquesta vila vos certificam, que per la gràcia de Déu, e per la sua santa predicació és apartada de tots vicis; e pecats públichs; e escrivim vos estes coses.....
Senyor, una de les majors gràcies, que avem obtenguda per gràcia de Déu, e per la predicació de dit Mestre Sant, és que en aquesta vila no hi ha romasa plaga... ni inimicícia en alguna persona: ans de bon voler, e per reverència de Déu se han perdonat los uns als altres. En tan que hi ha hagudes pus de cent y vintitres paus; de les quals hi ha xixanta sis de morts, e les altres són de tolliment de nasos, e braços, e altres membres. Així, que tot hom, loat sia Déu, està en pacífica pau, sinó és tan solament en Joan Fluvià, e un christià novell, que ha poca fee en Déu. E per lo feyt del dit Fluvià estam molt escandalisats, com tot hom ha perdonat sinó aquell... Escrita en Oriola a quatre dies de Mars del any de mil quatrecens y onse». Consta, per diferents documents, les paus posades pel Sant en molts llocs en qüestions que revestien forma jurídica, titulant-se ell àrbitre i amigable componedor, com succeí en el plet que a València seguien les comunitats de regulars amb els rectors de la ciutat sobre diferents drets; i si a aquests fets afegim la intervenció que el Sant tingué en la pacificació de la Iglésia, segons aquesta confessà per boca del concili de Constança i del papa Martí V, bé podem aplicar-li els successors, com li aplicaven els contemporanis, les paraules de benedicció de la divinal Escriptura: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.*

L'acció de sant Vicenç Ferrer tingué tanta eficàcia no sols entre el poble cristià, sinó també entre els mahometans i jueus. L'ordre de Frares Predicadors, qui ja des dels principis de la formació de la nacionalitat catalana havia treballat afortunadament per la reducció a la unitat de pensament, en el segle XV, per ministeri de son illustre fill Vicenç Ferrer, obrà meravelles en aquest sentit. Va a Granada el celebèrrim predicador i es fa oir i atendre d'aquells moros; mes sa missió fecunda és principalment respecte dels jueus. En les Castelles obra prodigis i converteix, com a Salamanca, barris de jueus a la fe catòlica, lo mateix fa a Aragó i altres punts d'aquesta Corona; mes a Tortosa és on veiem les solemnes conferències entre rabins i teòlegs catòlics, que tan abundants efectes produïren per la unitat de la fe i de la pàtria. El sistema és el mateix que en les controvèrsies del temps de sant Ramon i En Jaume; en aquestes, Fra Pau Cristià, jueu convers, fou l'instrument per l'atracció dels endurits talmudistes; i en les conferències de Tortosa, és el famós Jeroni de Santa Fe, protometge de Benet XIII, convertit a la fe per sant Vicenç. Així en les unes com en les altres controvèrsies, les dues parts es posen en el terreny comú de les Escriptures Sagrades, de la raó natural, i fins s'admeteren les glosses dels antics rabins. El resultat fou prodigiós i sant Vicenç pogué veure la conversió de la quasi totalitat dels jueus de tot aquell país, puix fou insignificant el nombre dels qui restaren aferrats a l'antic error. Dels sermons del Sant es dedueix que els moros i els jueus assistien a la seva predicació, no sols en les conferències *ad hoc*, sinó fins quan predicava pel poble cristià, així en el sermó de la Concepció, parlant de la Verge Maria, es gira a aquells infidels i els diu: *També vosaltres deveu tenir-li devoció.* [1] El Sant, amb sa amabilitat i caritat immensa, sentia gran afecte envers els jueus, fins al punt que refereix Diago que una conferència amb ells la tingué en sa

1. Edició de València.

pròpia cella. En les predicacions als jueus de Castella, en les missions de l'any 1411, amb sa influència obtingué que se'ls fes viure separadament, i se'ls retingué dins d'un cert círcol en la vida social: amb motiu d'això, algú ha maltractat a sant Vicenç com cruel envers els jueus —ell qui sempre fou un cor tendre, com observa l'historiador Bofarull—, mes la doctrina del Sant en aquest punt és la doctrina canònica fundada en la justícia i en la conveniència social. Sense entrar en discussió en aquesta matèria, direm que es fundava: Primer, en el principi de que la justícia natural es devia a tothom; segon, en que qui professava una Llei diferent no devia ésser considerat ciutadà.[1] Ens sembla que són aquests dos principis perfectament racionals; per lo qual l'escriptor Eiximenis, amic de sant Vicenç, al tractar d'aquesta qüestió en el *Regiment de Prínceps*, on tan altament parla de la llibertat, pogué concloure un capítol amb les següents paraules: «...Per totes aquestes coses appar que la libertat dels infaels habitadors entre nós és menor que la nostra, emperò és prou gran».[2]

D'altra banda, els mateixos sermons de sant Vicenç ens declaren ben bé son pensament. «Tenim en aquest món, diu,[3] una Fraternitat humana provinent de la naturalesa, i en aquesta manera tots els qui som en aquest món, tant feels com infeels..., podem ésser anomenats germans.» Posa després una fraternitat espiritual qui ve per la gràcia, i una altra demonial, formada per tots aquells qui segueixen la maldat, i que sovint trobem organitzada en secta. Veus aquí com el nostre frare avançà per prop de quatre centúries els predicadors moderns de la fraternitat universal. En quant a la igualtat davant de la llei, ningú podrà expressar-la amb major claredat que ell en el Sermó del dissabte *post Laetare*,[4] al parlar del

1. El règim dels jueus per llei especial fou aconsellat pel savi jurisconsult Portalis a Napoleó I, i és la més racional solució de lo que avui malament s'anomena qüestió semítica.
2. Cap. 170.
3. Serm. 1.º Dom. 1.ª post Pent., edició de València.
4. Editio Antuerpiae.

caràcter absolut de la justícia: «Si voleu verament guardar justícia, interpreteu rectament en la pràctica les lleis, els cànons, les consuetuds i privilegis, de manera que si la justícia és en favor del Jueu, del Moro o del pobre, no judiqueu en favor de la mare, del pare o de l'amic.» I predicant a Toledo [1] de les obligacions dels senyors temporals, trona contra la mala consuetud d'aquell país, de considerar de vil condició els convertits de nou dient als prínceps que estan obligats a prohibir que els nous cristians sien anomenats *marranos*.

Resplendeixen en sant Vicenç Ferrer les qualitats de l'esperit català; ell, home de llarga i profundíssima oració, de reconcentració d'esperit, d'exaltació de sentiments piadosos, esperit qui estava sempre sadollat dels alts misteris de la vida sobrenatural, arreu manifesta, en el bon sentit de la paraula, lo que ara se'n diu *humanisme*. Així en el sermó *in die Parasceves*,[2] a l'explicar els dolors de Maria, va analitzant els diferents sentiments amb ses imperfeccions, i per a caracteritzar el pregon sentiment, més moderat i racional de la Sobirana Verge, diu: «La Verge Mare trobà *una manera molt humana*, per la qual, si bé son cor estava anegat d'una amarga dolor, res externament féu desordenat ni inconvenient.» No cal repetir com en el *Tractat de la vida espiritual*, al proposar sempre la moderació, amb vehement estil parla contra les exageracions dels falsos místics; en els sermons combat les supersticions, desfà amb claredat les falses creences populars per arrelades que estiguin, encara que en si cap dany causin a la fe, tan sols per amor de la veritat, la passió de la qual sentí pregonament; i així, en el sermó de santa Llúcia,[3] al repetir l'opinió vulgar de que la Santa hagués patit martiri en els ulls, diu: «Totes aquestes coses són incertes, i puix que no són verdaderes, deixem-les estar.» Ell, deixeble del doctor de les grans conciliacions, i fill d'una raça qui s'ha distingit

1. Volum II, part 2.ª, edició de València.
2. Editio Antuerpiae.
3. Editio Valentina.

per una intel·ligència, conciliadora no sols d'ordre de les idees, sinó en l'ordre pràctic i social, demostra igualment aquesta excel·lentíssima qualitat. Sa paraula poderosa, que té l'art inapreciable de posar a mida de les intel·ligències populars els alts misteris i els difícils principis de la religió i la filosofia, desentranya per medi d'un símil la incomprensible relació entre la presciència divina i la llibertat humana: aquella no cohibeix a aquesta, «com la ciència i visió que jo tinc de que vosaltres esteu aquí, no us lliga a estar aquí».[1] Tractant la qüestió de la salvació dels infidels,[2] diu, que si aquests en sa vida s'ajusten a la llei natural, si no són superbs, avars, luxuriosos, etc., i preguen a Déu que els il·lumini, quedaran al moment il·luminats, «puix és tanta la conveniència de la fe cristiana amb l'enteniment, que si aquest no està impedit per la mala vida, al moment s'adhereix a la fe cristiana».

Pocs altres homes es trobarien qui hagin sabut tan bé conciliar la Llei cristiana amb la vida social, i això explica l'èxit immens de la seva predicació. En la Església occidental des de la predicació apostòlica, sols sant Bernat es pot comparar a ell. Mes l'eloqüentíssim abat de Claravall és per altre estil. L'atracció de sant Bernat radica en la dolçura verament mel·líflua dels sentiments, en les altes idees qui lluen com estels en el puríssim i bell cel de sa paraula, elegant trasllat de les Sagrades Lletres, assaonada en el viu foc de la contemplació divina; sant Vicenç també atreia els pobles, com tot predicador evangèlic, amb la paraula de la revelació cristiana, mes no fent pujar a l'auditori abans d'hora al cel, sinó ajustant a la humanitat, com un vestit, la Llei de la vida, destruint els errors i vicis populars, ungint tot el cos social amb el bàlsam cristià que guarda de tota corrupció. El to més general de sant Bernat és el sentiment; el de sant Vicenç Ferrer, l'evidència racional posada a mida de les intel·ligències populars,

1. Editio Antuerpiae, pàg. 296.
2. Editio Antuerpiae, pàgs. 595 i 596.

cosa molt natural en un predicador escolàstic i català. Havem dit que en la nostra terra, com en tota societat reflexiva i d'esperit pràctic, com en l'antiga romana i en la moderna anglesa, dominava l'amor a la tradició, el no deixar-se enlluernar per novetats boniques, mes la bondat de les quals no està experimentada: preferir lo conegut a lo desconegut és prova de potència cognoscitiva; preferir lo nou a lo vell sense experiència és prova de vivesa d'imaginació. Per això, en l'època del Renaixement els dos pensadors nostres més illustres, sant Vicenç i Fra Francesc Eiximenis, són vehements sostenidors de l'antic ordre de coses, de més humils aparences, però de major solidtat i bondat que la nova manera d'ésser social, que baix formes brillants i grandioses havia d'ofegar la llibertat pública, l'espontaneïtat del pensament, i substituir a la jerarquia social, fundada en la naturalesa i produïda per la terra, una altra provinent de la llei humana. Fou sant Vicenç Ferrer gran propugnador de l'antic ordre de coses, fill de l'esperit cristià, natural popular, expansiu i verament lliure, i que a Catalunya havia arribat a son major grau d'esplendor. Sa vida i sa paraula despedeixen sempre aquesta olor. Després, allà a Itàlia, un germà seu, del convent de Sant Marc, de Florència, jardí exquisit de l'esperit de la Mitjana Edat, profanat per la revolució italiana, aparegué anatematitzant el superb i inconsiderat Renaixement. Jeroni Savonarola i Vicenç Ferrer tenen el mateix esperit de la Mitjana Edat, i de repugnància envers el pretensiós Renaixement, però l'italià, més idealista, menys pràctic, menys coneixedor de les corrents que mouen el mar humà, naufraga, i resta xorca sa paraula de foc; el català combat, no com a un atleta, sinó com a un apòstol, *oportune, importune*, branda l'espasa de la paraula, més atent als homes, mira les circumstàncies, i parla i obra sempre per a atènyer el fi pràctic possible, no vol deturar els moviments socials que coneix superiors a sa voluntat; mes sí illuminar els homes en el misteriós curs del pervindre. Tingué clara intuïció del Renaixement i de la Reforma, els veié lligats l'un a l'altre; conegué que, debilitada la fe per

la introducció d'un refinament literari en el conreu intellectual dels cristians, vindria amb força espantosa l'heretgia, pretextant la restauració de la fe, i valent-se en l'esfera pràctica de l'excitació de tots els apetits, els quals satisfaria per medis mal honestos i injustos, seduiria el poble, traient-lo del maternal gremi de la Iglésia. És indubtable que aquesta tan encertada visió d'un pervindre encara llunyà deu atribuir-se a una influència sobrenatural, a sa missió providencial d'àngel qui devia anunciar al món una de les més fortes impugnacions de l'esperit anticristià, i si no, veus aquí la manera exacta amb què ho pinta: «...L'Anticrist no es rendirà a la lògica, ni a la filosofia, ni a la poesia, ni a les lleis, etc. L'haurem de combatre amb la sola Sagrada Escriptura; de conseqüent, és un gran mal que ningú es cuidi de la Bíblia. Els seculars es dediquen a les ciències lucratives. Dels religiosos qui deurien estudiar les Sagrades Ecriptures, l'un es dóna a Virgili, l'altre a Ovidi, l'altre a Terenci, i així dels altres... I l'Anticrist, per a provar la seva error de que és Messies i fill de Déu, etc., no allegarà sinó el text de la Bíblia i els profetes. ¿Com et defensaràs contra d'ell si ignores la Bíblia?» [1] «L'Anticrist enviarà els seus deixebles del món a predicar algunes veritats, i per demostració pràctica diran, si hi ha algun necessitat entre vosaltres, que vingui i li farem misericòrdia... I la gent dirà: Aquests són bons predicadors qui ens donen a nosaltres, i no aquells qui sempre pidolen, de manera que aleshores la gent no voldrà oir els sermons, ni dels Predicadors ni dels Menors, al revés, es mofaran d'ells. Darà honors, potestats, dominacions, prelatures, traient els reis i prínceps de la terra i posant-n'hi d'altres dels qui el seguiran. Així es farà seus els prínceps, senyors i prelats, i fins s'afa-

1. Editio Antuerpiae. Serm. 1.° in Epiph. Domini. Per lo molt sabut, no cal advertir que els sermons de sant Vicenç no són més que extractes o apuntacions uns cops copiosos, altres molt curts, trobant-s'hi sovint, etc., o bé «aquí posaràs exemples», i altres expressions per l'estil, que són tal volta la major prova de autenticitat.

nyaran a obeir-lo per a prevenir sa enemistat... Traurà la Quaresma, les Témpores, el divendres, i així es farà seus els golosos. Ítem concedirà tots els delectaments carnals. Trencarà tota llei de matrimoni. Darà llicència als clergues i als religiosos perquè prenguin dona. ¡Oh!, diran els mals clergues i religiosos, aquest senyor és bo, ¡visca! ¡visca! I diran religiosos antics, clergues i fins monges: Aquest és bon senyor, ¡i quant ha tardat a venir! Cada u tindrà quatre o cinc dones... i farà el matrimoni sense escriptura en la taverna... i així tindrà tots els luxuriosos... i ¿quins restaran amb Crist? Pocs...»[1] Si el lector es recorda de les escenes de la propagació del Protestantisme a Alemanya, si té notícia de les famoses tavernes on es donà forma a la moral, o de l'escandalosa litúrgia nupcial de Carlstadt, veurà, com de sant Vicenç, en aqueix punt, es pot dir que fou el cronista de l'esdevenidor.

Ja havem notat que la predicació de sant Vicenç no és altra cosa que una perenne exposició de la Sagrada Escriptura, valent-se principal i constantment de la doctrina de sant Tomàs, tenint, de consegüent, un caràcter doctrinal. Qualsevol qui llegeixi sos sermons hi trobarà la sabor escolàstica, no sols per la matèria i les idees, sinó per la disposició de les parts clarament indicades, perfectament endevinades i abundantment explicades, i es convencerà de que aquella filosofia, tan motejada com desconeguda, tingué suficient virtut, no sols per la inquisició i exposició de la veritat en l'ordre filosòfic, sinó per a informar l'art oratori, donant a la paraula humana una potència tan forta com poques vegades s'és conegut en la terra. La disposició del discurs de sant Vicenç Ferrer és summament senzilla; l'exordi és un verdader i curtíssim preludi, assenta de seguida la matèria de què vol tractar i explícitament la divideix, així en el sermó del dissabte *post Laetare* comença per referir breument el lloc de l'Evangeli a què correspon el text: *Jo só la llum del món*, so-

1. Ídem, Serm. 4.º Dom. II Adv. Dom.

bre el qual vol predicar, l'aplica a la Llei de Crist, i comparant aquesta amb la mosaica, prova que la guanya; primer, en la generalitat, puix està destinada a tots els pobles i a tots els temps, i la mosaica solament a un poble i a una època; segon, en la claredat, perquè l'antiga Llei sols explicava de Déu lo que també coneixia la filosofia amb la llum de la raó natural, i la nova ens descobreix els misteris de la Trinitat divina, etc.; tercer, en la utilitat, per quant les promeses als qui observen l'antiga Llei, es referien a béns temporals, al pas que la vida eterna va annexa a l'observança de la nova. Tot això, desenrotllat amb abundància, claredat i oportunitat, amb luxe de detalls, amb digressions pertinents i vives, constitueix l'ànima del sermó i és son estil general; per lo qual, fàcilment es comprèn que és, la seva, una predicació catequística, forma que guardà l'eloqüència sagrada indígena en nostre país per espai de segles, de lo qual, en nostre temps havem vist una mostra en el venerable mossèn Claret, darrer hereu d'una tradició profitosíssima en la propagació de la veritat evangèlica. Una nota manuscrita d'En Balmes,[1] trobada entre els papers de l'insigne escriptor vigatà, confirma amb sa magistral autoritat el judici que acabem d'apuntar del popular predicador de nostres dies. Encara que en incompletes apuntacions, manifesta que mossèn Claret en la trona fugia d'exageracions, usant sempre una forma moderada; que mai exasperava ni avalotava; que, a més, la catequística tenia una part important en tots els seus sermons. Si fulleges, lector, els antics sermonaris catalans, trobaràs també en ells aquest to dominant, lo qual demostra: primer, el principi teològic de que la gràcia es conforma amb la naturalesa; segon, que el gloriós sant Vicenç Ferrer, predicador famosíssim en tota la cristiandat, revestí la naturalesa de la seva gent, la qual l'ha conservada fins que influències estrangeres han vingut a corrompre-la.

1. *La Veu del Montserrat*, 12 de juliol de 1890.

Ajuda a conèixer la gran figura de sant Vicenç Ferrer i la potència de la seva paraula i doctrina, l'enumeració dels deixebles illustres que tingué en la seva escola o companyia, de què havem fet menció, i que continuaren son ofici en bé de la societat catalana la major part d'ells. Els tingué de diferents nacions. Foren catalans Fra Jofre de Blanes, predicador famós i religiós exemplar, demanat pel rei Ferran a sant Vicenç en una carta, que publica Diago, perquè anés a predicar la Quaresma a la Capella Reial; Fra Pere de Queralt, confessor del primogènit de Joan II, el *Virtuós* Carles de Viana, i Provincial dels Dominics, mestre en Teologia, zelós propagador de l'observança regular, i subjecte de tal santedat de vida, que son cos era venerat en el convent de Lleida, al qual pertanyia, restant enter fins que fou destrossat per la soldadesca en les guerres de Successió; el mestre Fra Anton Fuster, qui juntament amb sant Vicenç posà les paus a la ciutat de Vic, havent ell obtingut poders del rei En Martí per a acabar-les després que el Sant hagué marxat; l'aragonès Fra Joan Garcia, mestre en Teologia, després bisbe de Mallorca i confessor d'Alfons V a Nàpols; el francès Fra Blai d'Auvèrnia, famós per sa santedat; l'italià Fra Anton d'Auria, qui es trobà a la mort del Sant, adquirint la Bíblia que aquest sempre portava i diferents apuntacions i manuscrits de sermons. Tots aquests foren frares de l'ordre de sant Domingo. Molts altres podrien citar-se però no es pot prescindir de fer memòria del mercenari Fra Jofre Gilabert, zelós predicador, qui en la Quaresma de 1409 promogué a València l'erecció de l'hospital i casa de boigs en aquella ciutat, i els famosos i sapientíssims rabins Pau de Santa Maria, també dit *el Burgense*, i Jeroni de Santa Fe, ambdós auxiliars afortunadíssims del Sant en la conversió dels jueus. Entre les dones, cal citar la Beata Margarida de Savoia, marquesa de Montferrat, qui malgrat no ésser de la confessió de Benet XIII, oint la predicació de sant Vicenç, es donà a la vida ascètica, i mort son marit, no obstant d'haver-la demanada per muller Felip Visconti, duc de Milà, es consagrà a Déu amb

tal fervor, que meresqué després ésser beatificada per la Iglésia.

Els deixebles que acabem d'anomenar, sense els moltíssims altres que s'hi podrien afegir, proven que sant Vicenç no sols fou estel brillantíssim, pensament poderós i atractiu, sinó cap de constel·lació en el cel de la Iglésia i de la Pàtria, la qual, en sa popular tradició, al cap de més de quatre-cents anys, serva encara memòria del prodigiós agitador i pacificador de pobles.

III

Per tothom qui s'hagi fixat en el moviment social de nostre país en l'època en què visqué vida pública sant Vicenç Ferrer, és un fet evident que el popular i sapientíssim predicador fou el primer ciutadà, una espècie de monarca qui regnava en el cor dels seus paisans, que ell s'havia conquistat. Demostració de que la nostra terra era un país lliure i democràtic, puix el mèrit personal se sobreposava i vencia a tota la jerarquia pública, i aquell tribú, de nova espècie, de la *plebs* cristiana encaminava el pensament nacional en les grans crisis que es presentaven. L'acció de sant Vicenç Ferrer en el cisma de la Iglésia i en la successió del rei En Martí, són dues qüestions que no pot deixar de tractar-les qualsevol que estudiï la influència, en el moviment de la vida pública, d'aquell sant personatge. Respecte de la primera, la Iglésia, jutge competent en la matèria, ha donat sentència en la qüestió a l'ocupar-se'n en la Butlla de canonització, expedida trenta anys després de la seva mort i recaiguda en un procés formal, en el qual declararen gran nombre de testimonis qualificats, qui conegueren, oïren i es tractaren amb el mestre Vicenç Ferrer, mentre vivia en la terra. Per lo que toca a la segona, l'opinió fou gairebé unànimement favorable al Sant, no sols en quant a la seva acció, sinó també en quant a les conseqüències d'ella, fins als nostres temps; avui dia, en el

moviment catalanista, havem vist el Sant, per ploma d'algun escriptor, condemnat a les penes eternes de l'infern. Nosaltres, reconeixent de bon grat el principi pràctic de que el qui guanya té raó en qüestions per l'estil d'aquella a què ens referim, creiem, emperò, que hi ha molt de romanticisme i de la proverbial exagerada fervor dels neòfits en els judicis de molts neocatalans; i, portats tan sols de l'amor a la Veritat, anem a exposar, amb claredat i laconisme, com a molt propi d'aquest llibre, quin fou, a nostre parer, el pensament de sant Vicenç en la qüestió del cisma i de la successió a la Corona aragonesa.

El gran cisma d'Occident fou més aviat, usant una expressió escolàstica, un cisma material que formal. És a dir, una qüestió de fet més que de dret; en la consciència dels fidels, en l'esperit de la comunió catòlica no hi havia divisió, tots volien obeir el verdader Papa, mes de fet hi havia dubtes graves, i era difícil determinar quin era aquell. En tots els partits hi havia savis doctors i sants personatges; i teòlegs eminents afirmaven que en bona consciència, dada aquella situació difícil, podien els fidels permanèixer en les respectives obediències.[1] Posada en aquest punt la qüestió, ningú s'estranyarà que sant Vicenç qui des de noi coneixia i amava a D. Pere de Luna, eclesiàstic de gran talent, puresa de vida i voluntat atlètica, qui pertanyia a un país que en massa era addicte al titulat Benet XIII, es mantingués en l'obediència d'aquest, fins que la qüestió quedés aclarida i ben determinada la situació canònica del summe Pontificat. A l'obrar així, sant Vicenç demostrava l'esperit jurídic i pràctic propi de la seva raça, com-

1. Aquest judici pràctic sobre el cisma el veiem també bellament expressat en el *Segon Diàleg d'En Bernat Metge*. L'ànima del rei Joan és portada davant del tribunal de Déu, on el príncep dels mals esperits vol obtenir que sia condemnada per haver estat nodridor del cisma; el monarca respon que ell sempre fou addicte als verdaders Vicaris de Crist; *Clement de Santa memòria... Benet ara vivent*. A lo qual respon el diable: *E com ho sabs tu, si yo que viu la elecció de abdós no ho sé, qui de bona rahó ho deuria mils saber?*

plia el principi *melior est conditio possidentis*, observava la regla de justícia de que ningú deu ésser desposseït del dret que té fins a provar-se que no li pertany, mantenia la unitat d'obediència en son país, i treballant sempre per la desaparició del cisma en consonància amb les circumstàncies que es presentaven, estava en disposició de poder un dia influir, com en efecte influí, en procurar la pau de la Iglésia. D'altra banda, és cert que en tots aquests complicadíssims afers es portà el Sant amb tanta moderació, que predicava fins en els països que no eren de l'obediència de Benet XIII, i es féu deixebles entre els fidels de contràries obediències, essent accepte, es pot dir, a tota la cristiandat, aleshores desgraciadament tan dividida. Arribà el dia en què el concili de Constança, contra el qual, segons enèrgica frase del Sant, treballaren mil milenars de dimonis,[1] proposà el remei eficaç i verdader, i aleshores no bastà la fonda afecció que tenia pel Luna per a impedir-li d'aconsellar que se li tragués l'obediència, i per a emplear el caudalós riu de sa eloqüència en girar el poble, qui era afecte a Benet XIII, envers la solució proposada pel concili de Constança. Tot el món desitjava que assistís a tan venerable concili: el rei Ferran li ho demanà, i en els poders que atorgà als ambaixadors que hi envià hi havia aquesta clàusula: «Item de totes les damunt dites coses comunicaran en llurs consells, demanaran a Mestre Vicent Ferrer»; el cèlebre Gerson, canceller de la Universitat de París, en l'honrosíssima carta que li escriu en nom del concili, li demana; mes el Sant prefereix dedicar-se a les missions apostòliques, exercir entre el poble cristià l'ofici de *legat a latere* de Crist, qui li fou comunicat en el misteriós somni d'Avinyó; i no obstant, de no haver assistit al concili qui ex-

1. Bernat Metge, qui manifesta una pia devoció a la Verge Maria, considera el cisma també com a fruit de la malícia diabòlica més que de la humana, puix posa en boca d'aquella Senyora la següent imprecació: *Tu, malvat enemich de natura humana, est causa de aquell (Diàleg Segon).*

tingí el cisma, aquell concili, per boca de Gerson, i el Papa novament electe, Martí V, universalment reconegut com a tal, confessen ésser Vicenç Ferrer un dels més poderosos instruments de què s'ha valgut la Providència de Déu per a restituir la pau a la Iglésia, la qual, trenta anys després de la mort del gran predicador, en la Butlla de sa canonització [1] afirma lo mateix per a perpètua memòria del Sant en les generacions esdevenidores.

El Parlament de Casp és una de les majors glòries polítiques de la història de la monarquia d'Aragó; un fet raríssim i gairebé sense exemple en els pobles més avançats, i que demostra en el qui el realitzà un pefeccionament social, un sentit jurídic, i una concepció i pràctica del dret públic meravellosa. Els temps moderns són incapaços de donar un exemple com el que donà el nostre país en els principis del segle XV; veure vacant un tron resplendent de glòria i de poder, presentar-se molts pretendents influents a l'adquisició d'ell, ésser el dret verament dubtós, trobar-se el país dividit en partits, i sobreposar-se a totes les concupiscències, preocupacions i interessos, el mateix país per a resoldre el conflicte en forma jurídica, és un fet tan remarcable en la història de la civilització, que ens sembla que pocs se li poden igualar. Tal volta podria trobar-s'hi una certa similitud amb el concili de Constança; mes, considerant la diversa naturalesa de la societat religiosa i de la societat política, es compendrà quant digna de lloança és la terra qui sap resoldre amb pacífiques deliberacions lo que pertot arreu i en totes les èpoques és causa d'escampament de sang, divisions entre els ciutadans, i misèria i destrució del país. Gran devia ésser el predomini de la Llei moral en aquella societat, la tranquil·litat de l'ordre cívic i la serenitat dels esperits, quan es confia a la

1. «Ubi vestis inconsutilis Ecclesiae Dei scissa conspiciebatur, ut uniretur, et unita servaretur, non frustra plurimum laboravit, ac in simplicitate, et humilitate ambulans, detractores persecutoresque suos cum mansuetudine recipiebat, et informabat.» (Apud VIDAL I MICÓ.)

balança de la justícia lo que sempre resol la cega espasa. De seguida salta a la vista quant en conformitat està aquest procediment amb el caràcter del sant home el pensament del qual estem estudiant. El pacificador de ciutats i viles havia d'acabar sa carrera essent pacificador de l'Estat i de la Iglésia.

Dos punts de vista es poden pendre en l'estudi d'aquesta qüestió, que nosaltres sols volem tractar perquè necessàriament s'ha de tractar parlant de sant Vicenç Ferrer, i són: primer, el Parlament de Casp en si mateix; segon, conseqüències d'ell. Que el Parlament de Casp fou una gloriosa gesta en la vida política del nostre poble, no sols es prova per les raons damunt allegades, que tal volta són sospitoses per la gent poruga de la llibertat popular, sinó per la consideració de que fou la realització d'un acte necesari. Que el dret era dubtós en concepte del rei Martí, i de totes les justícies i parlaments de la terra, apar evidentment a qualsevol qui estudiï la qüestió. ¿Per què tantes instàncies pel segon matrimoni del rei, per què tantes súpliques, quan estigué pròxim a la mort, de que declarés successor, sinó perquè aquest era dubtós? [1] No existia llei de successió, ni consuetud legal; fins, en un país tan avançat políticament com el nostre, la regla general era el testament del rei, per lo qual, en defecte d'aquest, el nombrament de jutges àrbitres fou l'òptima solució de la dificultat.[2] Que els nombrats foren homes eminents és indubta-

1. El distingit jurisconsult regionalista don Francesc Romaní i Puigdengolas escriu: «Don Martín murió sin dejar sucesión legítima y sin haber designado sucesor, lo cual abocó los Estados de la Corona de Aragón a una crisis tremenda, porque semejante caso no estaba previsto de común concierto, y comprometía la confederación deseada por todos ellos...» (Vegeu *Antigüedad del Regionalismo Español*, pàg. 254.)

2. Vegi's com pensaven els més illustres restauradors de les coses catalanes en la qüestió de què tractem: «Conforme la indicación del mismo Bofarull, inmediatamente aprobada por el Gobierno, dan comienzo a la colección los documentos relativos al compromiso de Caspe, hecho en verdad el más honorífico para nuestros progenitores y el más propio para despertar justo y universal interés. No creemos,

ble, i sobre tots sortia l'incomparable Vicenç Ferrer, el nomenament del qual alegrà en gran manera i fou considerat penyora certa de rectitud i bon seny per a sortir la nació del mal pas en què es trobava. Ell fou qui resolgué la qüestió; presentà son vot tal com encara avui el coneixem, i els cinc àrbitres qui es declararen per Ferran de Castella afegiren: *In omnibus et per omnia adhaerere volo intentioni praedicti Domini Magistri Vincentii.* Doncs bé, ¿fou just el vot de sant Vicenç Ferrer? Per nosaltres és indubtable. No parlem ja subjectivament, és a dir, si en el domini íntim de la consciència el Sant creguĕ obrar rectament, que no es pot suposar altra cosa en un home de virtut claríssima i universalment reconeguda; però fins objectivament, és a dir, que ni de fet trencà la llei establerta, per preocupació o ignorància, que això és possible fins en l'home més sant de la terra. No podia trencar una llei de successió al tron perquè aquesta no existia, no hi havia consuetud legal tampoc, puix perquè aquesta existeixi ha d'ésser reconeguda, i el rei En Martí, no obstant l'indubtable amor que portava a Catalunya, i els parlaments de la Corona, i els homes influents del país, demostraren tots estar en verdaders dubte; i així es comprèn que els jutges de Casp, homes es pot dit tots ells eminents en la ciència jurídica, algun d'ells, com En Bonifaci Ferrer, germà del Sant, famós en tota la cristiandat deixeble a Itàlia de l'insigne jurisconsult Baldo, després doctor de la nostra Universitat de Lleida, i quan abraçà l'estat monacal, Prior de la Gran Cartoixa i, de consegüent, general de l'ordre, ambaixador al concili de Pisa i escriptor celebèrrim, traductor, com és sabut, de la Bíblia en nostra llengua catalana, es comprèn, dic, que la majoria d'aquells distingits juristes, trobant-se en defecte

en efecto, que presente historia alguna empresa tan encumbrada (que, según nos muestra alguno de los documentos, fue en su tiempo tenido por inspiración de lo alto), ni llevada a cabo con tanta mesura y perseverancia, como la que acabó por poner en las sienes del de Antequera la antigua corona de Aragón.» (*Noticia de la vida y escritos de D. Próspero de Bofarull...*, por don Manuel Milà y Fontanals.)

de llei que determinés la successió al tron, s'emparessin de la llei de successió intestada romana, i diguessin per boca de sant Vicenç Ferrer, convinguts abans tots unànimement en que el regnar devia considerar-se ofici viril, que el tron es devia *propinquiori masculo ex legitimo matrimonio procreato.* D'altra banda, a l'identificar la successió de la Corona amb la successió privada no introduïen els jutges de Casp un principi estrany en els costums polítics del país, puix sabut és de tothom que rei i nació acceptaven el testament com a instrument de transmissió del tron, i el testament *(lex privata)* és per antonomàsia una institució del dret privat.

Explicat el pensament jurídic de sant Vicenç Ferrer, que no és més que l'encarnació del pensament nacional en aquell temps,[1] falta que diguem quatre paraules sobre les conseqüències del Parlament de Casp, i si podia preveure-les i evitar-les el Sant en son pensament lluminós i en son criteri exempt de preocupacions, fins científiques. És indubtable que la nova dinastia portava una significació política diversa de la que generalment demostraren els reis de la terra, que no estava acostumada a les traves en l'exercici del poder, que desconeixia aquella espècie de *primus inter aequales* en què consistia la nostra antiga i popularíssima monarquia; mes també direm que, segons les aparences, el desditxat En Jaume d'Urgell no era de *genera illorum, per quos salus facta est in Israel;* el mateix arquebisbe de Tarragona qui el votà, féu la declaració que en punt a la utilitat del regne el considerava inferior a Ferran d'Antequera, qui sobrepujava a tots els altres, però de dret preferent;[2] la tendència del temps era l'absorció per la Corona de les llibertats populars, tal era aleshores la moda científica que havia de dominar tota l'Europa, els *illustrats* del segle pensaven d'aquesta manera, la

1. Coneixem perfectament la poderosa influència de l'antipapa Benet XIII, a favor de Ferran en el terreny del fet, lo qual no destrueix lo que nosaltres diem.
2. Vegeu BOFARULL, vol. V, pàg. 206.

corrent en tal sentit era poderosa, i ¿no és verosímil que el desditxat d'Urgell, a qui s'atribueix el mot: *Rei o res*, s'hauria aprofitat també com el sortós d'Antequera, de tan afalagadora conjuntura? La tendència absolutista de la nova dinastia és, a nostre entendre, la principal dificultat de l'elecció feta a Casp; en lo que pertoca a subsistir l'aire nacional o esperit català, aquest hauria continuat per més que fossin castellans d'origen els monarques qui regissin el país; no és un home suficient per a girar una nació, i més una nació d'un esperit tan propi com era la nostra; la història està plena de reis d'origen estranger, els quals no han tingut més remei que nacionalitzar-se; els reis qui sortiren de l'elecció de Casp es catalanitzaren també, escrivien hermoses cartes en nostra llengua: el mateix Ferran d'Antequera estén en català documents tan importants com els poders dels ambaixadors al concili de Constança; baix el règim de la nova dinastia es traslladen a la llengua popular les Constitucions de Catalunya, i el més illustre dels nostres poetes en la mateixa expressa alts conceptes d'amor i pregons i lluminosos principis de filosofia moral. ¿I com podia ésser d'altra manera, si els dos germans Ferrer, qui determinaren l'elecció del d'Antequera, foren tal volta els qui han alçat un monument més illustre a la llengua pàtria, l'un amb ses famoses predicacions, l'altre vertint al català els llibres de la Sagrada Escriptura? A la unió de la Corona d'Aragó amb la de Castella es deu sens dubte el que s'anés sufocant l'esperit indígena, l'espontaneïtat del pensament català. Fins per lo que toca a la ruïna de les institucions populars nostrades, Balmes, amb sa acostumada claredat i talent, remuntant-se a les causes, demostra que la unió de les corones d'Aragó i Castella en fou la causa; no per la persona tal o qual, sinó per les circumstàncies i condicions, polítiques i socials, que produïren l'evolució, com ara diríem, de la monarquia absoluta. En el capítol LXVI, volum IV, d'*El Protestantismo*, l'illustre vigatà breument compendia tot lo que es pot dir sobre la matèria. Mes ¿podia preveure tot això sant Vicenç Ferrer? És difícil de dir, puix eren necessàries cir-

cumstàncies sols conegudes de la Providència, i fins en la suposició afirmativa, és a dir, creient el Sant que així s'anava preparant la unió dels Estats espanyols, en afavorir-la no hauria fet altra cosa que seguir el pensament d'homes illustres de la terra, convertir en jurídics els llaços morals que la naturalesa i la història havien establert entre els diferents pobles espanyols, sense que això signifiqués per res l'ofegament relatiu del pensament català després vingut sens dubte en part perquè a l'hora de fer-se la unió l'esperit català havia ja fet la florida, que degué quedar reclosa dins de més estrets termes per la falta de la impremta, trobant-se de front amb el poble castellà, qui, venint més retrassat, aleshores estava fent la puja; i sobretot per l'absorbent importància que el tron donà a Castella, i a les condicions particulars d'aquella gent, qui per la ufana de son caràcter congeniava millor amb la tendència preponderant del segle, somniador de grandeses, que no pas la gent catalana amiga de les pràctiques llibertats de la terra, treballadora i reflexiva. A més, el Renaixement, a nostre parer, donà el cop de mort a la literatura catalana; aquesta estava informada de l'esperit popular, i la nova moda cercava una literatura oficial i cortesana, tenia un gust aristocràtic, menyspreant tant la filosofia com l'art literari i l'arquitectònic, i fins el govern polític, de la Mitjana Edat. I d'això no en cal fer demostrament; basta, després de llegir a sant Vicenç Ferrer i a Eiximenis, passar els ulls per les obres d'En Lluís Vives.

De la consideració del caràcter, paraules i obres de sant Vicenç Ferrer, ens sembla se'n dedueix que el sant home fou un bell representant de l'esperit català. Actiu, moderat, amic del just medi, assimilador, pràctic, constant, amant de la tradició i amb l'ull posat en l'esdevenidor, no sols la Iglésia li ha concedit l'honor dels altars, sinó que la pàtria mai n'ha perdut la memòria; i l'instint popular en les hores crítiques de Catalunya ha fet reaparèixer entre els seus conciutadans sa inspirada i profètica figura. L'apòcrifa profecia de sant Vicenç Ferrer, tan coneguda, sempre ha sonat entre el nostre

poble com la veu del profeta de la terra, del reivindicador de l'esperit catalanesc, i, cosa particular, al pas que alguns escriptors han cregut que la seva acció havia sigut contrària a la conservació de Catalunya, el poble fins als nostres dies l'ha tingut per defensor de la integritat i puresa de l'indígena esperit nacional, i la dolça València, pàtria seva, tan castellanitzada, fins avui en el dia del Sant representa els seus miracles en llengua catalana, i en la mateixa es predica son panegíric, única excepció en tot l'any (puix sempre es sermona en castellà) en honor de l'home que féu ressonar la pàtria llengua gairebé per tota l'Europa, per lo qual bé podem dir d'ell: *Defunctus adhuc loquitur lingua catalana.*

CAPÍTOL IV

El mestre Francesc Eximenis

I. *Comparació amb el Beat Ramon Llull. — Flaqueses de sa crítica i defensa de sa sinceritat. — Utilitat de son estudi i goig que causa.*

II. *Consideració particular i fragments de diferents tractats.* — Primer volum del Crestià, *o sia, apologètica cristiana, molt extensa i original en certs punts.*

III. *El* Terç llibre del Crestià, *on tracta la gran qüestió del mal, essent un extens tractat de moral filosofia.*

IV. Vida de Nostre Senyor Jesucrist, *cristologia interessant per la graciosa i amorosa franquesa amb què explica els grans misteris de la Divinitat, contenint copiosa doctrina teològica i creences populars poc esporgades.*

V. Dotzèn llibre del Crestià, *o sia,* el Regiment de Prínceps, *tractat polític i sociològic copiosíssim; manifesta ardent amor, algun cop exagerada, a la llibertat; fa una curiosa crítica del sufragi universal, i és sobretot admirable la doctrina del Pacte social, antitètic del d'En Rousseau.*

VI. *Notícia del* Llibre dels Àngels, *del* Llibre de les Dones, *del* Pastorale *i de la* Doctrina compendiosa.

VII. *Provatura de reconstruir* Lo Crestià.

VIII. *Breus notícies biogràfiques del mestre Eiximenis.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL. — Els volums estampats i manuscrits de l'autor que se citen en el text; la Biblioteca de Nicolás Antonio, el Diccionari d'En Torres Amat i la Memòria de D. Emili Grahit (*Renaixensa,* t. III).

I

Hi ha vera dificultat en l'estudi del pensament del gran escriptor Eiximenis o Ximenis, puix és gairebé immensa la seva doctrina continguda en grossíssims volums, en bona part inèdits. Fou enteniment d'una fecunditat inextingible; era necessari que son pensament i que sa ploma tinguessin la velocitat, usant la frase del Psalm, de la mà d'un escrivent qui escriu de pressa, puix enriquí la literatura catalana amb tal nombre de produccions, sols comparable al de les obres de l'iHuminat Doctor el Beat Ramon Llull. Hi ha entre els dos escriptors bona cosa de semblança; tenen qualque facció parescuda en sa fesomia intellectual i fins en certs termes, podríem dir, que són de la mateixa escola i formen a la mateixa banda en l'exèrcit dels pensadors de la nació, essent com una excepció i confirmació del pensament nacional. Tant les obres d'En

Llull com les de N'Eiximenis poden ben bé qualificar-se d'enciclopèdiques, i difícilment se'n trobarien d'altres que amb elles puguin comparar-se, en les noves llengües europees, en quant a comprensives de tanta varietat de coneixements. Llull és més genial que Eiximenis, és més resplendent la llum de son enteniment, s'acosta més als semidéus del pensament humà; però, si se'ns permet la paraula, és més salvatge, més fill de la naturalesa i de la gràcia que de la civilització, té més propi el pensament, tan propi que a voltes tan sols ell mateix s'entén; però en descobrir nous horitzons, en endinsar-se en la contemplació de Déu, de l'esperit humà i de la matèria, és gairebé príncep. Eiximenis no té tan alta intel·ligència, però la té més conreada, viu en la ciutat dels savis, posseeix fins els refinaments de la ciència de son temps, coneix els més amagats racons de la Literatura; mes son pensament no és generalment propi, és el ressò de la il·lustració contemporània, és una magnífica manifestació dels coneixements d'aquella època que tan lluent rastre ha deixat en la història del pensament humà. Perquè Eiximenis, com sant Vicenç Ferrer, si bé conegué els primers passos del Renaixement, no s'hi entusiasmà; amava la manera d'ésser de la Mitjana Edat, senzilla i sàvia, creient i de gran llibertat d'esperit, i sos escrits són la mostra, en forma popular i en llengua catalana, de la gran ciència escolàstica, si bé dins de l'Escola no segueix la corrent clàssica. No té, és cert, la força racional, l'equilibrat criteri, el sentit pràctic dels gloriosos dominicans Ramon de Penyafort i Vicenç Ferrer, mes la seva erudició immensa, son esperit analític i talent d'observació donen a sos escrits un valor absolut, prescindint del relatiu que naturalment posseeix per l'estudi de la corrent seguida del pensament català. Preval en ell, com passa també amb el Beat Ramon Llull, la imaginació sobre el judici; sense tenir la il·luminació del gran escriptor de l'Illa Daurada, tira molt a il·luminat, és a dir, més que seguir el camí ral de la veritat, cerca viaranys misteriosos i ocults als demés mortals; alquimista i astròleg, vol endevinar lo desconegut esdevenidor, no s'acontenta amb les

històries del passat, sinó que vol saber lo que encara té de venir. No tingué mai pretensions de profeta com algun escriptor ha suposat; si parla del pervenir, si vol endevinar els misteris que enclou lo futur, és o bé en virtut de l'astrologia, que en aquell temps tenia més aparato i fonament científic que no pas el magnetisme i l'hipnotisme de nostres dies, o bé per lo que havien dit escriptors respectables qui creien científicament interpretar les Sagrades Escriptures.

En efecte: l'astrologia era pel savi mestre Eiximenis, com per molts dels seus contemporanis, una verdadera ciència, que, fundant-se en les relacions i influències del món sideral amb la terra que habitem, i en el comerç íntim que hi ha entre la matèria i l'esperit, volien judicar de lo futur, i fins algun cop dels actes que deriven del franc voler de l'home. Si en algunes ocasions s'extralimitaven, en canvi, el treball racional que empleaven en sos estudis, i el resultat científic que obtenien, donava sos fruits dins del regne de la ciència. Sabut és que l'alquímia i l'astrologia són les ciències experimentals en sa infantesa, i que aquesta edat és, en totes les condicions de la vida humana, abundant en illusions, les quals, emperò, despertant la curiositat, promouen l'avançament dels homes, i en lo que pertoca a la influència i relacions entre la matèria i l'esperit, a la comunicació entre les criatures materials i intellectuals, els estudis d'aquella edat són els que han arribat més enllà en aquest camí, i han entrat a formar part de la perenne filosofia humana. Segons dictamen d'un expert escorcollador de l'antiguitat científica,[1] els llibres d'alquímia abunden sobretot a Catalunya; i això, sens dubte, demostra una inclinació nacional, sempre evident en nostra història, fins en els homes eminents donats a les ciències purament racionals, a l'estudi d'observació, a la investigació dels secrets de la naturalesa, i un coneixement clar de la importància del món material per la vida humana, per més que aquesta esti-

1. LUANCO, *La Alquimia en España.*

gui subordinada i dirigida a un fi transcendent i espiritual. Perquè, aquí, ni l'alquímia ni l'astrologia tenien per base la superstició, per més que en son desenrotllament sistemàtic sovint patissin d'aquella flaquesa, puix pocs temperaments hi ha tan repulsius, com el català, a aquell miserable abús; la història ho demostra, i si bé és cert que es presenta visible una tendència, en la qual principalment figuren menorets tan illustres com el Beat Ramon Llull, el famós Peratallada i el mestre Eiximenis, qui al cercar la veritat científica i el descobriment dels secrets naturals pateixen illusions i somnis d'illuminat, emperò mai és la supersticiosa nigromància la que els guia, sinó l'alta contemplació de la veritat sobrenatural i natural, en la que, volant per vagues i immenses regions, passen la ratlla del bon judici; i atengui's encara a que aquesta tendència, fecunda per son estil, no prevalgué ni torçà el pensament de la nostra gent, lo qual fou perpètuament regit pels frares de sant Domingo, representats en l'heroica època del segle XIII per sant Ramon de Penyafort, i en el temps del gran desenrotllament social del nostre país per sant Vicenç Ferrer, figures clàssiques, representants d'una escola qui amb el fre de la raó ha sabut contenir els desvaris, tant en el camp de la religió com en el de la filosofia. Mes paguem el tribut d'agraïment als illustres menorets, que si no formaren el criteri nacional, si no construïren el motllo del pensament, l'enriquiren més que ningú en varietat de coneixements, en abundor de notícies, en experiments físics, en la intuïció d'arts i ciències qui dormien encara en la potència intellectual de l'home, com, per exemple, la química en Llull, o l'art de la perspectiva en Eiximenis,[1] amb viatges exposadíssims i atrevits, com el ja citat Beat Ramon Llull i Peratallada, que

1. És curiós un capítol del *Regiment de Prínceps* en què, parlant dels admirables secrets naturals d'un cert filosop ateniense, diu: «que sabia així condensar l'ayre naturalment que per l'ayre amunt pujava així com per una escala... per via de perspectiva feya aparer estol gran de cavallers o de ques vol altre, allà ahon non haguera sinó un o dos...»

es diu que arribà fins a Moscou; poblant, entre tots, el món intellectual de Catalunya, amb materials de vida amb què s'edifiqués el magnífic edifici de la nostra civilització, tan típica, tan diferent de la dels altres pobles d'Espanya, presentant, juntament amb una gran austeritat, una gran expansió, no perjudicant la robusta autoritat cívica la llibertat popular, ni la soliditat del pensament la fecunditat de les obres. Ja els contemporanis reconeixen en ocasió solemne el mèrit del nostre gran enciclopedista, puix no solament el Consell de València, com diem parlant de sant Vicenç Ferrer, li concedí un donatiu de diner, atesos sos mèrits i els serveis fets a la ciutat, sinó que el conciliàbul de Perpinyà en les seves actes,[1] donant compte del nombrament de l'illustre menoret català, li diu: *Virum... magna et multiplici doctrina, ac diffusa scriptorum copia clarissimum.*

És aquest sintètic judici de la cèlebre junta eclesiàstica de Perpinyà sobre Eiximenis de gran importància, i per tractar-se de molts illustrats contemporanis del nostre menoret, ha de tenir-se en compte per a modificar tal volta el judici dels posteriors Nicolás Antonio i Torres Amat, qui, segons les aparences, no féu més que seguir al primer. En efecte: els dits autors semblen suposar que el gran escriptor català no sols no tenia la crítica convenient, que això planament també ho confessem, sinó que es troben falsedats en els seus escrits. Respectem moltíssim el savi canonge sevillà, autor de la *Bibliotheca Vetus*, i el benemèrit escriptor del Diccionari; més direm: a nosaltres ens féu també igual impressió, la qual contrarià nostre respectable amic D. Marian Aguiló, tan coneixedor de l'antiguitat catalana, a qui la comunicàrem; i després que havem més reflexionat, després que havem vist el judici de la Junta de Perpinyà, en la qual intervenien homes eminents en les lletres divines i humanes, després de considerar l'alta estima en què era tingut a València, en qual

1. Apud AGUIRRE.

convent habitava, i l'amistat que el lligava a sant Vicenç Ferrer, creiem que si es troben inexactituds, anacronismes, cites estranyes i inexplicables en el gran polígraf Eiximenis, això primerament pot ésser conseqüència de l'amplitud dels seus escrits, perquè qui molt abraça poc estreny, d'admetre sense discerniment lo que trobava en els llibres del seu temps, i sobretot perquè degué existir una literatura de la Mitjana Edat desconeguda de la posteritat, perduda, sens dubte algun, per la dificultat de la transmissió abans de la impremta, a qual literatura es referia N'Eiximenis en ses cites, i sens dubte també la Junta de Perpinyà al dir del nostre escriptor que era claríssim *magna et multiplici doctrina*. La naturalitat amb què parla, la *naïveté* de son esperit, manifestant tant lo que abona com lo que perjudica a son propòsit, si no constés a més la fama de virtut que tenia en aquella democràtica i lliure societat, en la que naturalment hi havia oposició d'opinions i interessos, que hauria atacat el savi mestre, indica que no pot ésser tingut per escriptor qui inventa lo que escriu, sinó que admet lo que els altres diuen, i cita lo que els altres citen; això és, que fa feix de tota llenya, portant-lo això a anacronismes, a posar cites falses, a donar crèdit a lo increïble, i a fer, de consegüent, que les seves obres, malgrat l'encís que tenen, no arribin a aquella altitud de criteri que sol informar els vers mestres. Mes, fixem-nos en la condició en què estava la literatura abans de la impremta, en la manera difícil que hi havia d'adquirir els coneixements, en la facilitat amb què els textos escrits es podien corrompre per les còpies que sovint d'ells es treien, en la confusió que molts cops s'originava per a poder determinar de qui eren obres de diferents autors, fermades en un mateix còdex, i aleshores serem indulgents envers els escriptors d'aquell temps, qui presenten els defectes de N'Eiximenis, majorment si tenen l'amplitud d'ell. La seva sinceritat es manifesta molts cops explícitament; confessa que s'ha enganyat, com quan amb la bona fe d'un infant, acabant de contar les coses meravelloses que es deia que passaven en el Canigó i en son misteriós gorg, després,

sens dubte en una segona còpia, afegeix: «Nota que després que aquest primer llibre haguí escrit, entenguí que jatsia que en lo dit estany se hajan esdevengudes coses fort estranyes, emperò de present res de les demunt dites coses no si esdevenen e açò crec que sia la veritat».[1]

Tret que sia aquest defecte, N'Eximenis és un escriptor cabdal en la nostra literatura, i amb ell i tot, tal volta és el mirall més complet per a conèixer aquella societat de la Mitjana Edat, perquè els talents illustres qui caminen per les summitats del pensament, qui, revestits de la Veritat, no s'aparten de la via universal i eterna

... por donde han ido
los pocos sabios que en el mundo han sido,

si bé és cert que són més segurs mestres de l'home, emperò, usant una frase atrevida, com que s'acosten més a Déu que a l'home, no donen un trasllat tan complet de la societat en què viuen, amb ses excellències i defectes, amb ses veritats i errors, amb ses virtuts i vicis. Els uns són homes qui avancen a la seva època, o, més ben dit, són de totes les èpoques; els altres són del seu temps. I com té interès en l'humà coneixement, no solament lo absolut i invariable, sinó lo contingent i variable, com no coneixeríem una societat si no coneguéssim, igualment que les excellències, els defectes d'ella; com l'ombra i les tenebres completen el coneixement de la llum i li donen ocasió de lluir més sa resplendent claror, així aquesta flaquesa de N'Eiximenis el fa més interessant per a conèixer son temps, i per a apreciar més la serena i constant veritat amb què resplendeixen els qui foren llum dirigent del pensament nacional, i fins la que reflecteixen les seves obres sempre delitoses, més que cap d'altres de la nostra literatura, clares, rublertes d'erudició, i amb una gràcia d'estil que les fa estimar. De lo que en podem dir la nostra literatura clàssica,

1. *Primer llibre del Crestià.*

tenim per cert que les obres de N'Eiximenis són les que més fàcilment serien llegides per la nostra generació, i si diguérem parlant del *Llibre de Contemplació* del Beat Ramon Llull que la seva publicació donaria nova vida a la restauració literària de Catalunya, aquí devem afegir que l'estudi de l'Eiximenis el tenim per imprescindible, puix per lo que toca a la llengua, més perfecta, com se suposa, que la d'En Llull, conté una gran riquesa aprofitable encara avui dia, particularment en lo que ateny al llenguatge filosòfic, i en quant a la substància per encloure la manera d'ésser, de pensar i de viure de la nostra gent en aquells segles, aquella manera cristiana, democràtica i lliure, digna d'ésser meditada directament en un text de la mateixa època pels nostres contemporanis, qui s'enamoren de la manera d'ésser d'altres societats, o millor, de formes ideals i teòriques, i obliden el propi ser nacional que, degudament fomentat, expellint els elements forans i nocius i refonamentada la fe de Crist, reapareixeria en la nostra gent, nada per a gaudir de vida pròpia. Per tu mateix, lector, podràs formar-te idea de la manera de pensar del mestre Eiximenis en el camp de l'apologètica i ascètica cristiana, de la moral filosofia, de la política, comprenent aquesta fins l'economia i l'art militar, i de diferents matèries socials; de tot això tracta en ses obres catalanes l'illustre polígraf amb una extensió i varietat gran, així com en el *Pastorale* i en la *Summa theologica,* aquesta última per nosaltres desconeguda, s'ocupa de matèries canòniques i teològiques; i si els fragments que copiem són insuficients, almenys serviran per a despertar l'apetit de llegir les curioses obres del menoret gironí.

II

Devem a l'amabilitat de D. Marian Aguiló, qui el posseeix i qui l'ha portat al coneixement dels literats, com tants d'altres escrits de la nostra literatura, que per sa diligència i bon zel avui tenim, el poder donar compte de «lo primer

llibre del volum apellat crestià ordenat e compost per lo molt reverent mestre Francesch Ximénez, maestre en sancta theologia, frare menor, digne patriarca alexandrí, del orde del gloriós Sant Francesch», que fou estampat en la ciutat de València l'any 1483, formant un gros volum en foli. És aquest llibre, que rarament es troba, el primer del monument literari, no sols per l'ordre cronològic, sinó perquè, tractant en ell de la demostració de la Religió cristiana, essent una amplíssima apologia d'ella, posa el fonament de tot l'edifici que vol construir assentat sòlidament, i dóna unitat de vida i de forma a totes les parts que han d'integrar el grandiós edifici. El preàmbul del tractat consisteix en demostrar la necessitat que té l'home, fins després de les tenebres del pecat, d'amar a Déu. «Axís com a trahut sens lo qual nos pot salvar.» Posa després *los empatxaments* que troba l'home per a servir a Déu en el pecat original i en ses seqüeles, i explica «com Déu ajuda al hom contra los dits empatxaments a amarlo per vies naturals e informatives. E la manera de ajudarli fonch fort dolça e sàvia, car com natura humana aprés lo pecat de Adam fos tota nafrada e aminuada en los dons naturals que havia de Déu reebuts, quant fonch novellament creada, e fos encara despullada de la gràcia de Déu per lo dit pecat del primer pare, e per consegüent fos grossera e ignorant a entendre que és alta vida e virtuosa e quis són los amagats secrets de Déu, los quals aprés per lonch temps foren revelats als Sants passats, per tal li donà nostre Senyor Déu en lo començament del món la ley de natura no en escrit, mas dins la ànima; la li posà impresa e partida per dos manaments de amor: ço és, que amàs a Déu sobiranament e aprés son prohisme axí com a si meteix... La segona manera perquè nostre Senyor ja en aquell temps incità, e encès l'hom a amarlo li fonch quant li proposava la universalitat e bellea del món e de les sues creatures, les quals en si ensenyaven al hom la gran bonea de Déu qui les li havie fetes tan belles e tan bones... lo cel e la terra e tota altra creatura mostrant sa bonea e bellea a nós, tost temps nos conviden de amar nostre Senyor Déu... En lo juhí

de Déu lo món e les creatures accusaran e pugnaran contra los foylls qui Déu no han conegut, ne amat, ne temut... La terça manera li fonch per juhí de justícia natural...» Dur el cor de l'home a aquests incitaments d'amor envers Déu, «nostre Senyor endreça l'hom a amarlo aprés per vies legals e instructives... axí que aquells qui a la ley natural impressa en l'ànima no volien atendre atcessessen a la escriptura de Déu a hull visible»; i no satisfeta amb això la bondat divina «contra la dita negligència e malícia de humana natura ha provehit incitarla a amar si meteix per ley de gràcia e per dons e beneficis fort cordials e inflamatius... Lo príncep de la nostra ley e Déu nostre se apella comunament e se vol nomenar per qualque nom amorós, car ell és en los càntichs de Salomó sovint apellat espòs, e ell apella tota sancta religió crestiana per nom de sa esposa, e diu aquí, que aquesta és la sua amiga, la sua muller, e la sua unita, la sua coloma, lo seu cor, els seus delits... Axí meteix veem que en la Santa Escriptura ell a vegades s'apella nostre pare, e a vegades frare, o fill o amich, o servidor, o redemptor o mitjancer, e açò tot en senyal de la sua infinida amor». Amb llargues demostracions va explicant com la llei cristiana és la llei d'amor, seguint la corrent de l'escola seràfica a què pertanyia, satisfent, per tant, a la necessitat que té l'home d'amar a Déu; i posat aquest preàmbul o introducció al tractat, entra en matèria definint que «Crestiana Religió és un estament excellent per lo Fill de Déu Jesucrist instituhit e ordenat a menar les gens d'esta vida present a vera benaurança». En la definició s'hi troba el germen de tota l'obra: primer, la Religió cristiana és un estament excellent; segon l'instituí Jesucrist; tercer, porta els homes a la vida eterna.

Per longum, latum et profundum demostra l'excellència de l'estat cristià, per la del seu fundador, per contenir en si pura i neta la veritat en totes quantes coses predica o posa; i aquí s'ocupa en demostrar la veritat de la doctrina de la Iglésia: «per la dignitat e auctoritat e certitut de aquells qui aquest sant estament han a nós lliurat e tramès aprés lo nostre

cap Jesucrist», pels apòstols, màrtirs, doctors i altres sants. Tracta llargament de les diferents heretgies que han existit, i acaba donant les següents raons per a explicar com els homes són induïts a heretgia: «Aquests en llurs errors han haüts tres mals fonaments: primer, és estat ergull, e presumpsió e capitositat, presament de si meteix, e de lur mal saber... Lo segon, que han parlat axí follament per mala intelligència que han haüda de la Sancta Escriptura... Lo tercer mal fonament és estat per la gran fe que ells daven als dits dels filòsofs...» Tracta «com se deu hom haver en conversació ab los heretges, segons ordenació de la sancta Església», exposa les regles canòniques sobre la matèria, afegint-hi en corroboració: «Aquests malvats mesclen mal ab bé, e sots hàbit de ovella cobre lo cor que han de lop, e sots la mel de la Sancta Escriptura e de lur ypocrital vida posen la error cuberta». Desfà vàries raons que es proposa en favor dels heretges, explica la utilitat de l'estudi dels filosops i de la necessitat d'ell per a tractar amb els pagans i fer útil la controvèrsia, i amb ocasió d'això parla de les ciències que deuen estudiar els diferents estaments de cristians, referint la prohibició eclesiàstica i les penes imposades a les pràctiques astrològiques, en qual punt ell fa una distinció dient que no és lícita «en matèria que penja en la voluntat humanal, car en matèria natural axí com és pendre medicina o tallar arbre e plantar, o en volerse sagnar, pot l'hom segurament sens pecat seguir e guardar les conjuncions e pujaments e decensions e oposicions de les planetes». Per ésser el miracle una de les més convincents proves de la Religió cristiana, escriu un llarg i erudit tractat d'aquesta matèria, on es descobreix la difusa ciència i la falta de crítica de l'autor. En efecte: en un capítol «ret rahó perquè són sostrets los grans e continuats miratgles de la Santa Església crestiana en los temps presents», i dóna les raons convenients, mes com perpètuament, i en totes les èpoques, en major o menor abundància en la terra es produeixen fets sobrenaturals, en altre capítol «ensenya encara ésser grans miratgles en la part de migdia, e de ponent e de tramuntana e

en lo pregon de la crestiandat», preguntant després posseït de la dolça amor pàtria: «¿E la nostra beneyta Catalunya fóra sens tot miratgle? No plàcia a Déu»; i a continuació cita la devoció a la Verge de Montserrat i els miracles que en aquell monestir esdevenen, l'excel·lència de la gloriosa verge màrtir madona santa Eulària, qual devoció recorda que ja recomanà sant Francesc al predicar a Barcelona; i miracles i fets portentosos d'altres Sants. Però després de donar doctrina sana i profitosa, trenca totes les lleis del sentit comú i del bon judici, relatant rondalles i supersticions vulgars, i presentant com a fets sobrenaturals les poètiques vulgaritats de les nits de Sant Joan i de Nadal, «quan en lo punt de mitja nit quan nasqué lo Salvador floreix una erba que s'apella poliol per sech que sia». Explica com a Catalunya hi ha una mena d'homes qui, sense negar-se estan sempre dins de l'aigua «e'ls m'han anomenats mas per reverència no'ls vull anomenar car són gens honrades e d'estament».[1] I barrejant lo verdader i lo fals, lo creïble i lo increïble, després d'explicar dignament els cruents martiris de les joves verges, suportats amb tanta nobilitat, com manifestació d'un poder sobrenatural, un xic més avall afegeix el següent disbarat: «Molts són axí meteix que reputen a gran miratgle que com dels pus savis e poderosos hòmens del món hàjan treballat de saber art d'alquímia, emperò jamés negú no l'ha sabuda, sinó fort pochs perquè dien que és tancada a tota creatura sinó aytant com nostre Senyor per especial gràcia ho ha revelat a alguns pochs, e per especial bé de la cosa pública, axí com la revelà a Salomó per tal que bastàs a fer lo temple de Déu aytal com lo féu de fet». Aquestes paraules i les il·lusions místiques de Peratallada, creient que sobrenaturalment se li havien descobert secrets

1. Per a solaç dels folkloristes direm que la creença en els *homes d'aigua* durava encara en el temps d'En Lluís Vives, qui, emperò, amb sa gran il·lustració, explica el misteri, suposant que serien criatures desemparades des de petites prop dels rius, que agafarien habituds salvatges.

naturals, o la resolució de problemes químics, el fanatisme dels iluminats apòstates *fratricelli*, favorescuts per Arnau de Vilanova i combatuts fortament pels Frares Predicadors, són fets que formen sistema i donen llum per la intel·ligència de la història del pensament en nostre país, i de la direcció que seguiren les dues principals escoles del moviment intel·lectual. Pot considerar-se part d'aquest tractat quan explica que Mahomet no féu jamés vers miracles, i combat sa doctrina i ses obres; tracta amb interès dels altres perseguidors de la Iglésia, antics i oderns, fins de «Frederich... emperador d'Alemanya, que primer infestà lo bras eclesiàstich per les llibertats clericals, les quals les tolgué o les trenchà». Parla de la conversió de Constantí, de les lleis favorables al Cristianisme que publicà; prova la Divinitat de la Iglésia per la seva duració, no obstant les persecucions i heretgies, per la conversió dels infidels i per la santedat que sempre en ella persevera; i després de provar, pels títols explicats i molts altres, l'alta excel·lència de la Religió cristiana, passa a lo que forma la segona part de la definició, que ha posat com a fonament de tota l'obra, o sia a provar: «Com tota la religió crestiana és fundada e exida del nostre cap Jesucrist; e comensa a declarar la segona part de la definició de crestianisme».

Que Jesucrist és l'autor de la nostra santa religió ho prova principalment argumentant contra els rabins qui suposaven lo contrari; exalça el diví Redemptor contra els jueus qui rebaixaven sa importància, i recorda el conegut text de l'hebraic historiador Josephus, qui fa mèrit de la santedat i justícia de Jesús, així com de la seva mort. En llargs capítols estudia la judaica perfídia; i donant altre cop sortida a ses aficions astrològiques, redueix principalment a les següents les causes de la maldat d'aquell poble: 1.ª «Naximent de mals pares», i aquí recorda la història de les seves ingratituds. 2.ª Influència del país que habitava, perquè diu que en qualsevol regió del món «vauràs qualque defalliment», i afegeix que citaria exemples, «sinó que no vull neguna nació ofendre». 3.ª «Ocasió de malícia judayca és estada o pot ésser estada influència

celestial», perquè «posa Tholomeu en lo segon llibre del seu quadripartit e en lo quart capítol, que la terra e habitació que solia ésser lavors dels juheus reb especial influència d'aquella planeta que s'apella Saturno... e sa influència malencònica, maliciosa, freda, seca, nocturnal e poderosa e ha influència de qualitats mortals». 4.ª «Ocasió fou mala companyia»... 5.ª «Ocasió... lur rusticitat e pagesia»... Passa després a explicar les excel·lències de Crist; perquè el diví fundador no escriví personalment la Llei cristiana; raó d'ésser dels quatre evangelistes, testimoni dels doctors de la Iglésia, dels infidels, entre ells Mahomet, i dels convertits. Seguretat que podem tenir en la creença cristiana; infal·libilitat de la Iglésia per tenir a Crist per cap i l'assistència de l'Esperit Sant; el Papa és el cap d'ella, per això porta «al cap barret vermell a dar a entendre que la Santa crestiandat és regida per aquell Esperit Sant»; i fineix provant com «Jesucrist és sobre tots altres qui han dades lleys».

«Comensa a declarar la terça part per la dita definició de crestianisme e declara primerament com aquest estament endressa tota gent»; i, de consegüent, demostra la universal salvació per medi de la Llei cristiana, i amb motiu d'això, resol amb claredat els complicats problemes: «perquè Déu ha creats aquells qui entén a damnar»; justícia de la pena eterna imposada al pecat mortal i conciliació d'això amb la misericòrdia divina, i aquí explica breument la meravellosa teoria de sant Tomàs sobre la manera d'ésser del pecador en l'altra vida, que per natural impossibilitat no pot endreçar sa voluntat envers Déu, principi de felicitat eterna: «nota que la eternitat de pena ve sobre l'hom damnat quasi per accident, e no li ve damunt de dret en dret; açò apar per tant car que en la altra vida hom mort en pecat mortal sia eternalment en pena açò li ve per lo estament en què és caygut. Qui com no li permeta fer penitència ne penedir de sos mals... no li lexa posar lo pecat, al qual pecat, per rahó del estament és de necessitat ajustada pena...»

«Comensa la segona part del llibre apellat crestià, en la qual és tractat e ensenyat com la Santa Església catòlica ha corregut segons diversos temps passats, del comensament del món ençà, sots tres lleys justes e sanctes, ordenades segons bone e millor e molt millor, qui s'apellen lley de natura, lley d'Escriptura e lley de gràcia.» «Lo poble de Déu ha tostemps viscut sots una de tres lleys.» «La 1.ª lley no fonch altra cosa sinó viure segons bon juhí de rahó natural que dicta que Déu deu ésser amat e temut sobre totes coses, e que deu hom aprés amar son prohisme axí com si mateix... La 2.ª lley s'apella lley de Escriptura... car nostre Senyor Déu la donà a Moisès escrita en dues taules de pedra... Aquesta lley escrita no obligava de necessitat de salut sinó solament lo poble de Israel, e per tal l'altre poble del món se podia salvar en la primera lley, ço és servant la lley de natura... La 3.ª lley principal s'apella lley de gràcia la qual Jesucrist Fill de Déu eternal nos prehica...» Prova de seguida: «Com tot lo poble de Déu qui ha viscut sots les dites tres leys és apellat una Església e una esposa de Déu.» — «Jat sia emperò que lo poble de Déu haja corregut sots les dites tres lleys, emperò totes aquestes tres lleys han feta una església, axís com moltes nacions fan un regne, e axí com molts anys fan una edat, e diverses graus de clerecia estan en un hom tot sol... E aquesta unitat és en la església per rahons e coses diverses». Prova la unitat de la universal Iglésia en la fe, en l'esperança i en la caritat... «la pus cara unitat que al món sia és aquella dels sants car los fa una cosa per vera amor ab Déu e entre si mateixs; e com per null temps no fos, aprés aquell Sant Abel, que lo món no hagués santes persones ligades entre si matexes per aquesta amor e caritat entre ells continuada tostemps, ne haurà fins a la fi del món, segueixse que la Santa Església del comensament del món fins a la fi és verdaderament estada una...» En altre capítol posa «com fonch necessari a salvació a tots los passats de la lley de natura e de Escriptura haver fe e creença en Jesucrist».

En la terça part del llibre fa notar i explica perfectament la graduació de perfecció que es troba en les tres lleis. És curiós quan parla de que l'espai dels cristians ha minvat en aquests temps, i com és major l'espai que ocupa la secta de Mahomet i del «gran ca e preste Joan», les raons que dóna sobre la major excel·lència d'Europa en comparació de les demés parts del món; prova com no Jerusalem, sinó Roma, deu ésser sempre la capital del Cristianisme, donant excel·lents raons. Primer posa la prova canònica; després allega les raons de congruència, perquè en la Ciutat Eterna és més patent el triomf del Cristianisme sobre «les ydoles»; i la memòria de l'imperi pagà, l'efusió de sang dels màrtirs, la presència dels cossos dels sants Apòstols qui hi predicaren l'evangeli, els savis doctors qui hi ensenyaren i fins (no hi pot mancar l'astrologia) l'estar la ciutat baix el signe de Leo, qui cria homes valerosos i ardits, tot això fa que allí trobin major increment la fe i la pietat cristianes. Al parlar de la major excel·lència i de les dignitats de la llei de gràcia, o sia de la Iglésia catòlica, explica els ritus i cerimònies eclesiàstiques, les raons per què la Iglésia vol «que les iglésies materials tinguin lo cap vers orient», segons explica Damascenus en son llibre IV; privilegis i drets concedits pels prínceps a les iglésies; delictes comesos en els temples per eclesiàstics, prínceps i seculars, i defensa fundadament les llibertats eclesiàstiques. Com a dignitat o excel·lència de la Iglésia tracta dels diferents graus de la jerarquia cristiana, tal qual el dret públic per llargs segles la reconegué, i posa en primer lloc el poder pontifical, que «és lo major que al món sia ne regoneix senyoria sinó solament Déu». «Aprés la dignitat papal tantost ve la segona que s'apella imperial. Aquesta dignitat senyoreja en lo temporal sobre tota crestiandat, sots quines maneres, emperò, e lleys e condicions de present n'ho entén a tractar fins al deèn llibre...» Parla en sengles capítols de la dignitat dels diferents reis, posant com a primer el de França, després el de Castella, després el d'Aragó: «Aquest és vexilari e senyaler general de la Sancta Mare Esgleya. D'aquesta casa és profetat que deu aconseguir monarchia

quasi sobre tot lo món...» Va explicant la dignitat dels diferents reialmes amb l'explicació de sos escuts, i al tractar de l'imperi dels grecs diu que «a tanta dejecció són venguts per los turchs que la pus aterrada nació crestiana és que al món sia», i acaba dient amb menyspreu: «pus que són cismàtichs e rebells a la Santa Esgleya de Roma no merexen que d'ells fassa hom gran menció».

Un punt de vista típic de l'època, i que demostra el pregon sentit de justícia i de reflexió que en ella dominava, és la manera de considerar la religió com a un pacte entre Déu i les criatures. I ja és sabut que la revelació considerà sempre pactes el Vell i el Nou Testament, i la creença cristiana del premi o del càstig en l'altra vida, es funda en el compliment o incompliment del pacte, mes faci's reflexió sobre la identitat d'aquest principi de la governació divina amb el principi de la governació humana que en aquells segles regia, i que veurem més explícitament exposat en el tractat polític del mateix Eiximenis. Les monarquies paccionades de la Mitjana Edat són *ad instar* de la monarquia de Déu en la terra, la qual, com va a veure el lector, té també els seus privilegiats; mes fundant-se sempre els privilegis en la naturalesa de les coses. Després d'explicar que les lleis divines qui regeixen els homes són com pactes entre aquests i son Criador, que el mèrit està en l'observança d'ells, que la glòria del paradís respon als nostres mèrits, i que «cascú rebrà guardó segons son treball *(ad Cor., 1.ª, c. 3.º)*», «posa quals són exemps del dit pacte»... «Primerament los infants qui han paradís sens neguns mèrits propis e personals, mas solament han salvació per los preciosos e sobreabundants e reverents mèrits del Fill de Déu, Jesucrist, dins la gràcia del qual ells són tots batejats, e untats, e denejats, e lavats, e sebolits, e acabussats, e cuberts. Los segons qui són franchs de aquest pacte són los privilegiats, axí com fonch lo ladre que morí al costat del Salvador, penjat en la creu, al qual donà nostre Senyor Déu sens grans mèrits seus plen lum de la santa fe catòlica, e do abundant de la sua gràcia, no contrastant que havia aquí mateix lo Salvador deshonrat, e aprés l'ha

fet en paradís príncep gran e gloriós e maravellós, e no segons sos mèrits e obres virtuoses. Car segons que alguns creen, en paradís n'ha qui faeren e han fetes obres virtuoses sens comparació més que aquell no féu may, qui no han tan grau de glòria com aquell ha haüt. La qual cosa ha volgut nostre Senyor Déu, pera ensenyar a tots quantes són les riquees de la sua misericòrdia qui a mals e a bons s'extenen largament. De aquest privilegi fa alegrar nostre Senyor molts, los quals nosaltres no sabem en aquesta vida present, mas sabrem ho aprés segons que clarament veurem en glòria quant la sua alta magestat nos haurà oberts los pregons secrets de la sua ampla magnificència... E assò clarament definí lo Salvador (Matth., XX) en la figura que prehicà de la vinya, a la qual lo Senyor tramès logaders, a hora de prima, e de tèrcia, e de sexta, e de nona, e així mateix en la hora oncena, emperò a la fi del jorn manà que fos donat a tots un mateix loguer, so és lo preciós diner de la glòria...» Posa de seguida les raons de justícia per les quals «cascun puxa dar al altre lo seu sens injúria de negú», i després afegeix: «Guardonar alcun altra comuna lley de guardonar los altres, proceheix de gran liberalitat d'aquell qui axí guardona; com donchs a nostre Senyor plau axí guardonar alcun que li perdó per sos menors mèrits, més que no ha acostumat de dar als altres per semblants o per majors mèrits, ací ensenya la gran liberalitat, e bonea, e per consegüent negun no deu murmurar...» En els següents capítols parla d'altres excellències, o dignitats, com ell diu, de la Iglésia; d'haver rebut personalment a Jesucrist; la bella disposició de la jerarquia i de l'estat seglar; la possessió de les Escriptures, donant a continuació un tractat d'elles, i dels doctors qui les interpretaren; l'autoritat dels Consells generals que la Santa Mare Iglésia ha tingut, i de les determinacions papals; del valor «de la rahó e del ingeni natural disputant e fundantse sobre los principis e decisions de la santa fe catòlica». Explica també les versions de la Bíblia, excellència de la de sant Jeroni, sentits de l'Escriptura; «X regles a saber expendre la Santa Escriptura»; «contra vans theòlechs e pompàtichs en lur apendre, que estudían sols

ciències profanes e després volen tractar lògica e filosofia en témens theòlechs»;[1] perquè nostre Senyor Déu nos ha axí amagat lo seny de la Santa Escriptura...» Explica en un hermós capítol «perquè los pus letrats són pus dolents... Assò no ho fa la Santa Escriptura mas proceheix de moltes causes altres. La primera és car la sciència de si matexa no és perfecció de la nostra voluntat, ans és perfecció del enteniment... e per tal és possible que l'hom haja quanta sciència se vulla e que sia en la volentat e en la consciència dolent... car possible és que la cosa sia l'enteniment e que jamés no entre en la volentat... així com lo mirall qui ensenya a hom la cara maculada és suficient ocasió a aquell qui's mira que's degués lavar la cara e que'n gitàs la màcula, emperò quant la volentat contrasta e no vol consentir a aquell bé e profit seu... lavors la sciència, que ha en l'enteniment, no pot ésser profitosa al hom ne li fa negun bé, axí com si l'hom vista la màcula de la cara en lo mirall no's volia lavar la cara, segueixse que lo mirall no li faria negun profit...»

En la quarta part parla de l'excel·lència del poble cristià per l'amor que Déu li ha manifestat amb la revelació de grans secrets i misteris, que foren tancats i amagats als pobles qui havien viscut sota les altres lleis primeres i precedents; i al parlar de com als jueus «los fonch amagat lo secret de la Santa Trinitat», exposa un argument del «libre qui s'apella *Pugio*»; més avall fa al·lusió al «novèn libre quan parlarem de la alta vida del nostre reverent Salvador»; en la discussió amb els jueus manifesta que ell no sap d'hebraic, per lo qual s'excusa si ha lleugerament errat, mes diu que les interpretacions i arguments que al·lega els ha tret de diferents hebraistes, i en particular de «un crestià que s'apella frare Ramon Martí qui fonch del orde dels prehicadors gran clergue en latí e en ebraych... e axí mateix de rabbí Mosse qui fonch juheu gran mestre en aquell mateix ebraych...» Acaba el llibre amb una recapitulació de les matèries que ha tractat, i amb una exhor-

1. Que és lo que féu Sabunde.

tació sobre l'excellència de l'estament cristià perquè «sies valent bataller», i promet «lo libre segon, qui's segueix tantost aprés d'aquest, de tot linatge de temptacions, e ensenyarà com d'aquelles ab l'ajuda de nostre Senyor poràs haver finalment victòria, axís que si vols, mitjansant la sua gràcia, null temps no cauràs en temptació».

III

El *Terç llibre del Crestià*, acabat d'escriure el diumenge 16 de juny de 1389, és obra cabdal i digna de tota ponderació, i el tenim per un dels principals monuments que posseeix la filosofia moral en les noves llengües europees. És el tractat de la gran qüestió del mal que tantes heretgies, errors, disputes i especulacions filosòfiques havia ocasionat fins que sant Agustí trobà el deslliorigador de la dificultat, explicant el caràcter privatiu que el determina, essent des d'aleshores sa doctrina comuna i acceptada per tothom. El mal metafísic, o sia la privació del bé degut, com la ceguetat en l'home, qui és ser vident; el mal moral, o sia la falta de rectitud o d'ordre en l'acció, o en la finalitat de l'acció humana; lo que en podríem dir l'origen històric del mal moral en la nostra naturalesa, o sia la *nafra original*, principi de l'humà defalliment, tot ho tracta el savi Eiximenis amb profunditat, claredat i amb interessant estil. Mes no s'acontenta amb els principis filosòfics, ni amb l'exposició de la matèria científica, sinó que, posat el fonament, va desenrotllant el dilatadíssim sistema ètic o moral de les accions humanes, explicant les passions i els pecats que aquestes en son desenfrè engendren, les virtuts oposades i les lleis que reprimeixen el mal. Enclou verdaders tractats dels vicis i de les virtuts en particular, del parlar i dels sentits corporals com a instruments del mal, i fineix amb perfecte ordre lògic tractant del mal de pena, expiació del mal moral, restaurament de l'ordre alterat per la culpa, i en ocasió d'això posa lo que avui en diríem la teoria filosòfica de

la pena. És per demés interessant aquest grossíssim infoli manuscrit de la Biblioteca Universitària de Barcelona: a la sabiduria de la doctrina exposada amb la claredat típica de l'autor, vulgaritzada fins a posar a la mida de la generalitat de les intelligències una matèria de si difícil, junta un cúmul d'observacions socials i psicològiques, i una riquesa de símils i exemples agradosos. Podríem dir que és una forma socràtica d'expositar la moral filosofia; i els termes catalans per a expressar els conceptes filosòfics i els fets psicològics, que el benaventurat Ramon Llull començà d'usar, en les obres de N'Eiximenis, i en particular en aquesta, creixen en quantitat i en elegància. Pagaria molt el treball a qualsevol qui anés a espigolar en aquest sentit en les riques obres del savi menoret que estem estudiant. Mes tornem nosaltres al nostre fet, que és la consideració del pensament, i vegi per si mateix el lector alguns fragments del nostre moralista.

«Mal és partit en dues parts, so és, per mal de culpa e per mal de pena, de cascú dels quals mals havem a tractar en lo present volum que és lo títol, libre del crestià. Així com d'aquella mort e plagua en què cau l'hom quant és vensut per las temptacions de les quals havem ja parlat longament damunt en lo segon libre». Adverteix que l'«hom simple o lech que assí estudiarà» no deu espantar-se de la «subtilea» que és requerida per la matèria, perquè així sols serà en els primers capítols, puix més enllà el discurs versarà sobre «matèries fort clares e morals e fort profitoses». Exposa la doctrina catòlica sobre la naturalesa del mal, i tractant del mal moral diu: «mal no pot ésser sinó per ús de franch arbitre que és en la creatura que pot pecar». En altre capítol demostra «que la voluntat nostra no peca en quant fa la obra, ans en quant la fa desordenadament»; i després «d'on ve a la nostra voluntat que ella fa e sia desordenada en ses obres»; perquè «Déu que és pura bonea dexa fer mal en lo món»; i baixant a lo particular i seguint sa especial tendència explica «com per alguns senyals forans hom... pot conèxer los hòmens maliciosos», i fent les salvetats necessàries declara que «aquells que han lo

cap molt agut han ab malícia pocha finetat e poca estabilitat e poch seny, qui han boca gran són... grossers, e grans golafres... qui han los dents clars són maliciosos ab poca feeltat». Hi posa un tractat dels defalliments de la humana naturalesa, o de la «poquea natural» de l'home provinents de la nafra original, essent, entre altres, curiós un capítol en què explica «com d'aquesta nafra ix defalliment de cor e quina fortalesa és d'aquells que moren per mantenir error, e d'aquells qui desesperant se dónan a mort». Fa notar com aquest aparent heroisme naix de desesperació, i, de conseqüent, «lo hom que per capitositat o per malícia amagada o patent o per obstinada consciència en defendre son error se dóna a la mort aquell aytal no és dit fort, ans és dit foyl»... i el qui es dóna la mort és per defalliment de cor, «axís com aquell que vençut de pena no's vol defendre, ans se lexa morir, es lexa caure d'alt, o en aygua, o en foch»... Hermosa comparació que evidencia el defalliment del suïcida per a suportar la contrarietat. «De quantes rayls neix mutabilitat de cor»: «La 1.ª Follia... d'aquesta rayl ve a les fembres que sian tost mudades, car com hajen poch seny naturalment han lo cor lleuger e creen tot so que ouhen... La 2.ª rayl de mutabilitat és quant lo home és dat a delits carnals... La 3.ª rayl és duplicitat y falsia... La 4.ª rayl és pecat radicat... La 5.ª duhen alguns que és passió de la terra... car dihuen que comunament nengun insular no és ferm ne constant en negun propòsit»... mes després reconeix que aquest defecte no es pot atribuir als insulars solament. Caracteritza molt bé l'origen espiritual de la bondat o malícia de les obres en el capítol que tracta «com la obra forana és bona per sola bonea de la voluntat d'aquell que la fa e no per si mateixa». Va seguint els diferents aspectes del problema de l'existència del mal en la terra, i pregunta per què «los mals són més que los bons», dient «que nengú se'n deu maravellar car si atens a estels, a planetes, a elements, a influències, a pedres, a erbes, a arbres, a flors, a fruyts... a colors, a sabors... a estament d'àngels e d'hòmens... a virtuts, a bellees... tot temps veuràs que assò que

millor és, està en poch nombre e això que menys està en major cantitat e nombre»... El lector fàcilment recordarà, en aquest punt, el passatge en què Fra Lluís de León, en l'exposició del llibre de Job, pondera l'excellència, per la raretat, de la bondat moral. Estudia com el pecat corromp la naturalesa: com la virtut és natural a l'home, i posa un capítol de «com alguns vicis nafren la rahó natural del home». Diu així parlant de l'orgullós: «veuràs que els seus gests són altius... y parlant ab tu te voldrà donar a entendre que ell és o generós o rich o noble en ses maneres»... «si en ell regna luxúria tantost veuràs que los huyls tendrà tots atesos a guardar desordenadament axís com a boch salvatje, tantost te parlarà de fembres o de viltats, o al menys ho ohirà volents e se riurà tantost com ne haja parlat... e s'acostarà volents a aquells que parlen d'ell». Hi ha interessants capítols per a provar «com lo pecat ret flach lo nostre franch arbitre». «Com pecat porta encadenament de pecats, e com pecat nos procura remordiment de conciència». «Pensa quin torment és remordiment de conciència, e vejes quina batalla... dins nós entre l'enteniment i la voluntat, car l'enteniment ensenya lo manament de Déu, e la veritat e la voluntat ho menysprea, l'enteniment ensenya perquè l'home, deu fer ço que Déu mana, e la voluntat ho rebutja, l'enteniment proposa lo gran perill que se pot seguir, e la voluntat ho postposa, l'enteniment puny l'home perquè lexa perdre lo gran guardó que Déu nos ho promès e perquè menysprea Déu tot poderós e tot piadós, e de què tan de bé ha rebut... e la voluntat ho refuj axís com a coses enujoses, e si lo enteniment és fort en proposar les dites coses clarament, e la voluntat és fort en rebutjarlas maliciosament, emperò bé coneix que l'enteniment diu veritat... s'engenra dins la conciència tanta de pena e de torment... que lavors l'hom suspira car la virtut e la veritat que veu... fa voluntat inclinar a otorgar que fa mal e que és digne de gran pena...» Al fer mestre Francesc Eiximenis la gènesi del pecat, explica tres termes d'ell en el capítol «que és rayl, nodriment e cap de pecat»... «Posen los sants que lo

pecat ha un comensament, e dues rayls e tres nodriments o foments e set caps...» La supèrbia és l'*initium peccati*, segons la Sagrada Escriptura; les dues arrels són, segons sant Agustí, amor i temor desordenats; els tres nodriments, les tres concupiscències de què parla sant Joan Evangelista; els set caps, els que la Iglésia anomena els set pecats capitals.

Simbolitza aquests set tanys del mal en l'home, en altres tantes malalties corporals, i compara el qui està dominat d'elles, amb diferents bèsties: l'orgullós, al lleó; el luxuriós, al porc; l'envejós, al ca rabiós, etc., i de seguida vénen els tractats dels set pecats capitals, explicant amb abundantíssima doctrina aquests vicis i les virtuts oposades, els efectes d'ells, ses diverses formes, els delictes que ocasionen, els remeis amb què es deuen guarir, etc. Per a donar una idea de quant complets són aquests tractats, bastarà dir que en el de la gola, per exemple, després d'explicar la doctrina general sobre aquesta passió, dóna un verdader tractat de l'abstinència, ocupant-se de la discreta i de la indiscreta; exposa tota la doctrina sobre els dejunis, les regles teològiques i raons amb què es funden; parla del vi i de ses excel·lències, del mal d'*embriaguea*, conté el tractat de cortesia en la taula, publicat pel distingit filòleg, nostre amic senyor Balari, constituint tot plegat un complet tractat de l'apetit ordenat i desordenat que Déu ha posat en la naturalesa humana per la conservació individual. Resplendeix sempre en tota aquesta doctrina moral l'esperit observador i analític de l'escriptor, així en el tractat de la supèrbia, com si el bon frare hagués nascut en aquest temps de parlamentarisme, explica «com supèrbia nex de gran eloqüència e de bella parleria», i prova bellament la raó d'això, per la superioritat que el parlar dóna als homes sobre els altres animals, «car los altres animals no parlen». Es demostra coneixedor del dret social, quan, per exemple, parlant de la luxúria, pregunta en una distinció: «perquè la Santa Església e los prínceps sostenen[1] les fembres públiques», i

1. És a dir, suporten o toleren.

contesta sàviament recordant la doctrina de sant Agustí, seguida per tots els teòlegs, de que la llei positiva pot discretament no prohibir certes coses prohibides per la llei natural; i explica les sàvies regles cristianes destinades a impedir la immoralitat. Exposa les penes contra l'adulteri, i «les penes degudes als alcavots, segons lleys imperials. E posa encara que potser dit alcavot». — Passa després a tractar de lo que en podríem dir instruments de pecar, això és, de la llengua i dels cinc sentits corporals. «A que Déu ha ordenada la nostra llengua»; dóna després llargues regles per a parlar rectament: un «capítol que posa art e manera com pot hom entreduyr paraules corretgetives de vicis als grans senyors»; tracta de la blasfèmia quin pecat és i «com la mala costuma d'aquest pecat no excusa, ans lo agreuja, e quin remey si pot donar»; de la murmuració, de la maledició i benedicció i dels mals que neixen del massa parlar. Ve després el tractat sobre els cinc senys corporals, i per fi: «Com satisfà hom a Déu per sos mals. E aquest és lo X tractat de aquest llibre». Com compendrà el lector, aquí tracta del mal de pena, així com fins ara ha tractat del mal de culpa, i en sengles capítols tracta «quantes maneres hi ha de penes»; «a quines circunstàncies deu attendre aquell qui poneix l'altre»; «si la senyoria que fa la inquisició del crim per sguart de la pena si peca mortalment»; «perquè la pena dura més que la culpa», etc. Aquestes senzilles indicacions són prou per a compendre la magnitud del tractat *de malo* (usant el terme consagrat per l'escola) de l'Eiximenis; sa estructura filosòfica, son desenrotllament en forma popular, l'amplitud de la matèria, el cúmul de coneixements que comprèn, la riquesa i gràcia de l'estil, tot això amenitzat amb una gran abundància d'històries i d'exemples, més o menys verídics, però sempre entretinguts.

IV

Altre llibre interessantíssim de l'Eiximenis és la vida de Nostre Senyor Jesucrist, que en un còdex *in folio*, volumino-

síssim, posseeix la Biblioteca Universitària de Barcelona. És una *Christologia* completa. Agafa des de la seva predestinació a la consumació del seu regne sobre la terra. Les profecies que l'anunciaren, la concepció immaculada i el naixement de la Verge Maria, les excel·lències d'aquesta Senyora, les profecies que a ella es refereixen, essent de notar la penetrant suavitat d'esperit de l'autor, quan suposa de la Verge Maria, tenint ús de raó des de que fou concebuda, que son primer acte fou el càntic del *Magnificat*, en acció de gràcies per les grandeses a què Déu la destinava. És extensíssim, però interessant, al declarar aquest càntic de Maria, tancada en l'úter matern; explica després com la santa Verge, si bé dormia, per ésser operació natural de la criatura humana, emperò durant el somni no perdia l'ús de la raó, ni el franc arbitri, essent, per tant, aleshores capaç de mèrit, puix l'estat d'inconsciència del dormir, d'acord amb molts teòlegs, el considera imperfecció, vinguda a l'home per causa del pecat. És devotíssim i curiós quan parla de sant Josep, i dolent-se de l'oblit en què se'l tenia, sembla profetitzar una època, com ha esdevingut, en què la seva devoció es multiplicarà per tota la Iglésia. El nostre autor, com la major part dels de la Mitjana Edat, en aquesta *Christologia* dóna una gran extensió a lo que en podríem dir vida humana del Salvador, té una verdadera prodigalitat al tractar de la sacra Humanitat, lo qual, si bé té dificultat i està exposat a errors, pel misteriós silenci amb què la Providència ha cobert la vida privada i domèstica del Senyor, i el laconisme que sobre aquest punt observen els sagrats evangelistes i apòstols, emperò té l'avantatge de fer a Déu més familiar al món, veient-lo *similis nobis*, i d'encendre la pietat cristiana en el cor dels pobres i humils, establint entre Déu i els homes una graciosa franquesa i amorosa llibertat, pròpia d'aquells temps admirables, en els quals l'esperit humà presenta, com mai s'hagi vist, una noble conjunció de la naturalesa i la gràcia. Els menuts detalls, de com vivia la Sagrada Família, els fets més insignificants de l'Infant Jesús, les relacions domèstiques i de veïnat d'Aquest, tot això

que ara poc interessa a la nostra materialíssima i sensual generació, la qual, emperò, es delecta de saber coses semblants d'una comedianta famosa o d'un matador de toros, era aleshores nodriment dolç i saludable dels homes. L'Eiximenis coneixia tota aquesta literatura, que podríem dir poètica i llegendària de la vida del diví Salvador; és cert que alguns cops la Iglésia tingué de posar mà a la pietat atrevida i ridícula d'alguns, com el mateix escriptor ho recorda, mes quan en troba algun, tolerat per la Iglésia, aleshores ell s'hi rabeja i es complau en aprofitar-se'n. Així succeeix, entre altres, en un tros d'idíllica bellesa en què, descrivint el naixement de Crist a Betlem, contra l'avalot d'unes veïnes compassives qui estaven enamorades de la partera i de l'infant, per l'aroma de santedat que exhalaven, al veure que sant Josep, a qui maltracten amb malicioses paraules, portava a la santa Dona per dinar panses i figues seques, que elles, ignorants del prodigi del part, consideraven senyal de mal cor donar-les a una dona en aquell estat. Això és tret d'un llibre de la Infància de Jesús «que se atroba en los monestirs de monjos negres, e si'l vols trobar l'has en lo monestir que és dit de Sant Martí e és en lo mont Canigó». Són innombrables els escriptors que cita; parla, entre altres, sobre la joventut de Crist, d'un Gervasius Barchinonensis, i si bé és cert que descobreix la seva poca crítica en coses que ara fins ens fan riure per lo anacròniques, i perquè declaren les aficions astrològiques de l'escriptor, repetim lo que havem dit abans, és a dir, que ell no fa més que donar crèdit als llibres de son temps. ¿Qui no es riurà ara al llegir que la Verge Maria nasqué «en lo 21 grau del signe apellat Virgo en lo zodíach celestial» com en demostració de sa excellentíssima virginitat? ¿A qui no farà estrany trobar en un escriptor de tanta erudició històrica el següent tros?: «Posa Policratus en la epístola ad Constantinum imperatorem que oració de Príncep deu ésser feta ab gran eficàcia de cor y més de nit que de dia acceptat la missa que deu ohir de dia e tancada, si pot bonament e sinó prejudica al regiment o espetxament de les gens a què és tengut principalment, perquè en

aquesta part lo dit Policratus damna e improva la costuma de alguns prínceps qui ocupantse en llegir psaltiris, o altres llibres, o que s'ocupen en orar aquell temps en què deurien respondre a les gents e spatxar los negocis de la terra, car diu que tal orar procura lo dimoni sots espècie de bé per tal que la mesquina de gent estiga desolada e no tròpia justícia, e a la fi se provòchia contra lo príncep.»

Al costat de la part llegendària, de piadosa inventiva, s'hi troben verdaderes efusions d'un cor devot que podria bonament aprofitar la literatura piadosa moderna. Vegi's com a mostra les següents de sant Josep al portar al coll l'Infant diví: «¡O quina dolçor sentia lo seu sant esperit quan aquell dolç Infant lo abrassava e lo sguardava e balbotejant lo apellava Pare quant lo tenia en los brassos!» Mes ja no solament l'home piadós trobarà consol en aquest llibre, sinó també molt particularment lo curiós de les coses de la terra, puix l'illustre escriptor al tractar de l'Encarnació del Verb diví, ho fa en quant a la color local del quadre, com si s'hagués encarnat a Catalunya, cosa molt comuna en aquell temps en tots els països. ¿És lo que segueix una nova notícia en la història de la barretina? Parlant de com la Verge Maria preparava els *drapellets* pel Fill qui havia de néixer, alludint a la *tunica inconsutilis*, famosa en tota la literatura piadosa de l'Edat Mijana, diu: «e aquella gonella no ha costures mas és feta ab agulla, axís com se fan comunament los barrets d'estam...» També volem transcriure lo següent sobre les dones, matèria de què, com veurem, n'escriví un interessantíssim llibre, puix declara d'una part la fesomia oral de l'autor, i al mateix temps és la manifestació de la doctrina dogmàtica i humana sobre la dona, que fou tan ennoblida en aquells temps. Diu que la Verge Maria desitjava la gran glòria que Déu li tenia preparada, entre altres causes, per a honrar les dones «contra les quals han parlat filosophs, Salomó e molts altres, dihent que són orades, altres són falçes, altres han dit que són instimables e axí de molts altres vicis que'ls han posat... a dar a entendre que qui generalment contra donas

mal parlarà que per mans de dona passarà, qui ha lo Fill jutge que de totes ses injúries la venjarà. No res menys a glòria de les dones ha fet que aquells que pitjor han parlat de dones per dones són estats confosos e atrats, car Salomó per dones tornà orat, e Ovidi per dones estech confús e abaxat; e Aristòtil diu sé que per dona estech com a bèstia enfrenat e encellat...» Si és interessant quan tracta de l'Home Crist Jesús, usant el mot de sant Pau, per la manera com presenta la divinitat unida amb la naturalesa humana, no ho és menys al referir-se al gran misteri de la unió de les dues naturaleses, i a la incompatibilitat, segons l'ordre natural de les coses, entre certes passions humanes i la divinitat, o sia entre el sofriment de la seva passió, i la visió beatífica de què devia gaudir l'ànima de Crist per sa unió personal amb el Verb etern. «Jat sia que en quant hom hagués natura mortal e passible en si, car era composta de humors contraris e hàjia en si calitats discordants, axí com los altres hòmens; emperò tot assò era subjugat a la sua voluntat com fos sobiranament ignocent, e assò declarà lo Senyor benehit segons que llegim *(Joan, 10)* ahon dix axí: jo he poder de separar de mi la mia ànima e de pèndrela altra vegada, per les quals paraules e altres que són aquí mateix nos dóna a entendre que'l morir e soferir pena tota era en libertat de la sua voluntat, e que a soferir nostres misèries e aprés mort, tot ho portà ab gran valor e liberalment e ab sobirana paciència.»

Fa un llarg estudi de l'esperit cristià, analitza la doctrina del diví Salvador, i al tractar de en què consisteix la nova llei, la caracteritza oportunament encloent-la en vint articles: amar a l'enemic, les benaventurances, fer almoina al pobre, «prestar a aquell que'n ha menester e te'n requer», dient d'aquesta darrera que és matèria que «ha grans dificultats e moltes, e algunes eccepcions e que de ellas tractarà longament en lo llibre de la Suma teològica», cercar primer el regne de Déu, etc., i, explicats en tota sa extensió els vint articles o lleis a què redueix el codi cristià, posa el següent capítol del setè llibre, que volem copiar amb tota sa integritat perquè el lec-

tor tingui més complet coneixement de la manera del nostre fecundíssim escriptor.

«Capítol 77, ensenya què vol dir que lo Salvador menava les dites lleys axí com aquell qui havia potestat e autoritat de menarles.

»Dades les vint lleys precedents per lo nostre Salvador, diu Sant Matheu en lo VIII capítol de son evangeli que aquells qui l'ohien estaven tots maravellats en la sua alta e santa e novella doctrina, car parlava axí com a persona qui havia potestat e senyoria, e no axí com prehicavàn los fariseus e'ls doctors de la Sinagoga, la qual paraula exponent Teòfilus diu axí: aquesta potestat en la qual lo Salvador prehicava era en V punts. Lo primer car la sua santedat era de fet es mostrava en la sua sagrada vida que era sobiranament irreprensible e sens tacha, e era de gran eficàcia e bon eximple que per forsa havia tothom que'l veya a confessar que ja més no llegiren ni veeren, ne era possible ésser persona de tanta santedat ne de tan alta vida. Lo segon punt que fahia la sua santa prehicació potestativa de sobirana virtut, si era la trascendent sciència, e saviesa, e lum celestial ab la qual ell prehicava declarant les santes Escriptures, denunciant la profunditat dels grans e alts misteris de la saviesa divina, e manifestant ab especial eficàcia de paraula la via del regne, e la noblesa virtual, e la turpitut dels pecats, e la horribilitat de les perpetuals penes, e la magnificència del regne de Déu. Lo terç punt si és, car lo gloriós Senyor retia digne de gran reverència, e honor, e de sobirana lahor la moltitut dels grans miracles que ell fahia, menant axí com a Senyor de tota creatura; la qual cosa jamay no estech vista, ne semblant ohida, ne escrita per neguna secta, ne persona del món. Lo quart punt és que retia la sua reverent prehicació autorisable, e fort senyorial, e maravellosa, si era la bellesa, e altesa e noblesa de la sua eloqüència, que era axí viva, bella e novella, e penetrant que tothom diguera que aquell hom aparexia que no fos d'aquesta vida, ans que fos fet novellament per la omnipotència de Déu, e devallat de cel en terra per tot lo món atirar a la glòria del regne de Déu. E sobre açò diu lo Sant Severinus en lo seu dietari, que estech en son temps revelat que tanta era la bellesa e l'altesa e excelència de la prehicació del nostre Salvador que los àngels de Déu circunstants, e los diables qui l'ohiren prehicar tots estaven maravellats en la resplandor, e gràcia e bellesa e

ornament de la sua santa paraula, de la qual profetant David dix que sobre los seus labis seria per Déu escampada, ço és, copiada e moltiplicada la sua gràcia en sobiran grau e en gran excelència. Lo quint punt és qui clarifica la doctrina sagrada del nostre Salvador e la retia vigorosa, e de potència u de sobirana virtut, si era la inmensitat de la infinida divinitat que resaltava e enfortia la sua paraula, e la ensenyava, essent de gran autoritat, e de sobirana excelència e reverència. E diu ací aquell sant doctor Basílius, axí que jat sia que la paraula e la prehicació del nostre Salvador fos axí alta e de dignitat irreprensible, emperò no amollia ne tirava los coratges de tots; car aquí secretament era en causa defalliment gran en lo pecador de la gràcia predestinant, d'ahon venia gran indisposició en los rebells a convertir a ell, per bé que ell prehicàs altament e per manera de sobre alta excelència, perquè diu aquest sant doctor, perquè's maravellen los hòmens si lo simple o gran prehicador no pot tirar a Déu los mals hòmens per lur prehicació, cert pel tal quant los coratges d'aquells qui'ls ouhen no són untats, ne ablanits per la gràcia de Déu, e ells no hi fan neguna preparació, ne disposició, lunyantse de pecats, e faent obres virtuoses, axí com són lunyarse de tot pecat e de tota mala avinantesa, ne fan continuada e fervent oració ne dejuni, ne almoyna, qui són béns provocants nostre Senyor Déu a dar copiosament la sua gràcia, a aquells qui las fan.»

Al parlar del sacrifici del Calvari, per medi del qual fou redimit el nostre llinatge, sobresurt altre cop la nota piadosa que tan tendrament interessa en el naixement i infància de Crist. La misteriosa meravella de la mort de l'Home-Déu havia de manifestar-se en el llibre que estudiem. Els prínceps de la lluita entre el bé i el mal, sant Miquel i Satanàs, estan un a la dreta i l'altre a l'esquerra de la Creu del Vencedor del pecat, el caràcter diví del qual no acabava de conèixer el Malmajor. Aquest, amb una llarga controvèrsia amb sant Miquel, pretén provar que l'ànima beneita del Redemptor li pertanyia: mes a la fi, «lo gran dimoni que estava en la part sinistra de la creu cavillant e rahonant a Sant Miquel que aquella santa ànima era sua... vehent en lo Salvador les senyals del Messies... gitàs a blasfemar fins que Sant Miquel ab llicència

de Cristo lo gità en lo infern». Explicada la Redempció, continua exposant aquesta sempiterna lluita entre el bé i el mal, o sia, dóna una interessant mostra de la història de la Iglésia, caracteritzant molts cops amb singular exactitud les principals èpoques d'ella. L'apostòlica, la dels màrtirs, la de gran contemplació, la dels heretges, havent-nos fet l'efecte de la novetat, el caracteritzar una època per l'aparició dels instituts regulars, que ell anomena *època dels religiosos*. Com la concepció de N'Eiximenis en la vida de Crist és altament teològica, i son desenrotllament constitueix un perfecte organisme, la missió de Crist en la terra suposa l'explicació de la consumació d'ella, el desenllaç de la divina epopeia que forma la intervenció personal de Déu en la societat humana, obrant primer per Jesucrist i després per la Iglésia, qui el representa; i, en efecte, el nostre escriptor arriba al capdamunt. Tracta de l'Anticrist com individu, i en la seva vinguda i en les persecucions contra el cristianisme per ell mogudes, dóna, com totes les tradicions i com ensenya l'experiència, una importància capital a la raça jueva. L'Anticrist portarà un senyal en el front i en la mà, que Eiximenis dibuixa, i diu que l'ha vist en un «llibre que s'atribueix a Sant Agustí e hi ha aytal títol: *de ortu, obitu et opibus Anti-Christi*». El piadós Eiximenis fa material el *signum* de què parla l'Apocalipsi, i alludint a la fraternitat diabòlica que formaran els seguidors de Satanàs, diu que qui «lo dit senyal no porà ensenyar, negú li gosarà vendre pa, ni vi, ni neguna cosa, ans l'haurà a denunciar a la cort, e haurà a pendre mort si lo dit caracte tantost no vol pendre». Això tal volta farà riure a algú i ho tindrà com a cavillacions de frare, mes si es recorda de les fetes de l'anticristianisme a França a la fi de la centúria passada, per exemple, hi trobarà consonància. Eiximenis beu en la font abundosa dels expositors de l'aparició dels segells de què parla l'Apocalipsi, que tanquen el llibre del pervindre, entre els quals hi posa «frare Johant de Roquatallada de la orde dels frares menors»; i per ventura entre la fullaraca de cavillacions estrambòtiques, d'impertinents curiositats, de composicions espon-

tànies de la imaginació sense cap valor sobrenatural, ¿no podria trobar-se entre aquells grans contempladors de la naturalesa divina i de la naturalesa humana, que resumeix Eiximenis, qui arribaren a lo més pregon de les Sagrades Escriptures i vivien amb íntim i puríssim comerç amb els sers celestials, no s'hi podria trobar, repetim, un cert sentit profètic? Estem segurs de que l'home menys creient qui llegeixi en sant Vicenç Ferrer o en Fra Francesc Eiximenis els misteris del pervindre, molts d'ells executats ja en el dia, hi ha de veure quelcom més que la intuïció de talents privilegiats, si bé és cert que l'últim sempre descobreix sa flaca, com aquí, parlant de l'Anticrist, quan diu que el dimoni li ensenyarà l'art d'alquímia, a fi que amb falses meravelles pugui més fàcilment seduir els homes. Emperò, això mateix en el fons consona amb la tradició cristiana qui suposa en l'Anticrist obres portentoses; i aquell Anticrist de qui deia l'apòstol sant Joan que ja aleshores era nat, és a dir, l'esperit anticristià, per medi de sos pompàtics doctors, ens diu la història i ens demostra l'experiència present, que sempre ha volgut aparentar un poder superior als homes, com ho proven l'antiga màgia i el modern espiritisme i hipnotisme.

V

Altra de les obres cabdals de Fra Francesc Eiximenis, monument de ciència política i social, és el *Dotzèn llibre del Cristià*, o sia el *Regiment de Prínceps*, compost, segons se dedueix de ses paraules, en l'any 1385, i que fou imprès a València en 1484. Contenint els mateixos defectes que constantment acompanyen a aquest escriptor fecundíssim i eruditíssim, és, no obstant, llibre de gran importància i mirall perfet per a conèixer la illustració de l'època i del país en què escrivia l'autor. La doctrina és vastíssima; en tots els punts que tracta comença *ab ovo* i arriba *usque ad ultimos apices*, amb digressions curioses i, encara que llargues, pertinents, sobretot atenent

al caràcter enciclopèdic que constantment caracteritza a l'escriptor. Per a concretar el pensament i capir més fàcilment la doctrina del *Regiment de Prínceps*, ens fixarem amb preferència en tres punts. Primer: Principi teològic de la societat i història de la civilització i elements que entren en la composició social. Segon: Organització del poder. Tercer: Doctrina sobre la llibertat i la tirania.

Primer: L'origen de la societat és celestial; la vida eterna constitueix una societat perfectíssima i projecta en el món una lluminosa silueta, que és la societat humana. Es reflecteix ja en l'esperit de l'home, puix, com diu l'autor *De Spiritu et anima* (capítol XXVII), «tot l'hom és una bella e ordonada ciutat representant axí dins de si meteix aquella gloriosa ciutat per la qual l'ha Déu creat. E diu Crysòstom que en aquesta aytal ciutat és rey l'enteniment, e regina la voluntat, e thesaurer la conciència, e cap de cavallers lo franc arbitre, lo poble e'ls ciutadans són la veritat de diverses cogitacions, los servents són los senys corporals, les viandes e aigües, les inspiracions e visitacions divinals. Lo mur és la custòdia angelical, les armes són oració e penitència. Los invasors e enemics són ara lo diable, e lo món e la carn a vegades...», i fixant-se ja en el conjunt social i citant a sant Agustí, diu que «la ciutat material, bé ordenada en lo món, imatge és e figura de la celestial ciutat, e aquella representa a nós en esta present vida a manera de un bell mirall representant l'imatge d'aquell que s'hi mira...» Ve de seguida l'explicació de les raons intrínseques que fan necessària la vida social, la sociabilitat de l'home, com ara diem, o com ell s'explica, «perquè Comunitats e ciutats foren edificades, e qui primerament les edificà». Mentre exposa les raons d'excellència de la vida social, la major honor del Criador, esquivar ignorància, evitar males cobejances, etc., hi barreja notícies variades, molts cops faules i notícies pròpies per a entretenir infants, o almenys faltades de tot fonament crític, però al mateix temps s'hi troben digressions típiques, demostrant l'esperit senzill i pràctic de l'època i de l'home; així dedica di-

ferents capítols a provar «que en estiu val més estar dins les ciutats que defora, e d'ivern val més estar defora que dins». Mes no s'acontenta amb l'explicació filosòfica o intrínseca de l'origen de la societat, sinó que en dóna el desenrotllament històric, citant multitud d'escriptors i històries que argüeixen una immensa lectura. Tracta la societat en els primers temps del món, o antediluvians, explicant l'existència de grans ciutats, i el desenrotllament de les indústries, fundant-se molts cops en les notícies de la Bíblia, i després de fixar-se en això, que en podríem dir prehistòria i que demostra la perennitat dels capritxos de la gent lletrada, venint ja al camp de la història explica de les races i ses transmigracions com dels gots, per exemple, descendents de Jafet, que vingueren d'Orient envers Tramuntana, i posa com la gènesi de la humana ilustració, provant «com vengué estudi de sciència en Egipte e aprés en Grècia», i es val de la mitologia per a inquirir la llum de la veritat en aquelles llunyanes èpoques. Concretant ja més la matèria, dóna la definició de ciutat, seguint el concepte aristotèlic, dient que «ciutat és congregació, concordant de moltes persones participants e tractants e vivents ensemps: la qual congregació deu ésser composta e honorable e ordenada a vida virtuosa, que és assimateix suficient e bastant».

Aquesta tan perfecta definició li dóna peu per a ficar-se en tots els camps de la ciència política i social, des de la policia urbana i l'economia política, fins als més alts problemes de la pública moralitat. Descriu com deu ésser edificada una ciutat que ell suposa hauria d'ésser quadrada, les portes que deu tenir i com deuen ésser distribuïdes, el lloc en què deuen habitar els diferents oficis, quina provisió deu fer la ciutat per son menjar, beure, vestir, calçar, etc., com cascuna bona ciutat és partida per tres mans: mà major, mà mitjana i la terça, qui s'apella dels menestrals, oficis que convé exercitar per a augment de la riquesa pública, tracta sobre la moneda; i no podent tampoc aquí prescindir de sa afició a les arts ocultes, explica «la segona espècie de guanyar diners que s'apela especulativa: e és quant algun se dóna a saber coses altes e ama-

gades e qui poden ésser en son loch fort profitoses»; parla de tots els estaments socials, manifestant-se molt poc amic dels nobles o generosos, com ell els anomena, puix després d'explicar els avantatges socials que porta l'existència d'una classe aristocràtica, posa el següent tros, que manifesta la llibertat d'escriure que hi havia i que respectava la societat en aquella època, informada per la influència de la Iglésia. Diu que «de fet les ciutats avuy no'ls volen... ans en Itàlia los foragiten de les ciutats y'ls perseguexen... per la falta de noblea et virtut» per ses tendències invasores, per sos vicis i crims..., i «per tal les dites comunitats giten de si metexes los generosos, axí com a fonts de pecat, per tant que per lurs mals no'ls vinga d'amunt la ira de Déu, o en cas que'n retinguen alguns simples e que han poch; emperò los poderosos foragiten de si axí com a dimonis e a especials enemichs de la cosa pública, ne sostenen que nengú ciutadà sia son amich especial. Ne'ls basta que'ls giten de les ciutats, ans los tollen ço que han per la major part, per tal que no'ls puxen noure e puys los derroquen les cases... segons que a ull pot veure aquell qui és o passa per les dites terres». Escriu un verdader tractat de cavalleria; i amb motiu d'això, una llarga exposició de l'art militar, en tots els seus rams, fins del que avui anomenem administració militar, com s'han de donar les batalles, com s'ha de procedir en els sitis; tracta de batalla per mar, i primerament de les cauteles que s'hi deuen tenir; regles per a deslliurar-se de les plagues que acompanyen la guerra; un capítol, «qui posa remeys en les setges a grans calors e pudors»; un altre «qui posa remeys contra mosques, puces, polls, cimeus e a reuma e a dolor de dents»; i perquè altre cop vegi el lector les aficions del bon mestre Eiximenis, copiem el següent tros, en què diu que per a deslliurarte de mosques estant el sol en determinada constellació, faràs «una mosca solidada d'or pur, e sien les ales de acer e sia açò fet en lo dia de Mercuri: e sàpies per cert que allà ahont aquesta imatge serà posada nul temps no hi haurà mosca per la faç celestial que impugna a natura de mosca». Ens apar,

per la descripció minuciosa i de les regles de tàctica militar que fa de tots els arreus de la milícia i de les regles de tàctica militar que dóna, que aquest llibre ha de tenir importància per l'arqueologia militar; quan parla de les batalles navals, cita les bombardes, i en el marge hi ha una nota manuscrita sens dubte dels frares del convent del Carme, a qui pertanyia l'exemplar de la Biblioteca Universitària de Barcelona, que diu: *aquí parla de bombardes... a 250 anys que lo libre és fet y diuhen alguns que no ha 100 anys són trobades.* Eiximenis, com tan afectat a l'astrologia, vol que les armes sien fabricades en certes circumstàncies, perquè «és certa cosa que espasa constellada e armes feytes en certa constelació donen e procuren ardiment e fortalea de cor a aquells qui les dites armes porten.

»Pel tal, lo rey en Jacme d'Aragó, qui pres València, tots temps portava una espasa constellada quant devia haber batalla, e en los arxius del senyor rey d'Aragó, avuy present, és la espasa de Vilardell, famós cavaller, ab lo qual matà la serp aquella tan gran de Sant Celoni, qui matava los hòmens passants per lo camí. E d'altres espases de gran virtut té lo dit senyor, segons he ohit dir a persona notable de son regne». Sàpigues, emperò, lector, que en Eiximenis s'hi veu sovint la lluita entre l'obediència que vol tenir a l'autoritat de la Iglésia, qui damnava l'astrologia judiciària, i la seva forta afició a les arts secretes i amagades que li prometien resultats meravellosos; així, no obstant lo transcrit, en altres llocs manifesta les extralimitacions de l'astrologia, i al tractar de les arts i oficis damnificants a la societat enumera els «alquimistes qui comunament són orats e enganadors... sàpies per cert que jatsia que alquímia sia possible, emperò Déu per conservació de la cosa pública no la revelà sinó a fort pochs, e tart, e a aquells qui no entenen en riquees», paraules que es concorden, com concorden els esperits, amb les idees de l'altre famós menoret, Fra Joan de Rocatallada, qui, barrejant amb somnis místics les teories alquimistes i els experiments sobre la matèria, vingué a ésser perseguit per illuminat. La

delectació de la novetat, principi generador de la ciència segons Aristòtil, és gran en Eiximenis, i això ha de fer dissimular sos defectes, que molts cops són pressentiments que el temps amb major o menor escala realitzarà. Ens sembla que en aquest mateix *Regiment de Prínceps* parla de la possibilitat de fer aparèixer en l'aire exèrcits de combatents i altres coses meravelloses, en termes que revelen clarament la infància de l'art de perspectiva i un talent qui preveu les meravelles desconegudes que en son si guarda la potència de la matèria, moguda per l'esforç de l'enginy humà.

Dóna proves de prudència política, puix assentant-se en el gran principi de sant Agustí, *lex humana aliqua ratione permittit, quae iuste lege divina puniuntur*, admet una certa tolerància i fins, per a evitar mals majors, dissimula l'existència de certs llocs repugnants a l'honestedat, si bé cohibits per la justícia; l'existència en la comunitat cristiana dels infidels, o sia dels jueus i sarraïns, els quals, emperò, mai gaudiran dels drets dels ciutadans; dedica diferents capítols a tractar de son estat civil, i després d'exposar la substància de la legislació canònica, prudent i humaníssima, constituint, pels qui han una Llei substancial de vida diferent de la nostra, una legislació especial, afegeix: «moltes altres llibertats e gràcies los fan los crestians als infaels qui perseveren entre ells, e farien encara més sinó l'oy cordial que tots los infaels del món han contra la santa Religió crestiana: car no contrastant que per los crestians sien sostenguts e dissimulats en lurs misèries e en moltes coses que són contra Déu... emperò los dits infaels els maleheixen tot jorn terriblement». Consignació de l'odi tradicional que la raça jueva professa al poble cristià, al qual procura endogalar per medi de la usura principalment, de lo qual les nacions modernes tenen bona experiència; puix sabut és de tothom que l'alta banca europea avui és jueva, i que disfruta també del favor d'una considerable part de la premsa periòdica, miserablement subjectada als poderosos fills d'Israel. Explica en un capítol «a què són tenguts los infaels que estan en terra de crestians», exposant la

legislació canònica, la qual també expressa la Butlla molt famosa i calumniada, de l'antipapa D. Pere de Luna, qui no maltracta el poble jueu, sinó que el considera tal com ell mateix es considera fins en el segle XIX, això és, com a un poble diferent, heterogeni, qui sense gran perill no es pot sumar amb la massa social; i conclou dient: «per totes aquestes coses appar que la llibertat dels infaels habitadors entre nós és menor que la nostra, emperò és prou gran». Estudiats i analitzats els elements que fan a la societat a si mateixa suficient i bastant, estudia com deu ésser concordant també, per lo qual posa un capítol de «com la Lley crestiana és noble fonament e principal de la cosa pública, e com alguns han tengut lo contrari»; discorre llargament sobre els avantatges socials del cristianisme i fa veure la necessitat de la unitat del principi intern social, que nosaltres havem anomenat l'ànima del poble, provant ja des del principi del llibre com en la *comunitat,* seguint el tecnicisme aristotèlic, convé perquè *axís natura e rahó volen e ensenyen... que tots sien d'un cor e d'un voler.*

Segon: Eiximenis és enemic del comunisme i combat fortament el dels antics filosops, valent-se de bones raons d'Aristòtil; així és que tracta de l'organització política començant per molt amunt, puix posa un capítol de «quin regiment hagué lo món en temps d'ignocència» i un altre de «com lo món aprés lo pecat hagué mester Senyoria que faés força als hòmens». I de seguida en capítol rublert de doctrina posa «per quantes maneres ha Déu proveït al món de regidors». Exposa, segons diu, l'opinió de Petrus Blesensis, i determina tres maneres: 1.ª, per especial inspiració i instint de Déu, com en Adam després del pecat; 2.ª, per elecció general, puix dada la condició actual de la humanitat, «vol nostre Senyor Déu que cascuna comunitat puxa elegir senyor o regidor, qui la regesca a temps o a tots temps per promòurela a bé e a preservarla dels dits mals». Diu que s'ha de suposar que la Comunitat establí pactes amb l'elegit, puix «nengú vol encativar si mateix, ne posar simplament sots mà de nengú com

naturalment cascú desitje ésser franch, e senyoria sia trobada en especial pera conservar los hòmens en llur libertat». «La 3.ª manera és permesa per Nostre Senyor Déu, essent apellada tirania, la qual Déu permet per qualque amagat secret seu». Ara veurà el lector, en el fragment que segueix, com el mestre Eiximenis, no obstant de son entusiasme per la llibertat política, no era partidari de certes institucions molt ponderades per la moderna democràcia.

> «Cap. 400. Que regiment no deu ésser dat a multitut. — Ara havem a dir de la segona elecció que és per via humana, e ací havem a veure algunes dificultats tocades per los grans filosophs passats, axí com Aristòtil toca en la sua política. E primerament havem a veure si regiment deu ésser dat a tota la moltitut de la ciutat sobre ella mateixa, e és estat definit per los filosophs que no, e açò per les següents rahons... La primera perquè allà ahont ha moltitut aquí ha confussió... La segona car a regiment se pertany seny e gran saber, car, segons posa S. Gregori en lo Pastoral, regiment és art sobre totes arts, com donchs la moltitut no haja seny gran, ne's regesca sàviament, ans és tost avalotada e moguda a mal, segueixse que la moltitut no deu tenir regiment... La terça... car comunament com la moltitut sia viciosa e inclinada a mal, perseguiria los bons e'ls virtuosos que són pochs, e per consegüent lavors no trobaria hom en les ciutats un hom virtuós, ans fugirian tots al desert, la qual cosa seria gran desastre... Item lavors no's faria res que'ls bons volguessen car tostemps se'n ho portarían los mals com sien més: La quarta, com la moltitut comunament sia pobre e quasi naturalment hajan oyt als richs, si la moltitut senyoreva tots los richs desfarien... Emperò és determinat per los grans filosophs e conclús que jat sia que tota la moltitut no sia per regiment, emperò per tal que nenguna part de la moltitut no haja rahó de reputarse per deshonrada en cas que no hagués nengun ofici de honor, ne per tal que la comunitat no peresca per defalliment d'hòmens de honor e virtuosos, per tal ordenaren que tota la moltitut se partesca en tres parts; ço és, en majors, mitjans e menors, e que de cascun sien elegits los millors per regiment de la Comunitat, o al menys sien elegits de cascun tals qui no sien dolents o los pus miserables, mas dels millors de cascun bras pera regir la Comunitat».

Aquesta doctrina, que vol que tot el cos social tingui part en la vida política del país, sabut és que fou l'ensenyada per sant Tomàs d'Aquino, doctrina nobilíssima i lleial que dóna satisfacció a tots els ciutadans, assegurant al mateix temps el bon regiment que no pot penjar de les passions populars; doctrina franca cent cops molt més preferible que la hipòcrita que avui domina, que donant en aparença i de paraula la direcció política de la nació al poble, els governants saben bé tenir amagats els fils que mouen tots els òrgans públics, resultant una comèdia semblant a la que veiem en els emperadors romans voltats d'institucions republicanes i acontentant el poble amb aquesta artificial decoració. Concretant ja més el seu pensament polític, tracta de si és millor que els regidors de les Comunitats ho sien per temps o bé perpetualment, declarant-se en favor de la primera forma, i després tractant ja del sobirà en un capítol demana «si val més lo príncep sia per elecció o per natura» i allegades les moltíssimes dificultats de l'elecció de rei conclou que els filosops «han jutjat que més val dexarho tot a Déu e que ell do al regne aytal príncep per natura com li plàcia, lexada tota elecció axí que lo príncep sia perpetual en linatje e en regiment». Explicada la necessitat de la monarquia hereditària, prova en altre capítol «com la millor policia que al món sia és viure sots noble e bon rey», i àdhuc vol que el regne sia gran i fort per vàries raons, «car mils se pot obtenir justícia quan lo regne és gran e com a totes les parts que la volen que no quant la ha a cercar en diverses senyories... aytant com la senyoria és major aytal és pus bastant a jutjar tota causa e a perseguir mals hòmens e tota injustícia e cascun mal factor». I parlant del respecte que es fa menar dels estrangers un príncep poderós recorda «que per aquesta rahó antigament los grans mercaders cercaven que poguessen estar en terres de grans senyors e poderosos car lavors ells anaven segurs per tot lo món». Tracta també històricament «com los passats corregien los prínceps mal faents» relatant diferents deposicions de reis, i en el capítol següent posa «quina manera tenien los crestians

a correcció e a punició de lur príncep errant» i exposada la doctrina de les Decretals en cas de rei heretge, això és, que se'l denunciï al Papa, el qual, si vol, absoldrà el jurament de fidelitat, explica que si el príncep «és hom mal o de mala vida... destructor de la cosa pública notòriament, e vinga comunament contra bons costums e contra ço que jurat ha en lo començament de son regiment, que si no's vol corretgir de sos mals per consell d'hòmens solemnes e espirituals, ne per amonestacions dels majors de la terra ne per requisicions generals de son poble, que sia dat per enemich e sia absolt del regiment de son regne, e sia fet rey lo pus prohisme seu. Semblant juhí se'n deu fer si lo rey és foll e de tots punts inepte a regir son regne; axí fonch deposat del regne de Anglaterra Eduart vesavi de aquell que avuy hi regna, qui és l'any 1385. És ver que dien alguns que per major aprobació de la leyaltat dels vassalls en aytals cassos és bo consultar lo Papa e haver consentiment dels Prelats del regne, car al Papa pertany absolre los vassalls de la feeltat que han a lur senyor»... Amb rigiditat teològica declara «a què se extenen los emoluments reyals», i prenent peu de la doctrina del pacte entre prínceps i vassalls ensenya que les dues parts estan estrictament obligades a restituir tot allò que haguessin percebut sobre lo pactat. En capítol exprés tracta de l'obediència, «si devem obehir a la potestat seglar bona e mala», i explicada llongament la doctrina que el cristianisme ha observat des del principi, conclou que l'obediència «dels vassalls cristians envers lurs senyors... s'extén en ço que no és contra Déu e en ço que rahonablement és estatut e ordenat entre ells», és a dir, la pràctica del constitucionalisme més rigorós.

Tercer: La doctrina del nostre autor, en lo que pertany a la llibertat política i a la tirania, és de les més avençades que es poden trobar, no sols en l'època libèrrima més cristiana de la Mitjana Edat, sinó fins en els moderns temps revolucionaris. Al primer cop d'ull sembla tenir el nostre frare menoret idees consemblants a les del famós filosop de Ginebra en l'explicació del pacte social, mes després d'una atenta reflexió es

veu la infinita diferència que va de l'un a l'altre, la immensa superioritat del mestre Eiximenis sobre J. J. Rousseau, la veritat filosòfica i històrica del primer i el convencionalisme i antinaturalisme del segon. El nostre escriptor, com ha vist ja el lector, reconeix i altament proclama la naturalesa social dels homes, els avantatges i necessitat de la vida comuna; per ell el pacte és sols el dret positiu, no l'origen del dret com per Rousseau; és la forma, no la substància, és, en una paraula, la *Constitució*, usant l'expressió moderna, de les diferents societats. Per això el lector veurà, en l'exposició de la doctrina, referències a la manera, com consta per la història, que es constituïren els pobles de la Mitjana Edat, després de la destrucció de la societat antiga. Apareixen com a cèl·lules primitives de la composició social les famílies, o com més bella i pròpiament diu el nostre autor, *les cases*, de les quals són extensió les societats polítiques. D'aquesta diferència essencial entre els dos filosops polítics neixen les conseqüències oposades de l'una i l'altra doctrina. De la utopia rousseauniana, la violència, el desordre, el nihilisme; de la doctrina d'Eiximenis, la natural llibertat, el bon ordre civil i l'edificació social; aquest ha exposat la veritat que perpètuament viu atenta o manifesta en el si de la societat, i que quan aquesta arriba a reconèixer-la per reina, comença el regnat de la llibertat i de la justícia; Rousseau predicà l'error que és, no la llei, sinó l'enemic de la naturalesa humana, i per això la llibertat que d'ell davalla és el desenfrè i l'opressió de lo més noble que té la humanitat. El lector es delectarà en els fragments que segueixen, que són capaços de deixar amb la boca badada a tants de simples qui avui encara creuen que la llibertat començà amb En Riego, o tot lo més enllà amb la Revolució francesa; com també veurà pràcticament destruïda la idea, que tan sovint es troba en els escriptors moderns, de que la Mitjana Edat no conegué la vera llibertat, essent la que aleshores es disfrutava un privilegi que s'estenia més o menys, segons les diverses societats, i no una dignitat reconeguda a tota la naturalesa humana. Eiximenis estudia la lli-

bertat en els diferents estaments socials, mes això fa, portat de son esperit pràctic, per la necessitat d'harmonitzar la vida pública, no perquè no reconegui com a natural en l'home aquella qualitat que el dignifica. Després de consignar que un dels elements socials és «franquea e libertat», va exposant la de què gaudeixen totes les categories de la ciutat des dels «presidents fins als polítics vasalls». En el capítol 145 explica: «Quina és llibertat de President en comunitat, e quin captivatge és malícia tiànnica. Los presidents han lo primer e principal grau de la libertat civil, car ells poden manar als altres e a ells no mana sinó la lley e'ls pactes ab los vassalls, e'ls mana encara la conciència e Déu... E aquesta libertat és sobiranament necessària a la Comunitat, en tan que fent la senyoria ço que fer deu als súbdits, e servantlos ço que promès los ha e a aquells és tengut, lavors fracament los pot senyorejar... E no tant solament pert la senyoria sa libertat per rebelió de vassalls ans encara la pert quant passa los térmens faent contra justícia a aquells, car lavors pert grau de vera e de justa senyoria, que és la sua alta libertat, e cau en legea tiànica, que és càrcer mortal, segons que posa Titus Lívius escrivint al Senat de Roma, car com diu ell aquí mateix: senyoria que lexant sa libertat e sa corona e noblea que està en veritat e justícia a mantenir, és caure en lo major infern que's puga cogitar, car diu que tirà és càrcer pudent de tota llegea, mort de tota bondat, renegament de Déu e de tota lley, coltell contra la cosa pública, enemich de tota virtut, confusió de tota noblea, sageta contra tota veritat, renegat falsari sens tota fe e lley, corruptor de tota lleyaltat, traydor manifest, públich lladre, demoni encarnat, notori fill del diable, perseguidor de tot bon hom... la presència del qual corromp l'aire, e fa tremolar la terra, e procura infinits mals al món, contra lo qual deu cridar tota natura, e contra ell se deu commoure e's deu levar lo cel e la terra e la mar, e tota conciència tement Déu fins que l'hajen mort e foragitat de tot lo món. Perquè apar que qui vol en presidència servarse alta libertat, fa menester que no s'isca fora los térmens asignats al president per la lley

e pactes posats entre ell e'ls vassalls. E lavors pot bé governar lliberalment la dita comunitat e no en altra manera». Aquesta crua exposició del tiranicidi recordi el lector que queda destruïda pels tràmits que Eiximenis indica, i de què nosaltres fem menció, deuen seguir-se per la deposició del príncep malfaent, trobant-se en aquest lloc una de les tantes contradiccions del nostre illustre enciclopedista, de qui pot ben dir-se que de tota llenya feia feix.

«Cap. 156. Com cascun naturalment és franch, e perquè los hòmens han perduda franquea e estan catius... Notaràs primerament com cascuna comunitat és naturalment francha quant és de si metexa; açò apart per lo dit de Sant Gregori... e vol dir que natura tots los hòmens féu eguals en quant en si era, car primerament no havían senyoria fins que ells metexs se elegiren senyor per lur protecció e bon estament al qual donaren aytal juredicció sobre si metexs com se volgueren... Ítem abans que les comunitats fossen..., estaven los hòmens separats per cases, axís com d'amunt és estat ja dit, e com lavors estan axís los hòmens separats proposaren de fer comunitats per millor estament llur; donchs ells aprés que hagueren fetes comunitats no's privaren de llibertat, com la llibertat sia una de les principals excelències que sien en los hòmens franchs... segueixse que cascuna comunitat pogué elegir senyoria aytal com se volgué... Nota que com cascuna comunitat per son bon estament e per son mill viure, elegís viure sots senyoria, que cascú pot presumir que cascuna comunitat féu ab la pròpia senyoria pactes e convencions profitoses e honorables per si metexa principalment... Jamés les comunitats no donaren la potestat absolutament a nengun sobre si metexes sinó ab certs pactes e lleys...» [1]

1. Compari's aquest pacte, generador de la vera llibertat política del mig temps, amb el contracte social de Rousseau, principi de l'illustrat despotisme de l'Estat modern. Contracte que caracteritza bé son autor amb les següents paraules: «Toutes les clauses (del contracte) se ramènent à une seule, savoir l'aliénation totale de chaque

«Cap. 160. Com és gran cosa la libertat dels ciutadans... Per aquesta mantenir diu aquell gran Trogus Pompeus no'ls deu ésser cara neguna cosa temporal sots Déu, ne encara perdre la vida... E per tal diu Allotus Penestrinus, en lo seu compendi moral, que per aquesta libertat a mantenir no era sostengut antigament en les comunitats d'Orient que negun ciutadà fos curial de Senyor, ne que negun oficial ne curial de Senyor jamés entràs en consell de la ciutat, e açò per tal que mitjançant aytals ciutadans de casa sua, no tolgués la dita libertat als ciutadans...» I prenent l'aire seminovellesc que distingeix a l'escriptor, posa de seguida una carta que suposa escrita per un ciutadà a un príncep persa qui s'havia entregat a la tirania, la qual comença de la següent manera, que és sens dubte reminiscència de la tan sabuda frase dels furs d'Aragó: «Si emperò per lley te regisses jo t'apellaré rey, mas la lley que't feia Rey has lexada perquè de aquí avant no t'atorch per senyor ne per rey...» Abundant sempre en una erudició poc garbellada, citant a Bondisalvus, la Història tripartita i el llibre *Moralium* de sant Gregori, prova «que més deu hom favorir la lley que no al rey»; i avençant encara més en aquest camí, en el capítol 200: «Com haver generosos seria profitós a la ciutat si ells eren aytals com deurien», escriu la següent predicció que no sabem si tractar d'utòpica o de profètica: «Diu Lactàncius que tan ha desplagut a Déu nostre Senyor com los generosos han desamparada vera generositat e's són dats a tanta vanitat e a tanta oradura e a tants pecats com són e a tanta crudeltat, que per mantenir lurs folies e pompes excessives dissipen lurs vassalls, ne han pietat de res, ne fan almoynes ne oracions degudes, ans han desamparat de tots punts a nostre Senyor Déu... per rahó de açò, ço diu ara en lo derrer centenari del món qui serà *in aperitione sexti si-*

associé, avec tous ses droits, à la communauté, chacun se donnant tout entier, tel qui'l se trouve actuellement lui et toutes ses forces dont les biens qu'il possède font partie.» L'oposició entre les paraules de Rousseau i les d'Eiximenis és sorprenent.

gnaculi ecclesiae... d'aquí avant no hi haurà reys, ne duchs, ne comptes, ne nobles ne grans senyors, ans d'aquí avant fins a la fi del món regnarà per tot la justícia popular, e tot lo món per consegüent serà partit e regit per comunes, axí com avuy se regeix Florença, e Roma, e Pisa, e Sena, e d'altres ciutats d'Itàlia e de Alemanya... Dien que lavors estaran sens perill en les ciutats generosos e no generosos, car tots seran bons per la major part e cascun atendrà que fassa tot bé... e no's curarà d'allegar generositat; així com se feya en la primera etat del món, car lavors no atenien les gens a generositat entenents que tots eren estats fills d'aquell sant e gloriós patriarca Adam e d'aquella sua sancta e beneyta dona Eva. Axí dien alguns que serà aprés que serà obert lo setèn sagell de la Església, del qual ha profetat Joan en lo Apocalipsi, car dien que d'aquinavant negú no curarà d'allegar generositat, mas curar fan los hòmens comunament de servir a Déu altament e d'amarlo purament en tota lur vida».[1] La radical doctrina exposada per Eiximenis, i bé no com a original seva, suposant la desaparició de totes les monarquies cristianes, exceptuada, segons una opinió que no sembla del gust del nostre escriptor, la de França, devia, naturalment, per molt que la tolerància fos gran en aquells temps, cridar l'atenció del monarca, i, en efecte, trobem una carta, que anem a extractar, del rei Joan I, dirigida al mestre racional Pere Dartés, a qui nostre autor dedicà algun dels seus llibres, en la qual fa amenaces sèries si Eiximenis no sap demostrar l'exactitud de son judici: «Lo Rey. — Mossèn Pere. Entès havem que mestre Francesch Ximenis, qui avegades s'entremet del art de astronomia, pronostica e diu que ans no passarà l'any de 1400 no haurà algun Rey de cristians al món, li digats que d'açí avant se abstenga de aytals paraules sino vol provocar nostra ira sobre si... E si ell se referma que axí ho trob per la dita art de astronomia, plaurians... que venga a nós... per ço

1. És això una ombra del millenarisme?

que sapiam o'ns demonstre les conclusions del judici que fa segons la dita art, ja sia que sobre totes coses sia la divinal providència, en la qual deu cascun príncep catòlich segurament esperar. — Lleyda 17 de Novembre de 1391. — *Rex Johanes*».[1]

VI

El *Llibre dels Àngels*, d'Eiximenis, dirigit a mossèn Pere Dartés, mestre racional del rei En Joan, és el tractat teològic *De Angelis*, en forma popular i comuna, deixat el formalisme científic i posat a la intelligència de tothom qui sap llegir. Mes baix la ploma del nostre escriptor el tractat dels àngels adquireix un caràcter d'instrucció general, els casos i exemples, les referències històriques, les allusions als costums contemporanis, fan interessant la doctrina teològica i filosòfica sobre la naturalesa i les operacions angèliques, i les seves relacions amb la naturalesa divina i humana, com també l'estudi de l'estat de l'àngel després del pecat, o sia del dimoni, amb l'estudi de ses facultats i de son poder, i de sa intervenció en les coses humanes, i fins en el curs de la naturalesa. Aquest llibre curiós i entretingut fou estampat a Barcelona en 1494, el posseeix la nostra Biblioteca Universitària, i podem dir que té els mateixos mèrits i defectes que les altres obres de l'autor. Sempre el mateix home amb els mateixos pecats.

El *Llibre de les Dones*, estampat a Barcelona en 1495, és completíssim en son genre. L'elegant llibre que sobre la mateixa matèria escriví D. Sever Catalina, comparat amb el de N'Eiximenis, és com una hermosa floreta al costat d'una colossal toia. La profunditat amb què tracta l'assumpte, la va-

1. *Documents històrics catalans del segle XIV*, del Sr. Coroleu. — Barcelona, 1889.

rietat de conceptes amb què el considera, els nombrosíssims escriptors i autoritats que cita, donen al llibre una importància real i efectiva que els segles no han pogut destruir. El dirigeix a la molt noble senyora dona Sanxa d'Arenós, comtessa de Prades, i en el preàmbul s'expressa així: «Lo llibre aquest, senyora molt reverent, és tot de dones e tracta de lurs bonees e vicis, e remeys d'aquells, segon que la Sancta Escriptura e los sants doctors e filosophs han parlat, e segons que contínua experiència nos ensenya. Jat sia que d'esta matèria hajen los damunt dits tractat largament; emperò aytant com he pogut e sabut, e compresos llurs dits en brevitat pera esquivar enuig als que ací llegiran, car diu lo poeta que llissó curta és pus placent e més profitosa, car menys agreuja lo lligent...» És, de consegüent, el *Llibre de les Dones*, com totes les obres d'Eiximenis, una assimilació de la doctrina de tots els autors coneguts i desconeguts, mes amb organisme propi i forma vivent. El fons filosòfic i metafísic dóna al llibre gravetat, plenitud i universalitat, i l'esperit enquiritiu de l'autor fa que no deixi pedra per moure. Tracta de donzelles, casades i vídues, de religioses i princeses; de la castedat i del matrimoni, de la criança que han de rebre, de com s'ha de portar el marit amb la muller segons la condició d'ella, això és, si és lletja, enamoradissa, furiosa, etcètera. Demostra observació psicològica com, per exemple, quan fa notar que devent la dona posseir una modèstia i honestedat superior a l'home, li ha donat també Déu «vergonya en la cara molt més que al hom en esta part», ja que «vergonya és dada per Déu a la dona axí com a natural e principal rayl e fonament de la honestedat»; i amb esperit d'amor als patris costums i al mateix temps a la ilustració general, escriu un capítol «qui monstra com les maneres de les dones de altres nacions no són bones pera tota part, e que és bo que les dones sàpien llegir». Portat de son esperit teològic, dedica un capítol a inquirir «si les dones en glòria torneran hòmens», i, alçant la consideració als més elevats cims, estudia lo que en podríem dir l'essència de la dona, la

raó de sa existència, o, usant ses paraules, «ensenya què és dona», i resol amb pregona i exacta filosofia, com revela la religió i demostra la ciència, que *mulier propter hominem,* o, com diu el nostre menoret..., «la dona és apellada hom ocasionat e no principalment entès *(non primo et per se volitum,* segons la claríssima fórmula escolàstica) en la espècie humana», per lo qual «la dona és per natura menor que l'home mascle... com al home sia donada alguna especial senyoria de rigor en la dona». Si la literatura clàssica catalana no jagués sepultada en les biblioteques, on les arnes se la van menjant, el *Llibre de les Dones* seria de lectura general, plaent i profitosa, puix la força nodritiva d'aquells antics llibres és eminentment superior a la que posseeixen els fruits prou elegants, però més aigualits, de l'enginy dels moderns escriptors.

També fou estampat a Barcelona, en l'any 1495, el *Pastorale,* del qual alguns bibliòfils, que potser no l'han vist, han fet desmesurats elogis. És un petit tractat en llengua llatina de matèria canònica, tal volta escrit quan l'autor fou elevat a la prelatura, en el qual explica els deures i càrrecs del ministeri pastoral, atenent principalment a la missió dels bisbes. És, a nostre parer, el tractat de menor mèrit de tots els que havem vist del nostre escriptor, i revesteix caràcter gairebé didàctic; la matèria que enclou és coneguda de tothom qui ha estudiat dret canònic, i la forma no té la gràcia i vivor dels altres llibres escrits en llengua catalana.

Últimament també havem vist un «Tractat apellat doctrina compendiosa, que vol dir doctrina abreviada de viure justament e de regir qualsevol ofici públich leyalment e diligentment», que don Marian Aguiló, qui el posseeix, galantment ens ha deixat. És un opuscle de forma socràtica, en el qual la inestroncable fecunditat del mestre Eiximenis exposa copiosament la doctrina de la moral social. En ell un frare, a instàncies d'uns ciutadans, explica els defectes que es deuen evitar i les virtuts que s'han de practicar per a la recta ordenació del compost social; i en la segona part explica els deures que han de complir les persones públiques. Posa per base

de tot son raonament «que no és res bo al hom si ell en si no és bo», coincidint amb el positivista Taine, quan ensenya que la primera condició de la vida pública és que la matèria social, això és, els homes, sia bona; i sobre aquest principi de tanta soliditat edifica l'obra, resultant lo que ara en diríem un opuscle de propaganda útil per la difusió de les sanes doctrines socials, en un poble lliure i senyor de si mateix, com era la nació catalana en els dies de l'escriptor.

VII

Molts altres llibres de l'Eiximenis anomenen els bibliòfils, mes de què nosaltres no farem menció per ésser de menor importància, innecessaris per l'estudi del pensament del fecundíssim menoret, i també perquè confessem no haver-los vist. Abans de deixar aquest escriptor devem fer notar que si bé, seguint l'ús que havem trobat, anomenem enciclopèdia a les obres de l'Eiximenis, ningú deu creure que sia una enciclopèdia en el sentit científic de la paraula; és a dir, la reducció a tractats concrets i curts de la ciència general; en tal sentit més mereix el nom d'enciclopèdia l'*Opus lullianum*. Mes la comprensió immensa del *Crestià*, que devia encloure la ciència de Déu i la ciència de l'home, els tractats complets que a títol de digressió hi fica de disciplines interessants, com són, per exemple, l'art militar i l'economia política, les obres que independentment del *Crestià* escriví de matèries tan diverses i abundants, com són el *Llibre de les Dones* i la *Summa Theologia*, fan tolerable l'ús d'anomenar enciclopèdia lo que tal volta fóra més propi dir exhibició dels coneixements de l'època.

Deixant grans llacunes i sense voler entrar en la vereda dels bibliòfils, per nosaltres difícil, provarem de reconstruir el sistema del *Crestià*, o almenys, dels llibres avui d'ell coneguts, en virtut de les notícies trobades en les obres de N'Eiximenis. El primer volum exposa la Llei de vida, la religió cris-

tiana; el segon devia tractar del principi extern que empeny a l'home a trencar dita Llei, o sia de les temptacions; el tercer, de lo que és seqüela de la temptació vencedora, o sia del mal en tots els seus aspectes i condicions; en el novè dóna la vida de Nostre Senyor Jesucrist, principi de restaurament de la humanitat baix la influència divina. Diu en el primer llibre, o sia en el tractat de Religió cristiana, que en el *deèn* s'ocuparà *ex-professo* del Pontificat i de l'imperi, i en el dotzè, en el *Regiment de Prínceps,* tracta per tots costats, com havem vist, de l'organització social i política dels homes.[1]

Malgrat les grans llacunes amb què ens trobem, es veu clarament la universalitat de coneixements de l'Eiximenis; mes si el lector el vol anomenar enciclopedista, tingui entès que al nostre menoret li manca la gravetat i exactitud d'esperit necessaris en els qui volen fer l'ofici de notaris de la humanitat pensadora, estenent l'inventari dels coneixements existents per les generacions esdevenidores. Al comparar l'esperit de sant Isidor, de perfil clàssic, d'exactitud de judici, amb el do d'expressar amb breus paraules la substància d'una ciència o art, amb el del mestre Francesc Eiximenis, aquest resulta molt inferior; és cert que les obres isidorianes conegudes no presenten una abundància igual a les del nostre escriptor; mes el criteri de l'enciclopedista arquebisbe hispalense té la soliditat i tremp científic que dóna la clàssica tradició literària, al pas que el nostre patriarca o pseudo-patriarca jerosolimità té el caràcter típic dels esperits innovadors i entusiastes de l'esdevenidor; sovint els somnis de la imaginació li semblen realitats, lo sorprenent i extraordinari el captiva, admet com a científic, com succeeix avui dia en certs exercicis i doctrines, lo que mai sortirà del domini de la superstició o de la utopia, i ell, representant en el segle XIV

1. D. Emili Grahit, en sa *Memòria,* dóna l'enumeració dels dotze llibres del *Crestia,* seguint principalment a Nicolàs Antonio; mes, respecte al *deèn,* no s'avé amb lo que es desprèn de lo que l'autor diu en el primer llibre, com manifestem en el text.

d'una ordre religiosa de gran influència en el progrés de les ciències naturals i del moviment popular, se troba condemnat més de sis centúries abans, per la següent sentència dictada pel criteri clàssico-cristià tradicional de l'autor de les Etimologies: *Astrologia, vero, partim naturalis, partim superstitiosa est. — Naturalis dum exequitur solis et lunae cursus, vel stellarum, certasque temporum stationes. Superstitiosa, vero, est illa, quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa per singula anima vel corporis membra disponuntur, siderumque cursus nativitates hominum, et mores praedicere conantur.*[1]

VIII

Escassíssimes són les notícies biogràfiques que existeixen del mestre Fra Francesc Eiximenis. Fou natural de Girona, frare menor, o sia de l'ordre de sant Francesc; visqué en el convent de València gairebé tota sa vida, fins al punt de que se'l considerava valencià. Per les dedicatòries de ses obres se li coneixen relacions amb alts personatges, com el marquès de Villena, a qui en 1385 dedicà el dotzè llibre del *Crestià;* la reina Maria, a qui dedicà la *Scala Dei;* la comtessa de Prades, mossèn Pere Dartés, mestre racional de Joan I, per consell del qual escriví la *Vida de Cristo,* i al qual es queixà el rei, segons havem vist en carta, per les opinions poc monàrquiques de N'Eiximenis. Fou famós predicador i mestre a València. Estigué encarregat de missions honorífiques, tingué fama de virtuós i savi, essent amic de sant Vicenç Ferrer, elegit bisbe d'Elna i creat patriarca de Jerusalem. En la gran col·lecció del cardenal Aguirre, volum V, havem trobat en les actes del conciliàbul de Perpinyà els expressius termes amb què es dóna compte de sa elecció: *Franciscum Simenium, ordinis mino-*

1. Tom. III, edit. Rom., 1798.

rum valentinum, virum insigni sanctitate, et magna et multiplici doctrina, ac diffusa Scriptorum copia clarissimum, Hierosolymitanum Patriarcham creat. Morí en la villa de Perpinyà, on l'enterraren modestament en el convent de sa Ordre, fins que més tard fou traslladat a sepultura més honrosa, segons la inscripció en ella gravada: *D. D. Franciscus Ximenes ordinis minorum, episcopus Helnensis et Patriarcha Hierosolymitanus obiit 23 Januarii 1409. Huc est translatus die 17 Sept. 1623.*

CAPÍTOL V

El poeta Ausias March

I. *Ausias March: Similituds amb el Dant Alighieri i amb el Petrarca. — És el poeta de la humana potència apetitiva: doctrina escolàstica.*

II. *Dissecció del nervi filosòfic d'aquesta poesia. — La Passió d'Amor: Cants d'Amor; Estramps; Cants de Mort.*

III. *La naturalesa de la virtut i del Bé. Cants morals.*

IV. *La Gràcia divina: Cant espiritual.*

V. *Sintetització: l'Ausias comprèn tota la filosofia cristiana sobre la potència apetitiva humana començant pels sentiments, seguint pels hàbits i explicada la insuficiència humana, acabant per la gràcia, completiva de l'home.*

Fonts principals d'aquest capítol. — *Les obres del valerós cavaller i elegantíssim poeta Ausias March;* Barcelona, 1888, estampa de F. Giró. Els textos que citem són d'aquesta edició. — *Ressenya històrica i crítica dels antics poetes ca-*

talans, per Manuel Milà i Fontanals. — *Ausias March y su época,* por D. Joaquín Rubió y Ors. — *Ausias March,* articles publicats per D. Josep M.ª Quadrado en la *Revista de Madrid,* de 1841. — *Vincentii Marinerii, Valentini, Poemata quibus Ausiae Marchi opera... ex vernacula prisca lingua Lemovicensi... in Latinum vertit eloquium...,* exemplar de D. Marian Aguiló.

I

Estupenda manifestació de l'esperit català en la nostra literatura clàssica, encarnació poètica del pensament filosòfic fonamental que informa la nostra civilització indígena, almenys en lo que pertoca a la ciència de l''home, és el tan merescudament ponderat Ausias March. És poeta de difícil intelligència, fins al punt d'afirmar el clergue Joan Pujol, qui en part el glossà, que tan sols l'havia interpretat bé el canonge barceloní Vileta, de qui havem parlat al tractar del Beat Ramon Llull, i que tan benemèrit fou de la ciència eclesiàstica com de la pàtria literatura. Mes Ausias és difícil, no per fosquedat de son pensament, sinó perquè el nostre enteniment no està informat de la pregona filosofia que constitueix l'ànima de sos poemes. És obscur com el Dant Alighieri: és difícil com tot lo alt; i encara té excuses per a tenir menys claredat que el gran poeta florentí, per ésser el nostre més íntim en la manifestació de son esperit. Si el Poema del Dant és una divina Comèdia, les rimes del nostre poeta formen la Comèdia humana, són en forma poètica l'exposició de la doctrina psicològica de la *Summa* de sant Tomàs; així com la Comèdia italiana ho és de la ciència metafísica i teològica del Doctor d'Aquino. La Teresa de l'Ausias és com la Beatriu del Dant; potser l'existència real de la primera és encara més problemàtica: ningú dóna raó d'ella; els historiadors no saben en quina època de la vida del poeta collocar ses ardentíssimes amors,

i ell confessa que sols finides aquelles és possible cantar els meravellosos efectes que en l'ànima causen:

Mentre d'Amor sentí sa passió (Cants d'Amor)
d'ell no haguí algun conexement; (LXXXVIII)
quant he perdut d'aquell lo sentiment,
hi bast assats donar d'ell gran rahó.

Sia com sia, la Teresa de l'Ausias és un símbol com la Beatriu de l'Alighieri; i el poeta florentí té una gran germanor d'esperit amb el poeta valencià. S'ha comparat molt el nostre poeta amb el Petrarca; mes hi ha un abisme entre ambdós. El Petrarca és fill del Renaixement, fa mostra gairebé sempre de gales mitològiques, somnia amb la resurrecció de la Roma clàssica, trenca totalment la tradició de la Mitjana Edat, fora de l'esperit trobadoresc que encara la informa; i l'Ausias, al revés, revestit del nostre esperit nacional, cristià i escolàstic, que repellia els superbiosos assalts del Renaixement pagà contra la forma senzilla, humana i eclesiàstica, aferrada en nostra terra pels grans homes qui en el segle XIII foren com els pares de la nostra civilització, mostra, és cert, coneixement de la clàssica literatura, mes amb independència de caràcter no es fa esclau d'ella, i albira la malícia de son restaurament, que correspon a un desenfrè del cos i de la pensa de l'home.

Lo temps dels Déus se vol ara mostrar,
car dintre si, un Déu cascú vol ser, (Cants d'Amor)
e dels desigs, hon corre lo voler, (LXIII)
solempnes Déus a tots veig adorar:
e sobre tots Venus és mils servida,
car nostra carn no coneix altre Déu.

Si l'Ausias canta l'amor no és un cantor vulgar, un trobador,[1] com el Petrarca, amb l'avenç corresponent a l'avenç de la lite-

1. Al parlar així no volem excloure de l'Ausias la influència provençal, en l'ordre literari, general a les noves poesies, fins sensible en el

ratura; sembla que als trobadors no els tenia simpatia; és d'una categoria superior a ells, i si similitud es troba entre el cantor de la Teresa i el de Laura, és enterament forana i no d'esperit. Els *Triomphi*, espècie de sermons poètics sobre matèries abstractes, l'Amor, la Mort, etc., tenen analogia amb els cants del nostre poeta; mes aquest és sempre filosòfic i cristià, al pas que l'altre es distingeix per una ostentació d'erudició històrica i mitològica; l'un, per exemple, parla molt de l'Amor, mai acaba les paraules; l'altre és cenyit, el pensament mai perd la vigor, i si defecte té, prové de son capficament en la mateixa idea, mes de la qual descobreix sovint noves relacions, així com en son sentiment monomaniàtic veu fàcilment noves situacions d'esperit.

Mes la nostra missió no és de crítica literària, sinó de dissecció filosòfica; determinar el caràcter intellectual de l'Ausias March, que encaixa perfectament amb el que presenta com a tipus general el pensament català. És l'escolasticisme poètic en llengua vulgar. Així com el Dant es proposà un objecte general, així també l'Ausias no cantà una situació personal de son esperit, afectat de l'amor, sinó el sentiment d'amor en l'home, amb tots sos matisos, és a dir, es proposà escriure, segons la pregona i vera doctrina de l'Escola, el poema de l'Amor, des de son primer grau rudimentari, que gairebé no es distingeix de l'instint animal, passant, i amplament explicant, per l'amor, comprenent les dues parts del compost humà, la pròpia amor humana, *homenívola* com ell diu, i arribant al cim de la muntanya, mostra les resplendors de l'Amor immortal —*segons lo Dant historial racompta*—. Aquest és l'objecte del poeta, i que principalment executa en els Cants d'Amor, dels quals poden considerar-se complement tots els altres. Els Cants d'Amor comprenen el despertament, la naturalesa, les lluites, les diferents situacions i el fi

Dant Alighieri; però, com en aquest, en el nostre poeta l'esperit és enterament begut en la pura i abundosa font de la doctrina tomística, essent substància de sa substància.

del sentiment homenívol, com clarament ho confessa amb el segon dels següents versos, amb els quals fineix i epiloga dita poesia, constituint l'*scopus* d'ella:

> En amor veig dues dificultats:
> un'en saber qui és, d'hon ve, què fa; (LXXXVIII)
> l'altra'n exir del qui en ses mans està
> e quant e com fa contents sos privats.

El tercer i quart vers semblen referir-se a la matèria dels cants morals, puix la virtut que en ells canta és l'apetit adreçat i rectament dirigit, és a dir, consisteix en *exir del qui en ses mans està,* en el predomini de la raó sobre l'apetit, o usant el tecnicisme escolàstic, en que l'apetit superior o intellectual regeixi a l'inferior i cec, i la manera com fa contents a sos privats és mediant l'equilibri i concordança entre les parts del compost humà. Volent el nostre poeta cantar les humanes afeccions, les internes commocions de l'ànima, es fixa en l'amor, puix segons la doctrina escolàstica, l'amor, lo concupiscible, com ella diu, és el centre generador de totes les altres passions, de manera que els sentiments de desesperació, ira, enveja, goig, tristesa, etc., que l'Ausias canta, són totes varietat del mateix sentiment, qui forma la substància de tota la poesia. Perdoni el lector si entrem en certes regions filosòfiques, puix en elles contínuament està el poeta, i sa intelligència requereix la reconstrucció de l'horitzó en què es desenrotllava son esperit. Totes les passions la filosofia redueix a dues fonamentals, de les quals les demés són branques; la que ja havem citat, baix el nom de *concupiscible,* i la que anomenem *irascible.* La primera versa sobre lo delitable, la segona sobre lo ardu; mes la irascible és la mateixa concupiscible que es trasforma en sa contrària quan troba obstacles a la consecució de son objecte, la fruïció que esperava; i sa finalitat, la raó de sa existència, consisteix en vèncer, destruir, els obstacles que en son camí troba l'apetit concupiscible, per això sant Tomàs diu que és *quasi propugnatrix et defensatrix concupiscibilis;* per lo qual, l'admirable doctor afirma que

totes les passions surten i tornen a la font de l'Amor, puix vençudes les obstruccions que provocaren la passió irascible, aquesta descansa i frueix, reapareixent la primitiva i fonamental, o sia la concupiscible, o bé, diguem, s'obté l'amor, la qual, segons el sant Doctor, consisteix en la proporció entre l'apetit i son bé, o sia *in complacentia boni.* Aquest cercle de les humanes afeccions el caracteritzà perfectament Aristòtil amb aquell lacònic i pregoníssim text: *appetitivus motus circulo agitur,* neix o és provocat per un objecte extern i no para fins a tornar a ell mateix. Havem citat la metafòrica expressió aristotèlica, el cercle de l'amor, perquè explica el motiu pel qual Ausias sempre torna a la mateixa; l'amor serà d'animal brut, d'home o d'àngel segons la qualitat del subjecte afeccionat —*tal com és hom de tal amor és pres*—; mes l'amar és una necessitat essencial de la naturalesa humana lligada amb l'objecte final de la seva creació.

II

Donades aquestes breus explicacions, anem a dissecar el nervi filosòfic de la poesia de l'Ausias March començant per la passió de l'Amor. Aquesta és inspirada pel coneixement i participa de sa naturalesa; si neix del coneixement sensitiu, l'amor és limitada com el coneixement que l'excita, lo qual expressa el poeta.

> dient que'l cors amb sa complexió (Cants d'Amor, II)
> ha tal Amor com un Lop o Renart,
> Que lur poder d'amor és limitat
> car no és pus que un apetit brutal.

Aquesta mena de commensuració entre el coneixement i l'amor és més evident encara en l'apetit racional; l'ànima, qui és, segons Aristòtil, *quodam modo omnia,* capaç d'un extens coneixement, és també capaç d'una amor i una felicitat supe-

rior; en Déu afirmem la summa felicitat per la summa intel·ligència:

> Aytant com és l'enteniment pus clar (Ibíd.)
> és gran delit lo que per ell se pren.

Convençut de la limitadíssima potència fruïtiva dels sentits, el poeta

> Diu més avant al cos ab gran endeny;
> vanament vols, e vans són los desigs, (Ibíd.)
> car dins un punt tos delits són fastichs.

Reconeix en el sentit la prerrogativa de despertar l'enteniment, mes aquest és, i deu ésser, el verdader monarca en el regne intern de l'home:

> Ell és qui venç la sensualitat,
> si bé no és en ell prim moviment;
> en ell està del tot lo jutjament, (Ibíd.)
> esclava's diu sua la voluntat.
> ¿Qui és aquell que en contra d'ell reny?
> que voluntat perqui'l fet s'executa
> l'atorch Senyor, e si ab ell disputa
> a la fi se guia per son seny.

Essent la intel·ligència facultat necessària, no pot deixar de conèixer l'objecte intel·ligible adequat, i estant la voluntat fermament lligada amb la intel·ligència, l'amor espiritual del poeta participa en certs termes d'aquesta necessitat:

> ¿Qui és lo foll que'm repta si no am? (III)
> ¿Qui és lo foll reptantme de amar?

Sempre la intel·ligència racional pot desfer el camí, tornar a la bona vereda; mes da dificultat és grossa; per això el poeta sembla que vol recular del camí de l'amor, mes ho troba impossible i es compara a un infant a qui han tret de son carrer que

tornar no sab de hon altri'l porta, (IV)
ni menys per si may farà tal jornada.

Els sentits es conjuren contra l'enteniment, i valent-se de la delectació i de la contrarietat de la delectació, que aviva més l'apetit, aquell es troba batut i pres, segons canta el poeta en la següent estrofa:

Vós no voler lo meu voler empeny
e vostres ulls han mon arnès romput; (Ibíd.)
mon pensament minvant m'ha ja vençut,
só presoner poruch per vostre seny;
lo vostre gest tots mos actes afrena
e mon voler res no'l pot afrenar.

Assenyala els *graons* del desenrotllament de l'amor, que comença pel sentiment, venint després el desig, fins arribar al paroxisme de la passió concentrada

e port al cor, sens fum, continu foch (V)
e la calor no'm surt a part defora;

per això el fa amagrir, i el passionat no se sap explicar:

lo pacient no porà dir son mal (Ibíd.)
tot affeblit, ab llengua mal diserta;

voldria fugir als extrems i no pot; enveja *a los que migs llochs d'amor van sercant,* mes li és impossible, perquè la pertorbació de l'home és tal, que ànima i cos no s'entenen:

no és Senyor en tal cas la rahó
l'orgue del cos desbaratat està.
. . . . . .
Mos sentiments són axís alterats (VII)
quant lo que am'mon ull pot divisar
que no m'acort si só'n terra n'en mar
y'ls membres lluny del cor tinch refredats.

L'espiritual poeta declara la castedat de son enamorament en els següents versos de la tornada:

Herbes no's fan males en mon ribatje;
sia entès com dins en mon coratje (X)
los pensaments no'm devallen avall.

La passió, encara que no és tenebrosa, sinó fulgurant, fa perdre l'esma; l'apassionat no té consciència de si mateix; per això, reconeixent-ho, l'enamorat poeta vol canviar de direcció, no vol parlar de si mateix, sinó de sa aimia:

perquè no'm trob, diré'l que trob en vós. (XI)

Doncs ara donarà esplèndid testimoni de l'alt mèrit estètic de madona, marcant, amb admirable perspicàcia filosòfica, la superior bellesa de son esperit, plàsticamente expressada en el cos

bell, ab gran gest, portant un esperit
tan amplament que no'l té presoner, (XIII)
mas com Senyor usant de son poder,
tenint estret plaentment l'apetit.

Aquest tenir *estret plaentment l'apetit* val un poema. Tal estat és desgraciadament, en la naturalesa humana caiguda en pecat, un pur idealisme poètic; totes les filles d'Eva, exceptuada la Verge Maria, tota la humanitat, fins auxiliada per la gràcia sobrenatural, ve a tenir estret l'apetit, no plaentment, sinó violentant-se, segons la sentència del Redemptor: *regnum caelorum vim patitur*. Aquest estat de pertorbació de l'home principalment es nota en el sentiment de l'amor que és assumpte *mixti fori*, i, per tant, litigiós o borrascós, com tots els estats i situacions intermitjos com les primaveres; goig i dolor tot sovint es barregen en l'amant.

Una sabor d'agredolç Amor llança
. . . . . (XXV)
dins mos delits mortal dolor hi cap
e tal dolor ab delit ha ligança.

Passió cerca passió, *qui tebeu* (tebi) *és, d'amor és enemich,* la indiferència la mata, la viva contrarietat l'encén:

> Amor se té per pus injuriat
> per hom en qui troba lo seu cor fret (XXIX)
> que per traydor hon fos tot malifet.

Sembla que la idea de la mort hauria de consolar en tal estat de neguit:

> Per molt amar ma vida és en dupte, (XXXVI)
> mas no cregau que de la mort me tema.

Però l'amor humana, com tota cosa purament humana, coneix que la mort és sa destrucció, i sent l'horror de l'aniquilament, per lo qual Ausias exclama:

> Yo tem la mort per no servos absent (XL)
> perquè amor per mort és anullat.

Malgrat els sofriments, troba a faltar el jou de l'Amor, en té enyoranca; i el poeta enllaça magníficament les delectacions i tristors de l'amant amb la llei de la compensació, la primera mostra de la qual es troba en el govern de Déu:

> ¿Qui'm tornarà lo temps de ma dolor
> e'm furtarà la franca libertat? (XLVII)
> Catiu me trob, licenciat d'Amor,
> e d'ell partit tot delit m'és lunyat;
> . . . . . .
> . . . . . .
> En yra'stà de Déu lo peccador
> com en est món treball no li és dat,
> dels béns de Déu no sia'sperador,
> no ha lloguer qui no ha treballat: (Ibíd.)
> axís d'amor qui no sent lo turment
> en sos delits no's cur a delitar;
> tot amador preng'en açò esment
> que sens tristor no's pot molt alegrar.

Les grans passions suposen grans intel·ligències segons la doctrina de l'Angèlic, són les passions com els òrgans pels quals l'esperit obra i executa sos judicis. Un enteniment qui no està servit per passions, resta xorc i sense influència en la corrent dels humans successos. La passió junyida amb l'enteniment participa de la persistència d'aquest; mes, essent la dona de menors forces intel·lectuals, la passió en elles, segons la bella expressió del poeta, no s'hi atura:

com dones han poca part de tal dot (l'enteniment)
amor no pot en elles fer atur. (LVI)

Aleshores la raó, dominada per la passió, fa l'amor de pitjor condició que l'instint animal, puix la desenfrena:

L'animal brut serà molt pus segur
d'est apetit que'n dona no serà,
car solament en l'acte se mourà (LVI)
sentint aquell que'n lo plaher ha dur:
ella pensant en algun passat cas
mourà apetit en fet luxuriós
. . . . . .

Per l'apassionat poeta l'amor és una esfinx, mig àngel i mig bèstia, de manera que no sap d'on vénen ses delectances:

Yo sent delit que no sé d'on pren força.
Si és de carn, ¿d'on li ve que no's farta?
Si d'esperit, ¿com l'infinit aparta? (LXVIII)
Si del compost ¿d'hon ve que tot no'm força?

Ja anirà aclarint el filosop poeta el misteri de l'amor; ja comença a albirar que l'últim fi de l'amor és un descans en visió fruïtiva. — *Per contemplar fuy en lo món exit.* — Però és molt diferent la contemplació de l'enteniment i la dels sentits, aquests amb l'ús excessiu s'anihilen:

e lo poder és perdut de tot seny (LXXII)
quant son esguart en gran excés ateny,
e pot ser tant que'l seny pert lo sentir.

Aquesta atròfia que causa en els sentits l'ús i la delectació no esdevé en les facultats intellectuals; mes el poeta en les següents rimes alludeix a la justificada divisió escolàstica entre el judici sobre conceptes generals, el judici racional per excellència, qui s'exerceix sense òrgan determinat; i la *ratio particularis*,[1] el judici sobre el particular i material que funciona mediant els sentits, i que té vera similitud amb la facultat estimativa de què gaudeixen les bèsties. Per això Ausias fa tan gran diferència entre els dos judicis, ja que l'últim, propi de la vida animal de l'home, sempre és influït per la part sensitiva. En l'enteniment:

per excessiu son delit no's desert;
orgue no ha, per ço lo poder no pert
e son esguart algun excés no tol: (LXXII)
incorporal és tot quan ell entén,
fahent juhí en generalitat;
mas devallant en particularitat
mescla hi un seny e menys no si entén.

Fins al franc voler de l'home arriba un cert atrofiament per causa dels mals hàbits adquirits; l'home moral aleshores es pot comparar al paralític que no pot

anar al loch hon vol ésser anat, (LXXIX)
ans cau a tort va contra son mester.

La tirania de la passió força la voluntat envers lo delectable, mes aleshores no és delectable, puix que punyeix a l'home la racional consciència, i el motiu del goig és causa de sofriment; per això el poeta vol foragitar l'Amor.

O tu, Amor, qui ton poder me'stens
axí fortment que no't puch resistir,
ix fora mi, puix en plaher no gir (LXXIX)
ma voluntat a fer tos manaments.

1. «Cui medici assignant determinatum organum, scilicet mediam partem capitis.» (*Summa theologica: De Homine*, q. 78, art. 4.)

Vulles haver en contra mi ergull,
leix al vassall qui no't vol per senyor.
¿Quin moviment venç aquesta dolor,
fent me jaquir ben fet del que'm despull?

En les històries dels sants, en la mística cristiana, es troben casos en què, per permissió divina, la passió obstrueix l'elecció racional de l'home, per lo qual no és estrany que cantant el poeta una passió portada al paroxisme, parli de la manera que parla. A més, tothom recorda el *quod nolo malum, hoc ago,*[1] de sant Pau.

La intensa passió de l'amor, *vis unitiva et concretiva,* que identifica els amants, desacorda sovint l'ànima i el cos dels enamorats, o sia l'esperit i son òrgan:

Yo só malalt havent lo cos tot sa;
cascu'n amor ab l'altr'és acordat, (LXXXII)
mon esperit és lo dolorejant,
ab l'orgue seu desacordat està.

Mes no penseu que el poeta es mostri indulgent amb la flaquesa de l'esperit, si aquest s'entrega, amb injúria de la dignitat racional, als inferiors apetits. És una traïció del servent, qui és el sentit, que amb el bes d'una falsa amor entrega el senyor, qui és l'enteniment, semblant a la traïció de Judes,

qui volch trahir besant lo Fill de Déu;
aquest és loch a ell just y degut. (Ibíd.)
Puix ha trahit a si, Déu no l'ajut,
e gran peccat deu rebre pena greu.

Mes, a pesar d'això:

¿Qui és lo foll qui contr'Amor s'ergulle?
Segurs són d'ell los morts y'ls no sensibles, (LXXXIV)
mas no alguns qui són d'amor passibles;
qui vol ser fort de la carn se despulle.

1. Romans, VII, 19.

El sentit influeix sobre la freda raó i d'una manera meravellosa l'encén:

> No vull amar e mon apetit ama, (Ibíd.)
> sobre neu veig maravellosa flama.

Els escolàstics caracteritzen perfectament els moviments aprehensius i els apetitius de l'home. Els primers subjectiven, és a dir, la idea o imatge adquirida per l'aprehensió pren la forma de l'esperit receptor *(quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur)*; al revés, els apetits objectiven, és a dir, se'n duen l'amant cap a l'amat, o, com diem, treuen fora de si. Fins el llenguatge comú expressa aquesta particularitat, així es diu que l'amor sedueix, és a dir, s'emporta el qui ama, i el poeta es val d'una estupenda imatge filosòfica per a explicar com ella viu en sa ànima malgrat la contradicció, així com l'ànima de l'home està en totes i cada una de les parts del cos, sense que la desaparició d'un membre d'aquest importi disminució d'ella:

> Aixís com és en nós l'ànima tota
> en tot lo cors, e tota'n cascun membre,
> tallant algú no cal per açò tembre
> que per aquell ella romanga tota: (Ibíd.)
> la mi'amor és lo tot de aquesta,
> e si'l veig res que per desalt[1] m'altere
> no sent en mi que d'amor despodere,
> en lo seu tot la mia tota resta.

En una convulsió epilèptica d'amor, gustant una vera aridi-tat, tant en el cos com en l'esperit, fins en la pràctica de la virtut; passant, lo que els mestres de l'Amor mística en diuen sequedat d'esperit, que és una de les situacions més penoses imaginables, nascuda sovint de la mateixa abundor de l'Amor,

1. *Repugnància.*

sembla que el poeta es desesperi abandonant-se a la virilitat del plaer sensual:

Tots los delits del cors he ja perdut
e no atench los propis del esperit,
e no sent molt de l'ànima'l delit
e més no sent del de moral virtut, (LXXXVI)
. . . . . .
Complaure vull la mia complexió,
e fer me tort que'm lluny tant de rahó
que foll amor yo torne a practicar.

Però prest el noble enteniment recobra sos drets. En el mateix cant, reconeixent la infinitat de l'apetit racional, la limitació del sensual i la unió i concordança dels dos en l'home, escriu els següents admirables versos, en què defineix la naturalesa de l'Amor humana, influïda per la Providència en el cor dels fills dels homes, com a una incitació a la unió conjugal:

La carn vol carn, no si pot contradir
son apetit en l'hom pren molta part;
sino és unit ab l'arma tost és fart:
d'ells dos units sent hom un terç exir. (Ibíd.)
Aquell qui sent d'esperit pur'amor
per Àngel pot anar entre les gents;
qui d'arma y cors junts ateny sentiments
com perfet hom sent tota la sabor.

S'enlaira tant aleshores en la contemplació de l'Amor:

que l'amador que'n apetit se farta (LXXXVII)
lo meu parlar no pens bé que comprenga.

Perquè sia fort el sentiment homenívol és necessària la cooperació de les dues parts del compost humà:

Tot amador delit no pot atènyer
fins que lo cors e l'arma se acorden, (LXXXVII)
car si'ls volers entre aquests se morden
aquest'amor no'ns pot a molt empènyer.

Les dues parts del compost, l'ànima i el cos, s'exciten mútuament, cosa necessària per la persistència del sentiment:

. . . . . .
Car moltes veus del cors l'apetit cessa
si que's mester que l'arma quell reforce,
e altra veu és obs que'l cors s'esforce (Ibíd.)
per mitigar l'arma que's veu opressa.
Tots de per si, han obs que fam los toque
o que'l desig del hu al altre broque.[1]

Com la passió té per subjecte l'ànima i el cos units, d'aquí que els seus efectes sien comuns a les dues parts:

L'arma y lo cors cascu'n l'altre's delita;
delits, dolors entr'ells les se parteixen, (Ibíd.)
les passions del hu'n l'altre's pareixen,
experiment als pechs trau de sospita;

Amb tot i això, com —*per nostres ulls lo cor d'amor s'enflama*— els apetits lliguen la raó —*los apetits sensuals l'arma lliguen*—, per lo qual és necessari reprimir-los, puix:

Tant com lo cors sa passió gran leixa
del esperit és la presó pus ampla (Ibíd.)
e ses virtuts e potences axampla,
sinó que no veu tras paret més per reixa.

Hermosa expressió de la doctrina escolàstica de que tant com la carn és reprimida és major la subtilitat de l'esperit; la independència dels sentits augmenta l'acuïtat de l'enteniment, veritat que serveix de base a la màgia moderna, tan malignant com les antigues, representada pel somnambulisme i hipnotisme. En aquest punt coneguda la sobreexcel·lència de l'esperit sobre el cos, el poeta arriba al cim de la muntanya de l'A-

1. *Agullonegi.*

mor i proclama últim i més alt acte d'aquest la contemplació fruïtiva:

> Mon delit és vida contemplativa (LXXXVII)
> e romanch trist devallant en l'activa.

Per lo qual, aleshores es forja per objecte de l'amor un ser purament espiritual, independent de membres carnals i posseint excel·lències intel·lectuals:

> Mon esperit contemplant se contenta
> e dintre si una persona forja; (Ibíd.)
> d'ella no pens braços, mans, peus ne gorja,
> car tot semblant altre semblant presenta:
> solament vull d'ella tan clara pensa
> que'n res de mi no'l fos cosa secreta,
> alta y sabent, e d'amor fos estreta,
> lo contrafer prengués en gran offensa.

El poeta filosop coneix massa la naturalesa humana per a creure en una amor humana tan idealista; és cert que ell menysprea l'amor sensual, objecte dels cants trobadorescos:

> D'aquest voler los trovadors escriuhen,
> e per aquest, dolor mortal los toca, (Ibíd.)
> lo racional part de l'arma no'ls broca
> del sensual los seus apetits viuhen.

Però existeix una trina amor, i tal ha d'ésser la dels homes per a correspondre a sa naturalesa:

> De tres cordells Amor deu fer sa corda,
> car hu romp tost e l'altre molt no dura, (LXXXVII)
> o trench o fluix d'un, l'altre mort procura,
> si'l terç no hi és la corda se descorda.

Els tres cordills de què es compon la corda de l'Amor els expressa de seguida el poeta al·ludint a les tres substàncies de què consta la Creació, és a dir, l'angèlica, la mundana o material, i la intermitja, o sia la humana; la qual, essent el *mikro-*

kosmos, deu participar de totes, i com el sentiment homenívol és lo més típic i exclusiu de la raça humana, en ell resplendeix admirablement el caràcter de les tres subtàncies que integren el cosmos:

> Lo qui amor per tres parts ha sentit
> toca de tot, d'Àngel, e d'hom e brut, (LXXXVIII)
> segons de qual tal nom ha merescut,
> e si de tots de tants és revestit.

L'Ausias, emperò, tot declarant-se doctor i profeta de l'Amor, entreveu un més perfecte horitzó on aquella passió encesa per fets divins té una influència purificant:

> Los hòmens llechs qui per amar s'encenen
> en fets divins ab infusa sciença,
> divinal és llur gran inteligença (LXXXVII)
> e sos costums a creure tots amenen;
> donchs si d'amor algun parlar me'scapa
> que la rahó no'l lloe ni aprove,
> no sí'algú que los meus dits reprove
> dels grans secrets qu'amor cobr'ab sa capa.
> De tots aquells puch ser Apocalypsi
> yo defallint, amor farà eclipsi.

En els Estramps es compleix el quadre de l'Amor. El poeta arriba al suprem enlairament i purificació de la passió; com l'Alighieri ateny la contemplació espiritual, darrera i definitiva etapa de l'Amor ben endreçada, per lo qual exclama:

> O tu, Amor, de qui mort no triumpha, (III)
> segons lo Dant historial recompta,

mes per a pujar a tals cims la carn hi fa nosa, ens havem de despendre del cos

> Tant en amor l'esperit meu contempla
> que par del tot fora del cos se aparte, (I)
> car mos desigs no són trobats en home,
> sinó en tal que la carn punt no'l torbe.

Arriba ja al cel de l'amor incomprensible pels positivistes de totes les èpoques; mes ell meravellosament hi munta:

> Als naturals no par que fer se pusquen (Ibíd.)
> molts dels secrets que la deitat s'estoja.

La visió del Bé i de la Bellesa summa enfosqueixen la resplendor de la inferior bellesa, i encenen el desig de la possessió d'aquella:

> Si com los sants sentints la llum divina
> la llum del món conegueren per ficta,
> e menyspreants la glòria mundana,
> puix major part de glòria sentien,
> tot en axí tinch en menyspreu i fàstich (Ibíd.)
> aquells desigs que complits amor minva,
> prenent aquells qui del esperit mouen,
> qui no's lassat ans tot jorn multiplica.

Per a arribar a tal esfera es necessita un *arrapament* de l'esperit, semblant al de sant Pau, és a dir, un *deixament* meravellós del cos que eixampla la potencialitat de l'ànima, o sia l'esperit s'ha de fer independent de la carn:

> Si com Sant Pau Déu li sostragué l'arma
> del cors perquè ves divinals misteris,
> car és lo cors del esperit lo càrcer
> e tant com viu ab ell és en tenebra, (I)
> axí amor l'esperit meu arrapa
> e no hi acull gens maculada pensa,
> e per ço sent lo delit qui no's cansa
> si que ma carn la ver'amor no'm torba.

Mes són pocs els elets —*qui solament d'amor de esperit amen*—, estant convençuts de que aquesta vida és temporal i finita, i

> crehent de ferm los fets del món ser ombra
> d'aquell Sol clar qui tot llur cor escalfa. (III)

L'Amor homenívola rep una transformació amb la mort de l'objecte amat, l'amant es purifica —*car tota carn a vòmit me provoca*— i la contemplació amorosa recau encara sobre l'esperit immortal:

> Tu, esperit, qui has fet partiment (Cants de Mort)
> ab aquell cors qual he yo tant amat: (IV)
> Vingues a mi que só passionat...

i aleshores el sentiment es converteix en una mena de devota unció:

> Son esperit sens lo cors yo contemple, (I)
> tan delit sent com l'hom devot al temple.

Així canta l'Ausias en els Cants de Mort; mes, sobreposant-se a la vaguetat del sentiment els ferms principis de la filosofia, i apropiant a cada una de les tres amors, com ja ho féu en els Cants d'Amor, una de les tres categories escolàstiques, és a dir, a la purament espiritual l'*Honestum*, a la mixta l'*Utile* i a la sensual el *Delectabile*, declara la mort destructora de les dues darreres, i posant en perill la primera:

> Mort, en un colp, los tres béns m'ha ferits;
> los dos són morts, l'útil y'l delitós, (III)
> e si l'honest perdés del cel recós[1]
> mos darrers jorns serien ja finits.

Per aquest senzill anàlisi veurà el lector com el nostre illustre Poeta no és un esperit alterat per l'amor, sinó un artista de la filosofia qui amb traça meravellosa desenrotlla amb diferents quadres els distints graus i qualitats de la passió, mare de totes les altres; si bé fixant-se amb major extensió en l'amor entre l'home i la dona que el buf de l'adorable Providència encén com a impulsor a la unió conjugal destinada a

1. *¿Recurs?* Compari's *socós* amb *socors*.

continuar l'obra de la Creació, i que el poeta caracteritza tan bellament amb els següents versos dels Estramps d'Amor:

Los qui amor ab cos e arma senten,
amant lo cos e més la part de l'arma, (III)
grau de Amor homenívol atenyen,
sobre dos colls lo jou d'amor aporten.

III

No li desplaurà al lector que, així com dels Cants d'Amor havem extret la doctrina sobre aquella passió, centre i principi de totes les altres, dels cants morals copiem els passos principals, les expressions més típiques, de la vera i pregona teoria escolàstica de la naturalesa de la Virtut i del Bé. Doctrina profundament racional, per desgràcia avui molt desconeguda, que alça les accions humanes a una categoria superior, traient la virtut dels termes de la vulgar sensibleria de l'humanitarisme cec, i il·luminant-la amb la resplendor nobilíssima de la raó natural. Fixem-nos primer de tot en la definició aristotèlica de virtut: *habitus electivus in medietate existens.* L'arrel és la racionalitat humana, és a dir, la facultat o llibertat d'elegir, llibertat que es fa efectiva per a l'hàbit, i té per mida o deguda proporció la *medietat,* o sia la proporció de l'obra amb la regla de la raó, evitant que no passi de mida per excés, o que per defecte no hi arribi:

Entre'ls estrems al mig virtut atura. (II)

O com diu en el primer cant:

Car virtut en lo mig lloch se met (I)
e als estrems per vici s'abandona.

Els actes aïllats no constitueixen la virtut; hi ha d'haver l'hàbit que es guanya amb la repetició d'actes:

Vicis, virtuts per actes s'han a pendre, (II)
l'acte és primer aprés potença's presa.

L'arrel de la llibertat és la racionalitat humana; la identificació originària d'aquestes excelses qualitats i la limitació que l'hàbit posa en el volet humà es troba expressat en els següents versos:

> Jo trob solt lo meu enteniment
> e só libert a temps del que dech ser;
> mas tost llevar l'hàbit no tinch poder, (VII)
> mudar costum no's fa prest en volent.

Un distintiu de la virtut és son desinterès, el fi del virtuós és l'amor al Bé, essent essencialment pràctica:

> No conquerran virtuts per gran abtesa
> ne les hauran poetes per llur art; (II)
> han les aquells metent vicis apart
> obrant virtuts per amor de bonesa.

Essent la virtut un hàbit, convé considerar la diferència entre els hàbits, puix segons en què es funden són més o menys foats. El que sols es funda en la repetició d'actes no té grans dificultats per ésser vençut; el que es funda en la naturalesa testifica el poeta que li costà molt de dominar:

> E tant és fort l'hàbit segons hon cau,
> e yo'ls trob tals e tots los esprovi;
> lo del costum no tost, mas yo'l perdi, (VII)
> lo que'm mogué natura'm féu esclau.

Mes la voluntat venç l'hàbit, puix com la raó l'il·lumina, aquesta, menys corruptible que la voluntat, en presència de son objecte adequat no pot deixar de percebre'l, destruint les il·lusions de l'apetit:

> Los no sabents yo vull que sapiau
> que l'hàbit ja no està raigat prou, (Ibíd.)
> com lo voler en contra d'ell se mou;
> l'enteniment lo vert no té per blau.

A més, l'experiència demostra que molts per diferents mòbils han redreçat les seves inclinacions:

Los uns per Déu, o per si, o per sort,
o per sentir vergonya dels fets llurs (VII)
e sens ulls clars, mas la mitat escurs,
han redreçat lo fust qui era tort.

Essent la virtut l'excel·lència humana per antonomàsia, *ultimum potentiae,* segons la frase escolàstica, ha de procurar a l'home la vera felicitat; i el nostre Ausias, pujant a aquella superior regió en què viuen juntes la filosofia i la poesia, canta amb pregona originalitat aquella fàcil felicitat, cantada per Horaci i Fra Lluís de León, i que constitueix un lloc comú de la poesia sàvia tradicional:

Prest e sens cost és quant mester havem,
mas l'apetit les coses encareix,
tant que la fam com més havem nos creix,
d'algun desig complit fastig rebem. (VIII)
. . . . . .
. . . . . .
l'home pot dir qu'és en lo món content,
lla donchs lo ver coneix l'enteniment
e'l cors sens fam e fastig roman fart

Emperò el cristià poeta proclama el fi extranatural de l'home, considerant com en el món no troba satisfacció completa a l'apetit que el mou:

Ell és aquell qui l'hom portà'n lo món
sercant la fi que jamés trobarà,
car fóra si jamés hi pervendrà (Ibíd.)
sa fi no és en natura, ne fon.

És el Cant IX un llarga dissertació sobre el *Bonum,* i ses categories d'*Honestum, Utile* i *Delectabile,* que d'una manera eminent es comprenen en l'Honest. És pura doctrina tomística, segons es pot convèncer el lector mirant la *Summa* (2.ª 2.ªe, quaest. 145).

Molts filosophs en llurs escrits han clos
ser profitós, delitable y honest, (IX)

e tot quant és que sia deshonest
no ésser bo, fora de tot repòs.
Lo bé honest se'n porta'ls dos ab si,
car per aquest delit perfet s'ateny,
axí mateix a tot profit s'empeny,
no desviant de rahó lo camí.
. . . . . .
. . . . . .
D'hon se pot dir que'l bé de l'home jau
en aquests béns, clohent los tots l'honest.

Consistint, segons la gran filosofia cristiana, la felicitat de l'home en sa excel·lència, el filosop poeta, després d'enumerar les opinions dels antics filosops qui llargament disputaren sobre en què consistia la humana felicitat, trobant-los a tots incomplets, dóna sentència declarant que el Bé consisteix en que l'enteniment atengui la veritat i que l'apetit superior regeixi l'inferior:

Tots han dit ver e no cascú per si...
lo bé del hom en dues parts se pren, (Ibíd.)
quant veritat l'enteniment entén,
e l'apetit a rahó consentí.

Per això amb admirable profunditat canta l'Ausias la identificació, en sa superior categoria, entre el Bé i el Delectable, sols distints *secundum ordinem*, puix el Delectable és bo mentre no s'ix de sos térmens naturals, i sols el delit és mal quan *natura dessegueix:*

Delit e bé sols orde'ls departeix,
delit és bo en tots fets naturals (Ibíd.)
sinó en l'hom quant pass'en los brutals,
car en tal cas natura dessegueix.

Més:

Mes la major part del món no pot amar
lo bé honest perquè bé no'l perceb.[1] (IX)

1. L'*honestum* pels escolàstics és la bellesa intellectual: «Honestum voco intelligibilem pulchritudinem, quam spiritualem nos proprie dicimus» (*Sum.* D. Thom., loc. cit.).

Així és que cerquen el Bé en el plaer, en les riqueses i en la vanaglòria, per lo qual el poeta declara que

> la glòria'stà en conèixer a si (Ibíd.)
> ple de virtuts e no loat dels folls.

I dirigint-se amb gran desdeny al qui es gloria en l'aura popular, en les adulacions, diu:

> Vaja cercant lo foll, grosser mesquí,
> lo seu delit entre los populars,
> car tot semblant se delit ab sos pars,
> e non deman a degú lo camí (Ibíd.)
> . . . . . .
> Magnànim és qui lo món té'n menyspreu
> e molt mesquí lo qui'l pensa servir.

Els amants de la filosofia a Catalunya, qui pel magisteri d'En Xavier Llorens, seguint els filosops escocians, tant han sentit bella i pregonament ponderar la limitació de les humanes facultats, han de trobar en el Cant X com una sanció de la modèstia i de la soliditat racional de la nostra raça. Comença amb l'antic apotegma *ars longa, vita brevis,* consigna la deficiència de l'experiment, i al pas que nota la frisança de l'enteniment consigna la curtedat de sa operació més alta, el judici, en l'hermosíssima fórmula que segueix:

> La vida's breu e l'art se mostra longa:
> l'experiment defall en tota cosa: (X)
> l'enteniment en lo món no reposa,
> al juhí d'hom la veritat s'alonga.

Les grans categories intellectuals resten sempre circuïdes d'ombra per la humana intelligència:

> Déu no'entenem sinó sots qualque forma
> presa pel seny, e Déu no és sensible, (Ibíd.)
> ne'ns és a nós substança conexible,
> l'enteniment ab la rahó la forma.

La mateixa substància de les coses limitades s'escapa de la nostra aprehensió; sols coneixem els accidents, i encara si els medis són proporcionats:

> Los accidents sol bastam conèixer
> e havem obs los migs que disposts sien. (Ibíd.)

Aquella meravellosa teoria de Plató, que l'Escola adoptà, sobre l'univers sensible, o sia la teoria de la matèria, forma i compost resultant, també li serveix a l'Ausias per a predicar la limitació de l'home en ordre al coneixement de la matèria. La matèria prima, o sia el *substratum* de tots els sers sensibles, és per si incognoscible, el coneixem mediant la forma que li determina son ser actual, mes al misteri per lo qual apareixen diverses formes en la matèria que és única, sortint distints objectes, l'enteniment de l'home no hi aplega, com diu l'Ausias, i fins la virtut del compost resultant resta en bona part amagada:

> ¿Qui és aquell qui matèria conega
> sinó perquè la forma's pot entendre? (Ibíd.)
> Lo diferent de les coses compendre
> no és en hom, son saber no hi aplega.
> E la virtut que del compost resulta
> com e perquè no's pot saber com passa;
> un'entitat ne surt de la llur massa
> divers'a ells, no'n cal d'açò consulta.

Prova eloqüent de la nostra limitació intellectual és que

> Creixent saber l'ignorança's desperta;
> al qui més sab li corre major dubte; (X)
> en aquell temps que res no sé, no dupte;
> al grosser foll tota cosa l'és certa.

A més:

> Afecció l'entendre desordena;
> tots som estrets ab aquesta cadena. (Ibíd.)

Tot això fa de l'home un ser risible a l'ésser considerat per una naturalesa superior, puix cobeja lo que li és contrari.

> Ja veig estar a Déu ple de rialles
> vehent com som a nós mateixs contraris;
> lo que cercam són nostres adversaris; (Ibíd.)
> aquests són béns d'hon havem grans baralles.
> Lo mal volem, cuydant que bé gran sia,
> e pledejam aquell ab grans despeses,
> volent honors, matrimonis, riqueses,
> e lo revers s'ateny del qu'hom volria.

Però no devem creure pas que pel catòlic Ausias el món fos un desgavell real, no; l'ordre superior entre els fets aparentment antinòmics existeix, mes son encadenament no ens és visible, i això constitueix altra limitació de nostre enteniment.

> Les fins dels fets estan encadenades
> secretament que no és ull les veja, (Ibíd.)
> la pus gentil senyala cosa leja,
> si no's veu tost, trau cap a les vegades.
> Si com lo temps humit lo sech senyala
> los fets del món van de bon'obr'en mala.

Aleshores el poeta assenta la gran veritat aristotèlica, de que el pecat és un engany culpable *(decipimur sub specie boni)*, l'home pren per bé lo que no és tal:

> Ignorantment les gens fals delits prenen (XI)
> corrent al mal puix ha de bé semblansa.

Tan fatal ilusió prové de la carn, mes l'enteniment pot transformar-la *(la part brutal racional és tornada)*; però l'enteniment, si no la dóna pel bé, encara danya:

> Per millor part Déu l'enteniment posa
> com a senyor en cascuna persona, (Ibíd.)
> e si en ço que'l deu donar no'l dóna
> com pus n'ateny en tan més li fa nosa.

Aleshores *entenent en contra la carrera,* diu el poeta, la major intel·ligència en l'home serà per major passió:

> Tota passió és cert que més s'encena (Ibíd.)
> en l'hom subtil qu'en persona grossera.

IV

La limitació i pervertiment de ses facultats fan incapaç l'home d'atènyer son fi, mes els antics teòlegs escolàstics, comentant un text d'Aristòtil que diu que lo que podem fer auxiliats per nostres amics, absolutament ho podem fer, enllaçaven la voluntat humana amb l'auxili sobrenatural de la gràcia divina. Per això Ausias, després que en els Cants morals ha explicat la voluntat humana amb els hàbits que la modifiquen, canta la gràcia divina, auxiliadora de l'esperit humà, en l'hermós Cant espiritual, que comença amb la següent invocació al Ser Sobirà:

> Puix que sens tu algú a tu no basta
> dóna'm la mà o pels cabells me lleva.
> Sino estench la mia vers la tua
> quasi forçat a tu mateix me tira.
> Yo vull anar envers tu al encontre,
> no sé perquè no faç lo que volrria
> e no sé que aquest voler empatxa
> puix yo só cert haver voluntat franca.
> . . . . . .
> Ans que la mort lo procés a mi cloga
> plàcia't Déu, puix teu vull ser, que'm vulles.
> Fes que ta sang mon cor dur amolleixca,
> de semblant mal guarí ella molts altres.

Però la voluntat humana ha d'esforçar-se, una voluntat peresosa fa a l'home inútil:

> Ajuda'm Déu; mas follament te pregue.
> Car tu no vals si no al qui s'ajuda.
> . . . . . .

¿Què faré jo, que no meresch m'ajudes,
car tant com puch conech que no'm esforçe?

Mes la turpitud del nostre voler és gran:

Jo sent pahor d'infern al qual faç via
girar la vull e no hi disponch mos passos.
. . . . . .
Ajuda'm Déu, que sens tu no'm puch moure
perquè'l meu cors és més que paralítich
tant són en mi envellits los mals hàbits
que la virtut al gustar m'és amarga.

Explica o alludeix als caràcters de la gràcia divina, Ningú en aquest món sap les raons que guien la Providència en la justificació de l'home; el poeta parla del bon lladre, qui ple de maldats i buit de mèrits és renovat per la gràcia:

Ton esperit lla hon li plau espera;
com, ne perquè no hu sab qui en carn visca.

També nota la gratuïtat de la gràcia:

veig ton voler qui sens mèrits gràcia,
dónes e tols de grat lo do sens mèrits.

Això l'omple d'una misteriosa temor; i recordant-se de Job, la influència literària del qual predomina en el nostre poeta, exclama:

Si Job lo just, por de Déu lo prenia,
¿què faré jo qui dins les colpes nade?

Per a fugir de perills desitja finir la vida; mes el judici de Déu l'espanta:

¿Qui'm mostrarà davant tu fer escusa
quant hauré dar del mal ordenat compte?
Tu m'has donat disposició no mala
e yo he fet del regle falç molta corba.
Dreçar la vull, mas he mester t'ajuda.

I aquí recorda el principi teològic de que tota bona obra que surti de la voluntat humana suposa la iniciativa de Déu:

> Tu és primer en tota bona obra,
> ¿com serà, donchs, qui primer de tu passe?

Resol fer penitència; i considerant insuficient sa voluntat, amb una bella expressió realista, demana a Déu que es prengui la venjança per si mateix, deixant-li salvo l'esperit:

> Dóna'm esforç que prenga de mi venja:
> yo'm trob ofès contra tu ab gran culpa,
> e si no hi bast, tu de ma carn te farta
> ab que no'm tochs l'esperit qu'a tu sembla.

I acaba piadosament demanant les dolces llàgrimes de la contrició, i fins les amargues de l'atrició, que, si bé imperfectes, condueixen a les primeres:

> ¿O, quant serà que regaré les galtes
> d'aygua de plor ab les llàgrimes dolçes?
> Contrició és la font d'hon emanen,
> aquell és clau que'l cel tancat nos obre.
> D'atrició parteixen les amargues
> perquè'n temor més que'n amor se funden,
> mas tals quals són de aquestes m'abunda,
> puix són camí e via per les altres.

V

Arribats a aquest punt, no és difícil sintetitzar el pensament del príncep de nostres poetes, qui fou considerat ja pels antics no com a un home qui tenia el do d'alegrar la vida del proïsme i endolcir-la, com passa gairebé en tots els poetes, sinó com posseint una saborosa substància, suficient pel nodriment intellectual del lector. Així el consideraren els nostres antics, com també a l'Alighieri els seus paisans. La poesia escolàstica, filla d'un pensament robustíssim, havia de mostrar

una vigor extraordinària, i el plaer estètic l'havia de causar no per la forana bellesa de la forma sinó pel pregon sentit que alenava. L'Ausias es proposà cantar la part apetitiva de l'home, i el conjunt de sos cants forma un tot animat per un sol esperit i amb vera correspondència de les parts. Les passions o sentiments són com el vehicle de la humana voluntat, per això formen la base de tota la poesia de l'Ausias els Cants d'Amor i els Cants de Mort; els sentiments són el preàmbul de la voluntat racional; arriben a confondre's amb ella; la influeixen tant que sovint li donen forma, la constitueixen en hàbits determinats, i segons són aquests tal és l'home. Els cants morals són el cant de la justícia natural en el regne intern de l'home, l'ordre espiritual en la nostra consciència; emperò el cristià poeta i finíssim filosop coneix evidentment que l'home en l'esfera natural és incomplet i insuficient, i aleshores en el cant espiritual enllaça la voluntat humana amb la gràcia divina, la qual auxiliant a aquella, per la interna moció del Criador, la purifica i adreça fent-la mereixedora de la consecució de son fi sobrenatural. La gràcia és a la voluntat lo que la fe a l'enteniment: ambdues són necessàries per a complementar les facultats de l'home viador en son estat actual; per això el catòlic poeta al cantar la voluntat no podia deixar de cantar la gràcia.

Tal volta la poesia de l'Ausias és un nodriment massa fort per la nostra generació; ses idees són avui poc conegudes, mes quan s'arriben a penetrar posen en l'ànima del lligent quelcom que no es desvaneix fàcilment. És aquesta poesia del llinatge d'aquelles que poden llegir-se molts cops creixent sempre la delectació; son interès és permanent perquè l'assumpte és eminentment humà, com ara diuen; canta el més humà de l'home, puix, com a tomista illustre, no parteix l'home en dues meitats, sinó que el compost amb ses operacions, és son objecte; i el sentiment humenívol, propi del nostre llinatge, forma la part principal de la poesia, la qual indubtable-

ment és un d'aquells monuments destinats a totes les generacions, no per l'interès històric o patriòtic, sinó per son caràcter general i transcendent. Ausias tingué consciència clara del valor de son pensament i de sa paraula, i com altres illustres ingenis, pronosticà la perdurabilitat de la seva obra quan en els Cants d'Amor (VI tornada) diu:

> Present de tots faré de mi sentença
> que sonarà mentre'l món del vius dur.

Perquè el nostre poeta no exercia son ofici amb mera profanitat, no era un actor en la comèdia de la vida mundana, qui es vesteix l'oripell de moda; esperit pregonament cristià, el rimar per ell era més que un exercici literari, era el compliment d'una missió rebuda de dalt: per això desdenyà el neopaganisme imperant, servà fidelitat a l'eterna sabiduria cristiana, i no era la brisa del Parnàs la qui movia son estre, sinó aquell Esperit qui fa prevaler l'esperit en la gran massa humana somoguda per passions carnals; per lo qual el castellà Jordi de Montemayor pogué escriure sense adulació en honor de mossèn Ausias March el següent elogi, que es pot aplicar a molt pocs altres poetes profans:

> *No fue Minerva, no, la que ayudaba*
> *A levantar tu estilo sobrehumano,*
> *Ni hubiste menester al rojo Apolo;*
> *Espíritu divino te inspiraba,*
> *El cual así movió tu pluma y mano*
> *Que fuiste, entre los hombres, uno solo.*

Fou Ausias March cavaller valencià, tan distingit en armes com en lletres, nascut de llinatge de catalans, havent arribat a viure fins a les darreries del segle XV, per lo qual ben bé es pot considerar la seva poesia com el cant típic i comprensiu dels sentiments pregons, rectes i forts de la nostra gent, quan estava en el zenit de sa carrera.

CAPÍTOL VI

JOAN LLUÍS VIVES

I. *Contrast de l'esperit d'aquest escriptor amb el dels anteriors. — El Renaixement i el Regionalisme. Cosmopolitisme d'En Vives. — Ses relacions amb els principals personatges de son temps i sa participació en el moviment general de la civilització. — Fi eminentment religiós de tota sa literatura. — Es proposà imitar l'empresa de sant Tomàs d'Aquino, de cristianitzar la ciència humana i fer-la encaixar amb la sobrenatural; n'ha reeixit?*

II. *Melcior Cano i Vives. — ¿Aquest pot ésser anomenat restaurador? — Cesarisme literari del Vives, propi del Renaixement, i ofici d'aquest últim en la transformació social: fou vehicle del cosmopolitisme i indirecta preparació lel Regionalisme modern. Caràcter d'aquest. — Breu exposició del pensament d'En Vives: ascètic i místic, filosòfic, sociològic, pedagògic, apologístic. — Llibre de* Disciplinis; *a pesar de son caràcter cosmopolític i de la influència del Renaixement guarda les qualitats de sa raça.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL. — *Ioannis Ludovici Vivis Valentini Opera omnia... a Gregorio Maiansio...* — Valentiae Edetanorum in officina Benedicti Montfort 1782. Les referències i cites són d'aquesta edició.

I

Dins d'aquest petit panorama espiritual que estem escrivint, en què cada home presenta un aspecte divers, si bé en tots es descobreix l'aire de la família catalana, el famós Joan Lluís Vives contrasta vivament amb els anteriors que aca-

bem d'estudiar. Ja no solament és un home nou, sinó una era nova; i essent el cabdal intellectual substancialment el mateix, fa son curs desviant-se del camí planer i popular, i apareix una nova forma més correcta, més senyora, més exquisida, però que, enlairant el pas intellectual, el fa menys assequible a la generalitat dels homes. ¡Com tomba el món en cent anys! ¡Quant fàcilment canvia l'esperit humà de gustos, d'habituds i de sistemes! El mestre Eiximenis i sant Vicenç Ferrer, posats enfront d'En Lluís Vives, ens demostren una manera piadosa, literària, filosòfica, política i social, molt diversa de la d'aquest. L'esperit racional es mou dins d'un horitzó diferent; el Renaixement ha enfonsat l'Edat Mitjana, i de la terra que havia produït acèrrims defensors, de l'antiga manera d'ésser, ampla, lliure i natural, Eiximenis, sant Vicenç i Ausias March, ardits impugnadors del nou pes i de la nova mesura amb què es pretenia nivellar totes les gents, ix un dels més illustres doctors del Renaixement, i qui, com els altres, vol estendre la nova forma a totes les afraus del pensament humà, tancant com dins d'un parèntesi d'oblit i antipatia, més o menys accentuada, els llargs segles qui llavoraren amb paciència i constància cristianes les noves nacions europees. Catalunya hi perdé amb la nova moda, i els homes illustres dessús dits, al fer-li la guerra, obeïen, potser inconscientment, a un instint de conservació de la forma nacional a què vivien aferrats, i que la revolució clàssica havia d'esgrunar. Perquè, a nostre humil parer, els canvis de dinastia i els casaments dels reis són circumstàncies, és cert, molt influents, mes no decisives per a capgirar un país, majorment tan lliure com el nostre; una força misteriosa i invisible, com la que produeix les alteracions geològiques, hi treballa: un nou esperit dóna un nou caràcter. El Regionalisme i el Renaixement són antitètics: aquell és el sistema natural, el desenrotllament de la primitiva cèl·lula social, que és la família, una forma que no ix de cap motllo humà, sinó que les condicions del país, les circumstàncies del temps, la influència de les doctrines i les lliures accions humanes, tot sots l'influx de la Providència, han

determinat; el Renaixement fou, com tota revolució, una forma *a priori*, un trencament de la tradició, un acte de la supèrbia humana, qui tracta amb menyspreu la sabiduria dels passats i sols té fe en la pròpia, violenta i despòtica, de què Déu es valgué, com es val de tota revolució, pel bé definitiu de la humana criatura. Per això el Renaixement, per terme general, fou cesarista, es befà sovint de les literatures populars indígenes, mirà amb menyspreu les llengües modernes, fins al punt de que el Vives, el més juiciós i moderat de l'escola, escriví que la llengua llatina, per la seva perfecció, era aquella en què devien tractar-se les disciplines sàvies; i, no obstant, en llengua catalana foren escrits el gran *Llibre de Contemplació* del Beat Ramon Llull, els quasi innombrables tractats de N'Eiximenis i tants d'altres que se n'escriviren des de tres-cents anys abans que ho fes En Lluís Vives...

Ja no és el gran escriptor valencià un català de l'escola casolana; és, emperò, un esperit qui serva les qualitats inherents a la nostra raça; *licet hispanus, vere erat cosmopolites,* diu l'erudit autor de la seva *Vida,* i de si mateix escriu que *Hispania genuit, Gallia aluit.* En efecte, nascut a València en el mes de març de 1492, en el carrer de la Taverna del Gall, en sa mateixa pàtria començà l'educació literària. Li tocaren per mestres homes de l'antiga escola, cegament aferrats a lo existent, això és, a l'escolasticisme de la decadència, d'una deformitat repulsiva, nascuda sens dubte d'haver-se democratitzat massa la ciència; però que tenia la bona qualitat d'amar el propi terrer, i, almenys a Catalunya, de conservar una certa identificació amb la llengua del país, amb la qual, com havem vist, casaren l'escolasticisme, el gran orador, l'illustre polígraf i el príncep dels poetes de la nostra terra, això és, sant Vicenç Ferrer, el mestre Francesc Eiximenis i Ausias March. L'illustradíssim biògraf del Vives qualifica d'*homo insigniter barbarus* el famós tortosí Jeroni Amiguet, mestre de la Universitat valenciana, qui ensenyà Humanitats al nostre Lluís. Escriví obres precioses per lo rares, en les quals traduí a la llengua catalana certs formalismes per a ensenyar, diu ell, als

joves molt breument l'eloqüència; i, enemic del famós Nebrija, restaurador de les Humanitats a Espanya, empenyà a son deixeble a que escrivís contra aquell unes *invectiones*, i sens dubte després el Vives, també elegant i clàssic humanista, tota sa vida ploraria aquest pecat literari. Sembla que la Universitat de València estava feta una misèria; per lo qual, Vives amb son instint literari se n'anà a París molt aviat, i fou deixeble, i de seguida mestre, en els grans centres literaris que s'havien despertat a la nova vida del Renaixement. Catedràtic de Lovaina en 1519, graduat de lleis a Oxford, lligat amb amistoses relacions literàries amb l'Erasme, al qual sol anomenar *preceptor* en les moltes cartes que li escriví; amb Tomàs Morus, més tard martiritzat per Enric VII, i avui alçat a l'honor dels altars per la Iglésia catòlica; amb Vergara, *theologo suo;* amb Manrique, arquebisbe de Sevilla, i *Questor*, com ell li diu, de la Inquisició, gran defensor a Espanya de les obres erasmianes; relacionat, en un mot, amb tota l'aristocràcia literària, devia també ésser-ho amb l'aristocràcia social i política. Perquè el Renaixement vestit amb l'esplendent mantell d'una alta i elegant literatura, prompte es guanyà la voluntat de les potestats eclesiàstica i civil, i ambdues acceptaren la missió civilitzadora per medi de les lletres, que s'atribuïa i que sovint empleà en contra del vell esperit escolàstic, que si bé deformat per lletges excrescències, posseeix un esperit formidable qui el fa immortal, reapareixent, després d'haver-se purgat, per a continuar sa missió docent en pro de la criatura racional. Tota reacció fàcilment exagera, mes el nostre Vives fou un dels més trempats i acompassats dins del Renaixement; i sens dubte per això el veiem aconsellant al Papa, a l'Emperador, als Reis, als Bisbes i als Pobles. Sa correspondència i sos escrits ens el mostren intervenint en el moviment religiós i civil de son temps. En la carta notabilíssima al papa Adrià VI, en la qual es descobreix que estava lligat amistosament amb el Pontífex, li diu que ha tardat tant a escriure-li, després de l'elecció, per a poder parlar-li més a pler, passades les trifulgues del principi, i que li demana

sobretot que procuri dues coses: 1.ª, la pau entre els Prínceps de l'Europa; 2.ª, la convocació d'un concili ecumènic, puix guardava la falaguera esperança de que es renovaria la unitat de la Iglésia, en mala hora rompuda, i seguint son sistema, allega en prova de son sentir la sentència de l'antiga sabiduria profana: *Amantium iras esse amoris redintegrationem.*

Aquest temperament pacífic i transigent el Vives el tingué en ses relacions socials; no, emperò, en l'ordre literari, lo qual fou potser causa del menyspreu injust que tingué envers els grans filosops de l'Escola. Però en sa interessantíssima correspondència amb els cabdills socials és sempre l'advocat de la pau i de la concòrdia; no que, com molts moderns filantrops, cregués que la guerra fos una cosa absolutament perniciosa, puix instruït per la sabiduria clàssica, sabia que la pau era també corruptora *malis nos pacis vexati,*[1] i que, per tant, era sovint la guerra, en mans de la Providència, instrument de purificació i de rectificació social. Mes li tocà viure en temps calamitosos, de discòrdia entre els esperits dels homes, i en les nacions entre si. Escriu a Enric VIII d'Anglaterra, amb qui, com després veurem, estigué íntimament relacionat, perquè procuri la pau entre el cèsar i el rei Francesc de França, i de pas, amb la veu de la moderació i del respecte, li parla de la conveniència de que el monarca tingui consellers lliures i estigui en contacte amb son poble. Però el monument demostratiu de l'esperit del Vives, en pro de la pau i de la concòrdia, és el llibre *De Concordia et Discordia,* que dirigeix i ofereix des de Bruges, any 1529, al cèsar Carles V. És indubtable que els grans esperits humans, i sobre tots ells el Mestre diví de la Humanitat, han ensenyat la concòrdia, ja que la discòrdia és la plaga incurable de la nostra raça. Per això després de recordar a l'emperador la gran glòria que l'acompanya, com ha tingut baix son poder el rei de França i el Pontífex de la Iglésia catòlica, li diu que

1. *De Concordia,* pàg. 375.

ami més mostrar-se instrument de la clemència, que no pas de la ira divina, abomina dels invents bèl·lics i així anatematitza l'invent de les bombardes (¡què diria ara!), que qualifica de *Satanae inventum,* i ponderant els grans mals que afligeixen a la societat, conclou ésser l'únic medi de guarir-los la convocació del Concili ecumènic, cosa molt faedora si l'emperador la protegeix. El pensament civilitzador del Vives; sa tasca nobilíssima, humanitària i cristiana, que es manifesta en tots sos escrits, és evident en aquest tractat. Té un caràcter universalista que li prové de la matèria que tracta i que és, sens dubte, com un precedent, nascut de les idees cristianes, del cosmopolitisme modern, que, degudament entès, és un dels més sòlids títols de glòria del nostre temps. El benèfic i poderós esforç en pro del bé públic de l'il·lustre apologista i propugnador de la pau social, fa que una bona part de ses cartes i molts tractats deguin considerar-se missatges de pau. Escriu a son amic Joan, bisbe lincolniense, confessor d'Enric VIII, perquè treballi en aquest sentit. Publica el llibre *De Pacificatione,* que es pot considerar com el complement del *De Concordia,* i el dedica a Alfons Manrique, arquebisbe de Sevilla, ponderant en ell la dignitat de la missió pacificadora, s'estén parlant dels grans Pontífexs pacificadors, exposa abundant doctrina dels antics sobre aquesta matèria, i fa veure com sobre tots, i més que tots, Crist és qui portà la pau als homes, per vici de la naturalesa, gairebé sempre discordants; i recordant la insuficiència gentílica per a atènyer tan gran bé exclama: *Non potest caecus caeco viam praeire...* i amb devoció afectuosa afegeix: *o quantum tibi mortales omnes debent Servator Christe Iesu...* I perquè les idees de llibertat absoluta i d'independència de les potestats superiors, que avui amenacen la civilització, aleshores tenien ja predicament, i el poble musulmà des d'Orient espaordia els homes de seny, qui veien el perill de que la civilitzada Europa caigués baix la tirania del Turc, per a alçar i rectificar l'esperit dels pobles cristians, escriu l'opuscle *De conditione vitae christianorum sub turca,* que es pot dir dirigit a aquells qui, despertades i desenfrenades les seves concupiscèn-

cies per les predicacions dels falsos reformadors, descontents dels prínceps cristians, cobejant una llibertat salvatgesca, deien que preferirien viure sots els turcs; i fins portats per l'herètica pravitat, simpatitzaven més amb ells que amb els vers cristians. Els pinta la condició de la illustre Grècia esclava, l'opressió de la fe que pateix, la falta d'illustració i fins d'humanitat dels dominadors, i recorda amb un fi sentit històric l'imperi oriental i el dia de la conversió de Constantí, que ell, citant sant Jeroni, no creia completa, sinó que entrà a la Iglésia, diu, *non ut verus ac plane christianus,* sinó circuït encara de la pagana pompa, volent unir la ciutat de Déu i la ciutat del diable, això és, Roma i Constantinoble; emperò molt més trist i nefast és el dia en què un poble cristià cau en poder dels infidels. Amb motiu d'això increpa els qui s'han fingit una boja llibertat *(speciem stultam libertatis),* desconeguda dels grecs i dels romans, rebutjant el pagar tributs, que sia permès obrar el mal, volent que l'autoritat perdi ses prerrogatives; de manera, diu rectament l'autor, que en lloc d'un príncep, en tindríem cent i la ciutat no podria subsistir.

En el tristíssim fet del divorci d'Enric VIII amb la nostra paisana Caterina, principi i fonament del deplorable cisma d'Anglaterra i de tantes i tan fortes commocions en aquell regne, i de retop en tota la societat cristiana, procurà també intervenir-hi el nostre Vives, demostrant un zel i una discreció que sols pogué ofegar la brutal passió de la luxúria, que tenia encegat el monarca britànic. El Vives tenia grans i amistoses relacions amb aquella família reial; de la reina Caterina en parla amb els termes més encomiàstics, com d'una virtut universalment reconeguda, i que s'ha fet un temple en el cor de tots aquells qui han oït parlar de ses desventures i de son nobilíssim comportament. És el nostre paisà, secular, l'afront d'aquells vergonyosíssims prínceps eclesiàstics d'Anglaterra, fautors de la luxúria i del despotisme reial. Féu oir a l'encegat monarca el llenguatge de la veritat i de la conveniència, i en sa carta a Joan Vergara conta com el rei el tingué arrestat sis setmanes, fins que el deixà anar amb la condició de que mai

més posés els peus en el palau. L'illustre escriptor conegué que perillava a Anglaterra, per lo qual marxà a sa amada ciutat de Bruges, des d'on, amb la data de 13 de gener de 1531, escriu una carta a Enric VIII, que el Mayans en nota marginal amb gran raó qualifica *immortalitate certe digna.* D'ella es dedueix que temia que el cardenal eboracense afavoria les males passions del monarca en lloc de dissipar-les. Comença afectuosament recordant-li lo molt que devia als reis d'Anglaterra, com fóra per ell gran satisfacció veure'ls placentment units, passant tranquils aquesta curtíssima vida, i com no té altre medi per a manifestar-los son agraïment, els escriu la present carta per a dir-los sa manera de pensar sobre els seus assumptes que tant interessen a tota la cristiandat. Que el rei fa preguntar a totes les Universitats la interpretació que deu donar-se al text del Levític: *Frater non ducet uxorem fratris;* que ignora lo que respondran, però que sap lo que s'ha de respondre. Que entregà ja un opuscle sobre aquesta qüestió al cardenal eboracense, i que, com no sap si l'ha llegit, li envià altre cop; mes, prescindint de la qüestió i fins del compte que cada un de nosaltres ha de donar a Aquell qui veu els cors dels homes, li demana que consideri lo que fa i on va. Que reflexioni les desgràcies d'una guerra entre els prínceps cristians a què s'exposa. ¿Per què vols, li diu, muller nova? No em penso que sia per a tenir un brevíssim plaer obscè; diràs, tal volta, que per a tenir fills que heretin el regne; però tens una filla d'índole admirable, amb ella pots cercar-te gendre a gust teu, i el fill no saps què seria; i recorda't que en aquest cas podrien esdevenir guerres en la teva Bretanya per la incertitud en la successió legítima; i fineix la carta protestant de que escriu així portat tan sols de l'amor que té a Enric VIII i a la Bretanya, de la qual per tant temps fou hoste. Ja veus, lector, la influència del Vives en els assumptes de transcendència social, sempre moderada, pacífica, cristiana i moralitzadora. La llum de la intelligència i l'amor del cor es manifesten evidentment com regits sempre pel principi ètic cristià, que informava l'ànima del gran escriptor.

De sa influència en lo que en podríem dir la civilització literària del Vives tan finament amada, no cal parlar-ne en aquest llibre, que no és una història literària; puix és ben sabut de tothom com estava posseït de les lletres clàssiques, les traduccions que publicà, els tractats didàctics que sobre la matèria escriví i l'exquisit gust de la forma que li feia mirar amb menyspreu les literatures populars. Però també aquí el gran escriptor manifesta un fi ètic, fuig de l'Art per l'Art i de la Ciència per la Ciència, que fins fa poc ha estat de moda, havent darrerament vingut un Art i una Ciència per la Carn; tota l'extensíssima literatura vivista és verament cristiana, tota s'encamina a un mateix i altíssim fi, i partint de la ciència del coneixement de si mateix fineix en el coneixement de Déu; *hic est cursus absolutae sapientiae, cuius primus gradus est Nosse se, postremus Nosse Deum.*[1] La *pietas nostra,* com ell bellament diu, és la que mou sempre sa ploma, mai perd aquest caràcter ni en ses relacions literàries amb l'Erasme i altres de sospitosa i fins viciosa ortodòxia, i el pensament fonamental del nostre Vives, son intent científic i literari, la meta del seu esforç, l'empresa que es proposà executar, ens sembla ésser la que tan meravellosament complí el nostre mestre sant Tomàs d'Aquino, això és, agermanar la ciència humana i la ciència divina, i amb més exactitud encara parlarem dient que volgué unificar-les, fent encaixar la ciència natural amb la sobrenatural. I aquesta idea no és una deducció nostra personal després de la lectura de les obres del Vives, en les quals sempre hi planteja aquest principi, sinó un propòsit que en més d'un lloc consigna explícitament el magistral escriptor. Posa la religió per base de la sabiduria en la *Introductio ad Sapientiam* i altres llibres per l'estil, vol la lectura dels clàssics, mes amb subjecció a la fe catòlica, sempre enllaça i barreja en el crisol de son recte criteri la sabiduria gentílica i cristiana; en els llibres *De Anima* parla agrament dels

1. *Introductio ad Sapientiam,* fi.

qui volien tractar les altes i difícils qüestions amb la sola llum de la raó, protestant ell de que vol tractar-les a la llum de la veritat, que és una, impugnant sempre que se li presenta ocasió el principi, aleshores molt estès i que ve a ésser la llavor del modern racionalisme, que una cosa pot ésser vera per la revelació i falsa per la raó. I en el llibre IV, capítol II, *De tradendis disciplinis (2.ª pars)*, explicant els motius per què ell escriu de *Prima Philosophia*, després que Aristòtil escriví μετα τα φυσικα, diu que ell no es dirigirà *ad gentiliciam lucernam... sed ad facem hanc solarem, quam Christus mundi tenebris invexit;* i més amunt, en un dels pocs llocs en què dóna a sant Tomàs la importància que es mereix, si bé quasi no se'n separa en la doctrina, parlant de com els pares de la Iglésia s'havien aprofitat de la sabiduria gentílica, cita el següent text de sant Jeroni, a qui era molt aficionat, que expressa amb una bella metàfora el procedir escolàstic i tomístic: *accipietur in connubium gentilis femina resectis unguibus et capillis, iuxta ritum filiorum Israelis.*

¿Reeixí el Vives en aquest magnífic propòsit, que és natural a tots els vers amants de la sabiduria, qui no van assedegats de la glòria mundana de l'originalitat, sinó de la veritat eterna i invariable? ¿Arribà a formular l'alta síntesi de la veritat natural i sobrenatural? És a dir, ¿obtingué, com els grans genis, aquella similitud de la divina intelligència, qui amb poques espècies intelligibles abracen una multiplicitat d'idees? És indubtable que no. Ell mateix confessa que no pretén fundar escola, ni que el segueixin els vinents; i és perquè al nostre gran crític li passà lo que succeeix a tots els qui exerciten molt ses facultats mentals en la crítica, això és, arriben a una espècie d'escepticisme, són excellents per a fer rònegues les humanes disciplines, però curtíssims per a bastir el noble edifici de la ciència. Ja Melcior Cano, illustre coetani seu, i gran restaurador i renovador de la ciència, li notà aquesta falla. L'alaba pels llibres *De corruptis disciplinis*, és a dir, mentre no surt del a missió de censor i esporgador, mes quan en els llibres *De tradendis disciplinis* ha d'organitzar

la ciència, aleshores, diu el celebèrrim bisbe canariense, *hic opus hic labor est*. L'egregi escriptor Menéndez y Pelayo, tan benemèrit de les coses catalanes i tan entusiasta del Vives, s'estranya de sa escassa descendència filosòfica, de que no hagi fet escola, malgrat son mèrit extraordinari; [1] mes, a nostre parer, la cosa no pot ser d'altra manera. *Ex nihilo nihil fit*. Un sistema necessita per base un element positiu; la crítica no és la ciència; l'observació arreplega materials, mes no dóna la traça de l'edifici; l'eterna mecànica de les construccions intellectuals tindrà sempre per instrument preferit el sillogisme, cap altre pot depurar tant la veritat; la història científica ens ensenya que els homes qui han fet dir a la ciència disbarats més grossos són els homes de l'observació i de l'experiència; és cert que aquestes foren principi d'un admirable desenrotllament científic, mes Aristòtil, i era finíssim observador, i els altres genis passats, quan escriuen de ciències racionals encara avui són els prínceps de la ciència; quan tracten de fets d'experiència els veiem, fins arribar als nostres alquimistes, negar-se en la superstició a consignar les més estupendes faules. L'observació pot ésser un *organum* per a cercar veritats contingents, mes mai serà l'enginyer qui edificarà el palau de la veritat; l'home és racional i sa obra preeminent, la ciència, ha de resplendir en tan alta qualitat.

II

Dos homes foren, sobre tots els altres, els qui en la península Ibèrica, després que l'escolasticisme es féu rònec, pretengueren bastir altre cop el noble palau de les idees, guanyant-se una fama universal. L'un nascut en les terres castellanes, Fra Melcior Cano; l'altre, en les belles riberes mediter-

1. *La ciencia española.*

ràmies que habita la gent catalana, Lluís Vives. Ambdós pretengueren donar lleis a la Ciència; mes, en honor a la veritat, reina del nostre cor, devem confessar que el castellà reeixí millor de l'empresa que el català. L'obra del Cano és encara avui dia un codi vigent; la magnífica literatura del Vives serà perpètuament amada dels homes d'esperit elevat, un ric past de la intel·ligència, però la ciència no compta tant amb ell. És cert que el nostre gran escriptor pot passar per pare de sistemes famosos, com notà en la centúria passada la *Vita* que va al davant de l'edició d'En Mayans, i en nostres dies l'il·lustre Menéndez y Pelayo; [1] mes dits sistemes, que donaren una forta envestida a les ciències, són reglaments regionals, no la forma permanent de la unitat de la ciència somniada pel Beat Ramon Llull, i trobada sense somniar per sant Tomàs. El vident de l'Illa Daurada, emperò, fou un precursor de l'escriptor valencià, ambdós una pulsació de l'esperit nacional, amic de l'observació, del coneixement immediat i enemic de certes armatostes científiques; però el Melcior Cano tingué un gran avantatge en l'educació intel·lectual sobre el nostre Vives. L'insigne teòleg fou fill de la tradició i coneixedor del nou horitzó que a la ciència s'obria, i així és que, sense enrunar l'antic edifici, pogué adaptar-lo a les noves necessitats, purificar-lo i enriquir-lo: el nostre gran humanista i filosop fou fill del Renaixement; i si el Cano guardava simpàtica memòria de son mestre, el gran Francesc Victòria, que li feia respectable la ciència dels passats, el Vives tenia memòria de les ridiculeses dels professors de València i sentia amb gran intimitat la influència dels prínceps del Renaixement, superbs enemics de la Mitjana Edat. Tragué, doncs, la ciència de sos termes, i si bé confessant-se i essent en veritat aristotèlic, rebutjà la ciència del filosop d'Estagira, representada per l'Escola, i prenent-ne la legítima, volgué amb ella fundar una ciència que resultà esquifida i desencolada. I no és que la vastitat

1. *La ciencia española.*

de mires del Vives fos menor que la del Cano; al revés, fou molt major, s'estenia de l'un a l'altre pol del món científic; mes, com ha succeït als moderns filosops de l'Escola escociana, venint després d'una era que abusà del raciocini discursiu, s'espantà de la raó, i a no ésser per la fe cristiana que alenava son gran esperit, s'hauria pascut pels camps florits, però enervants de la sola experiència. La sentència que plaentment allega de l'antiga sabiduria, *quod supra nos nihil ad nos*, la impressió que amb desolat esperit manifestà haver rebut de les contradiccions dels filosops, sembla que l'apocaren, impedint-li tal volta el seguir les grans vies racionals que, com els astres les vies astronòmiques, han seguit els prohoms de la humana intel·ligència. L'observació, la reflexió i el bon judici són les qualitats preeminents del nostre gran escriptor; potser les més útils, sobretot les menys exposades, per l'esperit humà en circumstàncies com les en què ell es trobava. Mes ¿l'obra del Vives fou restauradora com la del Cano, o revolucionària? Nosaltres creiem que no pot ésser dita restauradora en el bon sentit de la paraula. Es valgué, és cert, de materials ja existents per sa empresa de civilització literària, mes fou a cercar-los en els temps anteriors als cristians i als principis de la nostra Era, és a dir, en els pensadors grecs i romans, i en els antics Pares de la Iglésia; però l'obra humil, més sòlida i popular, de la gent del mig temps fou oblidada i tinguda en menyspreu. És cert que la introducció de tot element enriqueix una civilització, mes oblidar els elements presents, divorciar-se del poble real i tal com és, ridiculitzar la literatura amb què s'alimentava son esperit, no tenir en compte sa manera d'ésser i de sentir per a imposar un motllo més correcte, de forma més severa i més senyora, és, a nostre parer, contrari al lliure i expansiu esperit cristià i a la vera civilització popular.

I ara anem a escriure un pensament que potser escandalitzarà els elegants conreadors de la literatura i els doctes deixebles de la filosofia. Per nosaltres l'Eiximenis, amb tot i l'escòria de sos errors i faules, nascuts d'un criteri molt imper-

fet, mes divulgant i posant a mira del poble menut les altes veritats teològiques, morals, socials i polítiques, és a dir, generalitzant els humans coneixements, és més acreedor de la vera civilització que el Vives depurant-los, és cert, mes fent-los sols assequibles a la casta dels lletrats. El Renaixement fou una revolució aristocràtica feta en dany dels pobles, i entre tots aquests el català, qui, per una admirable precocitat, havia arribat a un extraordinari desenrotllament d'esperit, fou la víctima més sacrificada. El cesarisme literari del Vives fou inexorable, un sol cop havem notat que anomeni la llengua catalana, i aleshores en parla amb natural amor, puix mai la naturalesa queda enterament corrompuda, i és quan en el llibre segon, *Feminae christianae,* explica la importància que les dones tenen en la formació dels costums. «Després que el rei En Jaume, diu, hagué netejat la meva València de sarraïns (pel qual motiu la memòria d'aquell baró sempre serà fausta), es poblà la ciutat d'homes aragonesos i dones ilerdenses: els fills d'aquests aprengueren el llenguatge de les mares, *eum quem iam per plures quam ducentos et quinquaginta annos loquimur*». Sovint parla de la llengua espanyola en sentit de castellana, en un lloc afirma que els dialectes solen ésser molts en cada nació, mes que un és el principal entre tots, com a Espanya el castellà, o millor, *carpetà;* dels antics llibres catalans no se'n recorda, i en canvi, fet molt digne d'ésser notat, el Mayans, qui, malgrat son amor a la literatura clàssica, havia ja romput el jou del Renaixement i era amic del tomisme, defensant amb notes marginals a l'Angèlic Doctor del menyspreu del Vives, per simpatia d'esperit parla de la nostra antiga literatura, transcriu velles rimes, qualifica el poeta Jaume Roig d'*Anacreon Valentinus,* i és perquè l'anterior centúria, passat ja el fanatisme revolucionari del Renaixement, fou com l'alba de la reaparició feliç del Regionalisme en el camp de les lletres. I no volem deixar de consignar en aquest lloc que el maneig dels manuscrits i llibres catalans, procedents gairebé tots de les biblioteques dels frares, amb ses manuscrites notes marginals de diferents èpo-

ques, revelen que el catalanisme, perdut el culte públic, dins dels convents rebé sempre un filial i devot culte privat.

Mes si el Vives no fou en realitat restaurador, la seva acció representa en l'obra de les generacions un nou sediment, usant el terme dels geòlegs, que infonia una saba vigorosa, si bé sacrificava el Regionalisme existent i preparava una reaparició d'aquesta forma social, a què aspira, per exigència de la naturalesa, la humanitat lliure i civilitzada, en harmonia amb la manera d'ésser dels temps moderns. La fraternitat universal dels pobles ensenyada per l'Evangeli, la igualtat de tots els homes predicada pels apòstols, especialment per sant Pau, qui feien de l'accepció de persones un dels pecats més graves, són condicions que la Providència divina, segons ens ensenya la Revelació cristiana, vol que resplendeixin en la família humana; i el cosmopolitisme modern ajuda en aquesta part a l'acció divina. El Renaixement matà l'espontània manifestació de l'esperit; mes amb sa uniformitat, unida a altres poderosíssimes causes de l'ordre material, contribuí, almenys negativament, a preparar la humana societat per a rebre una civilització universal, de la que és un precedent la legislació internacional que cada dia veiem desenrotllar-se. El Regionalisme típic que ens delecta contemplar en l'Edat Mitjana, la diversitat de trajos i de costums, de jurisdiccions i de sobiranies, de literatures i fins de litúrgies eclesiàstiques tan interessant baix l'aspecte estètic, fóra una petita mania pretendre'ls en els temps moderns, puix la difusió dels principis socials del cristianisme, estrafets pels socialistes internacionals, demanava una forma més ampla que l'esperit cristià revelà al Vives, i que ha de donar al Regionalisme del pervindre, sortit dels temps passats, com la flor de la poncella, un esperit igual a l'antic, mes una forma molt diversa. El Vives formulà el nostre pensament quan, parlant de com el cristianisme ha restablert la integritat de la naturalesa humana, produint un humanisme o internacionalisme abans desconegut, assenta el següent principi: *Homo christianus mundanum se esse existimat, non contemptu civitatis suae tamquam exiguae,*

sed amore pectoris sui in cunctos se homines diffundente.[1] És indubtable que la Mitjana Edat, sobretot a Catalunya, conegué els principis socials de la llibertat, igualtat i fraternitat dels homes, que havem vist intimats en nom de Déu pel gloriós sant Vicenç Ferrer, mes el regionalisme d'aquell temps era determinat en sa forma externa, per condicions necessàries de sa social existència, per circumstàncies històriques transitòries, per lo qual la humana naturalesa, havent ja venturosament deixat aquell vistós embolcall de sa infantesa, deu, emperò, aferrar-se a l'esperit humà qui la informava. L'amor és el *glutinum* social portat pel cristianisme, mes la revelació de Crist, els elements sobrenaturals per Ell duts a la vida humana, no destrueixen, ans suposen els elements naturals i sobre d'ells es funden, fins al punt de que la deformació de la naturalesa fa impossible l'existència de la gràcia. Així és que, l'internacionalisme o humanisme, si vol atènyer una forma noble i adequada, suposa el regionalisme i s'ha de fundar sobre d'ell, de manera que l'amor que ha d'estendre's a tots els pobles de la terra, no ha d'ésser altra cosa que el foc de l'amor natural a la pròpia família i el propi poble, que el buf de la boca de Crist, usant un terme profètic, després estén a tots els membres de l'espècie racional creant un Regionalisme més humà, més flexible, gens antagònic, base d'aquella unió universal de pobles que l'ànima i el cos de la humanitat, això és, el cristianisme i el comerç, ensems demanen. El restaurament, doncs, de la família i de la regió, deu ésser l'objecte preferit del sociòleg modern; i del Vives, heretge del regionalisme, podem dir, que afavorí aquest de la manera que diem que les heretgies convenen a la Iglésia, essent instrument d'una seva major perfecció esdevenidora. Perquè si bé el gran escriptor, com havem dit, no sabé bastir el noble palau de la ciència, recorregué feliçment els reialmes d'ella, arrencà les males herbes que en ells creixien, i els adobà amb la sabiduria i el bon gust dels antics clàssics.

1. *De Veritate Fidei christianae,* pàg. 454.

L'ascètica, la mística, la pedagogia, la literatura, la filologia, la filosofia, la història, l'apologètica, la sociologia, la medicina i el dret, en una paraula, totes les humanes disciplines, donen testimoni de la competència del Vives, de la bella ordenació de son esperit i de sos esforços en pro del saber. És, emperò, de notar que sa doctrina argüeix un retrocés en el coneixement de la nostra naturalesa, respecte dels escriptors anteriors qui de bon tros no eren tan savis com ell. Potser millor que retrocés diríem indecisió. Aquella admirable unificació entre la ciència humana i la divina, que féu d'ambdues una sola peça, sense sacrificar els drets de cascuna d'elles, sovint es veu que s'escapa al Vives i així hi trobem aquell misticisme, més lligat de lo que sembla a primera vista amb el criticisme, que arriba a un menyspreu i desconfiança de la ciència humana; al revés de l'harmònica doctrina tomística, que ordenava, sí, tots els elements humans, mes tots els aprofitava i dignificava enllaçant-los amb la veritat primera. El savi que no arriba a atènyer aquest admirable secret, patent tan sols als humils, no és *sibi constants*, veu les falles de la sabiduria humana, la resplendor de la divina, i aleshores menysprea aquella; estudia la ciència divina, i trobant moltes exigències humanes en el ser social, que aquesta directament no satisfà, dubta d'ella, sense considerar que d'ambdues juntes, segons l'ordenació divina, l'home s'ha de valer per a fer sa via mundana. Amb el Renaixement es trencà el pacte sempitern del poble amb Déu; per això el poble queda sacrificat, i el Cesarisme, triomfant en totes les esferes, assenyala la desaparició no sols de la literatura popular, és a dir, de la literatura de tots, de tot el poble, formant-se aleshores una literatura aristocràtica i altra vulgar; sinó també del regionalisme, perquè aquells savis ignoraven el secret de les grans conciliacions, com desgraciadament també l'ignoren molts dels presents. Mai el Vives rebutjà la Revelació, al revés, la reconegué per mestra de la veritat, mes no sabé fer pariona d'aquella a la raó, muntant-la a sobirana dignitat; però com veurà el lector, pels breus apuntaments que segueixen, enriquí la ciència per medi de l'ob-

servació, posant-la en contacte amb la naturalesa, i l'esporgà de la ufana, ridícula i convencional, pròpia de totes les decadències.

III

Concretarem molt el nostre estudi sobre el pensament d'En Vives, puix per son caràcter cosmopolític i no haver escrit en llengua catalana, no demana una consideració tan acabada com ell es mereix, en aquest llibre, que no té el caràcter especial de crítica de sistemes filosòfics.

La creença molt justament governa la intel·ligència de l'home; i el Vives, pensador cristianíssim, pagà a Déu religiosament la primícia de son ric enginy amb excel·lents escrits ascètics i místics. La seva pietat, no obstant, la creiem nosaltres menys convenient i adequada, menys natural que la dels nostres antics sant Vicenç Ferrer i Eiximenis, entre altres. És una devoció aristocràtica en la forma, i en el fons menys susceptible d'ésser la pregària humana d'un poble fidel: s'acomoda més bé a un esperit particular, que al lletrat o filosop modern li plauria; mes no és la veu de la naturalesa humana dirigint-se espontàniament a son Autor; entre aquesta pietat i la de l'Edat Mitjana hi ha la diferència de la poesia acadèmica a la popular, i com nosaltres tenim presents aquelles paraules del Salvador, de que per a entrar en son regne és necessari fer-se com els pàrvuls, creiem, sense rebutjar en absolut les altres manifestacions, que la pietat que compleix millor l'ideal cristià i humà és aquella que casa amb tots els esperits. Escriví la *Introductio ad Sapientiam,* espècie de *Kempis* pels savis, una norma de vida del filosop cristià reduint i comprenent les tendències de l'esperit a la següent fórmula: *Tria sunt homini, quamdiu vivit, meditanda: Quomodo bene sapiat, quomodo bene dicat, quomodo bene agat.* Aquesta sàvia llei resplendeix perpètuament en l'esperit del nostre gran es-

criptor. La sabiduria és per ell una educació de les facultats humanes, i així totes les seves obres tenen aquest caràcter pràctic. *De rebus incorrupte iudicare,* veus aquí l'objecte de la Sabiduria, i tota la seva literatura exhala l'olor d'aquest principi. Usant un llenguatge popular podríem dir que tot son treball es dirigeix a un punt: a tenir sempre les balances ben afinades. La maturitat, no l'acuïtat del judici, és lo que estima; per això no vol saber massa, sembla que tem la raó, i totes les excellències humanes es troben per faisó eminent reunides en la Religió de Crist. Tem en gran manera l'esperit popular, puix *magnus erroris magister populus* (¿què hi diuen els defensors del poble sobirà?), i lo primer que havem de fer, afegeix, és *ut sapientiae studiosum a populari sensu abducamus et vindicemus.* A més d'aquesta ascètica sàvia, trobem també en les obres del Vives una mística piíssima exposada en diferents i interessants opuscles. La *Praeparatio animi ad orandum* ve a ésser lo que ara en diem un devocionari, per la gent sàvia, i és excellentíssim. Enclou l'oració mental i la vocal, donant a la primera una importància extraordinària, i potser fins excessiva, atesa la duplicitat de la naturalesa humana; posa meditacions i oracions pels actes principals i per les necessitats de la vida, i per a demanar les principals virtuts. Entre altres coses, convé notar un Comentari del *Pater noster,* devotíssim, i que, a nostre parer, mereix un lloc preeminent entre les innombrables exposicions que s'han fet de l'oració dominical. Ens recordà a nosaltres la del Tertullià, potser per la semblança que en cert punt tenen els autors. Són filosops qui preguen, homes qui estan sadollats de la terrena ciència, i cerquen la ciència de Déu, qui veuen amb evidència el llaç que lliga la criatura amb son Criador: *Pare nostre,* diu, veus aquí en dues paraules contingudes tota la Llei i els Profetes, que declaren les relacions entre Déu i els homes. Aquell és Pare i aquests tots germans. En les meditacions sobre els set psalms penitencials, a l'explicar les exaltacions i

depressions de l'ànima del reial Profeta, acut sovint als poetes clàssics, mes mai igualen la profunditat espiritual de la sobrenatural poesia del Rei d'Israel.

Orpheu iam reticeto, lyram confringito et Hermes,
. . . . . .
Nam citharam David caelesti pectine pulsans.
Aeterni nobis pandit operta Dei.

La devoció a Jesucrist, Déu i Home, és la preponderant en el nostre elegant místic. Escriu el *Genethliacon Iesuchristi,* espècie de poema tendrísim sobre el naixement de Crist, en forma semidramàtica, i posant en rima els càntics dels pastors; però encara demostra més sa pregona pietat en el *Sacrum Diurnum de Sudore Domini nostri Iesuchristi,* composició litúrgica, puix comprèn l'ofici, missa, sermó i meditació en honor de la sacratíssima suor del Salvador del món en l'hort de Getsemaní. També féu un opuscle en honor de la Verge Maria. L'haver escrit tals obres, rublertes de pietat, demostra l'esperit catòlic del Vives malgrat ses relacions amb els corifeus del Renaixement, i fins amb alguns de la rebel·lió protestant, i d'un cert menyspreu que manifesta pels doctors escolàstics i pels frares, defecte que s'explica per antagonisme d'escola, i per l'entusiasme per una nova forma, que si bé tenia ses excel·lències, entranyava gravíssims defectes, que contribuïren a destruir la magnífica i cristiana democràcia de l'Edat Mitjana, que a Catalunya havia arribat al zenit de la política humana.

Com el nostre objecte no sia altre que l'estudi del pensament, no parlarem del Vives com a humanista, si bé confessant que el coneixement de sa personalitat quedarà incomplet, puix sos escrits de *re literaria* tenen una importància cabdal, i demostren magníficament l'amplitud de mires de l'insigne valencià. Perquè per ell, com havem ja indicat, la literatura és un medi de perfeccionament de la naturalesa humana, un factor interessant de la vida civil, *unde in bonas*

artes eruditio Humanitas nuncupata est [1]. Tots els altres sers de la terra són, com ell diu allegant l'expressiu testimoni dels grecs, αφωνα, això és, sense paraula, essent aquesta el distintiu i el propi del nostre llinatge; per lo qual ensenyar-li a no pecar en la paraula és un dels millors serveis que se li poden fer. Acoblant els tractats *De dicendi ratione, De consultatione* i *De conscribendis epistolis*, resulta el Vives un eximi doctor de la conversa humana en tota sa extensió, de l'art de comunicar les idees, atenent no sols al mecanisme del llenguatge, sinó, a més, als obstacles que aquelles troben per a difondre's; mereixent ésser alabat de l'Erasme com *ingenium felix, sanum ac vegetum.* Les primors psicològiques abunden en aquestes obres, i son autor s'enamora de les llengües sàvies, de la llengua grega, perquè el viu poble hellènic sabé treballar el llenguatge de tal manera que el féu com la palpitació de son esperit. La puritat del gust, l'altitud de l'enginy i l'intent transcendental resplendeixen en el gran humanista; les doctrines aristotèliques formen la base de ses ensenyances fins al punt de proclamar a Aristòtil, en les arts liberals, *magnus in primis artifex,* si bé afirmant que l'objecte particular de sos estudis, l'afició més forta, la que creia ésser la seva missió, era la contemplació filosòfica.

Perquè la filosofia [2] és cosa tan alta, que l'home sense les altres coses queda home; mes sense ella, és fera. Sobre totes les escoles exalçà la peripatètica per l'extensió i excellència de sa doctrina, i a Aristòtil, son príncep, l'anomena *philosophorum omnium facile sapientissimus,* així com abans l'havia reconegut *Princeps mea sententia omnium philosophorum;* [3] mes, a pesar de tals alabances a la filosofia, portat de sa pietat cristiana, i vençut per una evident experiència, proclama reina de la ciència a la *Theologia mater* en una hermosíssima

1. *Introductio ad Sapientiam,* cap. XIV.
2. *De initiis, sectis et laudibus Philosophiae.*
3. Vol. II, *Prefaci.*

deprecació. L'admiració que el nostre escriptor sentia pel gran Aristòtil, resplendeix en el magnífic elogi que en fa en el tractat *De Aristotelis operibus Censura.* El reconeix príncep i principi de la cultura intellectual, impugna a *Plinius secundus,* qui, seguint els grecs, dava aquella dignitat a Homer, i amb l'eloqüent accent de la veritat, que pot comprovar qualsevol qui hagi llegit algun dels llibres de l'Estagirita, manifesta la meravellosa impressió que sa lectura causa per la manera com dels primers principis, per tothom admesos, s'endinsa en lo més pregon i amagat de la naturalesa de les coses, per la solìditat amb què estableix la doctrina i l'acuïtat amb què enruna les contràries, l'admirable ordre d'exposició, la frugalitat i claredat de les paraules, que no en sobra ni en manca cap, els axiomes tan encertats que dicta com sentències, que avui, passats tants segles, encara tenen per fermes les diferents ciències: qualitats que han fet del mestre d'Alexandre el patriarca de la civilització literària.

La lògica meresqué d'En Vives una especial predilecció. Els llibres *De instrumento probabilitatis, De explanatione essentiarum, De censura veri in enuntiatione, De censura veri in argumentatione,* contrasten amb els tractats lògics del decadent escolasticisme, alambicat i artificiós; acostant-se a la forma comuna, antitècnica, i constituint tots plegats una doctrina lògica, similar a la d'*El Criterio,* d'En Balmes, això és, a l'ús de tots els homes amants de la veritat, sortint de les formes racionals i necessàries i estenent-se pel camí de lo contingent o possible, doctrina profundament aristotèlica, i proclamant el sillogisme com la forma preexcellent i típica de l'argumentació.

¡Cosa particular del Vives! Ell, qui, com havem dit, en la Literatura general s'apartà del sentit popular, amà el gust acadèmic i enlairà l'art literari per sobre de la comuna comprensió, en el ram filosòfic, al revés, s'abraçà amb la naturalesa, interroga el sentit comú i vol fer planers els alts cims de la contemplació intellectual. Els tractats lògics que acabem de citar ho demostren, i el lector se'n convencerà encara més,

pel reduït extracte que segueix de sa doctrina metafísica i antropològica.

Així ja ho declara el segon membre del títol que posa als llibres de Metafísica: *De Prima Philosohia sive de intimo naturae opificio.* Puix és, en efecte, *obra íntima* de la naturalesa l'edificació de la metafísica, que els actuals positivistes rebutgen com a somnis i falòrnies, perquè atenen tan sols a la part inferior de l'home. Enclouen els dits llibres la metafísica peripatètica a la manera d'Aristòtil exposada, és a dir, procedint de lo conegut i incontrovertible a lo amagat i difícil, que l'autor il·lumina amb la llum dels primers principis i assenta, ajudant-se de la reflexió i de l'observació. És particular que exposa la doctrina escolàstica, coincidint amb ella, almenys en lo fonamental, sense que es posi a la boca el nom de l'Escola; lo qual sens dubte prové de que el seu és una espècie d'escolasticisme rediviu, despullat de la rústega escorça de l'Edat Mitjana, que a ell, perfecte hel·lenista, li causaria horror. I el comparem a l'escolasticisme perquè ja no s'acontenta amb professar la doctrina essencial de l'Escola, sinó que, a més, la llei de son discórrer és la mateixa de sant Tomàs, això és, la compenetració i aliança entre els principis de la filosofia i els de la revelació, sense que, emperò, mai arribi a aquelles indestructibles síntesis de l'Angel de les Escoles. Fuig fins de la nomenclatura escolàstica, i així a l'expressar els alts conceptes i principis de l'Escola, amb erudició i gust clàssic, cerca termes en l'antiguitat grega i llatina. Per a explicar la composició substancial dels cossos adopta la teoria de la matèria i forma, mes a aquesta, usant la traducció ciceroniana, l'anomena *effectio;* i el concepte d'*acte,* provinent d'Aristòtil, l'expressa amb el mot *energia,* que en les obres de l'Estagirita és concepte primari i germen de tota la filosofia moral. És clar que el Vives amb sa immensa erudició no s'acontenta amb Aristòtil, ni, com la turba dels escolàstics, accepta les teories tal com les trametia la llarga tradició dels segles mitjos; ell acut a les fonts, i la gran teoria de què tractem i'il·lumina amb la resplendor del diví Plató i corregeix a

aquest, quan al recordar que, segons ell, les formes tenien, com idees arquetipus, existència en la intelligència divina, modesta i pregonament afegeix: *nimisque Divina illa magnitudo ad angustias nostrae mentis a sapientissimo philosopho contrahitur*. Rebutja la transformació successiva de les formes substancials, teoria encara avui de moda en certes escoles, puix consistint la substància o essència en el ser, aquest no minva ni creix. Combat l'eternitat de la matèria, estableix l'existència de *formes separades*, o sia esperits, amb la divisió d'incorruptes, o sia àngels, ministres de Déu en la governació de les coses, i tànsfugues, o sia dimonis, sollicitadors de la voluntat humana envers el mal. L'observació li fa descobrir en la nostra naturalesa vestigis de la revelació; i la tradició filosòfica amb ses creences ho confirma: el desequilibri de l'home li obre els ulls per a veure un efecte d'aquella revolució íntima, obrada pel pecat original, que els antics filosops expressaren amb aquella doctrina de que l'ànima, en la vida present, està en el cos com un càrcer, purgant els pecats comesos en una vida anterior. Amb els filosops grecs estableix que la causa del món és la bondat divina; i amb eloqüència propugna que el fi de la creació és sobrenatural, que la finalitat de la matèria és espiritual, puix essent l'Univers un curs variable, inconstant, una ombra, ¿quina glòria, per si sol, reportaria al Ser infinit qui el crià? Le delectació que li proporcionaria aquesta inconstant i cega existència, ¿fóra digna de la saviesa i gravetat de Déu?

En el llibre segon, sobretot, és on el Vives amb superior enginy mostra com un nou i brillant caire de l'antiga i eterna filosofia, deixant el sistema de l'escolasticisme decadent que cercava la veritat *per longas arundines*, segons l'expressiva frase del Melcior Cano, i abraçant-se amb la naturalesa. Dotat d'una potència analítica penetrant, destria els elements del ser espiritual i material, desentranya els conceptes i categories sobre que disputen els filosops, i que formen com les anelles del raciocini humà; i l'anàlisi, l'observació i la contemplació, com ell alguns cops diu, fent recordar al gran Llull,

són l'instrument preferit en les seves investigacions. Mes, no cregueu que s'acontenti amb els documents o testimonis que li proporciona la naturalesa; no abdica de la facultat més noble de son ser; sinó que, mediant el raciocini, puja al coneixement de lo transcendental, i així parlant de les forces naturals afirma que són forces de Déu, que per Ell totes les forces són naturals, principi lluminós per a ensenyar-nos que el miracle és, respecte a Déu, un fet enterament natural, gens violent i sols extraordinari pel nostre limitat enteniment. És cert, emperò, que aquest pensament ja sant Agustí l'expressà amb eloqüència sobirana. Puja a les grans veritats dogmàtiques, observant la congruència entre elles i lo que la raó dedueix dels conceptes metafísics: així del concepte aristotèlic de l'*acte pur*, d'una operació perfecta i eterna, indueix aquella eterna generació *que la Sabiduria cristiana anomena Fill.* Basant-se en Aristòtil, rebat metafísicament la teoria atomística dels epicurians; i quantitat, superfície, punt, línia, extensió, nombre, etc., tot es pot dir, ho explica de conformitat amb la filosofia tradicional, base de la civilització literària de l'Europa.

El tercer llibre corona dignament l'obra, puix després d'analitzar i metafísicament contemplar l'acció, la vida, el moviment, el repòs, l'excellència o perfecció, puja a considerar les perfeccions divines; i al fixar-se en la immutabilitat de Déu, nota la coincidència entre el text de sant Jaume, de que en Déu *non est vicissitudinis obumbratio*, i el de Plató: *Aeternam illam pulchritudinem nullas vices recipere,* acabant per assentar la veritat de que les perfeccions i excellències divines són estampades, encara que imperfectament, en l'univers de les criatures.

També podem incloure entre els llibres metafísics del Vives el preciós tractat *De anima et vita.* No és una psicologia com les que s'estilen des de que la moderna filosofia partí en dues meitats la naturalesa humana; és una antropologia, nom de ciència que sembla modern, i que, no obstant, ja l'usa el nostre illustre filosop. L'antropologia, o sia l'estudi de

tot l'home, de la commixtió d'esperit i de matèria, és molt pròpia de la filosofia cristiana, que, gràcies al raig de llum celestial que baixa a la terra a l'encarnar-se la Sabiduria eterna, veié clarament el misteri de la nostra naturalesa. És cert que Aristòtil donà la resolució inicial de la dificultat a l'expressar que l'ànima és forma substancial de l'home; mes l'Estagirita camina insegur, és *tectus et vafer*, diu el Vives, al pas que la filosofia cristiana posa el peu ferm en el camí d'aquestes difícils investigacions. La doctrina vivista és, doncs, fonamentalment aristotèlica; mes son desenrotllament s'efectua a l'influx de la llum cristiana. L'ànima és forma substancial del cos, o, com diu el Vives, l'*effectio* de l'home, que determina el nostre ser i el constitueix en lo que és. El Renaixement pogué infondre al Vives certes preocupacions; l'amor a la forma clàssica i els defectes de la ciència escolàstica, ja decadent, excitar-li un menyspreu injust envers la ilustració humil i profitosa dels segles passats; mes la fe cristiana qui informava son privilegiat talent li manté el judici i el bon acert, essent una prova de la necessitat que la raó té de la fe per a salvar-se dels remolins d'idees que es presenten en les tempestats que esdevenen sovint en el curs de la civilització. Abomina ell dels disbarats de molts dels adeptes del Renaixement que imperits somnien, diu (com ho veiem en els *Diàlegs d'En Bernat Metge*), tractar les altes i difícils qüestions de l'ànima, sols guiats per la llum natural; nosaltres, afegeix, les tractarem no prenent pas per norma la llum natural, sinó la veritat, que és una tant en l'ordre natural com en el sobrenatural; i amb sa doctrina lliga, l'admirable anàlisi d'Aristòtil amb la lluminosa ensenyança dels doctors catòlics. Comença per tractar de les facultats i funcions humanes, pertanyents a la vida vegetativa, de l'assimilació, i de la generació, de la vida sensitiva amb l'estudi de tots els sentits, de la imaginació i de la memòria; passa després a la vida racional, provant lo que sia l'ànima i ses més nobles facultats; tracta de certs fenòmens que interessen al cos i a l'ànima, per exemple, del dormir i del somniar; de la vellesa, de la longevitat i de la

mort. Posa un interessant capítol sobre la immortalitat de l'ànima, acudint, entre altres demostracions, a la indestructible d'Aristòtil al dir que les operacions són de la mateixa naturalesa que el subjecte, i que, trobant-se operacions humanes independents de la matèria, havem d'afirmar la substancialitat del nostre esperit. Cita les opinions dels grans filosops de l'antiguitat qui més s'enlairaren en aquesta matèria, els quals, diu graciosament el Vives, mai volgueren condemnar a mort l'ànima *(damnare capite);* i acaba preguntant: ¿De què ve que en les altres qüestions sobre l'ànima s'acceptin com irrefutables veritats lo que sols es funda en lleugeres conjectures, i que es tingui per incerta la immortalitat a favor de la qual hi ha un tal cúmul de raons? I respon: Clarament es mostra existir una força corruptora i enemiga de l'home, qui procura posar en controvèrsia una veritat tan necessària, *a cuius perniciosissimis tenebris tueatur nos Deus, lux vera, et immensa.*

El terç llibre, dedicat als sentiments i passions, és un dels més interessants, i en ell el mateix autor manifesta creure's amb una certa primacia sobre els altres filosops, puix els estoics, diu, no feren més que enredar; i Aristòtil, de les passions humanes, més en tracta en la retòrica que en els llibres de filosofia. El literat, l'humanista, es manifesta en aquesta tractació que estudia la part més humana de l'home, aquella en què d'una manera més tangible intervenen les dues meitats de la nostra naturalesa. Nosaltres donem importància particular al Vives en la present matèria per dues raons: 1.ª, perquè sobre els psicòlegs moderns de l'observació té l'avantatge que, servant el concepte de l'home, propugnat per sant Tomàs, del compost substancial, estudia la totalitat del fenomen, no solament la part espiritual, és a dir, que és un verdader antropòleg; 2.ª, perquè per l'estudi antropològic, si bé mai, generalment parlant, s'aparta d'Aristòtil i de l'Escola, emperò usa principalment per a adquirir la veritat l'instrument de l'observació, com han fet modernament els psicòlegs de l'escola escociana, que predominà a Catalunya, i en la qual nosaltres aprenguérem la filosofia en nostres primers

anys; devent advertir que l'observació del Vives és molt més completa que la d'aquests últims, puix es refereix a les dues parts del compost. Així tracta dels afectes en ses manifestacions físiques posant un capítol *De lacrimis*, un altre *De pudore*, caracteritzant el fi moral de la vergonya dient que és *velut Paedagogus quidam*, coincidint en aquesta apreciació, com tal volta es recordarà el lector, amb l'il·luminat Doctor. Fa una classificació de sentiments o passions, i en posa alguna de particular en què denota son instint observador, com, per exemple, la *Zelotypia*, de la qual fa capítol especial com d'una forma particular de l'enveja, o sia, com diu el propi nom, *gelosia de la forma*. Aquesta traça observadora, expressada en un estil comú i planer, encara que elegant, lo molt i magistralment que acut al testimoni dels grans poetes, fan en extrem agradable aquest llibre, que escrit en llengua vulgar tindria molts llegidors; i si bé el sistema escolàstic de les humanes afeccions, que lleugeríssimament apuntem al tractar de N'Ausias March, és a nostre parer, d'un valor filosòfic superior, essent una generalització científica exquisida, afegirem, emperò, que la doctrina vivista enclou un tresor d'observacions. Serva del sistema escolàstic les principals línies; tracta primer de les afeccions concupiscibles i després de les irascibles, posant abans que tots els altres el tractat de l'amor, font de les demés afeccions. La doctrina de l'amor és completa: sa causa principal és la semblança, el nen besa sa imatge en el mirall perquè la creu un semblant a ell; Adam de sobte amà a Eva, perquè la veié *similis sibi*. La inclinació de l'amor és a baixar, així ho ensenya l'experiència humana, així ho diu la revelació divina. Déu és amor: l'amor del Criador a les criatures és infinita, perquè baixa; la de les criatures al Criador és feble, perquè ha de pujar. Altres cops és causa de l'amor, no la similitud, sinó l'harmonia. Els sers poden fundar, segons l'hermosa imatge del Vives, harmonia entre si; es poden correspondre com els diferents sons d'una tocata; i això engendra amor entre ells.

També la bellesa de la forma encén l'amor, perquè és com un raig d'Aquella perfectíssima de la qual totes les altres participen. Aquesta idea, com és evident, no és original del Vives i molt explícitament es troba exposada en un sentit teològic, que apliquen fins a les més grosseres passions, pels més antics pares grecs. L'amor pot recaure *in mentem,* i, de consegüent, la bellesa pot ésser intellectual; *in animam,* havent-hi, per tant, una bellesa discursiva; *in affectionibus,* trobant-se per lo mateix una bellesa afectiva. I fins mirant la infinitat de la humana naturalesa hi ha una inclinació, una amor *ad molem materiae* que l'autor qualifica de *valde turpidus.* L'amor desperta a l'amor, constituint per si sol una causa generadora de consemblant passió en el pròxim. Molta altra utilíssima matèria trobarà el curiós lector qui vulgui estudiar el Vives en aquests llibres *De anima et vita,* dels quals nosaltres solament donem una petitíssima mostra.

Fill de la pràctica raça catalana, el Vives, talent privilegiadíssim, havia de baixar de les altes investigacions metafísiques i antropològiques a les necessitats socials de la humana naturalesa, i ocupar-se en aquelles disciplines que regulen el bon ordre i concert entre els homes. Visqué en època de gran renovació en tots els rams de la ciència, en el principi d'una nova era, la societat experimentà noves necessitats i estímuls abans gairebé adormits; per lo qual la ciència jurídica i la ciència social convidaven el nostre escriptor a que es fiqués en sos dominis. L'afició al dret romà havia arribat a la mania, i ell, malgrat ses aficions clàssiques, fustiga alguns cops ses pretensions exagerades, com quan conta el desconcert que portà a l'Hongria, qui posseïa un dret consuetudinari, la introducció de les lleis romanes; i sobretot en la Sàtira que intitula *Aedes legum* es mofa d'aquells interminables comentadors, capaços de girar el cervell i desorientar els qui volguessin seguir els camins de la justícia humana. Però ara té interès particular el pensament del Vives en lo que pertoca a la ciència social; i encara que, dada la mole de ses

obres, sia insignificant l'extensió que ell dóna a dit estudi, és aquest de tal naturalesa que sembla fet exprés pels nostres dies, donant al mateix temps una mostra de la similitud entre el socialisme nascut en la Germània de la llavor del protestantisme, i el que avui té preocupada la civilitzada Europa provinent de la llavor del liberalisme. Un hom es convenç de que és el mateix fenomen, nascut d'unes mateixes causes, a tres segles l'un de l'altre, sols externament revestit d'accidents distints.

De Communione rerum, ad Germanos inferiores, és un hermós opuscle sobre el Comunisme, contundent, eloqüent i persuasiu. Ara en diríem un opuscle de propaganda de fi pràctic, nascut d'un esperit benèfic envers els homes. Explica la gènesi d'aquell comunisme germànic, procedent de la predicació luterana. Abans, diu, l'ordre de coses fundat en la pietat disfrutava de quietud, no hi havia cap antipatia contra d'ell; fins que es presentà un, com a plogut del cel i enterat confidencialment dels divins arcans, qui al principi amb moderació i fins encongiment, després d'una manera oberta i temeària, començà a disputar, a negar, a abolir lo que sempre la Iglésia havia respectat. *Ex dissensione opinionum ventum est ad dissidium vitae.* Es començà per la llengua i per la ploma, mes de seguida vingueren les espases i bombardes. Es començà la revolució pel ficte nom de llibertat, i per una pretesa igualtat dels inferiors al superior; però després reclamaren la comunitat de béns, fundant-se en la doctrina i en l'exemple mal interpretats dels primers cristians, i les coses arribaren a tal punt que, referint-se a ells, exclama el moderadíssim Vives: *Iam non secta haec est, sed latrocinium;* és la reproducció de les fetes d'Espartacus i de Catilina, de lo que fan els pirates en la mar, per lo qual no és qüestió de raons, sinó de bastons, puix vosaltres mateixos si fóssiu magistrats de les ciutats ho faríeu pel deure de defensar el poble. Segons el Vives, podien dividir-se en tres classes els homes d'aquell alçament: 1.ª Sos principals caps i magistrats qui són astuts, facinerosos, lladres desvergonyits qui s'han

proposat moure una torbació popular, que els permeti satisfer ses desenfrenades concupiscències i l'apetit de diner. 2.ª Altres qui, tronats per massa despeses que han fet, o per casos fortuïts que els han esdevinguts, esperen poder d'aquella manera viure sense treballar. 3.ª Una gran massa de gent popular a qui amb teories místiques i tontes s'ha enganyat, fent-los creure que el comunisme està conforme amb la veritat cristiana. Pel Vives els de la 1.ª classe són tan incurables com els lladres, adúlters i altres criminals, devent ésser com ells tractats; els de la 2.ª, encara que tenen alguna culpa, no hi ha en ells frau, per lo qual no mereixen pena de la llei civil, quedant per Déu el càstig de que sien mereixedors; els de la 3.ª classe són dignes de clemència i convé que sien instruïts en la vera doctrina. Tracta també del comunisme apostòlic, voluntari, avui encara existent en les comunitats de regulars; del comunisme cristià nascut de la caritat, que lliga amb el text aristotèlic de que l'amic és *alter ipse*, i amb el pitagòric, *omnia esse amicorum communia*, per lo qual la caritat fa totes les coses comunes quan és necessari, però *usu*, no *possessione*, mes discretament explica que la caritat fa comunes les coses *de mi a tu*, no les coses *de tu a mi;* i fins aquest comunisme no està manat per ninguna llei. De seguida entra a demostrar ésser impossible el Comunisme en l'estat actual de la nostra naturalesa, que les utopies platòniques foren rebutjades pels filosops com a cosa de riure, que la mateixa naturalesa les desfà, que en lloc de la comunió entre els homes portaria discòrdies, baralles, guerres i confusió indescriptible. El comunisme és rebutjat per la naturalesa racional, i sols és natural entre les bèsties. Alludeix als jueus impulsors del Comunisme; i argüint contra la idea de que amb ell es trobaria la igualtat entre els homes, amb pregona raó diu que aleshores seria major la desigualtat, si tenint els homes igual fortuna i condició, s'obligava a una part d'ells als treballs més penats i repugnants, que no pas ara en què la mateixa desigualtat entre els subjectes suavitza les diferències que en si porten els distints treballs, a què la

mateixa naturalesa obliga el nostre llinatge. Sadollat tot el llibre d'esperit cristià, amb l'expressió sempre ungida de la suavíssima caritat fraterna, fineix recordant a aquella encegada gent la diferència dels seus doctors amb els apòstols qui ens portaren la bona nova, i els exhorta a seguir les vies de Déu, úniques que procuren la pau i tranquil·litat i asseguren la vida eterna.

També tractà el Vives la qüestió del pauperisme en un opuscle que, juntament amb l'anterior, demostra com es fixava en les necessitats pràctiques socials, veient obrir-se en l'esdevenir una època de gran desenrotllament popular. En l'edició de què ens servim s'intitula: *De subventione pauperum, sive de humanis necessitatibus cum notis Fr. Ioannis Mayardi Cartusii.* El dedicà als Cònsols i al Senat de Bruges, a la qual ciutat manifesta estar tan afectat com a la seva València, puix en ella habità molts anys i fins s'hi casà. Consta de dues parts. En la primera parla de l'origen i de les necessitats humanes en general, explica en què consisteix la beneficència en son sentit ample i espiritual, i com la subvenció de les necessitats materials és tan solament una part d'ella, i dóna molta importància a l'educació. Exposa magistralment el desinterès que devem tenir quan exercitem la beneficènsia, sense que mai la ingratitud dels afavorits ens faci recular en el camí del bé, predica el menyspreu de la vanitat i de les altres passions que dissipen la beneficència; mes en aquest punt l'il·lustre filosop ens sembla massa estoic, tenint en compte les flaqueses humanes. La beneficència no deu fundar-se en la hipòtesi d'una societat perfecta que és irrealitzable, sinó en l'estat en què aquesta en aquell moment es troba; així ho féu sant Vicenç de Paül i sempre ho han practicat els homes apostòlics. Determina senzillament el caràcter públic i social de la riquesa, prenent aquesta paraula en el sentit més ample, i acudint a la sabiduria humana allega les antigues sentències de que ens devem a la pàtria i als amics, el *non nobis solis nati sumus,* i el sabut i interessant text de Terenci: *Homo sum: humani nihil a me alienum puto;*

però preferentment li serveix l'Evangeli, i així, per a provar el desinterès amb què estem obligats a fer participants de nostres béns el pròxim cita el *gratis accepistis gratis date,* prova després com la substància de la Llei cristiana, en lo que ateny a les relacions entre els homes, és la caritat fraterna, i demostra el caràcter general de la caritat que no fa distinció, ni accepció de persones, entre tots els reengendrats en Crist. En el segon llibre prova *com el cap de la ciutat deu procurar pels pobres.* S'ocupa dels perills morals i materials que en si porta la mendicitat, no sols envers la comunitat en general, sinó també envers els mateixos mendicants. Suposa que la mendicitat fou prohibida a la Judea, a Grècia i a Roma; que els moderns, volent també acabar amb ella, idearen diferents medis, com els treballs en els béns comunals, distribucions de moneda, etc.; mes l'autor va a proposar altres camins. A aquest fi distribueix els pobres en dues classes: els que viuen en les cases de beneficència, i els que viuen en ses cases, dels quals i de tota la seva família vol que se'n tingui un registre en cada parròquia. Proposa que s'elegeixin dos o quatre senadors que es cuidin dels pobres. Els estrangers seran enviats a son país amb un viàtic suficient; els altres capaços de treballar, que se'ls ocupi en alguna indústria o ofici; i aleshores el Vives fa una curiosa relació de les arts i feines que sense preparació poden practicar-se; a aquells que sien enterament incapaços proposa que se'ls doni la pitança dos cops al dia, però sense deixar-los vagarosos, almenys per raó de moralitat. Tracta també dels boigs, i molt especialment de l'educació de nois i noies com no podia de menys un home tan amic de la ilustració. Recordant els censors de costums de l'antiguitat, vol establir una censura de pobres exercida per dos censors gravíssims i de tota probitat, i amb ocasió d'això parla de la convenència d'establir una censura de la vida i costums dels joves rics, com a Grècia i a Roma, perquè inquireixin, com a pares, en què s'ocupen, com administren sos béns, etc. En quant a la dificultat econòmica, a la manera de subvenir a aquesta organització del pauperisme, proposa

les rendes ja existents destinades a pobres en les esglésies i hospitals, les collectes voluntàries, lo que es recollís en caixes posades *ad hoc* en certes iglésies, lo que les ciutats podrien estalviar disminuint concerts, espectacles i pompes ja que amb preferència a les diversions els magistrats deuen atendre a la sustentació dels pobres.

Com ha vist el lector en aquests dos opuscles, el nostre gran filosop toca una bona art de les qüestions obreres, i si bé avui aquestes presenten una major complicació, el Vives clarament assenta els dos perns en què perennement s'assentarà l'economia política cristiana per a tractar tals matèries: la necessitat ineludible de la desigualtat de fortuna entre els homes, i l'obligació del cap de la ciutat de proveir pels pobres i necessitats.

També convé fixar-se per a conèixer el tremp intellectual del Lluís Vives en l'afició que portà a la pedagogia, i reflexionar un moment sobre els principis pràctics que enclou en els opuscles que escriví de tal matèria. En la carta escrita a la reina Caterina d'Anglaterra, qui l'havia consultat sobre l'educació de sa filla Maria, posa com els fonaments de l'educació literària. Vol, com Quintilià, que aquesta comenci ja des de la infantesa i que abraci tot l'home; dóna molta importància a la memòria, la potència de la qual es multiplica amb l'exercici; i així, ordena que no es passi cap dia sense apendre alguna cosa de memòria; aquesta facultat promou l'agudesa de l'enginy i el desenrotllament intellectual de l'home, per això demana tant que sia exercitada; que el vespre, abans d'anar-se'n a jaure, llegeixi dos o tres cops lo que vulgui apendre i a l'endemà que ho demani a la memòria. Aconsella que la princesa rebi l'educació amb altres tres o quatre donzelles ben criades, puix així amb major estímul s'aplicarà més que no pas sola; que entre mestre i deixebles es parli en llatí; senyala els clàssics, pagans i cristians, amb què ha de fer-se, i afegeix que també pot llegir *De Griselide vulgata iam fabula.* Li diu que tingui un llibre en blanc on per sa pròpia mà es-

crigui lo elegant, graciós, etc., tant en el pensament com en l'expressió, que trobi en lo que llegeixi o oigui. En la 2.ª carta, *De Ratione studii puerilis,* exposa els mateixos principis i diu que el deixeble, a l'escoltar el mestre, mai deu anar-hi *penna et charta inermis,* que en la lectura sia sempre prest a apuntar tot lo interessant que trobi, i això no solament per a obtenir una collecció interessant, sinó particularment perquè així es queda més estampat en la memòria. Repeteix el consell de que l'estudiant parli en llatí; mes aquí afegeix una observació que caldria tinguessin molt en compte certes famílies qui donen a sos fills criats de qualsevol província d'Espanya, mentre no sia Catalunya, perquè aprenguin la llengua castellana; i dit consell és, que si l'estudiant està voltat de gent que parli malament en llatí, aleshores és preferible que parli en llengua vulgar, no sia que ja des de la infantesa prengui l'hàbit de parlar viciosament. Desgraciadament, el Vives no havem vist que en sos sistemes d'educació literària, es recordi de les llengües vulgars parlades per les nacions modernes; l'antiguitat era son ideal, mes nosaltres no vivim en els temps antics, sinó en els moderns... Famosos són sos bells diàlegs escrits a posta per a vulgaritzar la llengua llatina, i que poden considerar-se com part de sa literatura pedagògica; mes per sa extensió i per la importància de son contingut és digníssim d'ésser llegit el llibre *De institutione Feminae christianae,* dedicat a Caterina, reina d'Anglaterra. ¡Quina diferència entre aquest llibre i el *Llibre de les Dones* de Fra Francesc Eximenis! El Vives no es digna anomenar-lo, malgrat sa molta importància i que indubtablement el coneixia; la moda de fer el savi és la pitjor i més despòtica de totes, i així és que rubleix son llibre de doctrina clàssica, acut als filosops antics i als primitius Pares de la Iglésia qui escriviren de la matèria, arriba a parlar de *nostra lingua hispanica,* però no es recorda d'aquella llengua catalana de la que sa pàtria, València, fou el jardí literari, i en la qual sa ciutat nadiua estampa tan primorosos volums de poesia i prosa. A l'indicar els llibres que podran llegir en cita tan sols de

grecs i de llatins; fins interdiu els llatins de l'Edat Mitjana, plens molts d'ells d'altíssima doctrina, però la llengua dels quals ell amb menyspreu anomena gotollatina; i, no obstant, per boca de Juvenal fustiga la donesca pedanteria literària, que a nosaltres ens sembla que fàcilment produiria son sistema d'educació literària de les dones. Conté el llibre curioses notícies històriques sobre la matèria de què versa, sa doctrina moral és bona i molt catòlica, ama que les dones sien piadoses; i parlant[1] després de com el luxe les fa inútils pels deures domèstics, i engendra odis i divisions en les ciutats, recorda que a Barcelona, *in Laletanis Hispaniae*, segons la tradició dels passats, a conseqüència del comerç amb Alexandria, les dones dels comerciants es donaren tant al luxe i a la profusió, que superaven les dones dels nobles, lo qual ocasionà divisions i odis en la ciutat. Entengui el lector que el Vives no sols discorre sobre l'educació literària de la dona, sinó que en un sol tractat enclou tot lo que pertany, en tots els ordres i en tots els estats, a les dones, com ho féu amb tanta erudició i no menys gràcia més de cent anys abans el fecundíssim i franc menoret Fra Eiximenis.

Fermíssim creient, en totes les seves obres fins en aquelles en què tracta de matèries molt distintes de les religioses, és sempre el nostre filosop un apologista illustre de la santa fe catòlica, però en una de ses obres més extenses fa expressament l'apologia de la nostra Religió, prenent plaça entre els poderosos ingenis qui des de sant Justí i Tertullià, fins al comte De Maistre i al nostre Balmes, Déu ha enviat al món per fer compendre als homes son verdader interès. L'obra *De veritate Fidei christianae* és un monument de la saviesa i zel del Vives, adequat a les circumstàncies del temps en què fou escrit. Representa un moviment de l'esperit humà qui pugna amb l'estat intellectual de l'escolasticisme rònec, i amb

1. *De officio mariti.*

el descaminament i superbes pretensions dels savis del Renaixement. Reconeix la limitació de la raó humana; però sosté que no hi ha divergència, com volien els nous savis, entre ella i la fe, i que el ser racional ha d'ésser introduït a la fe mitjançant la raó, o sia, usant el llenguatge tomístic, que les veritats naturals són *preambula fidei*. Si Déu volgués seria prou la simple exposició de la fe perquè fos admesa; fou un voler de la Providència que les sobrenaturals creences cristianes s'introduïssin en els esperits, quan aparegueren sobre la terra, per medi d'una sobrenatural i visible recomanació que foren els miracles de l'època heroica del Cristianisme; i quan ja la Iglésia hagué pres possessió del món, sense faltar mai en ella ni el miracle ni altres sobrenaturals manifestacions, ha volgut deixar en bona part l'Home-Crist Jesús a l'esforç humà el sosteniment de son regne. La llarga cadena dels Pares d'ambdues Iglésies que el Vives cita acabant amb sant Tomàs, són la mostra d'un proselitisme nou en el món, i que serà etern, que, agermanant en un mateix discurs la fe i la raó, donant satisfacció a l'apetit racional i al sobrenatural de la nostra naturalesa, assegura al propi temps a la intel·ligència de no desbarrar, i a la fe d'ésser racionalment acceptada. Perquè el Vives recorda amb un cert escepticisme la inconstància de la doctrina filosòfica, l'oposició entre els filosops i les contínues contradiccions de les escoles; i així és que dóna especialíssima importància al sentit comú de la humanitat. Els misteris sobrenaturals no cauen baix l'escrutació de la nostra intel·ligència, *quae supra nos nihil ad nos*, diu, citant a Sòcrates; i, de conseqüent, devem rebre'ls amb acció de gràcies, i procedir com fem amb els raigs del sol, que directament no els podem contemplar, però que els veiem obliquament quan cauen sobre les coses: així contemplem Déu en sos efectes. Molt oportunament comença per tractar de l'home i de sa fi i de ses tres vides uterina, mundana i celestial; fent notar el desenrotllament successiu del nostre ser en cada una d'elles. Passa després a tractar de com Déu és autor i governador de tot lo criat, recordant, com ja observà sant Tomàs,

que la filosofia comença molt grollerament per ésser materialista, i que amb el treball i progrés de la humana intel·ligència, es féu espiritualista. Combat l'eternitat del món no sols amb arguments metafísics, sinó, a més, per lo moderna que és la civilització, per la present existència de la llengua hebraica que ell creu ésser per sa estructura *(similis linguae puerorum)* la de la infància del món; impugna els geòlegs de son temps, qui atribuïen a la terra una extremada antiguitat, recorda la inseguretat dels fonaments dels qui volen calcular l'edat del món, puix la mateixa civilització no pot servir de base, quan veiem l'estat dels pobles del nou món que s'acaba de descobrir, que és la que tenien tots els pobles tres mil anys enrera; de manera que científicament, a son parer, és impossible determinar l'antiguitat de l'humà llinatge. Tracta de si són habitats els planetes, i creu que sí en virtut del principi de finalitat, i conceptua que els habitants han d'ésser de condició superior a la dels homes, per la major excel·lència dels llocs que per habitació se'ls ha donat. Tracta també de la immortalitat de l'ànima, de la fi de l'home, de la multitud dels esperits i del pecat d'uns i altres. Al parlar dels esperits bons i mals, llueix sa erudició clàssica justificant l'existència dels mateixos amb passatges dels antics escriptors, assentant el fet evident del domini diabòlic en els pobles, així de l'antiguitat com moderns, qui no han obtingut la regeneració de Crist. Tot el primer llibre es pot dir que és un tractat *de homine* enriquit amb la sabiduria grega i romana. El llibre segon té per principal objecte Jesucrist. Explica l'existència de la màgia en l'antiguitat, introduïda pel dimoni amb un cert culte inspirat per ell mateix, essent reconeguda entre altres per les Lleis de les dotze taules. S'ocupa de les Escriptures qui vaticinaren la vinguda i encarnació de Crist. Allega el testimoni de Josefo referent al Salvador; prova la divinitat d'aquest; cita els testimonis de Plinius, Tacitus i altres sobre els cristians; i als qui diuen com és que sien sols els escriptors cristians els qui relaten d'una manera completa els orígens del cristianisme, respon molt categòricament: que és per

la mateixa raó que si volem saber bé les coses judaiques acudim als jueus, o les romanes i gregues, als romans i grecs. Tracta de la Resurrecció de Jesucrist, de la predestinació humana; i sempre la moderació racional és el distintiu de l'apologista. En els llibres terç i quart, explicant del mahometisme i del judaisme, usa la forma dialogada suposant una conversa entre un cristià i un savi d'aquelles lleis, de manera que sa lectura recorda els diàlegs del Beat Ramon Llull. El quint llibre el destina a tractar *De Praestantia doctrinae christianae*. Sosté que solament aquesta dóna una notícia excellent i sense titlla de la Divinitat, que els altres legisladors i filosops són insostenibles, que dels mateixos prínceps de la filosofia rectament s'ha dit: *Aristotelis doctrinam facere impios, Platonis vero superstitiosos et daemoniacos*. Que Crist és ver sol que illumina ambdós hemisferis, això és, la Iglésia i fins a més totes les sectes, puix totes les doctrines humanes han experimentat sa influència; la doctrina de Crist *antiquà* totes les anteriors, de manera que el llenguatge comú per *savis antics* entén els anteriors a sa benaventurada vinguda; que gràcies a Ell la poesia i la filosofia s'han purificat i engrandit; que fixà i illuminà les nocions transcendentals, que essent abans incertes i variables entre els savis, avui són comunes i fixes entre el mateix vulgo; que, com professa la nostra religió el principi de que el ver no és contrari al ver, admet i ama i protegeix totes les ciències i arts, cosa que no fan les sectes, puix des de les antigues a les modernes, totes han perseguit alguna ciència. Respecte dels avantatges socials dels cristianisme, observa que aglutina els temperaments més oposats en uns mateixos principis i sentiments; que, mitjançant la caritat anihila l'antagonisme que ix de l'oposició entre el *teu* i el *meu;* que és el sol que, allunyant amb ses resplendors les tenebres, ha restablert la integritat de la naturalesa humana, conduint al nostre llinatge a la consecució d'un internacionalisme o humanisme abans desconegut, que sense menysprear la petita pàtria on som nats, encén en el pit un foc que estén l'amor per tota la humanitat.

Aquest reduït extracte farà entendre al lector la vastitat i noblesa de l'horitzó racional en què es movia l'esperit del nostre illustre filosop, sa familiaritat amb els grans talents que ha tingut el món, i una manera de discórrer superior a les circumstàncies de temps i lloc que dóna un interès permanent a sa doctrina, essent aquesta d'aquelles a qui es deu reconèixer una vera potència educadora de les facultats humanes.

El llibre príncep entre tots els del Vives, on manifestà l'immens caudal de sos coneixements, sa competència en totes les disciplines literàries i científiques, i que era un home de pit per a empendre la immensa tasca de restaurar la república de les lletres, és, sens dubte, el llibre *De disciplinis*. Ja al principi havem expressat nostre judici amb poques paraules i senzillament sobre si el Vives era restaurador o revolucionari; tal volta res més diríem referent a aquesta matèria, a no ésser que sa principal fama, la categoria en què se'l col·loca entre els genis qui han ilustrat el món, és precisament la dels grans crítics, i si bé tots els llibres del Vives són crítics, aquell en què *ex professo*, assentant sa càtedra enmig del regne de la ciència universal, sospesa, judica, aprova o condemna és el referit llibre *De disciplinis;* per lo qual seria falta verdadera no dedicar-li algunes paraules tractant-se de l'escriptor més illustre eixit de la nostra raça i un dels qui més influència han exercit en la ilustració europea, no en una època endarrerida o d'ignorància tenebrosa, sinó en el temps d'una efervescència desencadenada del pensament, com fou el temps del Renaixement, llavor i principi de l'època moderna amb ses revolucions i heretgies, amb la persecució i sublimació de la Iglésia, amb el progrés i les ruïnes que ha ocasionat en tot el món civilitzat; època que fins avui dura, empenta que és causa encara dels terratrèmols que sovint se senten. Nosaltres no seguirem l'insigne escriptor en la crítica de les ciències particulars, ni en els projectes per a restaurar-les, acontentant-nos amb reproduir alguns de sos pensaments fonamentals. La primera part del llibre la inti-

tula *De causis corruptarum artium*. Assenta que la instrucció és base de vida civilitzada i de coneixement de Déu. Ell es proposa purificar les Arts, treure-les de les tenebres gentils i portar-les a la llum cristiana, de manera que es vegi que l'engany dels antics escriptors no era causat per vici de l'enginy humà, sinó del propi i particular; a qual fi usarà de raons naturals, no de principis revelats, per a no convertir la filosofia en teologia; mes comprovarà la filosofia i la ciència amb la llum cristiana, per a purificar la vella cultura, puix la joventut, nodrint-se amb errors gentílics, fàcilment cauria en la desgràcia eterna. Proclama a Aristòtil *omnium cuiuscumque aetatis scriptorum facile praestantissimus*,[1] però amb el mateix dret que l'Estagirita rebutjava de sos mestres l'inconvenient, ell també impugnarà del filosop lo que li sembli, com tampoc vol obligar els successors que segueixin ses petjades. Declara causa de la corrupció literària o científica el descuit del text primitiu i la divisió en escoles. Critica els doctors escolàstics perquè al filosofar i cercar raons naturals no fan més que allegar el text d'Aristòtil; enclou en aquesta censura sant Tomàs molt injustament, puix el gran doctor evidencia el fonament natural de les qüestions, i si algun cop cita secament el text aristotèlic, és perquè aquest de si mateix és evident. L'antagonisme de les escoles ha fet prevaler sobre l'amor a la veritat l'amor del partit: l'una escola declara heretges els de l'altra, i quiscuna menysprea la lectura dels escriptors de sa contrària. Malgrat l'admiració que manifesta per Aristòtil, declara que molts de sos principis són poc sòlids i, a més, anticatòlics: que no vol ésser novador, sinó restaurador, de manera que pretén sols seguir les petjades de nostres majors; mes les escoles les han corromput i son text verídic més aviat es troba en els còdexs arnats de les biblioteques que caigueren en mans de bàrbars, o que estan en país illetrat, que no pas els que tenen en ús la gent literata, corromputs *doctulorum audacia* i per copiants i estampadors.

1. Llib. I, cap. IV.

Ataca els qui donen tanta importància als gentils com als cristians, a Ciceró, per exemple, com a sant Jeroni i a sant Crisòstom. Nota, com a prova de la falta de crítica que dominava a Espanya, que, essent ell noi, havia oït, per a provar que un principi era exacte, allegar que el portava un llibre impremtat; mes en aquest punt poc havem avançat, puix avui mateix molta gent es troba que dóna més fe a lo que diu un diari, que no pas a lo que porta la Bíblia o ensenya el Papa. Fa una depuració crítica de les fonts científiques, de manera que recorda a l'insigne teòleg Cano quan exerceix la mateixa missió. El xerrotejar etern de les escoles corrompé el regne de la ciència; com les qüestions dels partits i son amor egoista, podríem nosaltres afegir, pertorben i corrompen el regne de la pàtria. L'extensió viciosa donada a la lògica perjudicà a la veritat, podent-se aplicar al cas el verset de Mimus: *Nimium altercando veritas amittitur.* Menysprea els compendis *(centones)* de lleis, medicina, filosofia, teologia, etc., i, extralimitant-se, estén la seva censura a la *Catena aurea* de sant Tomàs qualificant-la de rapsòdia, contra lo qual justament s'alça el collector Mayans, recordant com aquella obra de l'Angèlic és una exposició contínua, sòlida i verament àuria dels Evangelis, i fins en nota marginal el judiciós bibliòfil a la crítica dels compendis en general oposa la següent sentència: *Contemnendo parva amissa sunt magna.* Amb tremenda crítica aboleix la importància que ja en aquell temps s'havia volgut donar als sarraïns, es riu dels qui igualen Averroes a Aristòtil i el fan superior a sant Tomàs, el té per talent mitjà i, igualment que a Avicenna, el tracta d'infantil, brut, malvat, ateu, com igualment a tots els sarraïns en general. Prova la seva gran ignorància en quant als filosops i savis antics, puix equivoca i canvia noms i doctrines. Confronta trossos de la traducció d'Aristòtil per a provar que n'alterà gravement el sentit, si bé fa lleialment la protesta de que no ha llegit sos llibres mèdics.

Diu que no sap trobar cap raó per a explicar-se el partit que han tingut dits escriptors, fora que sia la seva impietat;

raó que potser també explica l'entusiasme que després del Vives han altre cop despertat entre certa gent, com ja anteriorment, en els temps mitjos, havia succeït; emperò el lector qui conegui sant Tomàs, recordarà la noblesa amb què l'antic frare tracta Averroes[1] a qui combat, la fonda simpatia amb què es dol de les angúnies que passà el savi mahometà cercant la veritat, i pot veure en la manera de sant Tomàs, i en la manera del Vives, un signe de l'esperit ample i lliure de la Mitjana Edat, i del caràcter superb i enterc del Renaixement. En el llibre VI tracta *de Philosophia morali corrupta,* i després d'enlairar l'ètica dels cristians sobre la dels antics filosops, pretén refutar Aristòtil en la doctrina de la beatitud. Prefereix en aquest punt Sòcrates i Plató, i exalça com a admirable i divina la definició que aquests en donaren dient que consistia *en l'amor i unió amb aquesta bellesa, sobre la qual no hi ha bellesa, que no té intermissions, ni ha de tenir fi, i que ateny al cap i complement de tots els béns.* Vives, amb raó, s'enamora de tan alt pensament, i fins alaba. Sòcrates perquè al tractar d'aquesta matèria diu que no vol seguir el vulgo, ni el pensament popular, sinó pendre per mestre el mateix Déu, o sia el Numen qui l'inspira. Mes, a nostre parer, el sistema ètic d'Aristòtil més positivista, en la bona accepció de la paraula, juntament racional i experimental, és molt més humà i demostrable; puja per graus de la felicitat íntima, corporal, a la suprema beatitud que col·loca en la contemplació intellectual. Sens dubte per això l'adoptà sant Tomàs, fent-ne punt de connexió de la raó natural amb la sobrenatural revelació. Per a refutar la doctrina d'Aristòtil sobre la beatitud, Vives la posa en contrast amb les benaventurances de Crist, acudint també als filosops qui despreciaven els béns temporals; mes el nostre escriptor s'oblidava de que al proclamar Crist benaventurats els pobres, els perseguits, etcètera, no parlava de la felicitat present i humana, sinó d'una beatitud futura, que es pot

1. V. *De veritate Fidei catholicae,* llib. III, capítol XLVIII.

aquí posseir sols en esperança, i d'una pau interna que de present gaudirien, mes provinent d'un origen sobrenatural. No anà encertat el Vives en aquest lloc al deixar a Aristòtil per poc cristià i massa humà; l'alta pensa de sant Tomàs coneixia que tot lo que és pregonament humà és perfectament cristià; i la sanció de la Iglésia, el sentit comú dels homes i l'aprovació de les generacions li donen la raó. Encarant-se Vives amb els defensors d'Aristòtil, els pregunta: ¿Per ventura direu que parla sols com a gentil i de llum natural? Doncs sapigueu que els platònics i els estoics amb la sola llum natural arribaren més a prop de lo que ensenya la revelació cristiana; lo qual, essent molt cert, no destrueix l'excel·lència d'Aristòtil, qui, seguint el fil del discurs racional, condueix l'enteniment fins a la revelació, essent son procediment demostrable naturalment, lo qual no es podria fer amb l'alta doctrina teològica de Plató, per lo mateix que té quelcom de sobrehumana. En Vives tenia molt d'artista i no és estrany quedés enamorat del geni fulgurant de Plató, i sentís poc atractiu, malgrat proclamar-lo príncep dels filosops, per l'ariditat d'Aristòtil, a qui acusa de massa amic del procediment dialèctic, argüint-li sa mateixa doctrina de que la dialèctica no és a propòsit per a excitar o temperar els moviments de l'ànim; mes el nostre escriptor oblidava que una cosa és la constitució d'un organisme científic, un tractat tècnic, i altra la doctrina destinada a ésser vulgaritzada, revestint l'estil comú i ordinari. La segona part la intitula *De tradendis disciplinis seu de institutione christiana.* És un pla d'estudis començant per les llengües a les quals, amb raó, té pel primer element de la cultura humana, volent, com Quintilià, que ja els pares i les dides tinguin compte d'ensenyar rectament de parlar la llengua nadiua als infants, passant de seguida a l'estudi del llatí i de les altres llengües sàvies; discorre sobre l'ensenyança de la retòrica, filosofia, dret, matemàtiques, etcètera, i, a nostre parer, se li pot aquí aplicar, quan tracta ja positivament de la ciència, no purament en sentit crític, l'expressió que li aplica el perspicaç Cano: *hic opus, hic labor est.* Sobre

la qüestió de si convé la lectura dels gentils, resol afirmativament mentre sien esporgats, allegant l'exemple dels Pares de la Iglésia i fins el del mateix sant Tomàs. Sempre se li veu la prevenció tremenda contra els escolàstics; mes, no obstant, parlant de la filosofia moral o dels costums, recomana la segona part de la *Summa* de sant Tomàs *scriptoris de schola omnium sanïssimi ac minime inepti.* Expressió vergonyosa per a referir-se al gran doctor, devent nosaltres aquí manifestar que, a nostre parer, el Vives, ja sia per sa educació clàssica, ja sia per les prevencions contra l'escolasticisme, era incapaç de percebre la labor especial de la ciència i de la literatura de l'Edat Mitjana; era una espècie de *caecus non iudicat de coloribus,* com ho prova, entre altres raons, que en to de censura diu de sant Tomàs que treu la doctrina dels escriptors sagrats i profans i de les opinions populars, i que, com en general els escolàstics, segueix el judici d'altri i no el propi seu o original; essent així que és el major elogi que es pot fer de l'Angèlic, el que escolta totes les veus de la humana naturalesa abans de donar sentència, no frisant per a donar-ne de pròpia, sempre que veu que dignament ha estat pronunciada.

Per les petites indicacions que precedeixen pots, lector, tenir algun coneixement de l'insigne fill de la nostra raça, el famós Lluís Vives, més cosmopolita que no pas català, nascut en l'època del Renaixement i informat per ell, i doctor illustre de dita forma, naturalment enemiga del Regionalisme, i la qual fou Cesarista en la política, en la literatura, en la ciència; mes, malgrat això, resplendeixen en el filosop valencià les qualitats que comunament adornen l'esperit de la nostra gent: maturitat de judici, moderació de les idees, amor del just medi en la vida pràctica i talent assimilatiu, podent ben bé assegurar el cardenal González,[1] a pesar d'haver viscut el

1. *Historia de la Filosofía.*

Vives enterament separat de l'escola tomística, que la seva filosofia substancialment es conforma amb la de sant Tomàs, que, com sovint diem en el present llibre, és la base i substància del nostre pensament nacional.

CAPÍTOL VII

BREUS INDICACIONS SOBRE L'ESPERIT DE L'ESCOLA JURÍDICA CATALANA

Aptitud jurídica de la nostra raça. — Text de Nicolás Antonio. — Regla de prelació de lleis donada per En Jaume I, que permeté el desenrotllament natural de l'element jurídic. — Importància dels pràctics. — Allusió als concilis tarraconenses, i energia d'ells en conservar el dret propi. — Igual circumstància es troba en la jurisprudència civil. — Potència harmonitzadora i assimilativa en els nostres juristes: Jaume Callís, Belluga, Fontanella, D. Sebastià de Cortiada.

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL: *Antiquiores Barchinonensium leges,* quas vulgus *usaticos* apellat cum commentariis supremorum Iurisconsultorum Iacobi a Monte iudaico, Iacobi et Guilermi a Vallesica et Iacobi Callicii. — *Commentaria super Usaticos,* de Marquilles. — Els llibres de Callís que se citen en el text. — *Collecció de Concilis tarraconenses,* per l'arquebisbe Costa i Borràs. — *Speculum Principum* D. Petri Belluga Valentini iurisconsulti famosissimi. — *Decisiones Cathaloniae Senatus,* de Peguera. — *De Pactis nuptialibus,* per Ioannem Petrum Fontanella. — *De officio Iudicis et Advocati,* per Xammar. — *Discurso sobre la Jurisdicción del excelentísimo señor Virrey y del excelentísimo señor Capitán general del Principado de Cataluña,* por el Dr. D. Sebastián de Cortiada.

La jurisprudència, cosa essencialment pràctica, exercici, com diu son nom, no directament del raciocini, sinó de la virtut intellectual anomenada prudència la qual consisteix en l'excellentíssim hàbit d'acomodar la regla de la raó a les exigències i necessitats de la vida, que és reina de les virtuts racionals i noble imatge de l'atribut, diví de la Providència, devia trobar, per arrelar-se fortament en ella, molt adequada la nostra gent, per les qualitats que propis i estranys han reconegut sempre en l'esperit català. L'illustre Nicolás Antonio formulà dignament aquesta sentència a l'escriure que Catalunya sempre havia produït egregis barons de gran maturitat en la ciència del dret i també en les altres; i per a designar la patriòtica, encertada i sempre útil direcció dels nostres juristes a defensar i fecundar les taules de la Llei del nostre poble, amb clàssica i severa eloqüència afegeix: *Quamplures Cathaloniae iurisconsultorum hanc Spartam*[1] *Usaticorum explanandorum sibi adornandam delegisse.*[2] Virtut espartana, en efecte, han tingut els jurisconsults catalans en la defensa de les lleis de la seva terra, i en diferents conflictes que ha passat el nostre poble, han sempre pledejat heroica i sàviament per la salvació de l'Arca Santa. Lleis de la terra les anomenaven tant en català com en llatí, perquè ho són, com són de la terra les muntanyes i els rius i les costes; producte i imatge de sa substància, nascudes de les mateixes entranyes de la societat, no del cervell d'un príncep o d'una cambra legislativa. No és la nostra missió estudiar l'evolució del dret en la societat catalana; dedicat aquest llibre a l'estudi del pensament, a la crítica de la tradició intellectual del nostre poble; sols molt lleugerament tractarem de l'escola jurí-

1. Els primorosos escriptors d'aquell temps usen sovint el mot *sparta* com nom comú en el sentit de part, lot, etc.; mes l'estar en lletra majúscula fa que en el cèlebre canonge hispalense deguem pendre dita paraula en sentit metafòric i allusiu a la república a qui féu immortal l'obediència a ses severes lleis.

2. *Bibliotheca Vetus*, pàg. 198.

dica, confessant, emperò, que ella és la més esplèndida manifestació del caràcter nacional i la demostració més tangible del tremp de l'esperit català; ja que la sapientíssima providència dels fundadors de la nació disposà les coses de tal manera, ordenà la regla jurídica amb tal discreció, que el poble s'anà edificant la llei així que l'havia menester, com les abelles van fabricant sa bresca. La cristiana inspiració d'En Jaume I, que el seu confessor sant Ramon de Penyafort, seguint la tradició de la Iglésia, estampà a sa manera en el Codi de les Decretals, de que el bon sentit i la raó natural suplissin les deficiències dels usatges i costums locals, fent abstracció del dret, canònic i romà, fou com el germen de que anés creixent la legislació al compàs del poble i seguint l'estructura d'aquest, com la pell adaptada perfectament al cos que havia de vestir. I anomenem inspiració cristiana aquesta regla de prelació de drets dictada pel gran Rei, perquè ja l'erudit Bosch, en sos *Títols d'honor de Catalunya* (llib. V, cap. XXII), i després en nostre segle D. Pere Vives i Cebrià, agudament notaren que a l'establir com a supletori del nostre dret civil el bon sentit i la raó natural, no es feia altra cosa que aplicar al dret civil la regla d'interpretació que els doctors escolàstics anomenaven *epiqueia,* i que consisteix en estendre la llei escrita fins a aquells casos que en realitat no conté, mes que per raó d'equitat deu emparar. D'aquí que els nostres jurisconsults fossin anomenats pràctics, que les obres cabdals que escriviren tinguin per títol: *Decisiones, Resolutiones & Senatus Cathaloniae,* perquè el dret era format per la Jurisprudència i la consuetud, és a dir, emanava de la *vis societatis* i no de l'apetit de legislar; i aquesta manera d'ésser contribuïa a que sortissin tants d'homes prudents en el dret, del nostre llinatge, ja per si, com havem indicat, naturalment apte per a tan noble funció social. Perquè funció social més que engendrament especulatiu de la raó és l'ofici de legislar; i de la vella Catalunya sortiren els homes prudentíssims qui arreglaren la legislació de la universal Iglésia i d'instituts religiosos particulars, com sant Ramon de Penya-

fort; els furs de la noble terra aragonesa, com Vidal de Canyelles, que els comentadors d'aquell dret reconeixen com a legislador i anomenen *alter Tribonianus,* qui contribuí a la formació dels costums de València i qui assistí en aquesta ciutat amb operositat fecunda al concili que s'hi celebrà per a cristianitzar-la, després de la reconquesta; i, en una paraula, Catalunya fou a Occident, es pot dir, la primera nació qui posseí codis civil i mercantil, per lo qual ben bé podem contemplar en nostra modesta i gravíssima pàtria una semblança, com havem dit en altre lloc, amb la gran Roma.

En igual grau que la legislació i la jurisprudència civil, denoten l'aptitud jurídica de la nació catalana els monuments canònics que ens resten de la Província eclesiàstica tarraconense. Havem fullejat, no estudiat, les col·leccions de concilis celebrats pels qui foren nostres pares en la fe i en la vida cristiana, mes és suficient aquest coneixement incomplet per a trobar justificada l'opinió de l'insigne arqueòleg eclesiàstic, qui afirma ésser els concilis tarraconenses de tanta importància, que per si sols bastarien per a fer la glòria de la província qui els produí. Son esperit civilitzador, nascut de la llum cristiana, és evident. Sovint s'hi troba manada la fundació d'escoles amb béns eclesiàstics, essent notable la disposició d'un concili reunit a Lleida en el segle XIII, manant ja en forma general la institució d'escoles, puix disposa que amb béns eclesiàstics se n'estableixi una en cada ardiaconat. L'esperit nacional els portà a dictar un decret en el segle XIV prohibint l'elecció de vicaris generals, oficials i altres qui tinguessin jurisdicció eclesiàstica en favor de persones qui no fossin naturals de Catalunya, Aragó, València o Mallorca; així com dos segles abans un concili reunit a Tarragona i altre a València posen pena d'excomunió a l'arquebisbe de Toledo, si es fica en la nostra província fent-se precedir de la creu, concedeix indulgències o bé usa palli. L'amor als pobres, el principi de que la justícia a tots es deu, i que s'ha de proveir a tothom dels medis necessaris per a la defensa de son dret, els excita a crear en el segle XV en tots els bisbats

advocat i procurador de pobres; els quals seran pagats de la renda de les respectives mitres, quedant-los severament prohibit que *quovis colore* puguin cobrar drets; decret que més tard el famós Antoni Agustín enclogué en sa col·lecció canònica. De la valenta amor a la justícia dels nostres concilis és prova la feta dels templaris, tan coneguda de tots aquells qui han saludat la història pàtria. De son amor a la puresa de la fe, de la il·lustració de la fe seva, en responen no sols les enèrgiques condemnacions de les sectes del segle XIII, de què en altre lloc havem parlat, corruptores de la veritat, destructores del bon ordre humà, com les d'ara; sinó també la falta de contemplació amb què anatematitzen les supersticions, per més que es vesteixin amb la capa de pietat cristiana, prohibint les oracions no aprovades per la Iglésia, el ficar la Vera-Creu i les sagrades imatges en l'aigua en certes processons, abusiva pràctica que un elegantíssim escriptor castellà, més conegut per l'exquisitat de sa literatura que per la soliditat de sa fe, es complau en ridiculitzar com existent encara en sa terra; el portar les criatures mortes sense baptisme a la iglésia per a fer-les tocar amb les sagrades relíquies, i altres moltes que podrien citar-se i que proven el ferm criteri jurídic que presidia en nostre país en el govern de la societat cristiana. Fermesa catalana i cristiana que manifestaven els nostres prelats d'una manera particular quan tractaven amb els Prínceps, puix com escriu el savi Costa i Borràs, arquebisbe tarraconense, en la col·lecció que publicà d'aquests concilis, en aquestes venerandes reunions el delegat del Rei, fins essent, com sovint succeïa, persona eclesiàstica respectabilíssima, era, sí, rebut amb gran cortesia, generosament se li concedien els subsidis que demanava, però mai era admès a les sessions, tractant amb ell separadament els assumptes pels quals era enviat al concili.

Aquesta acompassada i enèrgica forma jurídica de conservar el propi dret que veiem en la vida eclesiàstica del país, fins davant de poderosíssims Prínceps, es troba igualment en la vida civil i podem dir que ha durat fins els nostres dies.

El ferm llenguatge d'En Jaume Callís quan diu que suportà les inquínies i ingratituds dels altres consellers reials per a complir com a bon advocat del fisc en la defensa dels drets públics i particulars en els temps dels reis Ferran i Alfons en què exercia dit ofici, perquè tenia molt present lo que diu el papa Innocenci *in c. cum in cunctis* declarant al fiscal qui no s'oposa als consellers, quan van contra justícia, incurs en el mateix pecat que aquests, i que ell, Callís, més s'estima servir a Déu que al món; el confinament a Almansa, *in regno Castellae,* i després la presó en una torre de València, on estigué emmanillat, segons ell llastimosament conta en el *Speculum Principum,* el famós Pere Belluga, valencià, per haver defensat els drets de la terra en les Corts durant la regència de Joan, rei de Navarra, en absència del rei Alfons; el patriotisme d'En Fontanella, conseller en cap, davant del marquès de los Vélez, i la fruïció amb què conta en l'obra de *Pactis nuptialibus* les fortes reprensions que es donaren a un cert cavaller per haver dit al duc de Fèria, aleshores lloctinent de Catalunya, que el *potentissimus Rex noster Philippus* no estava obligat a venir personalment a celebrar les Corts en l'any 1599, són fets constants en la nostra història jurídica fins arribar a la commoció, a la unanimitat d'esperit que havem pogut contemplar a Catalunya amb motiu de la publicació del Codi civil espanyol, en què Prelats, capítols, acadèmies i altres corporacions, sense distinció de filiacions polítiques, tothom reivindicà la independència de la pròpia vida civil, rebutjant imposicions forasteres. Perquè és d'advertir que els catalans ja des de molt antic han tingut un amor pregoníssim a l'Esparta de ses lleis, usant l'hermosa frase de Nicolás Antonio, de la força i saviesa del qual han considerat que provenia l'estabilitat, fermesa, fecunditat i llibertat de sa vida civil. De la Universitat de Lleida, tan genuïnament catalana, ix ja a principis del segle XV el barceloní Jaume Marquilles, prevere, *qui sum filius Gymnasii Illerdae,*[1] com diu ell ma-

1. Prefaci.

teix, i que, considerat com a pare dels demés jurisconsults catalans, ha tingut una fecundíssima successió que sempre ha mirat amb respecte els *Commentaria super usaticos* del prevere barceloní, qui després fou vice-canceller del rei Martí, qui sempre porta la saba de la universitat indígena de què es gloria d'ésser fill; i quan més tard els usatges han sigut glossats per Jaume de Montjuïch, Jaume Callís i Jaume Guillem de Vallseca, apareix com un monument patri l'edició del bell codi català amb els comentaris dels dits jurisconsults *ne leges vetustiores nostrae civitatis tam utilissimis immo necessariis tam diu carerent commentariis;* i Jaume Callís, en el pròleg de la compilació, donant mostra del criteri jurídic que es perpetuarà a Catalunya per l'evolució de la llei nascuda de les entranyes de la terra, verament autònoma, formada de la generalització dels fets, acut a Dionís i a Aristòtil per a formular el principi o gènesi de les lleis, quan declara que és cosa divina *reducere infima per media in suprema,* contradint ja els ideòlegs i aprioristes qui pertorben les naturals lleis de les societats, i volen acomodar la terra a les lleis i no les lleis a la terra.

De des Marquilles fins a D. Pere Vives i Cebrià, es pot formar una abundantíssima biblioteca de comentadors del nostre dret indígena; nosaltres devem solament pendre el pols de tan interessant literatura jurídica, per a comprovar que el ritme de son pensament es correspon perfectament amb el del pensament nacional. En efecte, el sentit pràctic i la moderació, expressats per una notable potència intellectual harmonitzadora i assimilativa, unida a una amor constant a la pròpia llei, resplendeixen en els nostres juristes; i devent escollir alguns d'ells, per la comprovació d'aquesta veritat, ens fixarem en primer lloc en Jaume Callís, un dels doctors més interessants de la ciència jurídica catalana, i per nostre gust el primer de tots, per l'admirable aliança que sap fer entre l'element indígena, la institució nascuda a Catalunya, amb el dret general i la ciència especulativa de les lleis. És Callís un verdader escolàstic, no sols per son sistema d'aliar

lo present amb lo passat, per son esperit senzill i cristià, per la tendència a fer pràctica i assequible la ciència, sinó pel desenrotllament lògic de la matèria, per la manera natural amb què la divideix i explica desfent els *dubia* que es proposa, i reflectint en l'exposició una llum de verdadera evidència. Cavaller de Vic, allí escriví part de les seves obres, i traslladat més tard a Barcelona, en ella i en el monestir de Sant Cugat del Vallès acabà de publicar els llibres que el faran eternament benemèrit de la pàtria catalana. Fou home de molta pràctica en els assumptes curials, segons ell mateix explica, puix en l'*Extravagatorium Curiarum* refereix que, tenint alguna ciència del dret, i molta experiència, per l'exercici que d'ell ha fet per espai de trenta anys en la Cúria arquebisbal de Tolosa, en la del Principat de Catalunya, en la de Vic i en la de Barcelona, i seguint alguns cops la Cort reial com a conseller, es creu obligat, diu amb l'accent del patri amor, a escriure aquest tractat perquè *quilibet tenetur dirigere rem publicam cui nascitur*. És aquest llibre un verdader tractat del dret constitucional de Catalunya. L'escriví en el monestir de Sant Cugat, amb motiu de les Corts allí celebrades en temps d'Alfons IV, a l'objecte de popularitzar el dret públic de Catalunya.[1] Assenta com a principi fonamental que el Rei a Catalunya, en virtut de constitució paccionada i jurada, ve obligat a celebrar Corts, que abans devia celebrar-les cada any, i que després de vàries vicissituds, que declara, almenys ara deu cada tres anys reunir-les. Divideix el tractat en vuit *Dubia* i subdivideix aquests. Els títols d'aquells són els següents: Primer: Origen del nom Cúria o Cort. Segon: Accepcions de la paraula Cúria o Cort. Tercer: Quan deuen ésser convocades a Catalunya les Corts generals. Quart: Com es convoquen. Cinquè: En quin lloc de Catalunya deuen ésser convocades. Sisè: Quins deuen ésser convocats i com hi deuen assistir. Setè: Lo que es deu tractar i despatxar en les Corts.

1. *In re publica Principatus Cathaloniae vulganda.*

Vuitè: Com les Corts deuen concloure i ésser llicenciades. Baix el principi de que la Constitució de Catalunya és paccionada i jurada, les Corts són com un tribunal collegit presidit pel Rei, de consegüent la forma jurídica preval en elles; forma que l'Autor fecunda amb la doctrina romana i canònica; el procés de les Corts és com un procés judicial, que comença per la citació o convocatòria: fins el Rei pot ésser en elles condemnat a restitució en cas de greuge, encara que sia en favor d'un simple particular, i l'eminent jurista Pere Belluga, completant la idea del Callís, afirma en el *Speculum Principum*, de què després parlarem, que cap dels convocats pot anar-se'n fins a ésser dissoltes les Corts o ell llicenciat, si no vol ésser contumaç. Acabà d'escriure aquest tractat el dia 12 d'agost de 1423. En l'any següent i en el mateix monestir escriví la *Margarita fisci.*

En l'edició de Lió de 1556 segueixen a dit tractat els *Viridarium militiae; praerogativa militaris; ac de moneta Tractatus*, que l'editor qualifica de no menys erudits que necessaris al qui presideixi la República. Comença la *Margarita fisci* amb el següent apòstrof, ple de bon sentit i de fe cristiana: «Advocat, allunya't del poderós, perquè molts danys poden venir a l'ànima d'ésser advocat dels poderosos; mes si et trobes implicat amb ells, recorre al Senyor Jesucrist, just advocat». Recorda de seguida que fou jurisconsult i militar, i pel gloriosíssim rei Ferran d'Aragó constituït advocat del fisc i conseller seu, i que escriu aquest tractat a utilitat del rei Alfons aleshores regnant. Serva també en aquest tractat la forma escolàstica en l'exposició, indica des del principi la divisió de la matèria feta amb gran claredat, ilustrant-la amb la doctrina del dret romà i amb la dels comentadors d'aquest. Cita sovint els doctors tolosans la influència dels quals havia sentit, acut al dret canònic, mes sempre fa notar en contra de la legislació general les exempcions del fisc que es gaudeixen a Catalunya. Aquí tothom pot fabricar, vendre i comprar armes ofensives i defensives, tenir-les a casa i portar-les, fora d'aquells llocs que per ban particular ho tenen vedat. Els

béns dels condemnats a mort no queden confiscats, sinó que per dret consuetudinari de Catalunya pervenen als successors. Els catalans poden mercadejar en qualsevol part, mentre no sia amb els enemics del Rei. La tendència humana del nostre jurisconsult sembla que vulgui amorosir la duresa de nostres antigues lleis punitives, així al parlar de la pena de tolliment de membres, diu: *Maiores nostri Cathaloniae, satis in faciendo iustitiam fuerunt severi,* i parla amb amor de la forma més suau de Justinià en el procedir criminal. És aquest un tractat pràctic i tècnic que dirigeix als advocats i jutges de Catalunya, comprenent lo que ara en diríem el dret administratiu, el dret civil en lo que pertoca en ses relacions amb el fisc, el dret penal amb l'enumeració de les penes i també lo corresponent del dret públic, declarant que a Catalunya el Príncep no pot derogar les constitucions fetes en Corts, ni ell dictar-ne amb independència d'aquestes; i multiplicada la importància de la llei indígena, o de la consuetud, ja no l'anomena solament llei de la terra, sinó que la cita amb la més noble categoria de Dret de Catalunya.

L'opuscle titulat *Praerogativa militaris* és una explicació dels privilegis del braç militar, que avui no té més que importància arqueològica; sols notarem, pel fet d'aquest llibre nostre, que manifesta Callís sa reprovació envers aquells qui no posen fre en el vestir, i en la pompa i dignitat de sa persona, portant la dissolució a tot el Principat de Catalunya, essent així que els barons, militars i homes de paratge, per la modèstia en el viure i per sos actes virtuosos, deuen sobresortir als particulars, «segons escriví llargament el reverendíssim Fra Francesc Eiximenis, qui fou bisbe d'Elna, patriarca de digna memòria i excellentíssim mestre en Teologia, en el seu *Llibre dels Àngels*...»

Més interès té, per l'estudi de l'esperit del nostre jurisconsult, l'opuscle que escriví encara a Vic amb el títol de *Viridarium militiae,* i que és un tractat de la guerra dels senyors particulars entre si, en què es prenien la justícia per ells mateixos en les qüestions que esdevenien. S'hi veu clarament l'es-

tat social del segle XV, permaneixent encara en els llocs rústics la forma feudal; i amb interès un hi contempla la tendència civilitzadora del Callís, i al propi temps el respecte que com a jurista sentia pel dret constituït, per més que el reconegués imperfet. Declara aquesta classe de guerra il·lícita pel dret diví i canònic, mes permesa pels Usatges de Catalunya, per lo qual mira de restringir el dret escrit, que en aquesta part declara ésser odiós envers Déu i envers els homes. Tractat de si és lícit l'homicidi entre dits guerrejants, afirma que es desprèn així dels Usatges i de l'observança de Catalunya, i aleshores pregunta: «¿Què havem de dir en fet tan escabrós? Si dic que no és permesa la mort, ja em sento els mossecs dels militars; si dic que és permesa, m'aparto de la llei divina i no camino per la via del Senyor..., perquè una observança general o consuetud introduïda contra els drets divins i naturals no deu ésser servada». Resol el conflicte reduint la licitud de la mort als casos de combats armats i expugnacions de castells, sense que sia ja més permesa durant la guerra dita. Posa tot el procés jurídic d'aquesta, els cartells amb què es declara, els terminis que s'han de fixar, els punts on es pot guerrejar, entre quines persones, damnificació que pot causar-se, etc., veient-se sempre el jurista qui, mitjançant la llei, vol ablanir una consuetud bàrbara. Acabà aquest petit tractat a Sant Cugat del Vallès, mes d'abril de 1424.

És el *Tractatus de Moneta* un petit opuscle en què jurídicament tracta dels deures, obligacions i prerrogatives dels qui treballaven en la fabricació i encunyació de la moneda, dels seus fills i famílies, amb interessants referències que donen a conèixer la manera d'ésser d'aquella antiga corporació o col·legi oficial, que formaven tots els entrevinents en dita indústria, tan necessària per la vida social. L'acabà d'escriure en el mes de maig de 1421.

Però on descobriràs clarament, lector, l'instint científic del Callís, la traça de saber acomodar les institucions velles a les necessitats noves, l'il·luminar i vivificar l'organisme jurídic que es forma en un determinat país amb les doctrines, insti-

tucions i precedents del dret general, o que han merescut alta categoria dins de l'estimació dels homes illustrats, és en els tractats que intitula *Directorium Pacis et Treugae* i *Lucidarium soni emissi,* que solen trobar-se fermats en un mateix volum. Escriví el primer en temps del rei En Martí, i aquella vetusta institució del dret català, aquelles pau i treva que semblaven havien d'haver perdut tot l'interès, serveixen a Callís per a estudiar jurídicament l'estat de guerra i l'estat de pau, les treves mentre duri la primera, fins en el segle XV, en què vivia aquest jurisconsult; com encara dues centúries més tard serviran a l'illustradíssim Fontanella pel mateix objecte. Fet que recorda el dels antics jurisconsults romans sostenint i estudiant les primitives institucions del poble-rei, no derrocant-ne mai cap, sinó transformant-les, servat el vell esperit, així com ho anaven exigint les noves necessitats socials. Perquè Callís coneixia l'apetit novador que mou l'home, i, al mateix temps, la necesitat de nuar lo nou amb lo vell, afirma «que la naturalesa humana se sent portada a cercar noves formes, i engendra noves i mai acabades qüestions; [1] i al mateix temps acut al dret natural, al diví positiu, a l'Antic i al Nou Testament, al dret feudal i al canònic, per a ilustrar la intuició de Pau i Treva, glossant-la amb les doctrines dels jurisconsults romans, en particular de Paulus i Modestinus.

Encara interessa més la institució, tota nostra, del Sometent, que, començant es pot dir amb Catalunya, la veiem encara afavorint el país i estimada de tothom, quasi a l'entrada del segle XX; Callís n'és el doctor, i quan el general D. Manuel de la Concha vingué a Catalunya amb motiu de la guerra dels *Matiners,* havent sabut per un arqueòleg vigatà l'existència del preciós llibre, la jurisprudència escrita d'aquesta institució guardadora de la pau interna del país, mirà amb amor el

1. «Quoniam humana natura semper deproperat edere novas formas et nova et interminata iurgia generat, etc.» (Pròleg.)

tractat i en donà compte a la Reial Acadèmia de la Història, de Madrid.[1] És el *Lucidarium soni emissi* un tractat verament científic de la famosa institució. Cerca la filiació d'ella, o, usant son estil, demostra com fou figurada en el dret diví i en el dret humà. Amb enginy prova lo primer acudint al llibre dels Jutges, al lloc en què el sagrat text relata com, havent sigut insultada i morta la dona d'un levita pels homes de Gabaà, l'injuriat marit, després d'haver provat breument el delicte, obtingué que s'alcés tothom per a venjar sa ofensa; analitzant el nostre jurista el *processus* que se seguí en aquest cas bíblic de sometent, respecte del dret humà, cerca antecedents en el dret feudal i sobretot en el dret català, i insereix el text en sa part més interessant de les constitucions de Jaume i Alfons: «Ítem que si malefeita és feita e null lloch de Catalunya que tothom que sia del Senyor Rey o del Bisbe o del Temple... o de altres de qualque condició sían tenguts de seguir lo malefactor en tro pres sia o aturat o enclòs o enclusat, sens tala e sens mal que no fasse a negú...» L'explanació jurídica de la institució és completa, exposa tots els tràmits del procés, explica els monuments legals que regeixen la matèria, els concordats establerts entre ambdues supremes potestats per a salvar la independència de la jurisdicció, la solució científica dels conflictes que en diferents casos poden ocórrer, etc. L'escriví a Barcelona, essent ja vell i amb un peu a la tomba, segons l'expressió del propi autor.

Jaume Callís és un esperit de l'època escolàstica o gòtica, digues-ne com ne vulguis, un savi d'aquella civilització que poc li sobrevisqué i que en son temps, i fins abans, rebia ja fortes sotragades, en la manera d'ésser que proporcionava als homes, per l'aparició d'una forma que havia d'encisar el *món illustrat,* sempre enamoradís de tot lo nou. Llegint les obres del nostre jurista un s'admira de l'ample esperit de llibertat cristiana i d'amor a la pròpia terra que respiren.

1. Sabem aquest fet per D. Marian Aguiló.

Diferent és ja el caràcter del famós Pere Belluga, de qui no es pot deixar de dir quatre paraules en aquest llibre, puix és el qui ha obtingut, entre els nostres juristes, una fama més internacional. Havem ja indicat ses desgràcies per haver defensat les lleis i llibertats del país, en les Corts de València durant la regència de Joan, rei de Navarra, en l'absència del rei Alfons. Fou Belluga, segons Nicolás Antonio, deixeble de la Universitat de Bolonya, i tal volta allí arreplegà l'esperit del Renaixement que son llibre respira. Fou amic d'Alfons Borgia, després papa Calixte III, i a l'acabar el llibre, el dimarts 17 de gener de 1441, a les vuit del vespre, li donà gràcies, manifestant que l'havia compost, essent el citat personatge arquebisbe de València, a instàncies seves i baix sa protecció. L'autor refereix que el rei Alfons, magnànim i generós com era, posà títol al llibre i volgué que fos anomenat *Speculum principum*, i que li servís pel govern de sos Estats; fet que fa favor al nostre gloriós monarca, puix si bé l'obra de Belluga és ja aduladora dels reis, serva amb enteresa l'esperit de la llibertat política. Alludint a la imposició de nom, diu l'autor que sa obra rebé el títol *vivae vocis oraculo*, terme molt propi d'aquell Renaixement, que volia divinitzar els reis i destronar a Déu del cor dels homes, frase que per si sola manifesta la diferència d'esperits entre el jurista valencià i el senzill i savi Callís. En la dedicatòria del llibre a Alfons V el saluda amb el nom de *Cèsar;* diu que el rei és Senyor del món; si sent tal volta una ombra d'enveja a la potestat eclesiàstica, sens dubte no pensant que l'abatiment social de la Iglésia, que sempre el Cesarisme cobeja, és abatiment del poble, per les prerrogatives del qual el Belluga havia patit tan cruel persecució. Descriu la collocació respectiva dels diferents elements que intervenen en les Corts; explica com el tron del rei ha d'ésser molt elevat, de manera que simbolitzi que el monarca seu no ja sobre l'espatlla, sinó sobre el cap dels qui assisteixen al Congrés. Explica la composició de les Corts pels representants de Catalunya, Aragó i València, i alaba la representació per medi dels tres braços; i posseït de

gelosia contra Catalunya, a la qual, emperò, reconeix la maternitat i una major importància, vol que sobre d'ella tingui prelació, en dites Corts, València; i a pesar de que confessa que, havent-hi hagut qüestió sobre de l'assumpte, que fou resolta pel rei En Pere a favor de Catalunya, ell sosté que València pot implorar el benefici de la restitució *in integrum*, pròpia dels menors; puix, segons son parer, és a humiliació de la dignitat reial que Catalunya precedeixi a València, perquè aquesta és regne i aquella sols principat, de manera que el monarca a l'enumerar sos títols posa primer rei de València que comte de Barcelona. Mes, fora d'aquestes insinuacions, que indiquen un esperit cesarista, tal volta l'enlluernament per la glòria que reflectia el magnífic tron d'Alfons V, el docte Belluga sosté animosa i científicament la verdadera i tradicional doctrina dels nostres sobre les prerrogatives de les Corts, exposant-la amb severitat jurídica. Així afirma que lo que el president de les Corts, rei o lloctinent, faci sense el consell dels convocats és nul, per la raó de que el príncep, en virtut de la convenció paccionada, queda lligat com si fos un particular, abdicant la suprema jurisdicció. És també nul tot acte contrari a constitució jurada, essent el jurament prestat pel rei als furs i constitucions de sos regnes de tanta conseqüència, que les alienacions que facin no sols seran nulles, sinó que perquè les revoqui se li podrà donar regent o curador. Declara al rei *lex animata in terra;* però al propi temps afirma que un cop les Corts han sigut llicenciades, ni el rei pot fer actes de Corts, puix sense elles hi falta part substancial, que són els braços, idea que declara el pensament del Belluga sobre la verdadera potestat legislativa. A nostre parer, el famós jurisconsult valencià representa un esperit fortament sadollat de la tradició pàtria de la llibertat política, però al propi temps avassallat per l'aurèola quasi divina amb què el Renaixement circuïa a la potestat reial, fent del monarca no sols el director dels altres homes, sinó l'amo, i assentant-lo sobre el cap de tots, usant la frase ja citada del nostre jurisconsult, lo qual naturalment havia de dur lo que de fet

portà, això és, l'ofegament de les llibertats populars i la concentració omnímoda de drets en mans dels monarques.

Mes la tradició a favor de la llibertat era tan forta a Catalunya, els antics doctors, especialment Callís, la consignaren tan explícitament, la noble doctrina tomística era aquí tan estesa com pots veure, lector, en Peguera, qui cerca els fonaments de sa teòrica en sant Tomàs, Caietà i Soto,[1] que la pressió de les noves doctrines no pogué destruir l'esperit de llibertat, que provinent de l'Edat Mitjana, serva sempre l'escola jurídica casolana. I entre tots aquells savis doctors cal fer menció del benemèrit Fontanella, hereu d'En Callís, i fins es pot dir deixeble seu, sense que això el faci arcaic, puix l'illustre jurisconsult olotí, com a home de veritable talent, era home de son temps, i pràctic, com és generalment sabut. En sa famosa obra *De Pactis nuptialibus* hi trobem consignada indirecta, però molt explícitament, la doctrina constitucional del nostre país. A Catalunya, diu, el Rei no fa sol les lleis amb què ella es regeixi: es necessita l'aprovació de les Corts, que es convoquen *ad postulationem Provinciae* en el lloc i temps que el Rei cregui convenient, si bé és cert que antigament estaven fixades les èpoques en què devien reunir-se; mes avui, afegeix amb amargura, per l'experiència quotidiana experimentem que això no es serva. Assenta que les Corts han d'ésser celebrades pel mateix Rei, a no ésser per gran impediment, i a que aleshores ha de suplir-lo l'Esposa o Reina com a lloctinent *ex convenientia et concordia inter Regem et Provinciam facta.* Afirma que les lleis catalanes són lleis constitucionals *(leges curiatae),* que el nostre dret pot ésser anomenat dret municipal estatutari *(iuria municipalia statutaria),* que les constitucions de Catalunya són en ella el dret comú, perquè en aquest principat es viu amb lleis pròpies i peculiars; que en el govern els nobles no hi són admesos, ni tampoc en els oficis més honorables del Comú, sobre-

1. Cap. LXXII, t. II, *Decisiones.*

tot en la ciutat de Barcelona, on dits càrrecs són tinguts en gran estima. Sosté que la millor noblesa és la de la virtut, essent preferible la dignitat filla de les pròpies obres, que la filla de les obres dels passats, puix, afegeix, *nobilitas ex virtute et in virtute, in reliquo omnes aequales sumus.* L'amor pàtria no exagerada, sinó plena de seny, palpita en totes aquelles planes; fa una eloqüent apologia dels doctors catalans, dient que sols tenen el defecte de no ésser atrevits com els d'altres nacions, que sempre temen d'ésser represos, per lo qual escriuen poc i fugen per naturalesa de la pública ostentació, havent-n'hi molts qui sense cap temor podrien donar-se al públic. En altre lloc afirma que els catalans són molt sentits, de manera que no es poden contenir si algú els punyeix; i recorda amb devoció religiosa i patriòtica sant Ramon de Penyafort, adoptat per patró pels advocats de Barcelona, qui celebren sa festa solemnement tots els anys, i qui han pagat una llàntia de valor de cinc-centes lliures, perquè cremés sempre davant d'ell en son convent. Comparant Fontanella amb Callís, s'hi veu clarament la decadència de l'esperit públic a Catalunya; Callís, típic representant de la Catalunya de la Mitjana Edat, posseïdora d'una ampla i cristiana llibertat política, dóna al dret públic i constitucional una importància principalíssima: Fontanella, jurisconsult illustre, serva l'amor a la llibertat nacional, mes pesa sobre son estimat país una influència que menysprea la noble vida política que els passats llegaren, i sols indirectament, cercant ocasions oportunes, pot fer la pública protesta de sa fe pàtria. Emperò sempre el famós conseller en cap i savi jurista, responent a son instint nacional i al caràcter de sa raça, manté en honor les antigues institucions indígenes, i les illustra amb el tresor de sa ciència. Aquella *Pau i Treva,* doctrinalment explanada pel Callís, serveix encara de tema profitós a l'insigne jurisconsult del segle XVII en lo que pertany a l'explicació jurídica de la vida civil amb referència a son temps; i el procés del Sometent és objecte per part seva d'un amorós estudi d'aquella institució nacional, que, nascuda en l'estat caòtic de la so-

cietat, ha obtingut en nostre país un savi organisme, un verdader *processus* jurídic, que li ha donat utilitat permanent, fins a arribar als nostres dies.

Un llibre trobem estampat a Barcelona a les darreries del segle XVII (1676), que és una viva demostració de l'esperit harmonitzador i assimilatiu que manifesten els nostres pensadors, i juntament del sentit pràctic dels nostres juristes, amb el do que ha tingut el nostre llinatge, fins ara poc, de saber fer catalanes les coses que en el país s'introdueixen. És el *Discurso sobre la Jurisdicción del Excmo. Señor Virrey y del Excmo. Señor Capitán General del Principado de Cataluña, por el doctor don Sebastián de Cortiada.* És, aquest autor, segons sovint manifesta en el curs de l'escrit, fill de l'altre famós Cortiada qui publicà les *Decisiones*, amb les opinions jurídiques del qual molts cops confirma sos dictàmens el benemèrit don Sebastià. L'obra té un marcat caràcter científic i manifesta sàvia erudició, no sols en lo que pertoca al dret indígena, sinó respecte de les institucions romanes, similars amb les que es proposa estudiar. La gènesi de la institució del Virrei la cerca en la del Lloctinent, la creació del qual data de l'any 1365, i afegeix que el Virrei és lo que aquell era, governador en absència del Rei. Respecte del Capità general, estudia també els antecedents històrics, recorda el temps en què no hi havia un oficial quefe perpetu de la guerra, sinó que era elegit quan es presentaven les ocasions convenients; emperò els perills que hi havia per la part de França determinaren la creació d'aquest quefe militar, que féu el rei En Pere en l'any 1344, havent des d'aleshores continuat. És interessant veure com, per la interpretació d'aquestes dues institucions, es val del nostre dret indígena i de les doctrines dels jurisconsults de la terra, servint-se d'igual medi per a destriar les atribucions d'una i altra autoritat en les dificultats que naturalment engendra la vida social. S'hi veu sempre la tendència a sostenir el nostre dret propi: així assenta que, cas omís en tota nova Constitució, deu entendre's segons el dret antic; declara que,

si bé les institucions de Virrei i de Capità general s'han unificat en el Virrei, això no li ha multiplicat gens les atribucions antigues; que el Capità general no pot exercir jurisdicció a Catalunya, sinó en quant li permeten el dret i constitucions del Principat. Sosté que la jurisdicció de Capità general no s'estén als provincials en lo civil i criminal, de manera que no els pot judicar ell ni en cas de delicte comès contra un soldat; que el Capità general no pot imposar vectigal, ni contribució, per estar prohibit per constitucions i actes de Corts de Catalunya; i, en fi, tot el llibre és un docte allegat, nodrit de ciència jurídica, i replè de cites legals del nostre dret, valent-se hàbilment també de les últimes disposicions del govern central, que poden servir per a la defensa de la llibertat foral; està escrit tot ell amb esperit de pàtria pietat, amb moderació i sense que mai ofengui ningú.

La jurisprudència de la nostra Catalunya es salvà d'un corc, qui sol malmetre la major part de les antigues escoles jurídiques. El Cesarisme portà el regalisme, i fins és la mateixa cosa en la substància, puix els juristes volgueren dels reis fer-ne altres tants Cèsars. Les regalies, diu Taine,[1] foren el filat en què quedà presa tota l'espontaneïtat de vida de la societat. Els legistes de la monarquia començaren, i la revolució consumà l'obra de l'uniformisme o centralisme que ha convertit a cada ciutadà en un funcionari. *La France nouvelle,* diu el citat escriptor, *est le chef-d'œuvre de l'esprit classique;* i lo mateix pot afirmar-se de les altres nacions qui segueixen les petjades de la França en la funció social del legislar.

Mes, la jurisprudència catalana era tan plenament catòlica i son esperit tan popular, que la llibertat i la fe la informaren fins als nostres dies, i pot ben bé dir-se que la nostra legislació estava espontàniament identificada, almenys en l'esperit, amb la legislació de la Iglésia. La regla del rei En Jaume de que, en defecte del dret indígena, degués judi-

1. *Le Régime moderne,* t. I.

car-se per la raó natural, a l'arribar la societat al desenrotllament que arribà la nostra, havia de dur dificultats, per lo qual Xammar recorda [1] que ja Mieres, conseller d'Alfons V, autor de l'*Apparatus ad Constitutiones Cathaloniae*, afirmava que per raó de que el judicar per l'equitat o raó natural, sense cap restricció, portava *tot capita tot sensus*, s'entenia que aquella devia venir expressada en el dret canònic o romà, i així es practicava ja al venir la constitució *Axí bé statuhim* (1599), que declarà que, en defecte d'usatge, constitució o altre dret del país, ve el dret canònic, el dret romà i les doctrines dels doctors; podent sols invocar l'equitat en quant es conforma amb les fonts de dret indicades. Constituint les Decretals, obra d'un català, dret supletori preferent a Catalunya, no cal dir com el dret canònic informà la nostra jurisprudència; alguns dels nostres juristes foren consultats pels tribunals romans i molt respectats per la magistratura pontifícia; l'esperit de Déu portava l'esperit de llibertat a les nostres lleis i donà a la nostra escola jurídica el noble tremp que la distingeix, això és, avorrició de la tirania, amor a la llibertat dels ciutadans i a les institucions indígenes, exhalant sempre el *bonus odor Christi;* i no dubtem en afirmar que entre totes les manifestacions de l'esperit català, la que ve enclosa en la nostra jurisprudència és la més verídica i genuïna de totes.

CAPÍTOL VIII

L'Escola cerverina

I. *La llibertat escolar a Catalunya. — Precedents de l'Escola cerverina de Lleida i Barcelona. — Breu referència a la influència d'illustració exercida en nostre país*

1. *De officio iudicis et advocati,* pàg. 1193.

per la Companyia de Jesús, i esperit catalanesc d'alguns de sos principals representants a Cervera. — La nova Universitat perd el caràcter autònom de les antigues Universitats catalanes.

II. *D. Josep Finestres i de Montalvo. — Sa doctrina i esperit patri.*

III. *El canceller D. Ramon Llàtzer de Dou. — Sa doctrina i esperit patri.*

IV. *El doctor Jaume Balmes, encarnació de l'esperit català en la nova forma intellectual i social. — Sa visió del Regionalisme.*

FONTS PRINCIPALS D'AQUEST CAPÍTOL: *De la instrucción pública en España,* por D. Antonio Gil de Zárate. — *Historia de las Universidades... en España,* por D. Vicente de Lafuente. — *De vita et scriptis Iosephi Finestres et a Monsalvo, iurisconsulti Barcinonensis, in Cervariensi Academia iuris civilis primarii antecessoris emeriti,* Commentariorum libri IV auctore D. Luciano Gallisà et Costa, Presbytero Ausetano, Cervariae, 1802. — Les obres de Finestres i de Dou a què es fa referència en el text. — Les obres de Balmes. — Diccionari d'En Torres Amat.

I

L'aferrament de Catalunya en tots els rams de la vida a l'esperit de la Mitjana Edat és un fet evident, demostrant-se principalment per l'amor a la vera llibertat, a la tradició i a la manera d'ésser de la mare pàtria. Mes, com notà el gran sant Agustí, tot llegum té son corc particular, i tota perfecció, en els sers limitats, enclou algun element que pot ésser origen de la corrupció d'aquells. La llibertat, malgrat sa excellència,

té també ses flaqueses; i la llibertat d'ensenyança, que floria entre la gent catalana, fou principi, almenys parcialment, del decaïment de la ciència. Sabut és que ja a València, consagrada per son fur la llibertat d'ensenyança, i, de conseqüent, multiplicades les escoles científiques, els homes illustres d'aquella regió, entre altres, el polígraf Eiximenis, treballaren per a unificar-les, cosa que no s'obtingué sinó per la decisiva influència de sant Vicenç Ferrer, preparant, com reconeixen tots els escriptors antics i moderns, l'erecció de la Universitat valentina. A les coses no se'ls pot mudar la seva naturalesa, i la ciència, qualitat nobilíssima de l'esperit humà, mai podrà ésser democràtica, es a dir, patrimoni de tots; i l'intentar-ho solament porta sa desnaturalització, sa corrupció i anihilament. Els fets històrics, les pràctiques de les antigues civilitzacions, les que sovint considerem extravagàncies o preocupacions de les generacions passades, les institucions espontàniament nascudes del si social, per diverses que sien de les nostres, manifesten lleis de l'esperit humà, que és follia voler rebutjar sense consideració, sols perquè no s'avenen amb nostre gust i manera de pensar. La ciència esotèrica i oculta, la forma enigmàtica de consignar el patrimoni racional dels homes, de què n'és exemplar a Catalunya la colossal figura del Beat Ramon Llull, té l'avantatge de preservar la quieta i serena regió científica de la contorbació popular, de les invasions dels vanitosos esperits superficials qui volen manejar un ram de les coses humanes que per sa naturalesa requereix superiors forces intellectuals i un treball de gran assiduïtat. Al nostre mestre Xavier Llorens li havíem oït doldre's que la filosofia, que ell tan a conciència conresava, no tingués una nomenclatura difícil, necessitada de clave, com la química, que impedís que qualsevol profà donés cullerada en els dificilíssims problemes metafísics, que l'home deu silenciosament meditar per espai de molts anys. La ciència, com tota criatura de Déu, ha d'ésser en profit del poble, mes el voler convertir quiscun ciutadà en sacerdot de la ciència, és un sofisma paregut al de l'heretgia protestant que pretén fer

de cada cristià un sacerdot, donant per resultat la desaparició del culte diví; així com la democratització de la ciència deixa aquesta esvaïda i xorca. En el ver punt es posaren els illustres fundadors de la Universitat de Lleida Bonifaci VIII i Jaume II (1300), quan la declararen Universitat de tots els Estats de la corona d'Aragó, i prohibiren la fundació d'altres en tot el regne; quedant per sos mèrits i en l'estimació pública considerada com d'igual categoria a les de Salamanca i Coïmbra, essent les tres universitats les primàries de la península Ibèrica. Lleida fou, doncs, el manantial científic qui regà la terra catalana; com ja havem advertit, els doctors qui sostenien el nostre dret civil i polític, com Callís, Mieres i Marquilles, d'aquella escola provenien; el gran mestre en teologia i portentós predicador sant Vicenç Ferrer d'ella fou deixeble i mestre; el papa Calixte III sortí igualment del vell Ateneu català, i Antoni Agustín, el celebèrrim arquebisbe tarraconense,[1] honor de les lletres espanyoles, es formà també en aquell recés de l'escolàstica catalana, que meresqué encara que l'emperador Carles V li conferís els mateixos honors i privilegis de Salamanca, i que les engrunes que restaven dels escrits de sos doctors fossin remeses pel savi jesuïta P. Llucià Gallissà, qui descobrí diferents manuscrits, alguns d'ells d'Antoni Agustín, a D. Gregori Mayans. El referit Gallissà, qui amb una plèiade illustre de jesuïtes del nostre país sofrí el cruel cop de Carles III amb fortalesa verament catalana, dignificant la nadiua terra, en la culta Itàlia, on foren exiliats, amb les esplendors de sa erudició i exquisit gust clàssic, demostrant-se escriptors de primera força publicant llibres, ja en llatí, ja en italià, que els introduïren en l'Olimp de les summitats literàries d'aquell temps; el Gallissà, dic, demostra una pietat pà-

1. A aquest illustre Prelat, nascut en un dels primers pobles, passada la ratlla d'Aragó, el podem considerar quasi català, no sols perquè la nostra llengua era aleshores parlada en son poble nadiu i es desprèn que ell la usaria, puix existeixen cartes de l'historiador Ixart a dit arquebisbe en nostra llengua sinó, demés, perquè, deixeble ja de Lleida, exercí sa Prelatura en diòcesis catalanes.

tria envers Catalunya, puix, recorregudes ja les grans biblioteques estrangeres (fou, com és sabut, bibliotecari de la de Ferrara) i engrandit l'horitzó literari de son cultíssim esperit, ofereix a la mare pàtria l'interessantíssim llibre *De vita et scriptis Iosephi Finestres et a Monsalvo* (Cervariae, 1802), que, com ja observà el canceller Dou, és una mena d'història de la Universitat de Cervera; i nosaltres afegirem: i com un quadre de la vida literària a Catalunya. El P. Gallissà, doncs, en aquest llibre, parlant de l'erecció de la Universitat de Cervera, usa una frase que gràficament expressa l'estat dels estudis, en aquella hora, a Catalunya. «La Província, diu, estava plena aleshores *non tam doctrinis quam gymnasiis*». En efecte, després de la Universitat de Lleida vingué la d'Osca, i seguiren les de València, la de Mallorca, la de Barcelona, de Girona, de Tarragona, de Vic i altres de més menudes, lo qual sens dubte contribuí, junt amb les guerres i pestes, al decaïment literari del nostre país a l'època de l'erecció de l'escola cerverina, fent a aquesta simpàtica, a pesar de son origen, als esperits amants d'ilustració.

Perquè la multiplicació de les antigues escoles catalanes, l'abundor fins quasi ridícula de les nostres universitats, són un signe de l'amor que a la ilustració té el nostre país i de l'esperit ample i popular de la nostra gent. La mateixa Universitat de Lleida, si bé d'origen pontifici i reial, fou de des son principi entregada a l'autoritat municipal i eclesiàstica, i com a signe de progrés de l'esperit públic en la nostra terra, convé senyalar el privilegi que posseïen els Paers de Lleida de que els condemnats a la pena capital fossin ofegats en la seva presència, per a després entregar els cadàvers a la Universitat per als exercicis anatòmics; quan trobem fins a les darreries del segle XVI les més lluïdes Universitats estrangeres en lluites internes i sovint sagnoses amb aquest motiu, com la de Pavia, que obligaven l'ànima suavíssima de sant Francesc de Sales, estudiant en dita Universitat, trobant-se ma-

lalt i pensant morir, a deixar son cos a la facultat de medicina per la dissecció i consegüent estudi dels escolars.[1] A imitació de la de Lleida, totes les demés Universitats catalanes, com observa l'historiador Vicenç de Lafuente, posant-les en contrast amb les de Castella, tingueren un règim municipal. No es veu que en elles fes un gran progrés la ilustració si exceptua's la Universitat de Barcelona. El P. Gallissà exposa la dificultosa infantesa de l'escola barcelonina, amb fruïció recorda sos dies de glòria; i els homes eminents qui en ella floriren després de sa reforma i nou reglament, fet pels consellers, en llengua catalana, i que ell cita, en temps de Carles V; el conreu, sobretot, de les clàssiques literatures en aquells temps tan de moda, les fecundes impremtes existents, i convé aquí repetir l'insigne nom del canonge Vileta, famós lullià qui no sols exornà l'acadèmia barcelonina, sinó que en l'ecumènic Concili de Trent, on anà amb el bisbe Caçador, també ilustre rebrot de la predita escola, lluí sa profunda ciència teològica, embadalí amb sa eloqüència els Pares conciliars, i defensà i salvà la doctrina lulliana de la condemnació que l'amenaçava, com en son lloc havem dit. Curt fou, emperò, el temps d'esplendor de la nostra Universitat; i Gallissà, Dou i els altres escriptors de la passada centúria convenen en que les pestes i guerres del segle XVII i principis del següent esmortuïren la ilustració, no sols universitària, sinó la general del país.

El mateix collegi de Cordelles, de la Companyia de Jesús, afirma l'imparcial P. Gallissà que sentí la decadència general; mes, a pesar de tot, l'erudició i el gust clàssic tenien encara allí prou vida per a produir deixebles com els germans Finestres, els Dous i el famós Mayans, qui adquiriren glòria internacional; i posseïa professors tan ilustres com Ferrusola, Aymerich, Gil i altres. I és d'advertir, que si bé la Companyia

1. Trobaràs aquest fet consignat en la vida del Sant, que procedeix a l'antiga edició de ses obres, feta per un nebot del gloriós Bisbe de Ginebra.

de Jesús lluïa principalment en les lletres clàssiques, en la nostra terra fou molt catalana, i l'amor als antics motllos de Grècia i Roma no li destorbaren l'afecció envers l'antiguitat catalana, ni el conreu de la ciència general li impedia l'estudi de les coses de la terra. En efecte, si el P. Mateu Aymerich, de la família del celebèrrim i antic inquisidor del mateix nom, que a Itàlia s'encobria, segons el costum clàssic, amb el nom de Q. Moderatus Censorinus, escriu l'obra *De vita et morte linguae latinae* i la colossal i per desgràcia avui perduda Bibliografia de tots els escriptors llatins de des la fundació de Roma; regirant arxius, desacreditant antigues faules i cronicons, componia ja aquí l'obra *Nomina et acta episcoporum barcinonensium binis libris comprehensa*[1] (Barcelona, 1760), en què posa l'erudició i la crítica al servei de les antiguitats eclesiàstiques de la mare pàtria, i deixa inèdita o manuscrita la *Historia natural de Cataluña, por el P. Pedro Gil, de la Compañía de Jesús, revista y muy añadida por el P. Mateo Aymerich, de la misma Compañía, en tres volúmenes.* El P. Gil escriví la *Història natural de Catalunya,* en llengua catalana, i el P. Aymerich, en l'episcopologi citat, diu que *e Catalano sermone in Latinum vel Hispanum convertemus;* i en trasllada un llarg fragment en la nostra llengua, on el citat Gil explica el reconeixement d'una caixa d'ossos que eren tinguts pels de sant Pacià, que ell mateix reconegué per manament i en presència del bisbe Dimes Loris a 3 de juny de 1593.

1. L'objecte d'aquest llibre fou restituir a la veritat la història eclesiàstica del país. Aymerich amb raó es presumeix de crític i d'amant de les coses catalanes, i ell, gran classicista, ama la primor de la llengua catalana, en son temps ja arraconada; així al parlar d'En Corbelló, qui havia escrit un episcopologi barceloní faltat de crítica, cita la carta de l'arqueòleg Dalmases (19 de març de 1719) sobre sant Sever, escrita *eleganti gotholaunico sermone,* i transcriu en son text llatí la sentència d'aquell en la materna llengua: *Corbelló escrigué en bon llatí; però no escrigué bé.* Posa per lema de son llibre les següents paraules, demostratives del geni de l'illustre escriptor, tretes d'una de les epístoles d'Innocenci III, P. M.: *falsitas tolerari non debet sub velamine pietatis.*

De l'acert en despertar l'amor a l'erudició pàtria del collegi de Cordelles, en responen tots els germans Finestres, qui (deixant per ara el més illustre d'ells) en els capítols i monestirs a què pertanyien, treballaren amb constància en la reconstrucció de la tradició històrica. Si vols, lector, notícies de sos estudis i escrits mira el llibre d'En Gallissà, essent suficient pel nostre objecte recordar el nom de D. Jaume, monjo de Poblet i autor de la completa història de son famós monestir, i el de D. Daniel, el menor de tots i el més intelligent segons son germà a Cervera, qui, elegit a vint-i-cinc anys abat dels Premonstratenses de les Avellanes i mort encara molt jove, deixà començats llibres de filologia i història catalanes, que posen son nom entre els més illustres dels conreadors de la pàtria literatura.

A nostre parer, la Companyia de Jesús tingué molta part en la prompta creixença de la Universitat cerverina (criada quasi bé *ex nihilo* i en terra ingrata), no sols per la formació de la intelligència de D. Josep Finestres, qui fou l'ànima d'ella, sinó per les diverses càtedres tingudes per illustradíssims religiosos de dita ordre, ja des dels principis de l'escola. La nova Universitat fou eminentment clàssica; l'*agora* d'Atenes i el *forum* de Roma, Homer i Píndaro, Virgili i Plauto devien fer aparèixer infantívoles i tènues les nostres constitucions polítiques i la nostra literatura de l'Edat Mitjana; l'instint de la llibertat ja es torcia[1] envers els ideals humans o inhumans

1. Encara que no es tracta de cap català, sinó d'un procedent de la Universitat de Salamanca, no podem passar per alt el nom de Santayana, tan respectat dels antics doctors cerverins qui el tingueren per company en la càtedra de prima de Lleis, illustre escriptor del dret romà, però que en el present llibre mereix menció per l'obra *Gobierno político de los pueblos de España* (Saragossa, 1742). És una obra de dret administratiu municipal en la qual, fent-se superior a la moda literària, amb vigor d'esperit i amb esperit pràctic i jurídic, sosté els drets de les pàtries petites o municipis. Amb integritat científica comença assentant aquest principi: *El gobierno de los pueblos por derecho natural, pertenece a los mismos pueblos.* I l'autonomia administrativa la consigna amb les següents paraules: *Pertenece, pues, el*

que es realitzaren en la Revolució francesa; el mateix organisme donat pel fundador a la Universitat trencava la tradició, si bé es deu confessar que Felip V volia instituir a Cervera una escola d'alta ilustració, èmula, com ell diu en la Cèdula d'erecció, de les Universitats majors d'Europa: l'abolició de totes les antigues catalanes, perquè havien afavorit a l'arxiduc d'Àustria, privava a la nova de certs elements de tradició, que fins en les èpoques decadents són fertilíssims, i com el llevat que ha d'adobar tota la massa dels nous elements. Agafà prompte ales,[1] emperò, la Universitat de Cervera; la nostra ciència regional, que en el darrer segle s'havia encongit, s'agregà a la ciència general i entrà en comerç amb la ilustració forana, es ficà en el concert de les nacions civilitzades, segons la gastada frase, mes s'oblidà de si mateixa; lo qual, sens dubte, és la causa de que el modernista Gil de Zárate en sa obra *De la Instrucción pública en España,* digui d'ella *que salió algún tanto del carril en que se hallaban atascadas las demás Universidades españolas.*

Sort encara de la influència que les ordres religioses, naturalment aleshores amigues de la tradició, tingueren a Cervera; puix, a pesar d'ésser la nova Universitat successora de la de Barcelona i de la de Lleida, de qual Seu la prebenda

gobierno político y económico de los pueblos a los Ayuntamientos, o Consejos de ellos, y tan privativamente, que no habiendo queja de parte, o instancia fiscal, no pueden las Cancillerías o Audiencias entrometerse en estos asuntos. Ja veus, doncs, lector, com el Gimnasi Filipí, malgrat els penjaments que d'ell s'han dit, serva la tradició de la llibertat popular, que aquest docte catedràtic funda en bona part en la possessió de propis, en aquella mena de socialisme cristià municipal que feia dels pobles com unes famílies; contra la tendència moderna i revolucionària que vol fer dels pobles com uns eixams de funcionaris públics. Nota que el tractat de Santayana no és la consignació pura d'una forma o tradició existent, sinó que, si bé fundant-se en ella, és obra d'un pregon sentit científic. Sense voler escriure una apologia de la Universitat de Cervera, devem manifestar que, a nostre parer, la mala fama sols li ve d'haver sigut fundada per Felip V, i en terra de Segarra.

1. Afirma d'ella Finestres en l'*Hermogenià: Brevi temporis spatio magnopere crevisse, florentissimam iam esse.*

de mestrescola adornava el canceller de Cervera, no hauria posseït l'esperit catalanesc que, si bé molt atenuat, es descobreix en ella. En efecte, la Universitat cerverina conservà un catalanisme que tant de bo trobéssim en la present Universitat. Les funcions acadèmiques religioses, si no totes, almenys part d'elles, degueren celebrar-se en llengua catalana, quan avui encara trobem diferents llibrets de novenes i altres pies pràctiques d'aquella Acadèmia, escrits per doctes religiosos de la Universitat en nostra materna llengua; [1] existeix en el mateix idioma alguna gramàtica llatina, estampada en la impremta de la Universitat; l'illustre Finestres, nervi de l'Escola en quasi tot el temps de l'existència d'aquesta, com després veurem, manifesta que sols per força usa la llengua castellana, i poleix amb amor sa correspondència catalana; el dret indígena, malgrat l'entusiasme romanista, és mirat amb preferent atenció, i el mateix Ramon Llull troba encara un noble enemic en la persona del docte aristotèlic i tomista Fra Sebastià Pier, de l'ordre de sant Domingo, doctor en filosofia i catedràtic cerverí, en la *Universa philosophia aristotelico-thomistica*,[2] que sos deixebles defensen en públic i solemníssim certamen. En efecte, en aquest selecte i eruditíssim programa raonat de la filosofia, al costat de l'exposició i crítica dels sistemes lògics de Plató i altres antics filosops, de Descartes i Locke i altres moderns, s'hi troba també exposat el sistema lògic del Vident de l'Illa Daurada, i ses famoses taules estampades, tractat amb la consideració que devia donar-li a la doctrina lulliana el refloriment que tenia en aquells dies de la passada centúria; i judiciosament resol que, o bé les

1. A més, l'Aguiló allega com a prova de la persistència de l'esperit català a Cervera les innombrables edicions del *Fra Anselm* que, exornades amb un text grec per lema, sortiren de la impremta de l'Acadèmia, i el fet de que el comte de Campmany, qui volgué despertar l'esperit català contra la invasió napoleònica en una Memòria escrita en nostra mateixa llengua, i el Vega i Sentmenat, posseïdor de la rica biblioteca que avui té el diligent D. Marian, fossin cerverins.

2. *Cervariae. Apud Antoniam Ibarram viduam.*

cameras de Llull no constituïen una *nova ars*, com son autor pretenia, sinó que no es diferenciaven en el fons de les categories aristotèliques, o bé que, en cas contrari, no constituïen un progrés lògic, sinó un medi inútil per la demostració.

L'esperit pràctic i la pràctica amor a la pàtria terra expliquen també, demés, a nostre parer, la germinació d'aquests elements catalanistes dins de la Fundació filipina, que fou, d'altra part, l'acabament de la Universitat autònoma lliure i popular de l'Edat Mitjana, que a Catalunya es perllongà fins que vingué la victòria de Felip d'Anjou. Raça moderada i pràctica la nostra, no havia encara aleshores sofert les influències que l'han tornada més frèvola, com passa amb totes les llatines que es troben amb sa substància dissipada per les aigües del Diluvi revolucionari. La comunió literària internacional era potser, en aquell temps, més íntima que no pas ara en els lletrats catalans, com ho proven la correspondència i les relacions literàries dels Finestres, Dous, Caresmar i els jesuïtes qui més figuraven en la república de les lletres; l'amor a les formes i a les llengües clàssiques, per naturalesa cosmopolita, era més viva; emperò els sentiments naturals no eren desvirtuats, la fantasia no estava tan inquieta i desordenada, els apetits més mitigats, i, de conseqüent, el cor naturalment amava el propi terrer, i l'enteniment tenia aleshores la intuïció no pertorbada de que devem viure i treballar entre els nostres, i obrar d'una manera nostrada. D'aquí que la forma típica del viure social fos molt catalana fins prou ençà del present segle, perquè la Ciència, que perpètuament serà, junt amb la Religió, el cap social, estava representada per homes qui tenien forta amor a son país i a sa manera d'ésser. Per això, en aquest lloc volem consignar que la propaganda regionalista deu principalment fer-se en els centres d'instrucció del país; sant Domingo i sant Ignasi de Loiola, propagadors afortunadíssims, començaren ses campanyes en les Universitats més florides de son temps; el primer, en la de Bolonya, el segon, a Alcalà i París, i la revolució, qui va consumint l'harmònica societat europea, començà sa cam-

panya anihiladora de des les càtedres universitàries, fent del jove lletrat un sacerdot de ses corrosives doctrines. ¿Quin dels homes de lletres d'alguna edat no es recorda d'haver conegut venerables doctors de la Universitat cerverina, més catalans en la parla, en la pensa i en els costums que no pas molts catalanistes actuals? Per això convé en gran manera encaminar totes les formes a un objecte, a la conquesta de la Universitat; el dia que la Universitat sia de debò catalana, començarà la renaixença de Catalunya. Mes, seguint nostre sistema, anem a considerar singularment els representants més illustres de l'escola cerverina qui, arribant quasi bé als nostres dies, són com la darrera manifestació de l'esperit català fins arribar a l'actual Renaixement.

II

La nobilíssima figura de D. Josep Finestres i de Monsalvo bastaria per si sola per a fer simpàtica la Universitat de Cervera, podent dir que són dues existències qui s'identifiquen la de la Universitat i la de son catedràtic més illustre, ja que no volgué la Providència allargar tant la vida del mestre, que durà quasi bé com la de l'escola, al naixement de la qual assistí i que al morir deixà ja, podem dir, en la proximitat de sa fi. Nasqué don Josep Finestres en la ciutat de Barcelona, en el mes d'abril de 1688, essent son pare el distingit advocat Pere Joan Finestres, originari d'Agramunt; i morí en el poblet de Montfalcó de Mossèn Meca, prop de Cervera, en el mes de novembre de 1777, on havia anat *rusticationis causa*, com diuen els seus biògrafs, en la casa del rector de dit poble, mossèn Andreu Comes, sapientíssim teòleg i molt docte en les llengües llatina, grega i hebraica, motiu pel qual, junt amb la suavitat de son tracte, estava ja d'anys unit amb íntima amistat amb el cèlebre professor cerverí.

De des sa infantesa Finestres fou portat als sacerdots de la Companyia de Jesús, en el collegi de Cordelles, on rebé els fonaments d'aquella admirable educació clàssica que sabé molt bé agermanar amb l'estudi de les coses de la terra; i son agraïment envers sos antics mestres li durà tota la vida, sense recatar-se de manifestar-ho públicament. En contestació a Mayans, qui li preguntava sobre sos preceptors literaris (puix Mayans, encara que també deixeble de Cordelles, ho fou posteriorment, essent condeixeble dels germans menors de D. Josep), li respon aquestes categòriques paraules: *Digo con toda verdad que fueron muy hábiles.* En la funerària de Carles II ja compongué un epigrama, malgrat els poquíssims anys que tenia; la seva afició a compondre en forma mètrica llatina era tan gran, i arribà a tenir-hi tal facilitat, que, manant-li els mestres que es dediqués a escriure en prosa, com Ovidi, en vers els contestà que no sabia com fer-ho. Son coneixement dels grans poetes i prosadors llatins fou admirable, i havent tingut ocasió de conèixer a Barcelona un cert tebà, superior d'un dels monestirs del Mont Athos, l'aprofità per a apendre la llengua grega, la qual després perfeccionà fins al punt, diuen sos biògrafs, de que son estil grec no era ja de tebà, sinó d'àtic; i pregonament imbuït d'ambdues clàssiques literatures, porgué sembrar sos llibres d'escollidíssimes sentències de l'antiga sabiduria, que són, segons l'elegant frase del canceller Dou, com les estrelles d'ells. Estudià el dret en la Universitat barcelonina, i en ella es graduà de batxiller; mes, sobrevinguda la guerra de Successió i fundada l'escola cerverina, en 1717 s'hi traslladà, allí prengué els graus de llicenciat i doctor, i immediatament fou collocat en una de les càtedres de la seva facultat. La illustració del Finestres s'estenia a quasi bé tots els rams. Componia versos en les llengües llatina, grega, catalana (*patria lingua,* diu el Gallissà) i en la castellana, podent-se amb ells formar, diu son savi panegirista, un volum que seria agradós als amants de la bella literatura. Ni la fredor de la vellesa li féu abandonar l'amistat de les Muses, puix amb motiu de la traducció de Sal-

lusti, publicada per l'infant D. Gabriel, escriví el següent epigrama:

Per sa secta i mal obrar
fonc Sallusti un infeel,
però ja un Àngel me apar
des de que el sento parlar
per la boca d'En Gabriel.

Els versos grecs que havia escrit els envià a son amic D. Ignasi Dou perquè s'exercités el fill d'aquest, llavors estudiant de filosofia; i si el P. Gallissà en el primer any de la present centúria, en *specimen urbanitatis cathalaunicae,* i com a tribut a la pàtria llengua, inserta algunes ratlles de les cartes catalanes escrites amb aquest motiu pel catedràtic cerverí al citat Dou, bé podem nosaltres imitar-lo en ple renaixement, encara que la matèria no tingui cap importància: «Entretant que mastegui i rumiï els epigrames grecs, que fiu per postura, en les funeràries de Felip V, i encara que isqueren al públic, crec són nous, perquè ningú els llegí. Els he trobats al temps de voler escriure i m'ha dat l'ocasió d'enviar-los. Per falta de caràcters no es pogueren imprimir en la relació». Més tard, en maig de 1748, escriu el propi cavaller barceloní: «No em persuadeixo que amb l'estil coneguessis ser mia la prosfonesis, sinó amb lo que diu el P. Larraz, a qui jo la doní, amb pacte que no se sabés ser jo l'autor: però ell ho indicà de manera que ací, on ens coneixem tots, no s'ha pogut ocultar, i ho he hagut de confessar, però si apar bé se'm dóna poc se sàpia. Tinc l'aprovació de Mayans molt hiperbòlica, puix diu, que encara que no li hagués dit que era mia, ho haguera conegut, i que apar sia composta en temps de Propercio. Si és veritat, ja podria aplicar-me el romanç del rector de Vallfogona que comença:

Ai cap de greu de la gent,
per un negre romançot, etc.»[1]

1. Nostre distingit amic, l'ilustrat senyor marquès de Dou, ens ha mostrat la correspondència epistolar de Finestres amb els Dou, pa-

L'exquisitat de sa prosa llatina era tanta, que li valgué el següent elogi de part de l'eminent Aymerich (Q. Moderatus Censorinus), desterrat a Itàlia, que es troba en la citada obra *De vita et morte linguae latinae: Novi ego primarium juris civilis antecessorum virum doctissimum, quem ego Hispaniae Tarraconensis Varronem solebam appellare, nisi quod elegantius quam Varro latine scriberet.* El modestíssim Finestres interrompé sa correspondència llatina amb el Mayans, perquè no volia que es publiquessin ses cartes, dient-li en data de desembre de 1742: «Créame V. M. que el motivo de no haber querido continuar el comercio de cartas latinas con V. M. fue únicamente para que, sacando éstas a luz pública, no me sonrojara con desproporcionadas alabanzas, como lo hizo en la edición de las otras». No obstant aquesta repugnància, la correspondència llatina, quasi bé sempre sobre punts de dret, amb el Mayans forma tot el llibre quart de la col·lecció de cartes d'aquest; foren celebrades d'Heineccius i estimades a Itàlia, havent-se'n fet una edició a Leipzig. Perquè l'il·lustre bibliògraf valencià pondera el mèrit especial del nostre Finestres en l'estil epistolar, i en carta de juliol de 1751 li diu: «Las cartas de V. M. son admirables, porque todas tienen ciertos pensamientos delicadísimos apropiados al asunto de que se trata, y un estilo propio, juicioso y elegante. Tiene V. M. don de escribir cartas»; i tractant de les cartes catalanes d'En Finestres, el Gallissà, referint l'amor que aquest tenia a la pròpia llengua i de com la polia, n'extracta una dirigida al Dou, en la qual en to de broma li diu que no sap en quina llengua escriure-li; en llatí no gosa, perquè sap lo delicat que és son interlocutor en tan difícil idioma;

res i fills, cuidadosament conservada, com tots els papers d'aquella benemèrita família; emperò falten moltes cartes catalanes al Dou (pare), que és possible s'extraviessin quan el Gallissà se serví d'elles per a compondre la seva obra. Les cartes al Dou (pare) són catalanes o llatines; les escrites pel mateix Finestres als fills (Ignasi i Ramon) ja no són mai catalanes, sinó castellanes.

de cap manera en castellà, que no hi parla sinó per força;[1] i que tem de fer-ho en català, puix en els molts anys d'estar a Cervera ha agafat certs idiotismes locals que farien riure a qui com el Dou viu en la bona societat barcelonina; i el clàssic i crític Gallissà qualifica les cartes catalanes d'En Finestres de gracioses i interessants.[2]

D'altra banda, el tremp de son esperit naturalment expansiu, i la varietat de sos coneixements, l'habilitat que posseïa en els arts, que són el principal ornament de la vida social, son cor ple de nobles sentiments que no havien assecat els continuats estudis científics, el feien exprés per a escriure cartes en les quals deu dominar l'estil familiar, tan accepte als homes modestos i senzills. Perquè el Finestres, malgrat d'haver estat tota sa vida a Cervera, de son celibat semieclesiàstic, semifilosòfic, de sa consagració total a la ciència, fou d'aquesta un sacerdot, mes no un monjo. L'amorós tracte amb professors i deixebles que amigablement el consultaven, la pintura,[3] el dibuix, la música i fins l'escultura, arts que posseïa i exercitava, mantenien obert aquell gran esperit i el feien encisador a qui el comunicava.

El clàssic Gallissà en fa el retrat com d'un literat hel·lènic rediviu. Pintava i dibuixava, i en l'amor que tenia a les antiguitats catalanes dibuixà les columnes dites d'Hèrcules, de Barcelona, l'anomenat sepulcre dels Escipions, l'arc de Berà, l'aqüeducte dit el Pont de les Ferreres, tot lo qual fou enviat per En Mayans a l'alemany Joan B. Schombergius; el savi jesuïta l'havia vist ja vell, segons el costum dels grecs, després de dinar *arrepta cithara dulcissime canentem;* en sa joventut a Barcelona havia ja compost diferents peces religioses, que s'executaven per les iglésies; en una carta a Dou (Ig-

1. *Apage castellanum quo non nisi invitus loquor* (carta de desembre de 1723).
2. *Patrio Cathaloniae sermone, non sine sale et lepore.*
3. Creu el Gallissà que En Finestres havia rebut la influència pictòrica del Viladomat, que el savi jesuïta alaba en gran manera, fins després d'haver contemplat els grans museus italians.

nasi), li diu que, si vol, encara li compondrà una música per a cantar i encisar a sa aimia; sols, diu Gallissà, tingué avorrits els saraus, sens dubte, afegeix, perquè la dansa moderna ha perdut el caràcter artístic que tenir deuria per sa connexió amb la música. En l'elogi fúnebre que féu a la Universitat el canceller D. Ramon de Dou pondera el Finestres com a noble poeta, eloqüent literat, crític prudent, meritíssim filosop, erudit històric, acèrrim inquisidor de l'antiguitat, el més grave i docte dels jurisconsults de la nostra edat, i, finalment, professor, la fama del qual no sols s'havia estès per tot Espanya, sinó fins per les nacions estrangeres. Per tal el reconegué D. Gregori Mayans quan escrivia d'ell: «Había nacido para enseñar, y maestro como él, ni le tenía Europa, ni es fácil que le tenga». En efecte, encara que escriptor notabilíssim, es pot dir d'En Finestres lo que d'aquell cèlebre professor anglès, que havia nascut més per a fer homes que per a fer llibres; son apostolat literari és manifest a qui conegui la illustre plèiade de literats catalans de la centúria passada, tots el reconeixien per mestre, i la història d'En Finestres, segons l'expressió de l'insigne Gallissà, és la història de la Universitat de Cervera. ¿A qui sinó a ell es deu el conreu que en aquella escola tingueren les lletres llatines, gregues i hebraiques, qui plantà la primera impremta amb caràcters grecs en aquell illustre Ateneu? Ell formà la Biblioteca Universitària, cercant a l'estranger els més útils llibres, no descuidava les ciències físiques i exactes, traduint per si mateix un tractat de matemàtiques del francès, la qual llengua, com també la italiana, posseïa perfectament, fins abans de la vinguda de Felip V, cosa que era aleshores molt rara, podent ben bé considerar el Finestres com a patriarca de la illustració catalana ensems casolana i internacional, el ressò de la qual arriba fins al nostre segle. Molt apreciat pels savis del nord d'Europa i d'Itàlia, era per ells considerat com el restaurador de la cultura literària a Espanya, i el benemèrit Gallissà transcriu les cartes de l'alemany Hopfner a la Universitat de Cervera, demanant on es trobaven per vendre les

obres d'En Finestres, mort ja aquest, amb la contestació de la Universitat.

La fama principal del nostre illustre professor fou com a romanista, però la literatura i la jurisprudència romanes el tenien encisat; mes, ¡cosa particular i que designa bé el temperament constant de la nostra gent!, l'esperit pràctic i patriòtic d'En Finestres, sobreposant-se a ses entusiastes amors i a la moda dominant, no s'oblida mai, en aquells dies d'humiliació de la vençuda Catalunya, d'una part, i d'altra, del natural agraïment envers Felip V, fundador d'aquella Universitat de precocitat tan admirable, del nostre dret particular; es dol amargament de que, havent tingut un príncep del romanisme tan illustre com Antoni Agustín, el conreu literari del dret romà hagi sigut escàs a Catalunya, sense que l'acció d'aquell literatíssim prelat arribés a alçar els nostres pràctics a l'estudi científic de dita legislació,[1] però declara que son estil constant de tractar el dret romà és posant-lo en correlació amb el dret català; i volent exornar literàriament a aquest, havia començat a escriure un llibre *De historia iuris catalauni*, i una obreta intitulada *Iuris catalauni elementa*, que fàcilment s'hauran perdut. Essent molt extens l'horitzó intellectual en què vivia l'esperit d'En Finestres, sos tractats jurídics mai tenen l'ariditat que sol fer fatigants aquesta mena d'estudis; en el tractat, per exemple, *De Iure dotium libri V*,[2] no sols confronta els sistemes dotals en el dret romà, canònic i català, sinó que especula sobre dita institució en els diferents pobles d'Europa i de fora d'ella, essent mostra d'un regionalisme internacional que fecunda les institucions nostrades amb el coneixement de les que es desenrotllen en diferents països; i no deixant mai la clàssica elegància, la resplendor dels grans escriptors i poetes de l'antiguitat, amb elles illumina totes ses pàgines científiques, essent-ne típica mos-

1. «Ad masculae et elegantioris iurisprudentiae studium.» *(In Hermog. introd.)*
2. Cervariae, 1754.

tra la dedicatòria que fa als estudiants de Cervera de les *Praelectiones Cervarienses sive commentarii academici ad Titulos Pandectarum de inoficioso testamento, ac de vulgari et pupillari substitutione,* que comença amb versos de Plauto i acaba amb versos de Marcial.[1]

L'enteniment penetrant, pràctic, assimilador i moderat de la gent catalana es demostra en la vida literària d'En Finestres amb un fet interessant. L'estudi del dret natural havia despertat una gran afició; els temps moderns començaren posant en dubte tot lo existent i el fonament de lo existent, i els nous doctors no en tenien prou del dret històric i popular; el desenfrenat apetit d'especular i discutir donà increment a l'estudi de la base filosòfica del dret, que, d'altra banda, els doctors escolàstics havien, a sa manera, pregonament tractat; mes, havent l'heretgia protestant pretès rebutjar la perdurable ciència catòlica, i tractant d'ignorants els antics doctors, perquè tenien sa alta pensa imbuïda en els principis de la revelació de Crist, aparegueren uns quants jurisconsults qui, donant-se aires de reveladors d'una ciència de nou descoberta, escriuen diferents tractats del dret natural, informats en bona part d'un esperit heterodox, guanyant l'atenció del món literari, fent-se de modo i com part essencial de la bona instrucció juvenívola. El nostre Finestres, catòlic fervent, qui, malgrat l'afecte que el famós Heineccius li professava, esqueixà, enfadat, segons el testimoni del canceller Dou, qui fou comensal i com fill literari de l'antic catedràtic cerverí, dos fulls d'una de les obres del jurista alemany, perquè en ells es confessava deixeble de Luter, es trobà enfront d'una *antinòmia,* semblant a la d'En Balmes, en nostre segle, això és, amb un corrent caudalós d'aigües enverinades, dirigit contra el catolicisme, mes que era possible sanejar-lo i fer-lo entrar en el mar immens i incorruptible de la veritat, que és la ciència *perennis* o catòlica, destinada a donar l'assistència racional a

1. Cervariae, 1752.

l'humà llinatge, no en una època determinada de sa història, sinó en tots temps d'ella. Les *Exercitationes Academicae XII... de Statu hominum ex lib. I. Epitomarum iuris Hermogeniani I. C.* (Cervariae, 1745) explicades primer en les aules de la Universitat, i que, enviades al Mayans, li contesta aquest en forma encomiàstica i saludant-lo: *Vale Iurisprudentiae Columen,* publicades després; són un meritíssim treball sobre els fonaments naturals del dret, en què la, en aparença, nova doctrina queda admirablement nuada amb la ciència jurídica de Roma, amb la veritat evangèlica i amb la sòlida escolàstica.

No s'oblida dels nostres antics i modestos jurisconsults: cita amb honor a Jaume Marquilles, qui ja tingué en compte el dret natural; es dol del *Gentis nostrae fatalem genium,* o sia d'una certa desconfiança de si mateix que té el català i que sembla fins apocament (de què ja es queixava el Fontanella), essent això causa de que els nostres jurisconsults no escriguin; i citant a sant Joan Crisòstom per a provar l'origen diví del dret natural, *quum naturam dico, Deum dico,* i altres Pares de la Iglésia, fa sa tractació profitosament catòlica. Rebat fortament a Tomàs Hobbes i a Benet Spinoza, perquè destrueixen el dret natural al suposar un estat de naturalesa primitiva en què els homes sense llei vagaven com a bèsties, quan el dret natural neix de la sociabilitat humana. «El nostre Hermogenià, diu, afirma que tot dret ha sigut constituït per causa dels homes», i Finestres enllaça aquí la sentència del jurisconsult romà amb la doctrina dels estoics, que assentava que la causa final del món era el nostre llinatge, preliminar feliç de lo que ensenya la revelació cristiana. Sosté el nostre escriptor que tot el dret natural s'enclou en aquells dos preceptes generals: amaràs a Déu, amaràs a ton pròxim com a tu mateix. Harmonitza perfectament els principis del dret natural amb els axiomes evangèlics i les veritats de la sabiduria clàssica, i no s'oblida del nostre humil dret indígena per a fer-lo entrar en tan alta conciliació, i així quan parla de *Iure bellorum,* després de citar el text de la Llei de les XII tau-

les, en què es declara caigut del dret al qui ha comès certs delictes, quedant, per tant, fora de la protecció de la Llei, cita la constitució *Quan sia lícit, o no, a quiscun venjar-se sens Jutge,* que ve a ésser una reaparició del civilista dret romà, que constitueix a cada ciutadà, en els alludits casos, en altre ministre de la justícia. Amant de la veritat, no rebutja manifestar el defecte del nostre dret antiquíssim, quan en realitat el té; així, al parlar de la *Monomachia* o *Duellum,* explícitament afirma que, per més que sia permès pel nostre dret, està condemnat per la Iglésia. D'acord amb la tradició científica catalana i amb tot el sistema legislatiu nostre, que ve a ésser un *postulatum* d'aquest principi, fundant-se en sant Agustí, estableix que la casa és la primera cèl·lula de la societat; [1] mes quan el celebèrrim bisbe hiponense, al tractar de la propietat particular, usa un llenguatge, aprofitat pels antics socialistes, que sembla que fa néixer el dret de propietat de la llei positiva, el Finestres, molt discretament, acut a l'incomparable sant Tomàs, qui donà solució a la dificultat explicant la necessitat de la propietat particular entre els homes en l'estat de naturalesa lapsa, suavitzant, emperò, sàviament l'asperitat d'aquest principi a l'explicar el caràcter social de la propietat, amb la distinció de que les coses són de possessió particular, mes d'ús general. Perquè el gran professor cerverí, si bé tan clàssic, era en son discórrer un rebrot de l'antiga escolàstica, que formà el nostre caràcter nacional, i encara que els nous doctors del dret natural, Grocio, Pufendorff i altres, ocupen la seva pensa, mai oblida aquella immortal doctrina que en les grans dificultats distingeix i concilia amb tan admirable soliditat.

Sovint l'erudició, la diversitat de coneixements i l'amor de la forma veiem que no són factors d'un bon judici; mes aquest tractat ple d'erudició riquíssima cristiana i profana, catòlica i herètica, nostrada i forana, és un exemplar de cri-

1. «Omnis domus initium sive particula debet esse civitatis.» (S. Aug.)

teri científic, ferm i reposat, tal que el comte Grau de Meerman, síndic de Rotterdam qui el conegué per mediació de D. Gregori Mayans, prengué tal apreci a l'autor, que amb vives instàncies li pregà que publiqués el comentari complet sobre tot l'Hermogenià. I, en efecte, Finestres donà a l'estampa en 1757 a Cervera l'obra *In Hermogeniani I. C. iuris epitomarum libros VI*, que és sa major obra, formant part d'ella les dotze dissertacions sobre el dret natural de què havem parlat, puix també elles són comentari de part de l'obra de l'antic jurisconsult romà. Aquest segueix l'edicte del Pretor, el qual, com és sabut, representava l'equitat com a element moderant i suavitzant del civilista dret romà, deixant, emperò, subsistents els antics monuments legals en què es fundava la ciutat; i com a Catalunya passava una cosa consemblant a Roma, i el procedir jurídic d'ací coincidia amb el que estilaren els juristes d'aquella pàtria de les lleis, res té d'estrany que el Finestres escollís tal llibre per a escriure sos comentaris; esplèndida manifestació de son saber i d'un amplíssim horitzó jurídic en què resplendeix l'autonomia legal del nostre Principat, tractat sempre amb respecte pel savi professor de la Universitat filipina. Al dedicar a aquesta son llibre, recorda la breu mes gloriosa vida de l'escola cerverina, i inserta la carta laudatòria d'En Mayans de què havem fet menció al tractar de les dotze dissertacions, que s'ocupen principalment del dret natural i que després formaren part de l'Hermogenià complet. En lo que breument havem dit del Finestres, el lector haurà fet concepte del mèrit extraordinari de l'illustre professor, devent ara sols afegir les significatives paraules de son panegirista, el canceller Dou, quan, explicant l'estat misèrrim de la illustració en el nostre país, en temps de la joventut d'En Finestres, afirma que llavors qualsevol qui volgués eixir de la misèria literària que ací dominava, tenia necessitat d'acudir a França o a Itàlia, com els antics romans a Atenes; mes Finestres «es féu admirable en tot llinatge de ciències, sense que tingués cap auxili de casa, ni hagués mai tret el peu fora de la província, de manera que

em fa l'efecte no d'un home qui ha après les ciències, sinó que per si mateix les ha inventades».[1]

III

Fou el famós canceller de Cervera, D. Ramon Llàtzer de Dou, fill d'una noble casa barcelonina avui encara existent, i que porta amb dignitat el dit com a illustre títol. Com la d'En Finestres, la família d'En Dou és benemèrita de la il·lustració catalana, puix diferents individus d'ella foren eminents en el ram literari: enllaçant íntimament entre si ambdues famílies l'amor a l'estudi, engendrador, com és sabut, de sentiments alts i dolços. Després que el jove Ramon Llàtzer de Dou hagué fet sos estudis d'humanitats en el col·legi de Cordelles, de la Companyia de Jesús, fou enviat per son pare a la Universitat de Cervera; vivint en la casa de don Josep Finestres per molts anys, podent dir que aquest doctíssim professor fou qui formà l'esperit del qui devia ésser l'últim canceller de l'escola cerverina, i el patriarca, com ve a dir-li el Torres Amat, de tots els literats catalans dels principis de la centúria que ara està finant. Perquè més encara que la del Finestres, fou llarga la vida del Dou. Dues fites assenyalen i termenen sa llarga carrera literària: en 1767, al pendre el grau de llicenciat en dret canònic, escriu la interessant memòria *De tribuendo cultu S. S. Martyrum Reliquiis in Vigilantium et recentiores haereticos oratio,* plena d'erudició i elegantíssima, i en què, mogut de la pàtria amor, refuta l'opinió de que Vigilanci fos barceloní. La dedica al Mayans, manifestant que el Finestres li havia fet conèixer el savi valencià, que per aquells temps empunyava el ceptre de la literatura ibèrica; i en 1829, als vuitanta-vuit anys d'edat, publica la *Conciliación*

1. Si vols més notícies llegeix l'alludida oració *pro Iosepho Finestres,* que trobaràs en el volum *Gratulationes oratoriae* del Dou, estampades a Barcelona en 1826.

legal de pareceres opuesto en cuanto a laudemios y derechos enfitéuticos, portat també de la pàtria amor, i proposant l'etern criteri català de la llibertat civil, en el sistema legislatiu, per a conciliar les diferents opinions i les diverses pràctiques de les regions espanyoles, en matèria de tanta transcendència pràctica. Volia ell que aital institució generalitzada fos com la Llei agrària espanyola, recordant els beneficis que ha dut a Catalunya multiplicant la riquesa de la terra; i a pesar de l'estima en què tenia als economistes anglesos, fent-se superior, com veurem en altres ocasions, al fanatisme de la moda científica, que sol endogalar a la gent de lletres, assenta ésser superior el sistema agrícola català emfitèutic al sistema anglès d'arrendaments per llarg temps, de grossos inconvenients i menys útil a la classe treballadora.

¡Quina activitat científica la d'aquests antics doctors! Perquè el canceller Dou no s'acontentà amb escriure les voluminoses obres que estampà, sinó que, a més del compliment de sos sagrats deures sacerdotals, tenia la vida ocupada en l'ensenyança universitària i, com feia son exemplar D. Josep Finestres, era el Mentor del jovent ilustrat, es dedicava als negocis públics i el veiem en les Corts de Cadis exercitar sa operosa activitat i desempenyant en elles el càrrec de president. Finestres i Dou veieren, el primer en sa joventut, el segon en sa vellesa, una transmutació molt fonda en l'ésser polític i social de Catalunya; i quiscun d'ells, si bé sentint la influència de l'atmosfera dominant i les exigències de la fundació oficial que exercien, portà dignament la tribulació de sa terra, i encesos de la caritat pàtria, treballaren a favor de Catalunya segons les circumstàncies permetien. Finestres veié la desolació de Felip V, mes de les runes de la pàtria, ajudat per una plèiade ilustre, procurà alçar a Catalunya un temple de les lletres que conservés els elements indígenes, fecundant-los amb la influència d'una ilustració més vasta i alta; Dou, ja vell, veié inaugurar-se un sistema polític que si bé en sa substància era tan sols una agravació del sistema del rei Felip, això és, la reducció a un dels centres vitals que ani-

maven el país, emperò venia precedit i acompanyat d'una cort d'aduladors del poble i panegiristes de la llibertat, i revestit d'una forma que apareixia la renovació de l'antic sistema de govern del país pel país, ja que el sistema parlamentari semblava havia de renovellar les regions espanyoles i fer aparèixer la vida en la nostra esmortuïda societat. Nous organismes, eixits dels cervells dels ideòlegs, vingueren per a substituir els vells ja atrofiats; oblidant-se de que en el món tot és evolució, *nunc fluens,* com deien els escolàstics, permaneixent, emperò, sempre mateixes les substàncies, i de que la naturalesa social, com l'animal i la vegetal, posseeix una força reproductiva i medicinant, o sia que el Criador la mou, devent l'home ésser tan sols un cooperador de l'acció sobirana. Els temps liberals han demostrat un espantós furor legislatiu, de fer nous motllos socials, i oblidant l'antic apotegma, de que *ex nihilo nihil fit,* han volgut construir codis uniformes per pobles ja vells, i que tenien sa manera d'ésser i formes ben típiques i determinades. El canceller Dou, que es trobà en tan difícils circumstàncies, si bé en algunes ocasions se li nota la influència regalista, de la doctrina que sostenia el poder absolut de l'Estat, o sia del Monarca, i de l'oblit de les llunyanes llibertats de la terra catalana, emperò sa voluminosa obra de Dret públic és com una transacció entre l'antiga manera d'ésser, que en realitat tenia defectes, i l'esperit nou, que tenia dominades, en gran part, a les classes illustrades.

El decret de *Nova Planta de Govern* del Principat de Catalunya el tenia enamorat. Els règims que desapareixen, per oportuns que sien i adequats a la naturalesa social del país, encara que hagin sigut suplantats per organismes exòtics i no viables, desapareixen per defectes i vicis que s'han en ells introduït, o que a temps no s'han extirpat, donant ocasió als novadors per a enrunar-los; mereixent la simpatia d'aquells qui es dolien de la monstruositat a què havien arribat les institucions. Així l'ànima generosa de Dou, amant de la llibertat, educat amb exquisida cultura, es delecta en Felip V, perquè

aboleix, per exemple, la jurisdicció familiar hereditària, indigna d'una societat que arriba a un cert desenrotllament; es satisfà perquè en els litigis estableix vàries instàncies, destruint el dret jurisdiccional, que a Catalunya encara perseverava des dels segles que era general a Europa, de poder sense ulterior instància fins condemnar a mort a un acusat, exclamant el canceller: *O dulce nomen libertatis... o tristes reliquias gothicae barbariei.* A ell, economista distingit, agrada el nou sistema tributari del rei Felip, en comparació de la deplorable forma que abans existia en ram tan interessant; i considerant com deixa subsistent el dret civil i mercantil de Catalunya, amb el criteri moderat i conciliador que el distingeix, amant del just medi, com totes les grans intelligències pràctiques qui han illustrat la nostra terra, atenent a que no convé ésser ni dels *laudatores temporis acti,* aferrats a lo que sempre han vist i practicat, ni d'aquells qui tot lo antic tenen en menyspreu i cerquen amb afany tot lo modern, vol posar-se enmig dels extrems i soldar lo vell amb lo nou. Pretengué el savi gimnasiarca cerverí, com ell mateix manifesta, empendre una obra titanesca. Cita a Melcior Cano i a Lluís Vives, i vol imitar la tasca que es proposaren aquests dos atletes de la Ciència humana, renovant-la, purgant-la i organitzant-la, empresa en què, com havem dit en son lloc, reeixí el primer, no emperò el segon.

Las instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales re glas de gobierno en cualquier estado, que estampà en nou volums, a Madrid, l'any 1800, són l'obra destinada a fer de pont de pas de la vella a la nova societat. Perquè si bé el savi canceller no es proposa més que una reforma científica i escolàstica del dret, atenent a la naturalesa d'aquest immediatament i eminentment pràctic, i al mateix sistema del Dou, qui sovint afirma que vol ésser del tot pràctic, podem veure, a nostre parer, en l'obra de què tractem una influència del principi codificador que aleshores dominava en la societat lletrada; mes modificada per l'esperit pràctic de son autor. Vol ell que al

jovent no se li ompli el cap sols de lleis i antiguitats romanes, no sia que al sortir de l'aula es trobin els joves desconeixents dels homes, de les coses, de les lleis i costums de la societat en què han de viure, de manera que se'ls deguin aplicar les sarcàstiques paraules d'En Petroni: *Et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis, quae in usu habentur, audiunt, aut vident.* L'eminent canceller coneix bé a la societat moderna; el nervi dels Estats no és ni l'exèrcit ni la tributació, és la riquesa; i informat per sanes idees econòmiques, té per cosa contrària al sentit comú el lliure canvi. El tal principi irradia en tota l'obra, la qual serà un tractat elemental i sistemàtic del dret públic, no en sentit de dret natural o polític, sinó comprenent els principis legislatius, administratius i econòmics, amb les institucions que d'ells deriven, l'estudi de totes les lleis que es dirigeixen a la pública utilitat, no a utilitat del particular, i així abraça una immensa esfera: les institucions de pàtria potestat, tutela i curatela, matrimoni, esclavitud, l'ensenyança, la beneficència, la sanitat pública, les persones públiques, la milícia, la Iglésia, la diplomàcia, el dret processal, el mercantil, el penal, etc., fundant-se sempre en el fet legal, en el dret existent, però amb esperit ample, respirant la tendència representativa de la nació: mes el principi de l'autonomia legal, que durant segles havien sostingut els nostres juristes, es veu abandonat; i acatant el nou estat de coses, al tractar el dubte de si les lleis de la Novíssima Recopilació tenien força a Catalunya, afegeix la següent sentència, d'una cruesa sols explicable en el jurista, qui parla segons les lleis i manera d'ésser present: *Lo que no admite duda alguna es que la regalía de arreglar nuestra legislación es indisputable en los Soberanos, pendiendo todo de su arbitrio y voluntad;* [1] emperò no el consideris, lector, com cec sectari del règim absolut, i defensor dels abusos existents, al revés; així assenta la conveniència dels drets regio-

1. Vol. I, pàg. 82.

nals i que el legislador deu tenir en compte el geni de la regió; es fa càrrec dels inconvenients dels *mayorazgos* i resol, que si bé en principi no poden rebutjar-se, tenint en compte el principi de propietat, atesa la inconveniència d'algun dels seus efectes, convé un mig terme; en el procediment penal es manifesta contrari a la prova del turment, citant l'hermosa expressió de sant Agustí, que allega ja En Vives, de que en el turment es castiga a un home, perquè no se sap que hagi comès un delicte, i explica com a Catalunya se'n fa poc ús i encara de certes maneres; i com ja en el títol de l'obra manifesta, compara les disposicions jurídiques d'Espanya (de Castella) amb les de Catalunya, devent afegir en descàrrec del Dou que, com ja abans havem indicat, sovint repeteix que la seva obra és del dret existent i positiu, i no de caràcter especulatiu i filosòfic.

Lo que, a nostre parer, justifica més evidentment l'agudesa intellectual del vell canceller cerverí, és la viva intuïció que tingué de la nova importància que prenia la riquesa material dins de les societats humanes novament transformades; el pervenir es mostrà obert a sos ulls, i veié enfonsar-se en el mar del passat una societat, i aparèixer signes i pronòstigues d'una manera d'ésser que anava començant. L'obra del Dret públic revela aquest pensament: *La riqueza de las naciones nuevamente explicada con la doctrina de su mismo investigador* (Cervera, 1817), el confirma; i la darrera que publicà: *La Conciliación económica y legal de pareceres opuestos en cuanto a laudemios y derechos enfitéuticos*, la sosté; mes amb amarg desconsol la seva ànima sacerdotal i patriòtica, en el Pròleg al Rei, exprimeix un immens dolor al veure com la noble idea de llibertat i mesurada reforma política s'ha vilment prostituït a la impietat i al desordre, trencant tota la tradició. Emperò quan veiem, a les darreries de l'altra centúria, a aquest sacerdot català donar tal importància a la riquesa material, atenent, emperò, al fi moral i espiritual de la societat, ens sembla sentir un dels primers accents de l'eco que avui, a les darreries del segle XIX, vaga per tots els àm-

bits del món, proclamant que tota la qüestió social s'enclou en la qüestió econòmica. Perquè és de recordar que el principi econòmic informa l'obra del Dret públic, i com son autor manifesta al publicar el llibre de *La riqueza en las naciones*, refundició del que porta el mateix títol del cèlebre Adam Smith,[1] ell abans que aquest publiqués el dit famós llibre, tenia ja donada al públic l'obra primerament citada, i amb dignitat sosté ses opinions particulars, sense penedir-se d'elles, enfront d'un dels patriarques dels moderns economistes, les doctrines del qual, que mogueren molt soroll i tingueren gran partit, respecta, sense que, emperò, amb finíssima crítica deixi d'impugnar-les algunes vegades amb raons que el mateix Smith proposa en altres llocs. Així passa en el *sistema mercantil*, o sia en la teoria del lliure canvi, del qual, com és sabut, Adam Smith és el gran doctor; i el doctor Dou potser el primer impugnador dels molts que després ha tingut a Catalunya. Es manifesta molt enterat de les lucubracions dels economistes estrangers; coneixedor de les noves teories, mes prevalent en ell l'esperit pràctic i la moderació i certitud del judici, amb calor rebutja la nova doctrina que considerava, amb fonament, com a contrària al progrés econòmic, particularment de la indústria.

¿Caldrà parlar de la casta i elegant llatinitat del gimnasiarca de Cervera, escola on tan altament floria l'eloqüència acadèmica, ressò de la gravetat romana? No és necessari, atesa la qualitat d'aquell llibre, que té per objecte l'estudi del pensament i no el de la forma; mes llegeix, lector, ses *Gratulationes oratoriae in petitionibus docturae*, i més encara que la manera clàssica, t'agradarà el sempitern esperit regional que respiren aquelles allocucions en què els noms de quasi bé totes les ciutats i viles de Catalunya, d'on provenien els candidats al doctorat, són saludats amb amor i adornats amb

1. Dou es referirà a alguna de les tres traduccions franceses del Smith, puix la publicació de l'obra d'aquest és de 1775 i 1776.

bells elogis, ressaltant aquella multiplicitat de vida, aquella *desamortització* de vida, que és la raó d'ésser i el fi que es proposen la doctrina i la propaganda regionalista.

IV

Fóra inútil parlar en aquest lloc del doctor Jaume Balmes, per a donar un extracte de la seva doctrina. Les obres del gran escriptor català són conegudes de tota persona ilustrada, i si bé sa lectura, profitosíssima, no és tan general com deuria ésser-ho, no obstant, és tan fàcil, és tan obligatòria, per a tot català, que seria ridícul per un petit trasllat de son pensament. Emperò tampoc és lícit prescindir d'ell. El colloquem en aquest lloc, perquè fou deixeble i fins professor suplent de la Universitat de Cervera; però no fou fill d'ella. Nasqué, com els antics gegants bíblics, de la conjunció de dues races adverses, i heretà les qualitats eminents d'ambdues. La ilustració cerverina, clàssica, polida, mes artificial, ressò del Renaixement; el tomisme claríssim, naturalista, penetrant i segur, mes somort per l'estancament de sa tradició, eco fidel de l'excellentíssim criteri del mig temps; la monarquia espanyola, grave i de grandiosos records, mes fatal per a la vida lliure i robusta de les antigues regions; l'amorosa memòria de la cristiana llibertat de la democràtica terra catalana, de la qual cita,[1] com a immortal monument en una època en què les llibertats populars eren ja escasses, la *Proclamación católica* dels Consellers i Consell de Cent de la ciutat de Barcelona, enfront a l'absolutisme de Felip IV, feren del Balmes la llum més clara i penetrant en l'horitzó intellectual d'Espanya en el segle XIX, i determinaren son pensament filosòfic, polític i social. El lector que el conegui concedirà sense dificultat que l'esperit del Bal-

1. *El Protestantismo,* vol. IV, cap. LVI.

mes serva d'una manera eminent les qualitats de l'esperit català. Controversista i apologista de la Religió, mai la confon amb la política, i sap dominar els conflictes que les mudances humanes porten entre ambdues, rarament predicant al món d'una manera directa l'autoritat catòlica, però sempre en tots sos escrits infonent l'amor d'ella en l'esperit del lector, proselitisme indirecte, oportuníssim del temps actual, que seguí també, com s'ha observat, el cardenal Newman, de tanta influència religiosa en tots els països anglosaxons; respectuós amb la monarquia, ama la democràcia: «Tinc la monarquia en el cap i la democràcia en el cor», solia dir; mort en la flor de sa joventut literària, posseïa ja la maturitat de la ciència; el just medi, l'assimilació i la conciliació són el caràcter de son talent; no s'encara amb el temps revolt per a vèncer-lo, sinó que, fi observador dels fenòmens socials, exclama: «¿Voleu evitar revolucions? Feu evolucions».[1] I com volent demostrar sa naturalesa catalana, la persistència en ell de la qualitat cabdal de la nostra raça, escriu, com el codi del seny, el preciós llibre intitulat *El Criterio;* endevinant amb genial intuïció el pervenir, es fa el profeta del modern Regionalisme, en son escrit pòstum *República francesa,* on contempla la reaparició amb vida pròpia de les diferents regions de l'antiga França, i encara que sense missió poètica i ocupat en qüestions de caràcter molt general, escriu amb rima en la pàtria llengua, allà en l'alba de la nostra moderna poesia.

La manera del Balmes és, doncs, molt catalana, i sa simpàtica figura es distingeix entre les dels altres grans pensadors del segle, entre De Maistre, Bonald, Donoso Cortés, Ràulica, O'Connell, no per la brillantor, l'agudesa o la grandiosa arquitectura del pensament, en quals qualitats el guanyen; mes, com també de sant Ramon de Penyafort observà un antic escriptor francès, son distintiu és el just medi, pos-

1. Pius IX.

seint a més una perspicàcia, un do d'observació, una seguretat de judici, que li feren endevinar el gust científic de la gent moderna, la forma positiva de la ciència contemporània. En ella manifestava grans esperances el filosop de Vic, al revelar-se al món illustrat, revestit de nou armament i seguint una nova tàctica, en l'opuscle *Observaciones sociales, políticas y económicas sobre los bienes del clero,* quan escriu que vol seguir el gust del segle que consisteix en l'estudi i observació dels fets, afegint textualment: «En arribant a estendre's per la ciència l'afició a l'examen dels fets, tard o d'hora la veritat surt vencedora: lo que ella tem són els sistemes i els somnis; però que s'illuminen, que s'examinen, que s'analitzen els fets, això no ho tem».

La sana direcció que ha pres l'escola econòmica dita de l'observació social capitanejada per Le Play; el resultat aterrador per la revolució i triomfant per l'ordre cristià de les investigacions i observacions del positivista Taine; els èxits obtinguts pel piíssim i savi cardenal Manning i altres eminents catòlics que han seguit la nova via, i fins ens atrevim a dir la respectable sanció del Sant Pare Lleó XIII, avui feliçment regnant, qui en ses ensenyances canòniques i ecumèniques es val d'aquesta forma tan humana i efectiva d'expandir els principis cristians, fan honor a la penetrant intelligència del Balmes, qui ja en l'any 1840, jove encara, desconegut, sense haver-se mogut de Catalunya, sense autoritat, la pren per divisa de sa missió i a ella ajusta tot son procedir futur. Bé és cert, emperò, que el Balmes en aquella obscura ciutat de Vic s'havia sadollat de l'admirable doctrina tomística en què l'experiència i la raó van sempre agermanades, doctrina, és cert, aleshores decadent i el valor de la qual no coneixien molts dels mateixos que l'ensenyaven, com observa el nostre doctor;[1] però que, perseverant sempre en el nostre país, ha sigut el sosteniment i l'ànima del pensament

1. V. *Filosofía fundamental,* vol. II, capítol XXX.

nacional clar, serè, enèrgic, pràctic, assimilador i conciliador, que es personifica en nostres dies en l'immortal autor d'*El Protestantismo comparado con el Catolicismo* enemic de la fullaraca literària, qui escriví en *El Pensamiento de la Nación*, dient que la constitució espanyola deuria poder-se incloure en les dues cares d'una moneda, afegint les següents típiques paraules: «Aunque sea con pérdida de noventa por ciento sobre el *valor nominal*, no queremos más papel, queremos *metálico sonante*».[1] Sentència a què convé que s'atenguin els joves catalanistes, si volen servar i restaurar el vell i robust esperit de la terra, i no construir una Catalunya de paper.

CONCLUSIÓ

L'expansió, signe de vida, és també causa d'extenuació del ser, una creixença exagerada sovint porta una mortal debilitat; la concentració multiplica les forces, lo mateix en la naturalesa física que en l'espiritual, tant en l'individu com en la comunitat. Per això creiem que el restaurament de Catalunya demana un estudi i reflexió reposada sobre els grans pensadors de la nostra raça; el sistema intellectual d'un país és com l'ossada social, que sosté tot el cos de la nació, i sense ella és impossible que se sostingui. Cercar sistemes forans, emmatllevar teories forasteres, enamorar-se d'idees novelles, i fer de tot això la base social, és cosa frèvola, contrària a l'escola regionalista i a la illustració internacional.

El predomini d'un poble sobre dels altres és un fet constant en la Història; obeeix, de consegüent, a una mira de la Providència, i sublevar-se contra d'ell és sublevar-se contra una llei de la humanitat. Emperò no és aquest l'ideal de la ci-

1. *Vida de Balmes*, per García de los Santos, pàg. 396.

vilització cristiana, de des que la gràcia vencé la llei del pecat. L'espontaneïtat de l'home no cohibit, sinó assistit per la divina influència, el desenrotllametn lliure i ordenat de la societat universal, no sots la verga d'una potència humana, sinó presidit pel bàcul del Bon Pastor, veus aquí el fi terrenal de la vinguda al món de la Sabiduria Eterna. La llei social del cristianisme es complirà el dia en què tots els pobles de la terra, degudament ordenats, se serveixin els uns als altres, sense que el més fort vulgui dominar els demés. Emperò cada poble, lo mateix que cada individu, ha de contribuir a la redempció de si mateix guanyant-se el mèrit de viure amb vida pròpia i personal. ¿Té la nostra Catalunya germen de vida en sos pensadors de les passades èpoques?

Els progenitors i educadors de la nostra raça ¿deixaren el sediment bastant, una capa laborable suficient, per a produir un esplet digne en l'heretat universal del gran Pare de famílies? Nosaltres creiem que sí; mes els tresors dels pares han d'ésser degudament administrats i multiplicats pels fills. La Universitat de Catalunya ha d'ésser el complement de la resurrecció regional; la generació qui ha omplert el món de ruïnes amb el pretext de conquistar la llibertat del pensament, ha vist convertir les universitats regionals en altres tantes sucursals del ministeri de Foment; i molt exactament, i sense exagerar, podem dir, com l'antic profeta, que havem de comprar el nostre propi pa, produït pels nostres camps i en l'heretat dels nostres pares. Res s'aprèn de Catalunya en la Universitat oficial, fora de lo que alguns catedràtics de bona voluntat puguin voluntàriament, eixint-se de la via oficial, explicar a sos deixebles. Les arts, la literatura, la ciència són conreades com a plantes exòtiques, i les que la terra produí de son albir són oblidades. L'actual illustració universitària no és illustració nostrada. És clar que la ciència té un caràcter universal i transcendent, però fins la que ve a ésser com la més alta representació de la ciència, la filosofia, manifesta divers temperament, segons les regions on és estudiada, com la mateixa planta es modifica segons la terra on se

cria. Per això nosaltres creiem que la riquesa de la civilització internacional es multiplicaria amb el regionalisme degudament practicat, que el pensament humà es desplegaria més esplèndidament amb l'espontaneïtat de vida dels diferents pobles. La veritat és catòlica, és a dir, universal; però mentre la viadora humanitat l'ateny solament per medi d'ombres i figures, la veritat ha d'adequar-se a l'home, i ses manifestacions han d'encaixar amb els diferents esperits. Per això la Iglésia catòlica, mestra de veritats eternes i universals, invariables en tots els segles i en totes les encontrades de la terra, expressió fidel d'Aquell qui és sempre el mateix i mai es muda, admet i practica, com havem demostrat, la forma regional, i si bé és sa essència la unitat, com mai tingué cap altra institució mundana, emperò l'espontaneïtat de la vida espiritual catòlica en tots els països de la terra és evident; i la raó teològica de la unitat de sa autoritat és que existeix per a mantenir la llibertat de tots; el Fill de Déu diposità un poder quasi bé immens en mans del Papa per a salvar la llibertat espiritual de tots els pobles; i la història ensenya, i el temps actual ho ha vist, que la Iglésia de Roma dignament compleix la seva missió de defendre a les regions opreses pels poderosos del món; de tot lo qual es dedueix: primer, la possible coexistència de la unitat amb l'espontaneïtat de la vida de les parts; segon, que el catalanisme, si vol reeixir, mai deu separar-se del catolicisme. I és com l'objecte final de tot aquest llibre evidenciar que el regionalisme català existeix amb raó suficient de vida; essent, per tant, pecat *contra naturam*, espècie de parricidi, l'opugnar-lo; i, al revés, virtut de pàtria caritat el treballar per a son desenrotllament i perfecció.

ÍNDEX

Nota editorial 5

Pròleg, pels bisbes de la Província Eclesiàstica Tarraconense 7

DISCURSO SOBRE LA INFLUENCIA SOCIAL QUE LA DEVOCIÓN AL SAGRADO CORAZÓN DE JESÚS ESTÁ DESTINADA A EJERCER EN LOS TIEMPOS MODERNOS 21

Advertencia 21

Parte primera 24

Parte segunda 46

QUÈ ÉS LA MAÇONERIA 72

Apèndix: L'ídol maçònic 127

EL CLERO EN LA VIDA SOCIAL MODERNA 132

LA TRADICIÓ CATALANA 225

Pròleg a la segona edició 225

Introducció 230

Llibre primer: Valor ètic del regionalisme català . . 238

I. Pensaments sobre l'esperit nacional . . . 238

II. Esperit cristià de la regió catalana . . . 242

III. L'Església és regionalista 247

IV. Consideracions sobre el respecte a les llengües 252

V. La fe nacional i el Catecisme en llengua materna 256

VI. De la predicació en llengua catalana . . . 261
VII. La llengua de l'oració 266
VIII. La vida de regió afavoreix la moralitat social 271
IX. Del sentiment de pàtria 275
X. Com la vida regional fomenta l'esperit de família 280
XI. Consideracions sobre el sentiment estètic en una civilització regionalista 286
XII. Els Jocs Florals i les corrents maçòniques . 291
XIII. Moralitat dels costums públics basats en l'esperit regional 297
XIV. Antítesi entre Revolució i regionalisme . . 301
XV. Caràcter de la legalitat revolucionària en ses relacions amb el regionalisme 306
XVI. Liberalisme i regionalisme 312
XVII. Ideal cristià 316
XVIII. Purificació de la política per medi del regionalisme 322
XIX. ¿Qui reconstruirà la regió? 327
XX. Examen de l'encíclica «Libertas» en quant es refereix al regionalisme 333
Conclusió 347

Llibre segon: Valor racional del regionalisme català 348
Dissertació preliminar 348
I. Sant Ramon de Penyafort i el rei En Jaume el Conqueridor 387
II. El Beat Ramon Llull 413
III. Sant Vicenç Ferrer 494
IV. El mestre Francesc Eiximenis 532
V. El poeta Ausias March 586
VI. Joan Lluís Vives 618
VII. Breus indicacions sobre l'esperit de l'escola jurídica catalana 663
VIII. L'escola cerverina 683
Conclusió 714

BIBLIOTECA ABAT OLIBA

Darrers volums publicats:

17. JAUME ROURA, **Ramon Martí d'Eixalà i el seu temps.** 1980. 397 pp.
18. VICENÇ GUARNER, **L'aixecament militar a Catalunya i la guerra civil.** 1980. 394 pp., 41 làmines.
19. **Actes del V Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes.** Andorra 1979. 1980. 684 pp.
20. VALERI SERRA I BOLDÚ, **Calendari Folklòric d'Urgell.** 1981. 440 pp.
21. **Tous, mil anys d'història.** 1981. 434 pp., 29 làmines.
22. ENRIC JARDÍ, **Francesc Macià, president de Catalunya.** 1981. 462 pp., 20 làmines.
23. PERE BOHIGAS, **Aportació a l'estudi de la literatura catalana.** 1982. 450 pp.
24. **Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica.** 1982. 490 pp.
25. FRANCESC DE B. MOLL, **Textos i estudis medievals.** 1982. 356 pp.
26. CARLES GERHARD, **Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-1939).** 1982. 890 pp.
27. **Contribució a la història de l'Església catalana.** Homenatge a mossèn Joan Benet i Baltà. 1983. 412 pp.
28. L. MONREAL/J. BARRACHINA, **El castell de Llinars del Vallès.** 1983. 336 pp., 52 làmines.
29. MONTSERRAT BADIA I CARDÚS, **Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres.** 1983. 594 pp.
30. **Actes del Tercer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica.** (Toronto, 1982). 1983. 336 pp.
31. **Actes del Sisè Col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes,** Roma, 28 setembre-2 octubre 1982. 1983. 528 pp.
32. **Miscel·lània Fort i Cogul (Història monàstica catalana i Història del Camp de Tarragona).** 1984. 322 pp.
33. **Història i antropologia a la memòria d'Àngel Palerm.** 1984. 528 pp., 12 làmines.
34. JOAN BONET I BALTÀ. **L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença.** 1984. 776 pp., 43 làmines.
35. JORDI RUBIÓ I BALAGUER. **Història de la literatura catalana, I.** 1984.